VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE

Fakulta mezinárodních vztahů

DOKTORSKÁ DISERTAČNÍ PRÁCE

2012 Shirley Consuelo Honajzrová Banús

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE

Fakulta mezinárodních vztahů

Katedra světové ekonomiky

Ekonomický význam Bolívie v Jižní Americe a obchodní perspektivy s Českou republikou

(doktorská disertační práce)

Vypracovala: Shirley Consuelo Honajzrová Banús

Školitel: doc. RNDr. Václav Kašpar, CSc.

Doktorský studijní program: Mezinárodní ekonomické vztahy

Studijní obor: Evropská studia

Praha 2012

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem doktorskou dizertační práci na téma „Ekonomický význam Bolívie v Jižní Americe a obchodní perspektivy s Českou republikou“ vypracovala samostatně a veškeré podkladové materiály včetně vlastních autorských prací uvedla v seznamu literatury.

V Praze, dne ……2012 ……..

Shirley C Honajzrová Banús

Věnováno s láskou mému manželovi a synovi.

PODĚKOVÁNÍ

Bohu, protože On je. Mé bolivijsko-české rodině, za jejich bezvýhradnou podporu. Mému školiteli, panu docentu Václavu Kašparovi za jeho profesionální přístup a přátelství. Katedře Světové ekonomiky fakulty Mezinárodních vztahů VŠE v Praze a její vedoucí, paní profesorce Evě Cihelkové za všestrannou pomoc a příjemné zázemí. Oponentům, za jejich věcné připomínky. Vládám ČR a Bolívie za tuto příležitost. Ing. Guido Banús Vidal, který je mojí inspirací.

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK ix

SEZNAM TABULEK, GRAFŮ A OBRÁZKŮ xii

ÚVOD 1

Kapitola 1 ROZVOJOVÉ ZEMĚ, LATINSKÁ AMERIKA A INTEGRACE 8

1.1 Základní pojmy 8

1.1.1 Rozvojové země 9

1.1.2 Rozvinuté a rozvojové země: charakteristiky 11

1.1.3 Latinská Amerika, charakteristiky 15

1.1.4 Obchod Jih-Jih 21

1.2 Interregionální obchod v Latinské Americe a Karibiku 23

1.3 Od regionalismu k interregionalismu 28

1.3.1 Regionální ekonomická integrace 30

1.4 Latinská Amerika a další regiony 33

1.4.1 Obchodní vztahy mezi regionem a USA 36

1.4.1.1 Obchod 36

1.4.1.2 Investice 38

1.4.1.3 Strategie 39

1.4.2 Obchodní vztahy mezi regionem a EU 39

1.4.2.1 Obchod 39

1.4.2.2 Investice 42

1.4.2.3 Strategie a spolupráce 43

1.4.3 Obchodní vztahy mezi regionem a Asií s Tichomořím 45

1.4.3.1 Obchod 45

1.4.3.2 Investice 47

1.4.3.3 Strategie 48

1.4.4 Vazby Latinské Ameriky a Karibiku na Afriku 48

1.5 Závěr 49

Kapitola 2 EKONOMICKÝ VÝZNAM BOLÍVIE 52

2.1 BOLÍVIE: ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKY 52

2.1.1 Geografická poloha 52

2.1.2 Přírodní poměry 55

2.1.3 Makroregionální analýza 57

2.1.3.1 Vývozní produkce Bolívie 58

2.1.4 Nerostné bohatství a přírodní zdroje ... 59
2.1.4.1 Paliva (energetické zdroje) ... 59
2.1.4.2 Nerostné suroviny (rudy) ... 81
2.2 VÝCHODISKA PRO SOUČASNÝ VÝVOJ BOLÍVIE ... 96
2.2.1 Program ekonomické stabilizace 1985-1990 ... 97
2.2.2 Faktory růstu v letech 1990-1995 ... 99
2.2.3 Strukturální reformy 1995-2000 ... 100
2.2.4 Politická krize a růst vývozu v letech 2000-2005 ... 102
2.2.5 Bolivijská ekonomika pod vlivem Hnutí za socialismus (Movimiento al Socialismo „MAS“) 2006 - 2010 ... 103
2.3 Závěr ... 109
Kapitola 3 SOCIÁLNĚ-EKONOMICKÁ ANALÝZA BOLIVIE ... 111
3.1 Demografická analýza Bolívie ... 111
3.1.1 Struktura obyvatelstva Bolívie ... 111
3.1.2 Geografické rozložení obyvatelstva ... 113
3.1.3 Struktura obyvatelstva podle věku ... 114
3.1.4 Struktura obyvatel podle vzdělání ... 116
3.1.5 Stupeň vzdělání ... 117
3.1.6 Struktura obyvatelstva podle jazyka ... 117
3.1.7 Sebeidentifikace ... 118
3.2 Sociální faktory ... 121
3.2.1 Změny ve struktuře pracovního trhu v Bolívii a v Jižní Americe ... 129
3.2.2 Závěr ... 130
3.3 Hlavní sektory ekonomiky ... 132
3.3.1 Charakteristika zemědělského sektoru ... 133
3.3.1.1 Vývoj a současný stav situace v zemědělském sektoru ... 135
3.3.1.2 Produkce a rozloha orné půdy ... 140
3.3.1.3 Produktivita ... 142
3.3.1.4 Živočišná produkce ... 143
3.3.1.5 Podmínky na trhu, určování exportních cen ... 147
3.3.1.6 Vývoz ... 149
3.3.1.7 Dovoz ... 150
3.3.1.8 Závěry ... 150
3.3.2 Bilance průmyslu ... 157
3.3.2.1 Předcházející události ... 157
3.3.2.2 Charakteristiky průmyslových činností ... 159
3.3.2.3 Složení průmyslových činností. ... 160

3.3.2.4 Podíl na hrubém domácím produktu (HDP) ... 161
3.3.2.5 Využitá kapacita průmyslu ... 163
3.3.2.6 Cementový průmysl ... 165
3.3.2.7 Potravinářský průmysl ... 165
3.3.2.8 Výroba nápojů ... 167
3.3.2.9 Výrobky z příze, kůže a textilu ... 167
3.3.2.10 Vývoj zahraničního obchodu průmyslových výrobků ... 168
3.3.2.11 Inovace v průmyslu ... 171
3.3.2.12 Konkurenceschopnost Bolívie na světové úrovni ... 171
3.3.2.13 Investice ... 173
3.3.2.14 Závěry ... 176
3.3.3 Doprava ... 182
3.3.4 Všeobecná charakteristika departamentů Bolívijské republiky ... 195
3.3.4.1 Ekonomická analýza jednotlivých departamentů Bolívijské republiky ... 195
3.3.4.2 Specifika regionální politiky Bolívie ... 198
3.3.4.3 Strukturální nedostatky ... 203
3.3.4.4 Plán rozvoje pro regiony ... 206
3.4 Závěr ... 210

Kapitola 4 REGIONÁLNÍ EKONOMICKÁ INTEGRACE BOLÍVIE ... 212
4.1 HISTORICKÝ VÝVOJ ZAHRANIČNÍHO OBCHODU BOLÍVIE ... 212
4.2 STRUKTURÁLNÍ REFORMY A ZAHRANIČNÍ OBCHOD BOLÍVIE ... 224
4.2.1 První generace strukturálních reforem ... 224
4.2.2 Druhá generace strukturálních reforem ... 226
4.2.3 Obchodní politika Bolívie ... 228
4.3 BOLÍVIE A JEJÍ ÚČAST NA INTEGRAČNÍM PROCESU ... 232
4.3.1 Vývoj exportů ... 234
4.3.2 Vývoj importů ... 235
4.3.3 Vývoj obchodní bilance ... 235
4.3.4 Přehled podepsaných Obchodních dohod a mechanismů obchodní spolupráce ... 236
4.4 Závěr ... 262

Kapitola 5 ZÁKLADNÍ RYSY OBCHODNÍ POLITIKY MEZI EU, LATINSKOU AMERIKOU, ANDSKÝM SPOLEČENSTVÍM NÁRODŮ A BOLÍVIÍ ... 264
5.1 Vztahy mezi EU a Latinskou Amerikou ... 265
5.1.1 Summit EU- Latinská Amerika a karibské země a „strategické partnerství“ ... 265
5.1.2 Skupina “EU-Rio” ... 265
5.2 Vztahy mezi EU a Andským společenstvím národů (CAN) ... 269

5.2.1 Andské společenství národů (CAN) ... 269
5.2.2 Obchodní systém ... 270
5.2.2.1 Zahraniční obchod se zbožím mezi CAN a EU ... 271
5.2.3 Předmět vyjednávání mezi EU a CAN ... 274
5.2.4 Analýza spolupráce s Evropskou unií ... 275
5.2.4.1 Prvotní spolupráce ... 275
5.2.4.2 Současná spolupráce ... 275
5.2.5 Politika EU-CAN ... 277
5.2.6 Obecná kooperační strategie Evropské komise ... 279
5.2.6.1 Regionální strategie 2007- 2013 ... 281
5.3 Bilaterální strategie EU s Bolívií, Kolumbií, Ekvádorem a Peru "Country Strategy 2007-2013" ... 282
5.4 Vztah EU-Bolívie ... 282
5.4.1 Obchodní vztahy ... 282
5.4.2 Spolupráce ... 283
5.5 Závěr ... 287
Kapitola 6 VZTAHY ČESKÁ REPUBLIKA - BOLÍVIE ... 290
6.1 Předcházející události ... 290
6.2 Rozvojová spolupráce ... 291
6.3 Závěr ... 297
ZÁVĚR ... 299
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY ... 312
SEZNAM PŘÍLOH ... 323

SEZNAM ZKRATEK

ALADI	Asociación Latinoamericana de Integración *Latinskoamerické integrační společenství*
ALBA	Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América *Bolívarovský svaz pro lid naší Ameriky*
ADEMAF	Agencia para el Desarrollo de las Macroregiones y Zonas Fronterizas *Rozvojovou agenturu pro makroregiony a hraniční oblasti*
AEC	Arancel Externo Comun *Jednotná úroveň cla vůči třetím zemím*
ASEAN	Association of Southeast Asian Nations *Sdružení národů jihovýchodní Asie*
ATPDEA	Andean Trade Promotion and Drug Eradication Act *Zákon na podporu obchodu a eradikace drog*
BID	Banco Interamericano de Desarrollo *Interamerické Rozvojové Banky*
CAN	Comunidad Andina *Andské společenství*
CAF	Corporacion Andina de Fomento *Andské sdružení podpory*
CARICOM	Comunidad del Caribe *Karibské společenství*
CEDLA	Centro de Estudios para el Desarrollo Laboral y Agrario *Centrum studií pro pracovní a agrární rozvoj*
CEPAL	Comision Economica para América Latina y el Caribe *Hospodářská komise pro Latinskou Ameriku a Karibik*
COMIBOL	Corporacion Minera de Bolivia *Bolivijská minerální korporace*
ESM	Empresa Siderúrgica El Mutún *El Mutún - bolivijská hutnická společnost*
EU	European Union / šp. UE – Union Europea Evropská unie
FAO	Food & agriculture organization *Organizace pro výživu a zemědělství*
FTAA	Free Trade Area of the Americas *Zóna volného obchodu obou Amerik*
GNRE	Gerencia Nacional de Recursos Evaporíticos *Národní ředitelství pro sedimentární zdroje*
GPS	General systém o preferences *Všeobecný systém preferencí*
HDI	Human Development Index *Index lidského rozvoje*
HDP	*Hrubý domácí produkt*

HIPC	Heavily Indebted Poor Countries *Skupina těžce zadlužených chudých zemí*
HND	*Hrubý národní důchod*
IADB	Inter-American Development Bank *Meziamerická rozvojová banka*
IBCE	Instituto Boliviano de Comercio Exterior *Bolivijský institut zahraničního obchodu*
INE	Instituto Nacional de Estadísticas *Národní statistický úřad Bolívie*
ISI	Import-substitution industrialization *Politika importní substituce*
JSB	Jindal Steel Bolivia S.A.
MAS	Movimiento al Socialismo *Hnutí za socialismus*
MCCA	Mercado Común Centroamericano *Středoamerický společný trh*
MDRyT	Ministerio de Desarrollo y de Tierras *Ministerstvo venkovského rozvoje a půdy*
MERCOSUR	Mercado Común del Sur Společný trh Jihu
MMF	*Mezinárodní měnový fond*
MNR	Movimiento Nacionalista Revolucionario *Národní revoluční hnutí*
NAFTA	North American Free Trade Agreement *Severoamerická dohoda o volném obchodu*
OIT	Organizacion Internacional del Trabajo *Mezinárodní organizace práce*
ONUDI	Organización de las naciones Midas para el desarrollo industrial *Organizace OSN pro průmyslový rozvoj*
UN	United Nations *Organizace spojených národů (OSN)*
PIN	Programa de intercambio nacional *Národní směrný program*
PIR	Programa de intercambion regional *Regionální směrný program*
PMDER	País de menor desarrollo económico relativo *Země ekonomicky relativně méně rozvinutá*
RZ	*Rozvojové země*
SAARC	South Asian Association for Regional Cooperation, the *Jihoasijské sdružení pro regionální spolupráci*
UDAPE	Unidad de Análisis de Políticas Sociales y Económicas *Oddělení pro analýzu sociální a hospodářské politiky*
USA	United States of America *Spojené* státy americké

USD	United States' Dollar *Americký* dolar
WB	World Bank *Světová* banka
YPFB	Yacimientos Petrolíferos Fiscales Bolivianos *Státní* bolivijská petrolejářská ložiska

SEZNAM TABULEK, GRAFŮ A OBRÁZKŮ

TABULKY

Tab. 1.1 Rozvinuté a rozvojové země a regiony: Podíl na světovém růstu, 2008-2011 8
Tab. 1.2 Seznam zemí podle Světové banky: Región Jižní Amerika a Karibik (duben 2012) 12
Tab. 1.3 Struktura HDP, 1990 – 2010 (podíl na HDP v %) 14
Tab. 1.4 Světové rozložení produkce vybraných zdrojů, průměr za 2007 – 2009 17
Tab. 1.5 Přehled světového obchodu podle velkých ekonomických oblastí, 2000 a 2010 22
Tab. 1.6 Podíl obchodu Jih-Jih v dalších regionech 2008-2010 23
Tab. 1.7 Latinská Amerika a Karibik - % podíl vybraných exportních výrobních destinací (průměr 2008 - 2010) 26
Tab. 1.8 Obchodní bilance zemí Latinské Ameriky a Karibiku s USA v letech 2006 - 2010 (v miliónech USD) 37
Tab. 1.9 Obchodní dohody EU se subregionálními integracemi Latinské Ameriky a Karibiku (stav k 1. 7. 2011) 42
Tab. 1.10 Summity EU- země Latinské Ameriky 44
Tab. 1.11 Obchodní vztahy zemí Latinské Ameriky a Karibiku se zeměmi a subregionálními uskupeními Asie, 2010 (v % z celkových exportů / importů) 46
Tab. 2.1 Administrativní členění Bolívie 53
Tab. 2.2 Makroregionální dělení Bolívie 57
Tab. 2.3 Bolívie - certifikované rezervy zemního plynu a ropy/kondenzátu 61
Tab. 2.4 Podíl bolivijské těžby minerálů na světové produkci minerálů 83
Tab. 2.5 Bolivijský hutní projekt 88
Tab. 2.6 Světové zásoby a produkce lithia (2010-2011; v tunách) 90
Tab. 2.7 Saliny a laguny v Bolívii 93
Tab. 2.8 Vývoj základních makroekonomických ukazatelů Bolívie 1985 – 2005 100
Tab. 2.9 Vývoj základních makroekonomických ukazatelů Bolívie (2006 – 2010) 105
Tab. 3.1 Obyvatelstvo podle departamentů, Bolívie 113
Tab. 3.2 Srovnání východní a západní části Bolívie 121
Tab. 3.3 Procento obyvatel žijících v mírné chudobě v časovém vývoji, podle základních charakteristik, 2000-2009 (v %) 126
Tab. 3.4 Bolívie: Vývoj míry otevřené nezaměstnanosti 2000-2010 127
Tab. 3.5 Složení reálného HDP dle ekonomické aktivity (v %), 2000 – 2010 136
Tab. 3.6 Rozdíly v přístupech bolivijských vlád k rozvoji venkova 153
Tab. 3.7 Odhadovaný objem srážek na daná povodí 156
Tab. 3.8 Bolívie a vybrané země: podíl průmyslu na HDP – 2009 159
Tab. 3.9 Bolívie - Podíl odvětví na přidané hodnotě výroby, 2004 - 2011 (v %) 160

Tab. 3.10 Změna reálného HDP, 2000-2011 ... 162
Tab. 3.11 Průmyslová odvětví bolivijské výroby s největším nárůstem v r. 2011 ... 162
Tab. 3.12 Analýza PEST: Faktory konkurenceschopnosti měst ... 172
Tab. 3.13 Jižní Amerika: Čisté přímé zahraniční investice (PZI) podle zemí (mil. USD) ... 174
Tab. 3.14 Investice do Bolívie (mil. USD) ... 175
Tab. 3.15 Bolívie: Vývoz podle druhu dopravy, 2007 – 2008 (v mil. USD) ... 183
Tab. 3.16 Charakteristika bolivijské silniční sítě (v km, r. 2008) ... 184
Tab. 3.17 Vzdálenost hlavních měst departmentů od hlavních přímořských přístavů (km) ... 192
Tab. 3.18 Departamenty dle podílu a růstu HDP v letech 2000 a 2009 ... 196
Tab. 3.19 Počet obyvatel Bolívie dle departamentu v letech 2001 a 2010 ... 197
Tab. 3.20 HDP per kapita Bolívie dle jednotlivých departamentů (2000 – 2010; v USD) ... 197
Tab. 3.21 Příklad departmentálního rozpočtu – dept (rok 2011) ... 200
Tab. 3.22 Prioritní investice podle dept. v relaci k celkovému státnímu rozpočtu (rok 2011) .. 202
Tab. 4.1 Vývoj HDP, exportů (X), importů (M) a koeficientů Zahraničního obchodu v letech 1950-1969 (v mil. USD) ... 215
Tab. 4.2 Vývoj HDP, exportů (X), importů (M) a koeficientů Zahraničního obchodu v letech 1970-1979 (v mil. USD) ... 216
Tab. 4.3 Vývoj inflace a růstu HDP v letech 1980 - 1989 ... 218
Tab. 4.4 Kurz amerického dolaru (bolivijské peso / 1 USD) ... 221
Tab. 4.5 Vývoj exportů (X), importů (M) a ukazatelů zahraničního obchodu Bolívie v letech 1980 – 2010 (v mil. USD) ... 222
Tab. 4.6 Vztah Obchodních smluv a Mechanismů spolupráce ve prospěch Bolívie ... 233
Tab. 4.7 Vývoj bolivijských exportů dle struktury v letech 2000-2011 ... 234
Tab. 4.8 Vývoj bolivijských importů dle struktury v letech 2000-2011 ... 235
Tab. 4.9 Vývoj obchodní bilance Bolívie v letech 2000-2011 (v miliónech USD) ... 236
Tab. 4.10 Vývoj obchodních vztahů s Andským společenstvím v letech 2000-2007 ... 242
Tab. 4.11 Vývoj obchodních vztahů s MERCOSUR v letech 2000-2011 (v mil. USD) ... 247
Tab. 4.12 Vývoj obchodních vztahů s MERCOSUR v letech 2000-2007 (mimo zemní plyn & olejniny vstupující v režimu transit) ... 248
Tab. 4.13 Vývoj obchodních vztahů s Chile v letech 2000-2011 (v miliónech USD) ... 250
Tab. 4.14 Vývoj obchodních vztahů s Mexikem v letech 2000-2011 ... 252
Tab. 4.15 Vývoj obchodních vztahů s Kubou v letech 2000-2011 ... 254
Tab. 4.16 Vývoj obchodních vztahů s USA v letech 2000-2011 ... 259
Tab. 4.17 Vývoj obchodních vztahů se EU v letech 2000-2011 ... 261
Tab. 5.1 Specificky zaměřené dialogy ... 266
Tab. 5.2 Programy pro podporu ekonomické spolupráce ... 267
Tab. 5.3 Kooperační strategie Evropské komise pro CAN ... 280

GRAFY

Graf 1.1 Vývoj exportů rozvinutých a rozvojových zemí 1985 – 2020 ... 21
Graf 1.2 Rozvinuté a rozvojové země - složení exportů dle původu a určení a dle náročnosti výrobního procesu (v %) ... 22
Graf 1.3 Vývoj interregionálních exportů integračních seskupení v Latinské Americe a Karibiku v letech 1986 - 2010 (v %) ... 24
Graf 1.4 Vývoj podílů jednotlivých regiónů na dovozech a vývozech zemí Latinské Ameriky a Karibiku v letech 1990 – 2010 (v %) ... 34
Graf 1.5 Latinská Amerika a Karibik – vývoj exportů, importů a salda obchodní bilance s vybranými regiony (2000 – 2010) ... 35
Graf 1.6 Podíl zemí Latinské Ameriky a Karibiku na exportu a importu do USA (v %) ... 36
Graf 1.7 Vývoj složení exportů dle technologické náročnosti a seskupení v Latinské Americe a Karibiku v letech 1980 – 2010 (v %) ... 38
Graf 1.8 Vývoj čistých toků přímých zahraničních investic, 1999 – 2009 ... 38
Graf 1.9 Podíl zemí Latinské Ameriky a Karibiku na zahr. obchodu s EU v r. 2010(v %) ... 40
Graf 1.10 Složení exportů zemí Latinské Ameriky a Karibiku do EU dle technologické náročnosti (v %) ... 40
Graf 1.11 Zdroje EU v podobě přímých zahraničních investic Latinské Ameriky a Karibiku dle země původu (2000 - 2009) ... 43
Graf 1.12 Vývoj % podílů vybraných zemí a subregionálních integrací Asie a Pacifiku na zahraničním obchodu Latinské Ameriky a Karibiku, 1985 – 2009 ... 45
Graf 2.1 Podíl zemního plynu a ropy na HDP Bolívie v běžných cenách (1990 - 2010) ... 60
Graf 2.2 Denní produkce ropy a zemního plynu ... 68
Graf 2.3 Struktura využiví zemního plynu v r. 2010 ... 70
Graf 2.4 Objem exportů zemního plynu, 2000 – 2011 (v miliónech m^3 za den) ... 74
Graf 2.5 Srovnání vývoje měsíční spotové ceny WTI a exportních cen Brazílii a Argentině v letech 1999 – 2011 ... 75
Graf 2.6 Exporty bolivijské minerální produkce dle kontinentů za r. 2010 ... 83
Graf 3.1 Věková struktura obyvatelstva Bolívie (r. 2010) ... 114
Graf 3.2 Rozdělení obyvatel v departamentech podle etnicko-lingvistické příslušnosti ... 119
Graf 3.3 Vývoj Indexu Gini v letech 1996 – 2009 ... 122
Graf 3.4 Vývoj a projekce výskytu extrémní chudoby (1990 - 2015) ... 124
Graf 3.5 Vývoj extrémní chudoby dle CEL, 1996 – 2009 ... 125
Graf 3.6 Výskyt extrémní chudoby dle departamentu za r. 2001 ... 125
Graf 3.7 Složení příjmů ve městech a na venkově v různých zemích Latinské Ameriky ... 128
Graf 3.8 Růst HDP v zemědělství (v %) v letech 2000 – 2010 ... 136
Graf 3.9 Vývoj podílu zemědělství, lestnictví a lovu na HDP Bolívie, 1990 - 2010 (v %) ... 137
Graf 3.10 Struktura HDP Bolívie - 2000 a 2010 ... 137

Graf 3.11 Vývoj podílu jednotlivých subsektorů na HDP zemědělství, lesnictví a lovu ... 139
Graf 3.12 Vývoj HDP zemědělství, lesnictví a lovu dle jednotlivých sektorů ... 140
Graf 3.13 Vývoj využití kultivované půdy v Bolívii dle typu osevu, 2001 – 2011 (v ha) ... 141
Graf 3.14 Top produkty Bolívie (r. 2010) ... 142
Graf 3.15 Produkce hovězího masa (2005-2010; v tis. t) ... 144
Graf 3.16 Vývoj exportovaných objemů a hodnoty zemědělských produktů Bolívie v období let 2006 - 2011(p) ... 149
Graf 3.17 Podíl průmyslu na HDP v letech 2000 - 2010 (v %) ... 161
Graf 3.18 Vývoj využití kapacit a růstu HDP v průmyslu v letech 1997 – 2010 ... 164
Graf 3.19 Index fyzického objemu výroby potravinářského průmyslu (1990 = 100%) ... 166
Graf 3.20 Index fyzického objemu výroby nápojů (1990 = 100%) ... 167
Graf 3.21 Index fyzického objemu výroby textu (1990 = 100%) ... 168
Graf 3.22 Vývoj exportů dle ekonomické aktivity (2000 - 2011) ... 169
Graf 3.23 Výše investic* v Latinské americe (% z HDP) v r. 2011 ... 173
Graf 3.24 Úroveň Bolivijských investic* v letech 2002 - 2011 (% z HDP) ... 174
Graf 3.25 Podíl jednotlivých oblastí na celkovém HDP Bolívie (rok 2009, v %) ... 196
Graf 3.26 Podíl jednotlivých departmentů na exportu Bolívie (2000 - 2010) ... 198
Graf 3.27 Rozdělení rozpočtu pro správu departamentů (2011; v mil. Bs) ... 201
Graf 3.28 Investiční výdaje Bolívie dle sektoru (r. 2011) ... 202
Graf 5.1 Vývoj exportů Andského společenství do EU (v mil. USD) ... 272
Graf 5.2 Vývoj importů Andského společenství z EU (v mil. USD) ... 273
Graf 5.3 Rozložení podílu priorit EU v Bolívii, Strategická spoupráce 2007 – 2013 ... 284
Graf 5.4 Rozložení financování z EU do organizací pro občanskou společnost, podle sektoru, 2010 ... 285
Graf 6.1 Obchodní výměna ČR - Bolívie v letech 1993-2011 (tis. USD) ... 293

OBRÁZKY

Obr. 2.1 Politická mapa Bolívie ... 52
Obr. 2.2 Geografická mapa Bolívie ... 55
Obr. 2.3 Rozdělení příjmů z uhlovodíků ... 66
Obr. 3.1 Klasifikace rostlinných a živočišných produktů ... 133
Obr. 3.2 Zdroje departamentních vlád ... 199
Obr. 5.1 Obchodní vztahy mezi EU a zeměmi Latinské Ameriky a Karibiku za rok 2011 ... 266
Obr. 5.2 Andské společenství národů ... 269

ÚVOD

V dnešní době se setkáváme se stále dynamičtějším, složitějším a globalizovanějším mezinárodním prostředím, ve kterém integrace získává další rozměr, obzvláště mezi rozvojovými zeměmi. Integrace má svůj podíl na vzájemné spolupráci a jednotě, které mohou sloužit jako platforma pro zapojení těchto zemí do globální ekonomiky a vést ke zvýšení šancí na nastartování rozvoje.

Díky své geografické poloze uvnitř subkontinentu a díky statutu rozvojové země je Bolívie přímo nucená k tomu, aby se zasazovala o integraci regionu. Řešení jejích strukturálních problémů a sociální nejistoty je ještě složitější, pokud zůstává omezené pouze na domácí trh.

Zatímco svět spěje čím dál rychleji ke vzájemné globální závislosti, Bolívie se vydala proti proudu historické evoluce. Své vnitřní uspořádání označuje jako "mnohonárodnostní" desintegraci a co se týče zahraniční orientace, snaží se o začlenění do mezinárodních vztahů, které však už nepodřizuje ani velkým ekonomikám, ale ani těm menším. Je naprosto nezbytné, aby přehodnotila svůj přístup k jednotě a integraci jak na úrovni domácí, tak zahraniční.

Jeden slavný historik kdysi pronesl, že "*abychom mohli naplánovat budoucnost, musíme nejdřív poznat svou minulost…*"[1] Jeden výborný doktor zase prohlásil, že "*aby byla léčba úspěšná, musíme úspěšně určit diagnózu…*" A jeden špatný právník s oblibou říkával, že když záležitost vyřeší příliš rychle, z čeho bude zítra žít?

Slavné a velké trápení bolivijského státu mohlo velmi dobře vzniknout právě na základě myšlenek zmíněného právníka. Bolívie je v oblasti přírodních zdrojů jednou z nejbohatších zemí na celém americkém kontinentu, a přesto se utápí v chudobě kvůli špatnému vládnutí a rozšířené korupci, zastřešené mnohými vlivy zahraničních zájmů. Proto je potřebné pochopit tento složitý problém, aby opravdoví aktéři rozvoje nemuseli páchat tolik chyb.

[1] Goldberg, B.: *Minulé životy - budoucí životy*. Bratislava, Eko-konzult, 1998.

Nerovnost a sociální vyloučení, které jsou pozůstatkem kolonialismu, jsou úzce propojené s primárním sektorem zaměřeným na vývoz – ten byl nastolený koncem 19. století a přetrvával až do začátku 21. století – a také neoliberalismem, který oslaboval stát a podmiňoval rozvoj země a úmysly mnohostranných organizací spolu se zájmy transnacionálních korporací. V důsledku toho se sociální, ekonomická a politická diskriminace většiny domorodého obyvatelstva podstatně zhoršila souběžně s tím, jak se rozrůstal a rozšiřoval primární export, a jak se vytěžovaly obnovitelné i neobnovitelné přírodní zdroje. Velká část národního bohatství se dostala do rukou malého počtu obyvatel, což jen podněcovalo další nezaměstnanost a chudobu, která byla spojená s vyloučením z výrobního procesu a zhoršením pracovních podmínek. To se projevilo i prodloužením pracovní doby, špatnými platovými podmínkami a nejistotou v zaměstnání. Když k tomu všemu přidáme ještě skromný počet vhodných veřejných politik, které by podpořily vývozy, dospějeme k závěru, že se země nemohla rozvíjet i přes svůj rozsáhlý potenciál v přírodních zdrojích a už vůbec nedošlo k industrializaci, která by jinak mohla být velkým přínosem pro pracovní trh.

„Rozvojové projekty", které byly financované se zahraniční spoluúčastí, díky svým přesným požadavkům předurčily vznikající společnosti k tomu, aby výlučně podléhaly cílům těchto projektů. Přestože při jejich přípravě spolupracovaly nejrůznější vládní instituce, samotné provádění tak roztroušených a neucelených projektů nevyřešilo daný problém, ale pouze přispělo k oslabování ekonomických pozic státu. Proto zdroje na "rozvojové projekty", které spolupracovaly s domácími státními, departamentními a obecními institucemi, neputovaly ze zahraničních finančních a technologických zdrojů do rozvoje, ale stalo se z nich pouze neefektivní využití zahraničních úvěrů. Důsledkem těchto skutečností bylo, že rozvoj země se musel podřídit záměrům zahraniční spolupráce, která zahrnovala multilaterální instituce, bilaterální smlouvy a zájmy transnacionálních korporací. Diskriminace a sociální, ekonomické a politické vyloučení většiny obyvatel země (především domorodého obyvatelstva) se tak nevyřešilo, ba naopak se prohloubilo spolu s tím, jak rostl vývoz surovin a vypleňování přírodních zdrojů.

Také odpovídající multilaterální organizace přiznávají, že chudoba narůstá úměrně tomu, jak narůstá zahraniční snaha o její snížení. Z toho vyplývá, že programy na snižování chudoby navržené neoliberálním kolonialismem byly za prvé špatně zaměřené a za druhé neúčelně využívané, protože nebyly nastaveny tak, aby vyřešily příčiny problému, ale pouze aby obrousily jeho projevy. Cílem bylo spíše oddálit rozvoj, aby zbývalo více času na vykořistění přírodního bohatství tak, jak k tomu docházelo v minulosti, což by dokonce mohlo vést i k válečným konfliktům.

S příchodem vlády prezidenta Evo Moralese Aymy (*prezidentem od 22. 1. 2006*) a díky schválení nové *Státní politické ústavy* (Constitución Política del Estado, CPE) se Bolívie vydala na cestu změn, transformací a přechodů k *mnohonárodnostnímu státu*, to vše prostřednictvím revoluce v oblastech výroby, komunitárních záležitostí a mezikulturních styků podpořených demokracií a sociálním začleněním, které vedou ke zlepšení životních podmínek. V tomto novém mnohonárodnostním státě se vytváří celistvá občanská společnost, která je nezávislá, pluralitní a aktivní. Její stopy můžeme pozorovat v oblastech jako suverenita, rovnoměrné rozdělení bohatství a hospodářských přebytků, které pomáhají snižovat chudobu a sociální či ekonomické vyloučení v celé populaci.

Nový *mnohonárodnostní stát*[2] vyžaduje novou koncepci veřejné správy, nový přístup k hospodářskému plánování a nástroje, které by zaručovaly dosažení strategických cílů definovaných v *Národním plánu pro rozvoj* (Plan Nacional de Desarrollo, PND) a které by zajistily plnění principů nové ústavy. Základem by mělo být posilování státu v otázkách rozvoje a nového plánování, které vychází z demokracie a občanské účasti. To jsou oblasti, se kterými může velmi dobře pomoci EU a především také ČR. Aby však byly užitky, které plynou z hospodářského růstu, rovnoměrněji rozloženy mezi nejzranitelnější část obyvatelstva, bylo by vhodné posílit a účelněji začlenit národní politiky zaměřené na snižování chudoby, obzvláště co se týče domorodého obyvatelstva.

[2] Nová politická ústavu státu, schválena v r. 2009 uznává národní rozmanitost, která v zemi je a která ovlivnila i oficiální název země: z Republiky Bolívie se stal Bolívijský mnohonárodnostní stát.

Podle Světového ekonomického fóra vyvolala globalizace udržitelný hospodářský růst, změnila svět a zvýšila intenzitu vzájemných vztahů a závislosti, ale také vedla k nerovnoměrnějšímu rozdělení bohatství, ze kterého těží jen malá část obyvatel.[3]

MOTIVACE

- Když jsem přijela do Prahy a řekla jsem, že pocházím z Bolívie, mnoho lidí se mě ptalo, *kde se nachází tato země?*, což mě motivovalo k tomu, abych šířila povědomí o své zemi.
- Riziko, že globalizace a liberalizace ekonomiky zastihnou Bolívii nedostatečně připravenou a že se tak Bolívie nebude účastnit modernizace a obchodování v regionu a ve světě.
- Od narození jsem neustále slýchala o programech zahraniční pomoci v boji proti chudobě, proto jsem se snažila zjistit, proč se chudoba stále více prohlubuje a více se také rozšiřuje nejistota, vyčlenění a ztráta důstojnosti a rovnosti obyvatel.
- Proč je hospodářství Bolívie i v 21. století stále založené na primárním sektoru, a to především na vývozu surovin a přírodních zdrojů?
- Proč jsou už tak nedostatečné struktury lehkého průmyslu a spotřeby závislé na zahraničních faktorech (strojírenství, výrobní prostředky, technologie) a jsou kvalitativně omezené pracovní silou a podnikovou správou, kvůli čemuž nedisponují de facto žádnou konkurenceschopností na zahraničních trzích?

CÍL

Hlavním cílem tohoto teoretického příspěvku je:

Detailně a do hloubky analyzovat současnou sociálně-ekonomickou situaci v Bolívii a zjistit její možnosti v rámci intenzivní spolupráce na společných projektech s Evropskou unií obecně a konkrétně s Českou republikou, vedoucí k naplnění nové vize mnohonárodnostní Bolívie.

---

[3] Foro Economico Mundial (FEM): *Informe Riesgos globales*, 2012. Dostupné:
http://www.jornada.unam.mx/2012/01/12/economia/027n1eco
http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalRisks_Report_2012.pdf

Dále chci zmínit konkrétní cíle, které se vyskytují v jednotlivých kapitolách:

1. teoretická analýza rozvojových zemí, jejich integrace a současná situace,
2. důkladný popis Bolívie a jejích předních hospodářských sektorů z pohledu makroregionálního a departamentního,
3. dodnocení současné situace a potřeb bolivijského obyvatelstva na základě demografických ukazatelů a společenských faktorů,
4. analýza zahraničního obchodu Bolívie a jeho využívání preferenčních dohod,
5. hodnocení vztahů Bolívie s Evropskou unií a s Českou republikou,
6. doporučení společných projektů s Evropskou unií a s Českou republikou.

METODOLOGIE

K vypracování této studie a k naplnění jejích charakteristik a cílů byla použita deskriptivně-aplikovaná metodologie. Výzkum se zakládá na analýze oficiálních statistických dat o bolivijském zahraničním obchodu, které shromažďuje Státní statistický úřad (INE) a další vládní, regionální a sektorové instituce. Dále výzkum čerpá v každé své části také z nejnovější literatury, která se váže k danému tématu, a z rozhovorů s významnými osobnostmi ze soukromého a veřejného sektoru. Pro účely analýzy také došlo na využití informací přístupných z různých oficiálních zdrojů, které jsou rozdělené mezi řídící sektorové organizace sídlící spolu s vládou v La Paz.

Metodologie bere v úvahu makroekonomická, sektorová i sociální data z informačního systému *Jednotky pro analýzu hospodářské politiky* (UDAPE), která jsou vybrána tak, aby byla zaručena konzistence jednotlivých použitých modelů. Výzkum zahrnuje analýzu statistických řad bolivijského zahraničního obchodu v oblasti hmotných statků pro období mezi lety 2000 a 2011.

PŘÍNOS

Hlavním přínosem tohoto díla, je pokud možno co nejnázorněji předložit nejaktuálnější informace, se kterými přišly významné autority a příslušné orgány, týkající se politické, sociální, ekonomické a kulturní situace mnohonárodnostního bolivijského státu v domácích i zahraničních vztazích. Dalším přínosem jsou předložené možnosti a perspektivy v rámci obchodní integrace v regionu, ve světě i v globalizované ekonomice, které lze využít k získání takových investorů z EU a

především z ČR, kteří by nespoléhali jen na přírodní zdroje, ale také na vědecké a technologické znalosti aplikovatelné v rámci politik soudržnosti a *spolupráce* požadovaných bolivijskou veřejností.

Bolívie v současné době požívá preferenčních výhod obdivuhodného trhu EU díky unilaterálním a bilaterálním dohodám o integraci a spolupráci. Ty může ve svůj prospěch využívat pro všechny exportní výrobky, které produkovala či vyprodukuje do roku 2015, ale zatím je dostatečně nevyužívá. Pokud se situaci podaří zvrátit, přinese to zemi velké výhody nejen proto, že se sníží míra nezaměstnanosti a chudoby, ale také protože se obecně vylepší ekonomika země a přiblíží se možnost vystoupení z kategorie zaostalých států.

Předkládaná disertační práce se skládá z šesti kapitol:

V **kapitole I** je teoreticky analyzován ve všeobecnosti posun rozvojových zemí, do kterých se řadí podle parametrů Světové banky i Bolívie. Dále se kapitola zabývá popisem aktuálních integračních trendů obchodu Jih-Jih, kterého se Latinská Amerika aktivně účastní.

V **kapitole II** se zaměříme na identifikaci rozvojových podmínek Bolívie ve vztahu k její geografii, fyziografii, vodním zdrojům a ohromnému kulturnímu a surovinovému bohatství. Ty jsou důsledkem velké etnické a ekologické různorodosti jednotlivých oddělených regionů, která je analyzována v **kapitole III**. Zde dále zdůrazním příležitosti hlavních sektorů ekonomiky a na druhou stranu identifikuji oblasti, které je potřeba dále rozvinout.

Současná účast Bolívie v zahraničním obchodu a související příležitosti jsou rozebrány v **kapitole IV**, která se také zaměřuje na problém týkající se stagnace objemu vývozu a nárůstu mezinárodních cen ropných a nerostných surovin. Nemusíme ani zmiňovat rostoucí diversifikaci netradičních vývozních artiklů, která se zvyšuje co do objemu i co do konkurenceschopnosti. Všechny tyto faktory se odráží v kladné platební bilanci posledních let. Bolívie navíc pro posílení své pozice aktivně využívá preferenční dohody s nejrůznějšími uskupeními nebo zeměmi.

A nakonec v **kapitolách V a VI** se budeme zabývat obchodními vztahy s EU a s Českou republikou. Zaměříme se na rozbor a perspektivu jejich podpůrných programů, dále programů, které v současnosti probíhají a budeme zkoumat možnosti uzavření vzájemně prospěšných regionálních a bilaterálních dohod. Rozebereme také možnosti rozšíření nebo nového vymezení dalších podpůrných programů ve spolupráci s Českou republikou, které povedou k prohloubení obchodních vazeb, kulturních výměn a především průmyslových a technologických vztahů. Lze tak zvýšit konkurenceschopnost výrobků a polotovarů zpracovaných z bolivijských surovin.

Ráda bych tuto úvodní část zakončila poznámkou o tom, jak prezident E. Morales v oblasti profesionálního vzdělávání při několika příležitostech opakovaně apeloval na studující mládež, aby se zaměřila na petrochemický průmysl, metalurgii a jiná odvětví, čímž by se podpořila celková industrializace země a druhá vlna rozvoje. Potvrdil tak, že opravdu existuje potenciál pro společnou bilaterální platformu také mezi Bolívií a Českou republikou.

Kapitola 1

ROZVOJOVÉ ZEMĚ, LATINSKÁ AMERIKA A INTEGRACE

První kapitola si klade za cíl určit kritéria, která lépe popisují chování zemí Latinské Ameriky v rámci teorie charakterizující rozvojové země a integraci. Poté bude možné zhodnotit příležitosti a nedostatky kontinentu jako celku a také jeho současnou tendenci k integraci „Jih-Jih" a s nejdůležitějšími rozvinutými zeměmi, především s Evropskou unií.

1.1 Základní pojmy

Světové ekonomice se nepodařilo zbavit negativních následků finanční krize způsobené *rozvinutými zeměmi* a zvýšené riziko a nejistota tak stále přetrvávají. Měnu v eurozóně stále ohrožuje dluhová krize a značné fiskální deficity; ve Spojených státech mohou fiskální škrty, které schvaluje dohoda o zvýšení hranice veřejného dluhu, přinést novou recesi; na Japonsko stále doléhají následky zemětřesení z března 2011. Soukromé investice zůstávají na nízké úrovni, nezaměstnanost na vysoké, a ani soukromá spotřeba neroste podle očekávání.[4]

Tab. 1.1: Rozvinuté a rozvojové země a regiony: Podíl na světovém růstu, 2008-2011 (v procentních bodech)

Země a regiony	2008	2009	2010	2011
Rozvinuté země a regiony	***0,12***	***-1,79***	***1,55***	***1,22***
Spojené státy	0,00	-0,53	0,56	0,53
Evropská unie	0,15	-0,87	0,36	0,35
Japonsko	-0,07	-0,37	0,23	0,08
Další	0,04	-0,02	0,40	0,25
Rozvojové země a regiony	***2,74***	***1,27***	***3,46***	***3,18***
Subsaharská Afrika	0,13	0,07	0,12	0,14
Latinská Amerika a Karibik	0,37	-0,15	0,52	0,40
Rozvojové země v Asii	1,64	1,66	2,29	2,10
Čína	1,13	1,19	1,40	1,37
Střední východ a sever Afriky	0,25	0,09	0,19	0,20
Střední a východní Evropa	0,11	-0,12	0,15	0,12
Svět	***2,87***	***-0,52***	***5,01***	***4,40***

Zdroj: Hospodářská komise pro Latinskou Ameriku a Karibik (Comision Economica para América Latina y el Caribe, CEPAL)

[4] Naciones Unidas: *Situacion y perspectivas de la Economía Mundial 2012*. Dostupné: http://www.un.org/en/development/desa/policy/wesp/wesp_current/2012wesp_es_sp.pdf

Za těchto okolností lze předpokládat, že budou rozvojové země nadále pohánět motor světové ekonomiky, neboť byly na následky světové finanční krize lépe připraveny a posílily své vztahy s rychle se rozvíjejícími ekonomikami, především v prosperující Asii. Proto v posledních několika letech vytváří rozvojové země zhruba tři čtvrtiny podílu na růstu světové ekonomiky (*viz Tab. 1.1*).

Dále bude analyzován vývoj a současná situace rozvojových zemí z teoreticko-historického pohledu.

1.1.1 Rozvojové země

Analýza diferenciace ve světovém hospodářství potvrzuje, že na světě převažují rozvojové země, **periferní státy**[5] nebo tzv. „**třetí svět**“. Ten zahrnuje největší podíl na světové populaci a obecně jsou proň typické bídné životní podmínky. V rámci této skupiny zemí rozlišujeme několik úrovní ekonomického rozvoje. V některých státech se už rozbíhají procesy industrializace, některé své hospodářství zakládají teprve na těžbě přírodních zdrojů (případ Bolívie), až se dostáváme k těm, které trpí absolutní chudobou či zaostalostí.

Lze vyjmenovat řadu podmínek, které mají negativní vliv na upevnění a prohloubení regionální či subregionální integrace v rozvojových zemích. V Jižní Americe se v současnosti jedná o následující:

A. přítomnost závažných politických rozporů,
B. různorodější společenské a kulturní aspekty,
C. geograficky nesjednocené území se špatnou komunikační sítí a infrastrukturou (doprava),
D. nízká míra ekonomické komplementárnosti mezi RZ.

[5] Výstižný pojem **centrum-periferie** se dobře osvědčil při popisu sociálních a hospodářských nerovností a jejich prostorového rozdělení, především ve světovém měřítku. V tomto směru rozlišujeme země *centrální* a země *periferní*, což můžeme přirovnat obdobným dvojicím, jako Sever-Jih rozvojové a rozvinuté země či první a třetí svět. Latinskoameričtí ekonomové z Hospodářské komise pro Latinskou Ameriku a Karibik (Comisión Económica para América Latina y el Caribe, CEPAL) postupně rozšířili do podvědomí tento pojem o dualismu mezi centrálními a periferními oblastmi, který popisuje světové ekonomické rozdělení na průmyslová hegemonická centra a zemědělské podřízené periferie, jejichž hospodářské transakce jsou nerovnoměrné. Mezi těmito ekonomy je třeba vyzdvihnout Argentince Raúla Prebische a Brazilce Celso Furtada, kteří se tématem zabývali po druhé světové válce. Nevyvážený vztah mezi centrem a periferiemi je hlavní překážkou rozvoje. Existuje jen jeden způsob jak ekonomiky nacházející se na okraji přeměnit na rozvinuté společnosti, a tím je spojení výsledků lidského úsilí a industrializace periferních oblastí.

Region přetrvávající nedostatky zdědil po předchozím kolonialismu v podobě současného *neokolonializmu*. Většina rozvojových zemí se už od koloniálních dob posunula dále. Nejprve se fyzicky osvobodily a posléze stabilizovaly svou pozici do takového stavu, ve kterém se tyto rozdíly nemohly zvrtnout v politický převrat. Během koloniální nadvlády se nepomýšlelo na vytvoření geograficky, etnicko-sociálně, kulturně ani politicky jednotného celku. Naopak mezinárodní komunita se nesmírně snažila jakékoliv pokusy o sjednocení eliminovat pod heslem „rozděl a panuj". Postaraly se i o vytváření konfliktů pod nejrůznějšími záminkami, což mělo za následek rozdělení podle etnik, víry a původu; manipulacemi dosáhly ohromné sociální nerovnosti a to nejen mezi zeměmi, ale také v rámci jednotlivých států. Dodnes to zanechává některé překážky v cestě za hlubší integrací, které nabývají podoby národních a politických roztržek[6] (jako příklad můžeme uvést konflikt mezi východní a západní Bolívií, který přetrvává do současnosti nebo spor mezi Mexikem a Brazílií v otázce exportu automobilů).

Obecně můžeme říci, že čím více se v minulosti prohlubovaly mocenské zájmy (kolonialismus), tím silněji se narušovala jednotnost a účelnost politiky, a to přispívá k současným obavám z integrace. Obzvláště je to znát v případě, kdy byl potenciál namířený proti nezávislosti, pro kterou toho státy už mnoho obětovaly. Tato situace je velmi dobře viditelná i v současnosti kvůli trvajícím roztržkám a mocenským bojům s neokolonialismem (kapitalismus a socialismus).

Je známým faktem, že vzájemná spolupráce mezi RZ je málo intenzivní, což do značné míry způsobuje stagnaci v oblasti hospodářské směny mezi RZ a negativním způsobem se odráží na vyvíjení snahy dosáhnout integrace těchto zemí. Nicméně právě zde nalézáme skvělý příklad hospodářské unie a také dobrých podmínek pro zahraničně orientovanou ekonomiku, tudíž zřetelně vidíme stopy, které zanechal kolonialismus a jeho obchodní struktura orientovaná na výrobu. Tento systém se podepsal na ochromení směny a spolupráce mezi jednotlivými zeměmi, jako v případě Jižní Ameriky, proto se těmto oblastem říká periferní, tedy „národ, nebo původně město, ve vztahu ke koloniím.

[6] Holub, A.: *Mezinárodní Ekonomická Integrace „Třetího Světa"*. Praha, 1977, str. 62-66.

Bez odpovídajícího průmyslového a výrobního rozvoje a spolupráce bylo hospodářství RZ historicky velmi zdeformované a země byly převážně odkázané na průmysl rozvinutých zemí, zatímco vzájemné propojování ekonomik RZ zůstávalo velmi slabé. To se nevztahuje pouze na dopravní sítě, ale také na roztroušenou spolupráci ve výrobě, malý objem obchodních operací a finanční transakce. Důsledky jsou dlouhodobé a změny v sobě zahrnují rizika, především když vezmeme v úvahu neustávající finanční problémy s domácí měnou a nestabilní celý měnový systém.

Dalším zjevným problémem je závislost RZ na spolupráci, co se týče vnějších zdrojů a na ekonomické pomoci přicházející z rozvinutých zemí, zpravidla bývalých kolonizátorů. Dnes ji známe pod názvem preferenční dohody či půjčky s výhodnými podmínkami splácení.[7]

1.1.2 Rozvinuté a rozvojové země: charakteristiky

Existuje několik možných přístupů, jak klasifikovat rozvinuté a rozvojové země. Například Skupina Světové banky zavedla obšírné kritérium založené na hrubém domácím produktu (HDP) na obyvatele.[8] Rozvojové země odpovídají skupině zemí s nízkým a středním příjmem na obyvatele (*low and middle income countries*). Zbývající země označuje jako rozvinuté (země s vysokým příjmem, *high income countries*). „*Tato klasifikace ekonomické úrovně zemí podle dosaženého HND je Světovou bankou prováděna každoročně a jednotlivé skupiny zemí se mohou početně měnit*“[9].

Hodnoty uvedené v *Tab. 1.2* potvrzují, že podle rozdělení Světové banky téměř všechny země Jižní Ameriky spadají do příjmové skupiny *vyšší střední příjem* (Upper middle income) s výjimkou Bolívie, Guyany a Paraguaje, které spadají do skupiny s *nižším středním příjmem*, nicméně země jsou řazeny do různých kategorií půjček.[10]

---

[7] Holub, A.: *Mezinárodní Ekonomická Integrace „Třetího Světa“*. …. cit. dílo. str. 64-65.
[8] Cihelková E. a kol.: *Světová Ekonomika, Obecné trendy rozvoje.* 1. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, str. 209.
[9] Cihelková E. a kol.: *Světová Ekonomika, Obecné trendy rozvoje*…. cit. dílo. str. 210.
[10] Kategorie půjček: Země spadající pod Mezinárodní asociaci pro rozvoj (IDA) musí mít příjem na obyvatele za rok 2010 nižší než $1,175 a zároveň nesmí splňovat podmínky pro získání půjčky Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj (IBRD). Půjčky IDA mají velmi mírné podmínky – jde o bezúročné půjčky a granty na programy zaměřené na podporu ekonomického

Tab. 1.2: Seznam zemí podle Světové banky[11] *(duben 2012)*

Region: Jižní Amerika a Karibik

Č.	Země	Kód	Příjmová skupina	Poskytovatel půjček[12]	Další[13]
1	Argentina	ARG	Vyšší střední příjem	IBRD	
2	Bolívie	BOL	Nižší střední příjem	Kombinace	HIPC
3	Brazílie	BRA	Vyšší střední příjem	IBRD	
4	Chile	CHL	Vyšší střední příjem	IBRD	
5	Kolumbie	COL	Vyšší střední příjem	IBRD	
6	Ekvádor	ECU	Vyšší střední příjem	IBRD	
7	Guyana	GUY	Nižší střední příjem	IDA	HIPC
8	Paraguay	PRY	Nižší střední příjem	IBRD	
9	Peru	PER	Vyšší střední příjem	IBRD	
10	Surinam	SUR	Vyšší střední příjem	IBRD	
11	Uruguay	URY	Vyšší střední příjem	IBRD	
12	Venezuela, BR	VEN	Vyšší střední příjem	IBRD	

Zdroj.: Vypracováno autorkou na základě dat Světové banky.

Rozvojové země sdílí několik společných charakteristik, ale nejdůležitější ze všech zůstává hospodářská zaostalost a chudoba. Dalšími jsou[14]:

- Jak již bylo zmíněno výše, většina zemí byla v minulosti kolonizována.
- Ve struktuře hospodářství převažovala zemědělská produkce určená pro domácí spotřebu.
- Mezi první vlaštovky rozvoje patřila Strategie importně substituční industrializace (Estrategia de Industrializacion por Sustitucion de Importaciones, „model ISI"), která měla za cíl nahradit dovážené statky domácí výrobou.
- Obecně mívají vyšší index populačního růstu než rozvinuté země. Také je typická migrace obyvatel z venkova do měst.
- Ukazatel nerovnosti v rozložení příjmů z bohatství je velmi vysoký, s čímž se v Latinské Americe setkáváme velmi často.

---

růstu a zlepšování životních podmínek. Půjčky IBRD takové nejsou. Kombinace znamená, že země splňuje podmínky pro půjčku IDA ve smyslu poměru HDP na obyvatele, ale zároveň splňuje i ty od IBRD co se týče úvěruschopnosti.

[11] Z operačních a výzkumných důvodů jsou země rozděleny do příjmových skupin podle HDP na obyvatele v roce 2010, výpočty jsou provedeny na základě metody Atlas Světové banky. Skupiny jsou: *nízký příjem* (méně než $1 005), *nižší střední příjem* ($1 006-3 975), *vyšší střední příjem*, $3 976-12 275) a *vysoký příjem* (více než $12 276). Pro analýzu se používají i jiné skupiny, rozdělené na geografické regiony. Geografická klasifikace a sběr dat se provádí pouze pro regiony s nízkým a středním příjmem. Země s nízkým a středním příjmem se někdy označují jako *rozvojové země*. Tento pojem je velmi výstižný; není totiž cílem naznačovat, že všechny země v dané skupině se rozvíjí podobně nebo že jiné země už dosáhly zamýšlené či konečné fáze vývoje. Klasifikace na základě příjmů neodráží nutně fázi vývoje.

[12] IBRD - Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (*International Bank for Reconstruction and Development*)
IDA - Mezinárodní asociace pro rozvoj (*International Development Association*)

[13] HIPC: Heavily Indebted Poor Countries – Vysoce zadlužené chudé země

[14] Cihelková E. a kol.: *Světová Ekonomika, Obecné trendy rozvoje….* cit. dílo. str. 225.

- V rozvojových zemích je vysoká účast centrálního státu na přímé kontrole hospodářství.
- V periferních zemích mají často dlouhou tradici vysoké inflační míry.
- V zemích, ve kterých proběhla liberalizace domácích finančních trhů, docházelo často k bankovním krizím způsobeným úvěrovými institucemi a nedostatečnou kontrolou finančních trhů ze strany vlády.
- Měnové kurzy rozvojových zemí jsou zpravidla fixovány či pevně řízeny vládou.
- V těchto zemích je obvyklá vysoká korupce a také rozšířená šedá (černá) ekonomika.

Na druhou stranu i indexy rozvoje jsou různorodé a jednotlivé rozvojové země mezi sebou mají mnohé rozdíly. Nalézáme je hlavně v historickém vývoji, geografické poloze, velikosti, hustotě obyvatel, ukazatelích sociálního a ekonomického vývoje, výrobní a obchodní struktuře, rozdělení příjmů a v kultuře.[15]

Kromě výše uvedených charakteristik si dovoluji uvést ještě jednu definici, která se týká zvláštní reality nerozvinutých zemi. Jde o soupis běžných potíží, se kterými se nerozvinuté země potkávají[16]:

- kvantitativní a kvalitativní nedostatky ve výživě (určeno podle množství přijatých kalorií za den, tj. méně než 2500),
- problémy související s obyvatelstvem: negramotnost (jen velmi malému počtu se dostane formálního vzdělání); endemické nemoci (špatné zdravotnické služby, málo lékařů a nedostatečná zdravotnická zařízení), špatné hygienické podmínky (nízká úroveň bydlení a nedostatek základních služeb, například tekoucí vody, elektřiny atd.),
- očekávaná délka života je v rozvojových zemích kratší (pod 70 let),
- malé využití přírodních a výrobních zdrojů,
- vysoké zastoupení zemědělců v obyvatelstvu a nízká produktivita,

[15] Cihelková E. a kol.: *Světová Ekonomika, Obecné trendy rozvoje….* cit. dílo. str. 211.
[16] Lacoste, Y.: *Le comcept de sous-developpement. (Koncept nerozvinutosti).* Edice „PUF“, 1967, str. 418.

- nedokončená průmyslová revoluce. Nízká míra modernizace,
- nefunkční terciární sektor,
- ekonomicky se podřizují vyspělejším ekonomikám,
- rozdělení společnosti na třídy zvýhodněné a znevýhodněné,
- přetrvání tradičních struktur (tradiční ekonomiky); nízká úroveň mechanizace, málo nových technologií a slabý tok investic do rozvojových projektů a výzkumu (především řemeslné práce a využití zvířat),
- neexistuje úplné propojení mezi sektory v ekonomice; export se stále zakládá na nezpracovaných surovinách,
- vysoká míra nezaměstnanosti a vysoký počet pracujících dětí,
- demografická exploze (plánované rodičovství je nedostatečné či žádné),
- ve srovnání s růstem populace rostou disponibilní zdroje pomaleji; využití energií se stále zakládá na použití dřeva.

Tab. 1.3: Struktura HDP, 1990-2010 (podíl na HDP v %)

Skupina zemí	Sektor	1990	1995	2000	2010
Svět	**A**	**5,4**	**4,3**	**3,6**	**4,0**
	I	**32,8**	**30,6**	**29,1**	**29,0**
	S	**61,9**	**65,1**	**67,2**	**67,0**
Vyspělé země	A	2,8	2,2	1,7	**1,4**
	I	31,9	29,3	27,0	**24,3**
	S	65,4	68,5	71,3	**74,3**
Rozvojové země	A	14,2	11,9	10,3	**9,7**
	I	35,6	35,2	36,3	**39,2**
	S	50,3	52,9	53,4	**51,1**
Transformující se země	A	17,7	10,7	10,3	**6,4**
	I	38,0	38,7	37,6	**33,4**
	S	44,3	50,6	52,1	**60,3**

Zdroj: UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development), Handbook of Statistics 2011, str. 424.

Dalším důležitým aspektem pro srovnání rozvinutých zemí, rozvojových zemí a transformujících se zemí[17] jsou změny v odvětvové struktuře[18]. V *tabulce 1.3* můžeme vidět, že analogicky ke struktuře HDP jednotlivých skupin existují

[17] Dle geografického členění UNCTAD „United Nations Conference on Trade and Development" (Konference OSN pro obchod a rozvoj).
[18] Cihelková E. a kol.: *Světová Ekonomika, Obecné trendy rozvoje….* cit. dílo. str. 16-17.

tendence k rozvoji sektoru služeb[19] (S), včetně osob zaměstnaných ve službách. Na druhou stranu se zde projevuje i pokles podílu průmyslového sektoru (I) a zemědělství (A). Některé rozvojové země se tedy již nacházejí v poslední fázi „moderního ekonomického růstu“ (SIA[20]).

Rozdíly nalezneme kvalitativní i kvantitativní, obzvláště v sektoru služeb. Kvalitativně se „moderní“ služby v rozvojových zemích rozvíjejí, ale ne tak intenzivně jako v rozvinutých zemích. Kvantitativně se rozvinuté země podílejí na sektoru služeb 74%, kdežto v rozvojových zemích podíl sotva přesáhl 50%.

Klíčové trendy v rozvoji periferních zemí jsou především následující[21]:

- integrace těchto zemí do světového hospodářství,
- stabilní ekonomický růst v poslední době,
- výrazné zlepšení ukazatelů společenského vývoje a
- čím dál horší stav životního prostředí.

1.1.3 Latinská Amerika, charakteristiky

Latinská Amerika získala v posledních letech velmi důležité zkušenosti v makroekonomické politice, a přestože nebyla daleko od negativních důsledků krize ve výrobě, zaměstnanosti a sociálních ukazatelích, odolala jí lépe než v předcházejících méně závažných krizích. Monetární a fiskální impulzy, které předtím pomáhaly při obnově po krizi, byly nahrazeny obnovou, která je tažená investicemi a spotřebou spolu se zvýšením exportu. Nárůst je přisuzován výhodným směnným podmínkám, především co se týče vývozců základních nerostných produktů.[22]

---

[19] Služby (S-services), kam patří dopava a spoje, obchod, bankovnictví, státní administrativa a ostatní služby.

[20] Analýza provedená dle ekonoma S. Kunetze. Z hlediska historického a ekonomického vývoje země pak rozlišujeme celkem 6 typů základních odvětvových struktur: ASI (tradiční struktura), AIS (vyšší typ tradiční struktury), IAS (nižší typ industrializační struktury), ISA (vyšší typ industrializační struktury), SAI přechodná struktura a SIA (moderní pro rozvinuté země / relativně pokročilá struktura pro některé rozvojové a transformující se ekonomiky). Zdroj.: Adamcová L., Němečková T. a kolektiv: *Rozvojová Ekonomika*, VŠE v Praze, Nakladatelství Oeconomica, Praha 2009 str. 157-160.

[21] Adamcová L., Němečková T. a kolektiv: *Rozvojová Ekonomika*… cit. zdroj. str. 226.

[22] CEPAL (Comisión Economica para América Latina y el Caribe /Hospodářské komise pro Latinskou Ameriku a Karibik): *Panorama de la insercion internacional de América Latina y el Caribe, „La región en la década de las economías emergentes“*, 2010-2011. Naciones Unidas, září 2011, str. 12, ISBN: 978-92-1-121799-5.

V posledních letech se řada rostoucích ukazatelů společenského vývoje a posilující střední třídy podílely na zvýšení strategické hodnoty latinskoamerického trhu. Skvělý výkon regionu, co se týče rozvoje, s sebou v poslední dekádě přinesl také stabilní nárůst příjmu na obyvatele, především mezi lety 2003-2008 a posléze znova od roku 2010. Navíc můžeme pozorovat velké pokroky ve *snižování chudoby a nezaměstnanosti* (z 44% na 33% a z 11% na 7,4%, v tomto pořadí), ke kterým dochází spolu s *obnovou regionálního hospodářství* právě v tomto příznivém období mezi lety 2003-2008.[23]

Díky očekávanému poklesu míry nezaměstnanosti v regionu za rok 2011 až pod úroveň, které nezaměstnanost dosahovala před krizí, a spolu se zvýšeným podílem smluvních zaměstnanců na celkové zaměstnanosti v různých zemích, můžeme předpokládat také celkové snížení chudoby.[24] Jak vyplývá ze všech těchto údajů, Latinská Amerika zažívá v posledních několika desetiletích nárůst počtu obyvatel střední třídy. Mezi lety 1990 a 2007 se zvýšil počet domácností střední třídy o 56 milionů v celkem 10 latinskoamerických zemích, které dohromady představují 80% obyvatel. Celkový počet domácností střední třídy dosáhl 128 milionů.[25] Takovéto rozšíření spotřebitelského trhu zvýšilo také hodnotu regionu v očích obchodních partnerů a zahraničních investorů.

Za prvé: Rozsáhlé zásoby přírodních zdrojů patří mezi další strategická aktiva regionu (*Tab. 1.4*). Latinská Amerika je velmi důležitým producentem zemědělských výrobků, především produktů jako sója (ta pokrývá zhruba polovinu světové produkce), maso (zhruba třetinu světové produkce) a mléko (téměř čtvrtina veškerého mléka). Něco podobného můžeme pozorovat i v těžbě nerostů: Region se podílí 45% na světové produkci mědi a více než 20% na světové produkci molybdenu, zinku a cínu. V oblasti energetiky je region předním producentem biopaliv, neboť pokrývá 40% celosvětové produkce.[26]

---

[23] CEPAL …citovaný zdroj, str. 22.
[24] CEPAL: *Estudio economico de América Latina y el Caribe 2010-2011,* documento informativo, Santiago de Chile, 7/2011.
[25] Franco, Hopenhayn y León: *Crece y cambia la clase media en América Latina: Una puesta al día Revista CEPAL,* No. 103 (LC/G.2487-P), Santiago de Chile, 4/2011.
[26] CEPAL: *Panorama de la insercion internacional de América Latina y el Caribe „La región en la década de las economías emergentes“*, …,cit. zdroj, str. 115.

Tab. 1.4: Světové rozložení produkce vybraných zdrojů, průměr za 2007 – 2009

A. Rostlinná a živočišná výroba

(v procentech celosvětové produkce a v miliónech tun)

	Ovoce a zelenina	Kukuřice	Rýže	Sója	Pšenice	Maso	Mléko
	(v procentech)						
Latinská Amerika a Karibik	11,9	16,5	4,0	48,1	4,2	31,1	23,1
Evropská unie	8,4	7,0	0,4	0,3	20,7	2,0	1,6
Asie a Tichomoří	5,9	4,3	28,2	0,7	2,9	7,1	4,1
Spojené státy a Kanada	4,5	41,2	1,4	37,9	13,1	17,3	23,4
Zbytek světa	69,3	31,1	66,0	13,0	59,1	42,5	47,8
Celkem (v miliónech tun)	**4 515,4**	**2 432,8**	**2 021,4**	**672,4**	**1 977,9**	**830,2**	**2 069,9**

B. Nerosty

(v procentech celosvětové produkce a v miliónech tun)

	Měď	Hliník	Olovo	Zinek	Nikl	Cín	Molybden
	(v procentech)						
Latinská Amerika a Karibik	46,7	6,7	14,9	22,8	12,2	21,2	27,8
Evropská unie	9,9	9,6	4,9	7,0	1,9	0,0	0,2
Asie a Tichomoří	18,2	43,6	59,9	47,3	38,6	73,2	37,5
Spojené státy a Kanada	11,4	14,1	12,9	12,6	14,7	0,0	28,0
Zbytek světa	13,7	26,0	7,3	10,3	32,6	5,6	6,5
Celkem (v miliónech tun)	**47,0**	**115,0**	**11,6**	**34,2**	**4,4**	**1,0**	**0,7**

C. Energie

(v procentech celosvětové produkce)

	Ropa[a]		Zemní plyn[b]		Ethanol[c]	Výroba elektřiny[d]	Spotř. energií[e]
	Produkce	Spotř.	Prod.	Spotř.	Prod.		
	(v procentech)						
Latinská Am. a Karibik	12,7	8,7	7,0	6,9	40,3	6,6	3,1
Evropská unie	2,7	17,6	6,1	16,1	3,8	16,4	7,3
Asie a Tichomoří	9,9	30,4	14,0	16,1	4,0	36,2	17,2
Spojené státy a Kanada	12,1	25,2	24,8	25,3	51,6	24,5	11,3
Zbytek světa	62,5	18,1	48,2	35,6	0,0	16,4	61,0
Celkem (v mil. tun)	**11 656,6**	**11 811,5**	**9 002,4**	**8 888,3**	**101,0**	**60 337,6**	**69 326,9**

Zdroj: Hospodářské komise pro Latinskou Ameriku a Karibik (CEPAL)
a Měřeno v miliónech tun.
b Měřeno v bilionech krychlových metrů.
c Měřeno v milionech tun odpovídajícím ropě.
d Měřeno v TW/h.

V Latinské Americe a v Karibiku se nachází největší zásoby sladké vody na světě. V regionu najdeme celou třetinu veškerých světových zásob vody, která je jako strategická surovina nesmírně důležitým aktivem.

Za druhé: Regiony Latinské Ameriky a Karibiku jsou spolu se subsaharskou Afrikou nejlépe využitelné pro rozšiřování obdělávatelné plochy. V oblasti se dohromady nachází zhruba 885 miliónů hektarů půdy, kterou lze využít pro zemědělskou výrobu, což odpovídá jedné třetině všech dostupných světových možností. Stejně jako v případě vody tak hovoříme o strategické výhodě.[27]

Latinská Amerika počítá i se svými **konkurenčními nedostatky**, kterými jsou mimo jiné nedostatečná a nevhodná infrastruktura, zaostalý dopravní a telekomunikační systém a příliš pomalé a komplikované celní kontroly. Ve všech těchto sférách by společná akce vlád přinesla větší efekt, než izolované snahy jednotlivých zemí.[28] Hlubší integrace rozhodně může poskytnout regionální veřejné statky, které by ani trhy ani vláda samostatně nebyli schopní zajistit v odpovídající míře. Například institucionální dohody typu *Jihoamerické regionální integrace infrastruktury* (Infraestructura Regional Suramericana, IIRSA) a *Mezoamerického Projektu*[29] (el Proyecto Mesoamérica) se zaměřují na koordinaci národního úsilí tak, aby směřovalo k rozvoji kvalitní fyzické regionální infrastruktury. Specifické prvky jednotlivých zemí se tváří v tvář velkému proudu světové ekonomiky snadno ztrácí. Kromě vzácných výjimek – Brazílie a Mexika – nejsou země v tomto regionu samy o sobě dost velké na to, aby byly přitažlivé i nad rámec regionální úrovně.[30]

V regionu jsme mohli pozorovat pokles podílu na světových exportech služeb ze 4,5% v roce 1980 na 3,4% v roce 2010. Horší je, že region není příliš význačný ani v kategorii „*Ostatní komerční služby*“, která se v posledním desetiletí velmi rozrostla na světových trzích. Do této kategorie spadají také technologicky a znalostně náročné činnosti, tedy například inženýrské služby, architektura, design,

---

[27] Campbell, P.: *The future prospects for global arable land*. Strategic Analysis Paper, Future Directions International, 2011, str. 116. Dostupné: *http://www.futuredirections.org.au/files/FDI%20Strategic%20Analysis%20Paper%20-%2019%20May%202011.pdf*

[28] Například je možné využít dohody o volném obchodu s takzvanými „megatrhy“ (USA, EU nebo Čína) jako platformu pro vývoz do různých sousedících zemí, ale jen za předpokladu, že je v zemích podobná úroveň infrastruktury, logistiky, celních opatření, kvality a jiných předpokladů. Všechny těsně závisí na stejnorodosti konkurenční úrovně mezi danými ekonomikami.

[29] Mezoamerický projekt představuje platformu vysoké politiky, který je výsledkem úsilí o spolupráci, rozvoj a integraci deseti zemí (Belize, Kolumbie, Kostarika, Slavador, Guatemala, Honduras, Mexiko, Nikaragua, Panama a Dominikánská republika). Usnadňuje především řízení a správu projektů zaměřených na zlepšování kvality života svých obyvatel. Jedním z hlavních cílů je také usnadnit posouzení, financování a vykonávání programů, projektů a aktivit zaměřených na regionální zájmy. Zdroj: *http://www.proyectomesoamerica.org/*

[30] CEPAL: *Panorama de la insercion internacional de América Latina y el Caribe „La región en la década de las economías emergentes“*, …,cit. zdroj, str. 118.

informační technologie, právo a účetnictví a jiné. Zaostalost regionu ve výrobě a exportu těchto služeb má přímý i nepřímý dopad na dynamiku vývozu statků a ještě obecněji na mezinárodní konkurenceschopnost. To vše je možné jen díky službám podporujícím produkci – ať už se jedná o finanční, telekomunikační nebo profesionální služby – které jsou klíčovými surovinami při výrobním procesu a představují důležitou složku konečné ceny zpracovaných výrobků.

Mezinárodní prostředí je typické rostoucím podílem rychle se rozvíjejících ekonomik na světových vývozech, v tomto směru však výkon regionu ukazuje spíše na určitou stagnaci. V posledním desetiletí se jak objem exportu statků z regionu, tak hodnota vyvezených služeb zvýšili v menší míře, než je světový průměr (2,1% v porovnání s 3,4% a 7,3% v porovnání s 9,3%, v odpovídajícím pořadí). Ke světovému průměru se přiblížila pouze hodnota vývozu statků z regionu (7,4% v porovnání s 7,6% ve světě). Pomohly jí k tomu vysoké ceny nerostných surovin, které se udržovaly po většinu minulého desetiletí.[31] Tyto hodnoty jsou nesmírně znepokojující, protože aby mohly země v regionu rychle a udržitelně růst, především ty menší a střední, musí svůj rozvoj založit hlavně na vývoji exportu.[32] I když mezi zaměřením vývozu v jednotlivých subregionech existují značné rozdíly, jeden problém je pro všechny společný: postrádají vyšší přidanou hodnotu a nezapojují dostatečně znalosti a technologie:

- Země Jižní Ameriky se předně zaměřují na vývoz primárních výrobků a zpracovaných produktů podle modelu, který podporuje vysoká asijská (hlavně čínská) poptávka.
- Co se týče zemí Střední Ameriky a Mexika, prohloubily svou orientaci na vývoz oděvů a některých elektronických a elektrických přístrojů (v případě Mexika se jedná i o automobilový průmysl). Značný podíl vývozů plyne z tovární výroby a z bezcelních zón a spočívá ve velké míře v montování výrobků[33].
- Karibské státy se stále více zaměřují na sektor služeb, především na turistické, finanční a administrativní činnosti (back-office) a telemarketing.

[31] CEPAL: *Panorama de la inserción internacional de América Latina y el Caribe 2008-2009 „Crisis y espacios de cooperación regional“*. Naciones Unidas, Santiago de Chile, 10/2009, kapitola III.
[32] CEPAL: *Panorama de la inserción internacional de América Latina y el Caribe „La región en la década de las economías emergentes“*, 2010-2011. Naciones Unidas, septiembre de 2011, str. 117, ISBN: 978-92-1-121799-5.
[33] Šp. Maquilladoras.

Společným jmenovatelem pro všechny tři vzory je zaměření jejich specializace na základě neměnných komparativních výhod, jakými jsou například nekvalifikovaná pracovní síla a dlouhodobý nadbytek přírodních zdrojů. Přitom se ale nezapojuje další přidaná hodnota a chybí znalosti potřebné k produkci konečného výrobku a výrobních procesů. Nezávisle na tom, o jakou skupinu se jedná, se z výrobků vyvážených z regionu stále více stávají základní produkty, které jsou velmi citlivé na hospodářský vývoj a poptávku rozvinutých zemí, přičemž jejich cena velmi nestálá. Navíc jsou náročné na vstupy, které musí dovážet (především jde o montážní produkty), což výrazně ovlivňuje obchodní bilanci a má malý účinek ve vztahu k propojování se zbytkem výrobního systému.[34]

Díky rostoucí důležitosti inovací ve výrobě a na světových trzích vznikají i nové světové hodnotové řetězce, které dále vytvářejí tlak na nové podněty v regionu vedoucí k intenzivnější spolupráci s mezinárodním prostředím. Od osmdesátých let se státy Latinské Ameriky velmi snažily o otevření svých trhů, a proto omezily protiexportní opatření, nejprve prostřednictvím jednostranné liberalizace a posléze na základě obchodních smluv. Otevírání trhů a liberalizace byly nutnou, ovšem ne dostačující podmínkou pro to, aby se nárůst obchodu promítnul do soustavného hospodářského růstu. Současná mezinárodní ekonomická situace si žádá, aby region zašel ještě dále a paralelně začlenil tři vzájemně propojené okruhy:

i. od otevření trhu a většího zaměření na vývoz k internacionalizaci místních podniků,
ii. od zavedení mezioborového modelu v průmyslu do mezinárodního obchodu k zařazení do světových hodnotových řetězců (případně do specifických oborů, které se zabývají vysoce specializovanými službami či technologiemi, obzvláště v případě menších zemí), a
iii. od konkurenceschopnosti založené pouze na domácí pracovní síle k takové, která má větší vazbu na stále pevnější vztahy mezi veřejným a soukromým sektorem a regionální spolupráci.

[34] CEPAL: *Panorama de la inserción internacional de América Latina y el Caribe „La región en la década de las economías emergentes“*…cit. zdroj, str. 118.

1.1.4 Obchod Jih-Jih

Když analyzujeme výši obchodu mezi lety 1985 a 2010, vzájemný vztah „Jih-Jih“[35] mezi rychle se rozvíjejícími zeměmi nabral na obrátkách a předčil i dynamiku obchodu industrializovaných zemí. V roce 2010 dosáhl podíl zemí Jihu na světových vývozech 40% a zároveň poklesl podíl Severu na 56%. Jen samotný vzájemný obchod mezi jednotlivými ekonomikami Jihu již představuje téměř čtvrtinu celkového světového vývozu. Předpovědi budoucího vývoje předpokládají, že okolo roku 2017 přesáhne podíl obchodu Jih-Jih na světovém obchodu podíl obchodu Sever-Sever.[36] *Viz graf 1.1*

Graf 1.1: Vývoj exportů rozvinutých a rozvojových zemí 1985 – 2020*

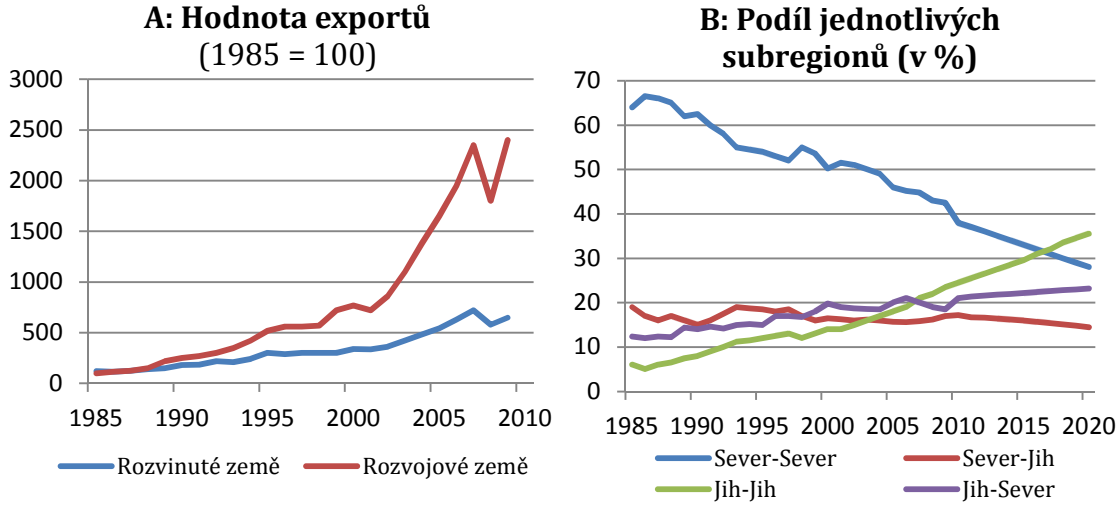

Zdroj: CEPAL, na základě dat OSN a statistických dat o obchodu zboží (COMTRADE)
** Data z r 2010 jsou transponovány na základě znalosti 75% reálných světových prodejů*

Mezi lety 2000 a 2010 se zvýšila účast *obchodu Jih-Jih* na světovém obchodu z 14% na 23%. Tento trend je důsledkem několika jevů:

Za prvé, můžeme pozorovat posun významné části manufakturní výroby z industrializovaných zemí do rozvojových zemí. Účelem je úspora nákladů a optimalizace světových výrobních a hodnotových řetězců.

Za druhé, jednostranná, dvoustranná a multilaterální liberalizace obchodů usnadnila směnu mezi zeměmi.

---

[35] Pojem *spolupráce jih-jih* používají politici a akademici k popisu obchodování se surovinami, technologiemi a znalostmi mezi rozvojovými zeměmi, kterým se obecně říká *země Jihu.*
[36] Integración Sur: *Comercio, integración y desarrollo en América Latina*, 2012. Dostupné: http://www.integracionsur.com/ a CEPAL: *Panorama de la inserción internacional de América Latina y el Caribe „La región en la década de las economías emergentes“*…cit. zdroj, str. 55.

Za třetí, se některým rozvojovým zemím podařilo urychlit svůj růst, který se odrazil také ve větším začlenění do mezinárodního obchodu[37] (*Tab. 1.5*).

Tab 1.5: Přehled světového obchodu podle velkých ekonomických oblastí, 2000 a 2010 (v % z celkového vývozu)

Cíl / Původ	2000			2010		
	Sever	Jih	Svět	Sever	Jih	Svět
Sever	50,9	16,3	67,2	39,3	17,1	56,4
Jih	19,1	13,7	32,8	20,3	23,3	43,6
Svět	70,0	30,0	100,0	59,6	40,4	100,0

Zdroj: OSN, na základě statistických dat zbožového obchodu (COMTRADE).

V posledních letech se obchod mezi rozvojovými zeměmi vyznačuje vyšším podílem manufakturních výrobků než ten, který je zaznamenán mezi Jihem a Severem. Ve srovnání se vzájemnou směnou mezi jihem a severem navíc ekonomiky jihu mezi sebou mnohem více obchodují s manufakturními výrobky, které jsou středně a vysoce náročné na technologie. *Viz graf 1.2*.

Graf 1.2: Rozvinuté a rozvojové země - složení exportů dle původu a určení a dle náročnosti výrobního procesu (v %)

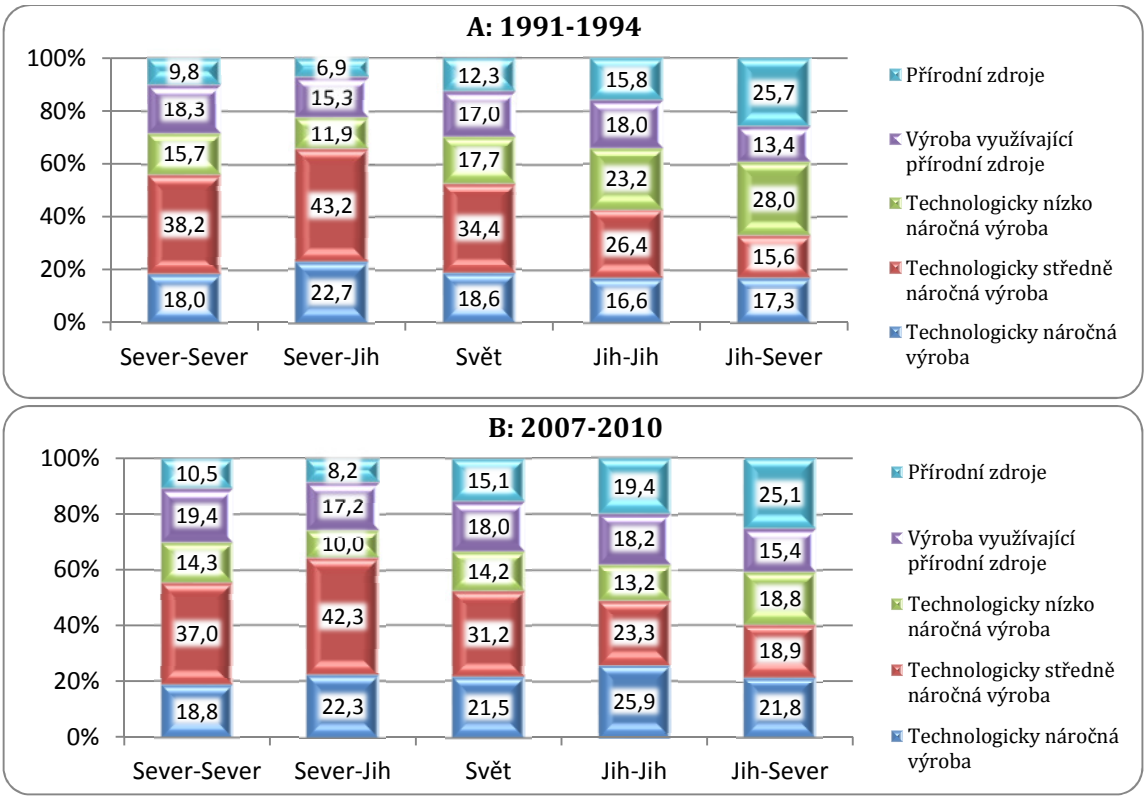

Zdroj: CEPAL, na základě dat OSN a statistických dat o obchodu zboží (COMTRADE)

[37] CEPAL: *Panorama de la inserción internacional de América Latina y el Caribe „La región en la década de las economías emergentes"*...cit. zdroj, str. 55.

Obchod Jih-Jih se čím dál tím více účastní celkového obchodu Latinské Ameriky a Karibiku. Z celkového exportu v regionu tvoří Jih, coby země určení, 38% a když nezapočítáme Mexiko, dojdeme dokonce k 53%. Ten stejný region je také hlavním cílem pro vývozy (které tvoří dohromady 20%). Druhou největší oblastí, kam směřuje svůj vývoz, jsou asijské rozvojové země s 13% podílem. Další cílové země už nejsou pro region tak významné. *Viz Tab. 1.6*.

Tab. 1.6: Podíl o*bchodu Jih-Jih* v dalších regionech 2008-2010
(v procentech celkového vývozu pro každý region)

Původ	Země určení					
	Afrika	Rozvojové země v Asii	Latinská Amerika a Karibik	Východní Asie	Společenství nezávislých států	Jih-Jih
Afrika	12,2	18,4	4,0	3,9	0,5	39,0
Rozvojové země v Asii	2,8	47,6	3,7	3,8	1,7	59,6
Latinská Am. a Karibik	2,1	13,2	20,3	1,6	1,1	38,3
Latinská Am. a Karibik (bez Mexika)	3,2	17,5	28,0	2,5	1,6	52,8
Východní Asie	4,6	51,5	1,1	10,8	0,8	63,8
Společnost nez. států	2,1	13,3	1,2	2,7	18,1	37,4
Obchod Jih-Jih	3,3	39,0	5,6	3,9	2,8	54,1

Zdroj: Hospodářské komise pro Latinskou Ameriku a Karibik (CEPAL)

1.2 Interregionální obchod v Latinské Americe a Karibiku

Obchodování v rámci regionu Latinské Ameriky a Karibiku je ve srovnání s jinými regiony stále nedostatečný. Za posledních dvacet let se interregionální vývoz zdesetinásobil. Za celou tu dobu však jeho účast na celkovém exportu regionu nikdy nepřesáhla 20%.[38] Procentuálně je na tom hůře už jen subsaharská Afrika. Obchod je zároveň vzdálený průměrnému interregionálnímu obchodu ve východní Asii a Tichomoří, který mezi lety 2006 a 2009 dosahoval 46%.

V průběhu posledních deseti let to byl pouze Středoamerický společný trh, kdo byl schopný udržet po celou dobu podíl vnitřního obchodu v subregionech na celkových vývozech. Opačný extrém můžeme pozorovat mezi zeměmi Andského společenství národů, jejichž interregionální obchod na úrovni subregionů nikdy

[38] CEPAL: *Estudio económico de América Latina y el Caribe 2010-2011, documento informativo, Santiago de Chile, 7/2011*

během posledních dvou dekád nepřesáhl 10% v poměru k celkovým exportům. *Viz graf 1.3*.

Graf 1.3: Vývoj interregionálních exportů integračních seskupení v Latinské Americe a Karibiku v letech 1986 - 2010
(v % z celkových exportů)

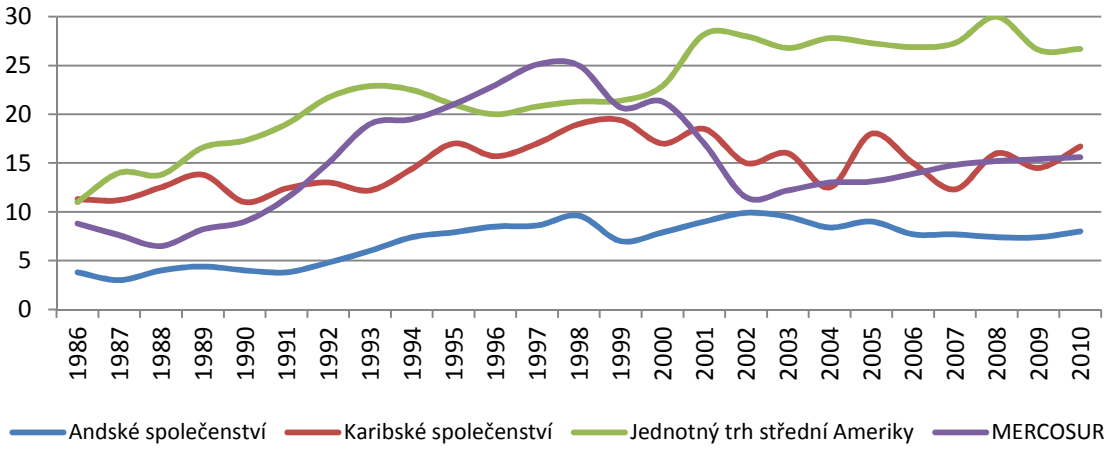

Zdroj: CEPAL (Ekonomická komise pro Latinskou ameriku a Karibik), na základě dat OSN a statistických dat o obchodu zboží (COMTRADE)

Nesmíme také opomenout výhody, které pro Latinskou Ameriku znamenají především prohloubení jejího interregionálního obchodu. Země se tímto mohou snáze zapojit do mezinárodního obchodu a tak postupně pokročit ke strukturálním změnám, pokud jde o charakter výroby:[39]

i. přispívá k diverzifikaci výroby, přičemž více využívá řemeslně náročnou výrobu a přináší vyšší přidanou hodnotu a znalosti, než obchod se zbytkem světa;
ii. je přívětivější k malým a středním podnikům (a tím také k zaměstnanosti);
iii. je úzce spojená s interregionálními investičními toky a toky v obchodu služeb;
iv. umožňuje vytváření úspor z rozsahu a vyšší kvalifikace, které jí potenciálně dávají prostor pro rozvoj mnohem náročnějších trhů.

Interregionální obchod v Latinské Americe a Karibiku si udržuje v porovnání s východní a jihovýchodní Asií dominantní postavení na trhu s konečnými statky.

[39] CEPAL: *El regionalismo abierto en América Latina y el Caribe. La integración económica al servicio de la transformación productiva con equidad* (LC/G.1801(SES.25/4)), Santiago de Chile, 1/1994.

Interregionální směna v Asii je na první pohled intenzivní a zároveň úzce propojená s rostoucí geografickou roztříštěností ve výrobě hodnotových řetězců, a proto intenzivně narůstá trh s díly a polotovary.[40] Podíl výroby součástek a polotovarů na interregionálním obchodu v Latinské Americe a Karibiku je, na druhou stranu, stále stejný – v posledních deseti letech se pohyboval mezi 7 a 8% celkového interregionálního obchodu.[41] Výše zmíněné obory se zpravidla nacházejí na okraji průmyslového systému, který dnes na světě převládá. Stále jsou zde přítomné ohromné výzvy, které bude třeba zvládnout před prohloubením integrace ve výrobním sektoru mezi zeměmi Latinské Ameriky a Karibiku.[42]

Nejrůznější studie potvrdily, že jednotlivé subregiony Latinské Ameriky a Karibiku, i celý region sám o sobě, nevyužívají celý potenciál, který s sebou přináší interregionální obchod.[43] Region také patří k nejdůležitějším trhům, na které vyváží svou produkci malé a střední podniky Latinské Ameriky a Karibiku.[44]

Prohlubování ekonomické integrace na regionální úrovni by mohlo mít dvojí výhodu. Některé země (především v Jižní Americe) v posledních letech omezují svou vývozní strukturu stále více na základní produkty. V jejich případě by větší ekonomická integrace mohla pomoci při vyrovnávání rostoucí asijské poptávky po těchto produktech. Země by se tak nevystavovaly do takové míry cenové volatilitě, a to by podpořilo rozvoj i mnohem sofistikovanějších vývozních odvětví.

V následující tabulce (*Tab. 1.7*) můžeme pozorovat, jak je interregionální obchod důležitý, protože podporuje export manufakturní výroby.

---

[40] World Trade Organization/Institute of Developing Economies – Japan External Trade Organization: *Trade Patterns and Global Value Chains in East Asia: From trade in goods to trade in tasks*, Ginebra, 2011

[41] Je třeba zdůraznit, že definice výroby součástek se vztahuje na strojní průmysl, vybavení dopravních zařízení a elektroniku. Proto se v tomto srovnání neprojeví integrace výroby, ke které dochází v některých zemích zaměřených na agroprůmysl nebo chemický průmysl.

[42] CEPAL: *Panorama de la inserción internacional de América Latina y el Caribe „La región en la década de las economías emergentes"*…cit. zdroj, str. 119.

[43] CEPAL: *Panorama de la inserción internacional de América Latina y el Caribe „La región en la década de las economías emergentes"*…cit. zdroj, str. 120.

[44] CEPAL: *Panorama de la inserción internacional de América Latina y el Caribe 2008-2009 „Crisis y espacios de cooperación regional"*. Naciones Unidas, Santiago de Chile, 10/2009, kapitola III.

Tab. 1.7: Latinská Amerika a Karibik - % podíl vybraných exportních výrobních destinací (průměr 2008 - 2010)

Země	Latinská Am. a Karibik	USA	EU	Asie	Zbytek světa
Dominikánská republika	91,8	2,9	2,0	0,0	3,3
Ekvádor	89,5	5,5	1,6	0,5	2,9
Svatý Vincent a Grenadiny	80,4	9,7	6,4	0,1	3,4
Panama	77,7	17,7	0,5	2,1	2,0
Paraguay	76,9	3,1	9,0	4,0	7,0
Argentina	75,0	6,4	10,2	2,4	6,0
Kolumbie	70,0	11,7	6,7	5,4	6,2
Uruguay	66,4	3,6	11,2	6,2	12,6
Chile	64,4	9,4	10,8	7,0	8,4
Belize	61,0	36,6	1,6	0,5	0,3
Peru	59,7	28,2	7,6	1,7	2,8
Guatemala	55,5	40,0	2,0	0,5	2,0
Granada	54,7	14,8	17,0	10,6	2,9
Honduras	54,7	42,3	1,0	0,7	1,3
Venezuela	47,5	20,3	17,4	5,9	8,9
Bolívie	45,2	30,9	19,4	2,2	2,3
Brazílie	44,8	15,6	18,1	6,8	14,7
Guayana	40,2	32,0	8,8	5,6	13,4
Salvador	39,8	58,3	1,2	0,2	0,5

Zdroj: CEPAL (Ekonomická komise pro Latinskou Ameriku a Karibik), na základě dat OSN a statistických dat o obchodu zboží (COMTRADE)

Latinská Amerika a Karibik se vyznačují malou účastí na intraregionálním obchodu, která je zčásti důsledkem toho, že většina zemí svůj vývozní průmysl orientuje na nerostné suroviny. V oblasti neexistuje žádný integrovaný hospodářský prostor, což má také na situaci vliv. Liberalizace trhu statků je zatím neúplná, přestože zaznamenáváme značné pokroky, přičemž probíhá na regionální úrovni i mezi subregiony v rámci svých vlastních integračních schémat. Necelní tržní bariéry mohou mít dokonce ještě větší limitující dopad než samotná cla, obzvláště když vezmeme v úvahu, že jsou neprůhledné a závislé na libovůli státních orgánů. Nedávné obchodní roztržky v regionu nám ukazují, že země před sebou stále ještě mají dlouhou cestu. Zatím také nebyla zaznamenána snaha dostatečně intenzivní na to, aby vedla k pokrokům v otázkách kumulace původu[45], což dále celou oblast omezuje při vytváření regionálních hodnotových řetězců.[46]

[45] Aj. cumulation of origin

[46] CEPAL: *Panorama de la inserción internacional de América Latina y el Caribe „La región en la década de las economías emergentes“*...cit. zdroj, str. 121.

„Rozvoj hodnotových řetězců je v regionu stále limitovaný nejen kvůli překážkám, které přetrvávají v obchodě se zbožím či omezeným možnostem kumulace původu, ale také z důvodu jiného přístupu k otázkám regulace obchodu. Na základě zkušeností z východní Asie a střední a východní Evropy bychom si mohli myslet, že pro správný chod hodnotových řetězců je potřeba určitá minimální úroveň harmonizace regulačních opatření jednotlivých zúčastněných zemí. V těchto oblastech byla právní harmonizace (kterou podnítil trh) doprovázena formální integrací (kterou podpořily samotné vlády a projevila se v obchodních dohodách nejrůznější povahy). Nepostradatelnost těchto dohod je ještě markantnější než u celních preferencí. Spočívá v tom, že dohody obvykle vedou k ještě další harmonizaci politik, zákonů a národních standardů, se kterou se pojí investiční a obchodní činnosti mezi podepisujícími zeměmi.[47] Harmonizace všech těchto oborů je velmi důležitá především pro správné chování hodnotových řetězců. K takovým oborům řadíme například zahraniční investice, technické normy, ochranu intelektuálního vlastnictví a také třeba strategii pro konkurenceschopnost.[48] Všechny tyto prvky patří mezi základní kameny „hluboké integrace", která se na rozdíl od „povrchní integrace" zavazuje také k odstranění celních a necelních překážek na hranicích. V konečném důsledku vedou formální obchodní smlouvy k upevňování výsledků získaných právní integrací, a dále podněcují její prohlubování a zavádí jasná a transparentní pravidla hry, která jsou právně bez problémů vymahatelná.[49]

Integrační proces provází mnohé nedostatky, rozpory a zpomalení, které spolu s jinými faktory přivedly řadu zemí v regionu k jednání o dohodách o volném obchodu s obchodními partnery i mimo region. Tento postup však není opravdovou alternativou k regionální integraci. Výše zmíněné dohody sice přispívají ke snadnějšímu přístupu na odpovídající trhy, ale zpravidla nemají na věc nadhled v oblasti rozvoje, a proto nemohou zaručit lepší konkurenceschopnost na mezinárodních trzích. V dohodách s industrializovanými zeměmi jsou zpravidla zavedeny opatření vztahující se k výše zmíněným oblastem (mimo jiné služby,

[47] Krásným příkladem těchto dohod jsou přístupové smlouvy podepsané v devadesátých letech mezi Evropskou unií a státy střední a východní Evropy, protože postupně vedly ke sjednocování komunitárních regulačních opatření. Díky tomu bylo možné urovnat a prohloubit právní integraci, která se vyvíjela už od pádu Berlínské zdi. Tento proces vyústil v přijetí zemí východní a střední Evropy do Evropské unie v roce 2004.

[48] OMC (Organización Mundial del Comercio): Informe sobre el comercio mundial 2011. *La OMC y los acuerdos comerciales preferenciales: de la coexistencia a la coherencia*, Ginebra, 7/2011, str. 14. Dostupné: http://www.wto.org/spanish/res_s/booksp_s/anrep_s/world_trade_report11_s.pdf

[49] CEPAL: *Panorama de la inserción internacional de América Latina y el Caribe „La región en la década de las economías emergentes"*…cit. zdroj, str. 122.

investice, vládní nákupy, intelektuální vlastnictví, opatření pro podporu životního prostředí a zaměstnanosti), která mohou omezovat země v regionu ve svobodném výkonu jejich veřejných politik. K tomu dochází, protože daná opatření se zakládají na mnohem vyšších nárocích v závazcích než opatření zprostředkované přes Světovou obchodní organizaci.[50] Tyto nároky však nutně nemusí odpovídat úrovni institucionálního rozvoje, které státy v regionu dosahují, ani se shodovat s jejich prioritami v rozvoji.

Na regionální a subregionální úrovni mají latinskoamerické i karibské státy k dispozici velkou nezávislost, když se snaží společně shodnout a stanovit vhodnou úroveň regulačních opatření. Jak už bylo řečeno, integrace vytváří přirozené prostředí pro poskytování důležitých regionálních veřejných statků, které jinak zpravidla nejsou zahrnuty do dohod s *mimoregionálními* partnery.[51]

1.3 Od regionalismu k interregionalismu

Návrat mezinárodního regionalismu byla jedna z největších změn, která ovlivnila mezinárodní vztahy v 80. a 90. letech. Po první vlně v 60. a 70. letech, při které se vyvíjely regionální organizace, přišla v 80. a 90. letech druhá vlna a s ní další vývoj regionálních institucí. V první vlně vznikaly regionální organizace především v Evropě a v Latinské Americe, ale ve druhé vlně se tyto instituce už rozšířily po celém světě. V 80. a 90. letech nedocházelo pouze k bujení regionálních uskupení, jehož příkladem může být Jihoasijské sdružení pro regionální spolupráci (SAARC), Severoamerická dohoda o volném obchodu (NAFTA) nebo Společný trh Jihu (MERCOSUR), ale také se začaly prohlubovat a zároveň rozšiřovat už stávající regionální společenství, kupříkladu Evropská unie (EU), Sdružení národů jihovýchodní Asie (ASEAN); nebo obživly skomírající skupiny typu Andského společenství. Tento nový regionalismus je usnadněný díky hlubšímu charakteru regionalizace mezinárodních ekonomických vztahů.[52]

---

[50] Rosales, Sáez: *Temas controversiales en negociaciones comerciales Norte-Sur, CEPAL, No 106 (LC/G.2417-P),* Santiago de Chile, OSN, 8/2010. S.09.II.G.94.
[51] CEPAL: *Panorama de la inserción internacional de América Latina y el Caribe „La región en la década de las economías emergentes"*...cit. zdroj, str. 122.
[52] Hanggi H., Roloff R. a Ruland J.: *Interregionalism and International Relations.* New York, Routledge, 2006, str. 4.

Regionalizaci někdy označujeme jako „tahouna“ obchodu, protože se jedná o proces intenzivněji prostupující celým vzájemným působením a výměnami mezi soukromým sektorem a jinými nestátními aktéry. Mezi ně patří zejména obchodní společnosti, které mají ve svých rukách nárůst vzájemné závislosti[53] mezi sousedními státy, společnostmi a ekonomikami. *Regionalismus* je jednou z politik přípustných pro národní státy, aby mohly v rámci správy regionalizace rozšířit bezpečnostní rámec na hospodářské výzvy, které vznikají mimo region. Regionalismus může nabýt jak proaktivní, tak i obranné podoby.

Institucionální platforma, kterou státy vytvářejí, vyplývá z neformální spolupráce směřující k založení a dalšímu budování mezivládních a/nebo nadnárodních institucí. Protože regionalismus se obvykle vztahuje na společnosti a ekonomiky, znamená to, že tyto instituce prostupují regionalizaci od hlavy až k patě.

Za *region* považujeme souvislou geografickou oblast s nezávislými státy, které usilují o sdílené hospodářství, sociální a politické hodnoty a cíle. Jiná obecná definice určuje region jako *„územní celek se specifickými hospodářskými, sociálními, politickými a kulturními rysy“*[54].

Za *regionalizaci* nutno považovat fázi vývoje, která předchází globální ekonomice, politice a společenskému odnárodnění a přitom překračuje státní hranice. V podstatě je katalyzátorem globalizace. *Regionalismus* je také odpovědí národních států na vznik různých problémů globalizace a stále intenzivnějšího konkurenčního prostředí na trhu zboží, kapitálu a technologií. Narůstající objem transakcí a vzájemné závislosti způsobuje problémy na hraničních přechodech, především co se týče dopravy, celních řízení, správy daní, pohybu osob, prostředí atp. Jakmile tyto problémy přesáhnou míru regulace uvalené národními státy, jinak řečeno naruší předchozí soulad mezi sociální aktivitou a politickými hranicemi, získají národní státy podnět k vytvoření mechanismů a institucí, které by jim umožnily řídit regionalizaci na základě lépe koordinované spolupráce.

---

[53] O vzájemné závislosti hovoříme v případě, že interakce aktérů způsobuje oboustranné náklady.
[54] Tuto definici můžeme nalézt např. v Cihelková, E.: *Světová ekonomika. Regiony a integrace*. Praha: Grada Publishing, 2002, str. 16.

Stoupá i počet nejrůznějších pojítek mezi světovými regiony a regionálními skupinami. *Interregionalismus* se v několika posledních letech dostává do popředí mezinárodní politiky jako její důležitá součást. Interregionalismus se stává institucionalizovaným vyústěním tohoto vztahu mezi světovými regiony.

1.3.1 Regionální ekonomická integrace

Pod pojmem *regionální integrace* se skrývá proces, v jehož průběhu určité země odstraňují některé své rozdíly mezi sebou, ale ne vůči ostatním světovým ekonomikám.[55] Teoreticky by se všechny světové ekonomiky mohly zbavit těchto „*rozdílných charakteristik*" a vytvořit společnou jednotnou „světovou integrovanou ekonomiku", ale z politických a hospodářských důvodů musí integrační procesy probíhat na menším měřítku, jinak řečeno s menším počtem zapojených zemí. Proto lze tvrdit, že procesu regionální integrace a regionalizace napomáháme, tím spíše když pokroky v integraci mají vliv na země ze stejné geografické oblasti.[56]

V důsledku ekonomické integrace mezi různými zeměmi se zpravidla transakce, které bývaly typicky mezinárodní, postupně stanou „domácími", neboli interními. Mezinárodní transakce mají dvě základní charakteristiky, a to obchodní hranice a různorodost měn, ovšem díky stále intenzivnější regionální integraci začínají transakce postupně upadávat.[57] Jako příklad zde uvedeme jeden z hlavních pilířů Unie jihoamerických národů (UNASUR), kterým je vytvořit společnou měnu pro všechny zúčastněné země.

Existuje nepřeberné množství různých způsobů zacházení s „domácími" a „zahraničními" záležitostmi (zbožím či faktory). Tím se také vysvětluje, proč nalézáme tolik odlišných forem ekonomické integrace a ukazuje to, které rozdíly mezi státy se budou během integrace odstraňovat.

Je dobré si ujasnit rozdíly mezi *mezinárodní ekonomickou spoluprácí* a *mezinárodní ekonomickou integrací*. První z nich je na nižším stupni a druhá na vyšším stupni internacionalizace v rámci hospodářského vývoje rozvojových zemí.

---

[55] Tugores Q.: *Economía Internacional, Globalizacion e integracion regional.* Šesté vydání. Madrid, McGrawHill, 2006, str. 109.
[56] Tugores Q.: *Economía Internacional, Globalizacion e integracion regional*...cit. zdroj, str. 110.
[57] Tugores Q.: *Economía Internacional, Globalizacion e integracion regional*...cit. zdroj, str. 109.

V oblasti obchodování mluvíme o *dohodě o volném obchodu* v případě, že dvě či více zemí mezi sebou odstraní překážky obchodu se zbožím. Vzájemně pak mohou vytvořit *zónu volného obchodu*, neboli anglicky FTA, „free trade area“. Země si navzájem otevřou dveře pro obchodování, ale zároveň si zachovávají svou suverenitu ve všech ostatních aspektech, především v obchodních politikách vůči třetím zemím. Další úrovní obchodní integrace je *celní unie*, „customs union“. Celní unie zavádí nad rámec dohod o volném obchodu ještě „společná venkovní cla“ a v očích ostatního světa vystupuje jako jednotný celek (přinejmenším co se týče celních záležitostí).

Tyto dvě formy integrace v obchodě, tedy zóna volného obchodu a celí unie, jsou explicitně regulovány a povoleny jako výjimky ze základních principů multilaterality a nediskriminace ve světovém obchodě podle norem OSN, které jsou v platnosti od prvního vydání *Všeobecné dohody na clech a obchodu* (GATT) v roce 1947.

Když odhlédneme od obchodní oblasti – z celní unie, která navíc začleňuje volný pohyb výrobních faktorů (práce a kapitálu), se stává *společný trh*. Další sjednocující kritéria mikroekonomické a makroekonomické politiky spolu s jednotnou měnou ze společného trhu vytváří *hospodářskou a monetární unii*. Z ní už plynou závažné politické důsledky (dvojnásobně důležité při prosazování požadavků na postoupení suverenity, které jsou veskrze politické, a při žádání o politickou podporu pro samotný posun do tohoto stádia), které mohou společně vyústit v přijetí politických a institucionálních rámců či mechanismů, kterými lze dosáhnout federalizace nebo integrace.

Formování jednotného hospodářského bloku zápasí s určitými problémy[58]:

a. Asymetrie. Ekonomikám trvá dlouho, než se přizpůsobí změnám a nakonec pak dochází k velkým rozdílům mezi krátkodobými a dlouhodobými náklady a výnosy.

[58] Ortiz Hissa, R.: *Análisis socio-económico de la economía de Bolivia en el marco de la actual oleada de globalización*, Barcelona, Universidad Ramon Llull, Leden 2007, str. 12.

b. Hnacím motorem mezinárodních vztahů jsou trhy a ty někdy nepracují nejlépe. Když jsou přítomny tržní selhání, lze umožnit určité platné výjimky z volné směny v daných odvětvích.
c. Otevírání ekonomik způsobuje velké přerozdělování zisků mezi nejrůznějšími sociálními a ekonomickými oblastmi. Je nutné této skutečnosti věnovat bedlivou pozornost, protože otevírání trhů spolu nese vítěze i poražené.
d. Ne všechna hospodářská odvětví jsou vystavena mezinárodní konkurenci a může být zavádějící tvářit se, že dochází k získání konkurenceschopnosti výhradně v důsledku otevření.
e. Z mezinárodní směny plynou oboustranné výhody, ale během procesu liberalizace mají mocnější země lepší podmínky pro to, aby získaly větší výhody.

Historicky vzato, v návaznosti na regionalismus „první generace“ v šedesátých letech minulého století, který byl významný pouze ve východní Evropě, se od posledního desetiletí 20. století účastníme obnovování, neboli „druhé vlny“ regionalismu. Tento „nový regionalismus“ s sebou přináší nové obchodní dohody mezi rozvojovými zeměmi (například MERCOSUR), ale také dohody mezi zeměmi v různých vývojových stádiích (NAFTA/TLC), jejichž agenda zahrnuje mnohem více bodů, než jen obchodní záležitosti. Výrazně se prosazují zahraniční investice, a také témata migrace, životního prostředí atd.

V každém procesu podobném regionální ekonomické integraci přirozeně vyvstává otázka, jestli jeho dopady spíše inklinují k přibližování životních úrovní a výnosů mezi zapojenými zeměmi, nebo naopak směřují na cestu vedoucí k dalším potenciálním nerovnostem. EU zřejmě může sloužit jako pozitivní příklad, protože země vstupující do Unie musí mít určitou minimální úroveň, které mohou dosáhnout i během procesu konvergence. Například můžou pozměnit a opravit rozdíly v kupní síle. Také je nesporné, že rychlost tohoto procesu byla pro každou zemi jiná a obavy z „mechanicismu“ jsou tudíž zbytečné. Naopak to podněcuje zkoumání důvodů, proč existují mezi státy rozdíly v jejich schopnosti se procesu přizpůsobit.

Je možné celý konvergenční proces uplatnit na další případy regionální integrace? A. Venables označil jeden prvek, který by mohl ukazovat na rozdíly. Konkrétně je spojený s komparativní výhodou v integračních uskupeních Sever-Sever a Jih-Jih: když se integrují dvě země na Severu, tak ta zpočátku relativně chudší má větší pravděpodobnost, že díky preferenčním výhodám se jí podaří těžit na svém novém bohatém partnerovi. Týká se to těch výrobků, které chudší země předtím dovážela ze třetích zemí (které však nejsou členy uskupení). Méně majetná země na Severu bude upřednostňována a začne se tak přibližovat bohatší zemi. Na základě dohody Jih-Jih by ale došlo k bohatnutí a obsazování trhu bohatšími státy Jihu, obzvláště co se týče výrobků původně dovážených ze třetích zemí, což by znevýhodnilo chudší země. Hlavním důsledkem komparativní výhody bohatého Jihu je pak prohlubování rozdílů mezi bohatými zeměmi a jejich chudými partnery a následné zvyšování nerovností. A. Venables tento jev podkládal konkrétními údaji z některých integračních pokusů na africkém kontinentě.[59]

1.4 Latinská Amerika a další regiony

V zahraničním obchodě Latinské Ameriky během posledních let výrazně narostl relativní význam Číny. Naopak účast Spojených států na obchodních stycích klesá a EU zažívá stagnaci. Přestože je USA stále tím nejdůležitějším obchodním partnerem v regionu, drasticky klesá jejich podíl na zahraničním obchodě Latinské Ameriky. Konkrétní čísla ukazují, že jeho podíl na regionálních exportech klesnul z 58% v roce 2000 na 40% v roce 2010. Co se týče importů, ty se za stejné období snížily ze 49% na 32%. Druhý nejvýznamnější obchodní partner pro region, EU, má za sebou v posledním desetiletí velmi mírné zvýšení svého podílu na regionálních vývozech, z 12% na 13% a její podíl na importech zůstává stále 14%. Čína naopak posílila z pouhého 1% regionálních vývozů v roce 2000 na hodnotu 8% v roce 2010. Za stejné období vzrostlo využití produktů importovaných z Číny z 2% na 14%. *Viz Graf 1.4*.

[59] Venables, A.: *Winners and losers from regional integration agreements*, Economic Journal, říjen 2003, str. 747-761. Platnost této teorie byla ověřena korespondencí s profesorem A. Venables (University of Oxford) dne 10. 7. 2012.

Graf 1.4: Vývoj podílů jednotlivých regiónů na dovozech a vývozech zemí Latinské Ameriky a Karibiku v letech 1990 – 2010 (v %)

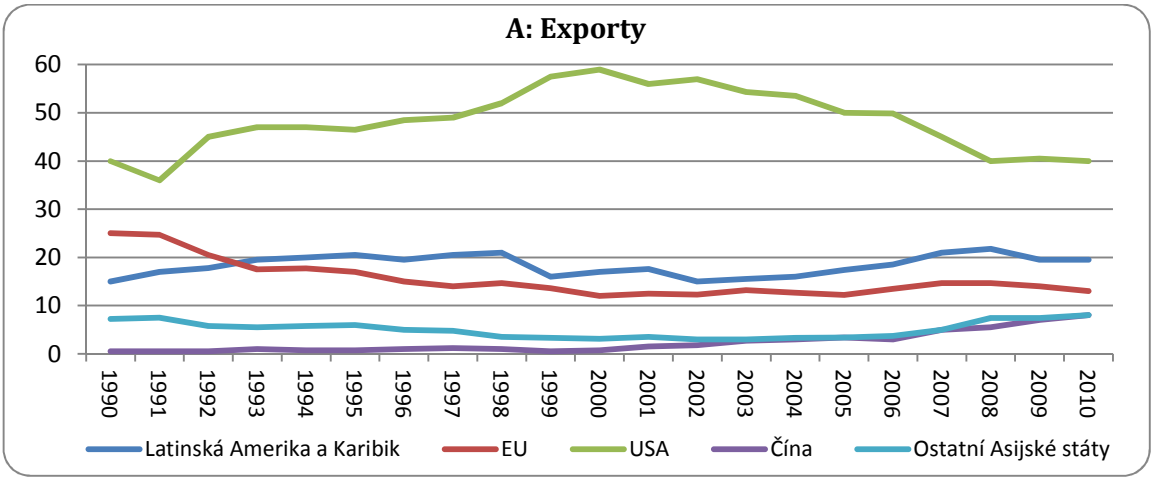

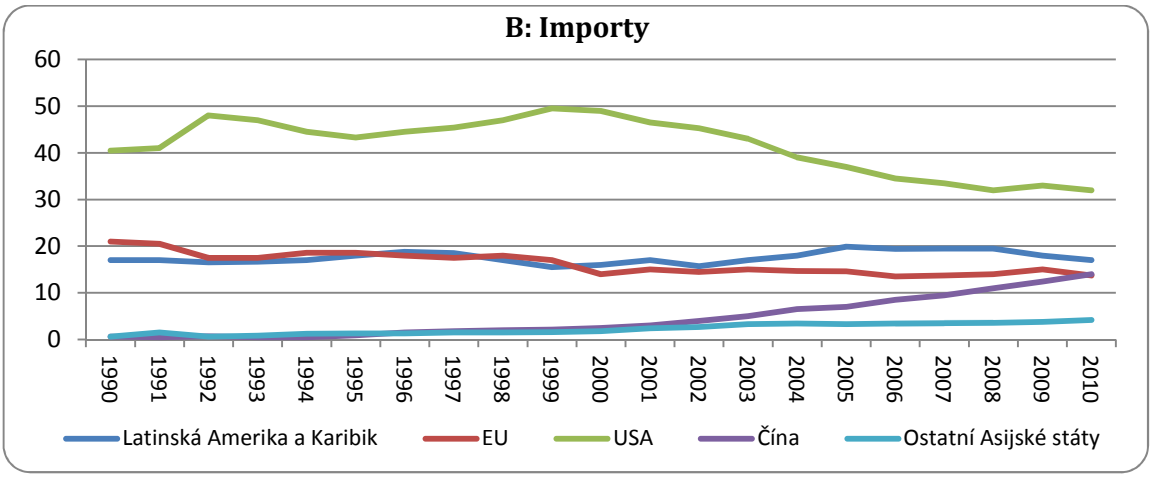

Zdroj: CEPAL (Ekonomická komise pro Latinskou Ameriku a Karibik), na základě dat OSN, statistických dat o obchodu zboží (COMTRADE), CEPALSTAT http://www.cepal.org/estadisticas a odboru pro statistická data – Čína, 1980 - 1983

Pro velkou část posledních deseti let je charakteristický přebytkový obchod se zbožím mezi regionem a Spojenými státy či Evropskou unií. Obchod s Čínou a zbytkem Asie je naopak deficitní. *Viz Graf 1.5*.

Latinská Amerika a Karibik vyváží v rámci svého regionu a do Spojených států větší množství manufakturních výrobků než přes oceán do EU a Asie. Fakticky to znamená, že v roce 2009 představoval podíl primárních výrobků a výrobků vycházejících z nerostných surovin dohromady 75% vývozů do EU a 85% exportů do Číny, zatímco do Spojených států byl tento podíl 46% (obdobné hodnoty vykazuje meziregionální obchod). Je třeba si ale také ukázat, že kromě problematiky vývozů do Spojených států pozorujeme větší nárůst podílu

primárních výrobků a výrobků vycházejících z nerostných surovin od počátku minulého desetiletí[60].

<u>Graf 1.5</u>: Latinská Amerika a Karibik – vývoj exportů, importů a salda obchodní bilance s vybranými regiony (2000 – 2010) v miliónech USD

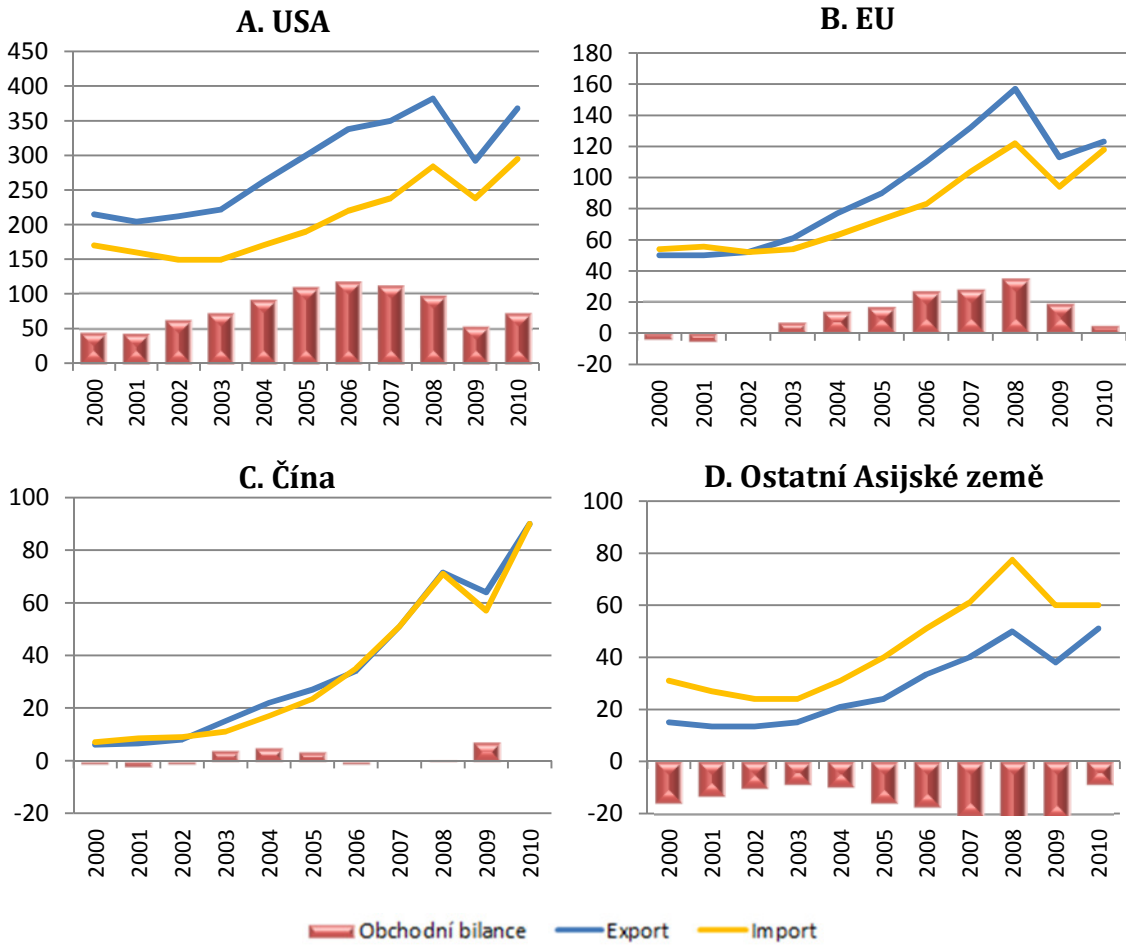

<u>Zdroj</u>: CEPAL (Ekonomická komise pro Latinskou Ameriku a Karibik), na základě dat OSN, statistických dat o obchodu zboží (COMTRADE), (COMTRADE); EUROSTAT

Je zajímavé sledovat, jak se regionu za posledních deset letech podařilo podstatně zvýšit počet vyvážených produktů na všechny své stěžejní cílové trhy. Pořadí jejich důležitosti se však zatím nemění. Na konci dekády vyvážela Latinská Amerika spolu s Karibikem v rámci vlastního regionu v průměru o 70% více výrobků, než prodala do USA a více než dvojnásobek počtu výrobků vyvezených do EU. Rozdíl je ještě zřetelnější v případě asijských trhů. Do svého regionu vyváží Latinská Amerika a Karibik dokonce desetkrát více, než kolik vyveze do Číny a přes

[60] CEPAL: Panorama de la inserción internacional de América Latina y el Caribe, *„La región en la década de las economías emergente"s...cit. zdroj*, str. 73.

čtyřnásobné množství výrobků vyvezených do zbytku Asie. Potvrzuje to hypotézu, jak je regionální trh důležitý pro latinskoamerické a karibské vývozy výrobků a pro vývoj regionálních hodnotových řetězců. (*Viz Příloha č.1*)

1.4.1 Obchodní vztahy mezi regionem a USA

1.4.1.1 Obchod

Obchodní styky mezi USA a Latinskou Amerikou se soustřeďují na několik zemí. Jen Mexiko samo o sobě představovalo v roce 2010 téměř dvě třetiny veškerých vývozů z regionu na daný trh a dokonce i přes polovinu jeho dovozů. Z pohledu vývozů zaujímají andské země druhou příčku v regionu mezi nejdůležitějšími zásobovateli USA a spolu se Společným trhem Jihu (MERCOSUR) mají čtvrtinový podíl na hodnotě vyvezené produkce v roce 2010. Pro dovozní partnery je pořadí opačné, MERCOSUR je pro USA druhým nejdůležitějším trhem v regionu a za ním následují andské země. *Viz Graf 1.6.*

Graf 1.6: Podíl zemí Latinské Ameriky a Karibiku na exportu a importu do USA (v %)

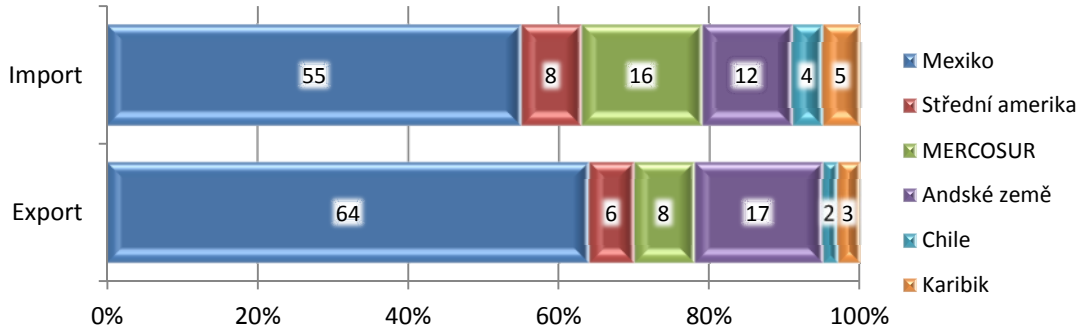

Zdroj: CEPAL (Ekonomická komise pro Latinskou Ameriku a Karibik), USITC (Mezinárodní obchodní komise USA)

Obchod mezi USA a regionem končí přebytkem běžného účtu ve prospěch regionu, hlavní podíl na tom mají salda mexických účtů a v menší míře i venezuelských, která jsou dostatečně přebytková. Mexický přebytek z obchodu s USA je sám o sobě větší, než je hodnota přebytku v celém region dohromady. MERCOSUR jako celek dokonce vykazuje od roku 2007 obchodní deficit, který v obchodě s USA neustále roste. Vysoký schodek běžného účtu je zřetelný především v případě dvou velkých ekonomik MERCOSURu, Brazílie a Argentiny. *Viz Tab. 1.8*

Tab. 1.8: Obchodní bilance zemí Latinské Ameriky a Karibiku s USA v letech 2006 - 2010 (v miliónech USD)

Integrační seskupení/země	2006	2007	2008	2009	2010
Středoamerický společný trh	**-211**	**1 788**	**-3 447**	**773**	**2 411**
Costa Rica	-288	-638	-1 744	897	3 521
Salvador	-301	-269	-236	-197	-226
Guatemala	-418	1 044	-1 271	-763	1 234
Honduras	25	-551	-808	-60	-677
Nicaragua	771	713	611	896	1 026
Andské země	**38 143**	**34 949**	**45 836**	**21282**	**26 234**
Bolívie	147	85	122	73	171
Kolumbie	2 557	881	1 654	1 862	3 603
Ekvádor	4 336	3 199	5 598	1 345	2 003
Peru	2 949	1 087	-328	-733	1 657
Venezuela	28 153	29 697	38 790	18 735	22 114
Společný trh jihu (MERCOSUR)	**5538**	**1 669**	**-6 348**	**9573**	**17 533**
Argentina	-801	1 360	-1 716	1 670	3 607
Brazílie	7 161	1 008	-2 451	6 101	11 439
Paraguay	-852	1 169	-1 532	1 296	1 749
Uruguay	30	-149	-649	-505	-738
Karibské společenství (CARICOM)	**2256**	**2 193**	**1 171**	**-535**	**-412**
Ostatní	**63 715**	**69 705**	**53 312**	**38 130**	**53 901**
Chile	2 770	692	-3 905	3 415	3 871
Mexico	64 092	74 258	64 376	47 539	66 334
Panama	-2 328	3 374	-4 536	4 054	5 690
Dominikánská republika	-819	1 871	-2 624	1 941	2 872
Celkem	**109 441**	**103 390**	**90 523**	**50 076**	**64 601**

Zdroj: CEPAL (Ekonomická komise pro Latinskou Ameriku a Karibik), USITC (Mezinárodní obchodní komise USA)

Vývoz andských zemí je téměř výhradně založený na nerostných surovinách a v mnohem menší míře na výrobcích z nerostných surovin, jak je vidět na následujcím grafu (*Graf 1.7) v Příloze č. 2*. Venezuela, Ekvádor a Kolumbie mají totiž jako hlavní vývozní komoditu ropu, což v podstatě vysvětluje strukturu jejich exportů do USA.

Graf 1.7: Vývoj složení exportů dle technologické náročnosti a seskupení v Latinské Americe a Karibiku v letech 1980 – 2010 (v %)

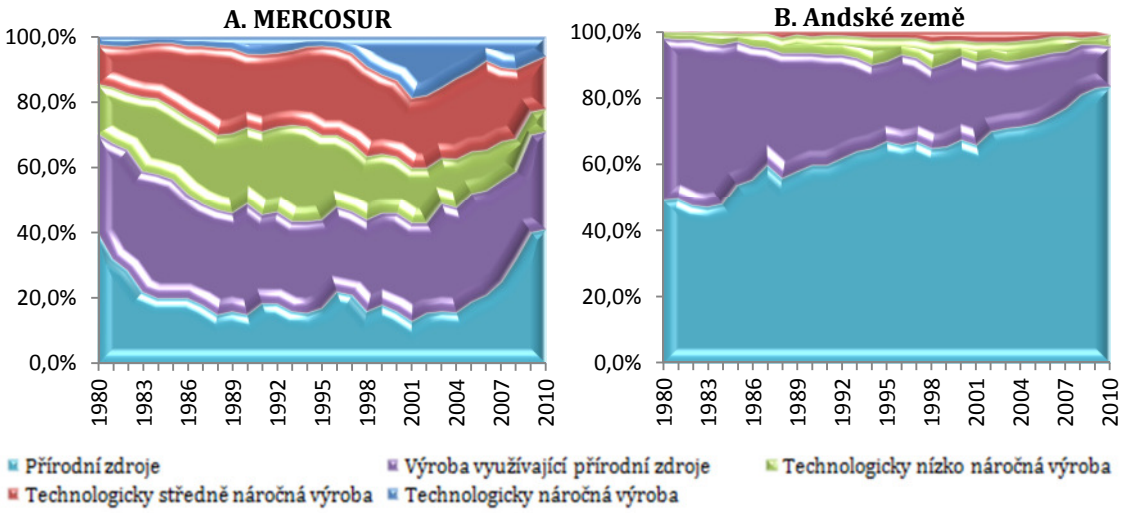

Zdroj: CEPAL (Ekonomická komise pro Latinskou Ameriku a Karibik), USITC (Mezinárodní obchodní komise USA)

1.4.1.2 Investice

Toky přímých zahraničních investic (dále jen PZI) plynoucích z USA jsou v posledním desetiletí mnohem stabilnější, než toky přicházející z EU jako druhého největšího investora. Obecně se právě ty země z regionu, pro které má příliv PZI z USA velký význam, také více než ostatní orientují na trhy Severní Ameriky. Platí to hlavně pro Mexiko a středoamerické a karibské státy. PZI pocházející z EU naopak převládají ve členských zemích MERCOSURu. Celý region jako celek se na součtu PZ USA v roce 2009 podílel 8% a pokud budeme brát v úvahu i finanční centra v Karibiku, hodnota naroste až na 19%.[61] *Viz graf 1.8*

Graf 1.8: Vývoj čistých toků přímých zahraničních investic 1999 - 2009 (Indexované hodnoty; 2000 = 100)

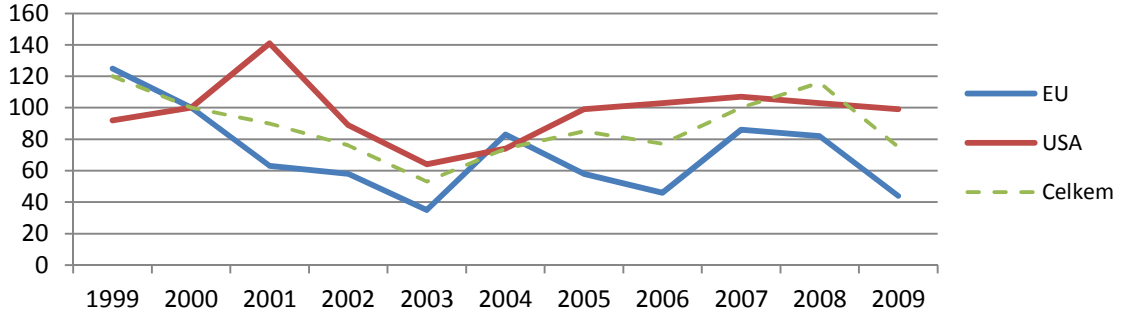

Zdroj: CEPAL (Ekonomická komise pro Latinskou Ameriku a Karibik)

[61] CEPAL: Panorama de la inserción internacional de América Latina y el Caribe, *„La región en la década de las economías emergente"s...cit. zdroj*, str. 81.

1.4.1.3 Strategie

Současné priority zahraničního obchodu USA nepředkládají žádný strategický plán pro jejich jižní partnery. V rámci agendy obchodní politiky se o nich částečně zmínil B. Obama v projevu před Kongresem v březnu 2011. Zmínky o obchodní strategii se vztahují v zásadě na jednání v rámci dohod, které už jsou v současné době platné (především v Severoamerické dohodě o volném obchodu, NAFTA). Obchodní politiku lze však vyvodit ze záměru Obamovy vlády rozběhnout v parlamentu od roku 2011 proces schvalování dohod s Kolumbií a Panamou, nebo z jeho zájmu o rozšíření a diversifikaci hospodářských vztahů s Brazílií. Od února 2011 byly přerušeny programy preferenčních výhod, které měly velký význam pro vývoz některých zemí z regionu do USA; například výhody plynoucí z úpravy *Zákona andských států o podpoře obchodu a vymýcení drog*[62] a *Všeobecného systému preferencí*[63]. V obou případech jsou přerušené programy důsledkem protekcionistických zájmů, které se prosazují v Kongresu USA.[64]

Jednou z hlavních iniciativ B. Obamy a jeho administrativy je dodnes v souvislosti s obchodním vyjednáváním rozšíření *Transpacifického strategického ekonomického partnerství*.[65]

1.4.2 Obchodní vztahy mezi regionem a EU

1.4.2.1 Obchod

Pro zahraniční obchod EU představuje Latinská Amerika a Karibik jen malý zlomek z jeho celkového objemu. V současné době je dokonce menší než 3% jak pro vývoz komunitární produkce, tak pro dovoz z regionu.[66]

Obchod mezi regionem a EU se omezuje na několik málo zemí a jen uskupení MERCOSUR zabírá téměř polovinu z celku. Když k němu přidáme ještě Mexiko, zvýší se hodnota za rok 2010 pro těchto pět zemí dohromady na 61% celkového

[62] Šp. Ley de Promoción Comercial Andina y Erradicación de la Droga (ATPDEA)
[63] Šp. Sistema Generalizado de Preferencias (SGP)
[64] CEPAL: Panorama de la inserción internacional de América Latina y el Caribe, *„La región en la década de las economías emergente"s...cit. zdroj*, str. 82.
[65] Tato dohoda (šp. Acuerdo Estratégico Transpacífico de Asociación Económica, AETAE) byla podepsána v roce 2005 mezi Brunejí, Chile, Novým Zélandem a Singapurem. Jednání o jejím rozšíření začaly v březnu 2010 a zapojily se do nich – kromě USA – také Austrálie, Malajsie, Peru a Vietnam. I další země v Asii a Americe, jako Kanada, Kolumbie, Japonsko či Korejská republika, vyjádřily svůj zájem na tom, aby se podílely na celém procesu, nebo to přinejmenším zvažují.
[66] Union Europea y América Latina: *Accion Exterior*, 2012. Dostupné: http://eeas.europa.eu/la/index_es.htm

vývozu z regionu a 69% všech dovozů z EU (*viz graf 1.9).* Tito obchodní partneři udržovali podíl svých transakcí s EU na celkovém obchodu za posledních deset let na více méně stejné úrovni.

Graf 1.9: Podíl zemí Latinské Ameriky a Karibiku na zahraničím obchodu s EU v r. 2010 (v %)

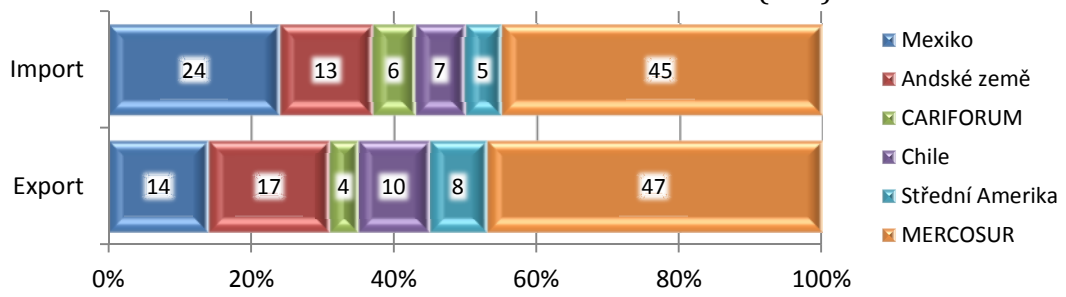

Zdroj: CEPAL (Ekonomická komise pro Latinskou Ameriku a Karibik), EUROSTAT

Struktura vývozu latinskoamerických zemí a jejich nejrůznějších uskupení do EU (kromě Mexika) se opírá o přírodní surovinové zdroje nebo výrobky z nich. Tyto dvě kategorie dominují ve vývozní struktuře Chile (surová a zpracovaná měď) a Andských států (energetické suroviny, ať už zpracované nebo ne); v zemích MERCOSURu se tyto artikly podílí na struktuře prodeje do EU více než 70%. Technologicky náročné obory nevykázaly žádné zásadní změny v regionálních vývozech za posledních deset let, jak uvádí analýzy CEPAL. *Viz Graf 1.10.*

Graf 1.10: Složení exportů zemí Latinské Ameriky a Karibiku do EU dle technologické náročnosti (v %)

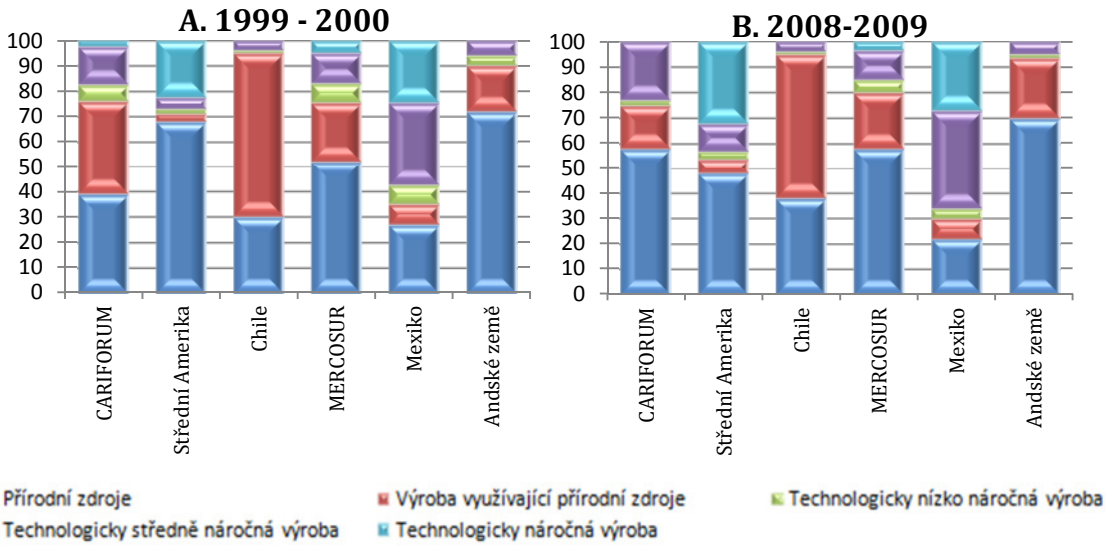

CARIFORUM (Karibské fórům): sdružení zemí Karibiku, Afriky a Pacifiku; Střední Amerika: Costa Rica, Salvador, Guatemala, Honduras, Nikaragua a Panama; Andské země: Bolívie, Komumbie, Ekvádor, Peru, Venezuela
Zdroj: CEPAL (Ekonomická komise pro Latinskou Ameriku a Karibik), COMTRADE

Vývozní struktura latinskoamerických zemí do EU se v zásadě omezuje na základní výrobky, jako banány, káva, sója, hovězí maso, měď, ropa, plyn, uhlí a ocel. (*Viz Příloha č. 3*) EU by se mohlo podařit vytvořit do období 2012-2013 preferenční obchodní vazby se 30 státy v regionu. Komunitární strategie upřednostňuje postupné vyjednávání o asociačních dohodách s jednotlivými bloky na základě čtyř stěžejních schémat subregionální integrace. Tímto způsobem dosáhla EU asociační dohody s Karibikem (CARICOM s Dominikánskou republikou spojené s tzv. CARIFORUM) už v roce 2008 a se zeměmi Středoamerického společného trhu (plus s Panamou) o dva roky později. Podařilo se také vyjednat dohody o volném obchodu s Kolumbií a s Peru v roce 2010. EU se nakonec rozhodla pro dočasné řešení vztahů s Andským společenstvím kvůli určitým obtížím jen na bilaterální úrovni, nicméně jednání započala v roce 2007. Stále má však za cíl dojít postupným vyjednáváním k dohodě s celým Andským společenstvím.

Smlouvy se střední Amerikou, Kolumbií a Peru vstoupí podle odhadů v platnost během roku 2012 a připojí se tak k již platným dohodám s Chile, Mexikem a CARIFORUM. V roce 2010 byla navíc obnovena jednání o podepsání asociačních dohod mezi Evropskou unií a MERCOSURem, která byla předtím přerušena v roce 2004. Zatím ale nedošlo k velkému pokroku v jednání, protože EU je velmi citlivá na zemědělské výrobky a MERCOSUR je zase náročný na průmysl.[67]

Mezi *asociačními dohodami*, které uzavírá EU se státy v regionu (*viz tab. 1.9*), a *dohodami o volném obchodu*, které projednávají s mimoregionálními partnery, existují markantní rozdíly. Asociační dohody zahrnují kromě volného obchodu také základní pilíře spolupráce v politických tématech. Politická jednání jsou zásadní při snaze o fungující vztah mezi politickým jednáním, obchodním a ekonomickým vývojem a sociální soudržností. Když to shrneme, *tyto dohody představují hlubší vizi o integraci rozvoje než čistě obchodní dohody*. Dalším důležitým rozdílem mezi dohodami, které s regionem vyjednává EU a dohodami s jinými partnery je, že první druh dohod má za *výslovný cíl posílit struktury subregionální integrace Latinské Ameriky a Karibiku*.

[67] Centro Internacional de Comercio y Desarrollo Sostenible: *EU, MERCOSUR talks struggling to stay alive*, Bridges Weekly Trade News Digest, vol. 15, No. 23, CEPAL, 22. červen 2011, str. 88.

Tab. 1.9: Obchodní dohody EU se subregionálními integracemi Latinské Ameriky a Karibiku *(stav k 1.7.2011)*

	Platné	Podepsané / Iniciované	V jednání
CARIFORUM[a]	X		
Jednotný trh Střední Ameriky		X	
MERCOSUR			X
Chile	X		
Kolumbie		X	
Mexiko	X		
Panama[b]		X	
Peru		X	
Celkový počet zemí	17	8	4[c]

Zdroj: CEPAL (Ekonomická komise pro Latinskou Ameriku a Karibik), COMTRADE

[a] Zahrnuje 14 členských zemí CARICOMu a Dominikánskou republiku.

[b] Součástí dohody o přidružení mezi EU a Jednotným trhem Střední Ameriky

[c] Původně bylo zemí 5, poté se Venezuela oficiálně stala členem MERCOSUR.

1.4.2.2 Investice

Od 90. let proběhlo v Latinské Americe mnoho různých hospodářských reforem, díky kterým země Latinské Ameriky a Karibiku zažily značné zesílení toku přímých zahraničních investic (PZI). Přicházejí především z evropských zemí a přispívají hlavně procesu privatizace veřejného majetku v sektorech bankovnictví, telekomunikací a dalších služeb. Také příliv investic ze Spojených států zesílil, ale ne natolik intenzivně, což ovlivnilo strukturu investičních toků z pohledu země původu a EU se stala hlavním zdrojem PZI. Od roku 2000 podíl EU na přílivu toků přímých zahraničních investic, včetně finančních center v Karibiku, předčil i ty asijské a *EU se tak stala hlavním zdrojem přímých zahraničních investic v regionu*.

Pokud ze srovnání vyloučíme investice do finančních center v karibské oblasti,[68] zůstane rozdělení hodnoty PZI z celkového toku z EU do Latinské Ameriky a Karibiku pouze několika málo zemím. Tři největší regionální ekonomiky (Brazílie, Mexiko a Argentina), obdržely 80% ze všech investic mezi lety 2000-2009.

Během internacionalizace nejrůznějších podnikatelských seskupení v Evropě, především ve Španělsku, se k těm faktorům, které určují navýšení investic pocházejících z EU (spolu s liberalizací obchodu), přidala navíc finanční deregulace

[68] Mezi nimi se vyznačují kapitálové investice do podniků či společností s mezinárodní klientelou (zpravidla evropskou – Lucembursko, Velká Británie, Nizozemí), které využívají daňově výhodného prostředí některých zemí ve střední Americe a Karibiku (Nizozemské Antily, Bahamy, Bermudy, Kajmanské ostrovy, britské Panenské ostrovy a jiné). V některých případech z těchto finančních center pochází další investiční toky do Mexika a Jižní Ameriky.

a již zmíněné privatizační procesy. Španělské investice tvoří více než polovinu veškerých investic pocházejících z EU. Až daleko za nimi následují investice Velké Británie. *Viz graf 1.11.*

Graf 1.11: Zdroje EU v podobě přímých zahraničních investic Latinské Ameriky a Karibiku dle země původu (2000 - 2009)

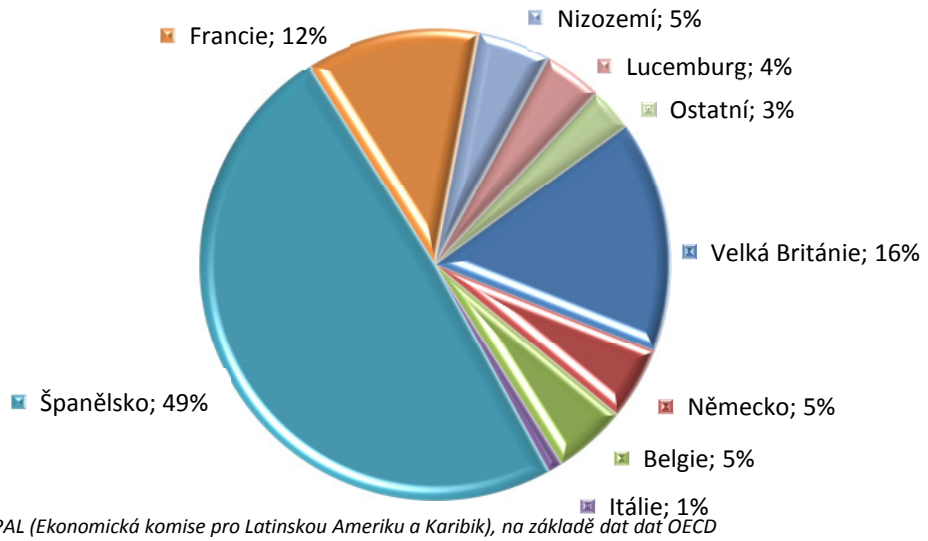

Zdroj: CEPAL (Ekonomická komise pro Latinskou Ameriku a Karibik), na základě dat dat OECD

1.4.2.3 Strategie a spolupráce

Strategické spojenectví mezi Latinskou Amerikou, Karibikem a EU datuje svůj počátek do roku 1999, kdy proběhl prezidentský summit v Riu de Janeiro. Od té doby probíhá každé dva roky summit hlav států Latinské Ameriky, Karibiku a EU, který slouží k prohlubování vzájemné integrace a strategické spolupráce mezi oběma regiony. Důležitost těchto summitů spočívá v určení klíčových oblastí, které mají vliv na integraci a spolupráci.

Jedním z tradičních témat je v tomto ohledu ekonomická a obchodní integrace realizovaná díky dohodám mezi EU, uskupením CARIFORUM, Chile, Mexikem, střední Amerikou, Kolumbií a Peru. Tato uskupení také napomáhají spolupráci v mnoha dalších klíčových oblastech a v hospodářském a sociálním rozvoji, avšak můžeme zdůraznit boj za demokracii a lidská práva; posílení multilaterálních snah o budování míru, stability a respektu k mezinárodnímu právu; boj proti terorismu, drogám a organizovanému zločinu; snazy o zlepšení životního prostředí; energie; růst zaměstnanosti; boj proti chudobě, nerovnostem a sociálnímu vyloučení;

spolupráce vedoucí k rozvoji a mezinárodnímu financování; migrace, výměna znalostí a schopností. *Viz. Tab. 1.10.*[69]

Tab. 1.10.: Summity EU- země Latinské Ameriky

Summit	Země	Datum	Hlavní výstupy
Summit v Riu	Brazílie, Rio de Janeiro	1999	Za cíl se ustanovilo vytvoření interregionálního strategického sdružení, definovaly se cíle a akční plán ohledně společných témat a uvedla se jednání směřující k asociačním dohodám mezi Evropskou unií a Chile a Evropskou unií a MERCOSURem.
Madridský Summit	Španělsko, Madrid	2002	Potvrdila se strategická asociace, uzavřela se jednání o dohodě mezi Evropskou unií a Chile, zintenzívněla jednání mezi Evropskou unií a MERCOSURem a strany se zavázaly jednat o dohodě o spolupráci mezi Evropskou unií a Andským společenstvím a mezi Evropskou unií a střední Amerikou.
Summit v Guadalajaře	Mexiko, Guadalajara	2004	Došlo k politické shodě o tématech agendy, pokročilo se k hodnocení budoucí asociace mezi Evropskou unií a Andským společenstvím a mezi Evropskou unií a střední Amerikou a byl spuštěn program EUROsociAl.
Vídeňský Summit	Rakousko, Vídeň	2006	Oficiálně byla zahájena jednání o asociační dohodě mezi mezi Evropskou unií a Andským společenstvím a mezi Evropskou unií a střední Amerikou, k oficiálnímu dialogu se připojili noví aktéři a proběhl Podnikový a Alternativní summit.
Summit v Limě	Peru, Lima	2008	Byl spuštěn program EUrocLIMA pro spolupráci ve zmírňování klimatických změn a bylo oznámeno založení nové strategické asociace mezi Evropskou unií a Mexikem.
Madridský Summit	Španělsko, Madrid	2010	Bylo oznámeno zdárné zakončení jednání mezi Evropskou unií, střední Amerikou, Kolumbií a Peru.

Zdroj: Zpracováno autorkou na základě dat organizace CEPAL a http://ec.europa.eu/

Spolupráce mezi EU a Latinskou Amerikou je určená střednědobou strategií pro období mezi lety 2007 a 2013, která se týká sociální a územní soudržnosti, regionální integrace a vyššího vzdělávání. Latinská Amerika těží z důležitého střednědobého programu spolupráce s EU (2007-2013)[70], který dosahuje podpory 556 miliónů eur.

Více než polovina z této částky směřuje na sociální a územní soudržnost a regionální integraci. V rámci druhé oblasti spolupráce s EU podporuje internacionalizaci malých a středních podniků a rozvoj informační společnosti. V roce 2010 Úřad pro investice v Latinské Americe[71] obnovil podporu těchto

[69] CEPAL: *Panorama de la inserción internacional de América Latina y el Caribe, „La región en la década de las economías emergentes"*...cit. zdroj, str. 90.
[70] Evropskáý komise:http://ec.europa.eu
[71] EU vytvořila v roce 2009 Úřad pro investice v Latinské Americe (Facilidad de Inversión en América Latina - *Latin American Investment Facility*,LAIF) jako jeden z mechanismů, jak šířit sociální a územní soudržnost a regionální integraci. Mezi lety 2007 a 2010 se tato témata šířila i prostřednictvím nezávislých programů. Cílem tohoto projektu je uvést do pohybu další

programů. Další fondy pro vzájemnou spolupráci se snaží o zlepšení kvality vyššího vzdělávání v Latinské Americe prostřednictvím vazeb na své protějšky v Evropské unii. Dále spolupracují na základě mnoha sítí mezi univerzitami a výzkumnými technologickými centry v obou regionech, které se specializují na vzájemnou výměnu technologií z oblasti životního prostředí.

1.4.3 Obchodní vztahy mezi regionem a Asií s Tichomořím

1.4.3.1 Obchod

Během prvních pěti let tohoto tisíciletí Čína předstihla Japonsko jako největšího obchodního partnera Latinské Ameriky a Karibiku z oblasti Asie a Tichomoří. *Viz Graf 1.12.*

Graf 1.12: Vývoj % podílů vybraných zemí a subregionálních integrací Asie a Pacifiku na zahraničním obchodu Latinské Ameriky a Karibiku, 1985 – 2009

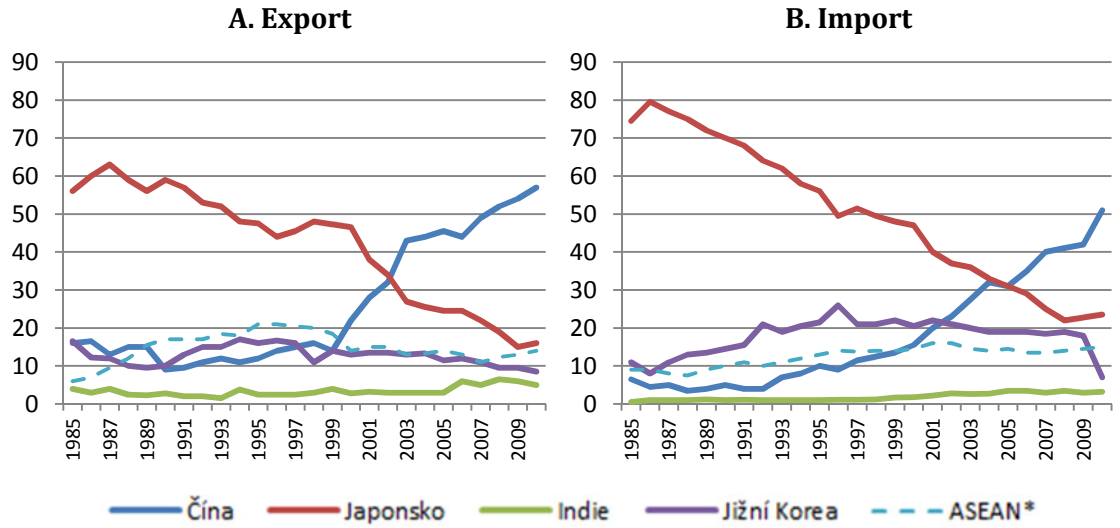

** zahrnuje Filipíny, Indonésii, Malajsii, Singapur, Thajsko a Vietnam.*

Zdroj: CEPAL (Ekonomická komise pro Latinskou Ameriku a Karibik), COMTRADE a Odbor pro obchodní statistiky za oblasti Vietnam, Filipíny, Singapur.

---

možnosti financování - vlády a veřejné instituce v zemích, které z tohoto těží, tak mají impulz k uskutečňování nezbytných investic, které by bez pomoci LAIF nemohly být pokryty z nezávislých zdrojů na finančním trhu nebo institucemi pro financování rozvoje.

Smyslem tohoto mechanismu je napomáhat regionální strategii Evropské unie, kterou má vůči zemím Latinské Ameriky. Mezi tři hlavní vzájemně propojené strategické cíle patří: a) zintenzivnit vzájemné vazby latinskoamerických zemí na Unii i mezi sebou, především na základě budování lepších energetických a dopravních infrastruktur; b) zapracovat na ochraně životního prostředí a pomoct snížit dopady klimatických změn a c) šířit socioekonomický rozvoj rovnoměrně a udržitelně prostřednictvím kvalitnějších sítí sociálních služeb a podpory malých a středních podniků.

Rozpočet je na období mezi lety 2009-2013 celkem 125 miliónů eur. Nabízí se různé prostředky, mimo jiné: účast na spolufinancování projektů ve veřejné infrastruktuře; financování záruk pro půjčky; zvýhodňování finančních zájmů; technická asistence; rizikové kapitálové operace. Je možné si zvolit mezi evropskými finančními institucemi, které jsou zaměřené na multilaterální či národní rozvoj, nebo latinskoamerickými finančními institucemi, na kterých se členské země EU podílí kapitálově.

Indie i přes svou velkou ekonomickou dynamiku posledních dekád představuje pouze 6,4% podíl vývozu z regionu do oblasti Asie a Tichomoří a jen 3,4% podíl dovozu. Tato čísla ji jako obchodního partnera řadí až za Korejskou republiku.

Mezi postavením Asie jako obchodního partnera existují značné rozdíly mezi Latinskou Amerikou a Karibikem. V průměru se sice podílí na celkových vývozech z regionu 16%, ale v případě Chile podíl narůstá až téměř k 50 %, pro Kubu až na 30 % a přesahuje 25 % v Brazílii i Peru. Hodnoty jsou analogické i pro Čínu. Z této země se stal stěžejní exportní trh pro následující země (v sestupném pořadí): Kuba, Chile, Brazílie, Peru, Argentina a Venezuela. Na druhou stranu Paraguay, Ekvádor, Mexiko a středoamerické státy (s výjimkou Kostariky) a také většina karibských zemí směřuje méně než 3 % ze svých celkových exportů do Číny. *Viz Tab. 1.11*.

Tab. 1.11: Obchodní vztahy zemí Jižní Ameriky se zeměmi a subregionálními uskupeními Asie, 2010 (v % z celkových exportů / importů)

		Exporty						Importy					
		Čína	Indie	Japonsko	Jižní Korea	ASEAN	**Celkem**	Čína	Indie	Japonsko	Jižní Korea	ASEAN	**Celkem**
Cono Sur	Argentina	9,4	2,0	1,2	1,1	4,8	**18,4**	14,4	1,0	2,1	1,7	3,3	**22,5**
	Brazílie	17,0	1,7	3,5	1,9	3,3	**27,4**	16,2	2,3	3,8	4,6	3,7	**30,7**
	Chile	27,4	2,5	10,7	5,8	1,7	**48,0**	17,2	0,7	5,9	5,9	1,9	**31,6**
	Paraguay	1,0	1,6	0,9	0,1	1,5	**5,0**	34,8	0,6	3,5	1,5	1,5	**41,9**
	Uruguay	6,3	0,2	0,1	0,3	2,0	**9,0**	14,5	0,6	1,1	1,2	1,9	**19,3**
Andské země	Bolívie	3,1	0,1	6,7	5,3	0,0	**15,2**	10,6	1,0	5,8	0,8	1,1	**19,3**
	Kolumbie	5,6	0,9	1,3	0,9	1,4	**10,1**	14,5	1,7	2,8	2,3	2,1	**23,4**
	Ekvádor	2,0	0,1	2,3	0,1	1,1	**5,6**	9,4	0,6	3,4	4,4	2,1	**19,9**
	Peru	16,5	0,6	5,1	2,6	1,0	**25,8**	18,3	1,7	4,6	3,5	2,5	**30,6**
	Venezuela	9,1	5,7	0,1	0,0	4,4	**19,3**	9,8	0,5	1,6	0,0	0,7	**12,6**

Zdroj: CEPAL (Ekonomická komise pro Latinskou Ameriku a Karibik) na základě dat OSN, COMTRADE - národní statistiky pro Argentinu, Chile, Honduras a Uruguay, Mezinárodní měnový fond - odbor pro obchodní statistiky - Antigua a Barbuda, Belize, Kuba, Dominikánská republika, Granada, Jamajka, Saint Kitts a Nevis, Surinam, Trinidad a Tabago a Venezuela.

Státy v Jižní Americe, z nichž několik zaměřuje velkou část svých vývozů na asijské trhy, mají už deset let bilanci běžného účtu dostatečně vyváženou jak vůči Číně, tak vůči ostatním asijským zemím. V tom hrálo hlavní úlohu zvýšení cen nerostných

surovin, které jihoamerické země vyváží do Asie a v minulém desetiletí tvořily velkou část jejich obchodu.[72]

Vývozy z regionu do Asie jsou typické tím, že je jejich obor úžeji zaměřený než u vývozu na další důležité trhy. Primární výrobky a výrobky pocházející z přírodních zdrojů (především zpracovaných nerostných surovin) velmi výrazně převládají v exportech z regionu do Číny, Indie, Japonska a Korejské republiky. Ve struktuře vývozu do zemí Sdružení národů jihovýchodní Asie (ASEAN) zaznamenáváme jen o něco vyšší přítomnost zpracovaných výrobků. Rostoucí čínská poptávka je jedním z hlavních faktorů, proč nerostné suroviny opět obsadily hlavní roli ve struktuře regionálního exportu. Přispívá tak k procesu směřování vývozů zpět do primárního sektoru, ke kterému v posledních letech v regionu dochází.[73]

1.4.3.2 Investice

Na konci roku 2010 přesáhla hodnota PZI plynoucích do regionu z Japonska 44 mld. dolarů (nebereme v úvahu finanční centra v Karibiku). Jde tedy o největší celkovou sumu PZI, kterou Japonsko investovalo do rozvojových zemí mimo Asii.

Čínské investice do regionu vtrhly ohromnou silou v roce 2010. V tomto roce dosahovala hodnota investic, které přinesla Čína do Latinské Ameriky a Karibiku, více než 15 mld. dolarů.[74] Z Číny se tak rázem stal třetí největší zahraniční investor, který se na PZI v regionu podílí 9 % hned za USA s 17 % a Nizozemím s 13 %. Čínské investice plynou z velké části do Brazílie, Argentiny a Peru, se kterými má velmi silné i obchodní vazby. Přes 90 % těchto investic přináleží sektoru těžby přírodních zdrojů, především uhlovodíků a v menší míře i nerostů.

V roce 2011 byla celková udávaná hodnota čínských investic plynoucích do regionu 22,7 mld. dolarů. Můžeme se zatím jen dohadovat, zda se jedná o přechodné cyklické období, nebo naopak rokem 2010 začíná nová fáze

---

[72] CEPAL: *Panorama de la inserción internacional de América Latina y el Caribe, „La región en la década de las economías emergentes“*...cit. zdroj, str. 97.

[73] CEPAL: *La República Popular China y América Latina y el Caribe: Hacia una relación estratégica* (LC/L.3234), Santiago de Chile, Naciones Unidas, 2010.

CEPAL: Panorama de la inserción internacional de América Latina y el Caribe, *„La región en la década de las economías emergentes“*, 2010-2011. Naciones Unidas, 9/2011, str. 99.

[74] CEPAL: *La inversión extranjera directa en América Latina y el Caribe, 2010* (LC/G.2447-P), Santiago de Chile, Naciones Unidas, 2011, Nº de venta: S.11.II.G.4.

ekonomických vztahů mezi Čínou a regionem, která bude charakteristická větší dynamikou mezinárodní směny a doprovázená také větším objemem investic.[75]

1.4.3.3 Strategie

Současně Austrálie, Čína, Japonsko, Korejská republika, Indie a Singapur, kromě dalších ekonomik v Asii a Tichomoří, podepsali dohody o volném obchodu a založili spolu s Latinskou Amerikou strategické aliance. Důvodů pro to existuje několik, například úsilí o zajištění snazšího přístupu na jednotlivé trhy.

1.4.4 Vazby Latinské Ameriky a Karibiku na Afriku

Obchod s africkým kontinentem má z pohledu regionu velmi malý potenciál, když jej srovnáme s jinými kontinenty. V roce 2009 Afrika představovala 2,5 % veškerých vývozů z regionu a pouhých 1,8 % jeho dovozů. Tyto hodnoty jsou sice malé, ale ke konci dekády začaly pomalu narůstat.

Charakteristickým prvkem pro tento bilaterální obchod je, že se soustřeďuje na několik málo zemí a jen pár vybraných produktů. Na úrovni států je hlavním obchodním partnerem Brazílie, která představuje téměř polovinu celkového objemu obchodu mezi regionem a Afrikou. Brazílie má stejně silné a hluboké kulturní a historické kořeny, jako původní portugalské kolonie v Africe. V posledních deseti letech se obchod přesunul spíše na menší země, což znamená, že vztahy mezi těmito regiony jsou čím dál slabší. Je zajímavé sledovat, jak přichází noví obchodní partneři (jako Belize nebo Trinidad a Tobago) a budují důležité obchodní vazby na africké státy. Co se týče komoditní skladby, region do Afriky vyváží především primární zemědělské suroviny (jako sóju a cukr), měď, ropu a výrobky mexické manufaktury. Opačným směrem plynou z Afriky dovozní komodity jako ropa, zemní plyn a hnojiva.[76] Vzhledem k tomu, jak je struktura vývozního koše podobná té čínské, existuje zde určitá konkurence, a to především pro surovou ropu a některé nerostné suroviny.[77]

---

[75] CEPAL: *La República Popular China y América Latina y el Caribe: Hacia una nueva fase en el vínculo económico y comercial* (LC/L.3340), Santiago de Chile, 6/2011.
[76] Brun, E.: *Las relaciones entre América Latina y África: ¿potenciales o ilusorias?*, Documentos de proyectos, Nº 239 (LC/W.239), Santiago de Chile, Comisión Económica para América Latina y el Caribe (CEPAL), 2009.
[77] CEPAL: *Panorama de la inserción internacional de América Latina y el Caribe „La región en la década de las economías emergentes“ …cit. zdroj*, str. 59.

1.5 Závěr

Díky teorii, kterou se tato kapitola zabývala, jsem si byla schopná uvědomit následující: *přestože mají rozvojové země některé charakteristiky společné (například demografickou explozi a nízký HDP na obyvatele), jsou určitá rizika odlišná pro každou zemi či region*. Ve vysvětlení rozdílů hraje roli různý historický vývoj (stupeň kolonizace), geografické členění, velikost, hustota zalidnění, hladina socioekonomických ukazatelů, struktura výroby a obchodu, rozdělení příjmů i kultura. Obzvláště v posledním desetiletí je zajímavé sledovat, že v rozvojových ekonomikách nabývají na důležitosti ty ekonomické agregáty, které dokázaly posílit díky křehké obnově a vysoké nejistotě zřetelné v USA a Evropě. Pravděpodobně se s obdobnou situací budeme setkávat i v nejbližších letech.

Hluboké proměny, kterými světové hospodářství prochází, mají za následek, že rozvojové země přehodnocují své zájmy v oblasti mezinárodní spolupráce a co do otázky formování schémat globálních aliancí. Tváří v tvář uvedeným změnám začaly země Latinské Ameriky upevňovat své vztahy s dalšími rozvojovými regiony, především s Asií, což přineslo také nárůst a posílení obchodu „Jih-Jih". Tato spolupráce je nicméně velmi úzce zaměřená jen na několik surovinových zdrojů, především minerály, tedy sektor s nízkou přidanou hodnotou a značnou volatilitou cen.

Dle výzkumu provedeného organizací CEPAL se však produkce, obchod a investice vyznačují rostoucí tendencí vzhledem k regionálním a světovým hodnotovým řetězcům. Asijské ekonomiky jsou jasným příkladem jejich přínosů. Země Jižní Ameriky mají problém, který jim brání v jejím rozvoji. Původcem je situace, ve které sektory v rozvojových ekonomikách nejsou mezi sebou propojené a nevytváří plně propojený řetězec. Nerozvinuté země mají problémy se zaostalostí v průmyslu (nemají dostatečnou přidanou hodnotu a nezačleňují znalostní a technologická odvětví), což můžeme vidět na struktuře HDP. Podíly jednotlivých oblastí na HDP v % byly v Jižní Americe v roce 2010 následující[78]: S (61,2%), I (32,4%) a A (6,3%), tedy region můžeme klasifikovat jako oblast s *relativně*

[78] na základě dat UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development)

pokročilou strukturou „SIA“. To však jen díky ekonomikám, které jsou začleněny do MERCOSUR, tedy Brazílie, Argentiny, Uruguaje a Chile. Můžeme tvrdit, že se jedná o země, které úspěšněji aplikovaly model ISI (Strategie importně substituční industrializace), který se stal velmi oblíbený v zemích Latinské Ameriky v 60. letech 20. století. Základna měla časem růst a pomáhat rozvojovým zemím, aby se dostaly ze zemědělsky zaměřené ekonomiky k ekonomice zaměřené na průmysl a dále na služby. Výsledky modelu byly v různých zemích rozdílné. Některé státy toho využily, zatímco pro jiné to byl jen pokus nebo snaha o rozvoj svého hospodářství (případ Bolívie).

Dosažení „hlubší integrace“ v Latinské Americe ztěžuje v mnoha zemích (které v modelu ISI neviděly přínos) přetrvávající exportní model postavený na vývozu primárních surovin, vlažný přístup v oblasti harmonizace regulatorních opatření, které by přispěly k hlubší integraci mezi zeměmi a existence mimocelních překážek obchodu. Frustrace plynoucí z takových nedostatků přivedla země v regionu k individuálnímu jednání o dohodách o volném obchodu s různými regionálními skupinami (případ Andského společenství), a to i přesto, že země v oblasti (možná s výjimkou Brazílie) evidentně nejsou tak velké, aby byly zajímavé a nezávislé na prostředí v regionu. Vlády jednotlivých zemí si však už začínají uvědomovat naléhavost integračních snah, neboť žádný z mimoregionálních trhů se nemůže s trhem v rámci regionu srovnávat co do výhodnosti. Nejedená se jen o obchodní záležitosti, ale i o další sektory (infrastruktura, pracovní trh, technologie, schopnost vyjednávání atd.).

Jedna z oblastí, která má historicky nejintenzivnější styky s Latinskou Amerikou, je Evropská unie. Vztahy mezi jednotlivými zeměmi, bývalými kolonizátory, se vyvinuly velmi pevně. Kromě prostředí volného obchodu zahrnují i pilíře spolupráce v politickém dialogu a jedním z cílů je také posílení subregionální struktury latinskoamerické a karibské integrace. Co se týče investic, EU je považována za hlavní zdroj přímých zahraničních investic do Latinské Ameriky, nicméně tok samotný se zaměřuje na nejsilnější ekonomiky v regionu. Proto je pro autorku studie důležité představit evropským a českým investorům příležitosti, které nabízí Bolívie jako země umístěná doprostřed Jižní Ameriky. Lze tak

uskutečnit a umocnit rozvoj hodnotových řetězců v souladu s komparativními výhodami i strategickou zeměpisnou polohou a urychlit integraci v Jižní Americe.

Kapitola 2

EKONOMICKÝ VÝZNAM BOLÍVIE

Hlavním cílem druhé kapitoly je popis jedinečných geografických, orografických a makroregionálních faktorů, které musí Bolívie brát v úvahu. Následně se v kapitole zaměříme na hlubší rozbor přírodního bohatství, které má Bolívie k dispozici (ať už je v současnosti využívá, nebo jen eviduje). Kvůli nim v minulosti přitahovala závistivost svých sousedů a touhu po vlastnictví zdrojů. Dále se budeme zabývat ekonomickou analýzou situace od osmdesátých let, ve kterých proběhly politické a hospodářské reformy a byl určen základní kurz, kterým se bolivijská vláda odebírá.

2.1 BOLÍVIE: ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKY

Níže bude popsáno geografické postavení země se všemi specifickými charakteristikami, členěním i nejdůležitějšími daty rozdělování bolivijského území.

2.1.1 Geografická poloha

Bolívie je zemí s velmi rozlehlým územím rozkládajícím se v geografickém středu subkontinentu Jižní Ameriky. Její hranice se dotýkají pěti sousedních zemí: Peru na západě, Brazílie na severu a východě, Paraguaje a Argentiny na jihu a Chile na jihozápadě. Bolívie se rozprostírá mezi Andami a Amazonskou nížinou, přičemž nejvyšším bodem země je Nevado Sajama s 6 542 m n. m. a nejnižším místo u řeky Paraguay se 70 m n. m.[79]

Obr. 2.1: Politická mapa Bolívie

Zdroj:World Bank

[79] The Times: *Atlas of the World*. Washington D.C, Time Books y Bartholomew, 2010, str. 90.

S rozlohou 1 098 581 km^2 dvojnásobně převyšuje rozlohu Španělska. Bolívie je teritoriálně organizována do celkem devíti departmentů, které se dělí na 112 provincií a dále na 339 municipalit a původní indiánská venkovská území. Departmenty požívají status nejvyšší subnárodní entity, do kterých je stát rozdělen. Od 4. dubna 2010 disponují ústavně přiznaným právem autonomie na úrovni moci výkonné a zákonodárné, ovšem nikoli na úrovni moci soudní (tedy podobně jako v autonomních komunitách Španělska).

První odstavec nové ústavy (Constitución Política del Estado) vnímá Bolívii jako decentralizovaný stát s autonomními právy. V zemi jsou rozlišovány autonomie departamentální, regionální, municipální a původní indiánské venkovské (španělsky: autonomía indígena originaria campesina). Jenom plocha departmentu Santa Cruz odpovídá velikosti Německa. (*Více detailů o departamentech naleznete v Příloze č. 4*)

Tab. 2.1: Administrativní členění Bolívie

Department	Hlavní město	Počet provincií	Rozloha (v km^2)	Počet obyvatel*	Poč. ob. na 1 km^2
La Paz	Nuestra Senora de La Paz	20	133 985	2 839 946	21,2
Oruro	Ciudad de Oruro	16	53 588	450 814	8,4
Potosi	Ciudad de Potosí	16	118 218	788 406	6,7
Cochabamba	Ciudad de Cochabamba	16	55 631	1 861 924	33,5
Chuquisaca	Sucre	10	51 524	650 570	12,6
Tarija	Ciudad de Tarija	6	37 623	522 339	13,9
Pando	Cobija	5	63 827	81 160	1,3
Beni	Trinidad	8	213 564	445 234	2,1
Santa Cruz	Santa Cruz de la Sierra	15	370 621	2 785 762	7,5
BOLÍVIE	**Sucre** (ústavní) **Nuestra Señora de La Paz** (sídlo vlády)	**112**	**1 098 581**	**10 426 155**	**9,5**

ZDROJ: vytvořeno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie
** projekce na základě sčítání z r. 2001*

Podle ústavy je hlavním městem Bolívie Sucre (300 tis. obyvatel), zatímco sídlo vlády leží v metropoli La Paz (845 tis. ob.). Mezi další významná města patří: Cochabamba (618 tis. ob.), El Alto (1 185 tis ob.) a Santa Cruz de la Sierra (1 757 tis. ob.).

Západní část země je tvořena vysokými hřebeny Kordilér a andskými náhorními plošinami (13% území státu), východní část pokrývají nížiny a roviny, které zahrnují území od Chaco na jihu až po amazonské oblasti na severu (59% území), přičemž centrální oblast je tvořena údolími, která se táhnou od úpatí andských Kordilér (28% území).

Bolivijské území spadá do tří říčních systémů subkontinentu (pacifického, amazonského a pánve La Plata).

Bolivijské podnebí je stejně rozmanité jako zdejší krajina. Zatímco v nížinách, především v oblastech deštného pralesa, je klima extrémně teplé a vlhké, ve vyšších nadmořských výškách jsou teploty mnohonásobně chladnější. Bolívie je považována za jednu z patnácti nejrozmanitějších zemí na světě co do bohatosti genetických zdrojů, přírodních druhů a ekosystémů.[80]

Tyto konkrétní zeměpisné parametry v rámci subkontinentu, tedy umístění v centrálním prostoru na nejvýznamnějším rozvodí, dávají Bolívii geopoliticky a obecně strategicky velmi výhodnou pozici. Dohromady plní roli jakéhosi přirozeného artikulátora jakéhokoli konvergentního procesu na úrovni ekonomiky, politiky a kultury subkontinentu.[81]

Tyto výhody (zejména ve smyslu unikátní geografické pozice) byly uvažovány v souvislosti se svým významem pro oblast propojování a integrace s ostatními zeměmi i s ohledem na důsledky, které již měly na konkrétní dění v různých historických epochách, což se v souhrnu odráží v moderní ideji Bolívie jako klíčového prvku právě pro teritoriální propojování a integraci v regionu. Toto paradigma by pak mělo být základem vlastního osobitého rozvoje.

Zeměpisná poloha Bolívie v rámci subkontinentu je rovněž označována za faktor mnoha nevýhod a omezení. Stačí poukázat na fakt, že toto centrální umístění zemi geograficky zcela izoluje od přístupu k oceánům. Přestože Bolívie se zrodila jako přímořská země, později přístup k moři ztratila spolu s kořistí, která osudný

[80] Reporte especial de la Fundación Amigos de la Naturaleza (FAB), dostupný: http://www.fanbo.org/es/Informe%20FAN%202010.pdf

[81] SOLARES GAITE, A.:. *Integracion, Teoría y Procesos, Bolivia y la Integracion*, Bolivia, Instituto Boliviano de Comercio Exterior - Resolucion Administrativa 1-805/2009, 2011. str. 269.

konflikt motivovala, a to v důsledku své reálné nepřítomnosti na tomto území. *„Území, o která Bolívie přišla během své historické existence (celková ztráta dosáhla plochy 1 265 188 km²), zahrnovala rovněž přístup k pacifickému pobřeží ztracený ve Válce o Pacifik s Chile*[82]*. Předmětem sporu byly bohaté přírodní zdroje v oblasti, které bolivijské vlády nedokázaly reálně využívat a celou oblast odkládaly na periferii svého zájmu. Přírodní bohatství tak vzbuzovalo kořistný zájem sousedních zemí.“*[83] Na rozdíl od sousedních zemí s plným přístupem k moři, které osídlily a rozvinuly především právě svá pobřeží, pak Bolívie zůstala uzamčena v andském masivu, odpojena od proudů migrace a modernizace.

2.1.2 Přírodní poměry

Bolivijské území se vyznačuje dvěma *orografickými* kontrasty: na jedné straně je to hornatá oblast, která je součástí amerického andského systému, na druhé straně pak východní oblast nížin.[84]

Obr. 2.2: Geografická mapa Bolívie

Zdroj: www.mirabolivia.com

Nejvýše položenou částí bolivijské krajiny jsou vysoké horské hřebeny. S více než 6 500 m nadmořské výšky si dva oddělené hřebeny andských Kordilér mezi sebe dělí nejvyšší vrcholy země. Mezi těmito dvěma soustavami se ve výšce přes 4 tis. m n. m. rozprostírá centrální náhorní plošina Altiplano. Altiplano zabírá více než 180 tis. km². Z jeho bočních částí vystupují „věčně bílé“ vrcholky jako např. Sajama (Západní Kordiléra), Illampu a Illimani (Východní Kordiléra). Ve středu této krajiny se nachází posvátné jezero Inků, Titicaca[85] (8 030 km² ve výšce 3 800 m n. m.), a Salar de Uyuni (12 tis. km²),

[82] V letech 1879 – 1883, označována také jako „válka o letek“. Zdroj: Wikipedie: Druhá tichomořská válka. Dostupné: http://cs.wikipedia.org/wiki/Druh%C3%A1_tichomo%C5%99sk%C3%A1_v%C3%A1lka
[83] Atlas Bruño, Universal y de Bolivia. La Paz – Bolivia, Editorial Bruño, 2010, str. 128.
[84] Atlas Bruño, Universal y de Bolivia, …cit. zdroj, str. 85.
[85] Bolívie je známa především díky velkému jezeru Titicaca, které leží na hranici s Peru. Vzhledem ke svému umístění na Altiplanu je Titicaca nejen největším jezerem Jižní Ameriky, nýbrž zároveň nejvýše položeným splavným jezerem na světě, přes nějž pendluje velké množství obchodních lodí.

největší solná poušť na světě. S výškami od 2 500 do 4 000 m n. m. a průměrnou roční teplotou 10°C je oblast Puna nejznámější a nejhustěji osídlená část země. Její podnebí je studené.

Mezi hornatou oblastí západní Bolívie a východní oblastí nížin se nachází přechodná subandská zóna, která zahrnuje přilehlá údolí Valles a Yungas, region charakteristický svými rozlehlými údolími v nadmořské výšce od 1 200 do 1 800 m, kde vládne vyrovnané vlhké klima komfortního rázu. Průměrná roční teplota v převážné části této oblasti se pohybuje mezi 18 a 20°C (ve středu a na jihu země). Region Yungas tvoří hranici mezi tropickými nížinami (amazonským pralesem) a vysokohorskou krajinou And. Místní mírné klima je vhodné pro pěstování kafe, ovoce, citrusů a kakaovníku. Pěstují se zde zemědělské plodiny s klíčovým významem pro národní hospodářství.

Na jihu země se na většině území rozprostírá nížina Chaco, která zahrnuje departmenty Santa Cruz, Chuquisaca a Tarija. Pro oblast jsou typické extrémní teploty jak v zimě, tak v létě. Vyskytují se zde bohaté zdroje komerčních dřevin jako quebracho, cedr, guayacan, atd.

Region Chaco je vhodný pro chov skotu, koní, koz a prasat. Oblastí protéká řeka Pilcomayo, která je velmi bohatá na zdroje ryb a umožňuje průmyslový rybolov.

Bolivijské nížiny zabírají největší část území z celkové rozlohy země. Tyto široké, nížinné tropické roviny jsou z části pokryty jak tropickým pralesem, tak rozsáhlými extrémně suchými savanami. Velké teplo a náročné geografické podmínky tak téměř znemožňují, aby bylo prostředí intenzivně osídleno. Nadmořská výška v této oblasti osciluje mezi 230 a 800 m a průměrné roční teploty se pohybují kolem 25°C. Region je protkán mohutnými a vodnatými řekami amazonského povodí, přičemž některé z nich, jako Beni, Mamoré, Iténez a Madre de Dios dosahují délky přes tisíc kilometrů a šířky přes 200 m. Zdejší amazonský říční systém je napojen na velkou Amazonku prostřednictvím řeky Madera.

2.1.3 Makroregionální analýza

Jak vyplývá z výše uvedeného, fyziografická, orografická a klimatická rozmanitost Bolívie vymezuje tři zřetelně diferencované regiony, přičemž shodou okolností každý region zahrnuje tři departmenty příslušné geopolitickému dělení, jak je ostatně patrné v *Tab. 2.2*.

Tab. 2.2: Makroregionální dělení Bolívie

Region	Rozloha tis. km²	%	Teplota		Prům. nadmoř. výška (m n.m.)	Departmenty
Andský (západníl)	142, 8	13	Studená	10 °C	4 000	La Paz, Oruro, Potosi
Subandský (centrální údolí)	307, 6	28	Mírná	18-20 °C	1 600	Cochabamba, Chuquisaca, Tarija
Nížiny a Amazonie (východní)(1)	648, 2	59	Teplá	25 °C	400	Pando, Beni, Santa Cruz

(1) Kromě uvedených departmentů zahrnuje tento region rovněž severní část departmentu La Paz, východní část dep. Cochabamba, Chuquisaca a Tarija.

Zdroj: Vlastní vypracování na základě The Times: Atlas of the World, Washington:Time Books & Bartholomew, D.C. 2010)

Tyto rozmanité charakteristiky krajiny a klimatu řadí Bolívii mezi země s nejvyšším počtem ekologických pater na svém území a vůbec mezi jednu z nejbohatších z biodiverzit planety. Díky rozličnosti místních ekosystémů se zde nachází hojná a různorodá flora a fauna. Flora se odhaduje na 15 až 20 tisíc druhů rostlin, přičemž každý ekosystém má své příznačné druhy adaptované příslušné nadmořské výšce pohybující se od 180 po 3 600 m. Zároveň zde žije kolem 2 500 druhů živočichů včetně ptáků, savců, hadů, obojživelníků a ryb.[86]

Co se týče zásob vody, patří Bolívie mezi patnáct zemí s nejbohatšími zdroji sladké vody, která je navíc ze své převážné části vysoce kvalitní a vhodná k lidské spotřebě.[87] Jak již bylo výše zmíněno, Bolívie je spojena a patří z části k obrovskému povodí Amazonky, z části k říčnímu systému La Plata a z části má svůj vlastní vodní systém na andské náhorní plošině v podobě uzavřené jezerní pánve. Jde o pánev, která nemá výtok k moři. Voda proudící z tání na Západní Kordiléře tak vytváří vnitřní jezera a solné pouště. Rozprostírá se od La Paz přes Oruro až k Potosí. Jezero Titicaca obsahuje mimořádnou hodnotu v podobě zdrojů

[86] Atlas Bruño, Universal y de Bolivia, …cit. zdroj, str. 98.
[87] Soria-Galvarro Haensel, R.,Cabildo A.: *Recursos hídricos y cambio climático*, Portál Amazonia.bo, 2008. Dostupné: http://www.amazonia.bo/amazonia_bo.php?id_contenido=63&opcion=detalle_noticia

ryb. Hranice směrem k Potosí, kde se nachází solné moře Salar de Uyuni, skrývá enormní bohatství zdrojů sedimentárních hornin. Celý tento systém by mohl být nazván termínem „Velká vodní cesta Altiplana“. Na jih od Salaru de Uyuni směrem k hranici s Chile se nachází kolem dvaceti menších vodních systémů v podobě zvodní (tj. jakýchsi menších misek, které zadržuji povrchovou a podzemní vodu), jako například prameny Silala. V tomto regionu se vyskytuje vysoký počet krásných jezer různorodých barev, jako jsou jezera: Colorada, Celeste, Verde, Amarilla a další, kde navíc hnízdí tisíce plameňáků. Na světě je známo šest druhů plameňáků, přičemž čtyři z nich žijí právě na jihozápadě Bolívie. Tato povodí jsou pak tvořena 16 podpovodími, 270 hlavními řekami, 184 jezery a lagunami, 260 mokřinami (malými a středními) a šesti solnými jezery.[88]

Dnes Bolívie i díky těmto svým charakteristikám zaujímá první místo na světě ve vlastnictví chráněných oblastí, jejichž smyslem je ochrana ekosystémů ve své nejpřirozenější podobě.[89]

2.1.3.1 Vývozní produkce Bolívie

Různorodost třech zmíněných regionů ve svých ekosystémech se podobně odráží na povaze jejich ekonomického potenciálu, jak dokumentuje mapa v *Příloze č. 5*.

Z geologické různorodosti území Bolívie se odvozuje původ nesmírného nerostného bohatství - neobnovitelných zdrojů, jako jsou zemní plyn, ropa a nerostné suroviny, které jsou doposud využity jen z 10 %.[90] Těžba minerálů je koncentrována především ve Východní a Západní Kordiléře a ve středním Altiplanu. Ložiska zemního plynu a ropy leží v subandských oblastech Valles a Yungas. Nejvyšší produkce uhlovodíků je soustředěna do departmentů Tarija, Santa Cruz a Chuquisaca s celkem 48 těžebními poli.[91]

Hlavní zemědělské produkční oblasti jsou ve východních nížinách a v Amazonii spolu s obrovským bohatstvím zdrojů dřeva.

---

[88] Informační CD Servicio Nacional de Hidrografía Naval (SENAHIN): *Hidrografia de Bolivia, Mapas y Tablas*, La Paz - Bolívie, 2007.

[89] Audiovizuální materiál DVD: *Bolivia, Diversidad sin Límites*, Ministerio de Desarrollo Productivo y Economía Plural, Viceministerio de Comercio Interno y Exportaciones. La Paz – Bolívie, 2011.

[90] Audiovizuální materiál DVD: *Bolivia, Diversidad sin Límites*, Ministerio de Desarrollo Productivo y Economía Plural, Viceministerio de Comercio Interno y Exportaciones. La Paz – Bolívie, 2011.

[91] Atlas Bruño, Universal y de Bolivia, …cit. zdroj, str. 98, 99.

Nicméně v *Příloze č. 6 Vývozní produkty podle makroregionu* budou analyzovány vybrané produkty, které jsou vyráběny ve všech třech makroregionech, což je způsobeno tím, že území některých departmentů, jako např. La Paz, je součástí všech tří výše zmíněných a definovaných makroregionů.

85% bolivijského průmyslu se koncentruje na centrální ose tvořené městy La Paz, Cochabamba a Santa Cruz. Řemeslná (umělecká) výroba je rozvíjena především v La Paz a Oruru. Potravinářský průmysl roste úměrně s rostoucími požadavky na zemědělské produkty v Bolívii i jako důležité exportní komodity.

2.1.4 Nerostné bohatství a přírodní zdroje

Bolívie oplývá nezměrným přírodním bohatstvím, které přináší výhody i proto, že je na území země rozděleno do několika různých makroregionů. Dále se budeme zabývat popisem momentálně nejdůležitějších přírodních zdrojů z hlediska jejich přínosu HDP země a také těmi potenciálními ložisky, na kterých má současná vláda zájem, a které k těžbě a zpracování vyžadují investice.

2.1.4.1 Paliva (energetické zdroje)

Uhlovodíková ložiska

Co se uhlovodíků týče, je všeobecně známé, že Bolívie je výhradně plynařskou zemí, kde zemní plyn představuje principiální vývozní komoditu. Exportuje se do sousedních zemí, zejména na brazilský a argentinský trh. Brazílie je největším odběratelem bolivijského plynu, přičemž tento vztah je právně vymezen dlouhodobou kupní smlouvou, která tak pro bolivijský stát představuje hlavní zdroj příjmů. Bolivijská produkce zemního plynu činila podle kalkulace za rok 2010 15,148 miliard m^3, což například znamená, že Bolívie produkuje téměř dvojnásobek roční spotřeby České republiky (cca. 8 miliard m^3)[92]. Produkce uhlovodíků je soustředěna ve východní a jižní části země, především v departmentech Tarija, Santa Cruz, Cochabamba a Chuquisaca. Tyto zdroje byly spravovány nebo byly přímo majetkem zahraničních společností, zejména

[92] *ČTK: Spotřeba plynu loni vzrostla o deset procent na devět miliard m3, publikováno serverem tzb-info, 20.1.2011. Dostuné:* http://vytapeni.tzb-info.cz/107159-spotreba-plynu-loni-vzrostla-o-deset-procent-na-devet-miliard-m3

brazilského Petrobrasu a španělsko-argentinského Repsolu a jiných subjektů, které tyto pozice získaly během procesu kapitalizace. Takový stav platil až do 1. května roku 2006, kdy došlo k převodu těchto zdrojů zpět do vlastnictví bolivijského státu, který je nyní zpravuje prostřednictvím státního podniku YPFB[93].

Institucionální struktura

Instituce odpovědné za bolivijský sektor uhlovodíků jsou: Ministerstvo pro uhlovodíky a energii (MHE) v pozici normotvůrce, Národní agentura pro uhlovodíky (Agencia Nacional de Hidrocarburos, ANH) v pozici regulátora, kontrolora a správce rozpočtu, a YPFB jako státní podnik.[94]

Podíl sektoru uhlovodíků na tvorbě HDP

Uhlovodíky jsou základním kamenem bolivijské energetiky. Podíl sektoru na HDP je nicméně vhodné analyzovat ve třech obdobích:

- v období před kapitalizací,
- v období kapitalizace a
- v období reforem vázaných na zákon č. 3058.

Graf 2.1 značí, že v letech 1990-1997 byl průměrný podíl sektoru uhlovodíků[95] na HDP 5,46%, v letech 1998-2004 5,48% a v letech 2005-2010 již 7,38%.

Graf 2.1: Podíl zemního plynu a ropy na HDP Bolívie v běžných cenách (1990 - 2010)

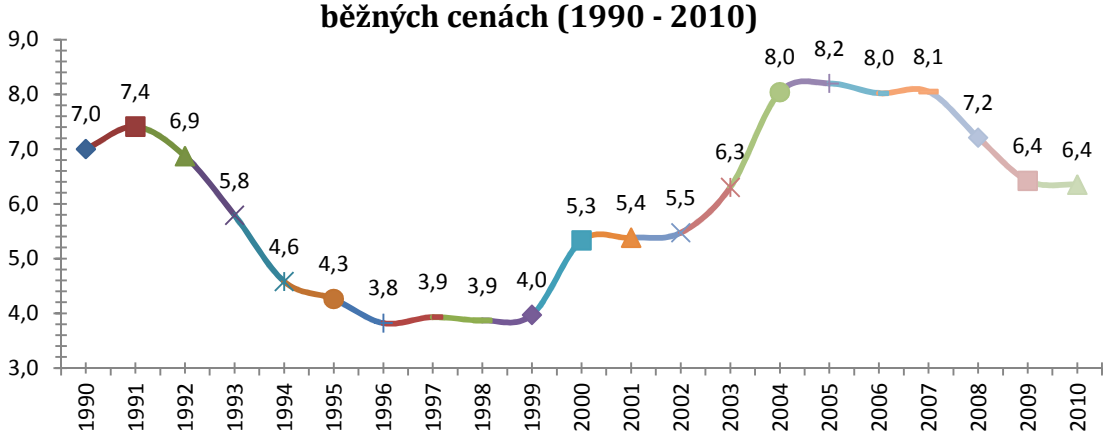

Zdroj: Národní statistický úřad Bolívie

[93] *Yacimientos Petroliferos Fiscales Bolivianos*
[94] Aramayo Ruegenberg, R.: *El Sector Hidrocarburos*, Unidad de Análisis de Políticas Sociales y Económicas, 10/2009, str. 10.
[95] Zahrnujeme těžbu a rafinaci uhlovodíků.

Vývoj participace sektoru uhlovodíků na HDP následující reformy po roce 2005 poukazuje na silný růst váhy tohoto sektoru v bolivijské ekonomice. Tento nárůst byl spojen převážně s významným zvyšováním mezinárodní ceny barelu ropy. Podobně lze popsat i následný pokles váhy sektoru na celkovém HDP v roce 2008 (7,2%), na základě čehož můžeme mezinárodní cenu uhlovodíků (ropy) označit jako příčinnou proměnnou.

Vývoj sektoru v minulosti

S rezervami (prokázané + pravděpodobné) cca 857 milionů barelů ropy není Bolívie olejářskou zemí.[96] Koncem 90. let a počátkem tisíciletí zde byly nicméně objeveny významné rezervy zemního plynu. Prokázaný[97] objem dosahuje čísla 765 miliard m^3 (30. největší na světě)[98] a až 1 388 mld. m^3, přičteme-li objem pravděpodobných rezerv. To Bolívii řadí na druhé místo co do velikosti zásob zemního plynu v rámci celé Jižní Ameriky, hned za Venezuelu. Tento objem je postačující pro pokrytí domácí poptávky a zahraničních závazků po dobu následujících dvaceti let.[99] (*viz. Tab 2.3*)

Tab 2.3: Bolívie - certifikované rezervy zemního plynu a ropy/kondenzátu

Rezervy	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Zemní plyn (miliardy m^3)							
Prokázané	150	518	674	776	813	782	765
Pravděpodobné	93	394	651	705	742	699	623
Celkem:	**244**	**912**	**1 325**	**1 481**	**1 555**	**1 481**	**1 388**
Ropa/kondenzát (miliony barelů)							
Prokázané	151,9	396,5	440,5	477,0	486,1	462,2	465
Pravděpodobné	88,6	295,5	451,5	452,1	470,8	446,5	391
Celkem:	**240,5**	**692,0**	**892,0**	**929,1**	**956,9**	**908,7**	**857**

Zdroj: Yacimientos Petroliferos Fiscales Bolivianos (YPFB)

[96] Produkce ropy v Bolívii se datuje od roku 1925, kdy společnost The Standard Oil Co. objevila ložiska u Campo Bermejo. Bolívie je soběstačná v oblasti výrobků rafinovaných z ropy od roku 1957. Od roku 1960 do roku 1973 sektor uhlovodíků soustavně rostl, následně postupně klesal v důsledku vyčerpávání klíčových ropných polí. Od roku 1995 je nutné zabezpečovat 40% národní poptávky po naftě importem.

[97] Podle zprávy za rok 2009, publikované Ministerstvem pro uhlovodíky a energii, byl svěřen úkol kvantifikace a certifikace rezerv zemního plynu a ropy společnosti Ryder Scott Company Petroleum Consultants za cenu 3,9 milionu USD, přičemž do té doby byla poslední kvantifikace rezerv provedena v roce 2005.
Zdroj: Ministerio de Hidrocarburos y Energia: *Informe de Gestion 2009, Proyecciones del Sector 2010 – 2015. Hacia la Industrializacion de los Hidrocarburos*, Estado Plurinacional de Bolivia. 1/2010, str.13.

[98] CIA: *The World Factbook -Natural Gas-Proved Reserves*: 750.4 miliard m^3 (odhad k 1.1.2011) = ve světovém srovnání zaujímá Bolívie 30. příčku. Dostupné:
https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2179.html?countryName=&countryCode=&regionCode=%C5%A0

[99] *Plan Nacional de Desarrollo „Bolivia Digna Soberana, Productiva y Democrática para vivir bien", Lineamienos Estrategicos 2006-2011 (Decreto Supremo 29272),* La Paz-Bolivia, Gaceta Oficial de Bolivia, , 12. září 2007, str. 151.

Bolivijský zemní plyn obsahuje značné množství kondenzátů (tekutých uhlovodíků), což umožňuje souběžně šetřit rezervy ropy. Mezi léty 1999 a 2005 tak způsobilo odkrytí plynových polí v Bolívii zároveň růst zásoby ropy/kondenzátu z 240 na 857 milionů barelů. Rozdělení prokázaných rezerv zemního plynu podle departmentu má následující podobu: Tarija 87%, Santa Cruz 9,6%, Cochabamba 2,1%, Chuquisaca 1,2%. Department Tarija se tak proměnil v centrum plynařského rozvoje země[100].

Mezi léty 1995 a 2002 bylo investováno přibližně 2,8 miliardy USD do uhlovodíkového průmyslu (nejsou zahrnuty investice realizované ve prospěch potrubní dopravy), což tvoří 25% veškerých bolivijských investic v daném období. Tento nárůst po roce 1997 byl důsledkem: i) reformy a otevření odvětví, ii) vypsání koncesí na nové oblasti ve znamení investičně příznivého právního prostředí, a iii) konstrukce plynovodu ze Santa Cruz na jih Brazílie.[101]

V zmíněném procesu zůstávala YPFB vyloučena z výrobních aktivit. Její působnost se omezila na státní agenturu zabývající se podporou průzkumu a těžby, správou kontraktů a dodáváním zemního plynu do Brazílie. V tomto rámci započaly soukromé petrolejářské společnosti svou průzkumnou činnost, která vedla k odhalení vysoce významných zásob zemního plynu.

Department Santa Cruz je tradičním plynařským regionem. Historicky 75% objemu plynu produkovaného YPFB pocházelo z tohoto departmentu. Místní pole byla převedena do soukromého vlastnictví v roce 1996 a nadále byla využívána společnostmi Andina S.A. a Chaco S.A. Po otevření uhlovodíkového sektoru realizovaly různé mezinárodní petrolejářské společnosti - jako British Gas a Total, španělský Repsol-YPF, brazilský státní Petrobras a jiné menší (Pluspetrol, Vintage) - významné a úspěšné investice v departmentu Tarija. Tento investiční rámec však utrpěl výrazné změny v důsledku zákona č. 3058 o uhlovodících, který byl publikován v květnu 2005.

---

[100] Zdroj: Ministerio de Hidrocarburos y Energia: *Informe de Gestion 2009, Proyecciones del Sector 2010 – 2015. Hacia la Industrializacion de los Hidrocarburos*, Estado Plurinacional de Bolivia. 1/2010.

[101] Fretes-Cibils, V., Giugale, M., Luff Connie: *Bolivia, por el bienestar de todos*. La Paz – Bolívie, Banco Mundial, červen 2006. str.182, ISBN: 0-8213-6660-06.

Na konci roku 2004 působilo v Bolívii 12 mezinárodních společností zabývajících se průzkumem a těžbou uhlovodíků, 5 aktivních v oblasti potrubní dopravy, 3 věnující se rafinaci (především Petrobras), 5 odpovědných za síťovou distribuci zemního plynu a přibližně 600 podniků činných v obchodu s uhlovodíkovými deriváty.[102]

Projekty na vývoz zemního plynu a reformy vyplývající z nového sektorového zákona

Rozvoj plynařského sektoru úzce souvisí s realizací investic do zpracovatelské, dopravní a distribuční infrastruktury. Vzhledem k faktu, že domácí trh je značně omezený, je v případě Bolívie nezbytné pro vývoz plynu získávat soukromé investice.

Úsilí petrolejářských společností v oblasti průzkumu v polovině 90. let bylo vedeno primárně snahou uspokojit exportní závazky v sektoru zemního plynu vůči Brazílii. Nicméně rozsah objevených ložisek značně překročil absorpční kapacitu brazilského trhu, čímž se otevřely nové obchodní příležitosti pro soukromé společnosti a bolivijský stát.

Pokud jde o stát, rozlehlost rezerv vyvolala potřebu formulace jasné strategie, jak diverzifikovat produkci na různé trhy a jak sektor zemního plynu industrializovat. Tato strategie se opírá o dva základní směry. První směr se má orientovat na jižní polokouli, kde Bolívie očekává, že bude udržovat své exportní závazky vůči Brazílii a Argentině a zároveň se stane subregionálním[103] centrem projektů energetické integrace v odvětví zemního plynu (a pokud možno zvýší celkovou hodnotu vývozu prostřednictvím rozvoje elektráren a petrochemického průmyslu). Druhý směr je zaměřen na export zkapalněného zemního plynu do Severní Ameriky, což ovšem vyžaduje vybudování příslušné infrastruktury včetně přístupu k přístavu u

[102] Fretes-Cibils, V., Giugale, M., Luff Connie: *Bolivia, por el bienestar de todos...cit. zdroj, str. 183.*

[103] Tento potenciál přisliboval Bolívii možnost stát se regionální plynařskou mocností a střediskem distribuce plynu do sousedních zemí a to zejména s ohledem na skutečnost, že až donedávna byl bolivijský plyn hlavním energetickým zdrojem pro průmysl v Sao Paulu. Bolívie zároveň prodávala podstatné množství plynu Argentině, která poptávku zvyšovala i z důvodu opětovného vývozu do Chile, což se jí díky politickým cenám, jež byly nižší než běžné ceny na mezinárodním trhu, vyplácelo. SOLARES GAITE, A.: *Resolucion Administrativa 1-805/2009 "Integracion, Teoría y Procesos, Bolivia y la Integracion"*, Instituto Boliviano de Comercio Exterior, 2011, str. 274.

Tichého oceánu. Tato situace vyvolává tlak na důležité rozhodnutí, zda by tímto přístavem měl být Mejillones v severním Chile nebo Ilo v jižním Peru.[104]

Pro firmy představuje enormní objem odkrytých plynových rezerv silný impuls k přípravě projektů s konečným cílem monetizace těchto zdrojů. Kromě růstu vývozu do Brazílie a Argentiny hledají společnosti i možnosti rozvoje v různých dalších projektech. Nejambicióznějším z nich je export plynu do Mexika a Kalifornie. Za tímto účelem je třeba vybudovat plynovod na pacifické pobřeží, zkapalňovací zařízení LNG a ostatní příslušenství v přístavu naložení, odpovídající loďstvo a regasifikační terminál v přístavu určení. Celkové potřebné investice projektu (včetně těch v zemi určení) se odhadují na 6 miliard USD, přičemž třetina z této sumy by byla vynaložena přímo v Bolívii a zvoleném pacifickém přístavu.[105] V červenci roku 2001 bylo založeno konsorcium Pacific LNG pro realizaci tohoto projektu. Avšak odpor bolivijských obyvatel vůči vývozu zemního plynu přes Chile způsobil, že byl projekt prozatím odložen. Spolu s tím se vzedmula obecná nespokojenost z procesu transnacionalizace plynařského sektoru, v jehož rámci se zisky - legálně či skrytě - koncentrují v rukou mezinárodních petrolejářských organizací[106] (82% zisku zůstávalo transnacionálním korporacím a 18% bolivijskému státu), což vyvolávalo legitimní snahu národa tuto situaci modifikovat a dosáhnout tak vyrovnanější participace.[107]

Koncem roku 2003 tyto snahy vyvrcholily v podobě lidového povstání proti projektu na vývoz plynu, což vedlo až ke změně vlády. V dubnu 2004 pak tehdejší prezident Bolívie Carlos Mesa navrhl změnu Zákona o uhlovodících (např.: zvýšení daní, svěření činností v oblasti produkce a obchodu zpět YPFB, hledání alternativ pro industrializaci zemního plynu, atd.) stejně jako konání referenda, prostřednictvím kterého měli občané vyjádřit svůj názor na přínos reformy zákona a na výhodnost vývozních podmínek v sektoru zemního plynu. Referendum se

---

[104] Fretes-Cibils, V., Giugale, M., Luff Connie: *Bolivia, por el bienestar de todos...cit. zdroj, str. 188.*

[105] Fretes-Cibils, V., Giugale, M., Luff Connie: *Bolivia, por el bienestar de todos...cit. zdroj, str. 188.*

[106] *„Studie konzultantské společnosti Wood McKensie o petrolejářské legislativě v roce 2002 poukazuje na fakt, že v daném období bolivijský daňový model pro odvětví zemního plynu vytvářel ve srovnání s Kolumbií a Peru nejnižší účast státu na příjmech z projektů. Podobně studie programu ESMAP o distribuci příjmů ve výše zmíněných zemích ukazuje, že Bolívie obdrží nejnižší částku na barel ropy v relaci ke své produkci.“* Fretes-Cibils, V., Giugale, M., Luff Connie: *Bolivia, por el bienestar de todos...cit. zdroj, str. 188.*

[107] SOLARES GAITE, A.: *Resolucion Administrativa 1-805/2009 "Integracion, Teoría y Procesos, Bolivia y la Integracion"*, Bolívie, Instituto Boliviano de Comercio Exterior, 2011, str. 274.

konalo 18. července 2004. Většina podpořila vládní návrh. Vzhledem k poměrům v regionu, kde národní petrolejářské podniky byly stále důležitější, řekli Bolivijci „ano“ návrhu „znovuzaložení“ YPFB.

Z fiskálního pohledu bylo referendum vnímáno jako základ pro nový zákon o uhlovodících, který si kladl za cíl zvýšení státních příjmů z ropné renty prostřednictvím kombinace licenčních poplatků a daní. Důležitým aspektem tohoto nového zákona bylo zavedení přímé daně z uhlovodíků (IDH), jejímž daňovým základem je hrubá hodnota produkce. Nový zákon upravuje daňový systém tak, že se vrací k modelu založenému na zdanění produkce. Zákon odstraňuje rozdíl mezi novými a již existujícími plynovými poli a zavádí zmíněnou IDH odpovídající 32% z hodnoty produkce (technicky je tato daň licenčním poplatkem). Sečteme-li IDH a licenční poplatky dostaneme 50% sazbu zdanění produkce, což bylo stanoveno v referendu. Zároveň jsou podniky rovněž předmětem všeobecného zdanění, a tudíž se dopady na odvětví pohybují mírně nad 50%.

Zdanění produkce zemního plynu dosahuje cca 50% a navíc je třeba odvádět daně v rámci všeobecného daňového systému, což způsobuje, že Bolívie, vnitrozemská země s velmi malým vnitřním trhem, má jeden z nejpřísnějších daňových systémů na světě, což ohrožuje možnosti rozvoje průmyslu.[108]

S příchodem populismu a vlivem proudu radikální levice počátku 21. století proběhlo v Bolívii po roce 2006 tzv. „znárodnění“ uhlovodíkového sektoru, které se reálně projevilo v podobě modifikace kontraktů[109] a dočasném zvýšení daní oproti úrovním vyměřeným Zákonem o uhlovodících z roku 2005. Tato opatření spolu s extrémní mediální popularitou tématu „zvyšování národních příjmů z uhlovodíkových zdrojů na úkor mezinárodních společností“ bezpochyby poškodila image Bolívie v očích zahraničních investorů, vytvořila právní nejistotu a

[108] Fretes-Cibils, V., Giugale, M., Luff Connie: *Bolivia, por el bienestar de todos...cit. zdroj, str. 189.*

[109] *„Nakonec po roce 2006 všeobecně propírané téma oživení příjmů z plynu, které bylo prezentováno jako proces „znárodnění“, v realitě vyústilo v pouhé přistoupení k nákupu akciových balíčků od mezinárodních společností, což bylo navíc doprovázeno náznaky korupce v podobě nadhodnocení kompenzačních plateb těmto společnostem. Tuto hektickou situaci navíc umocnil ohromující pokles aktuálních odhadů plynových rezerv oproti prvním původně prokázaným a pravděpodobným rezervám z počátku dekády, což vyvolávalo obavy z budoucnosti. Nadhodnocenost prvotního odhadu je vysvětlována pravděpodobnou snahou petrolejářských společností zvýšit hodnotu svých akcií na burze.*“ SOLARES GAITE, A.: *Resolucion Administrativa 1-805/2009 “Integracion, Teoría y Procesos, Bolivia y la Integracion”*, Instituto Boliviano de Comercio Exterior, 2011, str. 275.

vedla k automatickému zastavování toku investic do těžebních podniků, což způsobilo logický propad produkce, neplnění exportních závazků do Argentiny, vnitřní nestabilitu a nutnost dovozu některých uhlovodíkových derivátů ze zahraničí (nafta, benzín a LPG).[110] V rámci procesu znárodnění bylo podepsáno 43 nových provozních smluv a stát získal lepší podmínky a větší účast na distribuci příjmů z petrolejářského sektoru.

Obr. 2.3: Rozdělení příjmů z uhlovodíků

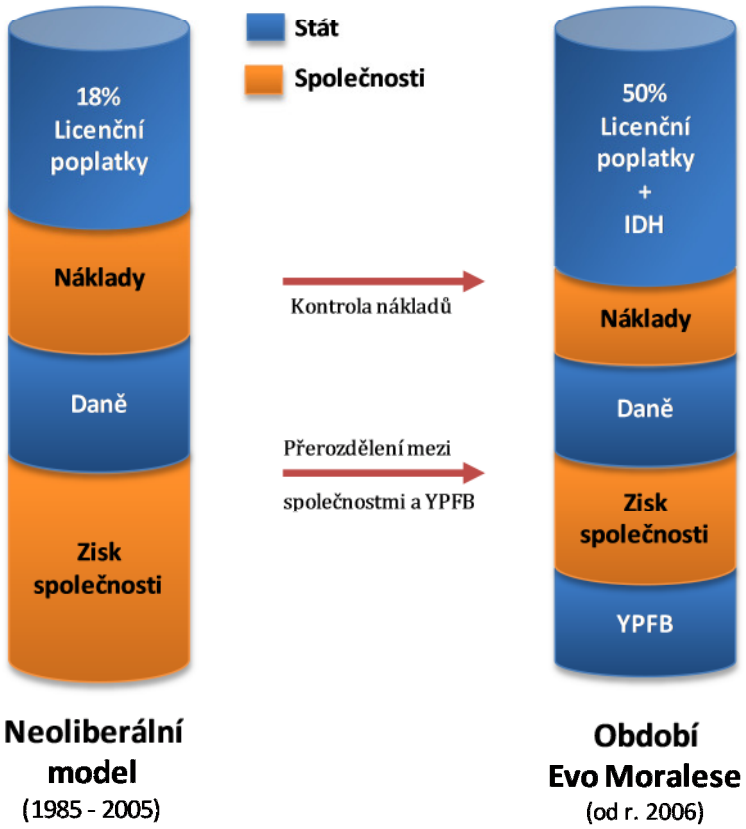

Zdroj: Ministerstvo uhlovodíků a energie

V současné době ovládají transnacionální korporace (TNK) 80% bolivijské produkce uhlovodíků, zatímco podíl státu je jen 20%. Tato situace již odpovídá stavu po znárodnění sektoru uhlovodíků provedeném E. Moralesem v roce 2006 a vychází z údajů soukromé studie Centra studií pro pracovní a agrární rozvoj (Centro de Estudios para el Desarrollo Laboral y Agrario, CEDLA), které tuto studii

[110] SOLARES GAITE, A.: *Resolucion Administrativa 1-805/2009 "Integracion, Teoría y Procesos, Bolivia y la Integracion"*, Instituto Boliviano de Comercio Exterior, 2011, str. 275.

založenou na datech z roku 2009 publikovalo ve svém časopise Plataforma Energética.[111] Brazilský Petrobras drží v oblasti se svými 62% největší podíl, přičemž 18% připadá na ostatní společnosti. Mezi nimi můžeme jmenovat španělsko-argentinský Repsol, britský BG, francouzský Total, či argentinský Pluspetrol. Podle vlastních údajů YPFB kontroluje tato společnost prostřednictvím svých dcer YPFB-Chaco a YPFB Andina 20% sektoru.

Zatímco TNK se zabývají výlučně přímou produkcí zemního plynu a derivovaných kapalin, státní společnost je rovněž odpovědná za kontrolu odvětví a energetické politiky podle úředních norem.

Existuje devět klíčových plynových polí. Sábalo produkuje 34% plynu a San Alberto 26%, přičemž obě jsou řízena Petrobrasem a jejich produkce je určena pro brazilský trh, tedy pro hlavní odběratelskou destinaci. Margarita představuje s 5% bolivijského zemního plynu třetí nejvýznamnější pole. Je řízena Repsolem a její produkce v podstatě směřuje do Argentiny a na domácí trh.

Zemní plyn není pouze „hvězdou" mezi palivy 21. století, ale pro Bolívii představuje hvězdu jejich daňových výnosů - obzvláště po zavedení přímé daně na uhlovodíky (IDH), která se ukazuje být klíčovou složkou v rámci příjmového aparátu státu. Pouze na IDH vybrala Bolívie od roku 2005 do září 2011 5,8 miliardy USD[112], což reprezentovalo 59% celkových státních příjmů ze sektoru uhlovodíků. IDH se tak stává „peněženkou" země.

Produkce uhlovodíků a dodávky energie

Produkce zemního plynu (*Graf 2.2*) se mezi léty 1991 a 2010 zvýšila o 400% (to odpovídá průměrnému ročnímu nárůstu ve výši 8,9%), což má své příčiny ve vývozních smlouvách uzavřených s Brazílií po roce 1999.

Co se týče produkce ropy, došlo taktéž ke zvýšení v období po roce 1991, nicméně v míře mnohem menší než v případě zemního plynu, a to o 56% (to odpovídá

[111] Terra – internetový článek: *Estudio transnacionales producen 80% del gas boliviano*, 1.11.2011. Dostupné: http://noticias.terra.com.ar/estudio-transnacionales-producen-80-del-gas boliviano,9575f847c4bf3310VgnVCM4000009bf154d0RCRD.html

[112] Revista P&G, No. 38, *La economía y el factor de gas*, Informe Especial,. Cámara Boliviana de Hidrocarburos y Energía. Listopad/Prosinec 2011, str. 38.

průměrnému ročnímu nárůstu ve výši 2,4%). V sektoru ropy nebyl zaznamenán podobný šok jako v sektoru zemního plynu po otevření nového trhu s Brazílií, a to proto, že takřka veškerá ropa je spotřebována na domácím trhu. Kvalita místní ropy, která je dosti lehká, způsobuje, že rafinerie nedokážou uspokojit místní strukturu spotřeby paliva a země tak musí dovážet přibližně 5 000 barelů motorové nafty denně.[113]

Je třeba poznamenat, že produkce surové ropy v letech 1999 a 2000 klesla v důsledku propadu poptávky na domácím trhu. Avšak tento pokles produkce prošel zotavením po roce 2001 v návaznosti na silný růst mezinárodní ceny ropy, což podpořilo produkci a vývoz zbytkové ropy.

Graf 2.2: Denní produkce ropy a zemního plynu

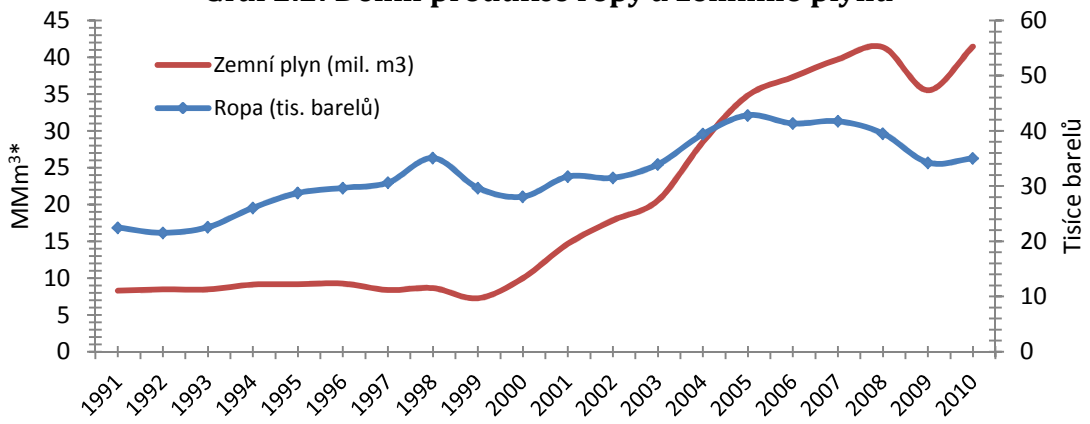

ZDROJ: Yacimientos Petrolíferos Fiscales Bolivianos

Z uvedeného grafu je zcela zjevné, že privatizace obou sektorů měla na vývoj produkce ropy, především pak zemního plynu, velmi blahodárný efekt. Zatímco v letech 1991-1997 nevykázala produkce zemního plynu téměř žádný posun, v průměru minimální růst - pouze o 0,2% za rok (ropa dosáhla průměrného 5,3% meziročního nárůstu), v období let 1998-2004 se produkce zemního plynu při průměrném meziročním nárůstu o 19,1% více než ztrojnásobila. Po zpětném zestátnění sektoru těžila produkce plynu zpočátku ještě z trendu nastartovaného v předchozích letech (růst byl nicméně podstatně nižší – průměrně necelých 9,8% za rok), v závěru pak na odvětví těžce dopadl efekt světové hospodářské krize.

[113] Revista P&G, No. 38, *La economía y el factor de gas*...cit. zdroj, str. 184.

Produkce ropy naopak v posledním období zaznamenala postupný pokles (celkem o 11,1%). Stávající ložiska ropy se vyčerpala a na průzkům nových chyběly investice.

Zemní plyn

Poli s nejvyšší produkcí zemního plynu byly Sábalo a San Alberto, které v roce 2010 představovaly 33,92%, resp. 25,80% celkové produkce země. Mezi ostatní pole, jejichž objemy produkce lze označit za významné, patří Margarita a Vuelta Grande, jejichž produkce se na celkové podílí 5,23%, resp. 4,73%, dále následují Tacobo, Bulo Bulo a Yapacaní zaujímající 4,46%, resp. 3,46% a 3,28% celkové produkce zemního plynu v roce 2010. Zároveň produkce zbytku polí, které tvoří pole s produkčními objemy do 0,7 milionu m^3/den, se na celkové produkci podílí 19,12%. Ze čtyř plynařských departmentů dosahuje nejvyššího průměrného objemu produkce department Tarija s 28,27 miliony m^3/den (70,78%), následují departmenty Santa Cruz s průměrným objemem produkce 7,41 milionu m^3/den (18,56%), Cochabamba s 2,37 milionu m^3/den (5,93%) a Chuquisaca, která dosáhla průměrného objemu produkce 1,89 milionu m^3/den (4,73%).

V roce 2010 byl zaznamenán průměrný objem produkce o 17,3% vyšší ve srovnání s rokem 2009. Departmenty Santa Cruz, Tarija a Chuquisaca zvýšily svou produkci oproti roku 2009 o 29%, resp. o 17% a 12%. Produkce Cochabamby zůstala oproti předchozímu období na stejné úrovni.[114]

<u>Destinace produkce zemního plynu</u>

V roce 2010 směřovalo 94,99% z celkové produkce zemního plynu plynovody ve prospěch domácího a zahraničního trhu za účelem pokrytí poptávky energetického, průmyslového, obchodního a dopravního sektoru a sektoru domácností a rovněž za účelem pokrytí poptávky brazilského a argentinského trhu. Přibližně 0,72% produkce zemního plynu bylo určeno do vystřikovacích jamek pro optimalizaci výroby a 1,88% bylo využito jako palivo pro zařízení těžebních polí. Rovněž zkapalnitelné složky (LPG a tekutý plyn), které se získávají

[114] Statistický boletín Yacimientos Petroliferos Fiscales Bolivianos „YPFB“, období 2010, La Paz Bolivia, YPFB, 1/2011, str. 9.

ze zemního plynu v oddělených zařízeních, činily 1,12%. Ze zbytku bylo 0,57% spáleno a 0,71% odvětralo.[115]

Graf 2.3: Struktura využiví zemního plynu v r. 2010

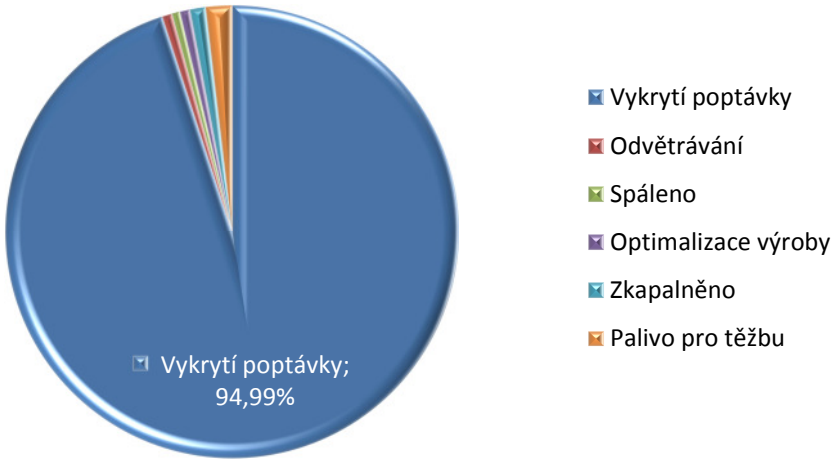

Zdroj: Yacimientos Petrolíferos Fiscales Bolivianos

Poptávka na domácím trhu

Ve struktuře *domácího trhu* je největším konzumentem zemního plynu energetický sektor, který vykazuje průměrný objem spotřeby 3,82 milionu m^3/den a na celkové spotřebě se podílí 49,91%. Za energetickým sektorem následují sektory domácností, obchod, průmysl a automobilová doprava, které dohromady vytvářejí průměrnou spotřebu 3,25 milionu m^3/den, což činí 42,26% celkové spotřeby. Sektor přímých spotřebitelů a ostatních subjektů spotřebovává průměrně 0,58 milionu m^3/den, což na celkové spotřebě zaujímá 7,63%. Průměrná spotřeba domácího trhu dosáhla hodnoty 7,64 milionu m^3/den, o 14% více ve srovnání s rokem 2009.[116]

Ceny

Ceny zemního plynu na domácím trhu jsou stanoveny státem a jsou diferencovány mezi maximem na 1,9192 USD za milión Btu[117] a minimem na 0,8738 USD za

[115] *„Odvětrávání plynu spočívá v procesu, kdy nevyužitý plyn vyvěrá z ropného vrtu a v jeho ústí se z bezpečnostních důvodů spaluje (zařízení připomíná pochodeň). Tento postup může mít několik příčin: a) nejsou přítomna plynovodná zařízení, b) jedná se o spojené vrty, c) jedná se o plyn s obsahem látek, které jsou škodlivé pro spotřebitele (CO_2, SH_2), d) jde o vyplýtvaný plyn z procesu zaměřeného výhradně na získávání ropy.“* http://www.elchenque.com.ar/eco/petro/glosdefi.htm

[116] Statistický boletín Yacimientos Petroliferos Fiscales Bolivianos „YPFB“, období 2010, La Paz Bolivia, YPFB, 1/2011, str. 11.

[117] Převedeno z původních jednotek – krychlových stop – *max = 1,9768 USD za tisíc krychových stop, min = 0,90 USD za tisíc krychlových stop* - za předpokladu, že 1 krychlová stopa zemního plynu poskytuje ≈ 1030 BTU (mezi 1010 BTU a 1070 BTU, podle kvality). 1 MMBtu = 28,263682 m3 (za definovaných podmínek).

milión Btu v závislosti na cílové skupině a zavedených normách. Nejvyšší ceny jsou placeny energetickým odvětvím, přímí odběratelé dosahují cen nejnižších.

Ropa a její deriváty

Certifikovaná produkce ropy, kondenzátů a tekutého plynu je produkce měřená ve fiskálním bodě[118] příslušného pole. Certifikovaná produkce kondenzátů se v roce 2010 podílela na celku 69,68% a svého nejvyššího objemu 32,13 tisíc barelů/den dosáhla v srpnu. Produkce tekutého plynu se pak na celkové podílela 19,34% a svého nejvyššího objemu 9,11 tisíc barelů/den dosáhla v listopadu. Zbytek (10,97%) představuje produkce ropy se svým lednovým vrcholem 5,16 tisíc barelů/den.

Produkce tekutých uhlovodíků roku 2010 převýšila produkci roku 2009 o 5%. Oproti roku 2009 vzrostla průměrná produkce kondenzátů o 6%, produkce tekutého plynu o 19% a produkce ropy se snížila o 17%. Pole, která se na produkci likvidních uhlovodíků podílejí nejvýznamněji, jsou Sábalo a San Alberto, tedy plynová pole produkující kondenzáty zemního plynu. Produkce kondenzátů těchto dvou polí tvořila 57% celkové produkce likvidních uhlovodíků. Departmentem s nejvyšší produkcí tekutých uhlovodíků je Tarija, která během roku 2010 rozšířila svůj podíl na celkové produkci o 5,42% oproti roku 2009.

<u>Destinace produkce</u>

V období roku 2010 směřovalo 93,7% prodaného objemu ropy do dvou rafinerií ve městech Santa Cruz a Cochabamba. Obě rafinerie patří společnosti YPFB Refinacion. Zbytek ve výši 6,3% představoval prodej ropy do malých rafinerií. Jednou z těchto malých rafinerií je *Oro Negro*, která zpracovává část tohoto procenta za účelem výroby benzínu, motorové nafty a LPG, po nichž je vysoká poptávka na domácím trhu.

Mezi kapalná paliva získávaná v rafineriích patří zejména benzín speciál, který představuje největší část výroby. Na druhém místě následuje motorová nafta

[118] Místo určené Ministerstvem pro uhlovodíky nebo jinou v budoucnu případně odpovědnou entitou. Cílem fiskálního bodu je určovat, zda objem uhlovodíků odpovídá licenčním omezením, měřit objem uhlovodíků dodavatele a definovat objemy relevantní pro výpočet daně IDH.

(diesel). Třetím palivem co do velikosti produkce je Jet Fuel[119]. Kerosin a benzín Premium jsou minoritní částí produkce.

Poptávka na domácím trhu

Motorová nafta (diesel) je nejvíce poptávaným palivem na domácím trhu. V roce 2010 se prodalo v průměru 22,915 barelů za den. Nejvyšší spotřeba tohoto paliva se koncentrovala zejména do departmentů Santa Cruz (40,31 %), Cochabamba (16,59 %) a La Paz (16,77 %), což činí v souhrnu za tyto tři departmenty 73,67 % celkové spotřeby.

Benzín speciál je druhým nejvíce spotřebovávaným palivem na domácím trhu. V roce 2010 se prodalo v průměru 13,380 barelů za den. Nejvyšší spotřeba byla zaznamenána v departmentech Santa Cruz (31,32 %), La Paz (30,35 %) a Cochabamba (15,80 %), což činí v souhrnu za tyto tři departmenty přibližně 77,47 % celkové spotřeby.

Vývoz uhlovodíků

V současnosti je bolivijský plyn vyvážen do severní Argentiny a do Brazílie. Co se týče ropy, největší část se spotřebuje na domácím trhu. Export ropy (surová ropa) směřuje prostřednictvím ropovodu do přístavu Arica (Chile) a dále především do USA.

Uhlovodíky za posledních šest let (2006 – 2011) ovládly prakticky 50% národního vývozu. Spolu se zvýšením produkce v první polovině minulého desetiletí tento podíl vzrostl z 5,7% v roce 1999 na své vrcholy 48,9% v roce 2005 a následně 49,9% v roce 2008.

Na konci zmíněného období se váha vývozu uhlovodíků zmenšila na přibližně 43,7% celkového vývozu. Tento pokles byl částečně kompenzován trvalým růstem vývozu nerostných surovin, který, díky zvyšujícím se mezinárodním cenám minerálů a zásadnímu přispění produkce zinku a stříbra z projektu San Cristobal,

[119] Typ paliva používaného v letectví.

vzrostl z 18,6% v roce 2005 na velmi signifikantní podíl 39,8% celkového vývozu na konci tohoto období.

Díky nedávnému vzedmutí sektoru těžby nerostných surovin dosáhl společný podíl těžěbních odvětví 83,5% celkového národního vývozu, což odsunulo podíl vývozu netradičních produktů na pouhých 15,7%, čímž byl ještě více akcentován charakter země jako vývozce primární produkce.

V souhrnném vyjádření činila hodnota exportu uhlovodíků mezi léty 2006 a 2011 celkem 16,679 miliard USD, což odpovídá 44,7% hodnoty celkového národního vývozu. Souhrnná hodnota vývozu uhlovodíků mezi léty 2000 a 2005 dosáhla, a to v ostrém kontrastu oproti období následujícímu, pouhých 3,5432 miliard USD, což je ekvivalentní 21,2% hodnoty zaznamenané v následujících šesti letech.

Na vývoji vývozu uhlovodíků jsou patrné tři vzájemně propojené aspekty:

Za prvé, pohled na objemový růst vývozu poukazuje na rapidní zvýšení této veličiny, která u zemního plynu vzrostla v období let 1999 a 2005 z 2,8 na 28,5 milionů m^3/den a u ropy mezi léty 2000 a 2005 z 3 275 na 13 343 barelů denně. Mezi léty 2006 a 2011 však rostl objem vývozu zemního plynu již pouze marginálně a to na 33,5 milionů m^3/den (odhad pro konec současného období), zatímco objem vývozu ropy poklesl drasticky až na 4 186 barelů denně v roce 2010, ačkoliv pro rok 2011 bylo očekáváno částečné oživení na přibližně 6 700 barelů denně.

Druhý aspekt týkající se vývozu uhlovodíků ukazuje, že hodnota vývozu zemního plynu dnes představuje 94,2% celkové hodnoty uhlovodíkového vývozu, zatímco saldo 5,8% připadá na vývoz ropy (to nicméně pokleslo z podílu 22,4% v roce 2005).

Třetím aspektem, který je obzvláště relevantní s ohledem na váhu vývozu uhlovodíků v celkových národních vývozech, je fakt, že zatímco růst objemu vývozu zemního plynu mezi léty 2005 a 2011 dosáhl pouhých 17,5%, jeho monetární hodnota se ve stejném období zvýšila o neověřitelných 231,5% a to z

1,085 mld. USD registrovaných v roce 2005 na současných přibližně 3,6 mld. USD (odhad pro konec současného období).

Tento překvapivý růst vývozu zemního plynu pozorovaný po roce 2006 je odvozován především od zvyšujících se mezinárodních cen ropy a jejích derivátů, s čímž souvisí automatické upravování cen zemního plynu vyváženého do Brazílie (průměrně 84,9% exportovaného objemu mezi léty 2006 a 2011), což je umožněno smlouvou mezi YPFB a Petrobrasem z roku 1996.

Podle údajů bolivijského prezidentského úřadu (zpráva prezidenta E. Moralese z počátku roku 2012) dosáhl objem zemního plynu vyvezeného mezi léty 2000 a 2005 34 631 milionů m³, což znamená v průměru 16 milionů m³ za den. Od roku 2006 do září 2011 byl registrován objem vyvezeného plynu 67 422 milionů m³, což představuje průměrně 31 milionů m³ denně – došlo tedy k nárůstu o téměř 100%.

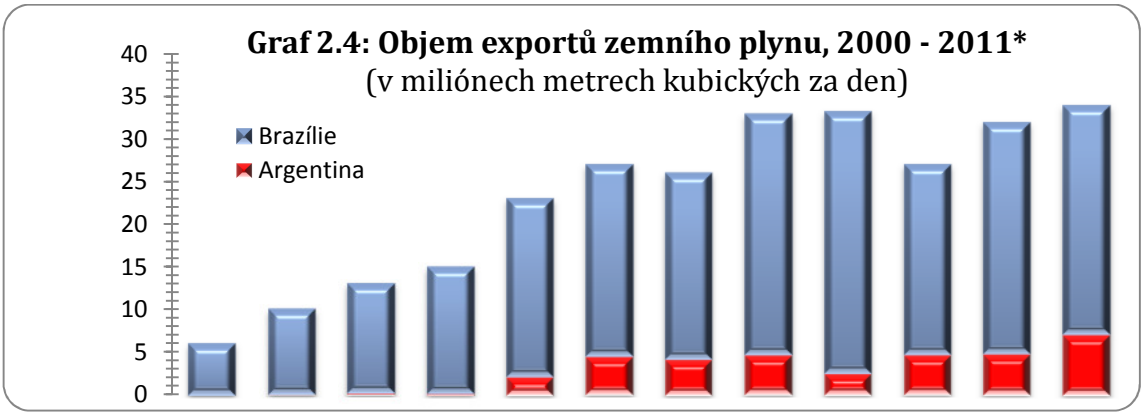

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*
miliony m³	6	10	13	15	23	27	26	33	33	27	32	34

**2011 = leden - září*

ZDROJ: Yacimientos Petrolferos Fisscales Bolivianos

Vývoz zemního plynu do Argentiny byl zahájen v roce 1972, nicméně vyvážený objem nedosahoval tak významných hodnot jako vývoz do Brazílie. Z tohoto důvodu je v současné době vypracovávána analýza aktuálnějších dat, tedy těch zaznamenaných po roce 2000. Je však zřejmé, že vývozy do Argentiny vykazují podstatné snížení v prvních letech tohoto století. K jistému oživení došlo v roce 2004 v důsledku obnovy kontraktu, avšak významné oživení je přičítáno až

účinkům nové smlouvy z roku 2006.[120] Tato smlouva o prodeji a koupi zemního plynu uzavřená mezi YPFB a společností Energía Argentina S. A. byla podepsána na dobu 20 let s počátkem platnosti od 1. ledna 2007 (do konce roku 2026). Podle smlouvy se má Argentině dodávat plyn o počátečním objemu 7,7 milionů m³ denně během prvních tří let s možností zvýšení v návaznosti na rozšíření plynovodů v obou zemích. Tento objem má postupně dosáhnout konečných 27,7 milionu m³ denně, což je úroveň, která má být udržována až do konce platnosti smlouvy.[121]

Smlouva o koupi a prodeji zemního plynu podepsaná mezi YPFB a Petrobrasem v roce 1996 má dobu platnosti 20 let, od roku 1999 do roku 2019. Tato smlouva původně stanovila dodávky 16 milionů m³ zemního plynu denně, nicméně po podepsání dvou dodatků byl sjednán maximální objem smluvních dodávek na 30,08 milionů m³ denně, což je v současné době v platnosti.[122]

Ceny

Ceny prodeje zemního plynu na zahraniční trhy vykazují vysokou korelaci s vývojem cen surové ropy na americkém trhu WTI (*West Texas Intermediate*) v období předešlého trimestru.

Graf 2.5: Srovnání vývoje měsíční spotové ceny WTI a cen Brazílii a Argentině v letech 1999 - 2011
($US/Bbl - $US/MMBtu)

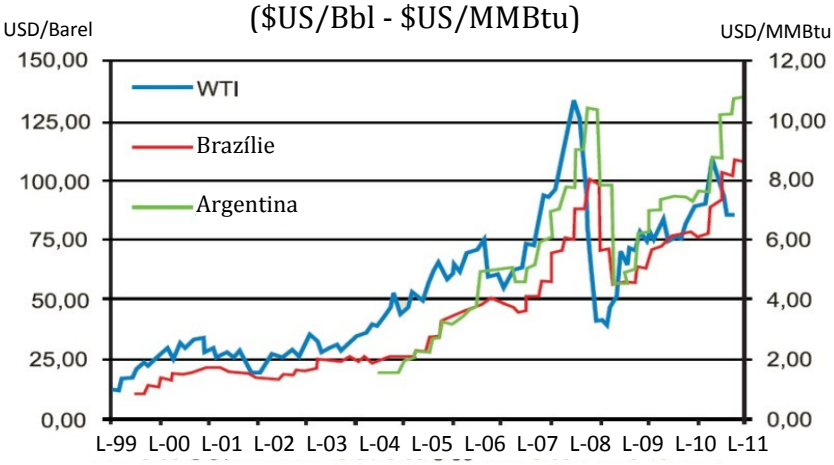

Zatímco průměrná referenční cena ropy WTI v roce 1999, tedy roce otevření plynovodu Bolívie-Brazílie a roce zahájení exportu plynu do této sousední země, činila 19,25 USD/barel a v následujících šesti letech až do prosince 2005 dosáhla v průměru 32,95 USD/barel, ceny v dalším šestiletí, od ledna 2006 dodnes, dosáhly vrcholů nad 130 USD/barel a v polovině roku 2008 vykazovaly

[120] Aramayo Ruegenberg, R.: *El Sector Hidrocarburos*, Unidad de Análisis de Políticas Sociales y Económicas, 10/2009, str. 28.
[121] Statistický boletín Yacimientos Petroliferos Fiscales Bolivianos „YPFB", období 2010, La Paz Bolivia, YPFB, 1/2011, str. 17
[122] Statistický boletín Yacimientos Petroliferos Fiscales Bolivianos „YPFB", ...cit. zdroj, str. 17.

průměrnou cenu 78,34 USD/barel.[123] Od roku 2011 cena opět rostla a v roce 2012 oscilovala okolo 100 USD/barel na WTI.

Během zmiňovaného období exportní ceny zemního plynu, odvíjející se především od mezinárodní ceny ropy, dosáhly podobného růstu - v případě Brazílie pak z průměrných 1,8 USD za milión Btu[124] v letech 1999 až 2005 na 5,51 USD za milión Btu v letech 2006 až 2011 (v září 2011 zároveň dosáhly i svého vrcholu 8,68 USD).

Podobně se vyvíjely i vývozní ceny zemního plynu do Argentiny. Sledujeme-li je od července 2004, vidíme, že zaznamenaly ještě markantnější růst, a to z průměrných 2,19 USD za milión Btu v období do prosince 2005 na průměrných 6,74 USD za milión Btu za období od roku 2006 doposud, přičemž svého vrcholu měly dosáhnout podle odhadů nad hodnotou 10,70 USD v posledním trimestru roku 2011.

V celkovém shrnutí lze říci, že od ledna roku 2006 se exportní ceny vážené objemem zemního plynu pro brazilský a argentinský trh zvýšily z průměrné hodnoty 1,85 USD za milión Btu během předešlého šestiletí na průměrných 5,69 USD za milión Btu v současném šestiletí, čímž došlo k relativnímu zvýšení cen o více než 207% a k pravděpodobnému dosažení historického maxima, které je projektováno na rok 2011, na úrovni 7,95 USD za milión Btu.

Plánované investice v sektoru uhlovodíků

V oblasti industrializace odvětví uhlovodíků bylo v zemi doposud učiněno jen velmi málo, stejně jako v oblasti rozvoje petrochemického průmyslu na bázi zemního plynu.

Článek 355 Politické ústavy státu stanovuje, že industrializace přírodních zdrojů bude prioritou státu a že zisky získané z těchto aktivit budou distribuovány a reinvestovány ve prospěch podpory ekonomické diversifikace země. Zároveň mají být tyto aktivity realizovány v místech původu produkce a mají tak vytvořit

[123] Revista P&G, No. 38, *La economía y el factor de gas*, Informe Especial,. Cámara Boliviana de Hidrocarburos y Energía. Listopad/Prosinec 2011, str. 42.
[124] Btu (british thermal unit) = britská tepelná jednotka (v těchto jednotkách je zemní plyn obchodován na komoditních burzách - 1 000 000 Btu = 28,263682 m^3 (za definovaných podmínek). http://cs.wikipedia.org/wiki/BTU

podmínky, které budou podporovat konkurenceschopnost na domácím i zahraničním trhu. Podobně zakládá za tímto účelem Politická ústava státu Bolivijskou společnost pro industrializaci uhlovodíků (Empresa Boliviana de Industrializacion de los Hidrocarburos, EBIH).[125]

Zároveň Nejvyšší nařízení č. 29272 ze 12. září roku 2007, které schválilo Národní plán rozvoje "Bolívie důstojná, svrchovaná, produktivní a demokratická pro dobrý život", stanovuje, že sektor uhlovodíků je strategickým sektorem, a určuje za jednu z priorit reformu modelu vývozu primární produkce ve prospěch energetické matrice, která podpoří industrializaci přírodních zdrojů s cílem získání co největší přidané hodnoty pro účely domácího i zahraničního trhu v souladu se Státní politikou pro uhlovodíky.[126]

Za tímto účelem publikovala vláda E. Moralese Investiční plán korporace YPFB pro období let 2009-2015, ve kterém jsou popsány investiční projekty směřující k maximalizaci a optimalizaci snah o rozvoj odvětví a každá z činností produktivního řetězce sektoru uhlovodíků. V tomto dokumentu je kladen důraz na **„ZMĚNU ENERGETICKÉ MATRICE"**…" *v důsledku neoliberálního procesu země zdědila neefektivní energetickou matrici ve vztahu k využívání energetických zdrojů na domácím trhu, který se zaměřuje převážně na ropné deriváty, zatímco zemní plyn je doposud směřován především na export, a to v primární podobě s nulovou přidanou hodnotou. Dalším problematickým tématem jsou otázky přístupu a distribuce uhlovodíků na domácím trhu, kde se vyskytují omezení v podobě nedostatečnosti a vysoké ceny distribuční infrastruktury, což znesnadňuje distribuci v neprospěch samotných Bolivijců stejně jako zásobování trhů a sektorů domácností, obchodu a průmyslu v zemi. Tyto nedostatky jsou protikladem obrovskému potenciálu, který mimo jiné spočívá ve významném množství prokázaných a pravděpodobných uhlovodíkových rezerv. V tomto kontextu je tedy možné změnit energetickou matrici ve prospěch větší spotřeby zemního plynu.* [127]

---

[125] Ministerio de Hidrocarburos y Energia: *Informe de Gestion 2009, Proyecciones del Sector 2010 – 2015. Hacia la Industrializacion de los Hidrocarburo,* Estado Plurinacional de Bolivia, 1/2010, str.18.
[126] Ministerio de Hidrocarburos y Energia: *Informe de Gestion 2009, Proyecciones del Sector 2010 – 2015. Hacia la Industrializacion de los Hidrocarburo,* Estado Plurinacional de Bolivia, 1/2010, str.18.
[127] Yacimientos Petroliferos Fiscales Bolivianos: *Plan de Inversiones YPFB Corporación 2009-2015*, str. 186. Dostupné: http://www.ypfb.gob.bo/documentos/2010_planificacion/general/Plan%20de%20Inversiones%20Final%20(02.10.09).pdf

V souladu s uvedenými záměry byl vytvořen Plán pro rozšíření a změnu energetické matrice „Systém distribuce zemního plynu 2009-2015“, který spočívá v postupném nahrazování spotřeby likvidních paliv, jako jsou benzín, diesel a LPG, zemním plynem, který je vnímán jako palivo levnější a zároveň čistší. Pro období let 2010-2015 je navrhována investice ve výši 748 milionů USD za účelem budování domácích sítí a instalací pro rozvod zemního plynu. Cílem je připojení 900 tisíc domácností do roku 2015 a vytvoření dalších připojení mimo sektor domácností – prioritně v produktivně výkonných městech.

Změna energetické matrice zároveň vyžaduje některá podpůrná opatření, jako je výrobní transformace dopravních prostředků, konverze používaných stacionárních dieselových motorů pro výrobu elektřiny na bázi diesel-plyn, podpora realizace dosud virtuálního projektu plynovodu, který má přivádět zemní plyn do departmentů Beni a Pando, a další opatření.[128]

V souladu s těmito cíly stanovuje plán investic tyto priority:[129]

- Rozvoj těžební a průzkumné[130] činnosti v sektoru uhlovodíků, tedy rozvoj aktivity, která v posledních letech nezaznamenala příjem významných investic. Na základě posledního oficiálního potvrzení o zásobách uhlovodíků z 1. ledna 2005 země disponuje prokázanými rezervami zemního plynu o objemu 19,3 bilionu f^3. Tento objem dokáže pokrývat současné závazky, nicméně využívané rezervy musejí být doplňovány tak, aby byl dlouhodobě udržován poměr rezervy/produkce na stabilní úrovni. V tomto ohledu bolivijská vláda vyzvala všechny společnosti účastnící se V. Světového kongresu petrolejářských společností (NOCS), aby se podílely na Plánu průzkumu a byly jeho protagonisty s cílem získání výsledků ke vzájemnému prospěchu.[131]

---

[128] Yacimientos Petroliferos Fiscales Bolivianos: *Plan de Inversiones YPFB Corporación 2009-2015*, cit. zdroj, str. 196.
[129] Yacimientos Petroliferos Fiscales Bolivianos: *Plan de Inversiones YPFB Corporación 2009-2015*, cit. zdroj, str. 246-247.
[130] *„Bolívie se dělí na dvě průzkumné zóny: tradiční zónu s 49 426,6 km² a netradiční zónu s 485 573,4 km². V obou oblastech stát prostřednictvím Nejvyššího nařízení č. 29130 a jeho modifikací stanovil 33 oblastí vyhrazených pro YPFB za účelem okamžité realizace průzkumné činnosti, která má být v krátkodobém horizontu vedena touto státní ropnou společností, protože tyto oblasti mají podle odhadů velmi významný potenciál. Průzkum navíc v posledních letech ocenil některé oblasti jako Isarzama, Florida, El Dorado Oeste a další, ve kterých bylo možné provést studii. Na základě této studie se doporučuje rozšířit průzkumnou aktivitu o 15 nových oblastí a získat tak dohromady 48 oblastí vyhrazených pro YPFB.“* Zdroj: Yacimientos Petroliferos Fiscales Bolivianos: *Plan de Inversiones YPFB Corporación 2009-2015*, cit. zdroj, str. 65.
[131] YPFB: Článek YPFB publikovaný 6.9.2011: *„Bolivia invita a petroleras del mundo a sumarse al Plan de Exploración de YPFB“* *http://www.ypfb.gob.bo/index.php?option=com_content&view=article&id=516:bolivia-invita-a-petroleras-del-mundo-a-sumarse-al-plan-de-exploracion-de-ypfb-&catid=121:agencia-de-noticias&Itemid=196*

- Rozšíření nejvýznamnějších těžebních polí v zemi s cílem zvýšení produkce.
- Optimalizace, zdokonalení a rozšíření dopravních systémů, logistiky a skladování. Plán investic usiluje o zajištění dopravy uhlovodíků na domácí trh, o zvýšení přepravených objemů směřujících na export a o zvýšení bezpečnostního rozpětí měřeného ve dnech skladování uhlovodíků.
- V oblasti rafinace je kladen důraz na přizpůsobení, zdokonalení a rozšíření stávajících rafinerií a dále má být vytvořena nová rafinerie, která umožní zvýšit kapacitu rafinace s následným rozšířením produkce kapalných paliv. V důsledku zvýšeného množství rafinovaných uhlovodíků určených pro domácí trh, by se pak mělo podařit snížit závislost země na dovozu pohonných hmot a zároveň zvýšit příjmy státu prostřednictvím daňových odvodů. V konečném důsledku má realizace tohoto plánu umožnit zvýšení kapacity rafinace ze současných 45 tisíc bpd[132] na 126 tisíc bpd v roce 2015.
- Stejně tak se předpokládá výstavba a uvedení do provozu dvou extrakčních závodů pro získávání kapalných uhlovodíků ze zemního plynu, což by zvýšilo objemy LPG využitelné pro dodávky na domácí trh i na export.
- Pokud jde o disponibilní objem, který se odvíjí od produkce a dopravní kapacity, má být garantováno uspokojení požadavků domácího trhu. V tomto směru jsou plánovány tyto industrializační projekty:

1. *Projekt: Zkapalnění[133] – produkce ekologické motorové nafty:*

   Cílem projektu je výroba ekologické motorové nafty (v Bolívii) určené pro dodávky na domácí trh, což by mělo substituovat import a snížit podíl dovážené motorové nafty.

2. *Projekt: vývojové centrum Carrasco: závod na zpracování amoniaku – výroba močoviny*

   Tento vládou podpořený petrochemický projekt spočívá ve vybudování závodu na zpracování amoniaku a výrobu močoviny v Carrascu v Cochabambě. Účelem projektu je produkce hnojiv, která mají zásobovat domácí a regionální trh. Konkrétně mají být vyráběna dusíkatá hnojiva určená z 85% na export.

[132] barelů ropy denně
[133] Aj.. *Gas To Liquids - GTL*

3. *Těžební a metalurgický projekt Mutún*

   Tento projekt je relevantní pro sektor uhlovodíků jen z určitého pohledu, a to pouze z hlediska poptávky po zemním plynu. Přímo však nejde o projekt industrializace uhlovodíků.

   Společnost Jindal Steel & Power získala v červnu roku 2006 práva na využití 50% rezerv železné rudy v ložiscích Mutún. Projekt je postavený jako joint venture na 40 let se státní bolivijskou hutnickou společností Empresa Siderúrgica El Mutún (ESM).

4. *Projekt Gran Chaco: závod na zpracování amoniaku a výrobu močoviny – petrochemický závod*

   Zatím nejsou k dispozici přesné informace o návrzích na instalaci zařízení. Umístění závodu by nicméně mělo vycházet z potřeb trhu poptávajícího tuto produkci, kterým je Brazílie, vzhledem k tomu, že Argentina již disponuje dostatečnou produkcí močoviny pro uspokojení vlastní poptávky. V případě reálného uskutečnění návrhu by projekt po roce 2015 vyžadoval 1,60 milionu m^3 zemního plynu za den.

5. *Projekt závodu na výrobu polyetylenu v Gran Chaco*

   Uvažuje se o vybudování vývojového centra v provincii Gran Chaco. Očekává se, že by zařízení mohlo produkovat přibližně až 600 000 metrických tun polyetylenu ročně.

6. *Projekt na produkci tepla v mokřadech* (termoelektrický průmysl)

   Zohledňuje požadavky vycházející z formální žádosti zodpovědných subjektů:

   75% elektrické výroby v prospěch bolivijského území (0,75 m^3/den)
   25% elektrické výroby ve prospěch brazilského území (0,25 m^3/den)

7. *Projekt Petrodomy (Petrocasas)*

   Cílem projektu je výroba komponentů z PVC pro konstrukci domů za účelem uspokojení sociálních potřeb země.

Všechny výše uvedené projekty by měly umožnit obsluhu domácího trhu likvidními produkty a v budoucnu přispět k rozšíření exportu LPG, benzínu a motorového oleje. Plán investic počítá se smluvně přijatými závazky s brazilským trhem a s poptávkou z Argentiny. Zároveň, v závislosti na růstu plynových rezerv v Bolívii, bude vypracována studie o možnostech zdokonalení s cílem nalezení lepších technických a ekonomických řešení, která by umožnila dosáhnout na trhy v Uruguaji a Paraguaji. Bolívie totiž obdržela nabídku na koupi plynu, v krátkodobě nepřerušované formě, od Uruguayské vlády.[134]

2.1.4.2 Nerostné suroviny (rudy)

Těžba surovin byla pro Bolívii základním pilířem ekonomického rozvoje již od koloniálních dob. *Je tradiční hornickou zemí, přičemž klíčovou substancí vzniku jejího národa byla existence Cerro Rico v Potosí, hory s nejbohatšími světovými zásobami stříbra, která živila španělské impérium po tři století. Těžba stříbra poklesla na konci 19. století a byla nahrazena těžbou cínu. Země byla až do sedmdesátých let 20. století druhým největším producentem tohoto kovu na světě. Tento vývoj způsobil, že andský region (na západě) se stal demografickým, ekonomickým a politickým centrem země, a to především nejprve na ose Potosí – Sucre a později na ose La Paz – Oruro – Potosí.*[135] Minerály, které jsou tradičním předmětem těžby a vývozu, podléhají náhlým výkyvům mezinárodního obchodu a ceny neustále oscilují[136], proto mají i různý dopad na bolivijskou ekonomiku. Vyjímkou je ropa a zemní plyn.

V dokumentu „*Institucionální zpráva 2010*“[137], který byl vypracován Ministerstvem těžby a hutnictví vlády prezidenta E. Moralese, se klade důraz na výsledky získané po roce 2006, odkdy prezidentu Moralesovi začal mandát… *„Bolívie prožívá období zotavení produktivní role státu. V případě těžby nerostných surovin, která ztratila své klíčové postavení během období dvaceti let neoliberálních politik, dnes začíná být*

---

[134] Informe de Gestion 2009: Proyecci*ones del Sector 2010 – 2015. Hacia la Industrializacion de los Hidrocarburos. Ministerio de Hidrocarburos y Energia*, Estado Plurinacional de Bolivia. 1/2010, str.31.
[135] The Times: *Atlas of the World,* Washington D.C, Time Books y Bartholomew, 2010, str. 91-92.
[136] SOLARES GAITE, A.: *Resolucion Administrativa 1-805/2009 "Integracion, Teoría y Procesos, Bolivia y la Integracion"*, Instituto Boliviano de Comercio Exterior, 2011, str. 269.
[137] Šp. Memoria Institucional 2010.

patrné její postupné oživení. Národní plán rozvoje[138] *jasně formuluje postavení, které přísluší těžebnímu a hutnickému odvětví jako odvětví generujícímu ekonomické nadbytky, jež mají zároveň sloužit podpoře politiky komplexních reforem."*[139]

V tomto směru ukazují výsledky dosažené v posledních pěti letech přínos těžebního sektoru do rámce reformních procesů realizovaných vládou prezidenta Moralese. Hodnota produkce minerálů v období let 2006-2010 překročila o 304% hodnotu z období let 2001-2005. Peněžní hodnota produkce minerálů z let 2006-2010 přesáhla sumu 9 320 milionů USD, zatímco v letech 2001-2005 zaznamenala pouze 2 305 milionů USD.[140] Míra zaměstnanosti v sektoru těžby nerostných surovin rovněž vykazuje rostoucí tendenci. V roce 2001 působilo v hornictví asi 54 494 pracovníků, avšak v roce 2010 to bylo již kolem 79 043 pracovníků.

Těžba minerálů je za těžbou uhlovodíků druhým největším těžebním odvětvím v Bolívii. V roce 2010 přispívala těžba minerálů spolu s hutnictvím do tvorby celonárodního HDP 6,70%.[141] Mezi pět nejdůležitějších minerálů produkovaných v zemi patří: stříbro (37%), zinek (26%), cín (14%), zlato (8%) a olovo (7%). Dohromady reprezentují 92% celkové hodnoty produkce odvětví. 95 – 99% vyprodukovaného objemu těchto minerálů je vyváženo do ostatních částí světa. Výjimkou je zlato, z něhož je exportováno pouze kolem 30% a zbývající produkce se prodává na místním trhu klenotníkům, kteří své výrobky následně rovněž z velké části směřují na zahraniční trhy.[142]

V mezinárodním kontextu produkce nerostných surovin zaujímá Bolívie důležitou pozici. Ve srovnání s mezinárodními daty drží Bolívie významné postavení v produkci cínu, stříbra, zinku a antimonu.[143]

---

[138] Šp. El Plan Nacional de Desarrollo.
[139] Ministerio de Minería y Metalurgia: *Memoria Institucional 2010 (Depósito legal: 4-1-76-11 P.O)*, La Paz, Estado Plurinacional de Bolivia, 3/2011, str. 131. http://www.mineria.gob.bo/Documentos/Difusion/MemoriaMMM2010.pdf
[140] Ministerio de Minería y Metalurgia: *Anuario Estadístico Minero Metalúrgico 2010*, Boletin 234, La Paz, Estado Plurinacional de Bolivia. Str. 1-10. http://www.mineria.gob.bo/Documentos/Difusion/Anuario.%20Estadistico%202010.pdf
[141] Ministerio de Minería y Metalurgia: *Anuario Estadístico Minero Metalúrgico 2010 ...cit. zdroj*, str. 132.
[142] Ministerio de Minería y Metalurgia:, *Análisis de Coyuntura, Sector Minero. Enero a Septiembre de 2010 – 2011*. La Paz – Bolívie, Estado Plurinacional de Bolivia, 2011, str. 1. Dostupné: http://www.mineria.gob.bo/Documentos/ANALISIS%20DE%20COYUNTURA.pdf
[143] Ministerio de Minería y Metalurgia: *Informe de Gestion 2010*. Estado Plurinacional de Bolivia, str. 34, 35. Dostupné: http://www.mineria.gob.bo/Documentos/Difusion/InformeGestion2010.pdf

Tab. 2.4: Podíl bolivijské těžby minerálů na světové produkci minerálů

Minerál	Pozice na světě (r. 2001)	% podíl na světové produkci	Pozice na světě (r. 2009)	% podíl na světové produkci
Stříbro	10.	2.2%	5.	6.4%
Cín (ruda)	4.	5.0%	4.	6.0%
Cín (zpracovaný)	7.	3.0%	6.	5.0%
Zinek	9.	2.0%	6.	3.0%
Antimon	5.	2.0%	2.	1.8%

Zdroj: Metal Statistik, 2010

Naleziště minerálů jsou v zemi soustředěny zejména v západních departmentech jako Potosí, La Paz a Oruro, ve kterých se nachází cín (5%světové produkce), stříbro (6.4% světové produkce), měď, wolfram, antimon, zinek. Ve východních - tropických regionech, především v departmentech Santa Cruz a Beni, se nacházejí největší ložiska železa a zlata (hora San Simón). Významná jsou rovněž naleziště drahokamů jako bolivianitu, ametrinu, ametystu a záhnědy ležící výhradně v oblasti tropických nížin. Nejvýznamnějším exportním minerálem je stříbro, za kterým co do významu na vývozech následují zinek, cín, zlato a nakonec olovo.

Je třeba zdůraznit, že nárůst produkce rud a kovů je způsoben rostoucí poptávkou přicházející z Japonska, Jižní Koreje, Belgie, USA, Číny, Peru, Švýcarska a ostatních zemí, které se staly hlavními příjemci tohoto exportního odvětví. *Graf 2.6* zobrazuje rozložení poptávky po bolivijské minerální produkci podle jednotlivých kontinentů.[144]

Graf 2.6: Exporty bolívijské minerální produkce dle kontinentu (r. 2010)

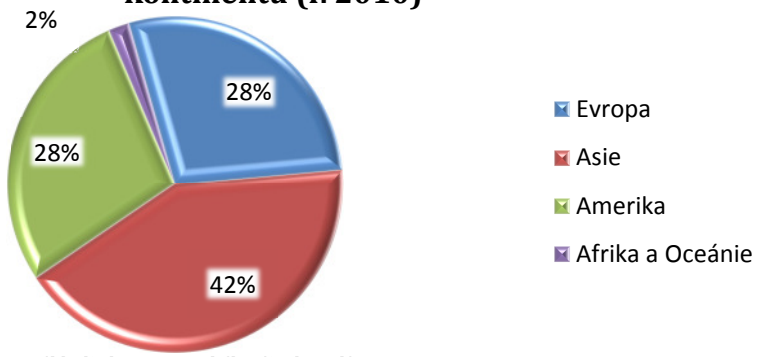

Zdroj: Vlastní vypracování na základě dat Statistického úřadu Bolívie

[144] Ministerio de Minería y Metalurgia: *Anuario estadisticominerio metalúrgico 2010*. Estado Plurinacional de Bolivia. Dostupné: http://www.mineria.gob.bo/Documentos/Difusion/Anuario.%20Estadistico%202010.pdf

Bolívie disponuje vysokým ekonomickým potenciálem v geomineralogické oblasti. Ten může být dále využit v případě, že budou překonány nepříznivé ekonomické faktory, a v případě, že budou realizovány investice do vyhledávání a průzkumu zbývajících 75% doposud neprobádaného území.[145]

Produktivní činitelé, kteří se podílejí na fungování horního odvětví, mohou být klasifikovány do dvou skupin, přičemž první je stát a druhou v r. 2010 se 70% těžebních aktivit soukromá sféra.

Industrializace

V rámci země je zpracováváno jen málo nerostných surovin. Většinou se jedná pouze o jejich primární úpravu před exportem. Mezi nimi se nachází cín, následovaný stříbrem a zlatem. Výkon zmíněných kovovýrobních sektorů se odvíjí od úrovně cen, míry produkce rud a od kapacity zpracovatelských závodů.

Výroba kovů v zemi již dosáhla hranice svých možností. Z toho důvodu jsou prováděny velké veřejné investice, které mají v období let 2011-2012 umožnit rozšíření produktivní kapacity podniků. Konkrétním příkladem je podnik Empresa Metalúrgica de Vinto, který po zavedení tavící pece Ausmelt rozšíří svou produkci cínu.[146]

Ceny

V lednu 2010 pokračovaly světové ceny minerálů ve své vzestupné tendenci, přičemž k růstovému obratu došlo ve druhém pololetí předchozího roku, a nyní se již přibližují úrovním zaznamenaným v prvních šesti měsících roku 2008, kdy probíhal hornický „boom“. Tato příznivá situace podporuje místní těžbu minerálů, zejména zinku, cínu, mědi, olova a dalších kovových a nekovových surovin. Během prvního pololetí roku 2008 byly zaznamenány nejvyšší ceny minerálů za období několika desetiletí.

---

[145] V Bolívii se nachází 120 druhů různých rud, z nichž pouze tucet má ekonomický význam a ostatní jsou mineralogické rarity. Bolivijské minerály: Ahlfeld a Muñoz Reyes popisují ve své práci Bolivijské minerály (Los Minerales de Bolivia) 238 minerálů nacházejících se v Bolívii, k nimž se přičítá dalších 46 minerálů, které byly přidány nebo objeveny později. Oscar Kempff ve své knize Bolivijské minerály (Minerales de Bolivia) popisuje 153 minerálů uznávaných Mezinárodní mineralogickou asociací.

[146] Ministerio de Minería y Metalurgia: *Memoria Institucional 2010*, cit. zdroj, str. 133.

Vývoj mezinárodních cen umožňuje vysoké zisky z hornické činnosti. Aby horní průmysl zůstal solventní, je třeba brzkého přijetí souboru norem (nový zákoník), které by povzbudily růst a zároveň garantovaly klima stabilního právního prostředí, poskytovaly záruky investic s cílem přilákat moderní technologie schopné umožnit kvalitativní pokrok v oblasti těžby. Také je třeba eliminovat neefektivní metody, které doposud fungují v některých sektorech a které jsou spíše škodlivé než účinné.[147]

I přes vysoké ceny kovů v posledních letech není možné produkovat větší množství minerálů, protože, jak je zřejmé, odvětví je zatíženo omezeními zcela jistě v oblasti technologické, v oblasti pracovní síly a především v produktivitě.

Mezi domácí faktory ovlivňující příliv investic je nutné zařadit absenci sociální stability v posledních letech, nedostatečnou infrastrukturu (silniční síť a základní služby), nedostatek stability právního prostředí a neexistenci jasných pravidel pokud jde o vlastnictví horního území.[148]

Ložiska železa

Ačkoliv Bolívie není producentem železné rudy, vlastní jedno z největších železných ložisek na světě.[149]

Cerro Mutún je největším ložiskem železné rudy a manganu na území Bolívie. Ložiska se nacházejí na jihovýchodě země blízko hranice s Brazílií v provincii Germán Busch v departmentu Santa Cruz. Ložisko disponuje mineralizovanou plochou o přibližné rozloze 75 km^2. Podle odhadů se zdroje[150] tohoto ložiska pohybují mezi 40 a 42 mld. tun železné rudy s 50% obsahem železa[151] (8,7% celosvětových zdrojů železa). S touto výší rezerv by se Bolívie řadila do skupiny zemí s největšími železnými zdroji světa, tedy po boku Austrálie (surová ruda:

---

[147]Corporacion Minera de Bolivia „COMIBOL“: *http://www.comibol.gob.bo/imprimir_noticia_prensa/290-Auge_de_la_mineria_favorece_a_la_economia_nacional_permitiendole_ingresos_adicionales*

[148] Sanabria Rocha, M.: *Unidad de Análisis de Políticas Sociales y Económicas*, Diagnosticos *Sectoriales, Tomo III El Sector Minero*, UDAPE, říjen 2009, str. 22.

[149] Internetový článek serveru www.20minutos.es: *Evo Morales privatiza el yacimiento de hierro más grande del mundo*. Dostupný: http://www.20minutos.es/noticia/127436/0/bolivia/mina/hierro/

[150] Internetový článek na serveru MAC: *Govt suspends bidding to develop El Mutún – Bolivia*. Dostupný: http://www.minesandcommunities.org/article.php?a=909 a Internetový článek na serveru Jindal Steel & Power: *Jindal steal Bolivia*. Dostupný: http://www.jindalsteelpower.com/business/jindal-steel-bolivia.aspx

[151] Především ve formě hematitu a magnetitu, v menším množství v sideritu a v manganových minerálech.

35 000; obsah železa: 17 000), Brazílie (surová ruda: 29 000; obsah železa: 16 000), Ruska (surová ruda: 25 000; obsah železa: 14 000) a Číny (surová ruda: 23 000; obsah železa: 7 200).[152]

Vývoj těžby železných rud na území Bolívie

Polovina ze zmíněných mutúnských rezerv byla v červnu roku 2006 svěřena indické společnosti Jindal Steel & Power. V červenci roku 2007 formalizovala vláda prezidenta E. Moralese svým podpisem smlouvu o využití a industrializaci železných zásob v ložisku Cerro Mutún s dcerou této indické společnosti Jindal Steel Bolivia S.A. (JSB). Vzhledem ke skutečnosti, že podepsání smlouvy nebylo zcela v souladu s politikou znárodňování Eva Moralese[153] *(*Politická ústava státu totiž prohlašuje všechny *„nerostné suroviny za majetek bolivijského národa")*, bylo rozhodnuto o založení státní hutnické společnosti Empresa Siderúrgica del Mutún (ESM), která v asociaci s JSB získala právo na těžbu těchto nerostných surovin na ploše 5 525 hektarů (221 gridů), což zahrnuje přibližně polovinu ložiska.

Společnost Jindal přislíbila investice ve výši 2,1 miliardy USD. Tato investice se vztahuje na těžbu, tavení a industriální zpracování minerálu. Tepelná elektrárna poháněná zemním plynem[154] by měla zajišťovat dodávky energie do všech zařízení zabývajících se činnostmi od těžby až po industrializaci.[155] Podle údajů vypočítaných bolivijským Ministerstvem metalurgie bude projekt sjednaný s Jindal v provozu 40 let, přičemž má být dosaženo provozního tempa 80 tisíc tun produkce denně, což činí v souhrnu 25 milionů tun ročně. V tomto rytmu by za dobu zmíněných čtyřiceti let měla být vytěžena 1 miliarda tun, což odpovídá méně

[152] U.S. Geological Survey: *Mineral Commodity Summaries*, 1/2012. Dostupný: http://minerals.usgs.gov/minerals/pubs/commodity/iron_ore/mcs-2012-feore.pdf

[153] Veřejná licitace probíhající ve druhé polovině roku 2005 donutila prezidenta Eva Moralese převzít odpovědnost za podepsání smlouvy. Do té doby využívala ložisko jedna brazilská společnost bez řádného povolení. Jakmile vláda zahájila své funkční období, okamžitě zakázala tuto ilegální těžbu. Obyvatelé z Puerto Suárez, Puerto Quijarro a Carmen Rivero Torres se následně zaktivizovali a veřejně vyzvali k podepsání smlouvy se společností Jindal. Nadměrné nároky, neustálé průtahy v předkládání dokumentů a neochota poskytovat záruční osvědčení zpozdily podpis smlouvy o celý rok.

[154] Využití zemního plynu bylo dohodnuto v souladu se státní politikou, která odmítla použití dřevěného uhlí. To by totiž mělo neblahé následky v podobě devastace veškeré vegetace v rozlehlém okolí ložiska. Navíc národní energetická síť nemá kapacity pro naplnění spotřebních požadavků projektu, které mají podle původního návrhu dosahovat 550MW pro účely potřeb jak samotného závodu, tak populace.

[155] Ministerio de Minería y Metalurgia: *Memoria Institucional 2010 (Depósito legal: 4-1-76-11 P.O.)*, La Paz, Estado Plurinacional de Bolivia, 3/2011, str. 31, 32. Dostupný: *http://www.mineria.gob.bo/Documentos/Difusion/MemoriaMMM2010.pdf*

než 0,6% minerálu obsaženému v ložisku. V konečné fázi smlouvy má být dosaženo roční produkce 10 milionů tun průmyslové oceli.[156]

JSB má v plánu vyvážet svou produkci především do Číny, na Blízký východ a do evropských a jihoamerických zemí.[157] Rozvoj tohoto programu je nicméně opožděn z důvodu náročnosti[158] především v oblastech dodávek energie (plyn a voda) a silniční infrastruktury[159], přičemž obě dvě oblasti by měly být vyřešeny ze strany bolivijské vlády. Z těchto důvodů je zatím dosavadní investice minimální.

I přes obtíže a požadavky, kterým společnost Jindal čelí, je záměrem státu a zejména jeho výkonných orgánů do roku 2014 úspěšně rozvinout proces výroby oceli a jejího prodeje.[160] Tento projekt má potenciál změnit budoucnost Bolívie vlivem zvýšení růstu HDP od 10 až 15%.[161]

Bolivijský hutní projekt

Hutní společnost Empresa Siderúrgica del Mutún je zároveň odpovědná za rozvoj druhé poloviny ložiska nezahrnuté ve smlouvě o společném podniku s JSB. Bylo rozhodnuto, že ESM bude v této části postupovat v rámci státního projektu. Vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o plochu v rozloze 5 508 ha s charakteristikami podobnými druhým 50% ložiska, existuje velké množství společností, které mají zájem podílet se na tomto projektu.

---

[156] Ministerio de Minería y Metalurgia: *Memoria Institucional 2010 ...cit. zdroj, str*. 32.
[157] Internetový článek na serveru Jindal Steel & Power: *Jindal steal Bolivia*. Dostupný: http://www.jindalsteelpower.com/business/jindal-steel-bolivia.aspx
[158] Do roku 2012 probíhala jednání mezi vládou a indickou společností Jindal Steel & Power Ltd. S ohledem na potenciál využití železných ložisek na El Mutún projevila vláda obavy, že Jindal zpožďuje investici nebo má v plánu investovat méně, než bylo sjednáno v roce 2007. Jindal stále plánuje investovat do mutúnského železného projektu sumu 2,1 miliardy USD, nicméně je nejistý v otázce rychlosti této investice zejména s ohledem na řešení nedostatků v oblasti zásobování. Jindal se zřejmě obává nedostatků v množství přidělené půdy, ve výstavbě silnic, v bezpečnosti energetického zásobování a v energetické infrastruktuře, které mohou ohrozit rozvoj projektu způsobem dojednaným v rámci smlouvy o joint-venture s COMIBOL. Podle smlouvy měl údajně Jindal nad rámec těžební činnosti v El Mutún vybudovat závod na výrobu železných pelet, závod na výrobu železné houby, ocelárnu a elektrárnu. Podle plánů společnosti bude konečná projektovaná kapacita v El Mutún 10 milionů t^3/rok železných pelet, 6 milionů t^3/rok železné houby a 1,7 milionu t^3/rok surové oceli. (Jindal Steel & Power Ltd., 2009, p. 64, 67-68, 88; Steel Guru, 2009, 2010; Kosich, 2010).
http://www.hoybolivia.com/Noticia.php?IdNoticia=57561&tit=empresa_siderurgica_del_mutun_evaluara_informe_de_jindal_sobre_el_mutun
[159] Uvedení hutních výrobků na trh by zpočátku bylo orientováno na zámořské trhy. V tomto smyslu jsou prováděny studie možných dopravních alternativ jako například budování silnice do Puerto Busch, odkud by nákladní loďstvo mohlo doplout až do ústí řeky La Plata. Rovněž je studována možnost konstrukce rychlostních železnic do Puerto Busch a mezi Puerto Suárez a Tichým occeánem.
[160] Ministerio de Minería y Metalurgia: *Memoria Institucional 2010 (Depósito legal: 4-1-76-11 P.O.)*, Estado Plurinacional de Bolivia. La Paz, 3/2011, str.34. Dostupný: *http://www.mineria.gob.bo/Documentos/Difusion/MemoriaMMM2010.pdf*
[161] Internetový článek serveru HidrocarburosBolivia: *Jindal apresura contrato para instalar tres plantas en el gigante de hierro del Mutún (Jindal tlačí na uzavření kontraktu na instalaci třech továren v oblasti Mutún)*. Dostupný: http://www.hidrocarburosbolivia.com/bolivia-mainmenu-117/mineria-siderurgia/47598-jindal-apresura-contrato-para-instalar-tres-plantas-en-el-gigante-de-hierro-del-mutun.html

Záměr zůstává stejný: vytěžit, roztavit a industriálně zpracovat železné rudy a nakonec je prodat jak na domácím trhu, tak do zemí poptávajících velké množství oceli. Následující srovnávací tabulka (*Tab. 2.5*) zobrazuje projekci těchto procesů v obou podnicích.

Tab. 2.5: Bolivijský hutní projekt

Produkt	Smlouva o společném podniku (Jindal-E.S. Mutún)	Bolivijský hutní projekt (E.S. Mutún)
Ocel	1,73 mt/rok	1,78 mt/rok
Koncentrát železa	10 mt/rok	0
Sponge Iron („železná houba“)	6 mt/rok	0
Doba provedení	8 let	4,5 let
Investice v milionech USD	2 100	1 600

mt/rok (miliony tun za rok)
Zdroj: Empresa Siderúrgica del Mutún, 2010.

V současné době vyváží společnost ESM železo do Paraguaje s cílem získání zdrojů pro vlastní financování technologických akvizic.[162]

Závěrem je možné říci, že tento projekt má pro Bolívii velký význam. Jeho realizace může ovlivnit rozvoj okolních měst ve smyslu zvýšení zaměstnanosti a zlepšení kvality života místních obyvatel. EU a Česká republika by se mohly podílet na tomto projektu zejména s ohledem na požadavky *Bolivijského hutního projektu* v oblastech technologie, průmyslového zpracování, výroby a obchodu.

Lithium, rozsáhlé zdroje světového významu

Na základě nedávno provedených průzkumných prací se odhaduje, že zásoby lithia na Salar de Uyuni přesahují 100 milionů metrických tun.[163] To by jinými slovy znamenalo, že 70% světových lithiových zásob se nachází na salině Salar de Uyuni.[164] S ohledem na tuto skutečnost vláda zahájila vpracovávání plánu industrializace od samotné těžby až po finální výrobu baterií.

[162] Na nějaký čas spočívá budoucnost Mutúnu v exportu koncentrátu železa do Brazílie, Argentiny a Paraguaje. Zdroj: Morales Anaya, R.: *Fundacion Milenio*. Coloquio económico Nº 05 El Proyecto del Mutún ¿Un sueño inconcluso? 27.5. 2011 a http://www.bolpress.com/art.php?Cod=2011041508
[163] Ministerio de Minería y Metalurgia, *Memoria 2010*, La Paz, Estado plurinacional de Bolívia, 3/2011. str. 22
[164] Ministerio de Minería y Metalurgia, *Memoria 2010*, La Paz, Estado plurinacional de Bolívia, 3/2011. str. 22

Nejvyšší nařízení č. 29496 z 1. 4. 2008 prohlašuje těžbu sedimentárních hornin v salině Salar de Uyuni za národní prioritu, nařizuje Bolivijské minerální korporaci „COMIBOL[165]“, aby v rámci své institucionální struktury zřídila operační divizi odpovědnou za průzkum, těžbu a industrializaci sedimentárních zdrojů na Salar de Uyuni a vyčleňuje předpokládaných 5,7 mil. USD pro realizaci pilotního projektu.

Usnesením představenstva společnosti COMIBOL č. 3801/2008 ze dne 3. 4 2008 byl schválen finální návrh projektu „*Desarrollo Integral de las Salmueras del Salar de Uyuni*“ (Integrální rozvoj solných zdrojů na Salar de Uyuni) a bylo rozhodnuto o zřízení Národního ředitelství pro sedimentární zdroje Bolívie (GNRE) spadajícího pod COMIBOL a zároveň pod dohled Ministerstva těžby a metalurgie.

Charakteristika ložisek a světová produkce lithia

Lithium je nejlehčím kovem na zemi. V přírodě se nachází v různých podobách obsažené v horninách, v mořské vodě či v solném láku (vodě nasycené solí). V důsledku nízkých nákladů na získávání lithia ze salin a v důsledku rostoucí světové poptávky došlo v posledních letech k povzbuzení přílivu nového kapitálu do rozvoje projektů na těžbu lithia ze solného láku. Obecně platí, že lithium bývá doprovázeno jinými minerály, jako jsou draslík, hořčík a bor.

Lithium má v současnosti hojné využití v průmyslu a medicíně[166], nicméně největší poptávka po tomto minerálu přijde v následujících letech podle mezinárodních analytiků ze sektoru výroby baterií pro chytré telefony, tablety a především elektrická auta. Lithium bývá označováno jako „ropa budoucnosti“.

Nejčistší materiál, který je možné získat (po celkovém zpracování), se nazývá „*metalické lithium*“ (používá se pro výpočty zásob). Nicméně lithium se obchoduje

[165] Bolivijská minerální korporace (Corporacion Minera de Bolivia, COMIBOL) byla zřízena prostřednictvím Nejvyššího nařízení č. 3196 2. října 1952. V současnosti je její hlavní funkcí zastupovat bolivijský stát v celém produktivním řetězci, působit jako normativní a regulatorní entita odpovědná za Národní horní politiku a koordinovat soukromé iniciativy, jak národní tak mezinárodní.

[166] 29% baterie, 28% sklářský průmysl, 18% lubrikační oleje, 4% klimatizace, 4% metalurgie, 3% medicína – zejména soli využívané pro léčbu některých typů deprese, 3% hliník, 2% polymery a 9% ostatní, podle dat uvedených v Daniela Desormeaux de Signum Box (www.signumbox.com)

především ve formě uhličitanu lithného, jehož cena se v současné době pohybuje okolo 7 000 USD za tunu (tedy 7 USD/kg).[167]

Podle údajů Geologické služby USA (USGS) na zemi existuje 13 miliónů tun lithiových rezerv.[168] Níže uvedená tabulka vydaná USGS nicméně nezahrnuje jedno z největších světových ložisek, které se nachází na Salar de Uyuni v Bolívii. Podle zdrojů bolivijské vlády přesahují zásoby této saliny 100 miliónů tun metalického lithia.[169] Po zahrnutí této informace vidíme, že Bolívie disponuje největšími světovými zdroji lithia.

Co se týče současné světové produkce, je podle údajů centra geologických statistik USGS[170] světový trh, z hlediska zásob, soustředěn do devíti zemí. V oblasti komercializace vede Chile, které ročně prodává 12 600 tun, což odpovídá 37% tržního podílu. Následují Austrálie, Čína a na čtvrtém místě Argentina, která ovládá s ročními prodeji ve výši 3 200 megatun 9% trhu.

Tab. 2.6: Světové zásoby a produkce lithia (2010-2011; v tunách)

Země	Zásoby	Produkce		% Produkce		Umístění v žebříčku dle velikosti zásob
		2010	2011	2010	2011	
Chile	7 500 000	10 510	12 600	37%	37%	1
Austrálie	970 000	9 260	11 300	33%	33%	3
Čína	3 500 000	3 950	5 200	14%	15%	2
Argentina	850 000	2 950	3 200	10%	9%	4
Portugalsko	10 000	800	820	3%	2%	
Zimbabwe	23 000	470	470	2%	1%	
Brazílie	64 000	160	160	1%	0%	5
USA	38 000			0%	0%	
Svět celkem	**13 000 000**	**28 100**	**33 750**	**100%**	**100%**	

Zdroj: U.S. Geological Survey, Mineral Commodity Summaries, Leden 2012

Obecně se předpokládá, že kolem 85% dostupného světového lithia leží v oblasti zvané „lithiový trojúhelník“, který je tvořen třemi velkými jihoamerickými ložisky soli: *Salar de Atacama* v Chile, *Salar de Uyuni* v Bolívii a *Salar del Hombre Muerto* v Argentině. V r. 2008 pocházelo 55% globální produkce lithia právě z tohoto

[167] Informe preliminar de la Red de Asistencia Jurìdica contra la Megaminerìa, LITIO, la paradoja de la abundancia, str. 2. dostupné: www.redaj.org
[168] U.S. Geological survey – Informace o minerálech: http://minerals.usgs.gov/minerals/pubs/commodity/lithium/2012.
[169] Ministerio de Minería y Metalurgia:, *Memoria 2010*. La Paz, 3/2011, str. 22. *http://www.mineria.gob.bo/*
[170] U.S Geological survey: http://www.usgs.gov/

trojúhelníku, a to navzdory skutečnosti, že Bolívie doposud nezačala svá ložiska těžit.[171]

Poptávka po lithiu roste, a to tak, že podle odhadů by měla v roce 2025 dosáhnout hodnoty 470 000 tun uhličitanu lithného.[172] Největšími světovými spotřebiteli lithia jsou Čína a Evropa. Dalšími významnými spotřebiteli jsou Japonsko, USA a Korejská republika.[173]

Vývoj Bolivijského ložiska

První odhady lithiových rezerv na Salar de Uyuni byly od osmdesátých let prováděny skupinou francouzských expertů vedených Francoisem Risacherem z organizace ORSTOM, dnešní IRD *(L´Institut de Recherche pour le Développement).*[174] Během devadesátých let se tehdejší Bolivijské vlády snažily sjednat projekt na částečnou těžbu lithia s účastí transnacionální společnosti *Lithium Corporation of America* (Lithco). Šlo o projekt na dobu 40 let s možností prodloužení na 80 let, který by však měl jen nepatrný přínos pro zemi. Lithco měla zájem o těžbu láku v oblasti jeho nejvyšší koncentrace, nicméně nikterak neuvažovala o celkovém využití saliny. Prostřednictvím této smlouvy by si Bolívie zajistila vývoz primárních surovin s nulovou přidanou hodnotou, neboť závod na získávání uhličitanu lithného měl být umístěn v zahraničí. Právě z tohoto důvodu se zejména v departmentu Potosí a na Jižním Altiplanu zvedla vlna hnutí a protestů, která tuto iniciativu zastavila, přičemž bylo uznáno, že projekt s transnacionální společností Lithco byl neudržitelný a škodlivý jak pro jednotlivé komunity, tak pro celou zemi.[175]

Již více než 40 let je známo, že Salar de Uyuni skrývá významná množství lithia, draslíku, hořčíku a boru, což vedlo k tomu, že byl prohlášen za „fiskální rezervu“ země. Prezident Evo Morales se začal zabývat komplexním strategickým projektem industrializace na národní úrovni již při nástupu na prezidentské místo v r. 2006.

---

[171] Informe preliminar de la Red de Asistencia Jurìdica contra la Megaminerìa: *LITIO, la paradoja de la abundancia*, str. 4. Dostupné: www.redaj.org

[172] Según informe presentado por Daniela Desormeaux de Signum Box (www.signumbox.com)

[173] U.S. Geological Survey Minerals Yearbook—2010, LITHIUM , str. 44.4 http://minerals.usgs.gov/minerals/pubs/commodity/lithium/myb1-2010-lithi.pdf

[174] Ministerio de Minería y Metalurgia: *Memoria 2010*. La Paz, 3/2011 Str. 22. *http://www.mineria.gob.bo/*

[175] Gerencia Nacional de Recursos Evaporíticos: *Memoria 2010*. La Paz, Bolivia, COMIBOL, str. 20,21. Dostupný: *http://www.evaporiticos.gob.bo*

Bolivijské sedimentární zdroje

A. Salar de Uyuni

V bolivijských Kordilérách na jihozápadě Altiplana, v departmentu Potosí, se rozkládá největší solná poušť světa, Salar de Uyuni. Salar de Uyuni zaujímá plochu 10 582 km^2 ve výšce 3 653 m n. m. Polopouštní vulkanický region zdobí krajiny mimořádné přírodní krásy, jak na samotné salině, tak kolem lagun Colorada, Verde, Amarilla a Celeste, které jsou roztroušeny po bílé poušti a jejichž jména odrážejí barvy jejich vod. Z těchto zřejmých důvodů byla v posledních dvaceti letech tato zóna hlavní turistickou atrakcí regionu. Podle odhadů navštíví Salar de Uyuni více než 100 tisíc turistů ročně. V oblasti mohou turisté obdivovat spektakulární gejzíry, skalní formace a krátery, které mají svůj původ v období druhohor.

Salar de Uyuni se skládá z povrchové solné krusty a různých vrstev solného roztoku (voda a sůl), z bahna a jílu. Roztok saliny v Uyuni je bohatý na lithium, draslík, bor, hořčík a sodík. Velmi zajímavým zdejším minerálem je ulexit[176], „televizní kámen“, který je průhledný a má schopnost na svém povrchu lámat obraz toho, co je pod ním.

Úroveň zásob

V oblasti Salar de Uyuni zpracovalo Národní ředitelství pro sedimentární zdroje (GNRE) studii založenou na provádění vrtů o hloubce více než 220 m. Podle této studie je vytvořen odhad, že zdroje saliny převyšují 100 milionů tun lithia a 2 miliony tun draslíku.[177] Porovnáme-li informaci s již známými údaji o světových rezervách, můžeme říci, že 70% světového lithia se nachází v Salar de Uyuni.

Vezmeme-li v úvahu, že Bolívie disponuje zásobami ve výši 100 milionů tun lithia a že současná roční světová produkce se pohybuje na úrovni 100 tis. tun, zjišťujeme, že bolivijské zásoby dosahují výše pokrývající současnou světovou spotřebu po dobu tisíc let.[178]

---

[176] **Ulexit** je minerál ze skupiny boranů. Krystalizuje v trojklonné soustavě. Chemické složení $NaCa[B_5O_6(OH)_6] \cdot 5\ H_2O$. Vyskytuje se v evaporitech. Ulexit nese jméno německého chemika Georga Ludwiga Ulexe (1811–1883), který jej poprvé popsal. Ulexit je polodrahokam, vyskytuje se v bílé barvě s efektem kočičího oka, bývá barven různými barvami.

[177] Gerencia Nacional de Recursos Evaporíticos: *Memoria 2010*, La Paz - Bolívie, COMIBOL, str. 36. http://www.evaporiticos.gob.bo

[178] Gerencia Nacional de Recursos Evaporíticos: *Memoria 2010*, ...cit. zdroj, str. 36.

B. Salar de Coipasa

Salar de Coipasa je druhým největším ložiskem nekovových nerostů v Bolívii a je rovněž zařazeno do Národní strategie pro těžbu a industrializaci sedimentárních zdrojů. Toto solné ložisko se nachází v provinciích Ladislao Cabrera a Sabaya v departamentu Oruro, má rozlohu 3 300 km^2 a leží ve výšce 3 650 m n. m. Coipasa má velmi složitou chemickou kompozici s vysokým obsahem hořčíku a síranů. Salina je rovněž bohatá na draslík, bor a ulexit.

C. Salar de Pastos Grandes

Tato salina, ačkoliv se rozkládá na menší ploše, je dalším významným ložiskem nekovových minerálů v Bolívii. Pastos Grandes leží v departmentu Potosí v mezích asi padesátikilometrového pásu podél hranice s Chile. Zaujímá rozlohu 118 km^2. Toto ložisko je bohaté na lithium a ulexit. Ulexit je cílem vysoké poptávky keramického, sklářského, optického a chemického průmyslu (hnojiva) a dalších sektorů.

D. Ostatní saliny a laguny v Bolívii

Bolívie v salinách disponuje dalšími surovinovými ložisky. Všechny se nacházejí v departmentu Potosí poblíž hranice s Chile. Nejvýznamnější z nich vidíme v *Tab. 2.7*.

Tab. 2.7: Saliny a laguny v Bolívii

Název	Umístění	Rozloha km^2	Nadmořská výška	Nerostné suroviny	Těžba
Uyuni	Potosí	10 000	3 650	Lithium, draslík, bor, hořčík	Ano
Coipasa	Oruro	3 300	3 650	Lithium, draslík, bor, hořčík, ulexit	Ano
Chiguana	Potosí	415	3 650	Bor (v malém množství)	Ne
Empexa	Potosí	158	3 650	Neexistují zde minerály komerčního významu.	Ne
Challviri	Potosí	155	4 369	Ulexit	Ano
Pastos Grandes	Potosí	118		Lithium, ulexit, oxid boritý	Ne
Laguani	Potosí	92		Ulexit	Ne
Capina	Potosí	58		Bor (nízké kvality)	Ano
Laguna	Potosí	33		Síran sodný	Ne
Laguna Cañapa					Ne
Kachi					Ne
Laguna Colorada					Ne
Laguna Collpa					Ne

Zdroj: Gerencia Nacional de Recursos Evaporíticos, Memoria 2010, str. 38.

Strategie pro průzkum, těžbu a industrializaci sedimentárních zdrojů Bolívie

21. října 2010 prezident Evo Morales Ayma představil Národní strategii industrializace sedimentárních zdrojů Bolívie. Tato strategie zahrnuje tři fáze:

- První fáze spočívá ve vybudování pilotního závodu na získávání uhličitanu lithného a částečné zpracování chloridu draselného (v současné době se nachází ve stavu dokončené infrastruktury přezdívané pracovním názvem „Pilotní zařízení, Llipi“).
- Druhá fáze představuje průmyslovou výrobu uhličitanu lithného a chloridu draselného.
- Třetí fáze spočívá ve vytvoření domácího aparátu na výrobu derivátů lithia s vysokou přidanou hodnotou a lithiových baterií.[179]

Z celkové výše investice, se kterou stát počítá v rámci rozvoje lithiového průmyslu na salině Salar de Uyuni, má připadnout 118 milionů USD na etapu pilotní produkce, vybudování průmyslu a vývoj baterií a nejméně 885 milionů USD na druhé dvě zmíněné etapy.[180]

Při této příležitosti prezident E. Morales prohlásil: *„Mnohonárodní stát Bolívie zajistí pro celý svět dodávky lithia v takovém množství, které umožní kompletní změnu globální energetické matrice prostřednictvím výroby elektrických dopravních prostředků a paliv pro budoucí nukleární fůzi (čisté elektrické energie). Bolívie navíc prostřednictvím našeho státního projektu zajistí spravedlivou cenu a zabrání spekulaci a monopolu. Jde o závazek bolivijského státu v boji proti globálnímu oteplování.“*[181]

Průmyslový komplex zahájí podle odhadu vlády svou činnost v roce 2015.

Zájem ostatních zemí a společností v účasti na Strategii průzkumu, těžby a industrializace sedimentárních zdrojů Bolívie

Od zrození státní iniciativy v oblasti rozvoje průzkumu, těžby a industrializace sedimentárních zdrojů projevilo mnoho zemí konkrétní zájem účastnit se projektu,

[179] Gerencia Nacional de Recursos Evaporíticos: *Memoria 2010* ...cit. zdroj, str. 40.
[180] Ministerio de Minería y Metalurgia: Memoria 2010. La Paz, Estado plurinacional de Bolívia, 3/2011. str. 24,25.
[181] Ministerio de Minería y Metalurgia: Memoria 2010. La Paz, Estado plurinacional de Bolívia, 3/2011. str. 41.

většinou v pozici partnerů. Jde o logický důsledek skutečnosti, že dostupné zásoby lithia především v Uyuni jsou unikátní příležitostí pro rozvoj a růst v souladu se současnou energetickou realitou země. V tomto smyslu se objevily investiční nabídky z Číny, Iránu, Brazílie, Jižní Koreje, Japonska, Francie, Finska a Španělska.[182]

S ohledem na všechny souvislosti prověřila GNRE většinu návrhů a uchýlila se pouze k podpisu memoranda o porozumění s těmi zeměmi, jejichž návrhy akceptovaly skutečnost, že práce na rozvoji existujících rezerv v Uyuni a Coipase budou probíhat ze svých 100% v rámci státního projektu a že vlastnické právo na zásoby a produkci patří Bolívii.[183] V konkrétních případech Koreje, Japonska, Iránu a Brazílie byla uzavřena memoranda o porozumění v oblasti posilování vývojových procesů.

Vědecký výbor

S cílem získání podpory a za účelem efektivnějšího plnění těchto enormních vědecko-technologických výzev, které před Bolívií stojí, vláda zřídila Vědecký poradní výbor (Vědecký výbor pro vývoj v oblasti industrializace sedimentárních zdrojů Bolívie, Comité Científico de Investigación para la Industrialización de los Recursos Evaporíticos de Bolivia, CCII-REB). Výbor se skládá z odborníků z univerzit, soukromých společnostní a vlád, kteří si navzájem zprostředkovávají znalosti při oboustranného prospěchu.[184]

Je možné konstatovat, že v tomto sektoru existuje potenciál pro podporu ze strany EU či České republiky, zejména v oblastech vědy, industrializace a obchodu, anebo přímo v pozici partnerů v celém procesu industrializace.

---

[182] Ministerio de Minería y Metalurgia: Memoria 2010. La Paz, Estado plurinacional de Bolívia, 3/2011. str. 59.
[183] Ministerio de Minería y Metalurgia: Memoria 2010. La Paz, Estado plurinacional de Bolívia, 3/2011. str. 60.
[184] Ministerio de Minería y Metalurgia: Memoria 2010. La Paz, Estado plurinacional de Bolívia, 3/2011. str. 52
Členem Vědeckého výboru se může stát jakákoli osoba, jejíž profil a zájem odpovídají filosofii projektu. Očekává se, že členové Vědeckého výboru přispějí rozvoji bolivijské iniciativy snažící se získat industrializované výrobky derivované ze solného láku. (viz str. 54)

2.2 VÝCHODISKA PRO SOUČASNÝ VÝVOJ BOLÍVIE

Iniciativa známá pod názvem Nová hospodářská politika (Nueva Política Económica, NPE) naprosto změnila směr, kterým se Bolívie udávala. Proto se analýza zaměří především na hospodářské cykly od druhé poloviny 80. let 20. st.

Program ekonomické stabilizace z roku 1985 umožnil Bolívii srazit hyperinflaci a postavit se čelem krizi, kterou způsobil vysoký zahraniční dluh ze sedmdesátých let (záležitost, která ovlivnila mnoho zemí Latinské Ameriky).[185] Zadlužení se odrazilo ve vyšším fiskálním deficitu (25,4% v roce 1984), nízkých investicích, a to jak veřejných, tak i soukromých, a celkové ekonomické recesi. Stabilizace hospodářství spočívala v nových makroekonomických fiskálních, monetárních a zahraničně-obchodních politikách a externích zdrojích financování:

- Fiskální politika přišla s mnohými škrty, omezily se veřejné výdaje a zvýšily příjmy díky zavedení daňové reformy. Ta usnadnila příjmy a umožnila, aby se snížil deficit Veřejného nefinančního sektoru (Sector Público No Financiero, SPNF) z podílu na HDP 25,4% v roce 1984 na 9,8% v roce 1985 a dokonce na 4,4% v roce 1990.
- Monetární a zahraničně obchodní politika byla založena především na liberalizaci úrokových měr a stabilizaci devizových kurzů. Zpočátku byla podporována silná depreciace oficiálních devizových kurzů, které byly později použity jako nominální kotva, díky které bylo snazší čelit hyperinflaci v systému posuvného zavěšení (crawling peg).[186]
- Celý bankovní systém získal právo operovat s cizí měnou, což mu umožnilo otevřít jakýkoliv devizový účet.

---

[185] *„Politika stabilizace aplikována od srpna 1985 si kladla především tyto cíle: stabilizaci cen s motivací zastavení hyperinflace (v roce 1985 inflace vyšplhala na 8 170,5%), položení základů podporujících ekonomický růst - zejména zvrácení negativního vývoje HDP typického pro první polovinu 80. let (průměrné roční tempo růstu HDP v pětiletce 1981-1985 dosáhlo přibližně - 2%), obnovení solvence státu vůči zahraničí, zavedení modelu ekonomického rozvoje, který by byl založen na tržních silách a dokázal mobilizovat zdroje ekonomiky, otevření ekonomiky vůči zahraničí (mezi léty 1986 a 1987 míra vnějšího zadlužení vyjádřená v procentech HDP, přesáhla 90% produktu). Zároveň byly vymezeny role ekonomických aktérů za účelem rozdělení a zefektivnění sektorů veřejného a soukromého. Byl opouštěn kapitalismus s klíčovou úlohou státu, přičemž soukromému sektoru měla být dána hlavní odpovědnost za realizaci produktivních investic, zatímco stát měl nadále posilovat svou úlohu regulátora a tvůrce norem, dohlížet na makroekonomickou stabilitu a podporovat veřejné investice do zdravotnictví, školství, veřejných služeb a infrastruktury.„* Antelo, E.: *Políticas de Estabilización y de Reformas Estructurales en Bolivia a partir de 1985,* Santiago de Chile, Comisión Económica para América Latina y el Caribe (CEPAL), 2010, str. 14 ad.

[186] *„**Crawling peg:** systém progresivní devalvace měny, který uvedly orgány pro monetární politiku země (v případě Bolívie se jedná o Centrální banku Bolívie), když se snažily uzpůsobit devizový kurz, rozdíly v inflaci a v úrokové míře. (Bolivijskou centrální bankou byl uveden unikátní, flexibilní systém na základě konkurzů. Parita vůči severní Americe se tak mohla na trhu upevnit, přestože „správu" provádí Centrální banka podle systému „volný" floating).“* Antelo, E.: *Políticas....cit. zdroj,* kapitola 1.

- Překážky zahraničnímu obchodu se omezily, existovalo méně zákazů a kvót a ustanovila se jednotná celní sazba 20% na veškerý dovoz, která byla později částečně změněna (*podrobněji viz Kapitola 4*).

V následujících subkapitolách bude podrobně popsána tato a následující makroekonomické politiky, které měly výrazný vliv na celkovou hospodářskou situaci Bolívie až do současné vlády (vždy v pětiletých intervalech).

2.2.1 Program ekonomické stabilizace 1985-1990

Bolívie od roku 1985 - po vyhlášení nejvyššího nařízení č. 21060[187], všeobecně známého pod pojmem Nová ekonomická politika (NEP) - implementovala rozvojovou strategii založenou na otevření ekonomiky vůči zahraničí, na fiskální vyrovnanosti, na politice reálného a kompetitivního měnového kurzu, na redukci podílu státu v produktivní sféře ekonomiky a na sérii reforem důchodového a finančního systému (administrativní decentralizace, programy na snížení externího zadlužení, programy na redukci chudoby). Byla schválena legislativní opatření zaměřená na stabilizaci a reformu ekonomického systému, byla započata realizace změn na bázi modelu produktivního rozvoje, progresivní transnacionalizace a privatizace veřejného majetku.

Existuje rozdíl mezi pojmem *stabilizační opatření* (která byla implementována vládou Víctora Paz Estenssora[188] s cílem vypořádat se s ekonomickou krizí, jež dosáhla svého dna za vlády Hernána Siles Zuaza[189]), a pojmem *strukturální reformy* (které byly orientovány na vybudování nového modelu produktivního rozvoje s příslušnými změnami schématu distribuce příjmů). Zavádění těchto opatření počínalo rokem 1985 prostřednictvím reformy označované za „první generaci“. Na ně bylo následně navázáno reformami „druhé generace“, které byly završeny vládou prezidenta Gonzala Sáncheze de Lozady[190], jenž se během mandátu Paz

[187] *Decreto Supremo 21060, šp.*
[188] Víctor Paz Estenssoro, (Tarija, 1907-2001) Bolivijský politik, prezident Bolivijské republiky ve 4 obdobích ((1952-1956; 1960-1964; 6. srpen 1964 – 4. listopad 1964 a 1985-1989). Zdroj: *http://www.biografiasyvidas.com/biografia/p/paz.htm*
[189] Hernán Siles Zuazo, (La Paz, 1913 - Montevideo, 1996) Bolivijský politik a ústavní prezident Bolivijské republiky ve dvou obdobích (1956-1960; 1982-1985). Zdroj: *http://www.biografiasyvidas.com/biografia/s/siles.htm*
[190] Gonzalo Sánchez de Lozada, (La Paz, 1. červenec 1930) je bolivijský politik a podnikatel. Byl prezidentem Bolívie ve dvou obdobích (1993-1997; 2002-2003). Zdroj: *http://www.biografiasyvidas.com/biografia/s/sanchez_de_lozada.htm*

Estenssora ze své pozice ministra plánování projevil jako hlavní strůjce strukturálních změn bolivijské ekonomiky.

Předmětem *Programu stabilizace* bylo propojení makroekonomických politik (fiskální, monetární, kurzové a správy externího dluhu). Cílem tohoto opatření bylo vytvoření dlouhodobé makroekonomické stability za účelem položení stabilních základů pro podporu ekonomického rozvoje, v rámci kterého by soukromý sektor zastával roli hlavního protagonisty ve smyslu realizace produktivních investic. Oproti *politikám stabilizace, strukturální reformy* spočívaly mnohem více v makroekonomických opatřeních zaměřených na „přenastavení systému ekonomických pobídek a zdokonalení regulativního rámce produktivních aktivit“[191], přičemž mělo být podpořeno otevření a liberalizace ekonomiky a vytvořeny takové předpoklady, aby tržní síly mohly být určujícím rozdělovatelem zdrojů na bázi kritérií efektivnosti, výkonnosti a rentability. Zatímco *program stabilizace* byl zaváděn formou šokové terapie s následnou podporou mezinárodní asistence (za účelem garance udržitelnosti), *strukturální reformy* byly implementovány graduálně, včetně privatizace veřejných podniků.[192]

Během realizace *programu stabilizace* bylo ekonomické oživení pomalé, nezaměstnanost vykazovala nadále vysoké hodnoty a dostavovala se absence příjmů u různých skupin populace. Jako součást kompensačních politik vytvořila vláda Fond sociální pohotovosti (FSP)[193], který představoval mechanismus pro povzbuzování veřejných investic a zároveň měl přispět k rychlému růstu krátkodobé zaměstnanosti. Byl vyhlášen zákon o investicích[194], který umožnil příliv zahraničního kapitálu do různých sektorů národního hospodářství. Současně se aplikovala další opatření jako např. programy na restrukturalizaci a prominutí vnějšího zadlužení a podpis smluv o strukturální pomoci v rámci programů Mezinárodního měnového fondu (MMF)[195], které umožňovaly financování veřejných investic, zadržování zdrojů pro podporu platební bilance, pomoc při aplikaci opatření na reaktivaci činnosti soukromého sektoru a dále nabízely

[191] Ortiz Hissa, Ruth G.: *Análisis socio-económico de la economía de Bolivia en el marco de la actual oleada de globalización*, Barcelona, Universidad Ramon Llull, 1/2007, str. 105-106.
[192] Antelo, E.: *Políticas de Estabilización y de Reformas Estructurales en Bolivia a partir de 1985 ...cit. zdroj,* str. 6.
[193] Fondo Social de Emergencia (FSE), šp.
[194] La Ley de Inversiones, šp.
[195] Structural Adjustment Facility (SAF) v r. 1986 a Enhanced Structural Adjustment Facility (ESAF) a dojednaný v r. 1988.

možnost dluhové restrukturalizace v rámci Pařížského klubu. Výsledkem bylo, že vnější soukromé zadlužení, které v roce 1985 dosahovalo 106,1% HDP, zahájilo záhy reduktivní tendence a v roce 1990 se nacházelo již na 72% HDP[196].

Mezi léty 1985 a 1990 rostla bolivijská ekonomika průměrným ročním tempem 2,2%, odhadem souměrně s růstem demografickým, což se odráželo v prakticky nulovém růstu HDP per capita. Daňové příjmy rostly průměrně o 6,5% HDP a schodek veřejných financí dosahoval 5,9% HDP, přičemž byl ze dvou třetin kryt financován externě. Saldo celkového zahraničního dluhu překonávalo v průměru hranici 80% HDP. Export se na HDP podílel v průměru 14% (*viz. Tab. 2.8*).

2.2.2 Faktory růstu v letech 1990-1995

Mezi léty 1990 a 1995 rostla bolivijská ekonomika průměrným ročním tempem 4,1%, inflace vykazovala dvouciferné hodnoty (10%), znehodnocení měnového kurzu se snižovalo rychlostí 9% ročně a daňové příjmy pak rostly tempem 9% HDP – skutečností je, že v žádném případě nepostačovaly pro krytí veřejných rozpočtů. Běžný účet platební bilance byl deficitní, nicméně kapitálový účet zaznamenával pozitivní toky v důsledku přílivu přímých zahraničních investic (PZI), jejichž hodnota sahala ke dvěma procentním bodům HDP. Relevantní aspekt poklesu vnějšího zadlužení v tomto období se odrážel v novém ujednání o odkupu vnějšího komerčního dluhu mezinárodními bankovními institucemi. Vnější zadlužení pokleslo ze 77,5% HDP v roce 1990 na 66,7% HDP v roce 1995, což činí v průměru 72% za dané období.

Během let 1990-1995 byla schválena série zákonů[197], které umožňovaly realizovat výše jmenované reformy druhé generace, což znamenalo kompletní změnu designu bolivijského státu. Především přesunem pravomocí ve prospěch lokálních vlád (Zákon o veřejné participaci a administrativní decentralizaci[198]), a dále navíc změnou pravomocí a zavedením nových kompetencí a odpovědnosti.

---

[196] Canavire-Bacarreza G., Mariscal Ayaviri, M.: *Políticas macroeconómicas, choques externos y protección social en Bolivia, Unidad de Análisis de Políticas Sociales y Económicas*, LaPaz – Bolívie, UDAPE červen 2010, str. 4.

[197] Zákony o uhlovodících (Ley de hidrocarburos, 1990), o investicích (Inversiones, 1992), o privatizaci (Privatización, 1992), o vývozu (Exportaciones, 1993), o kapitalizaci (Capitalización, 1994), o systému regulace (Sistema de Regulación, 1994) a zákon o veřejné participaci (Ley de Participación Popular, 1994).

[198] Ley de Participación Popular y Descentralización Administrativa, šp.

Tab. 2.8: Vývoj základních makroekonomických ukazatelů Bolívie 1985 - 2005

	Průměr 1985-1990	Průměr 1990-1995	Průměr 1995-2000	Průměr 2000-2005
Spotřební sektor				
HDP v milionech Bs v r. 1990	14,261	17,061	20,856	23,871
HDP v milionech USD v běžných cenách	4,493	5,884	8,101	8,490
Růst HDP (%)	2,2	4,1	3,4	3,0
Růst HDP/ob. (%)	-0,6	1,8	1,2	0,6
Roční míra inflace (%)	1.383,9	12,2	6,4	3,4
Znehodnocení měnového kurzu (%)	3286	8,9	5,3	5,0
Veřejný sektor				
Celkový příjem (% HDP)	27,4	32,2	31,7	30,2
Příjem z daní (% HDP)	6,5	9,0	15,7	18,2
Celkové výdaje (% HDP)	32,9	36,2	32,5	31,7
Kapitálové výdaje (% HDP)	6,5	8,9	7,5	8,6
Bilance veřejného rozpočtu (% HDP)	-5,9	-4,0	-3,1	-5,9
Celkové financování (% HDP)	5,9	4,0	3,1	5,9
Vnitřní financování (% HDP)	2,2	0,4	0,5	2,1
Vnější financování (% HDP)	3,7	3,6	2,6	3,8
Zahraniční sektor				
Bilance běžného účtu (% HDP)	-4,1	-3,7	-5,9	-0,4
Obchodní bilance (% HDP)	-0,6	-3,9	-7,5	6,6
Vývoz (% HDP)	14,0	14,6	14,4	20,2
Dovoz (% HDP)	-14,6	-18,5	-21,9	-13,6
Přímé zahraniční investice (% HDP)	0,7	2,5	8,8	4,4
Koeficient rezerv (měsíce dovozu)	4,4	4,9	7,5	7,6
Remitence (% HDP)	0,2	0,4	0,6	1,4
Vnější dluh (% HDP)	82,4	72,2	59,0	55,5
Investice				
Celkem (% HDP)	14,2	15,2	18,6	14,5
Veřejné (% HDP)	7,6	8,9	6,8	5,5
Soukromé (% HDP)	6,6	6,3	11,8	9,0

Zdroj: Unidad de Análisis de Políticas Sociales y Económicas "UDAPE": *Dossier de Estadísticas sociales y economicas Vol.20*: *http://www.udape.gob.bo/*

2.2.3 Strukturální reformy 1995-2000

Reformami první generace byly položeny základy pro kapitalizaci a privatizaci státních podniků probíhající v letech 1994-1997, což se přímo odráželo do výše investic, obzvláště do úrovně přílivu přímých zahraničních investic (PZI), které vyskočily z 66 milionů USD v roce 1990 na 832 milionů USD v roce 2000.[199] Podobně jako v jiných zemích Latinské Ameriky došlo rovněž k reformám administrativy veřejných institucí. Byla prohloubena administrativní decentralizace tak, že přesouvala větší odpovědnost na departamentální prefektury a municipální samosprávy.

[199] Do tohoto období se datuje nejvyšší úroveň ekonomického růstu, 5,3% v roce 1998. Ve stejném roce dosáhla úroveň investic 23,8% HDP, 1, 026 miliardy USD PZI a byla realizována výstavba plynovodu do Brazílie.

Během pětiletky 1995-2000 byla bolivijská ekonomika negativně ovlivněna několika externími šoky. V roce 1995 světová ekonomika rostla tempem 3,7%, Latinská Amerika nicméně stagnovala a růst dosahoval stěží úrovně 0,6%.[200] Téměř všechny jihoamerické země byly v tomto období postiženy recesemi a měnovými a finančními nerovnováhami. Finanční krize v Latinské Americe vycházela z tzv. „*tequillového efektu*“[201], který se přisuzuje mexické vládě. Prostřednictvím nadhodnocení pesa, poklesu mezinárodních rezerv a velkého fiskálního deficitu vyvolala nejistotu na finančních trzích rychle se rozvíjejících zemí, vyjma Chile, a následné spekulativní útoky a odliv kapitálu z celého regionu. Bolivijská ekonomika, na rozdíl od té argentinské či mexické, recesi v důsledku tequillového efektu neprošla, a to zejména díky zvýšenému stupni dolarizace finančního systému, zaostalosti kapitálových trhů a dopadu programů stabilizace v daném období, které byly založeny především na aplikaci fiskálních opatření a monetární restrikci.

Výraznější dopad měla krize v severovýchodní Asii v roce 1999, jež poukázala na značnou externí zranitelnost bolivijské ekonomiky při poklesu cen jejich hlavních vývozních artiklů. Růst ekonomiky Bolívie vykazoval signifikantní fluktuace rovněž v důsledku jejího nepřímého vlivu, který negativně dopadal na úroveň poptávky jejich dvou největších obchodních partnerů (Brazílie a Argentiny), kteří – stejně jako téměř všechny jihoamerické země - prošli recesí a nestabilitou na devizových a finančních trzích a byli nuceni uskutečnit přísná záchranná opatření v měnové oblasti. Silný propad utrpělo hornictví (o 6,41%) a produkce uhlovodíkových paliv, jež meziročně klesla o 6,97% jako důsledek ukončení smlouvy o prodeji plynu do Argentiny a oddalování jeho vývozu do Brazílie.

Současně s tím se v roce 1999 přidaly další vnitřní faktory, které měly dopad na domácí poptávku. Mezi hlavní patří: vymýcení pěstování koky a celní reforma, která se zaměřila na pašování – oba faktory měly za následek snížení příjmů

[200] Canavire-Bacarreza G., Mariscal Ayaviri, M.: *Políticas...*, cit. zdroj, str. 9.
[201] Requena, B., Antelo E., Crespo C., Cupe E., Ramirez R.: *Determinants of Bank Spreads in Bolivia. 2000.* Brock P. and Rojas-Suarez L.: *Why so High? Understanding Interest Rate Spreads in Latin America.* Washington DC: Inter-American Development Bank, 2000.

z neformálního sektoru.[202] K tomu se přidaly nové následky klimatického fenoménu El Niño, kvůli kterému poklesla produkce zhruba o dva procentní body. V roce 1999 byla míra růstu HDP 0,43%, což vyvolalo nárůst otevřené nezaměstnanosti a pokles příjmů z pracovní činnosti. [203]

Důsledkem výše uvedených vlivů tak bolívijská ekonomika v tomto období oproti předchozímu zpomalila, přičemž dosáhla průměrného růstu 3,4%. Daňové příjmy vzrostly na 18,2% HDP jako příznivý rozpočtový efekt strukturálních reforem. Ten tak se současnou fiskální střídmostí umožňoval snížit deficit veřejných financí na 3% HDP v ročním průměru.[204]

2.2.4 Politická krize a růst vývozu v letech 2000-2005

V prvních třech letech tohoto období (2000 – 2003) bylo patrné zřetelné zpomalování světové ekonomické aktivity, což se negativně odráželo i na bolivijském hospodářství. Tato krize se projevila v nízkém výkonu těžebního a zemědělského sektoru především z důvodu poklesu odbytu a propadu cen hlavních vývozních produktů. Došlo rovněž ke snížení produkce zemního plynu v důsledku uzavírání nové smlouvy o prodeji plynu Argentině a opoždění vývozu tohoto produktu do Brazílie. Tato situace se promítala do vyhrocené institucionální krize a politické nestability ústící v několik sociálních konfliktů, které kulminovaly v roce 2003, kdy došlo k ústavní sukcesi vlády, čímž se otevřela politická agenda týkající se sociálních a regionálních požadavků. To mělo následně přímý vliv na vytvoření ústavodárného shromáždění, na vypsání referenda o autonomii, referenda o zemním plynu a nakonec na vypsání předčasných voleb.[205]
Bolivijská ekonomika čelila od začátku minulé dekády několika externím šokům především v kontextu rostoucí institucionální slabosti, což se promítalo do citelné zranitelnosti její hospodářské pozice. V období mezi léty 2000 a 2003 bylo

---

[202] *„V roce 2000, v souvislosti s rokem 1997, klesla přidaná hodnota z produkce koky, kokainové pasty a chlorovodíku o 282 milionů USD. To také znamená, že obchod s kokou snížil svůj podíl na trhu ze 3,9% HDP v roce 1997 na 0,4% v roce 2000. Odhaduje se, že každý dolar vyprodukovaný obchodem s kokou vytváří alespoň jeden dolar na ostatních trzích - jako multiplikační efekt. Omezení těchto činností způsobilo zrušení zhruba 59.000 přímých i nepřímých pracovních míst, jen mezi lety 1996 a 2000.*" Zdroj: UDAPE: *Informe Económico y Social. Perspectivas 2005.* La Paz - Bolívie: Unidad de Análisis de Políticas Sociales y Económicas, 2005.
[203] Landa, F.: *Armonización de las Funciones Esenciales de la Salud Pública (FESP) con la clasificación funcional del Manual de Estadísticas de las Finanzas Públicas.*Documento de Trabajo 03/05 UDAPE, 2005.
[204] Landa, F.: *Armonización de las Funciones Esenciales de la Salud Pública…, cit. zdroj, str.* 8.
[205] Canavire-Bacarreza G., Mariscal Ayaviri, M.: *Políticas...*, cit. zdroj, str. 10.

zaznamenáno výrazné zpomalení růstu HDP. Průměrný roční růst HDP dosahoval 3% (*viz. Tab 2.8*), rovněž klesala intenzita mezinárodního obchodu a slábl příliv mezinárodního kapitálu (PZI v roce 2003 dosáhly hodnoty 567 milionů USD, o 50% méně oproti roku 1998).

Mezi léty 2003 a 2005 rostla bolivijská ekonomika ročním průměrem 3,8%, inflace dosahovala v průměru 4,4%. Podstatně se zvyšovala hodnota vývozu, zejména uhlovodíků, minerálů a zemědělských produktů, a to především díky rostoucím cenám těchto produktů na světovém trhu. Zároveň stoupal v důsledku konečného uzavření smluv o prodeji plynu do Argentiny a Brazílie i objem exportů. Tento pozitivní vývoj se podepsal na vysokém podílu vývozu na HDP v průměru 26% ročně (*viz. Tab 2.8*). Zároveň pokles PZI vyvolával snížení úrovně dovozu s patrnými dopady na nižší příliv zahraničních kapitálových zdrojů, což korespondovalo s přebytkem běžného účtu platební bilance a později také s přebytkem běžného účtu, čemuž napomáhal pokles plateb za servis vnějšího dluhu v důsledku účasti v HIPC[206] a růst remitencí od Bolivijců pracujících v zahraničí (Španělsko, USA, Argentina). Remitence vzrostly na úroveň 303,5 milionu USD v roce 2005 a vykazovaly tak silný pozitivní skok s ohledem na 220,5 milionu USD zaznamenaných v roce 2002. Daňové příjmy se v periodě 2003-2005 zvýšily na průměrných 21% HDP ročně, a to především vlivem zvýšené efektivity výběru a zavedením nových daní, zejména přímé daně z uhlovodíků (IDH[207]) schválené v roce 2005[208]. Tato daň měla za přímý následek růst daňového výběru mezi léty 2004 a 2005 o 5 % vzhledem k HDP.

2.2.5 Bolivijská ekonomika pod vlivem Hnutí za socialismus (Movimiento al Socialismo „MAS“) 2006 - 2010

Nová vláda[209] v roce 2006 oznámila změny v ekonomické politice[210] a implementovala „Národní plán rozvoje“[211]. Obsahoval opatření, která usilovala o

[206] Heavily Indebted Poor Countries – Vysoce zadlužené chudé země.
[207] Impuesto Directo a los Hidrocarburos.
[208] IDH byla zavedena v rámci nového zákona o uhlovodících 17. Května 2005. Její poměrná kvóta je 32% zatěžující produkci přímo v ústí vrtů.
[209] Juan Evo Morales Ayma (Orinoca, Oruro; 26. 10 1959), současný bolivijský prezident. Politik a lídr bolivijského hnutí pěstitelů koky. Zvolen prezidentem republiky 18. 12 2005 (získal téměř 54% hlasů). Je prvním indiánem v bolivijské historii, který zastával post hlavy státu, přičemž Bolívie je zemí, v níž více než polovinu obyvatelstva tvoří právě indiáni. 6. 12. 2009

podporu ekonomického růstu prostřednictvím zvýšené úlohy státu v produkčním procesu. V polovině roku 2006 vláda intervenovala do uhlovodíkového sektoru a rozhodla o stanovení klíčového podílu státu na výnosech z plynárenského průmyslu.[212] V oblasti financí mohla Bolívie v rámci MDRI[213] získat nové úlevy pro svůj externí dluh, jehož saldo se mezi léty 2005 a 2007 snížilo o více než 54%, přičemž v roce 2007 dosáhlo 17% HDP.

Období 2006-2008 se vyvíjelo příznivě ve vnějším i vnitřním kontextu, což je patrné z růstu soukromé spotřeby, která ve zmíněném období rostla průměrným ročním tempem 4,6%, na rozdíl od předchozího období, kdy byla silně komprimována. Růst zaměstnanosti v intenzivních sektorech, jako např. v těžbě, spolu se silnějším přílivem remitencí a fiskální politikou orientovanou na efektivnější distribuci daňových příjmů z plynu, jakož i poskytování úlevových transferů (bonů), umožnily růst této základní ekonomické veličiny.[214]

Ve fiskální oblasti měly výše zmíněné vládní reformy sektoru uhlovodíků spolu se současným příznivým vývojem světových cen a vysokým objemem exportu za následek nárůst daňového výnosu. Toto navýšení příjmů v kombinaci s úspornými opatřeními v rámci běžných výdajů státního aparátu[215] dalo vládě možnost vytvářet nové redistribuční mechanismy a programy (jako již zmíněné rozdělování příjmů z IDH směřující do lokální a regionální administrativy), podpory veřejných univerzit, poskytování bonů a zvýšení minimální národní mzdy,

---

následovaly další prezidentské volby. Evo Morales v nich dosáhl znovuzvolení, aby se funkce znovu ujal 22. 1. 2010. Zdroj: *http://www.biografiasyvidas.com/biografia/m/morales_evo.htm*

[210] Politické změny se projevily zejména: ve znárodnění sektoru uhlovodíků (což přispělo k dobrým fiskálním výsledkům), ve schválení nového zákona o půdě a také v prosazování nové sociální politiky založené na přímých peněžních transferech ve prospěch nejubožejší části populace.

[211] Plan Nacional de Desarrollo (PND), šp.

[212] Zdroje generované přímou daní na uhlovodíky (Impuesto Directo a los Hidrocarburos, IDH) jsou rozdělovány na základě následujícího mechanismu: 32,66% přísluší prefekturám, 20% municipalitám, 5% Fondu rozvoje pro indiánské národy a rolnické komunity, 5% veřejným universitám, 5% Fondu pro interní podporu národního rozvoje masového využívání domácího zemního plynu a nakonec 32,34% státní pokladně jako součást národního rozpočtu s účelovým využitím ve prospěch armádních sil, národní policie, soudů a dalších jako např. stipendií v rámci programu „Juacinto Pinto", jehož cílem je podpora permanentní školní docházky ve veřejných školách. Zdroj: Canavire-Bacarreza G., Mariscal Ayaviri, M.: *Políticas...*, cit. zdroj, str. 12.

[213] Mezinárodní iniciativa pro oddlužení, Multilateral Debt Relief Initiative (MDRI), a.j.

[214] Bon „Juacinto Pinto" je určen pro děti navštěvující veřejné základní školy od prvního do osmého stupně, kterým se tak poskytuje 200 Bs. ročně. Program „Renta Dignidad" je zaměřen na osoby starší 60 let, kterým se tak na měsíční bázi zprostředkovávají částky: 200 Bs. osobám nemající žádný důchod a 150 Bs. osobám, které důchod mají. Navíc byla v tomto období zvýšena i minimální národní mzda a to ze 440 Bs. v roce 2005 na 647 Bs. v roce 2009, tedy celkem o 47% za období. Dále byl 1. května 2009 zaveden program s názvem „El Bono Juana Azurduy", jehož cílem je snížení mateřské a novorozenecké úmrtnosti. Program zahrnuje všechny těhotné ženy a ženy s dětmi do dvou let věku s výjimkou těch, které přijímají příspěvek na kojení. Zdroj: Canavire-Bacarreza G., Mariscal Ayaviri, M.: *Políticas...*, cit. zdroj, str. 13.

[215] Vláda rozhodla o snížení výdajů na reprezentaci a o snížení výdajů na platy státních úředníků a to tak, že plat úředníka nesmí měsíčně přesáhnout 15 000 Bs. (asi 2 140 USD), což je suma, která koresponduje s výší platu bolivijského prezidenta.

která mezi léty 2005 a 2008 zaznamenala růst o 31%. Rovněž zvyšování spoluúčasti státu na produktivních ekonomických činnostech prostřednictvím obnovování státních podniků přispělo k růstu veřejných investic z 6,9% HDP v roce 2005 na 12,6% HDP v roce 2008 (*viz. Tab. 2.9*), což představuje největší faktor zvýšení státních výdajů. Nicméně tyto výdaje byly zároveň kompenzovány vyššími příjmy, takže v letech 2007 a 2008 byly zaznamenány přebytky veřejných rozpočtů, 1,7% HDP, resp. 3,2% HDP.[216]

Tab. 2.9: Vývoj základních makroekonomických ukazatelů Bolívie (2006 – 2010)

	2006	2007	2008	2009	2010
Spotřební sektor					
HDP v milionech Bs v r. 1990	27,137	28,524	30,277	31,294	32,586
HDP v milionech USD v běžných cenách	11,452	13,120	16,675	17,339	19,786
Růst HDP (%)	4,8	4,56	6,15	3,36	4,13
HDP/ob.(v USD v běžných cenách)	1.224	1.378	1.720	1.758	1.973
Roční míra inflace (%)	4,3	8,7	14,0	3,3	2,5
Veřejný sektor					
Celkový příjem (% HDP)	39,1	43,6	48,4	45,0	44,2
Příjem z daní (% HDP)	29,2	23,9	19,9		16,7
Celkové výdaje (% HDP)	34,6	41,9	45,1	44,9	42,2
Kapitálové výdaje (% HDP)	10,4	12,7	12,6	12,8	10,1
Bilance veřejného rozpočtu (% HDP)	4,5	1,7	3,2	0,1	2,0
Celkové financování (% HDP)	-4,5	-1,7	-3,2	-0,1	-2,0
Vnitřní financování (% HDP)	-4,9	-2,8	-4,6	-1,1	-2,6
Vnější financování (% HDP)	0,4	1,0	1,3	1,0	0,7
Zahraniční sektor					
Bilance běžného účtu (% HDP)	11,4	12,04	11,9	4,7	4,6
Obchodní bilance (% HDP)	8,77	7,8	6,91	3,0	6,0
Vývoz (% HDP)	41,77	41,8	44,91	36	34
Dovoz (% HDP)	-33	-34	-38	-33	-28
Přímé zahraniční investice (% HDP)	2,46	2,8	3,07	2,44	3,15
Remitence (% HDP)	4,5	7,7	6,4	5,9	4,8
Vnější dluh (% HDP)	28,2	16,7	14,6	14,9	14,6
Investice					
Celkem (% HDP)					17
Veřejné (% HDP)	10,4	12,7	12,6		
Soukromé (% HDP)					

Zdroj: Vlastní vypracování za základě dat Národního statistického úřadu Bolívie; Centrální banky Bolívie a Světové banky

[216] Banco Central de Bolivia: *Memoria Institucional 2010*, str. 23, 24, 25.

V protikladu ke zpomalování světové ekonomiky, která v období od roku 2008 čelila důsledkům krize finančního trhu, ceny primárních materiálů se stále udržovaly na vysoké úrovni[217], což vedlo k pokračování růstu rozvojových ekonomik zejména díky dynamice iniciované exportem, byť se již začaly dostavovat problémy s povážlivě rychlým růstem inflace. Toto je přesně případ bolivijské ekonomiky, jejíž exporty v posledních letech závratně rostly, což pozitivně ovlivňovalo běžný účet platební bilance, na němž se v letech 2003-2008 výrazně navýšil přebytek.[218] Nicméně tento vývoj běžného účtu nemá opodstatnění pouze v růstu exportu, nýbrž jedním z hlavních faktorů byl i růst remitencí. Také snížení nákladů na servis (úroky) vnějšího dluhu přispělo k těmto změnám na běžném účtu. Ekonomická prosperita v tomto období se odrážela v růstu hrubých devizových rezerv, jejichž saldo se navýšilo z 1 798,4 milionu USD v roce 2005 na 7 722,2 milionu USD v roce 2008, resp. ze 7,5 na 16,3 měřeno v měsících krytí importu.[219] Zároveň se však světový vzestup cen potravin a energetických surovin odrážel v míře inflace u obchodních partnerů Bolívie a apreciaci jejich měn, což znamenalo významný import inflace do bolivijské ekonomiky. Její míra ve dvou na sebe navazujících letech (2007 a 2008) dosáhla 12%, což široce kontrastovalo s tempem ekonomického růstu v daném období. (*viz. Tab. 2.9*)

V prostředí pozvolného vzpamatovávání z působení nejhorší světové finanční a ekonomické krize v poválečné historii, Bolívie v letech 2009 a 2010 vykazovala roční růst HDP 3,4%[220] resp. 4,1%. V celkovém shrnutí růst bolivijské ekonomiky o 4,1% v roce 2010 jasně ukazoval na pokračující trend ve zvyšování ekonomické aktivity, která byla živena domácí poptávkou a výkonem netěžebních odvětví[221] (ta reprezentovala 85% růstu nominálního HDP). Ovšem toto již bylo zjevně skromné tempo růstu ve srovnání rychlostí, kterou rostly ostatní ekonomiky regionu.

[217] Vyjma ceny ropy, která výrazně ustoupila ze svých maxim v r. 2007 (okolo 130 USD/barel) a v r. 2008 se pohybovala v průměru jen okolo 78,34 USD/barel.
[218] Saldo běžného účtu vzrostlo z 84,8 milionu USD v roce 2003 na 2,015 miliardy USD v roce 2008. Exporty rostly za stejné období o 429%, přesně z 1 597,8 milionu USD v roce 2003 na 8 447,8 milionů USD v roce 2008.
[219] Canavire-Bacarreza G., Mariscal Ayaviri, M.: *Políticas...*, cit. zdroj, str. 13-14.
[220] V tomto roce tedy nejvíce ze zemí Latinské Ameriky. Tento výkon je vysvětlován zejména růstem spotřeby domácností a růstem veřejných výdajů. Zmíněné redistribuční politiky totiž zvýšily disponibilní důchod spotřebitelů a především tak zmírnily dopady světové krize v bolivijské ekonomice.
[221] Ve struktuře HDP podle ekonomické aktivity zaujímal první místo zpracovatelský průmysl následovaný zemědělstvím a chovem dobytka, finančním sektorem, transportem a komunikacemi.

Ekonomiky zemí Latinské Ameriky vykazovaly v roce 2010 průměrné tempo růstu 6,0 %.[222]

Transakce na stranách příjmů a výdajů veřejného sektoru[223] skončily v letech 2009 a 2010 opět v přebytku. Výsledek dosažený v roce 2009, odpovídající 0,1% HDP, byl v kontextu globální krize vynikající. Příjmy pocházely především z prodeje uhlovodíků a z daní. Přebytek roku 2010 (odpovídající 2% HDP) byl výrazně větší ve srovnání s rokem 2009 zejména díky růstu domácích výnosů, prodeji uhlovodíků (na domácím i zahraničním trhu) a díky úspěšné obchodní aktivitě jiných podniků.[224] Výdajová politika preferovala projekty, které měly generovat vysokou zaměstnanost a produkci, stejně jako programy sociální ochrany zaměřené na nejslabší sektory v zemi.[225]

V oblasti zahraničního obchodu, navzdory faktu, že průměrné vývozní ceny v roce 2009 významně poklesly, byla vykázána opět pozitivní bilance zahraničního obchodu. Přebytek běžného účtu napomohl zvětšení objemu vývozu tradičních produktů[226] a některých minerálů.

Jak vyplývá z Jednotné klasifikace mezinárodního obchodu[227], 93% vývozu z Bolívie v roce 2010 mělo původ v primární produkci[228] s vysokým podílem těžby (minerálů a uhlovodíků). Podíl zpracovatelských výrobků na exportu Bolívie dosahoval 6%, přičemž převažovaly chemické produkty, textilní výrobky, konfekce a jiné krátkodobé spotřební statky. Ve výsledku rostly bolivijské exporty oproti roku 2009 o 28%, tedy podstatně rychleji než byl průměrný výkon ostatních zemí latinskoamerického regionu, ale i světa.[229]

---

[222] Fundacion Milenio: *Informe de Milenio sobre la Economía, Gestion 2010*, Bolívie: Informe 30, 4/2011, str.15.
[223] Rozuměno jako generální vláda (centrální vláda, vlády departamentální, vlády municipální a instituce sociálního zabezpečení) a veřejné podniky. Zahrnuje navíc kvazifiskální výsledek centrální banky.
[224] Zejména exporty minerálů (koncentrátů a kovů) realizované společnostmi Huanuni a Vinto, stejně jako export jiných statků a služeb, tedy především potraviny prodávané firmami EMAPA a Insumos Bolivia, letecká osobní a nákladní doprava Bolivia de Aviación (BoA).
[225] Banco Central de Bolivia: *Memoria Institucional 2010*, str. 21.
[226] Tradiční produkt je takový, který je výsledkem užití primární suroviny a jejího zpracování v procesu vyžadujícím vysoké množství práce za účelem její transformace do produktu derivovaného s vyšší přidanou hodnotou. Pod termínem „netradiční produkt" rozumíme, že při jeho výrobě nebyly použity pouze práce a suroviny, nýbrž rovněž i jiné postupy jako např. využití technologie.
[227] Clasificación Uniforme del Comercio Internacional (CUCI), šp.
[228] V oblasti primární produkce existují různá nařízení, která stanovují zákazy vývozu určitých produktů v rámci specifických exportních operací, což bezpochyby omezuje rozvoj na ně navázaných odvětví.
[229] Banco Central de Bolivia: *Memoria Institucional 2010*, str. 32.

Dovozy (CIF) dosáhly hodnoty 5 384 milionů USD, o 21% více než vykazovala čísla roku 2009. 78% procent importu korespondovalo s meziprodukty a kapitálem určenými především pro průmysl a zemědělství. Dovozy spotřebních statků stouply o 26%, což bylo dáno zčásti v důsledku implementace politiky potravinového zabezpečení státu a z části v důsledku dozásobení domácího trhu.

Remitence proudící ze zahraničí zaznamenaly v roce 2009 mírné oslabení o 6,8% vzhledem k roku 2008, méně však v porovnání s ostatními zeměmi regionu.[230] Nicméně v roce 2010 příliv remitencí postupně sílil v souladu s pozvolným oživením světové ekonomiky. Celková hodnota obdržených remitencí pak dosáhla 939 milionů USD, což reprezentuje 4,8% HDP. Remitence měly původ zejména ve Španělsku (40%), Argentině (21%) a USA (17%).

Pokud jde o čistý příliv PZI za rok 2010, zaznamenal hodnotu 622 milionů USD, v komparaci se 199 miliony USD v roce 2009. Pět hlavních zemí původu PZI v roce 2010 byly Španělsko, Švédsko, Francie, USA a Brazílie. PZI proudící ze Španělska se zaměřovaly především na zpracovatelský průmysl, zatímco francouzské a brazilské investice na sektor uhlovodíků z USA byly orientovány na různé položky jako uhlovodíky, těžbu, zpracovatelský průmysl, obchod, transport a komunikaci.[231]

Od roku 2006 vykazovaly čisté PZI rostoucí tendenci. V roce 2010 vzrostla tato veličina o 47% vzhledem k roku 2009, zejména díky reinvesticím v oblasti technické infrastruktury. V ostatních regionech Latinské Ameriky se naopak v letech 2009 a 2010 projevovaly viditelné propady.

S ohledem na vývoj vnějšího dluhu měřeného v procentech HDP byla v těchto posledních letech patrná jeho silná redukce. Došlo k faktickému poklesu vnějšího zadlužení Bolívie z 63,5% HDP v roce 2003 na 14,6% v roce 2010, což představuje významné snížení zahraniční zranitelnosti země. CAF[232], BID[233], Světová banka a

[230] Banco Central de Bolivia: *Memoria Institucional 2010*, str. 74.
[231] Banco Central de Bolivia: *Memoria Institucional 2010*, str. 37.
[232] Latinskoamerická rozvojová banka - Andské sdružení podpory (šp.Banco de Desarrollo de América Latina - Corporación Andina de Fomento (CAF)).
[233] Meziamerická rozvojová banka (šp. Banco Interamericano de Desarrollo (BID))

Venezuela jsou největšími externími věřiteli Bolívie a dohromady reprezentují 83% celkového vnějšího dluhu.

Výdaje státu byly zaměřeny především na financování programů rozvoje sociální a ekonomické infrastruktury v marginálních zónách, podporu sektoru dopravy a na čelení klimatologickým výzvám (např. záplavy, sesuvy půdy).[234]

Vývoj stavu bolivijských devizových rezerv pokračoval v rostoucím trendu. Mezi léty 2000 a 2005 průměrné saldo devizových rezerv vzrostlo na 1 138 milionů USD, zatímco mezi léty 2006 a 2010 narostlo na 6 906 milionu USD. Rovněž průměrná roční změna v obdobích 2000-2005 a 2006-2010 dosáhla 7,5% resp. 41,5%. Bolívie zaznamenala nejvyšší míru devizových rezerv[235] vyjádřenou v procentech HDP v Latinské Americe, což upevňuje její pozici vůči zahraničí.

2.3 Závěr

Tato část mé práce měla potvrdit, že Bolívie díky své výhodné geografické a orografické poloze oplývá strategickými přírodními zdroji. Každý z nich v sobě skýtá potenciál pro investory, kteří by měli mít zájem spolupracovat se současnou vládou na průzkumu, těžbě a zpracování „industrializačního projektu" výše zmíněných zdrojů. V zemi je tedy stále na čem pracovat. Bohužel kvůli analyzovaným nedostatkům nebylo možné přinést z ekonomického pohledu očekávané výsledky, které by mohly vyvést Bolívii ze skupiny zaostalých zemí. Mezi zmíněnými nedostatky uvádím i správu vlády, protože ve skutečnosti nebyli vládní představitelé a poradci schopní prosadit „státní politiku". Namísto potřeb svých obyvatel je totiž protkaná korupcí a bere v úvahu jen soukromé zájmy. Nestabilita vlád situaci nezlepšuje, neboť s každou změnou vlády přichází také změna státních politik a strategií. I přesto však existují změny, které dodnes ovlivňují ekonomickou situaci v zemi. Konkrétně se jedná o Dekret 21060, který udal ekonomice nový směr, uřídil hyperinflaci a stále se v hospodářství projevuje

[234] Banco Central de Bolivia: *Memoria Institucional 2010*, str. 42.
[235] Saldo devizových rezerv v prosinci 2010 dosáhlo hodnoty 9 430 milionů USD, tedy sumy odpovídající 19 měsícům dovozu statků a služeb, což vysoce nadprůměrně přesahovalo mezinárodní standardy 3 až 4 měsíců a řadilo bolivijský výsledek k vůbec nejvyšším v Latinské Americe. Podle Mileniové nadace (Fundación Milenio, šp.) tento výkon koreluje s exporty, zejména s exporty zemního plynu do Brazílie. Zdroj: Fundacion Milenio: *Informe de Milenio sobre la Economía, Gestion 2010*, Bolívie: Informe 30, 4/2011, str.75.

například kontrolou dolarizace (dolar zůstává referenční měnou), také tím, že některé státní podniky zůstaly privatizované (současná vláda zestátnila jen ty, které považovala za strategicky významné) a neustává ani boj s nezaměstnaností.

Z údajů Centrální banky Bolívie ze dne 2. července 2012 vyplývá, že současná míra inflace je pod kontrolou (kumulovaná je 4,54%), fiskální deficit je nízký (4,2% HDP) a čisté devizové rezervy odpovídají 47% hrubého domácího produktu, což je jedna z nejvyšších hodnot v celém regionu.[236]

Od roku 2006 je postupně zaváděn ***hospodářský model Bolívie***, *„který je postaven na udržitelném růstu HDP, fiskálních a obchodních přebytcích, dlouhodobém nárůstu čistých devizových rezerv, účinných politikách řízení inflace, snižování zahraničního dluhu, stabilitě finančního systému, zvýšení hladiny veřejných investic a rozumné správě směnného kurzu"*[237]. Vzhledem ke znovuzvolení Evo Moralese bolivijským prezidentem (v r. 2010) se předpokládá, že se bude z velké míry pokračovat v nastoleném směru „Národního plánu rozvoje", což by zemi mělo přinést silný růst, větší sociální rovnost a solidní makroekonomickou stabilitu.

[236] Centrální banka Bolívie: *http://www.bcb.gob.bo/roller4.html*
[237] Ministerio de Comunicacion, Estado Plurinacional de Bolivia: *Del Estado Colonial mendigo al Estado Plurinacional Digno*, La Paz, Bolívie. 2011.

Kapitola 3

SOCIÁLNĚ-EKONOMICKÁ ANALÝZA BOLIVIE

Předmětem této kapitoly je identifikace nejpodstatnějších rysů bolivijského obyvatelstva z celostátního i departamentálního pohledu. Údaje a odhady faktorů popisujících obyvatelstvo, zdraví a vzdělání budou srovnány s celou jižní Amerikou. Rozbor dále zahrnuje jednotlivé součásti indexu lidského rozvoje, Giniho koeficientu a faktorů ovlivňujících chudobu a pracovní trh v zemi. Poté budou analyzována přední odvětví hospodářství, které zahrnují podstatnou část pracovní síly a podílí se značnou měrou na tvorbě HDP. Na závěr se kapitola stručně vrátí k popisu ekonomik jednotlivých departamentů Bolívie, jejich rozpočtu a investičních priorit, které určil stát v rámci jejich rozvoje.

3.1 Demografická analýza Bolívie

Bolivijské obyvatelstvo oplývá stejnými charakteristikami, jako většina rozvojových zemí. Souvisí úzce s historickým vývojem, především s kolonizací. Tato část rozebírá početnost, strukturu, vývoj a obecné charakteristiky obyvatel Bolívie.

3.1.1 Struktura obyvatelstva Bolívie

"Všechny latinskoamerické republiky vznikly jako nezávislé státy s původními domorodými obyvateli, kteří hovořili svými vlastními jazyky. Většina těchto republik vyvinula hodně úsilí, aby kulturně sjednotila zemi na jednotném základně španělštiny. Výsledkem bylo vytvoření skutečných národností sjednocených jazykem, náboženstvím a historickou tradicí."[238] Původní obyvatelé, kteří žili na území dnešní Bolívie, byli Ajmarové (náhorní plošina Altiplano), Kečuánci (oblast údolí, tzv. valles) a bezpočet etnických skupin, které žily na východě země. Každá z těchto skupin měla svou vlastní identitu.

[238] Portál Bolivia.com: *Geografía de Bolivia*: http://www.bolivia.com/geografiadebolivia/cap3.htm

Podstata původu bolivijského lidu, ve smyslu jejich fyzické a psychické individuality, je důsledkem, alespoň v první řadě, spojení dvou rodových etnických složek: španělské a domorodé (indiánské). „Mesticové" (míšenci bělochů a indiánů) vytvořili novou etnickou skupinu, odlišnou od skupiny španělské i domorodé. Další skupinou patřící k „elitě", jež vznikla během koloniálního období, byli potomci Španělů narozených v Americe, tzv. kreolové. Nicméně, velký vliv měly tři faktory: geografický, sociální a ekonomický. Populace na území Bolívie v koloniálním období byla charakteristická různými etnickými typy, které utvářely legislativu i sociální zvyky s řadou rozdílů a segregací založených na větší či menší "čistotě krve".

V současné době je jednou z hlavních politik vlády E. Moralese důraz na práva původních domorodých národů, které byly v minulosti diskriminovány elitou, především pocházející z řad kreolů (bělochů) a mesticů.

Podle odhadů Národního statického úřadu (INE[239]) pro rok 2010 má Bolívie 10,4 miliónů obyvatel (50,11 % jsou ženy; 49,89 % tvoří muži), což je relativně málo ve srovnání s okolními zeměmi, s výjimkou Paraguaje (6,34 miliónů obyvaltel).

Za posledních padesát let se počet obyvatel Bolívie ztrojnásobil. V roce 2010 dosáhla roční míra růstu populace 1,93 % a stala se tak druhou nejvyšší v Jižní Americe[240], hned po Francouzské Guayaně (2,5 %). Zároveň je tato míra nižší než tempo růstu mezi sčítáními v letech 1992 a 2001, které bylo 2,74 %. Snížení tempa růstu bylo způsobeno hlavně společným účinkem klesající plodnosti, z 6,5 dětí na jednu ženu v roce 1975 na 3,3 dítěte na jednu ženu v roce 2010, a snižující se úmrtnosti, zejména u dětí. Bylo dosaženo významných úspěchů v očekávané délce života při narození u populace, kdy mezi léty 1992 a 2010 došlo ke zvýšení o 7 let na celostátní průměr 67 let. Důležitý vliv měla také vnitřní migrace, která byla příčinou zrychleného procesu prostorového přerozdělení obyvatelstva. Zajímavostí u bolivijské populace je její vysoký stupeň heterogenity, a to přestože má 34 různých etnických skupin.[241]

---

[239] Instituto Nacional de Estadísticas.
[240] *Population Reference Bureau*, 2011. Dostupné: www.prb.org
[241] Podle sčítání lidu provedeného v roce 2001

3.1.2 Geografické rozložení obyvatelstva

Rozložení obyvatelstva na národním území vychází z historických, ekonomických, sociálních a migračních procesů.

Na ploše 1 098 591 km² je obyvatelstvo Bolívie rozmístěno nerovnoměrně. Průměrná hustota zalidnění je 9,5 obyvatele na km². Do popředí vystupují hustě osídlené oblasti severní náhorní plošiny Altiplano, oblasti údolí (valles) a integrovaná oblast Santa Cruz. Jižní část Altiplana a rozsáhlá oblast rovin v Beni a Chaco jsou méně obydlené z důvodu přírodních omezení.

Většina obyvatel země je soustředěna v departamentu La Paz, Cochabamba a Santa Cruz, ve kterých žije dohromady 70 % bolivijské populace. V andské oblasti koncentrují největší podíl obyvatel departamenty La Paz a Potosí. V subandské oblasti mají největší podíl obyvatel departamenty Cochabamba a Chuquisaca, v oblasti rovin (tzv. llanos) pak departamenty Santa Cruz a Beni. Celostátní hustota zalidnění je 9,5 obyvatele na km², přičemž se pohybuje mezi hustotou 1,3 obyvatele na km² v Pandu a 33,5 obyvatel na km² v Cochabambě. S rostoucím počtem obyvatel se v každém období zvyšovala také hustota zalidnění. V absolutním vyjádření zvýšily městské oblasti svůj demografický význam v tomto století 17krát, naopak ve venkovských oblastech se počet obyvatel stěží zdvojnásobil.

Tab 3.1: Obyvatelstvo podle departamentů, Bolívie

Department	Počet obyvatel*	v %	Městské oblasti	v % [a]	Venkovské oblasti	v % [b]
La Paz	2 839 946	27,24%	1 949 829	68,66%	890 117	31,34%
Oruro	450 814	4,32%	280 833	62,29%	169 981	37,71%
Potosi	788 406	7,56%	281 066	35,65%	507 340	64,35%
Cochabamba	1 861 924	17,86%	1 197 071	64,29%	664 853	35,71%
Chuquisaca	650 570	6,24%	321 784	49,46%	328 786	50,54%
Tarija	522 339	5,01%	362 720	69,44%	159 619	30,56%
Pando	81 160	0,78%	41 948	51,69%	39 212	48,31%
Beni	445 234	4,27%	315 112	70,77%	130 122	29,23%
Santa Cruz	2 785 762	26,72%	2 171 744	77,96%	614 018	22,04%
BOLÍVIE	**10 426 155**	**100%**	**6 922 107**	**66,39%**	**3 504 048**	**33,61%**

ZDROJ: vytvořeno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

** projekce na základě sčítání z r. 2001*
[a] Počet obyvatel/městské oblasti
[b] Počet obyvatel/venkovské oblasti

K podstatnějšímu růstu měststkých oblastí došlo pouze ve třech hlavních městech: La Paz, Cochabamba a Santa Cruz. Uvedená města jsou domovem pro více než 75 % obyvatel měst v Bolívii, pro čtyři z pěti ekonomicky aktivních obyvatel státu. Město Santa Cruz má v posledních letech největší průměrnou roční míru růstu, pro rok 2010 se tato míra odhaduje na 2,89 %, překonává tak národní průměr 1,93 %; následuje Cochabamba (2,05 %) a La Paz (1,46%), jehož míra růstu se již nachází pod národním průměrem. Ve zmíněných městech je také nejvyšší hustota zalidnění a největší nabídka zboží a služeb.

3.1.3 Struktura obyvatelstva podle věku

Obyvatelstvo Bolívie se vyznačuje velmi mladou věkovou strukturou. Podle údajů obdržených z projekcí na rok 2010 je přibližně polovina populace mladší 22 let, proto má věková pyramida populace v Bolívii širokou základnu. Obyvatelstvo mladší 15 let tvoří 36,26 % celkové populace (nejvíce v Jižní Americe), zatímco dospělá populace starší 65 let představuje pouze 4,52 %. Zbylých 59,22 % populace se tak nachází mezi 15 a 64 rokem věku.

Graf 3.1: Věková struktura obyvatelstva Bolívie
(r. 2010)

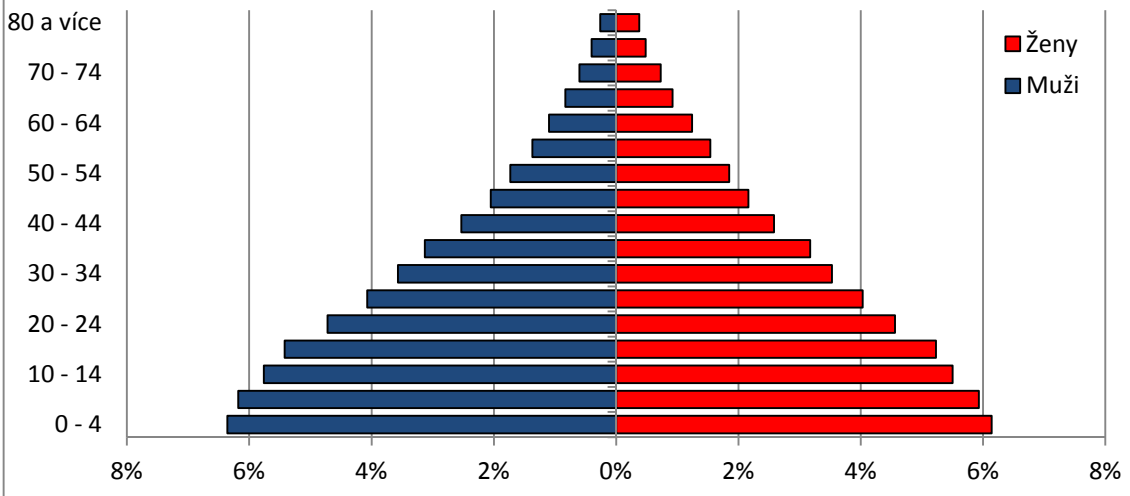

Zdroj: Národní statistický úřad

Úroveň porodnosti v Bolívii klesá, nicméně i tak zůstává nejvyšší v Jižní Americe, a to po Francouzské Guayaně[242] (26 narozených na každých 1000 obyv. s průměrem

[242] *Population Reference Bureau*, 2011. Dostupné: www.prb.org

3,3 dítěte na jednu ženu). [243] Tato skutečnost vysvětluje velký podíl obyvatel ve věku dětí a mládeže.

Ve všech departamentech Bolívie dochází k poklesu dětí připadajících na jednu ženu fertilního věku, jen departament Potosí stále udržuje vysokou míru fertility, jež je spojována s bludným kruhem chudoby v tomto departamentu.[244]

Hrubá míra úmrtnosti je sedm úmrtí na tisíc obyvatel, třetí nejvyšší po Urugauji (10) a Argentině (8). Pravděpodobně je to proto, že tyto země mají nejvyšší procento populace starší 65 let v Jižní Americe (13 % a 10 % v uvedeném pořadí), což není případ Bolívie, kde je podíl této věkové skupiny jen 4,52 %.[245] Míra kojenecké úmrtnosti u dětí do jednoho roku je v Bolívii také vysoká - 41,26 úmrtí na tisíc živě narozených dětí (nejvyšší v Jižní Americe)[246]. Tato míra se postupně snižuje díky veřejným strategiím zaváděným v souvislosti s výzvami na zlepšení zdraví, vzdělání a ochrany dětí a matek.[247] Je potřeba uvést, že Bolívie učinila v posledních 19 letech významný pokrok: v roce 1990 byla kojenecká úmrtnost v zemi téměř dvaktrát vyšší než dnes.[248]

Očekávaná délka života při narození v Bolívii podle oficiálních dat ze sčítání lidu prováděných v zemi roste. Podle odhadů pro rok 2010 je očekávaná délka života 67 let (muži 65; ženy 69). Toto číslo je ale nižší, než je průměr pro Jižní Ameriku (74 let- muži 71; ženy 77), což znamená, že je potřeba klást ještě větší důraz na

---

[243] Podíl vdaných žen v Bolívii ve věku mezi 15 a 49 lety, které používají antikoncepci (moderní metody) je nejnižší v Latinské Americe (34 %). Zdroj: Population Reference Bureau, 2011. Dostupné: www.prb.org
„Vzhledem k omezenému zvýšení využití antikoncepčních metod není divu, že se porodnost v letech 2003 až 2010 snížila jen mírně - z 3,8 dítěte na jednu ženu na 3,3. Toto není o tolik méně než byla míra 4,2 dítěte na jednu ženu zaznamenaná v demografickém a zdravotním průzkumu v roce 1998. Používání antikoncepčních metod v Bolívii je ve srovnání s jinými jihoamerickými zeměmi poměrně nízké a vzhledem k předchozímu desetiletí se zvýšilo jen nepatrně. Aby došlo k nárůstu používání antikoncepčních metod, bude zapotřebí lepšího přístupu k materiálu a metodám, a také bude potřeba informovat ženy o jejich možnostech, jak předcházet nechtěnému těhotentství." Zdroj: Population Reference Bureau. Dostupné: http://www.prb.org/SpanishContent/Articles/2010/bolivia-sp.aspx

[244] Zpráva OSN: *V Bolívii se zlepšuje očekávaná délka života při narození.* Dostupné: http://www.cambio.bo/noticia.php?fecha=2011-10-28&idn=57303

[245] 2011 Population Reference Bureau

[246] *„Průměrná míra kojenecké úmrtonosti v Jižní Americe je 18 úmrtí na tisíc živě narozených dětí."*
Zdroj: 2011 Population Reference Bureau.

[247] *„Některé náznaky ukazují, že zdraví kojenců a dětí by se mohlo zlepšit. Podíl dětí od 18 do 29 měsíců věku, které obdržely dětská očkování, se zvýšil ze 64 % na 79 % v letech 2003 a 2008. Došlo k pozitivnímu nárůstu procenta těhotných žen, které obdržely prenatální péči, z 65 % v roce 1998 a 79 % v roce 2003 na 90 % v roce 2008. Také bylo zaznamenáno zvýšení podílu matek, které obdržely kvalifikovanou lékařskou péči při porodu. V roce 2008 u přibližně 71 % porodů asistoval odborný lékařský personál. Jedná se o podstatný nárůst ve srovnání s 61 % o necelých pět let dříve. Odborná asistence u porodu je považována za zásadní pro snížení mateřské úmrtnosti, což je jeden z rozvojových cílů tisíciletí pro rok 2015."* Zdroj:Ministerstvo zdravotnictví a tělovýchovy (Ministerio de Salud y Deportes): *Encuesta Nacional de Demografía y Salud (Národní demografický a zdravotní průzkum). La Paz – Bolívie, ENDSA, 2008, str* 179. MSD: *Programa Reforma de Salud (Program reformy zdravotnictví).* INE, and ICF Macro, 2009.

[248] www.eclac.cz/mdg: *Reporte de avance en el ODM4 en América Latina y elCaribe. Reducir la mortalidad de los niños menores de 5 años. 2010.* Dostupné: http://www.eclac.cl/MDG/noticias/paginas/2/40012/ODM4.pdf

strategie v oblasti zdravotnictví, školství a dalších oblastech, které by umožnily, aby se Bolivijci dožívali vyššího věku.

Země Latinské Ameriky a Karibiku se vyznačují vysokou mírou sociální nerovnosti a jsou regionem s největší koncentrací příjmů. Kojenecká úmrtnost odráží tento stav, protože historicky byly nejvíce vyloučené a zranitelné skupiny zároveň těmi nejvíce postiženými.[249]

3.1.4 Struktura obyvatel podle vzdělání

Podle dat Průzkumu domácností (*Encuesta de Hogares, EH 2007*) byla míra gramtnosti populace starší 15 let na národní úrovni 90,74 % (96,04 % u mužů a 85,99 % u žen). Rozdíl v tomto podílu mezi muži a ženami dosáhl 10,05 %. Podle posledních tří sčítání lidu prováděných v letech 1976, 1992 a 2001 se ukazuje, že podíl gramotné populace roste. V městských oblastech 94,04 % lidí uvedlo, že umí číst a psát (96,18 % mužů a 92,06 % žen), zatímco ve venkovských oblastech to bylo jen 82,06 % (89,42 % mužů a 75,25 % žen).

Je potřeba zdůraznit úsilí týmu prezidenta E. Moralese, který v průběhu kampaně před prezidentskými volbami roku 2005 přijal strategii alfabetizace a informování původního indiánského obyvatelstva, pocházejícího zejména ze západní části země. Snažil se je připravit na to, aby se mohli zúčastnit hlasování v prezidentských volbách, protože tito lidé byli historicky z voleb vyloučeni nebo jim bylo v účasti ve volbách zabráněno, jelikož neměli občanský průkaz a neuměli si přečíst volební lístky. Tato situace se dramaticky změnila s příchodem E. Moralese do vlády, když v roce 2006 oznámil masovou kampaň alfabetizace. Prezidentský dekret č. 28675 jako první vytvořil v Bolívii program na vymýcení negramotnosti prostřednictvím aplikace kubánské metody „Ano, já můžu."[250]

---

[249] V řadě zemí s vysokou dětskou úmrtností existuje špatná situace: k nevyřešeným sociálním problémům se přidávají nízké investice do zdravotnictví. Výsledkem je potom taková politika ve zdravotnictví, která neinvestuje do prevence nemocí ani do podpory zdraví, natož pak do rozšiřování zdravotních služeb založených na primární péči.

[250] Internetový článek portálu TARINGA: *Bolivia, pronto un territorio sin analfabetos*. Dostupné: http://www.taringa.net/posts/info/1461794/Bolivia_-pronto-un-territorio-sin-analfabetos.html

3.1.5 Stupeň vzdělání

Vzdělání, jeden z pilířů rozvoje národů, má přímý vztah s kvalitou života a je určujícím prvkem pro možnosti zapojení se do pracovního trhu. Pokrytí vzdělávacího systému se měří pro populaci od 6 do 19 let, která je považována za školní populaci. Míra celkové docházky v celé zemi dosahuje 90,24 %; u mužů je to 91,50 % a u žen 88,99 %.[251]

Hlavní příčinou předčasného ukončení studia či opakování ročníku je chudoba. Nicméně statistická data ukazují, že navzdory chudobě se rodiče snaží děti do školy posílat, a pokud je ze školy stáhnou, je to proto, že vidí, že se v ní nic nenaučí nebo že to, co se v ní naučí, jim není užitečné. To znamená, že selhání vzdělávacího systému vede také k nedokončení školní docházky. Další příčinou předčasného ukončení studia je časné zapojení těchto obyvatel do pracovního procesu (zemědělské sezónní práce), aby tak mohli přispívat do rodinného rozpočtu.

V roce 1992 se prohlásilo za studenta vysoké školy či člověka s vysokoškolským vzděláním 324 693 osob a v roce 2001 tak učinilo 644 045 osob. V roce 2007 uvedlo 2 550 237 osob, že má vysokoškolské vzdělání, a to především v městských oblastech. V současné době je vysokoškolské vzdělání poskytováno 16 státními univerzitami[252] a 39 univerzitami soukromými[253].

3.1.6 Struktura obyvatelstva podle jazyka

Jedním z nejdůležitějších rysů obyvatelstva Bolívie je etnická a jazyková rozmanitost v devíti departamentech. Bolívie má tři oficiální jazyky: kastilštinu neboli španělštinu, zavedenou dobyvateli, kterou hovoří tři čtvrtiny populace, ačkoli v některých případech se jedná o jejich druhý jazyk. Dalšími dvěma úředními jazyky Bolívie jsou původní domorodé jazyky: kečuánština (dědictví Inků), kterou se mluví hlavně v departamentech Cochabamba, Chuquisaca a Potosí, a ajmarština, která pochází ještě z dob před inckou civilizací a kterou se mluví především v departamentech La Paz a Oruro. Na východě země, v departamentech

[251] Instituto Nacional de Estadísticas (Národní statistický úřad): *Encuesta de Hogares (Průzkum domácností),* 2007.
[252] Portal del gobierno boliviano, ADSIB: http://www.bolivia.gob.bo/default4.html
[253] Článek portalu bolpress: *EL MINISTERIO Y LA ANUP CONSENSÚAN UN REGLAMENTO GENERAL DE FUNCIONAMIENTO Evalúan a 39 universidades privadas en Bolivia*. Dostupný: http://www.bolpress.com/art.php?Cod=2011080306

Santa Cruz a Beni, se běžně používá jazyk guaraní a moxeňo, spolu s dalším tuctem domorodých jazyků.

Kromě výše uvedených jazyků existuje nejméně 37 původních jazyků a 127 dalších dialektů, které používají malé domorodé skupiny roztroušené po celém území Bolívie.

3.1.7 Sebeidentifikace

Jak již bylo zmíněno dříve, obyvatelstvo Bolívie se vyznačuje vysokým stupněm heterogenity, protože má různé etnické skupiny (viz mapu původních národů Bolívie). Většinu bolivijské populace tvoří domorodé (indiánské) obyvatelstvo. Jeho podíl dosahuje 55,3 % (přibližně 5 734 385 obyvatel) podle posledních aktualizovaných údajů poskytnutých Statistickým úřadem Bolívie (průzkum provedený na domácnostech v roce 2008)[254]. V městských oblastech se ztotožňuje s některou etnickou skupinou 44,5 % obyvatel, ve venkovských oblastech se identifikovalo s některým původním národem 77 % obyvatel.

Abychom získali představu o stratifikaci domorodých národů, využijeme informace získané na základě posledního sčítání lidu provedeného v Bolívii v roce 2001 a analýzu Ekonomické komise pro Latinskou Ameriku a Karibik (šp. CEPAL)[255], podle kterých je v oblasti rovin **(východ)** 17 % obyvatel indiánského původu a 83 % nepatří k domorodcům, v oblasti And a údolí **(západ)** původní obyvatelé představují 52 % a 30 % v uvedeném pořadí. Nejdůležitějšími domorodými národy[256] jsou pak Kečuánci (50,3 %) a Ajmarové (39,8 %), kteří žijí především na *západě* a jsou soustředěni zejména v jihozápadní části země.[257] Další významné původní národy se nacházejí na *východě* (národy Chiquitano 3,6 %, Guaraní 2,5 % a Moxeňo 1,4 %).[258]

---

[254] INE: http://www.ine.gob.bo/indice/EstadisticaSocial.aspx?codigo=30801

[255] Molina Barrios, Ramiro, projekt Meziamerické rozvojové banky (BID) a Ekonomické komise pro Latinskou Ameriku a Karibik (CEPAL*): Los pueblos indígenas y la población afrodescendiente en los censos (Domorodé národy a potomci Afričanů ve sčítáních lidu). Santiago de Chile: OSN,* str. 43,44.

[256] Podle dat sčítání lidu z roku 2001 žije z celkové populace 8,3 miliónů obyvatel 62,4 % v městských oblastech (5,2 miliónů osob) a 37,6 % ve venkovských oblastech (3,1 miliónů osob). Z celkového počtu obyvatel identifikovalo samo sebe za příslušníka domorodé populace celkem 5 milionů osob. (určeno pro obyvatele starší 15 let)

[257]Portál Světové banky: *Bolivia – datos destacados (čj. Důležitá data o Bolívii)*. Dostupné: http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/BANCOMUNDIAL/EXTSPPAISES/LACINSPANISHEXT/0,,contentMDK:20505826~menuPK:508626~pagePK:146736~piPK:226340~theSitePK:489669~isCURL:Y,00.html

[258]ALBÓ, X.: *'The „Long Memory" of Ethnicity in Bolivia and Some Temporary Oscillations'*, in CRABTREE, John; WHITEHEAD, Laurence. Unresolved Tensions: Bolivia Past and Present. Pittsburgh, Pa: University of Pittsburgh Press, 2008, str. 13.

Při srovnání departamentů podle etnicko-jazykové příslušnosti obyvatel se ukazuje, že departamenty La Paz, Cochabamba, Potosí, Oruro a Chuquisaca mají největší podíl původní indiánské populace, podíl vyšší než 70 %, někdy dokonce až 90 %, proto je možno považovat tyto departamenty za indiánské. Na druhé straně, čtyři zbývající departamenty - Tarija, Santa Cruz, Beni a Pando - vykazují podíly indiánského obyvatelstva nižší než 40 %, jak ukazuje následující graf.[259]

Graf 3.2: Rozdělení obyvatel v departamentech podle etnicko-lingvistické příslušnosti

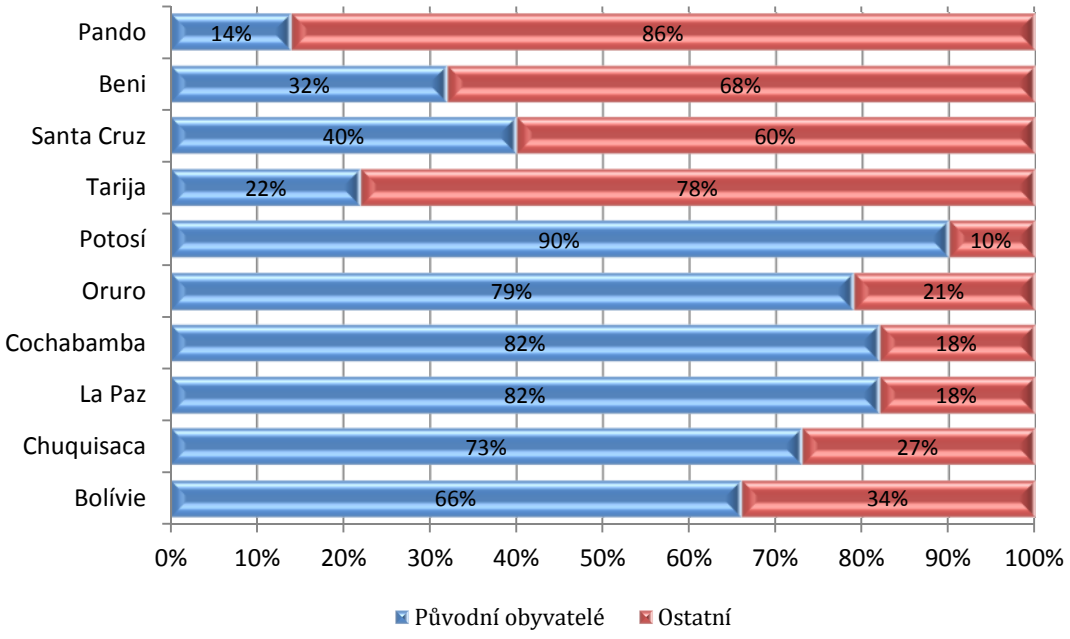

Zdroj: vlastní vypracování na základě dat poskytnutých Národním statistkým úřadem Bolívie

V departamentech Cochabamba a La Paz žije více než polovina domorodé populace celé země (57 %). Ačkoli je departament Santa Cruz vzhledem k vlastní celkové populaci považován za neindiánský, díky vysokému celkovému počtu obyvatel departamentu figuruje na třetím místě co se týče počtu původních obyvatel, kteří tvoří téměř 15 % domorodé populace na národní úrovni.

Další zajímavou ekonomickou specifikou je skutečnost, že na národní úrovni žije domorodé obyvatelstvo především v městských oblastech (54 %). V případě

[259] ALBÓ, X.: *'The „Long Memory" of Ethnicity in Bolivia and Some Temporary Oscillations..., cit. zdroj*, str.44.

neindiánské populace se potvrzuje očekávané chování, tj. nízký podíl obyvatel žijících ve venkovských oblastech (21 %).[260]

Podle údajů uvedených CIA je klasifikace etnických skupin v Bolívii následující: 55 % domorodé obyvatelstvo (indiáni), 30 % mestici a 15 % běloši.[261] Na základě těchto informací můžeme konstatovat, že Bolívie je zemí s největším počtem původního domorodého obyvatelstva v Jižní Americe.

Tato mnohonárodnost etnik, která existují v Bolívii, především mezi západem (collas)[262] a východem (cambas)[263], je příčinou různých sociálních a politických problémů v zemi, a to kvůli kulturním, rasovým a ekonomickým rozdílům mezi "cambas" a "collas", kteří tak mezi sebou vytváří *Dvě Bolívie (Dos Bolivias)*[264]. To byl také hlavní faktor toho, že vláda E. Moralese byla nucena přepracovat Politickou ústavu státu[265] a vytvořit departamentální samosprávy, aby tak byla uznána národní rozmanitost, která v zemi je a která ovlivnila i oficiální název země: z Republiky Bolívie se stal „Multinárodní stát Bolívie"[266].

Následující tabulka (*Tab. 3.2*) shrnuje rozdíly, které existují mezi těmito dvěma oblastmi.

---

[260] Pokud se podíváme na zastoupení různých národů v departamentech je vidět, že v případě národu Kečuánců a Ajmarů došlo k přesunu z jejich domovských oblastí do jiných oblastí, zejména na východ, jako důsledek několika migračních vln od poloviny 19. století. Toto vysvětluje významnou přítomnost Kečuánců a Ajmarů v departamentech Santa Cruz a Pando.

[261] Publikace CIA: *The Word factbook.* Dostupné: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bl.html

[262] *Colla* jsou označováni indiánští obyvatelé západních andských výšin. Většinová indiánská populace je pak tradičně soustředěna v západních hornatých oblastech.

[263] Historicky se za národ camba považují obyvatelé východních nížinatých departamentů a departmentu Tarija. Bělošská menšina doplněná mestici se koncentruje a převládá ve východních nížinatých oblastech země, zejména kolem hospodářského a politického centra Santa Cruz de la Sierra.

[264] BANÚS VIDAL, Shirley Consuelo: *The Two Bolivias. Bolivian Regions "Choose Autonomy".* Praha 28.05.2008 – 30.05.2008. In: ROLENC, Jan Martin (ed.). *Crucial Problems of International Relations through the Eyes of Young Scholars.* Praha : Nakladatelství Oeconomica, 2008, s. 33–49. International Conference of Young Scholars.

[265] *„Skok uskutečněný původními domorodými národy v Bolívii je jedinečný na celém americkém kontinentu. Rozhodli se převzít na sebe riziko bytí, existence, a to nejen fyzické, ale také politické. Uvědomili si, že aby mohli mít slovo, musí mít moc, a posupně pracovali až toho dosáhli v nové Politické ústavě státu, která uvádí, že „se považuje za původní indiánský rolnický národ celé lidské společenství, které sdílí společnou kulturní identitu, jazyk, historickou tradici, instituce, území a světonázor, a jehož existence předchází španělské koloniální invazi."* Zdroj: Portál Pueblos originarios en América: *Bolívia. Dostupné:* http://www.pueblosoriginariosenamerica.org/?q=libro/pueblos-originarios-en-america/pueblos-originarios-en-america/bolivia

[266] Politická ústava státu, vyhlášená dne 7. února 2009, uvádí, že Bolívie je unitárním sociálním státem multinárodního komunitárního práva, státem svobodným, nezávislým, svrchovaným, demokratickým, mezikulturním, decentralizovaným se samosprávami, založeným na politické, ekonomické, právní, kulturní a jazykové pluralitě a rozmanitosti v rámci integračního procesu země. (šp. Bolivia se consitutye en Estado Unitario Social de Derecho Plurinacional Comunitario, libre, independiente, soberano, democrático, intercultural, descentralizado y con autonomías, fundada en la pluralidad y pluralismo político, económico, jurídico, cultural y lingüístico dentro del proceso integrador del país.) Zdroj: Mendoza, L.: *Controversia: De la República al Estado Plurinaciona.* Internetový článek portálu eju!, publikovaný 2/8/2009. Dostupný: http://eju.tv/2009/08/controversia-de-la-repuacute-blica-al-estado-plurinacional/

Tab. 3.2: Srovnání východní a západní části Bolívie

ZÁPADNÍ ČÁST	VÝCHODNÍ ČÁST
➲ Indiánská andská oblast. ➲ Převážně indiáni. ➲ Vysoká míra negramotnosti jako výsledek diskriminace indiánského obyvatelstva od dob kolonizace, které má dosud nejnižší životní úroveň (ekonomická situace, vzdělání, atd.) ➲ Západní indiánské oblasti zůstávají nejzaostalejším regionem Bolívie. ➲ Závislost na těžební ekonomice. ➲ Podpora centralismu (La Paz), prezident Evo Morales a socialistické myšlenky. ➲ Silné vztahy s Venezuelou a Kubou.	➲ Mestici a kreolové. ➲ Vždy europoidního vzezření. ➲ Během období kolonizace měli právo studovat, zastávat lepší pozice v práci, vlastnit více půdy, apod., tedy privilegia, která si udržují až dodnes. ➲ Kapitalisticky smýšlející a prosperující regiony. ➲ Ovlivněni myšlenkami jako je volný trh ze USA. ➲ Více přírodních zdrojů (území bolivijských ložisek zemního plynu) a aktivnější ekonomiky; z těchto důvodů si chtějí podržet více poplatků/tantiémů a ne je odvádět do centrální pokladny. ➲ Obavy ze snah E. Moralese zavést venezuelský styl socialistické autokracie v Bolívii.

Zdroj: Vlastní zpracování.

3.2 Sociální faktory

Podle údajů publikovaných UNDP ve zprávě o společenském rozvoji pro rok 2011[267] zaujímá Bolívie v žebříčku 187 zemí srovnaných podle **indexu lidského rozvoje** 108. místo, mezi jihoamerickými Paraguají (107) a Guyanou (117), což ji řadí do kategorie středně rozvinutých zemí. Pozice Bolívie v žebříčku indexu, jehož hodnoty se pohybují od 0 do 1 a Bolívie dosahuje výše 0,66, poukazuje na mnoho velkých nedostatků, které negativně přispívají ke stavu zdejšího lidského rozvoje, a které jsou historicky hluboce zakořeněny. Pozorujeme-li však hodnoty tohoto indexu v čase a porovnáme-li je s výsledky zaznamenanými v předchozích dekádách (0,56 v roce 1990 a 0,61 v roce 2000), vidíme výrazné zlepšení v některých komponentech indexu: očekávaná střední délka života (67 let), průměrná délka školní docházky (9,2 let) a hrubý národní produkt na obyvatele v paritě kupní síly (4 054 USD/ob. v roce 2005).

Aktualizujeme-li HDP na obyvatele v paritě kupní síly v souladu s údaji databáze *Population Reference Bureau* pro rok 2009, získáme hodnotu 4 250 USD/ob., což je druhá nejnižší hodnota v rámci celé Jižní Ameriky po Guyaně ležící hluboko pod průměrem regiónu (průměrná hodnota pro Jižní Ameriku činí 10 200 USD/ob.).

[267] UN Development programme: *Human Development Report 2011*. http://hdrstats.undp.org/es/indicadores/103106.html

Bolivijské obyvatelstvo patří mezi socioekonomicky nejrůznorodější a nejnerovnoměrnější společnosti Jižní Ameriky, na což poukazují hodnoty Giniho koeficientu. Tento koeficient je jedním z nejpoužívanějších indikátorů pro měření nerovnoměrnosti v rozdělení bohatství ve společnosti. Podle údajů Oddělení pro analýzu sociální a hospodářské politiky (UDAPE)[268] spadající pod Ministerstvo plánování, které v prosinci roku 2010 vydalo dokument „Rozvojové cíle tisíciletí v Bolívii“, došlo k mírnému zlepšení národní hodnoty Giniho koeficientu, a to k poklesu z výše 0,62 v roce 2000 na úroveň 0,51 v roce 2009, což bylo nejspíše způsobeno vlivem růstu pracovních příjmů domácností a zvýšením vládních transferů. Toto zlepšení nicméně nezměnilo nic na skutečnosti, že Bolívie v regionu stále patří mezi země s nejnerovnoměrnějšími úrovněmi distribuce bohatství ve společnosti.[269] Podle údajů CIA se Bolívie s hodnotou Giniho koeficientu pro rok 2009 ve výši 58,2 bodu nacházela ve světovém srovnání na deváté nejhorší pozici. Kolumbie zaujímá s hodnotou 58,5 osmou pozici a je jednoznačným lídrem regionu v této neblahé statistice. Spolu s Bolívií, jejíž hodnota daného koeficientu je téměř identická, jsou obě země považovány za region s největší nerovností v rozdělení příjmů v rámci celé Jižní Ameriky.[270]

Graf 3.3: Vývoj Indexu Gini v letech 1996 - 2009 (a)

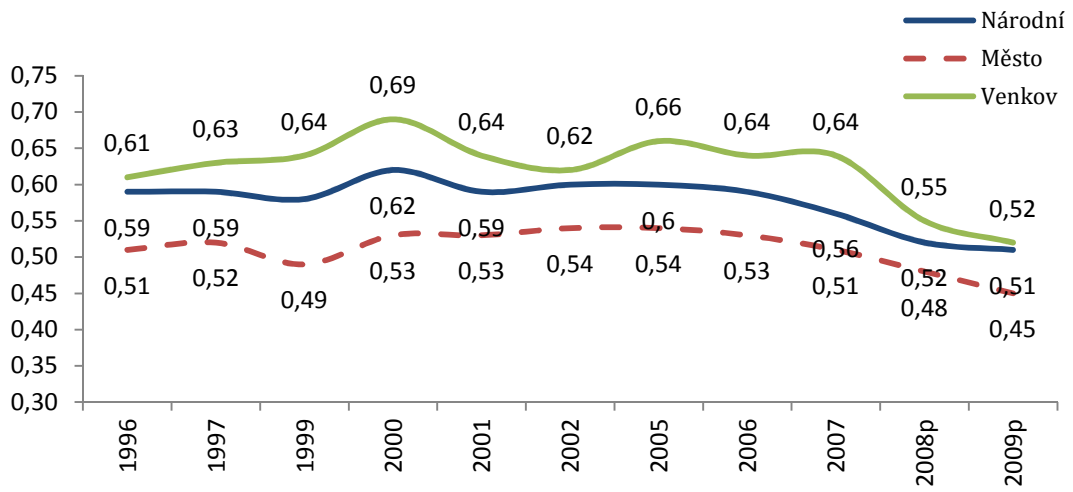

ZDROJ: UDAPE na základ dat INE - Průzkum domácností
(a) odpovídá příjmu jedné osoby domácnosti

[268] Unidad de Análisis de Políticas Sociales y Economicas – UDAPE, šp.
[269] UDAPE: Sexto *informe de progreso de los Objetivos de Desarrollo del Milenio en Bolivia.* 2010, str. 37. Dostupné: http://www.udape.gob.bo/portales_html/ODM/Documentos/InfProgreso/6to%20Informe%20de%20Progreso.pdf
[270] CIO: *The Word factbook*. Dostupné: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2172.html?countryName=&countryCode=&regionCode=(

Pokud se zaměříme na hodnoty Giniho koeficientu získané v různých sídelních oblastech, vidíme, že nejvyšších úrovní je dosahováno na venkově, a to v průměru kolem 0,52. Naopak v městských oblastech hodnota Giniho koeficientu postupně klesá, konkrétně na úroveň 0,45 v roce 2009. Po roce 2008 je patrný pokles příjmové nerovnosti, což je zřejmě důsledkem vlivu vládních transferů.[271]

Podle údajů Světové banky pro rok 2008 dosahoval podíl nejbohatších 10% obyvatel na hrubém národním důchodu 43,3%, podíl 20% nejbohatších pak 59,3%. Naopak podíl nejchudších 10% populace dosahoval pouze na 0,5% hrubého národního důchodu a podíl 20% nejchudších pak pouze na 2,1%.[272] Ve srovnání s údaji z roku 2007 můžeme pozorovat jisté zmenšení podílu nejbohatších skupin, a to ze 45,3%, resp. ze 61,2%. Na závěr můžeme konstatovat, že bolivijská společnost trpí extrémní příjmovou nerovnoměrností, přičemž největší část bohatství je koncentrována v rukou nejbohatších 10% populace. Světová banka řadí Bolívii do skupiny zemí s nižším středním příjmem.

Po roce 2007 byl zaznamenán významný pokrok v oblasti redukce extrémní chudoby v Bolívii, což bylo výsledkem působení různých faktorů. Mezi těmito faktory můžeme vyzdvihnout růst příjmů domácností v důsledku růstu mezd, nízké zvýšení cen potravin ve venkovských oblastech a politiku transferu zdrojů ve prospěch nejpostiženější části populace prostřednictvím nově vzniklých sociálních programů, jako jsou poukázky „Juancito Pinto“ (2006), „Renta Dignidad“ (2008) a poukázky „Juana Azurduy“ (2009).[273]

Oproti nepříliš významným úspěchům zaznamenaným mezi léty 1996 a 2007 (redukce o pouhé 3,4 procentní body) se odhaduje, že během posledních dvou let bylo dosaženo zatím největšího pokroku v oblasti redukce extrémní chudoby v zemi (*viz. Graf 3.4*). V roce 2007 bylo procento obyvatel žijících s příjmem pod úrovní základního potravinového koše (CBA) 37,7%, zatímco pro rok 2009 se výše stejné veličiny odhaduje již jen na 26,1%, což jinými slovy znamená pokles o celých

[271] UDAPE: *Sexto informe de progreso de los Objetivos de Desarrollo del Milenio en Bolivia .., .*cit. zdroj. str. 37.
[272] Portál Světové banky: http://datos.bancomundial.org/indicador/SI.DST.FRST.20/countries
[273] Transfery zdrojů ve prospěch obyvatelstva prostřednictvím těchto poukázek měly pozitivní dopad na růst příjmů domácností. Pokud bychom tyto transfery nezahrnuly do výpočtu výše příjmů domácností, dosahovalo by v roce 2009 procento extrémně chudých přibližně o 2% vyšší hodnoty oproti stavu, kdy by tyto údaje byly uvažovány. Zdroj: UDAPE: *Sexto informe de progreso de los Objetivos de Desarrollo del Milenio en Bolivia .., .*cit. zdroj. str. 37.

11,6 procentních bodů ve zmíněném období. V takovém případě by scházely již jen pouhé dva procentní body pro splnění miléniového cíle (MDGB), který byl stanoven na výši 24,1% v roce 2015.

Graf 3.4: Vývoj a projekce výskytu extrémní chudoby (1990 - 2015)

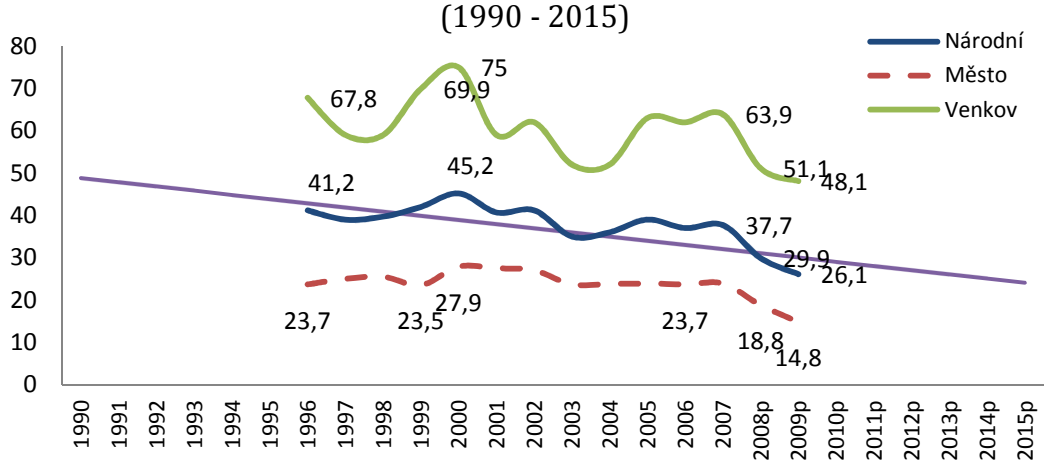

Zdroj: Průzkum domácností, INE, 1996 - 2009

K nejvyššímu snížení extrémní chudoby došlo na venkově, kde hodnota poklesla ze 75% v roce 2000 na 48,1% v roce 2009 (tedy o 26,9 procentních bodů). V městských oblastech představoval tento pokles již jen 13,1 procentních bodů. Vyjádříme-li chudobu v absolutních číslech, zjistíme, že v celé zemi žije v extrémní chudobě 2,7 milionu z celkových 10,4 mil. obyvatel, z nichž 1 milion připadá na městské oblasti a 1,7 milionu na venkov.[274]

Sledujeme-li navíc údaje podle etnicko-lingvistického klíče, všimneme velkých rozdílů mezi indiánskou a neindiánskou populací. V roce 2009 byl výskyt extrémní chudoby mezi bolivijskou populací, která byla identifikována jako indiánská, přibližně dvojnásobný ve srovnání s populací označenou jako neindiánská, tedy 34,2%, resp. 15,5%.

V celém analyzovaném období (1996 – 2009) se nejvýraznější redukce extrémní chudoby odehrála v rámci indiánské populace (pokles o 23,5 procentních bodů), zatímco redukce u neindiánské části populace dosáhla pouze 11,6 procentních bodů (*viz. Graf 3.5*). I přes tento pozitivní vývoj je propast mezi oběma skupinami populace stále velmi významná.

[274] Zdroj: UDAPE: *Sexto informe de progreso de los Objetivos de Desarrollo del Milenio en Bolivia ..,* .cit. zdroj. str. 31.

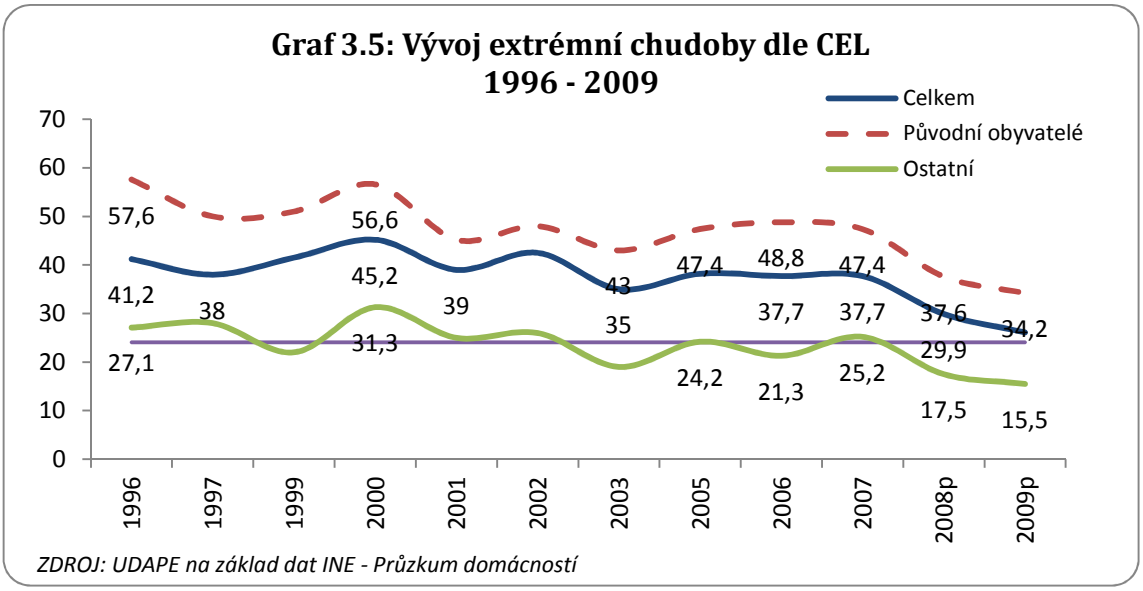

Dostupné informace nenabízejí aktuální statistiky na departamentální úrovni. Nicméně na základě údajů vyplývajících z Národního cenzu obyvatel a obydlí z roku 2001[275] jsou mezi departamenty obrovské rozdíly. V roce 2001 se miléniovým cílům blížil nejvíce department Santa Cruz (25,1%), zatímco mezi v tomto směru nejzaostalejší departamenty patřily Potosí a Chuquisaca, kde extrémní chudoba přesahovala hodnotu 60% (*viz. Graf 3.6*).

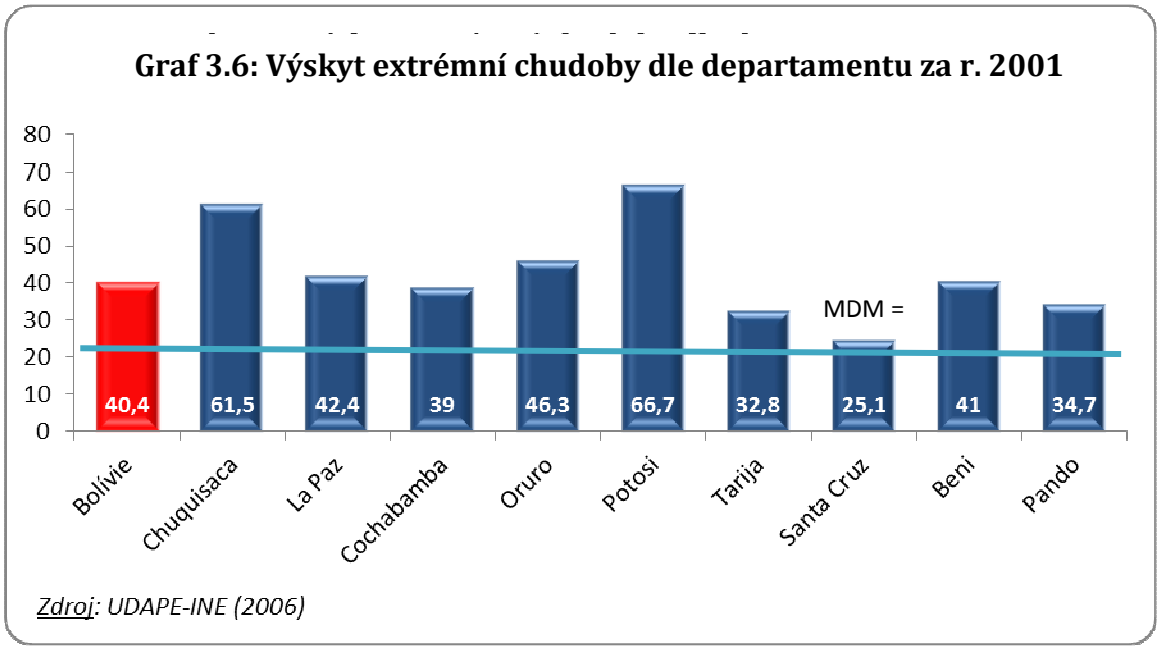

[275] Šp. Censo Nacional de Población y Vivienda 2001 (CNPV).

Procento populace žijící v mírné chudobě[276] se snížilo ze 64,8% v roce 1996 na 50,6% v roce 2009 (*viz Tab. 3.3*). To znamená, že v posledním roce 51 z každých 100 Bolivijců žilo ve stavu mírné chudoby, přičemž největší část z nich obývá venkov (68,6%).

Tab. 3.3: Procento obyvatel žijících v mírné chudobě v časovém vývoji, podle základních charakteristik, 2000-2009 (v %)

Rok	2000	2001	2002	2003-2004	2005	2006	2007	2008	2009
Celonárodní	**66,4**	**63,1**	**63,3**	**63,1**	**60,6**	**59,9**	**60,1**	**56,6**	**50,6**
Město	54,5	54,3	53,9	54,4	51,1	50,3	50,9	48,0	41,3
Venkov	87,0	77,7	78,8	77,7	77,6	76,5	77,3	72,9	68,6

Zdroj: UDAPE con datos de INE-Encuestas de Hogares.
Odhaduje se, že mírná chudoba by byla jen doplňkovým bodem, pokud by nebyla pro rok 2009 zahrnuta Renta Dignidad.

Podle údajů *Population Reference Bureau* pro rok 2011 žije 25% bolivijské populace s příjmem menším než 2 USD/den, přičemž tento podíl je za Kolumbií a Surinamem třetím nejhorším v rámci celé Jižní Ameriky.

"Nedostatek decentní práce[277], který na konci dekády stále přetrvává, je konzistentní s růstem chudoby mezi pracující populací, přestože byl tento typ chudoby v rámci teritoria celé Jižní Ameriky v první dekádě třetího tisíciletí snížen."[278]

Podle oficiálních údajů z nejaktuálnějšího Průzkumu domácností (rok 2007) dosáhla míra otevřené nezaměstnanosti[279] celkem 5,18%, mezi muži 4,53% a mezi ženami 5,95%. V rámci městské populace pak zaznamenala celkovou míru 7,67%, u mužů 6,29% a u žen 9,41%, zatímco na venkově jen 1,60%, u mužů 1,88% a u žen 1,28%. Národní statistický úřad nezaznamenává údaje o mírách nezaměstnanosti specificky v jednotlivých departamentech, což nám znemožňuje detailnější analýzu.

[276] Indikátor výskytu mírné chudoby měří procento obyvatel žijících s příjmem pod hranicí mírné chudoby (tj. základní potravinový koš + základní statky a služby nepotravinového charakteru). Pro rok 2009 byla stanovena průměrná úroveň hranice mírné chudoby v Bolívii na osobu za měsíc na 589,9 Bs. (86,4 USD) ve městě a na 424 Bs. (60 USD) na venkově.
[277] Tento termín je charakterizován přístupem pracujících k sociálnímu pojištění, zvyšováním minimální reálné mzdy a výší středního příjmu.
[278] *Tento fenomén nabývá rostoucích tendencí v zemích s vysokým podílem venkovského obyvatelstva a s pracovní silou tvořenou samo-zaměstnavateli a pomocnými dělníky*. Zdroj: OIT: *Zpráva 2011*, str. 15.
[279] Jedná se o míru tzv. otevřené nezaměstnanosti, tj. o ukazatel aplikovaný na ekonomicky aktivním obyvatelstvu starším 14 let, které je schopno a má zájem pracovat a zároveň pracuje alespoň 1 hod týdně.

Tab 3.4: Bolívie: Vývoj míry otevřené nezaměstnanosti 2000-2010

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Celonárodní	4,76	5,24		6,01			5,08	5,18			
Město	7,40	8,50	8,70	9,17	6,20	8,20	7,99	7,67	6,7	7,9	6,5
Venkov	0,93			1,61			1,19	1,60			

Zdroj: Národní statistický úřad Bolívie a Mezinárodní organizace práce (Area urbana)

Jak si můžeme všimnout v *Tab. 3.4*, vývoj úrovně nezaměstnanosti ve městech měl v posledních letech klesající tendenci s výjimkou roku 2009, který negativně poznamenaly dopady světové ekonomické krize. Nicméně některé jiné instituce, jako např. CEDLA[280], upozorňují, že skutečná míra nezaměstnanosti je mnohem vyšší. Na základě průzkumu prováděného v největších bolivijských městech měla městská nezaměstnanost[281] dosahovat až 8,8%, přičemž nejvyšší míra 11,6% byla zaznamenána v La Paz, následovaly Cochabamba s 9%, Santa Cruz s 8% a El Alto s 7,7%. CEDLA přisuzuje tato vysoká čísla ztrátě dynamiky pracovně intenzivních výrobních činností jako v případě zpracovatelského průmyslu, ve kterém došlo k přesunu části pracovní síly – zejména mladých a žen – do sféry nucené nečinnosti či skryté nezaměstnanosti.[282] *Viz Příloha č. 7.*

Podle údajů shromážděných Mezinárodní organizací práce (ILO) představovala v roce 2009 bolivijská neformální zaměstnanost v nezemědělských sektorech celkem 69,5%[283] existující zaměstnanosti (jde o třetí nejvyšší míru v rámci Jižní

[280] CEDLA: Centro de Estudios para el Desarrollo Laboral y Agrario, šp.

[281] Průzkum městské nezaměstnanosti 2010 prováděný v hl. městech depart. (La Paz, Santa Cruz, Cochabamba) a v El Alto.

[282] "Je *to případ, mimo jiné, právě zpracovatelského průmyslu, který v roce 2010 snížil svůj růst na 2,6%," tvrdí CEDLA, což podle organizace ukazuje na skutečnost, že nezaměstnanost nabývá "strukturálního charakteru a ovlivňuje stále větší část pracovní síly s největší intenzitou mezi vzdělanějšími mladými a mezi ženami jakéhokoli věku."* CEDLA rovněž naznačuje, že čím vyšší je stupeň dosaženého vzdělání, tím vyšší je ve skupině míra nezaměstnanosti, což platí ve všech městech. Nejvyšší úrovně nezaměstnanosti se týkají části populace s vůbec nejvyšším stupněm vzdělání (magisterské a postgraduální) tedy 12,1% a těch v sekundárním cyklu (10,5 %) a to ve stejné míře mezi muži a ženami. V Bolívii je nicméně velká část pracovní síly koncentrována v neformálním sektoru, což podle CEDLA velmi zkresluje oficiální průzkumy.
Zdroje: Článek portálu Los Tiempos: *Desempleo alto en Bolivia aunque hay crecimiento económico*, 29/4/2011. Dostupný: http://www.lostiempos.com/diario/actualidad/economia/20110429/desempleo-alto-en-bolivia-aunque-hay-crecimiento_123599_247759.html; Článek portálu Los Tiempos: *OIT: Baja índice de desempleo en Bolivia en 2010*, 23/1/2011. Dostupný: http://www.lostiempos.com/diario/actualidad/economia/20110123/oit-baja-indice-de-desempleo-en-bolivia-en-2010_109813_215782.html

[283] V neformálním sektoru 48%; ve formálním sektoru 18,4%; v samozásobitelských službách 3,1%. Zaměstnanost v neformálním sektoru zahrnuje polovinu zaměstnané populace v těchto zemích: Kolumbie 50,4%, Peru 49,2% a Bolívie 48%. Společným faktorem spojujícím tyto tři země je vysoký podíl samo-zaměstnavatelů na celkové zaměstnanosti, což je důsledkem velké váhy maloobchodu a ekonomických činností malého rozsahu, které čelí enormním ekonomickým restrikcím omezujícím jejich expanzi produkce statků a služeb. V Peru a Bolívii je registrována vyšší míra zapojení žen než mužů v neformálním sektoru. Velikost neformálního sektoru ve skupině mladých je obzvláště významná v Bolívii, Paraguaji a Peru, kde přibližně 85 z každých 100 mladých má přístup pouze k neformálnímu zaměstnání.
Zdroj: Organización Internacional del Trabajo: *Panorama laboral 2011 – América Latina y el Caribe*, 1. edice, OIT / Oficina Regional para América Latina y el Caribe, 2011. Str.69. ISBN: 978 92 2 325890 0 (versión web pdf), dostupné: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_171539.pdf

Ameriky po Paraguaji se 70,7% a Peru s 69,9%).[284] Tento stav přináší následující efekty: nejisté příjmy, absenci sociálního pojištění, nestálost pracovních míst a jiné problémy poškozující kvalitu života obyvatel.[285]

V případě Bolívie spadá 92% pracovníků primárního sektoru do kategorie samo-zaměstnavatelů nebo neplacených členů rodiny, což do velké míry představuje právě rodinné zemědělství. Tito pracovníci tvoří 73% celkové venkovské zaměstnanosti a jejich výdělek odpovídá 55% průměrného venkovského příjmu.[286]

Graf 3.7: Složení příjmů ve městech a na venkově v různých zemích Latinské Ameriky

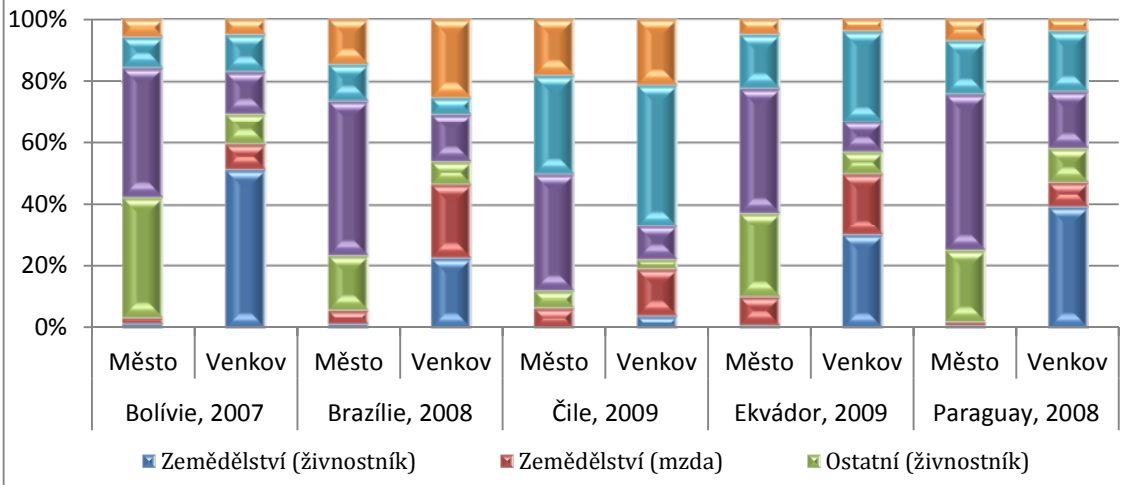

Zdroj: Organizace pro výživu a zemědělství FAO

Z celonárodního průzkumu domácností z roku 2009 vyplývá, že největší část ekonomicky aktivního obyvatelstva staršího 15 let pracovala jako samo-zaměstnavatel (33,37%). Pravidelní zaměstnanci zaujímali na celkovém počtu ekonomicky aktivní populace podíl 27,66% a dělníci 9,85%. Ve stejném období tvořil podíl pracovníků a učňů nepobírajících odměnu 21,57%. Kategorie

[284] Organización Internacional del Trabajo, *Panorama Laboral 2011*..., cit. zdroj, str. 67.
[285] Podle OIT (Aj. International labour organization, ILO) vykazují země s vyšší mírou chudoby a nižším příjmem na obyvatele, jako v případě Bolívie, Ekvádoru a Paraguaje, širší míru příjmů pocházejících ze samo-zaměstnavatelských činností než z pracovních činností námezdních. *„Máme na mysli venkovské ekonomiky s vysokou váhou rodinných rolnických podniků, které část své produkce využívají pro vlastní spotřebu. V těchto venkovských ekonomikách je patrná nízká institucionalizace sociálních vztahů a související slabá přítomnost státních orgánů, což se odráží ve vysoké neformální zaměstnanosti, slabé sociální ochraně a v extrémně chatrných pracovních podmínkách, ve kterých musejí pracovat příslušníci chudých rodin, protože jako nemajetní nemají jinou alternativu přežití než hledání zaměstnaneckého pracovního místa.“*
[285] Viz Graf 3.7.
[286] Organización Internacional del Trabajo, *Panorama Laboral 2011*..., cit. zdroj, str. 89.

zaměstnavatelů a společníků zaujímala 4,84%, služky v domácnosti tvořily 2,58% a družstevníci pak jen 0,14%.

Složení populace podle ekonomické aktivity v roce 2009 ukazuje, že v rostlinné výrobě, chovu dobytka, lovu, lesnictví a rybolovu pracovalo 32,05% ekonomicky aktivního obyvatelstva; obchodní činnost (velkoobchod a maloobchod) a opravy 15,60%; zpracovatelský průmysl zaujímal 11,33%; stavebnictví 7,40%; doprava, skladovací služby a spoje 6,58%; školství 5,62%; samo-hospodaření domácností 2,51% a hotelnictví a pohostinství 4,70%.[287]

Podle dat CEDLA z roku 2010 dosahuje mezi departamenty nejvyšší úrovně průměrné měsíční mzdy departament Santa Cruz s 1 802 Bs. (259 USD), následuje Cochabamba s 1 569 Bs. (226 USD), La Paz s 1 499 Bs. (216 USD) a El Alto s 1 147 Bs. (165 USD). Údaje z ostatních departamentů nejsou k dispozici.[288] *Viz Příloha č. 8*

Ve velmi chudých zemích s nízkým stupněm institucionálního rozvoje, jako například v Bolívii, přispívá toto zaostávání pracovního trhu ke zhoršování sociálních indikátorů. Nízké mzdy[289] a nejistota zaměstnání spolu s nedostatečnou výší příjmů pocházejících ze samo-zásobitelství, jsou faktory pracovního prostředí, které nejvýrazněji přispívají k objasnění nízké úrovně příjmů chudé populace regionu.[290] Přičteme-li absenci modernizace, technologického a výrobního pokroku, vidíme, že funkčnost pracovního trhu vykazuje opakující se vady.

3.2.1 Změny ve struktuře pracovního trhu v Bolívii a v Jižní Americe

Hlavní tendence pozorovaná v jihoamerických ekonomikách spočívá v poklesu relativního významu zaměstnanosti v primárním[291] sektoru (zemědělství a těžba) a v růstu relativního podílu zaměstnanosti v sektoru terciálním, konkrétně v obchodu a ve službách. Na základě údajů ILO z roku 2009 pracovalo 33,1%

[287] Instituto Nacional de Estadísticas Bolivia.
[288] CEDLA , Tipo de Cambio 6,95, Promedio 2010.
[289] Vláda nařídila s počátkem platnosti od března 2011 navýšení minimální mzdy o 20%. To znamená, že minimální mzda od příslušného data vzroste z 679,50 Bs./měsíc na 815,40 Bs./měsíc, což podle kurzu z 7.6. 2011 odpovídá 118,51 USD. Stále jde o jednu z vůbec nejnižších úrovní v rámci celé Jižní Ameriky.
[290] Organización Internacional del Trabajo, *Panorama Laboral 2011*..., cit. zdroj, str. 93.
[291] **Primární sektor:** Zemědělství (pěstitelství a dobytkářství), lov, lesnictví, rybolov a důlní těžba a lomy. **Sekundární sektor:** Zpracovatelský průmysl, dodávky elektřiny, plynu a vody, stavebnictví. **Terciérní sektor:** Velkoobchod, maloobchod, doprava, skladovací služby a spoje, finanční služby, veřejné služby, obrana a veřejná bezpečnost.

bolivijské ekonomicky aktivní populace v *primárním sektoru*[292] (jde o relativně nejvyšší úroveň v rámci celé Jižní Ameriky, následují Ekvádor s 29,9%, Paraguay s 29,7% a Peru s 28,8%), 19% v *sekundárním sektoru* a v *terciálním sektoru* 47,9% (jde naopak o relativně nejnižší podíl v rámci celí Jižní Ameriky). Zatímco v primárním sektoru došlo mezi léty 2000 a 2009 k poklesu o 7 procentních bodů, nárůst váhy zaměstnanosti v terciérním sektoru zaznamenal přibližně 5 procentních bodů. Tento fenomén je z velké míry vysvětlen zvýšením zaměstnanosti v dopravě a ve službách.[293] *Viz Příloha č. 9*.

3.2.2 Závěr

Bolívii se podařilo dosáhnout významného pokroku v sociální oblasti. Jde konkrétně o zlepšení dostupnosti vzdělání a zdravotní péče, redukci extrémní chudoby, vymýcení negramotnosti, o pokrok v oblasti výživy dětí a o zavedení politiky sociální ochrany populace v důchodovém věku. Nicméně tyto úspěchy jsou stále nedostatečné pro zajištění výkonu mnoha základních lidských práv bolivijských obyvatel. Velká část bolivijské populace se nachází ve stavu chudoby, trpí vysokou mírou dětské úmrtnosti a zanedbává nebo nedosahuje na základní vzdělání. Tato zaostalost má dlouhodobé kořeny, které jsou společně charakterizovány vysokou nerovnoměrností v oblasti dostupnosti základních služeb a absencí růstu životní úrovně, a to jak z pohledu teritoriálního a etnického, tak z pohledu genderového.

V souvislosti s řešením těchto problémů zahájila současná vláda reformní proces přetvořený do celonárodní vize: země má překročit rámec blahobytu, chápaného prostřednictvím termínů jako ekonomický růst a monetární bohatství, a zahrnout témata jako rovnoprávnost, ohleduplnost, pozornost oblastem vzdělanosti a zdravotní péče, životní prostředí a multikulturalita. Tuto vizi má vyjadřovat rozvojové paradigma nazvané „Vivir Bien“ (čes. „Dobré žití“).[294] Vláda s tímto záměrem spustila pobídkové programy jako poukázky Juancito Pinto (vzdělávání

[292] V případě Bolívie spadá 92% pracovníků zemědělského sektoru do kategorie samo-zaměstnavatelů, pomocných rodinných příslušníků nebo pracovníků nepobírajících mzdu, což z velké míry představuje právě rodinné zemědělství. Tito pracovníci rodinných farem se podílejí na celkové venkovské zaměstnanosti 73% a jejich příjmy odpovídají jen 55% venkovského příjmu. Zdroj: Organización Internacional del Trabajo, *Panorama Laboral 2011*..., cit. zdroj, str. 89.
[293] Organización Internacional del Trabajo, *Panorama Laboral 2011*..., cit. zdroj, str. 48.
[294] Organización Internacional del Trabajo, *Panorama Laboral 2011*..., cit. zdroj, str. 89.

dětí) a poukázky Juana Azurduy (podpora mateřství), poukázky podporující školní snídaně, Vzdělanostní program (Programa de Alfabetizacion), Program nulové podvýživy (Desnutricion Cero), program Renta Dignidad (podpora osob v důchodovém věku) a další politiky sociální ochrany, které mají přispět k vytvoření společnosti osvobozené od sociálního vyloučení.[295] Nicméně stále existují velké nedostatky jako například absence fondu, který by poskytoval podporu v nezaměstnanosti.

V rámci širokého geografického prostředí však stále přetrvávají asymetrie mezi departamenty jako např. ve vnímání statusu ovlivňovaného pohlavím, etno-lingvistickým původem nebo socioekonomickou příslušností. Osoby s nižšími příjmy, obyvatelé venkovských oblastí a indiáni patří do skupiny vykazující nejvyšší míru zaostalosti vyjádřenou rozvojovými indikátory.[296] Tato celkově neuspokojivá situace přispívá k vysoké emigraci bolivijských obyvatel, která je motivována snahou získat lépe placené pracovní uplatnění.[297] Ačkoliv nejsou dostupná oficiální data, odhaduje se, že počet bolivijských emigrantů se pohybuje mezi 2 až 2,5 miliony osob.[298]

Vymycování chudoby nepatří mezi problémy, které by šlo řešit jednoduše. Řešením může být cesta, kdy lidé získají kvalifikaci a zlepší tak své šance pro získání důstojného zaměstnání, což jim umožní vymanit se z kruhu chudoby. V tomto smyslu jsou velmi přínosné informační technologie, zejména internet, které umožňují snadnější přístup ke kvalifikaci a nabízejí široké množství informací o pracovních příležitostech na národní a mezinárodní úrovni.[299]

---

[295] Internetový článek portálu www.cambio.bo: *INFORME ONU: en Bolivia mejora la esperanza de vida al nacer*. Dostupný: http://www.cambio.bo/noticia.php?fecha=2011-10-28&idn=57303

[296] Organización Internacional del Trabajo, *Panorama Laboral 2011*..., cit. zdroj, str. 139.

[297] Příjem na obyvatele je v Bolívii výrazně nižší než v sousedních zemích a než v zemích rozvinutých. Pokud měříme příjem na obyvatele v paritě kupní síly v USD v cenách roku 2005, všimneme si, že cenová hladina v Bolívii je výrazně nižší než cenová hladina ve Španělsku, jež je od roku 2006 hlavním zdrojem remitencí proudících do Bolívie. Podobný rozdíl platí také ve vztahu k USA a jiným zemím (Argentina, Brazílie), kde se rovněž nachází vysoké množství bolivijských emigrantů. Ve vztahu ke Španělsku platí poměr 1:9,6, vůči USA 1:14,9 a vůči Argentině 1:5,3. Podle informací vyplývajících z publikace „Migrace a sociální politiky v Latinské Americe" („Migración y Políticas Sociales en América Latina") byla střední mzda bolivijských migrantů ve Španělsku na konci roku 2007 963 EURO, což odpovídalo 10 728 Bs. (1 399 USD), zatímco minimální národní mzda v Bolívii dosahovala čísla 525 Bs. (68 USD).

[298] CEDLA: 1,*8 millones de bolivianos son inmigrantes legales y hay unos 400.000 sin papeles*. 29/3/2009. Dostupný: http://cedla.org/obess/node/1306

[299] *Pro rozvojové země, včetně Bolívie, je velkou výzvou zajištění plošného přístupu domácností k internetu. V Bolívii ceny měsíčního připojení fluktuují mezi 60 a 150 Bs., což odpovídá 8 až 21 USD, přičemž částka se odvíjí od výše příjmů domácností.*

EU a Česká republika mohou v sociální oblasti přispět svými prostředky a odborníky, přičemž by se mohly orientovat na odstranění nedostatků zdravotní péče a vzdělávacího systému a na vytváření pracovních míst zejména ve venkovských oblastech s cílem zvýšení příjmů venkovské skupiny obyvatelstva.

Vláda vedená E. Moralesem se po celou dobu od nástupu k moci zasazuje za práva nejchudší a nejvyloučenější části obyvatelstva, které se v tomto postavení nachází nepřetržitě od koloniálních dob. Vláda se snaží zmenšit obrovskou propast mezi chudými a bohatými, jež je plodem primárně důsledků kolonizace a v současné době rovněž implementace neoliberálních politik diktovaných ze zahraničí, které opomíjely indiánský sektor. Tento boj bude nicméně velmi obtížný a velice zdlouhavý, pokud nezačne stát v tomto směru zavádět konkrétní politiky a programy mezinárodní pomoci, které by dokázaly generovat plány a projekty se sociálním dopadem v krátkém období – ty rozvojové aktivity, které byly prováděny doposud, vedly totiž pouze k prodloužení agónie a k obohacení zainteresovaných jedinců.

3.3 Hlavní sektory ekonomiky

Na základě již provedených analýz sociálních faktorů, především složení populace podle ekonomické aktivity, lze snadno určit, že obyvatelé Bolívie do značné míry závisí na zemědělství a průmyslu. Tyto dva sektory tvoří hlavní zdroj pracovních míst (43%), na bolivijském HDP se podílí téměř 30% a proto pro svůj rozvoj nutně potřebují investiční podporu. Strategickou úlohu v dalším vývoji exportu země hraje doprava, proto se v další analýze zaměřím i na tento sektor.

Podle průzkumu domácností z roku 2008 (šp., Encuesta de Hogares 2008) utratí bolivijské rodiny měsíčně za internet (zejména v internetových kavárnách) v průměru 22 Bs. ve venkovských oblastech a 43 Bs. ve městech. Tato částka se nicméně nachází výrazně pod úrovní minimálních spojovacích tarifů pro domácnosti, proto je největší část bolivijských uživatelů odkázána na využívání veřejných internetových kaváren, které v zemi tuto službu masivně nabízejí. Ve venkovských oblastech, přestože zde proběhly rozsáhlé investice do komunikací, některé regiony stále nemají vůbec žádný přístup k internetu. V roce 2008 mělo na venkově přístup k internetu jen 1,3% domácností. V porovnání s rokem 2006, kdy na tuto službu dosahovalo na venkově jen 0,8% domácností, vidíme, že pokrok dosahuje jen velmi malého tempa a že je tedy třeba vynaložit mnohem větší úsilí na rozvoj internetového připojení venkovských oblastí s cílem místní obyvatele úžeji propojit se světem.
Zdroj: UDAPE: *Sexto informe de progreso de los Objetivos de Desarrollo del Milenio en Bolivia ..,* .cit. zdroj. str. 132, 133.

3.3.1 Charakteristika zemědělského sektoru

V mnoha zemích, především rozvojového světa, se zemědělský sektor vyznačuje svou heterogenitou produkčních systémů. Prvním produkčním systémem je tradiční rolnická společnost orientovaná na zajištění vlastní obživy, jejíž produkce pochází z vlastních surovin a je výsledkem konzervativních metod a rodinné pracovní síly. Druhý systém představuje přechodná rolnická společnost, která se opírá o smíšené zemědělství částečně orientované na trh. Tento druhý systém je založen na spojení tradičních a moderních postupů a na recipročních pracovních vztazích. Třetí systém reprezentuje moderní kapitalistická venkovská společnost, která se zaměřuje na specializovanou kapitálově náročnou produkci a je silně závislá na mezinárodním trhu.[300]

Jednotlivé oblasti rurální rolnické ekonomiky mohou být dále klasifikovány podle použitého produkčního systému, podle druhů produkce, podle geografického kontextu (nebo geografického umístění) nebo podle cíle určení produkce (*viz Obr. 3.1*).

Obr 3.1 Klasifikace rostlinných a živočišných produktů

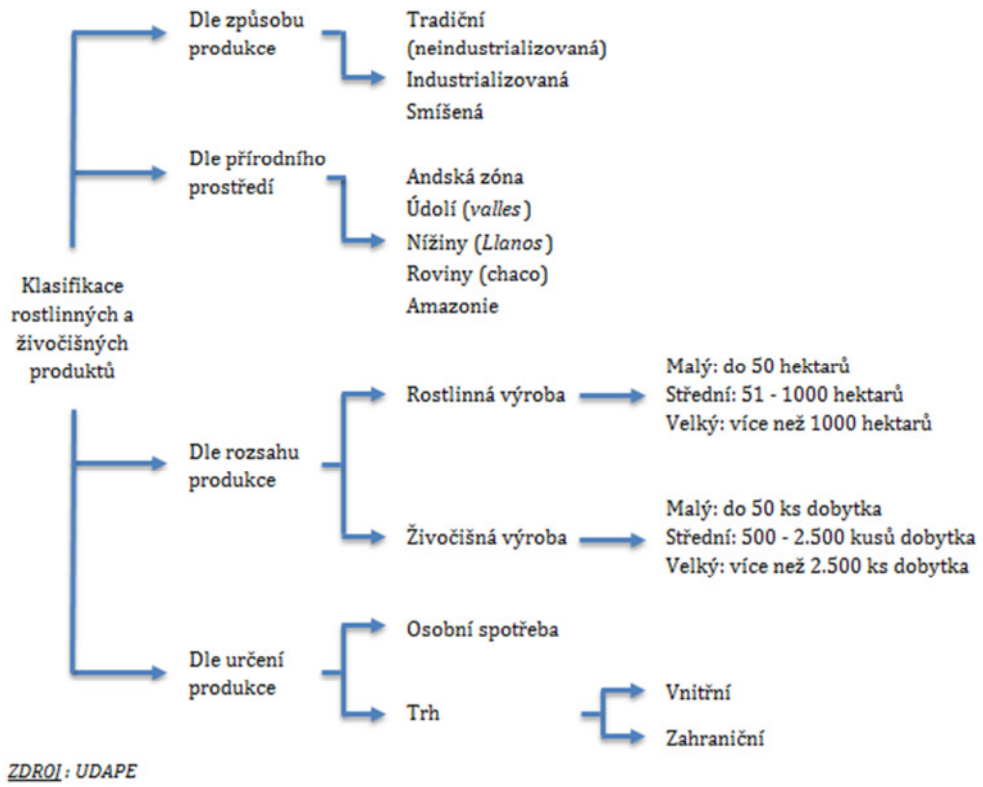

[300] Medeiros Urioste, G. *Unidad de Analisis de Políticas Sociales y Economicas. La Paz – Bolívie:* UDAPE, El sector Agropecuario, 10/2009, str. 6.

V případě Bolívie vykazují produkční systémy následující charakteristiky:

Prvním je **samozásobitelské hospodářství**, které praktikují především rolníci obývající západní regiony země. V těchto oblastech je koncentrována největší část kečuánské a aymarské populace, která je velmi chudá. Tato společnost se vyznačuje používáním lokálních znalostí, tradičních technologií a pěstováním a výrobou potravin na přilehlých rolnických parcelách. Produkční objemy jsou malé, určené především pro místní trh a vlastní spotřebu. Jde o hospodářství založené na rodinné pracovní síle. Jeho produkční systém může být roztříštěn, zejména pokud jde o přístup k základnímu výrobnímu faktoru, k půdě, a to v důsledku přirozeného vývoje populace a příslušných dědických práv na zemědělskou půdu. Pro tento stav se vžil termín „*surcofundio*“ (OSN volně překládá jako *extrémně malá políčka*).

Jednotlivé hospodářské celky rolnického zemědělství navíc představují ekonomiku s omezeným přístupem k novým výrobním technologiím, úvěrům, technické podpoře, k trhu výrobních faktorů a k dalším podpůrným službám. Zároveň dostupnost základních služeb v oblasti vzdělávání, zdravotnictví a pitné vody je i přes výrazné zlepšení v posledních několika letech v mnoha regionech stále nedostatečná a v některých zónách dokonce vůbec neexistuje. Trhy jsou navíc omezené a sužují je problémy spojené s chybějícími a nekvalitními dopravními cestami, s velkými vzdálenostmi do komerčních center, což má ve svém důsledku vliv na volatilitu cen a celkovou nejistotu.

Dalším systémem je **smíšená produkce**, která je typická pro hluboká meziandská údolí Bolívie. Zde dochází ke kombinaci používání tradičních nástrojů při obhospodařování strmých strání a mechanizovaných postupů v rovinatých oblastech. Nestálost zemědělského sektoru způsobuje přechodnou či trvalou migraci některých rodinných příslušníků, což regionální zemědělce obohacuje o příjmy nesouvisející přímo s jejich hospodařením, ale příjmem z remitencí.[301]

Agroindustriální sektor je typický převážně pro východní část Bolívie. Je realizován na rozlehlých plochách, využívá částečně nebo zcela mechanizované moderní postupy a je silně orientován na export. Tito producenti jsou dobře

[301] UDAPE: *Sexto informe de progreso de los Objetivos de Desarrollo del Milenio en Bolivia ..,* .cit. zdroj. str. 7

organizovaní a mají obecně dobrý přístup ke kapitálu (jak finančnímu, tak lidskému), k výzkumným službám a návazným zemědělským službám, na kterých se také přímo podílejí.

V Bolívii existují hluboké rozdíly ve stupni využívání moderních technologií zemědělci na východě a na západě. Technologické postupy realizované na východě ve většině případů stále zaostávají za postupy, které praktikují zemědělské společnosti v sousedních zemích. To má za následek vyšší tlak na využívání pracovní síly a zavádění extenzivních výrobních metod, což dále způsobuje přetížení oblastí zemědělsky využívaných ploch v podobě zhoršení kvality půdy a zvýšených rizik pro udržitelnost přírodních zdrojů.

Další významný faktor diferenciace venkovských zemědělců se vztahuje k přírodnímu prostředí, ve kterém zemědělská produkce působí. V tomto smyslu – využíváme-li klasifikace podle jednotlivých bolivijských ekoregionů – můžeme rozlišit zemědělství andského regionu, údolí, osadníků tropické oblasti a zemědělství oblasti nížin a rovin.

Klíčovými aktéry v institucionálním rámci zemědělského sektoru jsou stát, lesničtí a zemědělští producenti, mezinárodní zemědělská spolupráce a soukromý podnikatelský sektor. Vybrané charakteristiky každého z těchto aktérů jsou uvedeny v *Příloze č. 10*.

3.3.1.1 Vývoj a současný stav situace v zemědělském sektoru

Hrubý domácí produkt v zemědělství

Zemědělská aktivita, která rovněž zahrnuje lesnictví, lov a rybolov, je stále druhou nejvýznamnější komponentou bolivijského HDP[302], což ukazuje, že zemědělský sektor hraje významnou roli v národní ekonomice. Vývoj sektoru byl ve své historii velmi variabilní, nicméně dlouhodobě, a zejména v posledních letech, dosahoval růst HDP zemědělského sektoru menšího tempa než růst HDP celonárodní ekonomiky. V období let 2008 a 2010 dokonce došlo k poklesu. Tento vývoj

[302] Celkový výstup produkce, který tvoří součet výstupu všech sektorů ekonomiky, zaznamenal v posledních letech pozitivní růst. Tento obecný trend pak dosáhl nejvyššího tempa obzvláště mezi léty 2001 a 2008.

poukazuje na pokles aktivity produkce zemědělského sektoru. Je třeba poznamenat, že v roce 2010 byl tento propad ovlivněn, mezi jinými aspekty, rovněž nepříznivými klimatickými podmínkami.[303]

Graf 3.8: Růst HDP v zemědělství (v %) v letech 2000 - 2010

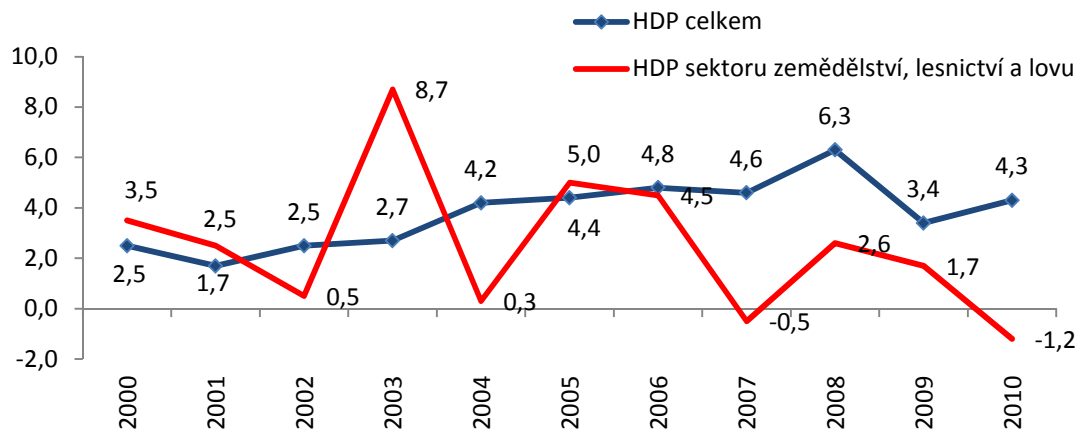

ZDROJ: sestaveno na základě dat Ministerstva ekonomie a veřejných financí

Tab 3.5: Složení reálného HDP dle ekonomické aktivity (v %), 2000 - 2010

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
HDP v tržních cenách	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Importní clo, HDP a ostatní nepřímé daně	8,16	8,24	8,72	8,74	9,22	9,59	9,7	9,85	9,92	9,41	9,82
HDP v základních cenách	91,8	91,8	91,3	91,3	90,8	90,4	90,3	90,2	90,1	90,6	90,2
Zemědělství, lesnictví a lov	14,2	14,5	14,2	15	14,4	14,5	14,4	13,7	13,3	13,3	12,7
Ropa a zemní plyn	4,88	4,8	4,9	5,2	6,2	6,8	6,79	6,83	6,57	5,5	6,01
Těžba (mimo ropu a plyn)	4,72	4,5	4,39	4,3	3,78	4,01	4,08	4,29	6,31	6,71	6,18
Manufaktura	16,5	16,7	16,3	16,5	16,7	16,5	17	17,3	16,9	17,1	16,9
Elektřina, plyn a voda	2,06	2,04	2,03	2,04	2,01	1,98	1,96	1,96	1,92	1,97	2,03
Stavebnictví	3,51	3,21	3,64	2,71	2,65	2,7	2,79	3,05	3,14	3,37	3,47
Obchod	8,46	8,37	8,34	8,32	8,3	8,19	8,12	8,2	8,09	8,21	8,2
Doprava, ubytování a komunikace	10,7	10,8	11	11,1	11,1	11	10,9	10,8	10,5	10,8	11,2
Finanční služby, pojištění, nehmotné statky a služby firmám	14,1	13,8	13,1	12,3	11,7	11,2	11,3	11,4	11,3	11,4	11,5
Služba veřejné správy	9,05	9,13	9,19	9,25	9,19	9,12	9,01	8,97	8,78	9,04	9
Ostatní služby	7,69	7,76	7,74	7,62	7,52	7,29	7,13	7	6,75	6,74	6,68
Bankovní služby	-4,01	-3,87	-3,55	-3,14	-2,81	-2,85	-3,16	-3,36	-3,46	-3,52	-3,59

Zdroj: vlastní vypracování na základě dat Ministerstva pro ekonomii a veřejné finance.

[303] Fundacion Jubileo: *„El sector agropecuario registra una caída critica“*, mayo, junio 2001. str. 8,9.

V 90. letech se zemědělský sektor podílel na celkovém HDP v průměru 15%, v roce 2000 to bylo již 14,22%, v roce 2003 opět 15% a od té doby dochází k trvalému poklesu podílu a to až na 12,65% v roce 2010 (*viz. Tab 3.5 a Graf 3.9*), z čehož je patrné, že k oslabení významu zemědělského sektoru došlo zejména v posledních letech. Sektory, které se svým výkonem odrážejí v růstu národního HDP, souvisejí především s těžbou, zejména uhlovodíků a minerálů.[304]

Graf 3.9: Vývoj podílu zemědělství, lestnictví a lovu na HDP Bolívie, 1990 - 2010 (v %)

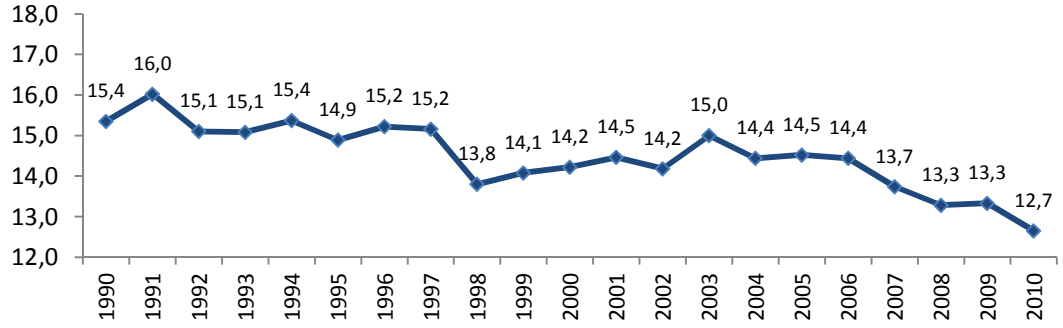

ZDROJ: sestaveno na základě dat Ministerstva ekonomie a veřejných financí

Graf 3.10: Struktura HDP Bolívie - 2000 a 2010

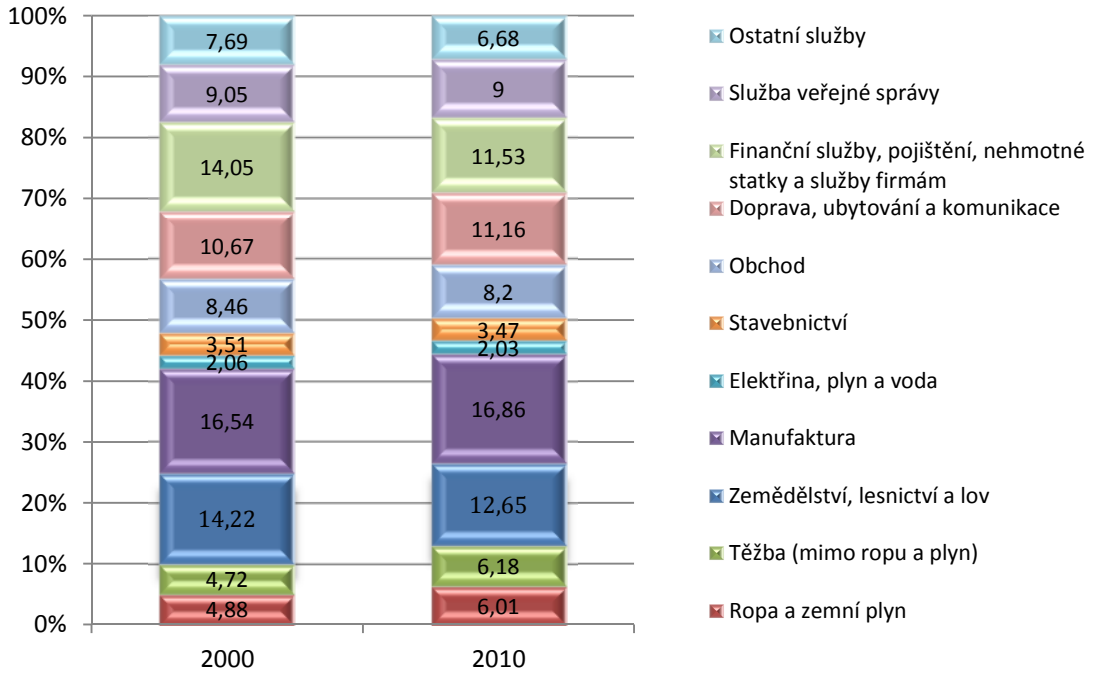

Zdroj: vlastní vypracování na základě dat Ministerstva pro ekonomii a veřejné finance

[304] Fundacion Jubileo: *„El sector agropecuario registra una caída critica"*, mayo, junio 2001. str. 8,9.

Budeme-li analyzovat vývoj míry růstu každé podskupiny po jednotlivých pětiletkách, můžeme provést komparaci mezi jednotlivými výkony v období liberální vlády (2001-2005) a v období vlády E. Moralese (2006-2010):

- *Zemědělské neindustriální produkty*
  V období let 2001-2005 dosahovala průměrná míra růstu 4%, zatímco během pětiletky 2006-2010 vykázal sektor pokles v tempu svého ročního růstu a to na celková 2% za sledované období.
- *Zemědělské industriální produkty*
  Vyšší míra růstu agroindustriálního sektoru byla zaznamenána v období let 2001-2005, kdy bylo dosaženo průměrného růstu 5% za rok především v důsledku významného výkonu některých odvětví, jako např. produkce olejnin a bavlny.[305] Naopak v období let 2006-2010 došlo k oslabení výkonu agroindustriálního sektoru v negativním ročním průměru -2%.
- *Koka*
  Mez léty 2001-2005 představovala koka odvětví se záporným průměrným ročním růstem ve výši -2%. V pětiletce 2006-2010 došlo k obratu do pozitivního růstu ve výši 3% ročně.[306]
- *Živočišná produkce*
  Tento sektor prezentoval v období let 2001-2005 průměrný roční růst ve výši 2%, v pětiletce 2006-2010 to činilo již 4%.
- *Lesnictví, lov a rybolov*
  Co se týče tohoto sektoru, je patrné, že v analyzovaném období rostl nejrychleji ze všech zmíněných odvětví. Mezi léty 2001-2005 zaznamenal průměrné roční tempo růstu ve výši 4%, zatímco v období let 2006-2010 to bylo již 6%.

S ohledem na informace dostupné v *Grafu 3.11*, který znázorňuje podíl jednotlivých podsektorů na celkovém zemědělském HDP v posledním desetiletí, můžeme

[305] Mnohem dynamičtější vývoj zemědělské industriální produkce se odehrál především v departmentu Santa Cruz, na čemž měl největší podíl závratný růst produkce sóje, slunečnic a bavlny a v menší míře i růst produkce cukrové třtiny a kukuřice.
[306] Od zavedení programu Plan Dignidad (1998) se až do roku 2000 zmenšila plocha využívaná pro pěstování keříků koky z 37 817 ha na 19 953 ha. Rok 2000 je rokem, kdy byla zaznamenána vůbec nejnižší výměra ploch pro pěstování koky, nikoli však nejnižší úroveň produkce. Od roku 2000 dodnes sektor opět vykazuje růst jak samotné produkce, tak využívané plochy, což je důsledkem zejména sociálních hnutí, kterým se podařilo zabrzdit eradikační proces v oblasti Chapare, ale i důsledkem pohybů cen kávy na mezinárodním trhu. Pěstování kávy přestalo totiž být rentabilní a mnoho farmářů, kteří využívali alternativních rozvojových programů, ji nahradili právě kokou.

konstatovat, že podíl *zemědělské neindustriální produkce* reprezentující v průměru celých 44% sektoru byl soustavně relativně konstantní. Nicméně vývoj *agroprůmyslu,* jehož průměrná participace v období činila 19% HDP zemědělství, ukazuje, že v posledních letech se na jeho váze projevuje klesající tendence. Vůbec nejnižší úrovně dosáhla v roce 2010 s podílem pouhých 16% (naopak nejvyšší podíl 21% subsektor vykázal v roce 2003).

Graf 3.11: Vývoj podílu jednotlivých subsektorů na HDP zemědělství, lesnictví a lovu

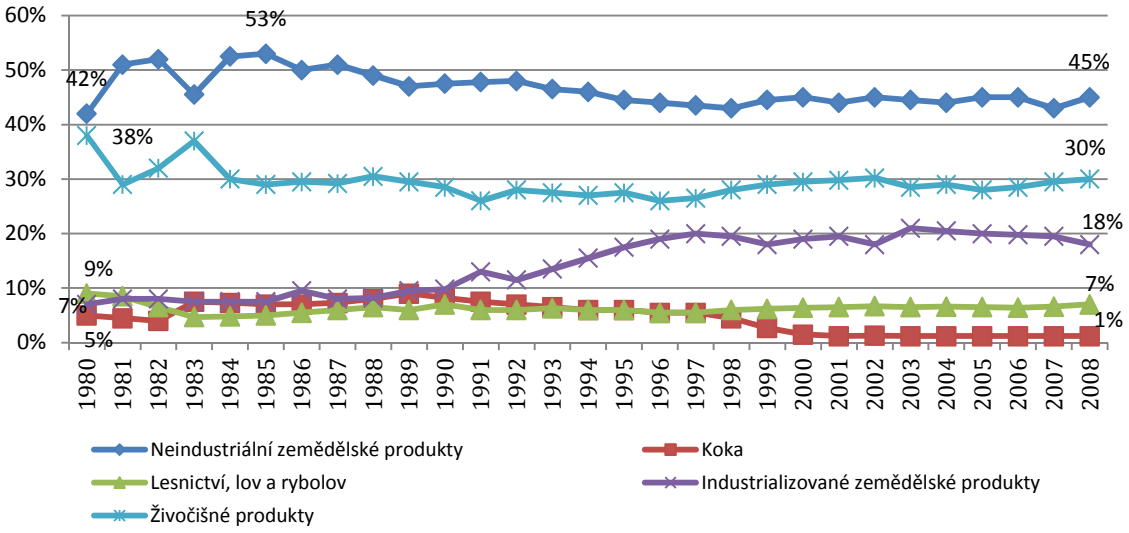

Zdroj: vlastní vypracování na základě dat Ministerstva ekonomie a veřejných financí

Živočišná výroba byla ve zmíněném období s podílem ve výši 29% na zemědělském HDP druhým nejvýznamnějším zemědělským odvětvím v národní ekonomice. Tento sektor neprošel žádnými významnými výkyvy a jeho podíl na celkové zemědělské produkci byl udržován na relativně konstantní úrovni, přičemž nejvyšší míry 31% bylo dosaženo v roce 2010.

Na sektor *lesnictví, lovu a rybolovu* připadá z celkového HDP zemědělství podíl 7%. Sektor *koky* se v roce 2010 podílel na HDP tvořeném zemědělstvím pouhým 1%.

Výše zmíněná analýza se doplňuje s grafem č. 3.9, který znázorňuje vývoj míry participace zemědělských industriálních a neindustriálních produktů, koky, živočišné produkce a produkce pramenící z lesnictví, lovu a rybolovu na celkovém HDP zemědělského sektoru.

Graf 3.12 dokumentuje, že vývoj růstu zemědělského HDP i jednotlivých subsektorů je pozitivní. Výjimkou je subsektor koky, jehož výše HDP a celková váha vykazují negativní tendenci.

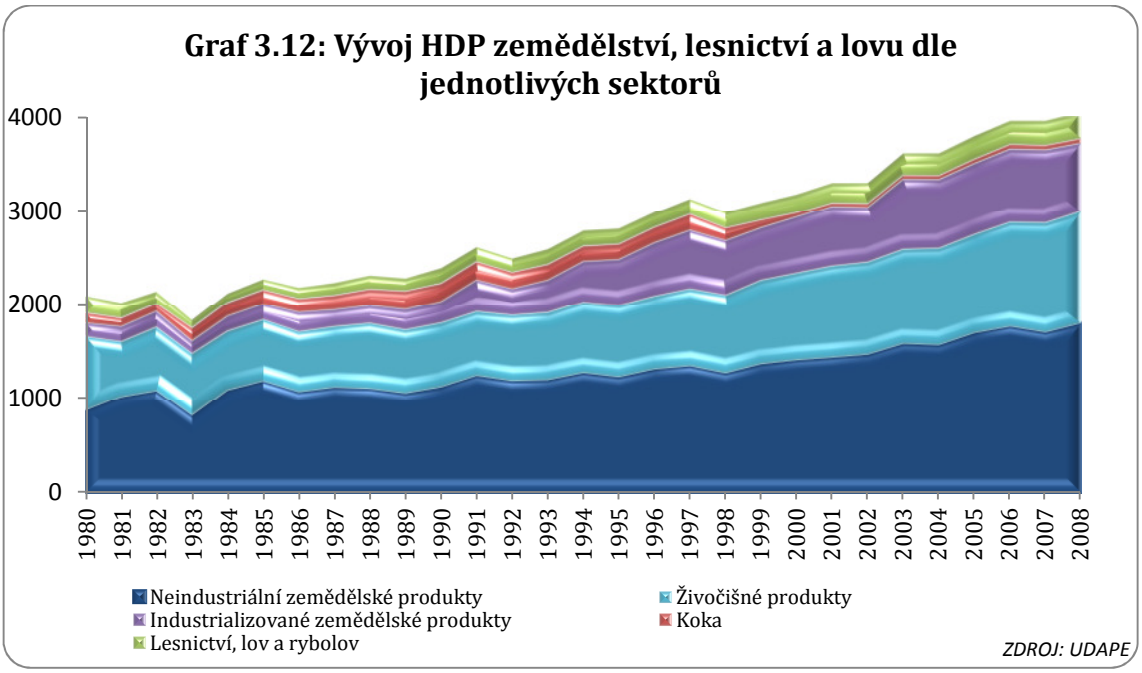

3.3.1.2 Produkce a rozloha orné půdy

Plocha využívaná pro zemědělskou produkci vzrostla celkově z 2,155 mil. ha v roce 2001 na 2,841 mil. ha v roce 2010.[307] To jinými slovy znamená, že ve zmíněném období došlo k rozšíření těchto ploch o 32%.

Plocha sloužící kultivaci *tradičních produktů* (hlízy, obiloviny, krmiva a zelenina) zaznamenala pokles svého relativního podílu na celkové zemědělsky využívané ploše. K tomuto poklesu došlo především v důsledku expanze produkční hranice industriální výroby[308], jejíž participace se zejména v této dekádě neustále zvyšuje. *Graf 3.13* dokumentují vývoj celkové orné plochy (na úkor lesů) a vývoj podle typu produkce.

---

[307] MINISTERIO DE DESARROLLO RURAL Y TIERRAS, Direccion general de desarrollo rural: Boletin estadistico agricola, La Paz, 10/2011. Dostupné: http://www.agrobolivia.gob.bo/archivos/vdra/BOLETIN%20ESTADISTICO%202011.pdf

[308] *V případě industriálního subsektoru byl počátkem 60. let po založení Bolivijské korporace pro podporu (CBF) dán impuls k rozvoji agroprůmyslu, který se postupně přeměnil v jeden z nejdůležitějších mechanismů produktivní transformace národní ekonomiky. V tomto smyslu, a zcela v kontrastu s vývojem tradiční zemědělské produkce, došlo v období let 1980-2008 k podstatnému růstu agroindustriální produkce. (Zeballos, 1997). Zmíněná odvětví, která vznikla pod křídly departamentálních rozvojových korporací byla zprivatizována a spolu s dalšími soukromými agropodniky vstoupila do fáze modernizace a zvyšování konkurenceschopnosti. Po schválení Nejvyššího nařízení č. 21060 to pro tyto podniky představovalo nutnost, aby mohly přežít souboj s dovozní konkurencí a současně se aktivněji podílet na vývozu na mezinárodní trhy.*
Zdroj: UDAPE: *Sexto informe de progreso de los Objetivos de Desarrollo del Milenio en Bolivia ..,* .cit. zdroj. str. 26

Graf 3.13: Vývoj využití kultivované půdy v Bolívii dle typu osevu v letech 2001 - 2011(v hektarech)

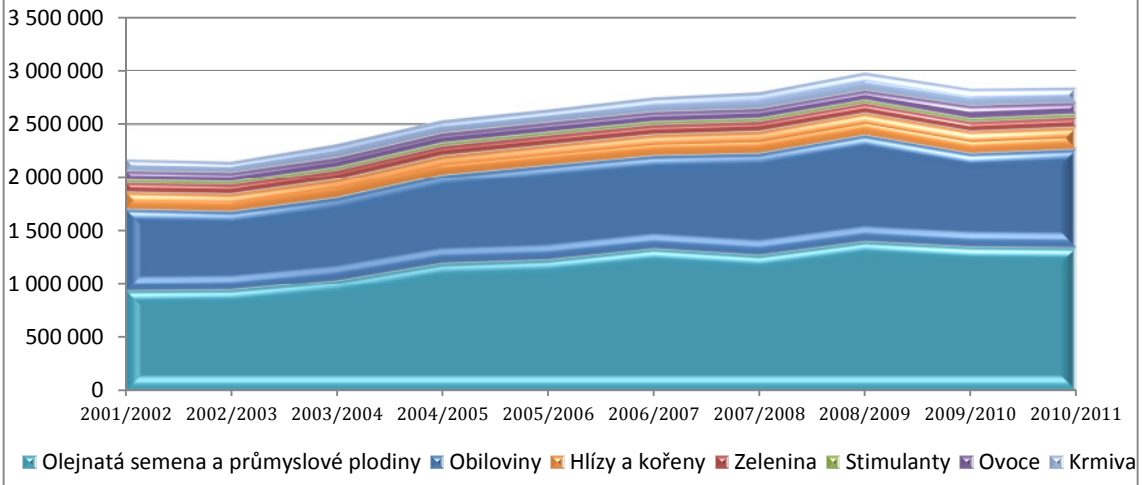

Zdroj: Ministerstvo zemědělství Bolívie

(1) Obiloviny: neloupaná rýže, ječmen, quinoa, kukuřice, fazole, čirok, pšenice a další obiloviny.

(2) Stimulanty: kakao, kávová zrna, čaj.

(3) Krmiva: vojtěška, ječmen, kapusta a další.

(4) Ovoce: banány a platany, broskve, mandarinky, pomeranče, ananas, hroznové víno a další ovoce.

(5) Zelenina: česnek, cibule, hrášek, fazole, boby, kukuřice, rajčata, mrkev a další zelenina.

(6) Olejnatá semena a průmyslové plodiny: bavlna, cukrová třtina, sója, slunečnice, arašídy, sezam, skočec, tártaro.

(7) Hlízy a kořeny: šťavel, brambory, maniok a další hlízy.

Pokud jde o objem produkce, nebyl obecně zaznamenán významný růst. Růst objemu produkce některých produktů má své důvody v rozšiřování zemědělské plochy, na které jsou pěstovány, spíše než v růstu výkonnosti. Mezi těmito produkty můžeme zmínit: bavlnu, sóju, sezam, quinoa, čirok, fazole, banány, ječmen, zelí, maniok a brambory.[309]

V současné době jsou nejvýznamnějšími dvěma odvětvími agroprůmyslu v zemi zpracování olejných plodin (především sóje a slunečnic), zejména pak výroba rostlinných olejů a vedlejší produkce pelet, které jsou zase základem krmivářského průmyslu, a cukrovarnický průmysl soustředící se na výrobu cukru a jeho derivátů včetně alkoholu na bázi cukrové třtiny.

Z údajů statistické databáze FAO (FAOSTAT) můžeme sledovat významnou váhu produkce sóje v celonárodní ekonomice. Ta ve škále celé zemědělské produkce

[309] MINISTERIO DE DESARROLLO RURAL Y TIERRAS, Direccion general de desarrollo rural: Boletin estadistico agricola, La Paz, 10/2011. Dostupné: http://www.agrobolivia.gob.bo/archivos/vdra/BOLETIN%20ESTADISTICO%202011.pdf

zaujímá druhé místo co do hodnoty a množství. Na třetím místě je produkce cukrové třtiny. *Viz. Graf 3.14.*

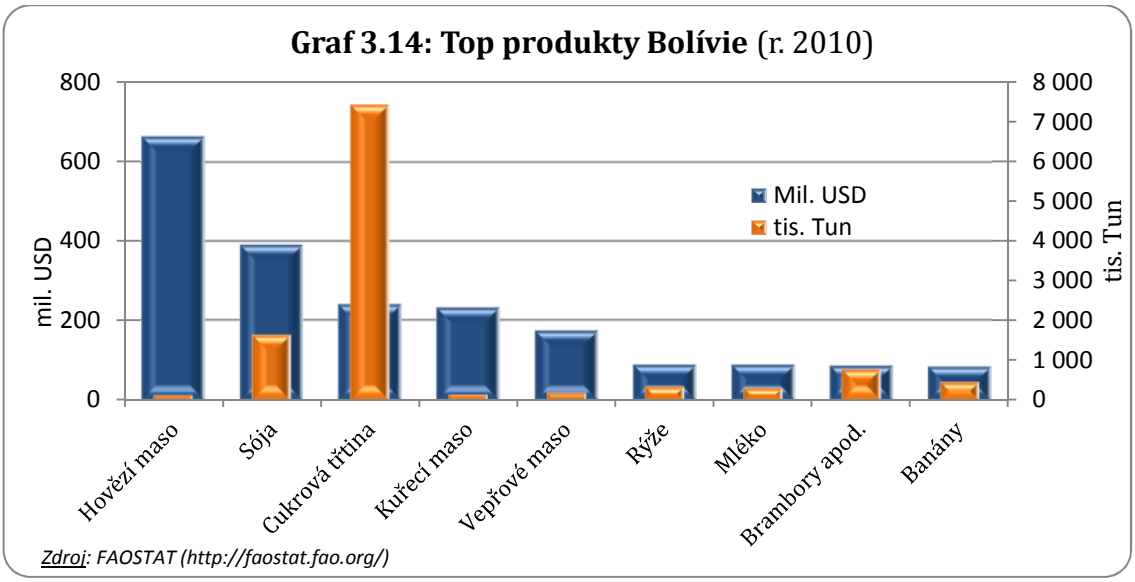

V pořádí světových zemí sestaveného podle výše hodnoty produkce sóje se Bolívie v roce 2010 umístila na 9. pozici s 1 637 tis. tunami (*Brazílie zaujímá s produkcí 68 519 tis. tunami 2. místo na světě*).

3.3.1.3 Produktivita

Bolivijský zemědělský sektor se vyznačuje nízkou produktivitou, což je významný aspekt určující venkovskou chudobu s přímým vlivem na pokračování migračního procesu vylidňování venkova.[310]

Porovnáme-li výnosy produkce některých plodin v bolivijském zemědělském sektoru s podobnými daty získanými např. v sousední Argentině[311], tedy zemi, která ve zmíněném odvětví vykazuje vůbec nejvyšší míru výnosů z celé Jižní Ameriky, musíme konstatovat, že bolivijské výnosy na této produkci se v relativním srovnání pohybují výrazně níže než argentinské. V případě surové kukuřice dosahovaly bolivijské výnosy v roce 2010 přibližně 2 617 kg/ha zatímco

[310] UDAPE: *Sexto informe de progreso de los Objetivos de Desarrollo del Milenio en Bolivia .., .*cit. zdroj. str. 28.
[311] Argentina má tu výhodu, že její zemědělství je zatíženo nízkou mírou ochrany, což jí umožňuje vykazovat kompetitivní jednotkové náklady na mezinárodním poli. Argentina disponuje bohatým půdním fondem a vhodným klimatem pro zemědělskou výrobu.
Zdroj: FAO: *Panorama de la Seguridad Alimentaria y Nutricional en América Latina y el Caribe 2011*. str. 45.

argentinské až 5 614 kg/ha, u rýže pak 2 658 kg/ha v Bolívii a 6 884 kg/ha v Argentině a v případě čiroku 3 606 kg/ha v Bolívii a 3 954 kg/ha v Argentině.[312]

Mezi nejdůležitějšími faktory, které mají vliv na nízkou produktivitu postihující zejména západní oblasti Bolívie, musíme zmínit zejména nedostatečnou kvalifikaci pracovní síly a další faktory, které mají svůj původ v historicky nízkých mírách státních investic do veřejných statků a do komplementárních sektorů jako zejména do technologie, vzdělání venkovského obyvatelstva a infrastruktury.[313]

Zmíněné faktory spolu s aspekty strukturálního typu (vyčerpání půdy, nadměrné spásání, monokultura, nadměrná produkce, špatný přístup k úvěrům a další) obecně k těmto nízkým výnosům přispívají. Přestože produkce nejdůležitějších plodin vykázala v posledních letech rostoucí výkony, ve většině případů jsou jejich výnosy stále pod úrovní výnosů zaznamenaných v ostatních zemích jihoamerického regionu.[314] Je třeba si uvědomit, že jedním z faktorů, které mají největší vliv na rozvoj produkce, byly v posledních letech nepříznivé klimatické podmínky, především působení fenoménů "La Niña" a "El Niño", které způsobují ztráty a tím také nízké výnosy.

Většina plodin zaznamenává rostoucí tendenci výnosů na hektar. Zejména pěstování pšenice a bavlníku jsou sektory, které v analyzovaném období vykázaly vyšší a soustavnější růst procentních výnosů než jiné plodiny. Další plodiny, které prezentovaly významné zlepšení v oblasti výnosů, jsou rýže, sója a surová kukuřice.

3.3.1.4 Živočišná produkce

Chov skotu

Chov skotu se zaměřuje podle účelu na reprodukci (výkrm hospodářských zvířat), a produkci mléka. Od roku 2000 byl zaznamenán nárůst celkového počtu hlav chovaného skotu v zemi o 25,7%. V číslech to znamená růst z 6 682 tis. hlav na

[312] Bolivijská data byla získána z Boletinu a argentinská z databáze FAO. FAOSTAT 2011. str. 45.
[313] *„Úrovně investic směřujících na rozvoj a transfer technologií, stejně jako investice do zavlažovací a silniční infrastruktury jsou trvale nedostatečné, což způsobuje, že není možné využít technologie, které byly na některých místech v posledních letech rozvinuty izolovaně".* Zdroj: Ministerio de Desarrollo Rural y Tierras: Plan *del Sector Desarrollo Agropecuario „Revolucion Rural y Agraria*". La Paz, 8/2010, str. 39.
[314] UDAPE: *Sexto informe de progreso de los Objetivos de Desarrollo del Milenio en Bolivia .., .*cit. zdroj. str. 29.

8 400 tis. hlav v roce 2011.[315] Z celkového počtu skotu připadá téměř polovina na departament Beni, kde se na více než 200 tisících km^2 chová 42% celkové populace skotu v zemi. Chov je zde z naprosté většiny soustředěn do oblasti záplavových savan nacházejících se mezi řekami Beni a Iténez. Následuje departament Santa Cruz, na který připadá 29% celkové populace skotu v zemi.

Národní spotřeba hovězího masa má navíc z větší části svého objemu spotřební základnu v těchto dvou produktivních regionech, departamentech Beni a Santa Cruz. V obou departamentech převládají chovatelé střední a velké velikosti, kteří si sami zajišťují všechny potřebné služby až k dodání na prodejní místa, k leteckým linkám nebo kamionům. Růst jeho produkce ve vztahu k počtu chovaných hlav lze vysvětlit především zvýšením produktivity, která roste v důsledku příznivého genetického rozvoje chovaného stáda.

Graf 3.15 nám dokumentuje rostoucí tendenci ve vývoji produkce hovězího masa, která se během období 2005-2010 zvýšila o 37,5 tis. tun, tedy o více než 38% na 135 tis. tun. Souběžně došlo k návaznému růstu produkce kůží.

Graf 3.15: Produkce hovězího masa (2005-2010; v tis. t)

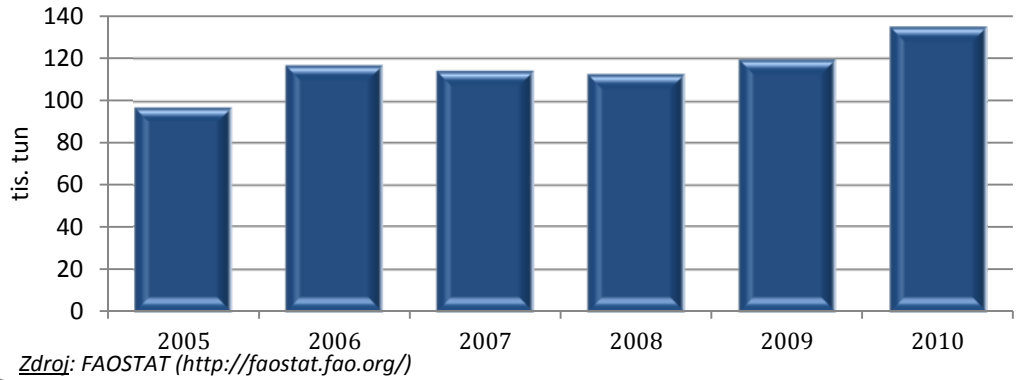

Zdroj: FAOSTAT (http://faostat.fao.org/)

Podle statistické databáze FAO, FAOSTAT bylo sestaveno pořadí zemí sledující celkovou hodnotu jednotlivých produktů. Bolívie se v něm umístila na 40. místě v produkci hovězího (*Carne Vacuna Indígena*). Druhé místo v tomto odvětví zaujímala Brazílie se 7 196 tis. t a čtvrtou pozici pak Argentina s 2 626 tis. t. Tyto dvě země jsou jihoamerickými lídry ve zmíněném sektoru.

[315] Statistiky z portálu Ministerstva pro rozvoj venkova a půdy (Ministerio de Desarrollo Rural y Tierras, šj.), dostupné:. www.agrobolivia.gob.bo

Sektor výroby hovězího (*Carne Vacuna Indígena*) je mezi dvaceti sledovanými sektory na prvním místě co do produkce potravin a zemědělských výrobků v celonárodním měřítku (klasifikace podle hodnoty).[316]

Chov ovcí

Chov ovcí[317] je v Bolívii soustředěn zejména na Altiplano a do oblasti Valles. V letech 2000-2010 byla celostátní ovčí populace udržována na hranici 8 milionů hlav. Produkce vlny překročila 4 miliony tun/rok zatímco produkce skopového masa přesáhla 21 250[318] t/rok.

Tento sektor (Carne Ovina Indígena) zaujímá mezi dvaceti sledovanými odvětvími výroby potravin a zemědělských produktů 11. místo v celonárodním měřítku (klasifikace podle hodnoty).[319]

Chov prasat

Chov tohoto typu dobytka se zaměřuje především na získávání masa pro hromadnou spotřebu a na průmyslovou produkci uzenin. Růst poptávky způsobil, že počet registrovaných kusů se v posledních letech zvýšil (z 1 746 tis. ks. v r. 2000 na 2 641 tis. ks. v r. 2010). Celkový růst produkce vepřového masa byl nicméně způsoben zlepšením genetického fondu stád zejména díky získání nových ras jako *Duroc, Poland Chine, Yorkshire, Jersey, Hampshire a Landrace*.[320]

Podle údajů FAO z roku 2010 se produkce vepřového masa (Carne de Cerdo Indígena) nachází na 5. pozici (117 437 t) mezi dvaceti sledovanými odvětvími výroby potravin a zemědělských produktů v celonárodním měřítku (klasifikace podle hodnoty). Bolívie zároveň zaujímá 49. místo v celosvětovém žebříčku zemí produkujících vepřové maso. Brazílie, jihoamerický lídr v odvětví, se nachází na 5. příčce.[321]

---

[316] FAOSTAT (Food and agriculture organization of the UN) – statistická data; web: faostat.fao.org
[317] Nejrozšířenějšími rasami v zemi jsou: *Corridale*, *Merino* a *Targhee*.
[318] FAO: *Panorama de la Seguridad Alimentaria y Nutricional en América Latina y el Caribe 2011*. str. 45.
[319] FAOSTAT (Food and agriculture organization of the UN) – statistická data; web: faostat.fao.org
[320] UDAPE: *Sexto informe de progreso de los Objetivos de Desarrollo del Milenio en Bolivia ..,* .cit. zdroj. str. 33.
[321] FAOSTAT (Food and agriculture organization of the UN) – statistická data; web: faostat.fao.org

Chov velbloudovitých

Velbloudovití (především lamy[322] a alpaky[323]) jsou tradičními obyvateli Altiplana a vysokohorských plošin a jsou tedy distribuovány napříč andským regionem Bolívie. Lamy jsou typické pro střední a jižní Altiplano (plošiny a jejich bezprostřední okolí) a pro vysoké Andské pásmo (jak pro polosuché tak pro suché oblasti), tedy pro oblasti, kde není možné pěstovat zemědělské plodiny nebo kde existuje pouze nerozvinutá zemědělská činnost orientovaná na samozásobitelství. Naopak alpaky jsou typické především pro vysoké andské polovlhké pásmo, kde se v místech tání ledovců tvoří mokřady. V tomto pásmu se nerozvíjí žádný typ zemědělské ani ekonomické činnosti výlučně kromě chovu alpak. Podle údajů INE (2011) tvoří bolivijskou populaci lam 2 678 tis. kusů a alpak 383 tis. kusů.

Chov velbloudovitých se rozvíjí v rámci extenzivního rotačního produkčního systému. Zužitkovává se maso, kůže a vlna, a to jak pro rodinnou spotřebu, tak pro obchod. V případě lam má největší ekonomickou váhu komerční využití masa (čerstvé nebo sušené), zatímco v případě alpak je komerčně nejvyužívanější komoditou jejich vlna. Bolívie zaujímá ve světovém měřítku s 3 tis. t druhé místo v produkci masa velbloudovitých za sousedním Peru (14,5 tis. t).[324]

V posledních letech získala spotřeba masa velbloudovitých (*maso neobsahující cholesterol*) na svém významu, a to jak na domácím, tak na zahraničním trhu. Stejně tak vzrostla poptávka po vlně, která se používá pro výrobu luxusního zimního oblečení, zejména pro zahraniční odbyt. Zaznamenaný růst produkce vlny je však jen velmi mírný, což je způsobeno různými okolnostmi souvisejícími s omezeními produkčních a transformačních kapacit, se špatným přístupem na trhy, s nedostatkem technologií a se závislostí na vývoji světových cen.[325]

Během vlády E. Moralese je kladen silný důraz na podporu chovatelů velbloudovitých především prostřednictvím „Projektu na podporu zhodnocení

---

[322] Bolivijská populace lam představuje 92% populace světové.
[323] V roce 1965 byla prohlášena ohroženým druhem, přičemž jich existovalo již jen 5 tisíc exemplářů. To vedlo k zákazu a omezením jejich využívání. V současné době se v rámci *Programu pro nakládání s vikuněmi*, který byl zahájen před jedenácti lety, pracuje s 65 komunitami ve 12 andských municipalitách. Vizí programu je udržitelné zužitkování jejich vlny. Podle odhadu by mělo být vyrobeno přibližně 3 tisíce kg vlny ročně o celkové hrubé hodnotě 900 tisíc USD. Současná populace vykuní se odhaduje na 60 tisíc. V r. 2008 byl realizován export jemné vlny vikuní o váze 38,6 kg v hodnotě přes 64 tisíc USD.
[324] FAOSTAT (Food and agriculture organization of the UN) – statistická data; web: faostat.fao.org
[325] UDAPE: *Sexto informe de progreso de los Objetivos de Desarrollo del Milenio en Bolivia ..,* .cit. zdroj. str. 37.

venkovského hospodářství s velbloudovitými“ (VALE[326]), který představuje strategii venkovského rozvoje prostřednictvím integrované technické asistence, školení a participativního učení.[327]

Chov drůbeže

Ještě před několika lety bylo drůbežářství marginální aktivitou, která se rozvíjela pouze na rustikální a rodinné úrovni, nicméně během poslední doby zaznamenalo velmi akcelerovaný rozvoj s významnými technologickými změnami. Díky dovozu hybridů umožňujících vysoké výnosy došlo k přeměně drůbežářského odvětví v jeden z nejdůležitějších sektorů národní ekonomiky (4. pozice v produkci kuřecího masa, Carne Pollo Indígena, 166,7 tis. t, mezi dvaceti sledovanými odvětvími výroby potravin a zemědělských produktů v celonárodním měřítku). Ve světovém srovnání pak Bolívie zaujímá 50. příčku.[328]

Drůbežářství v Bolívii je zaměřeno především na chov brojlerů (v roce 2009 dosáhl celkový počet jatečních kuřat 161,3 miliónů) a na produkci vajec. Chov drůbeže je soustředěn především do departamentů Santa Cruz a Cochabamba, kde panují vhodné klimatické podmínky pro rozvoj drůbežářství. V Bolívii existují další produkční oblasti, ale pro své malé objemy nejsou příliš významné.

Mezi největší komparativní výhody sektoru patří levná pracovní síla a dostupnost krmiv, pícnin a sóje za podstatně nižší ceny než v jiných zemích. Bolivijské kuřecí maso se navíc těší velmi dobré pověsti z důvodu jeho jedinečně dobré chuti, protože se do místních krmiv nepřidává rybí moučka.[329]

3.3.1.5 Podmínky na trhu, určování exportních cen

Sektor tradičního zemědělství je stálý poskytovatel potravin pro spotřebu na domácím trhu, zatímco agroindustriální sektor je díky otevření ekonomiky skrz své exporty významným generátorem deviz. Na druhé straně existují významné limity pro rozvoj zemědělských aktivit, jako nízká hustota zalidnění a roztroušenost zemědělských producentů, odloučenost od transformačních

[326] Šp. Proyecto de Apoyo a la Valorizacion de la Economía Campesina de Camélidos
[327] Více informací na: www.proyectovale.com
[328] FAOSTAT (Food and agriculture org. of the UN) – statistická data 2010 (klasifikace dle hodnoty); web: faostat.fao.org
[329] UDAPE: *Sexto informe de progreso de los Objetivos de Desarrollo del Milenio en Bolivia .., .*cit. zdroj. str. 37.

procesů, vysoké přepravní náklady, omezená rozloha pro rostlinnou a živočišnou výrobu, zhoršování kvality půdy, komplikovaná topografie, atd. Tyto faktory způsobují, že lokální trhy se pro většinu zemědělských a živočišných produktů stále zmenšují, což snižuje poptávku, vyvolává cenovou nestabilitu a vytváří nepříznivé prostředí pro investice do zemědělství. Tyto vlivy byly vždy přítomny ve zdejší tradiční zemědělské a živočišné výrobě, nicméně globalizační proces způsobil, že se staly rozhodujícím faktorem rozvoje rostlinné a živočišné výroby.

Podnikatelský sektor je poměrně dobře etablován na zahraničním trhu, což je především důsledkem využívání obchodních dohod a inovačních procesů v oblasti technologie v některých agroindustriálních sektorech. Podíl zemědělské produkce na zahraničním obchodě je nicméně jen málo diverzifikovaný (je téměř výlučně založen na produkci olejnin) a je vysoce závislý na světových cenách a obchodních dohodách.

Nedostatek potravin, který vede k nárůstu cen na úroveň domácích cen, byl umocněn celosvětovou „potravinovou krizí" neboli nedostatečným množstvím potravin pro všechny. Ta je způsobena několika faktory: zemědělská produkce putuje do výroby biopaliv namísto potravin, vstupy do výroby zdražily kvůli rostoucí ceně ropy, důsledky klimatických jevů (povodně, období sucha, mrazy atd.) a také cenovými spekulacemi. Předtím mnoho zemí řídilo své veřejné politiky na základě cenové kontroly, omezování exportu, kvót a předchozích smluv,[330] stejně jako v Bolívii.[331] Ostatní země mezitím směřovaly spíše ke zvyšování výroby pomocí posouvání hranice produkčních možností či zvětšování zisku.

Bolivijská vláda se sice snaží posílit svou účast ve výrobním odvětví prostřednictvím společnosti EMAPA[332], ale kontrola domácích cen, omezování exportu[333] a dotování cen dovážené mouky nepatří mezi způsoby, jak rozvinout

---

[330] Mezi země, které zavedly vývozní omezení, patřila Venezuela, Bolívie, Ekvádor a Argentina. Naopak Brazílie, Peru a Paraguay tato opatření odmítla.

[331] UDAPE: *Sexto informe de progreso de los Objetivos de Desarrollo del Milenio en Bolivia .., .*cit. zdroj. str. 51.

[332] Společnost pro podporu potravinářské výroby (Empresa de Apoyo a la Producción de Alimentos) je strategická firma, kterou založila vláda prezidenta Evo Moralese dne 15. 8 2007. Mezi cíle společnosti patří: rozvoj zemědělské výroby v zemi, podpora malých zemědělských výrobců poskytováním bezúročných prostředků a nákupem jejich výrobků za garantované ceny; vyhýbaní se cenovým spekulacím v potravinářství; lepší systém přerozdělování hodnoty zemědělské výroby; takový trh, na kterém bude mít každá bolivijská rodina přístup k potravinám za přijatelné ceny. Zdroj: www.emapa.gob.bo

[333] *Mezi produkty, které jsou uvedené jako citlivé na vývoz, patří cukr, hovězí maso, pšenice, rýže, kukuřice aj. Stejně tak byly pro tyto účely vydány nejvyšší nařízení č. 29229, 29460, 29480 a 29583, které dočasně přerušily vývoz těchto potravin a stanovily cenové pásmo pro oleje a kuřata tak, aby odpovídalo spotřebitelským a maloobchodním cenám.*

rostlinnou a živočišnou výrobu v zemi. I když tyto politiky určitým způsobem přispěly ke krátkodobému zmírnění důsledků inflace a zlepšily přístup k potravinám, ze střednědobého a dlouhodobého hlediska by byl účinnější systém podpory pro rostlinnou a živočišnou výrobu.

3.3.1.6 Vývoz

Podle dat naměřených v období 2006-2011 celkový vývoz zemědělské produkce procházel postupným růstem z hodnoty 106,9 mil. USD na 226,0 mil. USD, tedy zvýšení o 111 %. Další podstatnou změnou v exportech je, co do jejich hodnoty, nárůst vývozu komodit jako quinoa, sezam, boby, fazole, káva, různé odrůdy banánů a sója.

Graf 3.16: Vývoj exportovaných objemů a hodnoty zemědělských produktů Bolívie (2006 - 2011(p))

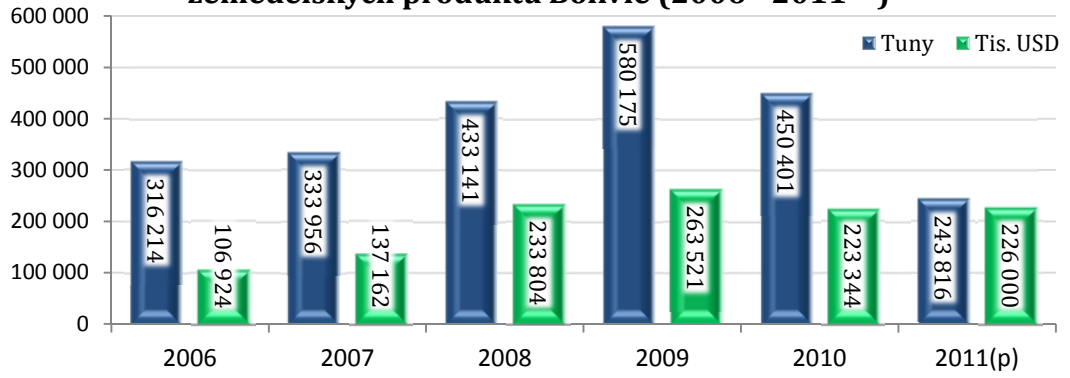

Zdroj: MDRyT-UIEP DRS na základě dat INE
(p) = předběžná data

Mezi zemědělskými a živočišnými produkty určenými pro vývoz převažuje etanol (EU a Peru), sezamová semínka (Japonsko a Paraguay), banány (Argentina), quinoa (EU a USA) a mandle (USA a Velká Británie). Největšími importéry bolivijských zemědělských či dobytkářských produktů za posledních několik let jsou (dle důležitosti) Peru následované Evropskou unií, Uruguají, USA, Chile, Argentinou, Ekvádorem, Brazílií a Japonskem.[334]

Co se týče vývozu produktů dobytkářství, vláda v roce 2008 stanovila, že hovězí maso je komodita citlivá vůči exportu, a proto byl jeho vývoz úplně zrušen.

Zdroj: Ministerstvo pro rozvoj venkova a půdy, Oddělení zemědělského rozvoje: *Revoluce venkova a zemědělství* (*Revolucion Rural y Agraria*, šj.), La Paz, 8/2010. str. 34.

[334] UDAPE: *Sexto informe de progreso de los Objetivos de Desarrollo del Milenio en Bolivia ..,* .cit. zdroj. str. 55.

Nicméně nedávno vláda dala volný průchod vývozům z tohoto odvětví, které činí 2 000 tun masa exportovaných na trhy Peru, Ekvádoru a Venezuely.[335]

3.3.1.7 Dovoz

Bolívie je v podstatě zcela soběstačná v zemědělství a chovu dobytka. Existuje ovšem i profitabilní, nelegální trh s potravinářskými výrobky.

Potravinová krize a důraz kladený na udržení stabilních cen potravin na domácím trhu vedl v posledních letech k nutnosti dovážet především cukr, pšeničnou mouku, kukuřici, rýži, pšenici a čirok. K dalším importovaným komoditám patřily suroviny, které byly potřebné k nastartování rozvoje průmyslu (především se jednalo o semena). Považuji za důležité zmínit, že Bolívie zatím nevyužívá k produkci semena geneticky modifikovaná.

3.3.1.8 Závěry

Obrovské množství pracovníků, kteří jsou zaměstnáni v zemědělství (včetně chovu dobytka; 32,05%), dobře ilustruje váhu, kterou má tento sektor v ekonomice jako celku. Především však demonstruje stupeň důležitosti pracovní síly jako výrobního faktoru pro toto odvětví. Je ale třeba zdůraznit, že čím větší je počet těch producentů v rostlinné a živočišné výrobě, kteří diverzifikují zdroje svého příjmu, aby tím vytvořili strategii pro přežití v domácím prostředí, tím méně podniků rostlinné a živočišné výroby čerpá své příjmy jen a pouze z této výroby. K tomuto jevu dochází především na západě země, kde je výrobní proces ohrožen více riziky a struktura hospodářství znemožňuje rozvoj na poli zemědělství.

Kromě diverzifikace zdrojů je nezbytné poukázat na další důležitou změnu ve struktuře zaměstnanosti v zemědělství a dobytkářství. Jedná se o hromadný vznik družstevních podniků a polo-podniků, které od 90. let zaznamenaly význačný rozvoj, především se rozvinuly v departamentu Santa Cruz.[336] Tyto podniky se

---

[335] IBCE – Noticias nacionales: *Ganaderos listos para exportar carne a Perú (Zemědělci jsou připraveni exportovat do Peru)*. Dostupné: http://www.ibce.org.bo/principales_noticias_bolivia/19042012/noticias_el_dia_bolivia.asp?id=28847

[336] *Pojem „dvojitá bolivijská ekonomika" ukazuje na existující socioekonomickou podvojnost, tedy současnou přítomnost ekonomiky zemědělství venkovanů a domorodců a ekonomiky podnikatelů v zemědělství. Tu první představují především markasové a ayllusové ze západní části země, dále společenství vesničanů – domorodců na náhorních plošinách a v údolích, mezikulturní společenství a sídla na východě, malí výrobci z celé země bez organizačního zastoupení, domorodecké vesnice a společenství, které se zabývají těžbou a zemědělstvím. Tito předkládají nároky na půdu, výrobní infrastrukturu, podporu rostlinné a živočišné výroby a pomoc při obnově oblastí zasažených přírodními živly. Druhou skupinu tvoří především střední a*

starají o zaměstnávání pracovní síly, mají k dispozici vylepšené zdroje, využívají strojní zařízení a další podpůrné služby zaměřené především na trh. Díky těmto nástrojům můžeme mluvit o rostoucím a v současné době stále důležitějším podílu rostlinné a živočišné výroby na tvorbě devizových prostředků.

Faktory jako nevhodné rozdělení pozemků, nejistota právního prostředí a problémy při získávání vlastnických práv na půdu[337], deformují průběh běžných operací při nákupu a prodeji, a tudíž i rovnováhu na trhu s půdou. Dále způsobují zhoršené pracovní podmínky zemědělcům, protože jim brání ve vyjednávání pracovních podmínek kolektivně i jednotlivě, a také vedou k prohlubování strukturální nerovnováhy v zemědělství a ke snižování produktivity a výnosnosti malých a středních výrobních podniků. Mají na svědomí také stále menší možnosti těchto podniků uskutečnit investice potřebné pro rozvoj, a tyto faktory jsou příčinou i sociálního tření. Všechny tyto problémy vedou k nejistotě v právním prostředí v oblasti vlastnictví půdy, což poškozuje investice do výroby a zmenšuje prostor pro uskutečňování politik řízení a správy přírodních zdrojů. Tyto dva akční plány vedly k praktické likvidaci velkých a neproduktivních latifundií. Prostřednictvím repatriace půdy a vyvlastňování byly poskytnuty kolektivní dotace.

Nová půdní politika se zaměřuje za prvé na nevyrovnaný systém přístupu k půdě a jejímu vlastnictví, a za druhé klade důraz na to, aby se zvýšily možnosti obcí s původním obyvatelstvem či venkovany rozvíjet moderní zemědělskou produkci. Těchto cílů dosáhne prostřednictvím navrácení a vyvlastnění půdy, kolektivními dotacemi programu *Původních společných půd* (šj. Tierras Comunitarias de Origen, TCO) v nížinách i hornaté oblasti a také plánu, který povede k ozdravení

---

velkovýrobci, i když v menší míře zde najdeme také malé výrobce z celé země, kteří se zaměřují na specifickou či intenzivní výrobu. Jejich jediným požadavkem jsou úvěry.
Zdroj: Diplomová práce – BANÚS VIDAL, S.C.: *Gestion Crediticia para el manejo del Credito Agrícola Refinanciado en el Sistema Bancario. Caso: Produccion del Departamento de Santa Cruz.* Universidad Catolica Bolivia, 2001.

[337] *„Velká část nejproduktivnějších lesů a půd v zemi se soustředí v rukách zemědělských elit. Je naprosto přirozené, že nároky domorodců, které později vedly k velkým sociálním bojům, začaly částečně měnit nevyváženost ve vlastnické struktuře půd, ale to nevylučuje, vzhledem k zemi jako celku, aby půda patřila k těm nejvíce nevyváženě rozděleným výrobním faktorům. To je důsledkem dělení pozemků v domorodeckých vesnicích a jejich předání na základě obročního systému privilegovaným skupinám velkostatkářů. Tento proces se odrazil ve výrobní struktuře zemědělství v zemi: v roce 1986 přináleželo zhruba 80 % obdělávané půdy pěstování plodin pro domácí spotřebu a zajištění potravin jako obilí, povzbuzující prostředky, ovoce, zelenina a hlíznaté rostliny, zatímco v roce 2007 se podíl této půdy snížil na 51,3 %. Na druhou stranu průmyslové plodiny zaznamenaly opačný trend: v roce 1986 dosáhla takto obdělávaná půda 13 % celkové plochy země, zatímco v roce 2007 narostl podíl na 45 % ve prospěch produkce průmyslových plodin a na úkor domácí poptávky po potravinách.“*
Zdroj: MINISTERIO DE DESARROLLO RURAL Y TIERRAS, Plan del sector desarrollo agropecuario, La Paz, 8/2010, str. 11. Dostupné: http://www.agrobolivia.gob.bo/archivos/PDS-MDRyT.pdf

zemědělského majetku a vytvoření nového systému pro klasifikaci využití půd a lesů. Dalšími prostředky mají být mimo jiné rozdělení pozemků na základě nového plánu rozvoje venkova, který v sobě zahrnuje politiku udržitelného využívání přírodních zdrojů (půda, voda a lesy), k tomu nové výrobní struktury v oblasti lesnictví, zemědělství a chovu dobytka a potravinová soběstačnost založená na stabilní tvorbě příjmů pro rodiny a obce. Mezi nejsložitějšími problematikami, kterým čelí rostlinná a živočišná výroba v oblasti uvádění výrobků na domácí trh a směrem k zahraničním trhům, je však nutné zdůraznit omezení v dopravní infrastruktuře, která vedou ke zvýšeným přepravním nákladům. Dále lze uvést menší úspory z rozsahu snižující v daném odvětví potenciální objem výroby, která je určená k prodeji, nebo ještě nižší homogenita některých výrobků. Pro některé trhy to vše ukazuje na horší kvalitu výrobků.

V současné době nejsou zemědělství a živočišná výroba schopny zcela využít zvýšených cen a větší poptávky po produktech. Aby totiž bylo nejprve uspokojeno domácí prostředí přednostně před vytvořením tržních podmínek, byly zavedeny mnohé vývozní bariéry, určité kvóty, dřívější licence a kontrola domácích cen.[338] I když ve své podstatě dokážou tyto politiky krátkodobě snížit dopady inflace a omezeného přístupu k potravinám, opravdu účinné z dlouhodobého hlediska by byly politiky zaměřené na nastartování rostlinné a živočišné výroby.

Vláda prezidenta Evo Moralese Aymy zavedla „*Nový model pro rozvoj venkovské výroby*“ (Nuevo Modelo de Desarrollo Productivo Rural, šj.)[339], který má za cíl:

- posílit úlohu státu,
- industrializaci přírodních zdrojů,
- modernizaci a zavedení nových technologií ve výrobě malých a středních producentů na venkově,

[338] Vláda vsadila na posílení postavení svojí účasti ve výrobním prostředí prostřednictvím projektu EMAPA, startem *Projektu pro společný regionální rozvoj* (*Proyecto de Desarrollo Concurrente Regional*) a podporou činností při vzniku 3. národního zemědělského sčítání, což jsou také všechno chválihodné iniciativy. Ovšem kontrola domácích cen, omezování vývozu a finanční příspěvky při výrobě mouky patí spíše k politikám, které rozvoji domácího zemědělství a dobytkářství nepomohly.
[339] Plán zahrnuje sektorové politiky (strategické osy), které se skládají z obecných směrnic vedoucích k rozvoji odvětví. Ty budou zavedeny skrz preferenční programy od roku 2010 až do roku 2020 do oblasti podpory rostlinné a živočišné výroby, jednání ohledně vlastnictví půdy, do lesnictví a rozvoje koky a její industrializace. Výsledkem má být krok blíže k jistotě a potravinové soběstačnosti v rámci celkového a udržitelného rozvoje venkova, který bez výjimky přinese výhody zemědělským producentům, venkovanům, domorodcům a původním obyvatelům.
Zdroj: MINISTERIO DE DESARROLLO RURAL Y TIERRAS, Plan del sector desarrollo agropecuario, La Paz, 8/2010, str. 11. Dostupné: http://www.agrobolivia.gob.bo/archivos/PDS-MDRyT.pdf

- výrobu zaměřenou na domácí trh a posléze také na vývoz, a
- šíření bohatství, které vzniklo díky zemědělským a dobytkářským činnostem.

Stát má v úmyslu podle tohoto nového modelu za pomoci sektorového plánu pro "Revoluci zemědělství a venkova":

a) naplánovat venkovský rozvoj na základě principu "konvergující poptávky" (určení poptávky místních aktérů podle státních priorit),
b) pozorovat, regulovat a kontrolovat výrobu, zásobování a ceny potravin a případně zasáhnout, pokud se začnou odlišovat výrobní ceny od tržních cen,
c) zúčastnit se procesů jako hospodářský aktér na venkově.

Následující tabulka (*Tab. 3.6*) shrnuje na základě dokumentu *plánu pro sektorový rozvoj rostlinné a živočišné výroby* "Revoluce zemědělství a venkova", rozdíly mezi předchozími vládami a tou současnou.

Tab. 3.6. Rozdíly v přístupech bolivijských vlád k rozvoji venkova

Neoliberální model venkovského rozvoje	Nový model pro rozvoj venkovské výroby
Agrární pohled na venkovský rozvoj a model rozvoje zaměřený především na export (agroprůmysl)	Celistvý pohled na rozvoj venkova, udržitelnou správu lesů a biodiverzity a upřednostnění potravinové jistoty a soběstačnosti.
Upřednostnění některých aktérů při rozdělování půdy.	Navrácení obdělávané půdy a přerozdělení volných pozemků mezi vesničany, domorodce a původní obyvatele.
Nulové zásahy státu do venkovského hospodářství.	Důležitá role státu v plánování, výrobním procesu a správě přírodních zdrojů.
Upřednostnění venkovských aktérů (agroprůmyslu a lesnictví) a departamentů, minimální spolupráce s ostatními aktéry	Spolupráce se všemi aktéry na venkově, především na malé a střední výrobce a podpora produktivního rozvoje ve všech departamentech.
Převádění hlavních funkcí a pravomocí sektorových ministrů na oblast služeb.	Přímá správa programů a projektů připadá Výkonnému oddělení Ministerstva pro rozvoj venkova a půdy.
Důraz na vymýcení pěstitelství listů koky.	Zaměřuje se na dobrovolnou racionalizaci a správu ohledně pěstování koky.

Zdroj: MINISTERIO DE DESARROLLO RURAL Y TIERRAS, Plan del sector desarrollo agropecuario.

Dále se zaměříme na rekapitulaci nejvýznamnějších bodů *plánu pro sektorový rozvoj rostlinné a živočišné výroby* "Revoluce zemědělství a venkova".

Výrobní model zaměřený na vývoz na úkor uspokojování vlastních potřeb země

Spojení této ekonomiky se zahraničními trhy probíhá obzvláště prostřednictvím výroby a základního zpracování sóji. I přesto je ale její uvedení na mezinárodní trhy citlivější, nemá zaručené výsledky a její konkurenceschopnost se zakládá na preferenčních výhodách, které byť plynou z regionálních dohod, čím dál více jsou ovlivňovány jednostrannými rozhodnutími cílové země.

Tento proces významným způsobem ovlivnil zemědělsko-potravinářský výrobní model v zemi. Například v r. 1986 (když se začaly zavádět neoliberální reformy), 85 % obdělávané půdy bylo vyhrazeno pro domácí spotřebu plodin typu obilí, ovoce, zelenina, pícniny a hlíznaté rostliny, zatímco v roce 2005 se podíl snížil na 52 %. Avšak podíl půdy obdělávané pro průmyslové plodiny vzrostl z 13 % (v r. 1986) na 47 % (v r. 2005). V každém případě hrubá přidaná hodnota zemědělské a živočišné výroby podniků narostla ze 17 % (mezi lety 1960-63) na 60 % (mezi lety 2000-2002). Proto došlo k tomu, že model rozvoje pozemků narušil rovnováhu mezi národními prioritami, neboť liberální politiky si zakládaly na rčení "*vyvážet nebo zemřít*" a z toho důvodu se vláda zaměřila na podporu pouze vývozních zemědělských odvětví a produkci průmyslových plodin. V plánu už ale nebylo vymýcení chudoby ani nabytí větší jistoty a potravinové soběstačnosti země. Odvětví rozvoje rostlinné a živočišné výroby má velký potenciál, který lze zužitkovat v souladu s agendou jakékoliv vlády:

<u>Příležitosti v odvětví</u>

i) Přirozená schopnost diverzifikovat výrobu

Bolivijská topografie je velmi různorodá, nalezneme zde oblasti v rovinách, které se nacházejí cca 200 metrů nad mořem a dále oblasti v náhorních plošinách, které přesahují výšky i 5 000 m. V zemi jsou také údolí mezi Andami a planiny a lesy v nížinách, které zakrývají Yungas, Chapare, Severní Amazonii, nížiny v departamentech Beni a Cruceño, Chiquitania a Chaco. Tak rozličná topografie je zdrojem mnohých teplotních a srážkových extrémů od nízkých teplot v náhorních plošinách po teplé a vlhké klima v nížinách.

Klimatická rozmanitost vede k biotickému rozvoji velmi široké biologické diverzity, která položila základ velmi důležitému dědictví venkovů. Pro zemědělství a chov dobytka je to klíčový faktor při zajišťování stability a potravinové soběstačnosti, což se projevuje v přirozené schopnosti vesnic, které dokázaly zachovat udržitelnou a rozmanitou rostlinnou a živočišnou výrobu. To zasahuje do dostupnosti nejrůznějších spotřebních výrobků, ovlivňuje to rozmanitost v potravinách a výživě a zvyšuje přidanou hodnotu exportu díky jejich přeměně, nebo protože jsou výrobky výjimečné.

ii) Různé druhy výroby (tradiční, ekologický a konvenční) a znalost místního prostředí

Kulturní bohatství malých bolivijských obcí je nejdůležitějším společným dědictvím, které napomáhá sociálně-komunálnímu rozvoji národního hospodářství. Bohatství se projevuje znalostmi o rostlinné a živočišné výrobě, které se vyvíjely v průběhu dějin v každé obci či vesnici. Konvenční zemědělství je tedy nejvhodnější způsob, jak začlenit ekologické zemědělství v naší zemi v souladu s půdními, klimatickými a biologickými podmínkami do toho velkého světového trhu s ekologickými výrobky. Ekologické zemědělství totiž dbá také produkci zdravých potravin té nejvyšší kvality v dostatečném množství a za pomoci nejnovějších technických a vědeckých poznatků.

iii) Přístup zemědělské výroby, chovu dobytka a rybolovu k vodním zdrojům

Podnebné podmínky (srážky) a vodní zdroje jsou strategické vstupy a mají důležitou roli při plánování rozvoje. Země může díky dostatečným zdrojům vody počítat s poměrně dobrým přístupem k vodě, pokud jde o její kvalitu i množství potřebné pro zemědělskou a živočišnou výrobu. V naší zemi jsou tři hlavní povodí: Povodí Amazonky, povodí Platy a bezodtoková oblast Altiplano. Zhruba 65 % státního území se nachází v povodí Amazonky, 21 % v povodí Platy a 14 % je bezodtoková oblast v Altiplano. (*SENAMHI-BOLIVIA*).

Podnebné prostředí (srážkovost) a vodní zdroje jsou pro plánování rozvoje strategickými zdroji. Země může díky vodním pramenům spoléhat na relativní dostatek kvalitní vody pro svou rostlinnou a živočišnou výrobu.

Tab 3.7: Odhadovaný objem srážek na daná povodí

Povodí	Rozloha (km2)	Průměrné srážky (mm/rok)	Objem srážek (m3/rok)	Odhadovaný průtok (milión m3/rok)
Amazonka	724 000	1 814	1 313 336	280 000
Rio de la Plata	229 500	854	195 993	136 000
Altiplano	145 081	421	61 079	1 600
Bolívie	1 098 581	1 419	1 558 886	317 600

Zdroj: Balance Hídrico Superficial de Bolivia Edición PHICAB 1992, La Paz, str. 6, a sistemas de Riego y Agricultura en Bolivia, Ismael Montes de Oca, Edición Hisbol, 1992, Bolivia, str. 79

iv) Velká diverzita, co se týče fauny a flóry

„Bolívie patří mezi nejvíce rozmanité země na světě, která se soustředí okolo původu a genetické různorodosti mnohých rostlin a zvířat, které jsou důležité pro lidskou spotřebu. Existuje mnoho způsobů, jak zachovat biologickou diverzitu, například ovládání a správa „*in situ*" (původní vesnice a obce) a „*ex situ*" (centra pro zachování), které umožňují diverzifikaci zemědělství a chovu dobytka, díky níž je možné dosáhnout potravinové nezávislosti obcí."[340]

v) Veřejný přístup ke službám za zdravotní stránku a nezávadnost potravin rostlinné a živočišné výroby

Umožňuje sjednotit normy zdravotního dohledu s podobnými orgány v zahraničí.

Politika rozvoje a podpory sektoru

Přední politiky rozvoje a podpory zemědělství a chovu dobytka v Bolívii vyjadřuje „*Národní plán pro rozvoj*". V tomto plánu jsou určené hlavní směry politik, strategií a programů pro rozvoj tohoto odvětví. Navíc jsou zde popsány některá doporučení pro politiky rozvoje a podpory zemědělství a chovu podle příslušných témat:

Zahraniční trh

Posílení konkurenceschopnosti výrobků zemědělského či dobytkářského původu prostřednictvím zásahů při šíření technologií, technické asistence, vylepšení výrobních infrastruktur, mezinárodních jednání uspořádaných spolu s výrobci a daňové prostředí, které nedopustí omezování integrace místního výrobního

[340] IBISCH & MÉRIDA: Biodiversidad: La riqueza de Bolivia. 2003. Editorial FAN. Santa Cruz, Bolivia. str. 638.

sektoru a vývozu. Konsolidace vývozů výrobků, které jsou uvedeny na zahraničním trhu nebo které počítají se shodnou poptávkou; podpora nových vývozních nabídek, které zvyšují přidanou hodnotu produktu. Co nejvíce zpřístupnit zahraniční trhy pro rostlinnou a živočišnou výrobu prostřednictvím uzavírání obchodních smluv, vést vyjednávání směrem k odstranění netarifních překážek a rozvíjet spolehlivou strategii zaručující zdravotní nezávadnost a kvalitu našich produktů.

Vize sektoru v roce 2020

"Bolívie se může chlubit velmi různorodými, nezávadnými a kvalitními potravinami a bolivijské obyvatelstvo spoléhá na bezpečnost potravin v rámci národní svrchovanosti. Zemědělští producenti a chovatelé dobytka jsou organizovaní, mají jisté právní prostředí co se týče používání a přístupu k půdám, dostatek závlahové vody, technologií a výrobních infrastruktur; vylepšili svou produktivitu prostřednictvím kolektivního vyjednávání; počítají s rostoucími příjmy a lepší kvalitou života; starají se o zachování životního prostředí a biodiverzity a spoléhají také na své znalosti místních podmínek. Zemědělský sektor je organizovaný, zavedený, je produktivní, diverzifikovaný a konkurenceschopný.[341]"

3.3.2 Bilance průmyslu

V první kapitole byla provedena analýza nejdůležitějších charakteristik rozvojových zemí a mezi nimi byly identifikovány i *nedokončená průmyslová revoluce a nízká míra modernizace.* Proto se zde nyní budu věnovat popisu jejich chování a pokusím se určit důvody, proč v Bolívii nebyla dovršena transformace modelu ISI.

3.3.2.1 Předcházející události

Dějiny bolivijského průmyslu začínají nabývat na důležitosti od konce 19. století a začátku 20. století. Například v roce 1890 vznikla Státní obchodní komora a v roce

[341] MINISTERIO DE DESARROLLO RURAL Y TIERRAS, Plan del sector desarrollo agropecuario, La La Paz, 8/2010. Dostupné: http://www.agrobolivia.gob.bo/archivos/PDS-MDRyT.pdf

1931 Komora pro podporu průmyslu.[342] Cílem bylo podnítit výrobu a podpořit těžbu na východě Bolívie (*např. zlato, cín, stříbro*), která se z velké části orientovala na vývoz. Od 70. do počátku 80. let byla pro průmysl typická vysoká ochranná cla, velká účast státních podniků na monopolistických trzích a průmyslová výroba, která byla z velké části financována rozvojovými bankami či podporami a přizpůsobená spíše vnitřnímu trhu.[343]

V 80. letech se nová hospodářská politika (1985) vyznačovala nedostatečným podporováním průmyslové výroby. Liberální přístup vytvářel podmínky konkurenci, snižování podpor a následné privatizaci státních podniků. Privatizace postihla především potravinářské odvětví, ve kterém podniky pohltil trh. Také dovozní a vývozní bariéry byly přísnější a více komplikované.

90. léta se vyznačovala otevřením obchodu pro výrobní průmysl.[344] Toto odvětví ale nebylo připraveno čelit silám liberalizace obchodu, protože mělo jen nedostatečnou konkurenceschopnost, zastaralé technologie a žádný systém finanční podpory. Koncem 90. let a počátkem nového století byl výsledek pro průmysl velmi skromný, i přes počáteční impulz k obnově. Velkou měrou se na tom podílely strukturální nedostatky země (infrastruktura, vzdělání a zalidnění).[345]

Od roku 2006 proběhlo v akčním rámci pro průmysl mnoho změn, které se vztahovaly k novému programu Národního rozvojového plánu (NRP). Přestože od devadesátých let přinesla podpora malých a středních podniků důležité výsledky (byť ne zcela postačující), NRP počítá v první řadě s podporou sektoru malého i mikro-průmyslu.

Stát ochraňuje a podporuje domácí výrobu, především tedy nejrůznějších výrobních jednot, asociací a společenství. Těmto spolkům usnadňuje či dává lepší podmínky pro přístup k technologiím, finančním podporám či rekvalifikaci. Země pracuje na tom, aby vybudovala silnou značku a takový obraz, který ukazuje

[342] Camara Nacional de comercio: *Historia de la camara*. La Paz – Bolívie. http://www.boliviacomercio.org.bo/historia.aspx
[343] Oddělení analýzy hospodářských politik (Unidad de Análisis de Políticas Económicas) – sektorové analýzy 2009
[344] V 90. letech se zprivatizovala většina státních podniků: zpracování cukru, mléčných výrobků, keramiky atp. Také se kladl velký důraz na snižování celních bariér v kombinaci s podporou tržních mechanismů a tržními regulacemi.
[345] Speciální edice časopisu Nueva Economía: *Balance de la Industria Manufacturera Boliviana*. 6/7/2010.

ekologickou a organickou výrobu díky poctivé práci velmi zručných a obratných dělníků.[346]

3.3.2.2 Charakteristiky průmyslových činností

Když se na věc podíváme klasickým přístupem měření industrializace země, tedy poměrem průmyslové produkce k HDP (koeficient industrializace), zjistíme, že Bolívie se nachází na nízké úrovni průmyslového rozvoje.[347]

Hlavní důvody najdeme v nízké produktivitě, která je způsobena použitými výrobními faktory, zaostávající inovací průmyslu, nedostatkem moderních technologií, malou podporou výzkumu a vývoje, malým počtem odborníků v některých odvětvích, nedostatečným pronikáním na zahraniční trhy a přehnanými spotřebitelskými nároky na kvalitu a objem na domácím trhu. (*Viz Tab. 3.8*)

Důsledkem je, že zatímco koeficient industrializace pro většinu latinskoamerických zemí v průměru převyšuje 18 až 20 %, v Bolívii se drží téměř beze změny už 25 let na historických hodnotách - tedy mezi 14 a 16 % ve stálých cenách.

Tab 3.8: Bolívie a vybrané země: podíl průmyslu na HDP - 2009

Země	Přidaná hodnota výroby na obyv. v USD	Vývoz výroby na obyvatele v USD	Podíl výroby na HDP v %	Podíl výroby na vývozu v %	% technologicky náročné výroby na hodnotě výroby	% technologicky náročné výroby na vývozu výroby
Argentina	1 372	577	18,0	55,7	25,9	32,1
Bolívie	141	106	16,1	34,8	6,9	7,2
Brazílie	749	463	21,4	72,8	33,5	47,9
Chile	978	1 241	17,1	52,4	22,7	11,7
Kolumbie	323	241	15,9	51,1	25,6	34,6
Ekvádor	205	151	14,4	20,2	11,1	18,5
Peru	346	411	15,8	67,2	17,9	3,9
Paraguay	185	77	14,2	26,8	11,2	13,3
Uruguay	1 112	500	17,8	48,6	15,7	17,7
Venezuela	871	201	18,7	9,6	16,9	53,8

Zdroj: ECODINAMICA, Consulting Group, na základě informací ONUDI

[346] *Plan Nacional de Desarrollo „Bolivia Digna Soberana, Productiva y Democrática para vivir bien", Lineamienos Estrategicos 2006-2011 (Decreto Supremo 29272),* La Paz-Bolivia, Gaceta Oficial de Bolivia, , 12. září 2007

[347] Speciální edice časopisu Nueva Economía: *Balance de la Industria Manufacturera Boliviana*. 6/7/2010.

3.3.2.3 Složení průmyslových činností.

Bolivijský průmysl si zachoval bez větších výkyvů stejné hodnoty (*viz Tab. 3.9*). V první části, pokud posuzujeme rok 2011, můžeme pozorovat zvýšené zaměření na spotřební statky (62 % celkové vytvořené přidané hodnoty); střední důraz na polotovary (37 %) a nedostatečné zaměření na kapitálové statky (1 %).[348] Proto je vhodnější charakterizovat bolivijský průmysl jako lehký a více zaměřený na zpracování zemědělských surovin. Produkce potravin v roce 2011 tvořila 52 %.

Z předložené analýzy vyplývá, že v roce 2011 (i v dřívějších letech) největší podíl na přidané hodnotě výroby mělo odvětví *výroba nápojů* (16,7 %), následované *výrobky z nekovových nerostů* (především výroba cementu, 11,6 %), *zpracování ropy* (10,6 %), *obilné výrobky a pečivo* (9,6 %) a *čerstvé a zpracované maso* s 9,2 %.

Tab 3.9: Bolívie - Podíl odvětví na přidané hodnotě výroby 2004 - 2011 (v %)

Zaměření průmyslu	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2011**
A. Spotřební statky	**64**	**63,8**	**64,5**	**63,8**	**62,5**	**62,8**	**61,8**
Čerstvé a zpracované maso	9,8	9,7	9,4	9,2	9	9	9,2
Mléčné výrobky	4,2	4,2	4,4	4,3	4,4	4,3	4,4
Obilné výrobky a pečivo	9,4	9,7	9,9	9,7	9,7	9,7	9,6
Cukr a sladkosti	5,1	4,4	4,6	4,8	5	5,1	4,5
Ostatní potraviny	8,5	8,3	8,4	8,3	7,2	7,7	7,6
Nápoje	13,5	13,9	14,8	15	15,7	16,2	16,7
Zpracovaný tabák	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,5
Oděvy a výrobky z kůže	10	10	9,5	9,2	9	8,5	8,6
Ostatní výrobky	3,1	3,1	3	2,8	2	1,7	0,7
B. Polotovary	**34,9**	**35,1**	**34,3**	**35,1**	**36,3**	**36,2**	**37,1**
Dřevo a výrobky z něj	6,4	6,5	6,2	6,3	6,3	6,3	6,4
Papír a výrobky z něj	2,9	2,9	2,7	2,7	2,7	2,8	2,8
Chemické látky a výrobky	5	4,9	4,7	4,6	4,6	4,8	4,9
Výrobky z ropy	12	11,7	11,3	11,7	12	10,8	10,6
Výrobky z nekovových nerostů	7,5	8	8,4	8,9	9,9	10,6	11,6
Základní kovové výrobky	1,1	1,1	1	0,9	0,8	0,9	0,8
C. Kapitálové statky	**1,1**	**1,1**	**1,1**	**1,1**	**1,1**	**1**	**1,1**
Kovové výrobky, stroje a zařízení	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1	1,1
Celkem	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**

Zdroj: ECODINAMICA Consulting Group, na základě informací Statistického úřadu a Národní obchodní komory

[348] Speciální edice časopisu Nueva Economía: *Balance de la Industria Manufacturera Boliviana*. 6/7/2010.a Cámara nacional de Industrias: *Tabla económica (Boletín Nro. 30)*, 19/4/2012. Dostupné: http://www.bolivia-industry.com/filescni/tabla_econmica_30.pdf

3.3.2.4 Podíl na hrubém domácím produktu (HDP)

Podíl bolivijského průmyslu na HDP vzrostl v roce 2010 na 16,9 %. Tento ukazatel se v konstantních cenách během posledních 20 let výrazně nezměnil.[349] I přes období celkových krizí ekonomiky nezažil stupeň industrializace žádný hlubší propad. Nicméně protože je tento poměr měřen za předchozí rok na základě národního důchodu (1990), předpokládáme, že nové měření už bude odrážet důležité strukturální změny. Ty se v průmyslových aktivitách odráží například v pozměněné energetické síti, technologických inovacích a vylepšené kvalitě vývozních výrobků, včetně vnějších faktorů, které k průmyslovým aktivitám přispívají. (*Viz. Graf 3.17*)

Graf 3.17: Podíl průmyslu na HDP v letech 2000 - 2010 (v %)

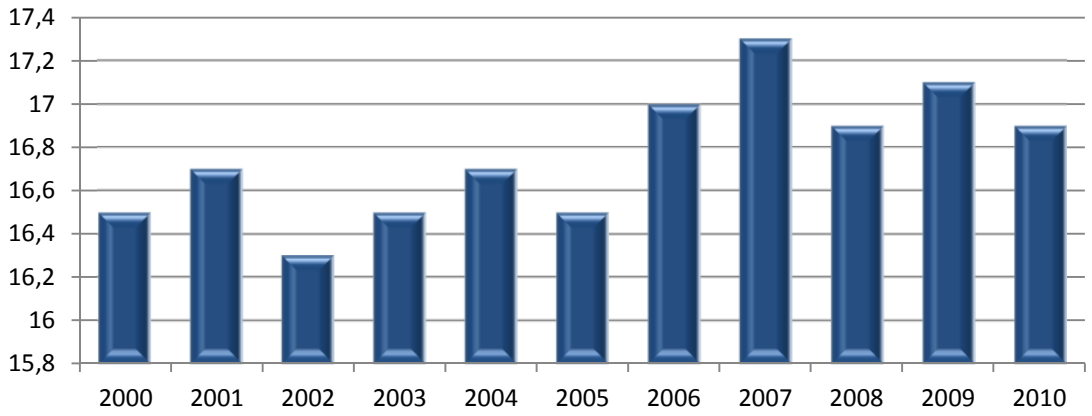

Zdroj: vlastní vypracování na základě dat Národního statistického úřadu

Přestože průmysl vykazuje známky kladného růstového trendu, i tyto náznaky začínají ukazovat na zpomalování rozvoje průmyslu země. Je zajímavé, že od roku 2003 průmysl rostl až na svou nejvyšší úroveň v roce 2006, a měl tedy analogický průběh s vývojem nerostného průmyslu. Od toho roku už však průmyslový sektor rostl stále pomaleji, a když se podíváme důkladně na kapacitu průmyslu, ta se měnila souběžně s různými tendencemi vývoje HDP. Z toho vyplývá, že změna průmyslového produktu vychází z používání již zavedených továren, jejich rozšiřování a budování nových závodů.

[349] peciální edice časopisu Nueva Economía: *Balance de la Industria Manufacturera Boliviana*. 6/7/2010.a Cámara nacional de Industrias: *Tabla económica (Boletín Nro. 30)*, 19/4/2012. Dostupné: http://www.bolivia-industry.com/filescni/tabla_econmica_30.pdf

Tab 3.10: Změna reálného HDP, 2000-2011 (v %)

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
HDP	2,51	1,68	2,49	2,71	4,17	4,42	4,80	4,56	6,15	3,36	4,13	5,10
Průmysl	1,79	2,69	0,25	3,81	5,58	3,00	8,09	6,09	3,66	4,81	2,59	3,00

Zdroj: Ministerio de Economía y Finanzas Públicas

Mezi důvody, které vedou ke zpomalení vývoje ekonomiky, patří problémy některých odvětví průmyslu způsobené nedostatkem surovin. Ten je důsledkem vládních zásahů, jako tomu bylo v případě mlýnů, jež byly silně postižené dovozem mouky a obilných produktů ze strany Společnosti pro podporu výroby potravin (Empresa de Apoyo a la Producción de Alimentos, dále EMAPA) nebo následně v případě textilního průmyslu, který přišel o trhy pro vývoz. V obou případech došlo k zásadnímu poklesu výroby, který ovlivnil tempo růstu celého průmyslu.[350]

Výkon výrobního průmyslu v roce 2011 dostal impulz díky rozmachu *výrobků z nekovových nerostů* (především díky výrobě cementu), který se zvýšil o 10,2 %, následovaný odvětvím *cukrárenství a sladkosti* (6,7 %) a na třetím místě *nápoji* s 3,9 % (*viz. Tab 3.11*).

Tab 3.11: Průmyslová odvětví bolivijské výroby s největším nárůstem (2011)

Č.	Průmyslové odvětví	Změna
1	Výrobky z nekovových nerostů	10,20%
2	Cukrárenství a sladkosti	6,7%
3	Nápoje	3,9%
4	Chemické látky a výrobky	3,6%
5	Čerstvé a zpracované maso	3,4%
6	Mléčné výrobky	3,4%
7	Oděvy a výrobky z kůže	3%
8	Kovové výrobky, stroje a zařízení	2,8%
9	Papír a výrobky z něj	2,4%
10	Obilné výrobky a pečivo	1,6%
11	Výrobky z ropy	1,2%
12	Dřevo a výrobky z něj	1,2%
13	Ostatní potraviny	0,4%
14	Základní kovové výrobky	0,0%
15	Zpracovaný tabák	-1,9%
16	Ostatní výrobky	-35,4%
	VÝROBNÍ PRŮMYSL CELKEM	**3,00%**

Zdroj: Ministerio de Economía y Finanzas Públicas

[350] Camara de industria, comercio, servicios y turismo de Santa Cruz – Bolívia (CAINCO). Dostupné: http://www.cainco.org.bo/doc/default.aspx

I přes strukturální problémy je celková aktivita v průmyslu dynamická a z velké míry závisí na začlenění domácího trhu a také na zahraniční poptávce. Vnitřní trh je stále hlavním motivem pro průmysl a současně také tvoří stěžejní část struktury průmyslu a spotřebních statků. Zahraniční trhy jsou neméně důležité, jak uvidíme dále, ale poměr objemu vývozu k hrubému produktu je stále poněkud nízký - okolo 20 %.

3.3.2.5 Využitá kapacita průmyslu

Přestože průmyslová výroba roste, což je dáno objemem jejího obchodu, jedním z nejvlivnějších strukturálních faktorů zůstává velmi omezená úroveň využití výrobních kapacit v roce 2010. Volná (tedy nevyužitá) kapacita tvořila v průměru 36 %, což je zhruba třetina všech zařízení. Průměr využití je tedy poměrně nízký, zhruba 64 %, ale existují průmyslová odvětví, která vykazují mnohem vyšší výkonnost – jako například výroba cementu (98 %)[351], koželužství (75 %), výroba potravin (mezi 65 a 70 %), nápoje (60 %) a některé části textilního průmyslu (mezi 55 a 65 %).

INE[352] a UDAPE[353] ve svých datech dokumentují, že mezi faktory, které omezují intenzivnější využití již existujících kapacit, patří především tyto: nedostatek poptávky na domácím trhu; malé využití vývozních příležitostí; problémy politického charakteru, které ovlivňují výrobní činnosti; pochybnosti vyvolané sociální situací; migrace pracovníků směrem do těžebních oborů (hornictví) a komplikovaná situace s celkovou přestavbou energetické sítě od pohonných hmot založených na derivátech ropy směrem k zemnímu plynu.

Můžeme najít mnoho námitek proti tomu, aby byly vytvářeny úplně nové oblasti průmyslových činností v Bolívii, přičemž hlavní z nich budou založeny na tom, že potenciál bolivijského průmyslu zatím není úplně využitý. Ani podniky, které se zaměřují na vývoz do zahraničí, zatím nedokážou zcela využít všechny své kapacity. To je dáno různými podmínkami na mezinárodních trzích a některými

[351] Statistická data z roku 2011 z Bolivijského institutu pro cement a beton (Instituto Boliviano del Cemento y el Hormigón)
[352] Národní statistický úřad (Instituto Nacional de Estadística) – *Průmyslové statistiky*. 2008.
[353] UDAPE: Diagonsticos sectoriales (Sektorové analýzy, čj), 2009. Dostupné: www.udape.gob.bo

vnitřními faktory, které jsou zapříčiněné hospodářskou a politickou situací v Bolívii. Lze předpokládat, že tato situace ještě bude setrvávat po nějakou dobu, alespoň dokud se neobjeví nějaký velký pozitivní impulz pro domácí poptávku, který by především upevnil tržní mechanismy pro výrobní statky. *Viz Graf 3.18*.

Graf 3.18: Vývoj využití kapacit a růstu HDP v průmyslu v letech 1997 - 2010

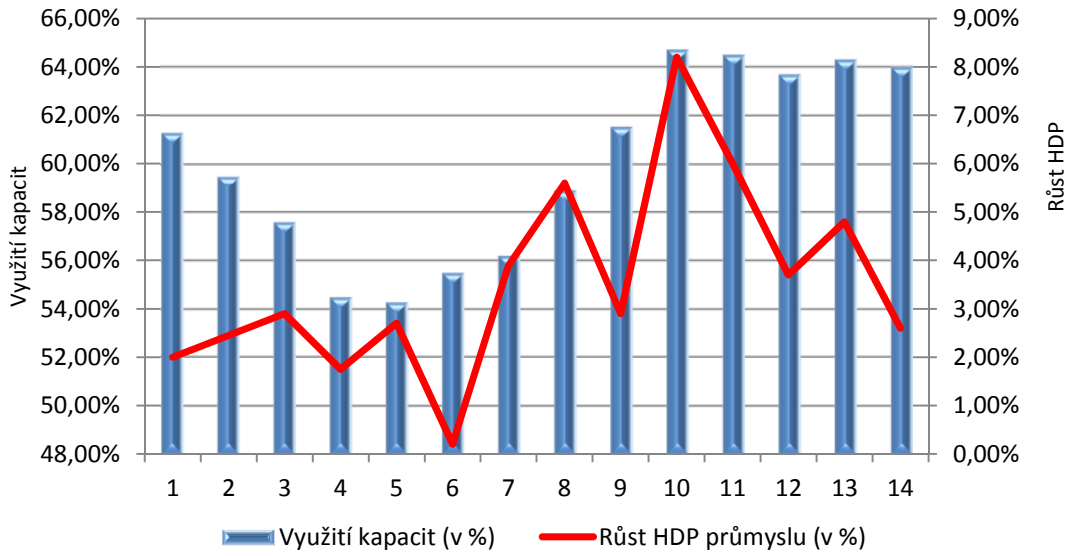

Zdroj: Ministerio de Desarrollo Productivo y Economía Plural

Na druhou stranu si uvědomuji, že vláda E. Moralese si je vědoma těchto nedostatků a zasadila se o vytvoření dvou institucí spojených s Ministerstvem pro rozvoj a hospodářství (Ministerio de Desarrollo Productivo y Economía Plural) - Insumos-Bolivia a Pro-Bolivia.[354] Insumos-Bolivia[355] má za stěžejní úkol monetizaci darů a pomoc především při vývozu a dovozu zboží a takových výrobků, které mají velký dopad na produkci či bolivijské obyvatelstvo a v neposlední řadě má za úkol uskutečnit komercializaci.

Jiný specifický úkol má druhá instituce, Pro-Bolivia[356], která se zaměřuje na podněcování změny v síti primární výroby prostřednictvím zvýšení přidané hodnoty primární výroby, vývoje technologií, růstu produktivity a diverzifikace výrobků. Dalšími prostředky jsou intenzivnější tvorba přebytku a zisků v řemeslné

[354] Vytvořeny prostřednictvím Bolivia: Decreto Supremo (Nejvyšší nařízení, čj.) Nº 29815, z 26. 11. 2008
[355] Portál InsumosBolivia – web: http://www.insumosbolivia.gob.bo/
[356] Portál Ministerstva pro rozvoj (Ministrio de Desarollo Productivo y Economía Plural, šj.). http://www.probolivia.gob.bo/

výrobě, zemědělství, manufakturách a v průmyslu. Zároveň se účastní tvorby, konsolidace, modernizace a zavádění technologií do výrobních podniků, které jsou součástí Výrobní jednoty měst a venkova (*Unidades Productivas urbanas y rurales*) v zemi.

V únoru 2012 bylo registrovaných celkem 5 840 společností, které se věnovaly výrobnímu průmyslu na národní úrovni.[357] Dále se v práci podrobně specifikuje chování předních průmyslových odvětví v zemi.

3.3.2.6 Cementový průmysl

Výroba cementu v Bolívii vzrostla mezi lety 2010 a 2011 o 10 %. Společnost SOBOCE VIACHA zaznamenala za rok 2011 největší procentuální růst (15 %) a také největší produkci co do objemu v tunách (775 883).[358] Během roku 2011 vzrostl prodej cementu na národní úrovni o 8 % v porovnání s rokem 2010, což poukazuje na dynamický rozvoj stavebního průmyslu. V roce 2011 se oddělení v Santa Cruz podílelo 30 % na prodeji cementu celé země, následované La Paz (25 %) a Cochabamba (19 %).

Podle údajů Národního statistického úřadu se však v roce 2011 dovezlo dokonce 79 415 tun cementu, což odpovídá peněžní hodnotě více než 9,6 milionů amerických dolarů a zároveň to značí nárůst 131 % objemu a 139 % peněžní hodnoty v porovnání s rokem 2010.

3.3.2.7 Potravinářský průmysl

V prvních dvou třetinách roku 2011 index fyzického objemu výrobního průmyslu, který přináleží výrobkům z potravinářského průmyslu, nezaznamenal výrazný nárůst. To také můžeme vidět v grafu níže, ze kterého lze navíc vyčíst, že stagnace výroby či pokles úrovně se týká všech odvětví kromě mlékárenství.

[357] 48 818 podniků se věnuje dalším sektorům. Zdroj.: Fundempresa
[358] Instituto Boliviano de Comercio Exterior: Boletín Estadístico. 28/05/2012. web: http://www.ibce.org.bo/

Graf 3.19: Index fyzického objemu výroby potravinářského průmyslu (1990 = 100%)

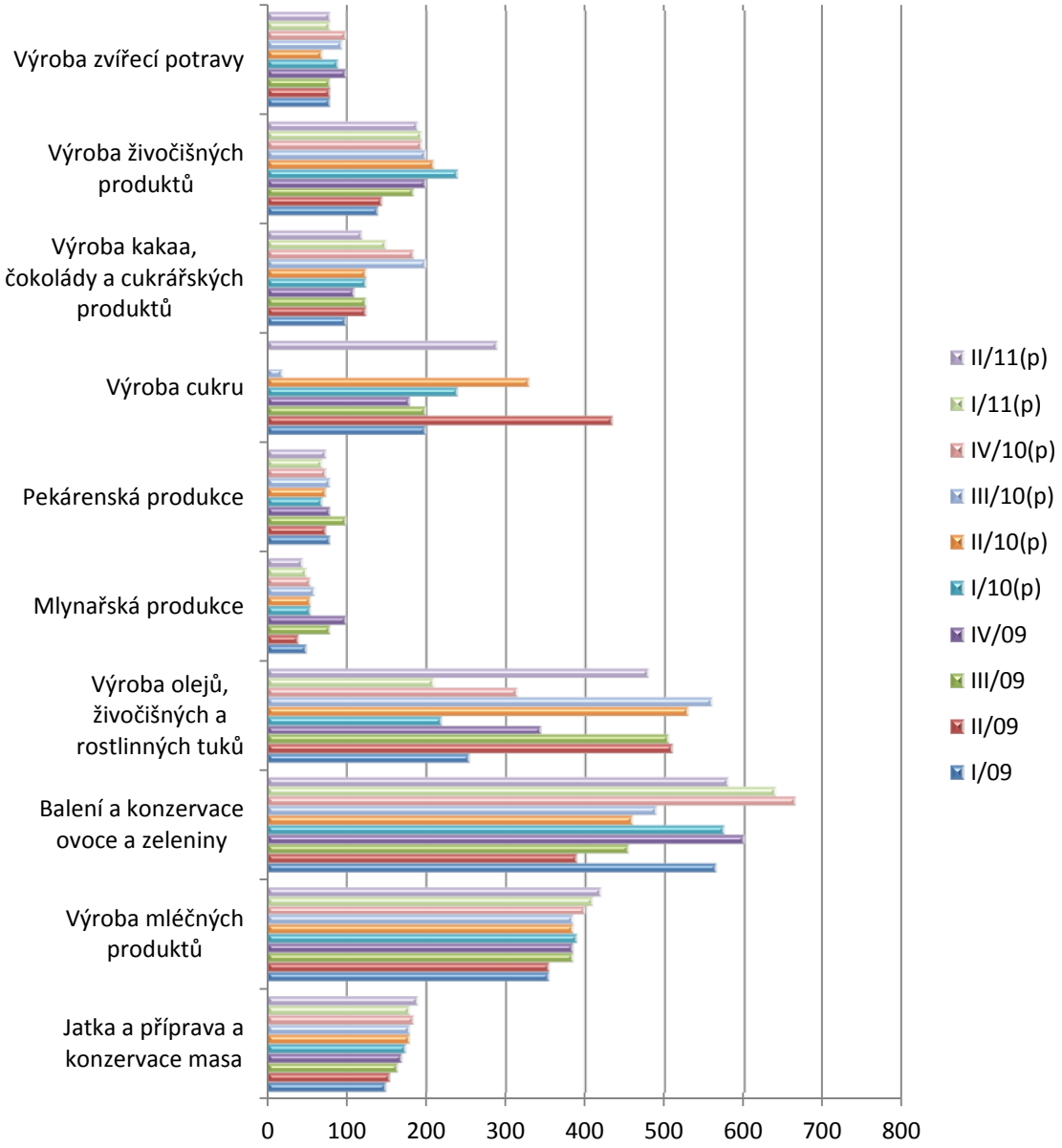

Zdroj: INE INFOVIM

Rychlejší nárůst můžeme pozorovat v grafu například u oboru zpracování cukru, který sice odráží i sezónnost výroby, ale zároveň až do druhého čtvrtletí roku 2011 průmysl zpracovávající cukr vykazuje nárůst oproti stejnému období v roce 2010. Všimněme si, že nejvyšších hodnot dosahuje výroba cukru ve třetím čtvrtletí každého roku. Výkon mlékárenství je poměrně výjimečný, neboť toto odvětví představuje stabilní nárůst již od roku 2000. Současně je však třeba reagovat na

hluboký propad ve výrobě v odvětvích jako mlynárenství a zpracování obilí, především pšenice, a to hlavně od roku 2004. Důvodem pro tento propad byla intervence EMAPA na trhu pšenice a také dovoz mouky pro pečení chleba, což má dopady až do současnosti. Od konce roku 2009 začínáme zaznamenávat mírnou tendenci k obnově díky nové politice EMAPA, která směřuje k soustředění služeb státních mlýnů na mletí dovezené pšenice namísto státních zásob vytvořených Společností pro podporu výroby potravin (EMAPA).

3.3.2.8 Výroba nápojů

Téměř všechny činnosti, které spadají do oboru výroby nápojů, vykazují v porovnání s rokem 2010 pokles v indexu objemu fyzické produkce. Výroba alkoholických nápojů dokonce patří mezi odvětví, které zaznamenaly největší negativní růst, což se nejvíce projevilo v roce 2010. Za alkoholickými nápoji následují odvětví výroby nápojů ze sladu a slad.

Graf 3.20: Index fyzického objemu výroby nápojů (1990 = 100%)

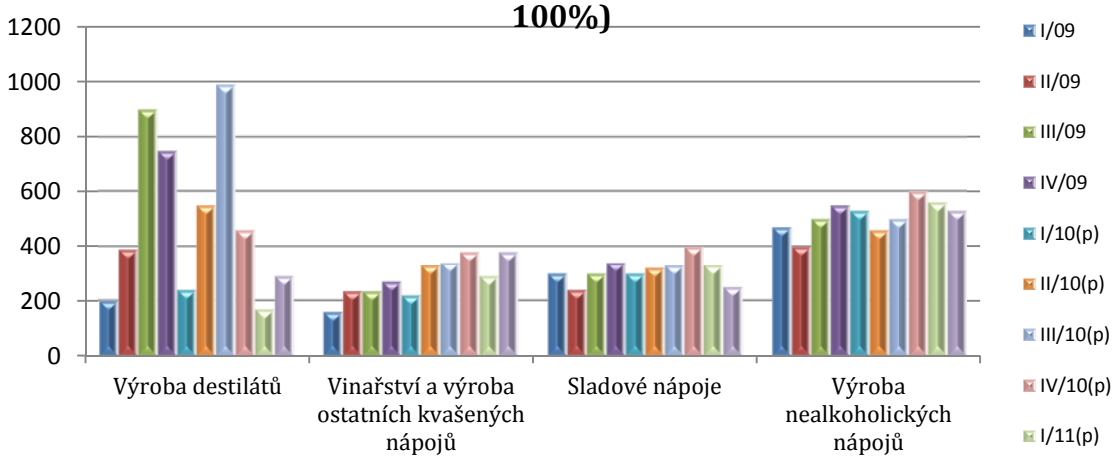

Zdroj: INE INFOVIM

3.3.2.9 Výrobky z příze, kůže a textilu

Mezi rokem 2009 a druhou třetinou roku 2011 lze pozorovat jen malé změny ve výkonu odvětví výroby textilií a kůže. Index průmyslové výroby si udržuje stejnou úroveň jen s malými odchylkami.

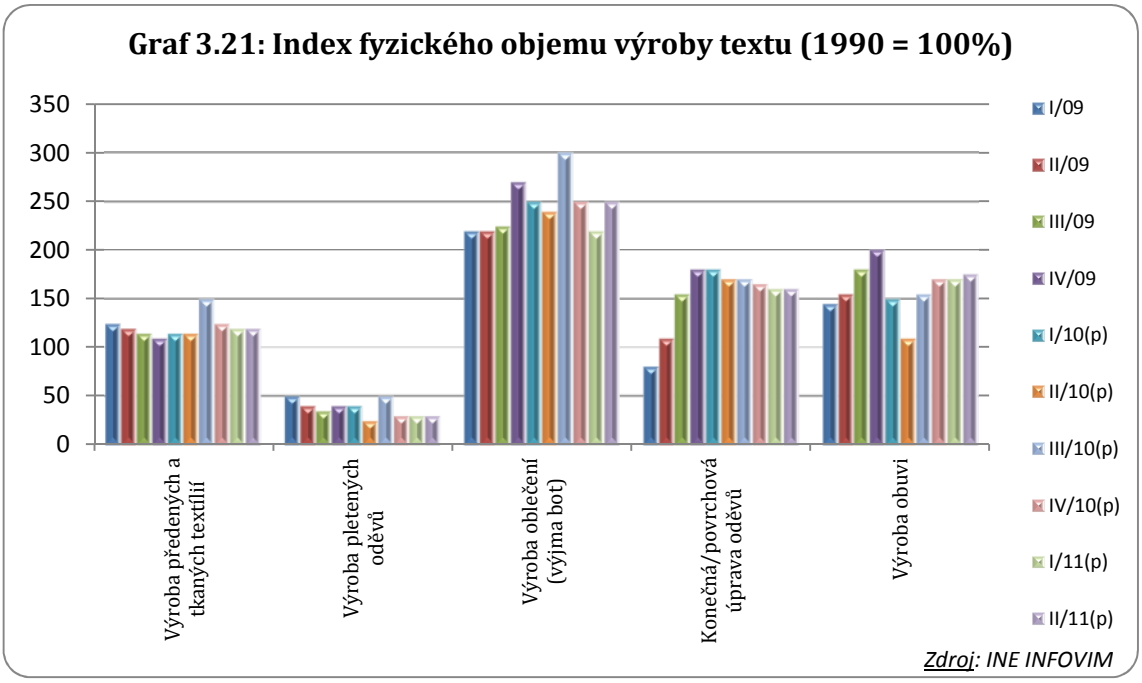

Je nicméně důležité upozornit na propad, kterým si od prvního trimestru roku 2009 prošlo odvětví tkanin a tkaných látek. Tento propad byl způsobený ztrátou vývozních trhů, kvůli které se později index ustálil na skoro polovině původní hodnoty (od prvního trimestru roku 2010 po druhý trimestr roku 2011) a fluktuoval okolo průměru jen s malým nárůstem v druhém trimestru roku 2010, kdy se trend znova vrátil na hodnotu blízkou novému průměru.

3.3.2.10 Vývoj zahraničního obchodu průmyslových výrobků

Vývoz

Vývoj vývozu za posledních 10 let ukazuje na ustupování podílu výrobních činností jako zdroje deviz, a to i přesto, že hodnota vývozu velmi podstatně vzrostla. Podíl výrobního průmyslu na celkovém bolivijském exportu však značně klesá. Zatímco v roce 2000 představoval vývoz průmyslové produkce 50 % (716 miliónů USD), v roce 2011 už tato část poklesla dokonce na polovinu (2 243 miliónů USD).[359]

Prodej zemního plynu postupně nabývá na důležitosti a z plynu se stává hlavní vývozní komodita Bolívie, protože jeho soustavně rostoucí podíl na celkovém

[359] Ověřeno podle dat INE (Statistického úřadu Bolívie)

exportu v roce 2011 tvořil už 45 %. Mezitím těžba nerostů vykazovala spíše nestabilitu a v posledních 10 letech fluktuovala v závislosti na cenách na mezinárodním trhu s nerosty. Od roku 2009 se však ujala důležité role se stabilním podílem 27 % na celkové hodnotě vývozů země během let 2009-2011.

Graf 3.22: Vývoj exportů dle ekonomické aktivity (2000 - 2011)

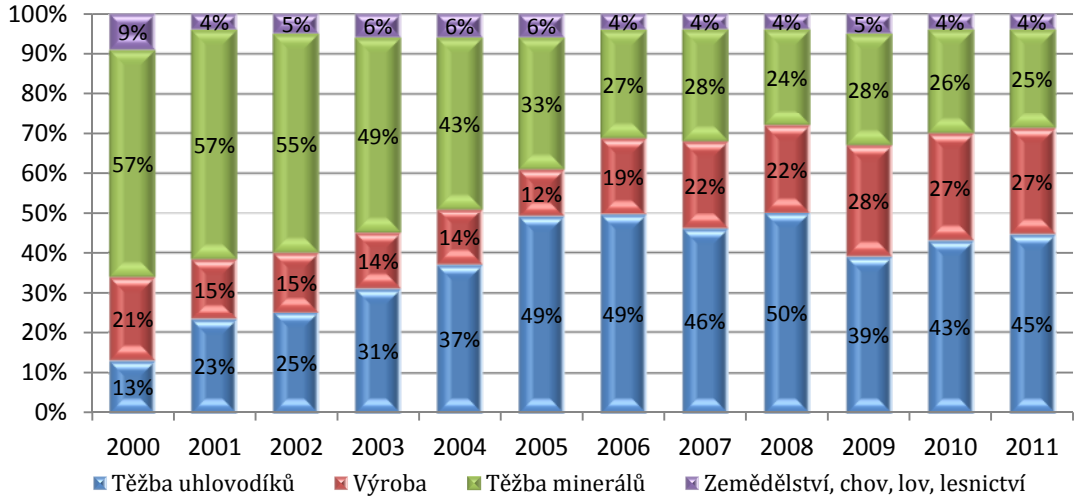

Zdroj: Cámara de Industria y Comercio

Obecně představují těžební činnosti v oblasti nerostů a uhlovodíků dohromady přes 70 % celkového vývozu země. Nicméně nárůst těžebního průmyslu ovlivnil především velký podíl pouhých tří produktů. Mezi nimi jsou význačné stříbro a zinek, jejichž vývoz představuje přes 80 % celkového zahraničního obchodu pro celé dané odvětví, a pokud k tomu přidáme ještě těžbu olova, dostaneme se na 94 %, což je tedy číslo určující podíl těžby těchto tří surovin na celkovém vývozu nerostů.[360]

Export výrobků je poněkud málo diversifikovaný. Hovoříme o celkem deseti produktech, které pokrývají přes 85 % veškeré hodnoty vývozu v roce 2011. Tento údaj se však opakuje každý rok. Dominuje vývoz výrobků z nerostů jako cín, stříbro, zlato a přidružené metalurgické výrobky (45,17 % celkového exportu); potraviny zemědělského původu včetně rostlinám příbuzným sóji a slunečnici

[360] Cámara de Industria y Comercio de Bolivia (čj. Obchodní a průmyslová komora Bolívie) a INE (Stat.úřad Bolívie)

(32,80 % celkového exportu); výrobky ze dřeva a kůže (5,64 %); a potravinářské výrobky (2,64 %). Klenotnictví a výrobky, které jsou zpracované ručně přímo z nerostných surovin, ať už domácích nebo dovezených (2,36 %) a textilní výrobky (1,41%) také tvoří podstatnou část na celkovém exportu.[361]

Dovoz

Bolivijský průmysl vykazuje záporné saldo své obchodní bilance. V roce 2011 tvořil jen dovoz určený pro průmysl[362] celkovou hodnotu 4 031 miliónů USD a vytvořil tak zápornou bilanci -1 788 miliónů USD.

Naprosto evidentní je závislost výrobních procesů na dovozech, která odráží velmi nízkou vlastní úroveň inovací a technologického rozvoje v průmyslových procesech. Dovoz zásob pro průmyslovou výrobu a kapitálových statků se citelně projevuje na celkovém objemu importu zbytku světa vzhledem k Bolívii a představuje tedy přes 50 % všech uskutečněných dovozů. Během roku 2011 tvořil dovoz zásob pro průmyslovou výrobu 31 % celkového dovozu, zatímco v předcházejících letech (2000-2010) tento podíl představoval mezi 34 % a 36 % celkového importu země. Dovoz kapitálových statků se stále drží mezi 20 % a 22 % celkového dovozu po celé období let 2000-2011.

Procentuální účast dovozu paliv na veškerém dovozu se zvýšila z 6 % v roce 2000 na 13 % v roce 2011 a na druhou stranu procentuální podíl dovozu potravin na celkovém dovozu se snížil z 13 % v roce 2000 na 7 % v roce 2011.

Je potřeba také vyzdvihnout zajímavý vývoj dovozu surovin pro průmyslovou výrobu, ať už zpracovaných nebo základních, a jejich dopad na tvorbu přidané hodnoty průmyslu v posledních letech. Existuje zřetelný vztah mezi chováním přidané hodnoty v průmyslu a dovozem zásob pro průmyslovou výrobu, především zpracovaných produktů. Ukazuje to na závislost domácího průmyslu na dovozu nerostných surovin a výrobních prostředků.[363]

---

[361] INE (Statistický úřad Bolívie)
[362] INE. Výpočet se zakládá na následujícím: základní potraviny a nápoje, zpracované propdukty především pro průmysl, základní průmyslové zásoby a zpracované výrobky a kapitálové statky (kromě dopravních prostředků) a ostatní vozidla pro průmyslové i jiné použití.
[363] Cámara de Industria y Comercio de Bolivia (čj. Obchodní a průmyslová komora Bolívie).

3.3.2.11 Inovace v průmyslu

Nová vládní studie[364] ukazuje, že mezi lety 2005-2007 se plných 47 % podniků působících v bolivijském průmyslu zaměřilo na investice, které vedly k začlenění určitého druhu inovativních činností do svých podniků a to i vnitřně i zvnějšku. Výzkum a vývoj (V+V) nepatří mezi aktivity, které by měli hluboké kořeny v bolivijském výrobním procesu. I když existuje řada podniků, především těch větších, které mají oddělení nebo část zaměstnanců určených pro V+V, většina společností se vůbec takovou činností nezabývá. [365]

Většina podniků bere inovace jako příspěvek z vnějších zdrojů nebo něco, co zkopíruje činnost jiných podniků v obdobném oboru. Podle údajů, které přinesl nejnovější výzkum o vědě a technologiích v průmyslu, 65 % podniků nepřispívá k jakékoliv aktivitě spojené s V+V, 25 % podniků tuto činnost pouze považuje za důležitou a zbylých 10 % nevyjádřilo hlubší zájem o danou tematiku.[366]

3.3.2.12 Konkurenceschopnost Bolívie na světové úrovni

Obecně můžeme označit úroveň rozvoje za velmi chabou. Jedním z důvodů je nízká produktivita, kterou reprezentují některé sektory ekonomiky. Podle Indexu konkurenceschopnosti, založeném na Global Competitiveness Report, který každoročně vydává *Světové ekonomické fórum* (World Economic Forum), meziročně Bolívie postoupila o 5 příček[367] výše ze 108. místa v r. 2010 na 103. příčku v období 2011-2012. Tím v regionu předstihla Paraguay (122.) a Venezuelu (124.).

Co se týče ekonomických pilířů (jinak řečeno parametrů, které určují konkurenceschopnost země), můžeme pozorovat, že i přes příznivé makroekonomické prostředí zůstává efektivnost na pracovním trhu i trhu statků a také dostupnost technologií a inovací na velmi nízké úrovni. Země se řadí do

---

[364] Indexy vědy a technologií, inovace a výkonnosti výrobního průmyslu v Bolívii. Ministerstvo pro rozvoj / Oddělení produktivity a konkurenceschopnosti (Ministerio de Planificación del Desarrollo/ Unidad de Productividad y Competitividad) 2008

[365] Nueva Economía: *Balance de la Industria Manufacturera Boliviana*. 6/7/2010.a Cámara nacional de Industrias: *Tabla económica (Boletín Nro. 30),* 19/4/2012. Dostupné: http://www.bolivia-industry.com/filescni/tabla_econmica_30.pdf

[366] Nueva Economía: *Balance de la Industria Manufacturera Boliviana ...cit. zdroj.*

[367] Z celkového počtu 142 zemí. Zdroj: Schwab, K.: *The global competitiveness report 2011-2012*. World economic forum., 2011. Dostupné: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf

kolonky *země tažené faktory*[368], což je nejnižší stupeň, kterého lze dle zprávy dosáhnout. V Bolívii můžeme identifikovat především tyto tři nejproblematičtější faktory: přístup k financím, omezující pracovní směrnice a regulace zahraničních měn.

Podle průzkumu, který byl proveden mezi podnikateli v Bolívii[369], dosáhla v roce 2009 konkurenceschopnost měst v Bolívii při lákání investorů a obchodování 5,73 bodů. Škála byla od jedné do desíti, přičemž nejblíže jedné znamenalo nejhorší výkon a nejblíže 10 nejlepší výkon. V r. 2010 tento index poklesnul na 5,12 bodu.

Vnímaná nejistota v oblasti justice a politiky snižuje očekávání konkurenceschopnosti bolivijských měst. Ovšem naopak velmi silnou stránkou je existence ohromných nalezišť přírodních zdrojů, jako například nerostů, uhlovodíkových ložisek, sóji, kaštanů, quinoy, fazolí a dalších výrobků, které lákají davy z řad obchodníků.

Analýza PEST (Politické, ekonomické, sociální a technologické podmínky země) dává nižší známku pro politické podmínky k obchodování (4,7 z desíti) a naopak připisuje lepší hodnocení ekonomickému faktoru (5,43 bodů) a technologickému faktoru (5,26 bodů). *Viz. Tab. 3.12*.

Tab. 3.12: Analýza PEST: Faktory konkurenceschopnosti měst
(škála od 1 do 10)

Region	Politické f.	Ekonomické f.	Sociální f	Technologické f.
Santa Cruz	5,50	7,25	5,75	7,20
La Paz	5,23	6,31	5,74	7,28
Cochabamba	5,05	5,95	5,48	4,48
Tarija	5,05	5,80	5,51	5,57
Chuquisaca	4,52	4,70	5,12	5,17
Oruro	4,43	4,55	4,50	5,16
Potosi	4,46	4,60	4,52	4,52
Beni	4,11	4,97	4,45	4,03
Pando	3,93	4,72	4,36	3,89

Zdroj.: Nueva Economia, Bolívie, od 6. do 12. července 2010

[368] Všechny země, které vyváží více, než 70 % nerostných výrobků jsou považovány za země ve stadiu taženém faktory. Vývojové stadium je pro tyto země zaokrouhleno dolů podle přesného podílu nerostných surovin na exportu. Čím vyšší je podíl nerostů na vývozu, tím více je index upraven a tím více se země blíží ke stádiu 1. Země vyvážející jedině primární výrobky tak jsou automaticky zařazeny do prvního stádia (taženého výrobou).
[369] Nueva Economía: *Balance de la Industria Manufacturera Boliviana ...cit. zdroj.*

Za období roku 2010 umístila celková analýza region Santa Cruz na první místo s 6,43 body, těsně za ním následoval region La Paz (5,98), který začíná rok za rokem nabírat na větší síle a získávat hlavní roli v domácí ekonomice. Na třetím místě se umístila Cochabamba (5,64).[370]

3.3.2.13 Investice

Podle Bolivijské obchodní komory na základě údajů Hospodářské komise pro Latinskou Ameriku (Comisión Económica Para América Latina, CEPAL), dosahovaly investice v Bolívii v roce 2011 v poměru k HDP 17,7 %, což je nejnižší poměr investic v celé Jižní Americe.[371] První místo v analýze v rámci hodnocení investic v Jižní Americe připadlo Peru s poměrem investic k HDP 29,8 %, druhé místo obsadila Kolumbie s 27,5 % a další Argentina s 26,4 %. Průměr investic pro celou Latinskou Ameriku je 22,9 % za rok 2011 – *viz. Graf 3.23.*

Graf 3.23: Výše investic* v Latinské americe (% z HDP) v r. 2011

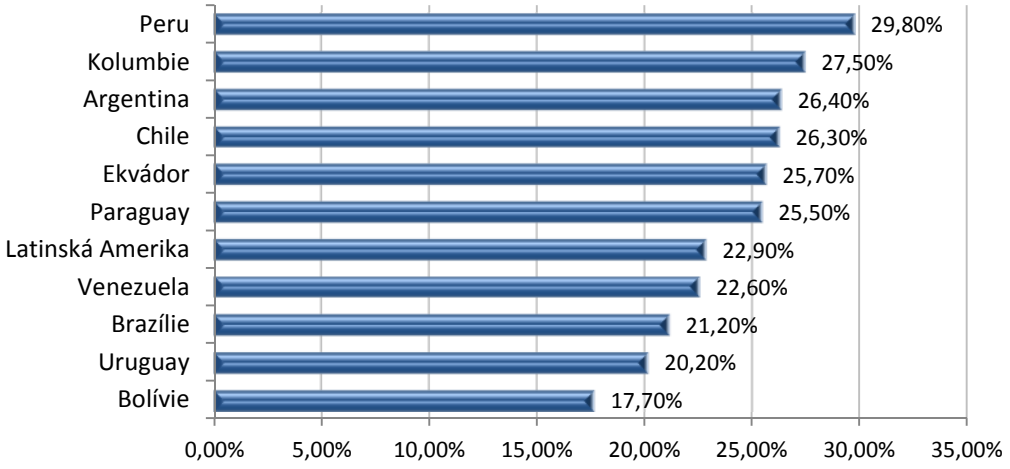

** hrubé investice do dlouhodobého kapitálu*
Zdroj: CEPAL (předběžná data)

Navzdory tomu, že Bolívie vykazuje v oblasti svých investic rostoucí tendence, v posledních 10 letech se tato hodnota nacházela pod průměrnou hladinou investic v Latinské Americe. Například v roce 2002 byla průměrná hodnota investic v celé

[370] Nueva Economía: *Balance de la Industria Manufacturera Boliviana ...cit. zdroj.*
[371] Cámara Nacional de Industrias: *La tabla económica (Boletín Nro. 16*). 13/1/2012. Dostupné: .http://www.bolivia-industry.com/filescni/tabla_econmica_16.pdf

Latinské Americe 17,2 %, zatímco v Bolívii jen 15,2 %. Dále v roce 2006 klesly investice v Bolívii na 13,5 %, zatímco průměr Latinské Ameriky vzrostl na 19,8 % a poté v roce 2010 se vrátila úroveň investic v Bolívii na 16,8 % a v celé Latinské Americe dále rostly na hodnotu 21,9 %.

Graf 3.24: Úroveň Bolívijských investic* v letech 2002 - 2011
(% z HDP)

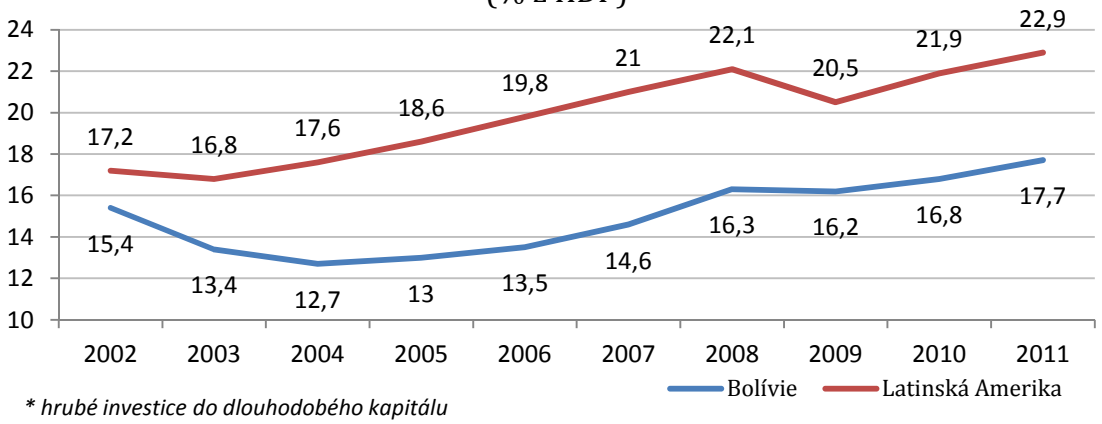

** hrubé investice do dlouhodobého kapitálu*
Zdroj: CEPAL (předběžná data)

V Bolívii se v roce 2010 blížil příliv přímých zahraničních investic (PZI) částce 651 milionů dolarů, což je 53% nárůst oproti roku 2009. Od roku 2006 se PZI vyznačují relativní stabilitou, ačkoliv stejně jako v ostatních zemích regionu jsme mohli zaznamenat propad v důsledku světové finanční krize (pokles PZI za rok 2009 o 16 %). V porovnání s většinou svých sousedů hodnota PZI nepřekročila v posledních pěti letech částku 1 000 milionů dolarů, *viz. Tab. 3.13*.

Tab 3.13: Jižní Amerika: Čisté přímé zahraniční investice (PZI) podle zemí (mil. USD)

Země	2006	2007	2008	2009	2010
Brazílie	18 822	34 585	45 058	25 949	48 462
Chile	7 298	12 534	15 150	12 874	15 095
Peru	3 467	5 491	6 924	5 576	7 328
Kolumbie	6 656	9 049	10 596	7 137	6 760
Argentina	5 537	6 473	9 726	4 017	6 193
Uruguay	1 494	1 329	1 809	1 258	1 627
Bolívie	278	362	508	426	651
Paraguay	95	202	209	99	268
Ekvádor	271	194	1 001	319	164
Venezuela	-508	1 008	349	-3 105	1 404

Zdroj: Comisión Económica para América Latina y el Caribe (CEPAL)

Co se týče jednotlivých odvětví, můžeme na základě oficiálních údajů konstatovat, že mezi lety 2004 a 2008 připadalo 56 % PZI na těžební průmysl, především tedy na těžbu a průzkum ložisek a lomů (zde se bavíme o 34 %) a na těžbu a průzkum surové ropy a zemního plynu (zde se jedná o 22 %). Na sektor služeb připadá 33 % celkového objemu PZI, konkrétně zaměřených na restauratérství a hoteliérství (18 %), prodej velkoobchodů a maloobchodů (9 %) a doprava a komunikace (6 %). V souvislosti s původem ostatních investic je z hodnot za období 2000-2008 zřejmé, že USA je největším investorem s celkovým podílem v zemi 10 % na všech investicích.[372] Mezi pět nejdůležitějších zemí, které investují do Bolívie, patřili v roce 2009 Španělsko, Brazílie, USA, Švédsko a Peru.

Podle údajů Centrální banky Bolívie byla za rok 2011 celková suma přijatých čistých PZI 858,9 milionů dolarů. Investice se dělí následovně: těžba uhlovodíků (37%), těžební průmysl (23%), průmysl (21%), doprava (10%) a obchod, elektrická energie a další služby (9%).

V *Tab. 3.14* můžeme analyzovat chování investic v posledním desetiletí. Snadno lze ověřit, že od roku 2003[373] předběhla hodnota veřejných investic hodnotu přímých zahraničních investic a tento trend trvá až dodnes. Hodnota PZI tvořila v roce 2009 2,4% podíl a za rok 2010 3,3% podíl na HDP země.

Tab 3.14: Investice do Bolívie (mil. USD)

Rok	Celkové investice	Přímé zahr. investice	% PZI	Veřejné investice	% VI
2000	1317,4	733,9	55,71%	583,5	44,29%
2001	1342,1	703,3	52,40%	638,8	47,60%
2002	1258,8	674,1	53,55%	584,7	46,45%
2003	694,7	194,9	28,06%	499,8	71,94%
2004	684,2	82,6	12,07%	601,6	87,93%
2005	338,4	-290,8	-85,93%	629,2	185,93%
2006	1 157,3	277,8	24,00%	879,5	76,00%
2007	1 367,3	362,3	26,50%	1 005	73,50%
2008	1 858,6	507,6	27,31%	1 351	72,69%
2009	1 864,7	425,7	22,83%	1 439	77,17%
2010	2 171,8	650,8	29,97%	1 521	70,03%

Zdroj.: Cámara de Comercio de Bolivia y Ministerio de Economia y Finanzas

[372] CEPAL: *La inversión extranjera directa en América Latina y el Caribe ...cit. zdroj*, str. 37, 38.
[373] Během tohoto období se země potýkala se sociálními a politickými problémy následovanými prezidentskými volbami.

Je také nezbytné zdůraznit, že i domácí podniky se účastnily investic v zemi. Z údajů Státní obchodní komory vyplývá, že domácí společnosti investovaly do konce roku 2011 přinejmenším 1 200 milionů dolarů, tedy mnohem vyšší částku, než kterou pozorujeme u PZI. Mezi nejoblíbenější odvětví mezi investory patřili těžební průmysl (60 % domácích soukromých investic), stavebnictví[374] a v menší míře také průmysl.

3.3.2.14 Závěry

Bolivijský průmysl je poměrně malý a je omezený na výrobu produktů určených pro domácí trh, přesto však stěží plní svou úlohu. Některou část můžeme označit za lehký průmysl a některé části za středně těžký. Tedy v malém měřítku se bavíme o tkaninách z ovčí vlny, vlny lam a vikuní, které jsou velmi ceněné v zahraničí. V současné době prochází bolivijský průmysl pozitivními změnami v odvětvích zpracování textilu, nápojů, obuvi a oděvů; dále v potravinářství, výrobě chemikálií a jiných látek, jako například grafika, keramika, sklářství, stavební materiály a dřevozpracovatelský průmysl. Na druhou stranu slabý článek tvoří nerostné suroviny, které jako suroviny pro další výrobu musí Bolívie ve značné míře dovážet.

Složení exportu naznačuje, že Bolívie stále ještě nepřizpůsobila svůj obchod zahraničnímu trhu, vzhledem k tomu, že velkou část tvoří výrobky primárního sektoru, nebo tradiční výroba. Jiné než takové výrobky přichází jen pomalu. K tomu je třeba dodat, že v ekonomice chybí dostatečné pobídky k nalákání soukromých investic do různých oborů. Zahraniční prodeje nám ukazují, že bolivijský průmysl je jen velmi slabý v porovnání se sousedními ekonomikami. V poslední době se však zrealizovalo několik projektů, které vedou k industrializaci zemního plynu. I těžba dalších nerostů je perspektivní, ale k tomu, aby postoupily, potřebují více zdrojů a technologií – tedy to, co zatím Bolívii chybí. Prozatím se tedy průmysl v případě těžby nerostů snaží o určité pokusy, které ale zatím nepřináší potřebné výsledky. Bolívie potřebuje zahraniční kapitál a výpomoc, aby se mohla vážně

[374] Služby související s nemovitostmi a stavebnictvím stále hrají velmi důležitou úlohu v domácím kapitálu tváří v tvář nejistotě a nízkým úrokovým mírám. Až 34 % financování bankovního sektoru se používá k udržování těchto činností.

postavit čelem industrializaci nerostných surovin. Z výše uvedených důvodů Bolívie nemohla začít pořádně investovat do procesu industrializace, neboť ten bude vyžadovat biliony dolarů. Momentálně úřady s ekonomickým zaměřením zmiňují údaj okolo 30 000 milionů.[375]

Zatím není jisté, jestli země bude investovat do procesu industrializace. O tomto tématu existuje mnoho názorů, ale každý vyjadřuje jisté výhrady. Někteří ekonomové pochybují o dostatečné intenzitě, zatímco jiní si nejsou jistí, zda reakce nebyla opožděná.[376] Například Státní obchodní komora tvrdí, že industrializace země je dlouhodobý proces a stejně jako jakýkoliv jiný proces závisí na mnoha faktorech od dostupnosti surovinových a jiných zdrojů, přes přístup na trh po makroekonomické podmínky, historii a kulturu země. Bereme-li v úvahu možný pokrok, budeme se držet hodnocení na základě dvou hledisek: prohloubení procesu v jednotlivých odvětvích průmyslu a vyšší stupeň vzájemné integrace. Proto je důležité, abychom určili průmyslový obor, který rozvíjí celou zemi. Například přítomný těžký průmysl (metalurgie, hutnictví a petrochemie) je bezesporu lepším důkazem výrazného prohloubení procesu industrializace než výrobní průmysl, pokud je porovnáme oba izolovaně. Nicméně pokud by komplexní výrobní průmysl dosáhl většího začlenění, může představovat větší stupeň industrializace. [377] Kvůli výše uvedeným okolnostem se podnikatelé dívají na postup v procesu industrializace v Bolívii následovně: 1) není dostatečně intenzivní, neboť nebere v úvahu těžký průmysl v zemi a 2) je rozptýlený, protože vzájemné propojování mezi odvětvími je slabé a heterogenní, vzhledem k tomu, že některé obory jsou již velmi rozvinuté a používají vyspělou technologii a jsou tak srovnatelné se kteroukoliv vyspělou zemí, zatímco jiné jsou prakticky na řemeslné úrovni.

---

[375] Nueva Economía: *Balance de la Industria Manufacturera Boliviana …cit. zdroj.*

[376] "*Proces industrializace tak, jak je definovaný v práci, probíhá pokud země zažívá strukturální přeměnu, která umožní převedení zdrojů (zaměstnání) ze zemědělství a jejich implementaci mimo zemědělství (v průmyslu). Tento proces probíhal v Bolívii se zpožděním a navíc pomalu, což nás vede k myšlence, zda se opravdu jednalo o strukturální přeměnu.*"(*"El proceso de industrialización, tal como se lo define en el papel ocurre cuando un país experimenta una transformación estructural que permite sacar recursos (empleo) del sector agrícola y llevarlo al sector no agrícola (industrial). Este proceso en Bolivia se ha dado de manera tardía, pero además muy lentamente, lo que nos hace pensar que no ha habido esa verdadera transformación estructural".)* Myšlený proces, který dodnes nepřinesl podstatné výsledky, je zemědělská reforma z roku 1952, která měla zvýšit produktivitu zemědělství a představovat tak strukturální reformu. Důkazy mluví jasně, rozvoj zemědělství se držel v počátcích a nakonec se obdobně choval i průmysl.
Zdroj: Machicado, C.:- citace z článku "*Los países de la región siguen en la punta: Bolivia a la zaga en el tema de industrializació*". Časopisu Nueva Economia, 11/4/2012.

[377] Nueva Economía: *Balance de la Industria Manufacturera Boliviana …cit. zdroj.*

V roce 2011 byl zaznamenán nárůst zhruba 3 % vzhledem k přidané hodnotě za rok 2010. I tak je tento nárůst nižší, než byly naměřené hodnoty mezi lety 2006 a 2009, kdy HDP vykazovalo rostoucí trend. Tahle rychlá úvaha vede k myšlence, že nárůst v průmyslu ztrácí své podněty k dalšímu vývoji. Důsledkem toho je také podíl průmyslových odvětví na ekonomickém růstu země menší a menší. Hlavní činnosti, které podporují další vývoj v zemi, jsou těžební obory: především těžba uhlovodíků a nerostů. Vývoz zemního plynu a výše zmíněných tří nerostů se podílí na bolivijském exportu z více než 70 %. Aby bylo možné vylepšit hospodářský výkon domácího průmyslu, je nutné zajistit prostředí stability a k tomu je potřeba provést několik kroků, které začínají především u politické vůle. Dalším důležitým faktorem je nárůst produktivity a efektivity ve výrobě, což jsou velmi důležité aspekty industrializace. Nejsou to ale jediné důležité prvky – je také třeba vylepšit tržní prostředí, které by do země přilákalo investice, tedy jeden z hlavních způsobů, jak podnítit industrializaci.

V Bolívii zatím neexistuje energetická bezpečnost. Zatím přetrvává riziko nedostatku zásob zemního plynu na západě země a v regionech Tarija a Potosí, a to i přes pokroky v projektech na rozšíření a výstavbu nových plynovodů. Důvěryhodnost, kterou si udržuje zásoba elektřiny ve Státním systému sítí, je z těchto důvodů stále velmi malá. Státní průmyslová komora zavedla sedm opatření, která mají vést k industrializaci Bolívie a ke zvýšení konkurenceschopnosti průmyslu:

1) investiční pobídky,
2) hospodářská a právní stabilita,
3) rozvoj vnitřního i vnějšího trhu,
4) energetická bezpečnost,
5) finanční podpora výroby,
6) rozvoj a vylepšení výrobní infrastruktury a
7) technologický rozvoj.

Je velmi důležité, aby těžební odvětví měla dostatečný příjem zahraničních investic. Na druhou stranu musíme také zdůraznit, že obory související s těžbou

mají jen omezenou možnost vstřebávat novou pracovní sílu a podle dat Národního statistického úřadu (INE) představuje podíl pracovní síly v tomto odvětví jen 1 % zaměstnaných v zemi. Problém nezaměstnanosti nelze účelně řešit tím, že se investice zaměří na tyto oblasti. Také proto je naprosto nezbytné, aby vznikaly investiční pobídky pro zahraniční i domácí investory v dalších ekonomických odvětvích, například v průmyslu, službách, logistice a zemědělství. Tyto oblasti totiž potřebují více pracovní sílu a jejich podporou lze částečně vyřešit problém s nezaměstnaností v zemi.

Rozvojové ekonomiky, které se zaměřují na zajištění dobrého prostředí pro obchodování a právní, politické a sociální stability, v první řadě přijímají mohutný tok investic do těžebního průmyslu, ale ve druhé řadě už také začínají směřovat tento investiční tok do odvětví nesouvisejících s těžbou. Například v Chile tok mezi lety 1985 až 1995 plynul především do těžebního průmyslu a hornictví, ale mezi lety 1995 a 2008 už zahraniční investoři začali diverzifikovat svůj zájem a v tomto období převažovaly investice do sektoru služeb.

V Bolívii, kde stále přetrvávají nepříznivé podmínky pro obchodování a právní jistota a stabilita v politické a sociální oblasti nevykazuje zlepšení, se zahraniční investice v posledních dekádách drží stále převážně v těžebním průmyslu. V důsledku toho se opožďuje i přesun zaměření přímých zahraničních investic na odvětví, která nesouvisí s těžbou, čímž země přichází o přístup k důležitým zdrojům zaměstnanosti a lepší životní úrovně.[378] "Existuje zde několik slabých článků s úzkým profilem, které brzdí příliv soukromých investic. To z velké části souvisí s politickým prostředím a institucemi, které proces neulehčují ani neposkytují žádné potřebné záruky a už vůbec nepodporují investiční proces." Bolivijští podnikatelé žádali vládu, aby se více zabývala Zákonem o investicích[379], který by napomohl k odstranění některých překážek. Také jsou si vědomi toho, že je nutné v zemi zavést jasnou politiku zahraničního obchodu.[380]

---

[378] CAINCO: Inversión Extranjera enBolivia – Análisis 2009. Santa Cruz – Bolívie, 6/2009. Dostupné: http://www.cainco.org.bo/publicaciones/3Coyuntura%20Econmica/02-inversionextranjera.pdf
[379] IBCE: Empresarios piden al Gobierno priorizar Ley de Inversiones. Bolivie, 1/2/2012. Dostupné: http://www.ibce.org.bo/principales_noticias_bolivia/01022012/noticias_el_diario_bolivia.asp?id=26749
[380] Portál Cámara Nacional de Industrias . Dostupné: www.bolivia-industry.com

Nadace Milenio předkládá ve svém zpravodaji číslo 126 určité návrhy, které je možné brát v úvahu při sestavování nové strategie průmyslového rozvoje. Zakládají se na dvou hlavních myšlenkách: komplementárnost a rozvoj trhu s nerostnými surovinami.

Komplementárnost

Když pochopíme vývoj průmyslu v Bolívii, bude nám hned zřejmější požadavek na komplementárnost, který je zakotven ve státní politické ústavě jako jeden z hlavních principů plurální ekonomiky. Popravdě je to taky jediný "princip", který odlišuje plurální ekonomiku od tržní ekonomiky.[381] Komplementárnost můžeme definovat jako schopnost doplnit, sjednotit, vylepšit či ukončit. Jedná se o pravý opak tržní konkurence v tom smyslu, že se snaží o nahrazení dodavatele či dobře zásobeného subjektu na trhu nějakým dalším nabízejícím. Proto musí být bolivijský model plurálního hospodářství něco jako pevnost komplementarity mezi různými systémy řízení produkce, které by se vyznačovaly faktickými nerovnostmi mezi svými transakcemi v rámci tržních mechanismů. Kdyby byla možnost přístupu k tržním mechanismům stejná pro všechny, mohl by vše zajišťovat trh.

Nevyváženost mezi schopností jednotlivých činitelů obchodovat a jednat je popsána v ekonomické literatuře jako tržní selhání. Řešení pro taková selhání spočívá v zavedení regulatorních opatření státem. Ty se zviditelňují ve formě zákonů a nařízení, čímž se „neviditelná ruka trhu" mírně vzdaluje svému názvu. Celý koncept není v ekonomické analýze neznámý, ačkoliv se pro něj využívá jiných nástrojů než v neoklasické ekonomii.

Rozvoj trhu s nerostnými surovinami

Pravděpodobně neexistuje v ekonomii činnost, která by v praxi více využívala prvků "plurální ekonomie" než výrobní průmysl. V rámci něj se prolínají zemědělsko-dobytkářské produkty, výrobky z nerostných surovin, družstva v sektoru služeb, malí podnikatelé a dodavatelé i spotřebitelé polotovarů, velké

[381] Fundacion Milenio: *Informe Nacional de Coyuntura, Ideas para una estrategia de desarrollo industrial. No. 127*. Bolívie, 9/12/2011.

podniky, státní firmy, domácnosti i stát na straně spotřebitele. Důležitou roli hraje podpora malých zemědělců, chovatelů dobytka a řemeslných výrobců, ale tuto pomoc není příliš účelné zaměřovat přímo na trh. Důvodem jsou problémy malých podniků a nekalá konkurence, která by vznikala mezi nimi a mezi odvětvími, které na tomto trhu působí a nedostávají žádnou státní podporu.

Existuje stabilní poptávka po nerostných surovinách, výrobních prostředcích a službách, která od průmyslu žádá výrobu takových produktů, které už v současné době mají svůj trh. Proto je mnohem přínosnější zaměřovat podporu na malé a střední podniky a primární výrobce, aby mohli produkovat více nerostných surovin, výrobních prostředků a služeb (například zhotovení výrobků nebo jiné) zaměřených na dodávku středním a velkým podnikům.

Rozvoj nerostných surovin, výrobních prostředků a služeb pro průmysl vyžaduje:

- Technický rozvoj výrobků. K tomu mají zavedené průmysly technické specifikace a také jejich reference v dovezeném zboží, které spotřebovávají jako nerostné suroviny nebo výrobní prostředky.
- Aby technické specifikace mohly pokročit, musí probíhat výzkum například v zemědělsko-dobytkářském odvětví, ale i v jiných.
- Nástroje pro financování založené na nákupech v budoucnosti.

Další politiky pro podporu rozvoje

Aby mohly být tyto záměry realizované, musí se dodržet:

- právní jistota,
- dodržování vlastnických práv,
- makroekonomická stabilita,
- účinné zákonné a administrativní mechanismy pro správu kontraktů,
- kontrola černého trhu s konečnými výrobky,
- otevření se zahraničním trhům,
- dostatečná infrastruktura podpory výrobních podniků a
- směnečná, monetární i fiskální politika odrážející potřeby průmyslového rozvoje.

Rovněž je potřeba zdůraznit, že země postupuje v jednání o dohodách o hospodářské spolupráci, která by Bolívii umožnila rozšířit svou nabídku vývozních artiklů s přidanou hodnotou, čímž by se vytvořila nová pracovní místa. Ve skutečnosti tato volná kapacita průmyslu ukazuje na to, že v krátkodobém měřítku ji lze využít k vývozu. Může se to uskutečnit prostřednictvím multilaterálních i bilaterálních smluv, které se týkají těch výrobků, ve kterých Bolívie drží určitou komparativní výhodu (například v textilním odvětví). Proto musí být politika podpory a rozvoje trhů zaměřená na nastartování vývoje podmínek, které povedou k lepší nabídce domácích produktů na zahraničních trzích.

3.3.3 Doprava

Díky svému umístění je Bolívie přirozeným integrujícím uzlem pro všechny formy dopravy v Jižní Americe, tedy pro silniční, železniční a leteckou. Doposud zde nicméně přetrvává silná nutnost investic do rozvoje dopravní infrastruktury ale i do celních služeb, které by usnadnily a urychlily dopravu zboží směřujícího na export a import a rovněž i pohyb tranzitních dodávek.

Sektor dopravy má zřejmou strategickou povahu a navíc v bolivijské národní ekonomice dosahuje významné váhy – v roce 2009 se podílel na HDP 8,31%[382] a zaměstnával přibližně 6,6% ekonomicky aktivních obyvatel.[383] Pokud jde o rozdělení investičních prostředků, má sektor dopravy prioritu, přičemž je kladen důraz především na rozvoj silnic. Na odvětví dopravy připadá přibližně polovina celkových veřejných departamentálních investic (47%).[384]

Ze statistických údajů shromážděných INE v roce 2009 vyplývá, že *pohyb pasažérů* sledovaný podle druhu dopravy je co do významu největší v silniční dopravě (78,8 miliónů osob/rok), která je tak nejvyužívanějším dopravním prostředkem v Bolívii, následuje doprava letecká (1,7 miliónů osob/rok), dále železniční (0,7 miliónů osob/rok) a na posledním místě doprava říční a jezerní (5 827 osob/rok).

[382] Instituto Nacional de Estadisticas (Národní statistickýúřad Bolívie, čj.): Informe 2010. Dostupné: www.ine.bov.bo
[383] Instituto Nacional de Estadisticas (Národní statistickýúřad Bolívie, čj.): Informe 2010. Dostupné: www.ine.bov.bo
[384] Bolívia: Presupuesto General del Estado 2011 (Všeobecný rozpočet státu na r. 2011, čj.).

Pokud jde o *pohyb nákladu* podle druhu dopravy, zůstává na prvním místě doprava silniční (7 080 624 tun/rok), následuje železniční (2 447 501 tun/rok), říční a jezerní (1 305 935 tun/rok) a nakonec letecká (17 835 tun/rok).

Hlavními cílovými destinacemi jak pro zboží, tak pro osoby, jsou Brazílie, Argentina, Peru, USA, Chile a Kolumbie. Nejvyužívanějším dopravním prostředkem pro export bylo v období roku 2008 potrubí, které představovalo 50% veškerého exportního toku, na čemž má naprosto klíčový podíl vývoz zemního plynu do Brazílie a Argentiny. Export směřovaný po silnici tvoří druhou největší skupinu s podílem přibližně 26%. (*viz Tab. 3.15*). Naopak, co se týče pohybu osob směřujících z Bolívie do zahraničí, je nejvyužívanějším druhem přepravy silnice, přes kterou proudí více než 66% pasažérů.[385]

Tab 3.15: Bolívie: Vývoz podle druhu dopravy, 2007 - 2008

(v milionech USD)

Typ dopravy	2007		2008		Procentuální odchylka
	Hodnota	Podíl v %	Hodnota	Podíl v %	
CELKEM	**4 821,82**	**100,00**	**6 899,33**	**100,00**	**43,09**
Potrubní	2 237,92	46,41	3 466,58	50,25	54,90
Silniční	1 439,91	29,86	1 773,70	25,71	23,18
Železniční	687,06	14,25	1 048,58	15,20	52,62
Letecká	262,96	5,45	327,19	4,74	24,43
Říční	193,97	4,03	283,28	4,10	46,04

Zdroj: INE (Národní statistický úřad Bolívie)

Níže jsou uvedeny informace o současné infrastruktuře a o potřebách a nárocích, které jednotlivé druhy dopravy vykazují.

Suchozemská doprava

Suchozemskou dopravu tvoří dva sektory, silniční a železniční, přičemž oba dva představují dohromady v průměru 97% celkové přepravy osob a 88% celkové přepravy nákladu.

[385]Lazo Suárez, A.: *El Sector Del Transporte, Unidad De Análisis De Políticas Sociales Y Económicas*. UDAPE - Diagnosticos Sectoriales, 10/2009, str.4.

Silniční infrastruktura

Silniční vozový systém (Sistema Vial Carretero, šp.) disponuje délkou 88,9 tis. km. Je složen z následujících subsystémů:

- **Hlavní vozová síť** (Red Vial Fundamental, šp.) zahrnuje ty silnice, které spojují hlavní města departamentů. Umožňuje napojení na hlavní mezinárodní cesty v sousedních zemích. Tato síť má délku 15,9 tis. km a je řízena Bolivijským ředitelstvím silnic (Administradora Boliviana de Carreteras – ABC, šp.). Na webové stránce ABC[386] je uvedeno, že délka této sítě dosáhla v roce 2011 celkem 16 054,35 km. Není však již zmíněno, co je důvodem rozšíření, jakou má mít povahu a co je jeho motivem. Dále viz. *Tab. 3.16* s údaji z roku 2008.
- **Departamentální vozová síť** (Red Vial Departamental, šp.) má délkovou rozlohu 24,5 tis. km a její správa spadá pod jednotlivé departamentální prefektury.
- **Obecní vozová síť** (Red Vial Municipal, šp.) s délkou 40,4 tis. km spadá správou pod jednotlivé municipality.

Tab. 3.16: Charakteristika bolivijské silniční sítě (v km, rok 2008)

Síť	Zpevněná	Suť	Hlína	Celkem	%
Hlavní	5 909	5 570	4 440	**15 919**	**20%**
Departamentální	400	11 076	13 055	**24 531**	**30%**
Municipální	69	13 500	26 868	**40 437**	**50%**
Celkem	**6 378**	**30 146**	**44 363**	**80 887**	
%	**8%**	**37%**	**55%**		

Zdroj: INE a UDAPE

V Bolívii má většina dopravních cest hlinitý povrch. Tato skutečnost způsobuje, že dopravní náklady na kilometr jsou velmi vysoké a čas přepravy velice dlouhý, což se odráží v konečné ceně zboží, ale i v kvalitě osobní přepravy. Důležitým aspektem, který je třeba vyzdvihnout, je podstatný nárůst zpevněné kilometrové

[386] ABC (Administrativa Boliviana de carreteras): http://www.abc.gob.bo/Corredor-Bioceanico

délky Hlavní vozové sítě. Během několika posledních let bylo zpevněno více než 1 500 km této sítě, což představuje růst o přibližně 23%.[387]

Nový proud integrační aktivity v Latinské Americe staví území Bolívie díky její strategické pozici do velice perspektivní role, a to zejména s ohledem na skutečnost, že doprava je považována za nezbytný element integrace na úrovni ekonomické, sociální, kulturní i technologické. Z tohoto důvodu bylo nedávno vymezeno pět integračních koridorů[388], které zahrnují části Hlavní vozové sítě.

Koridor Východ-Západ neboli bioceánský

Spojuje Brazílii (Cuiba-Brasilia-Santos) s Chile (Puerto Arica-Puerto Iquique) a Peru (Puerto de Ilo). Umožňuje Bolívii se napojit na brazilské přístavy u Atlantiku a na chilské a peruánské u Tichého oceánu. V rámci bolivijského území spojuje Puerto Suaréz s městy Santa Cruz, Cochabamba, Oruro a La Paz a ty dále s tichomořskými přístavy. Koridor začíná v Puerto Suaréz v nejvýchodnější části země a končí v Tambo Quemado v nejzápadnější části. 70% bolivijského sociálně-ekonomického pohybu proudí po této ose, což povzbuzuje obchodní aktivitu regionu a export národních produktů. Koridor má délku 2 585 km, z nichž podle údajů ABC (2011) zbývá vyasfaltovat již jen 36 km v části I: El Tinto-Puente Quimone.[389] Projekt bioceánského koridoru byl podepsán v prosinci 2007 prezidenty Bolívie, Brazílie a Chile. Silnice, která má propojit Atlantik s Tichým oceánem, bude mít počátek v brazilském Santosu, protne Bolívii a skončí v přístavním terminálu v chilské Arice. Ze silnice povedou napojení na další dopravní tepny oblasti.[390]

Koridor Sever-Jih

Propojuje centrální oblast Bolívie. Začíná v departamentu Beni, v oblasti hraničící s Puerto Suarez, jižním směrem dále protíná departamenty Santa Cruz, Chuquisaca

[387] Lazo Suárez, A.: *El Sector Del Transporte, Unidad De Análisis De Políticas Sociales Y Económicas*. UDAPE - Diagnosticos Sectoriales, 10/2009, str.20.
[388] Zdroje: Lazo Suárez, A.: *El Sector Del Transporte, Unidad De Análisis De Políticas Sociales Y Económicas*. UDAPE - Diagnosticos Sectoriales, 10/2009, str.4. IBCE, Publicacion Informativa: *Comercio Exterior: Transporte Sector Crucial para el Desarrollo Economico de Bolivi*a. Santa Cruz de la Sierra – Bolivia, CADEX. 8/ 2008. Portál: Administradora Boliviana de Carreteras: http://www.abc.gob.bo/Corredor-Bioceanico
[389] ABC (Administrativa Boliviana de carreteras): http://www.abc.gob.bo/Corredor-Bioceanico
[390] Server Youtube.com: *Chile, Bolivia y Brasil firman acuerdo - Corredor Bioceánico*. Dostupné: http://www.youtube.com/watch?v=579_6gTlvFY

a Tarija, čímž spojuje významná populační centra těchto čtyř departamentů. Svůj počátek má ve městě Trinidad a končí ve městě Yacuiba, poblíž hranice s Argentinou, a dále směřuje do argentinského přístavu Rosario. Tento koridor umožňuje a zhmotňuje regionální integraci východní části Bolívie a realizuje propojení mezi Brazílií na severovýchodě, Paraguají a Argentinou v nejjižnější části země. Délka koridoru mezi Trinidadem a Yacuibou je 1 084 km. Povrch cest je zpevněn v celé délce.

Význam této dopravní cesty spočívá ve skutečnosti, že díky ní dochází ke spojení bolivijského silničního systému s paraguayským a k následnému napojení na říční dopravní tepnu Paraguay-Paraná. Jedním z nejpodstatnějších přínosů projektu je skutečnost, že spojuje obrovské oblasti zemědělské a plynařské produkce jižní části bolivijského východu s vnějšími trhy a exportními přístavy.

Koridor Západ-Sever neboli amazonský

Propojuje Chile (přístavy Arica a Iquique) s Peru (přístav Ilo) a Brazílií (Río Branco-Puerto Vello), v rámci čehož zahrnuje část Bolívie (La Paz-Guayanamerin). Spojuje sever departamentu La Paz s departamenty Beni a Pando.[391] Koridor Západ-Sever má délku 2 963 km a povaha povrchu má následující parametry: [392]

Zpevněno: 474 km
Suť: 1 440 km
Hlína: 1 049 km

Koridor představuje jednu z nejvýznamnějších alternativ pro mezinárodní propojení ve směru Jihozápad-Severozápad. Jeho vybudování umožnilo spojení bolivijského území se silniční sítí Brazílie, konkrétně se sítí státu Rondonia. Navíc se koridor doplňuje s částí Desaguadero-Río Seco-La Paz, což představuje další alternativu přístupu k Tichému oceánu (přístav Ilo) a umožňuje integraci oblastí Altiplana, subtropů a tropů – bohatých na produkty rostlinné a živočišné výroby. Je podstatné zmínit, že tento koridor těží z významných projektů, jimž bylo přislíbeno

[391] Tyto tři regiony jsou významné svým ekologickým bohatstvím a přírodními krásami, faunou a flórou, čímž poskytují prostředí a motivaci pro rozvoj eko-turismu. Zdroj: http://www.abc.gob.bo/Corredor-Bioceanico

[392] Lazo Suárez, A.: *El Sector Del Transporte, Unidad De Análisis De Políticas Sociales Y Económicas*. UDAPE - Diagnosticos Sectoriales, 10/2009, str.23.

financování ve výši 350 milionů USD ze strany Meziamerické rozvojové banky a brazilské vlády. Projekty zahrnují sérii prací, které mají přispět ke zvýšení kvality cest koridoru včetně zpevnění chybějících částí.

Koridor Západ-Jih

Spojuje Chile (přístavy Arica a Iquique) a Peru (přístav Ilo) s Argentinou (Jujuy-Orán-Salta-přístav Rosario), přičemž zahrnuje bolivijský úsek Desaguadero-La Paz-Oruro-Potosí-Bermejo.[393] Délka koridoru dosahuje 2 886 km. Povaha povrchu jeho cest má následující parametry:[394]

Zpevněno: 1 500 km
Suť: 1 110 km
Hlína: 276 km

Význam tohoto koridoru spočívá ve skutečnosti, že slouží jako spojovací osa mezi hlavními městy čtyřech departamentů (La Paz, Oruro, Potosí a Tarija), a představuje tak páteřní dopravní cestu ve směru Sever-Západ-Jih země. Slouží především dopravě generované obchodní aktivitou mezi Bolívií a Argentinou. Díky této tepně je umožněn rozvoj zaostalých oblastí s potenciálem v těžbě, olejářství, cestovním ruchu, rostlinné výrobě a v dobytkářství.

Koridor Střed-Jih

Propojuje středo-jižní část Bolívie s Chile a Paraguají. Koridor má počátek ve stanici Avaroa ve městě Potosí a končí v Cañada Oruro (dep. Tarija)[395], poblíž hranice s Paraguají. Koridor má délku 1 127 km, přičemž povaha povrchu jeho cest má následující parametry:[396]

Zpevněno: 54 km
Suť: 490 km
Hlína: 583 km

[393] Frekvence dopravy je zde velmi vysoká, jde zejména o těžký transport zabývající se dovozem a vývozem zboží do Argentiny a Peru.
[394] Lazo Suárez, A.: *El Sector Del Transporte, Unidad De Análisis De Políticas Sociales Y Económicas*. UDAPE - Diagnosticos Sectoriales, 10/2009, str.24-25.
[395] Vybudování koridoru v těchto příslušných úsecích reagovalo na lokální potřeby obyvatel obou departmentů, kteří měli nezbytnou potřebu garance exportu svých zemědělských a surovinových produktů přes přístavy v sousedních zemích.
[396] Lazo Suárez, A.: *El Sector Del Transporte, Unidad De Análisis De Políticas Sociales Y Económicas*. UDAPE - Diagnosticos Sectoriales, 10/2009, str.25-26.

Tento koridor těží z významných projektů, jako jsou například: budování silničního úseku Cotagaita-Tupiza-Villazón, který je právě v realizaci, a budování silnice Potosí-Uyuni (financovaný CAF částkou 75 milionů USD). Tato zatím poslední dopravní stavba umožní rozvoj turistických aktivit v jednom z přírodně nejatraktivnějších míst země (nachází se zde mimo jiné Salar de Uyuni).

Infrastruktura železniční sítě

Národní železniční síť o rozchodu 1 m a přibližné celkové délce 3 652 km je rozdělena do dvou částí na západní neboli andskou síť s délkou 2 275 km a východní síť s délkou 1 377 km.[397] Sítě nejsou v rámci bolivijského území navzájem propojené. Nicméně v posledních několika letech se několik projektů a návrhů na jejich propojení objevilo. Stát je v současné době vlastníkem železnic a doprovodného nemovitého příslušenství, přičemž inkasuje platby za koncesní licence a nájem za pojízdné vybavení. Provoz byl zprivatizován v roce 1996. Koncesní licenci tehdy získala společnost Cruz Blanca de Chile. Dnes je síť provozována společnostmi Ferroviaria Andina S.A. (FCASA) a Ferroviaria del Oriente S.A. (FOSA). Tyto firmy poskytují jak nákladové, tak osobní služby mezi propojenými městy v obou úsecích.

<u>Východní síť (Red Oriental)</u>

Společnost Ferroviaria Oriental Sociedad Anónima (FCOSA) zajišťuje propojení města Santa Cruz s Argentinou (Yacuiba-Pocitos) a Brazílií (Puerto Suárez-Quijarro-Corumbá).

<u>Andská síť (Red Andina)</u>

Společnost Ferroviaria Andina Sociedad Anónima (FCASA) zajišťuje propojení města La Paz s Chile (Charaña-Arica) a s Peru (Guaqui); a města Potosí s Chile (Avaroa-Antofagasta) a Argentinou (Villazón-La Quiaca).

Přestože mají obě společnosti pevně vyměřené tarify přepravného pro každou cestu a produkt, je jejich politikou snaha o individuální přístup k potřebám klienta,

[397] Publicacion Informativa: Comercio Exterior: *Transporte Sector Crucial para el Desarrollo Economico de Bolivia*. Santa Cruz de la Sierra – Bolivia, CADEX. 8/2008, str.11.

což vede ke sjednávání vlastních cen případ od případu s cílem dosažení co nejpřijatelnější přepravní ceny pro obě strany.[398]

Politika v rámci Národního plánu rozvoje

Národní plán rozvoje počítá s následující strategií rozvoje železniční dopravy: oživení železničního dědictví a obnovení Národního systému železniční dopravy, který spočívá v propojení zmíněných dvou železničních sítí (západní a východní), renovaci železničních tratí západní sítě a vybudování železnice, která by napomohla rozvoji ocelářského projektu Mutún.

Letecká infrastruktura

Země disponuje 500 ranvejemi a 37 letišti, na kterých jsou operovány komerční lety a z nichž jsou 3 mezinárodní (ViruViru - Santa Cruz De la Sierra, El Alto - La Paz, Jorge Wilsterman – Cochabamba). AASSANA zajišťuje leteckou bezpečnost na všech letištích v zemi. Letiště v La Paz (El Alto), Santa Cruz a Cochabamba jsou spravovány privátně prostřednictvím koncese ve prospěch společnosti Servicios Aeroportuarios Bolivia S.A. (SABSA). Tato společnost získává příjmy prostřednictvím výběru poplatků od leteckých společností za starty a přistání a od pasažérů za právo použití letiště.[399] Všechna hlavní města departamentů mají letiště vybavená terminály. Pouze devět letišť nabízí zpevněné ranveje: Cobija, Potosí, Puerto Suárez, Yacuiba, Sucre, Santa Cruz, Tarija, La Paz (El Alto) a Cochabamba. Čtyři poslední jmenovaná jsou mezinárodní. Naopak v zemi existuje dvanáct ranvejí se sutinovým podkladem: Bermejo, Camiri, Guayaramerín, Riberalta, Rurrenabaque, San Matías, Villamontes, mezi největšími.

V současnosti jsou pravidelné domácí služby letecké dopravy poskytovány pěti národními operátory: BoA, AEROSUR, AMASZONAS, AEROCON a TAM, přičemž poslední z nich je komerčním armádním operátorem, který je začleněn do systému civilního letectví.

---

[398] Publicacion Informativa: Comercio Exterior: *Transporte Sector Crucial para el Desarrollo Economico de Bolivia*. Santa Cruz de la Sierra – Bolivia, CADEX. 8/2008, str.11.

[399] Lazo Suárez, A.: *El Sector Del Transporte, Unidad De Análisis De Políticas Sociales Y Económicas*. UDAPE - Diagnosticos Sectoriales, 10/2009.

Kromě národních operátorů jsou v souladu s Konvencemi a dohodami o mezinárodní letecké dopravě, jichž je Bolívie signatářem, pravidelné letecké služby pro přepravu osob, nákladu a pošty na mezinárodních trasách zajišťovány následujícími zahraničními aerolinkami: Aerolíneas Argentinas, American Airlines, GOL, LAN Airlines Chile, TACA, TAM MERCOSUR, LAN Perú a Air Comet.

Síť říční a jezerní přepravy

V Bolívii se nacházejí tři povodí, dvě říční a jedno jezerní. Říční síť má délku 13 000 km, přičemž splavných je 5 000 km. Tato síť je tvořena dvěma systémy: amazonským a La Plata. Jezerní dopravu představuje téměř výlučně bezodtoký systém jezera Titicaca. Říční doprava je bimodální, „říční silnice" v případě amazonského povodí a „říční železnice" v případě povodí La Plata.[400]

- **Říční doprava v bolivijské Amazonii**

Amazonský region je tvořen řekami a potoky, které se nacházejí v departamentech Cochabamba, Santa Cruz, Pando, Beni a La Paz. Hlavní trasy tvoří splavné řeky o celkové délce 2 900 km a sekundární trasy představují délku 2 000 km.

Hlavní trasa Ichilo-Mamoré:

Trasa Ichilo-Mamoré, se splavností o délce 1 430 km, odpovídá za největší pohyb nákladu v zemi. Spolu s přítoky je tato trasa vysoce vytíženou tranzitní osou, která propojuje významné přístavy, jako jsou Puerto Villarroel (Cochabamba), Puerto Almacén (Trinidad) a Puerto (Guayaramerín).

Hlavní trasa Beni-Madre de Dios-Orthon:

Jde o systém tří velkých říčních cest: Beni, Madre de Dios a Orthon. Řeka Beni o délce 1 028 km teče z Puerto Linares v departamentu La Paz do Puerto Cachuela Esperanza v departamentu Beni. Řeka Madre de Dios teče z Puerto Maldonado v Peru do Puerto Heath v Bolívii a z Puerto Heath do Riberalty po trase o přibližné délce 600 km. Řeka Orthon teče z Puerto Rico až k soutoku s řekou Beni po délce 315 km.

[400] Lazo Suárez, A.: *El Sector Del Transporte, Unidad De Análisis De Políticas Sociales Y Económicas*. UDAPE - Diagnosticos Sectoriales, 10/2009. str. 11, 12.

- **Povodí La Plata**

Systém povodí La Plata je součástí velkého říčního systému plavební oblasti Paraguay-Paraná.

Plavební cesta Paraguay-Paraná

Jde o nejdůležitější přístupovou cestu z Bolívie do Atlantského oceánu. Hydrografický systém Paraguay-Paraná má délku 3 442 km, měřeno od přístavu San Luis de Cáceres (v jihobrazilském státě Mato Grosso) na horním toku až do deltového komplexu řeky Paraná v cíli v uruguayském přístavu Nueva Palmira (ta leží v ústí řeky Uruguay do Río La Plata), čímž je umožněn přístup z Bolívie na brazilský trh – odjezd z Puerto Suárez (Bolívie) a příjezd do Cáceres (Brazílie).

Kanál Tamengo

Kanál Tamengo slouží jako sekundární plavební cesta. Kanál vytváří přístupovou cestu z Bolívie, konkrétně z jezera Cáceres, do řeky Paraguay. Fungují zde dva přístavy: Central Aguirre a Gravetal. Obchod s obilím, zejména produkty ze sóji, jsou nejvýznamnějšími obchodními komoditami v přístavu Aguirre. V tomto přístavu se manipuluje se třemi typy nákladu: s objemným nákladem, s kapalinami a s cukrem směřujícím na export. Plavební cestou Paraguay-Paraná se vyváží více než 1 mil. tun sóji ročně. Pokud bude vybudován přístup k přístavu Puerto Busch, získá Bolívie kromě suverénního přístupu k řece Paraguay rovněž možnost operovat s objemnějšími plavidly o větším ponoru v důsledku příznivějšího hloubkového profilu řeky.[401]

Ve středním a dlouhodobém horizontu se počítá s konsolidovaným rozvojem regionu kolem El Mutún, což zahrnuje stavbu kombinované dopravní infrastruktury, jako je vybudování silničního spojení mezi Puerto Suárez a Puerto Busch, rozvoj přístavů, dokončení silnice mezi Santa Cruz a Puerto Suárez, vybudování tepelných elektráren a dalších zařízení, která by umožnila industrializaci zemního plynu (močovina a hnojiva) a samozřejmě rozvoj těžby

[401] Publicacion Informativa: Comercio Exterior: *Transporte Sector Crucial para el Desarrollo Economico de Bolivia*. Santa Cruz de la Sierra – Bolivia, CADEX. 8/2008, str.8,9.

ložiska El Mutún. Realizace těchto projektů by způsobila velice významný nárůst dopravního toku po plavební cestě Paraguay-Paraná.

- **Jezerní pánev jezera Titicaca**

Jezero Titicaca měří na délku 204 km a na šířku 65 km. Jeho vodní plocha dosahuje rozlohy 8 562 km², z nichž 3 790 km² patří Bolívii a zbylých 4 772 km² Peru. Titicaca je nejvyšší splavné jezero na světě (3 810 m n. m.). Na jeho březích se nacházejí přístavy Guaqui (mimo provoz od roku 1997), Tiquina, Copacabana a Puno (Peru). Jezero tvoří spojovací železničně-jezerní článek na trase La Paz/Guaqui/Puno/Juliaca/Arequipa/ Matarani (přístav u Tichého oceánu).

Vzdálenost k přímořským přístavům

Města ležící na centrální ose, Santa Cruz, Cochabamba, La Paz a další hlavní města departamentů se, jak ukazuje následující tabulka, nacházejí v různých vzdálenostech od tichomořských a atlantských přístavů, které Bolívie využívá ke své zámořské obchodní aktivitě. V tabulce jsou uvedeny průměrné vzdálenosti, přičemž může docházet k odchylkám v závislosti na způsobu dopravy (železnice, silnice, nebo kombinovaná přeprava).

Tab. 3.17: Vzdálenost hlavních měst departamentů od hlavních přímořských přístavů (km)

Země a přístav	Chile			Peru		Argentina		Brazílie	
Hlavní město	Arica	Iquique	Antofagasta	Mataraní	Ilo	Rosario	Buenos Aires	Santos	Paranagua
La Paz	448	726	1 173	813	473	2 569	2 949	3 414	3 762
Cochabamba	747	715	1 142	1 216	876	2 489	2 721	2 976	3 359
Santa Cruz	1 132	1 215	1 643	1 716	1 376	2 064	2 397	2 475	2 860
Oruro	616	487	929	1 063	712	2 330	2 509	3 181	3 585
Potosí	873	822	895	1 387	1 047	1 995	2 474	3 209	3 633
Sucre	996	988	1 070	1 553	1 213	2 123	2 649	3 050	3 567
Tarija	1 174	1 206	1 279	1 771	1 431	1 721	2 101	3 555	3 979
Trinidad	1 056	1 334	1 781	1 421	1 081	2 756	3 136	3 105	3 529
Cobija	765 km do říčního přístavu Porto Velho na řece Rio Madeira v Brazílii, po brazilské silnici								

Zdroj: IBCE, Informační publikace o zahraničním obchodu: Doprava jako zásadní sector pro ekonomický rozvoj Bolívie ("Transporte Sector Crucial para el Desarrollo Economico de Bolivia"); CADEX; Srpen 200;, Santa Cruz de la Sierra, Bolívie.

Iniciativa pro integraci regionální jihoamerické infrastruktury – IIRSA[402]

S hlavním cílem pokročit v modernizaci regionální infrastruktury a za účelem provedení konkrétních kroků směřujících k podpoře integrace a sociálně-ekonomického rozvoje se prezidenti jihoamerických států[403] v srpnu roku 2000 ve městě Brasilia dohodli, že vytvoří iniciativu IIRSA. Tento kompromis se materiálně přetvořil do Akčního plánu (Plan de Acción), který byl formulován na setkání příslušných jihoamerických ministrů dopravy, energetiky a telekomunikací v prosinci roku 2000 v Montevideu. Akční plán stanovil hlavní akční obrysy IIRSA a vytvořil tak referenční rámec pro rozvoj aktivit Iniciativy.

Bylo identifikováno 10 integračních a rozvojových os (*Ejes de Integración y Desarrollo, EID*) s cílem snížit na minimum vnitřní obchodní bariéry a odstranit nejslabší články infrastruktury. *„Toto uspořádání a harmonický rozvoj jihoamerického prostoru zjednoduší přístup do oblastí s vysokým produktivním potenciálem, které se v současné době nacházejí v izolaci nebo nejsou využívány v důsledku nedostatečného poskytování základních dopravních, energetických a komunikačních služeb“.*[404]

- *Andská osa (Bolívie: západ a střed)*
- *Andská jižní osa (Bolívie: jihozápad)*
- *Osa Kozoroha (Bolívie: jih)*
- *Osa plavební cesty Paraguay-Paraná (Bolívie: jihovýchod a střed)*
- *Amazonská osa*
- *Osa guyanského štítu*
- *Jižní osa*
- *Centrální interoceánská osa (celá Bolívie)*
- *Osa MERCOSUR-Chile*
- *Osa Peru-Brazílie-Bolívie (severní Bolívie: západ-východ)*

[402] Iniciativa para la Integración de la Infraestructura Regional Suramericana, šp.
[403] Argentina, Bolívie, Brazílie, Chile, Columbie, Ekvádor, Guyana, Paraguay, Peru, Surinam, Uruguay, Venezuela.
[404] IRSA (Iniciativa para la Integración de la Infraestructura Regional Suramericana). Dostupné: http://www.iirsa.org//Areas.asp?CodIdioma=ESP

Díky své pozici ve středu kontinentu je Bolívie výrazně obohacena tím, že je přímo zahrnuta takřka do všech projektů zdokonalování infrastruktury v Jižní Americe. Tato iniciativa počítá s finanční podporou Interamerické rozvojové banky (BID), Andské korporace pro podporu (Corporacion Andina de Fomento – CAF, šp.) a Finančního fondu pro rozvoj pánve La Plata (FLONPLATA).

Závěr

Jednou z hlavních překážek v sektoru dopravy byla absence regulativních norem. V Bolívii totiž neexistoval obecný zákon o dopravě, který by reguloval příslušné služby, což ztěžovalo řízení sektoru a institucí s ním spojených. Vláda E. Moralese v srpnu roku 2011 nakonec přišla s novým *Obecným zákonem o dopravě* (Ley General de Transporte, šp.). Předpokládá se, že tento zákon jasně definuje institucionální role jednotlivých instancí spojených s odvětvím, zajistí práva uživatelů, bude garantovat právní bezpečnost osob účastnících se obchodní aktivity v sektoru, posílí normativní a regulativní kapacity stejně jako možnosti státu v oblasti plánování.

Vážným problémem, kterému sektor dopravy v zemi čelí, je kritický stav silnic, zejména těch patřících do Departamentální a Municipální vozové sítě, což velmi snižuje transitní průchodnost obzvláště v období dešťů. Propojení mezi jednotlivými regiony Bolívie i její spojení se zahraničím velmi znesnadňují následující překážky: absence přístupu k moři, velká rozloha státu, komplikovaná topografie (v důsledku přítomnosti různých geografických oblastí s rozdílnou nadmořskou výškou a klimatem), nízká hustota zalidnění, nedostatečná ekonomická aktivita (ve srovnání se sousedními zeměmi) a nízké množství zdrojů určených pro rozvoj silniční infrastruktury. Největším problémem železniční dopravy v zemi je skutečnost, že obě sítě (východní a západní) doposud nejsou navzájem propojeny, což znemožňuje transit osob i zboží tímto způsobem mezi brazilskou hranicí na jedné straně a Peru a Chile na straně druhé.

Nejzávažnější překážkou říční dopravy je dosavadní nepřístupnost přístavu Puerto Busch, který by představoval nejlepší volbu pro bolivijský export po plavební cestě

Paraguay-Paraná, protože by tak existoval přímý přístup k řece Paraguay i pro lodě s dostatečnou šířkou a velkým ponorem.

Dále je třeba vytvořit efektivní systém kontroly hmotnosti a výběru poplatků v přísném souladu se Zákonem o váhách a poplatcích, čímž by se dalo zabránit předčasnému poškození silniční infrastruktury.

Závěrem je třeba říci, že geografická pozice Bolívie přináší rovněž významné výhody jako její umístění ve středu kontinentu, což ji předurčuje roli transitní země. V tomto smyslu se větší dopravní vytížení a možnost vytváření návazných služeb přetváří do reálného potenciálu, který pro svou realizaci vyžaduje konkrétní kroky v oblasti zdokonalení silniční infrastruktury. V tomto ohledu je třeba připomenout, že Národní plán rozvoje zvažuje řadu strategií zaměřených nejen na vnitřní integraci země, nýbrž rovněž na propojení země s důležitými vnějšími trhy. V souladu s tímto úsilím jde také projekt konstrukce silnice na sever, který propojí důležité oblasti země s Brazílií, a společný závazek vlád Brazílie, Chile a Bolívie vytvořit „Bioceánský koridor Brazílie, Bolívie, Chile“, který by se stal prostředkem regionální integrace mezi těmito třemi zeměmi.

3.3.4 Všeobecná charakteristika departamentů Bolívijské republiky

Celý vládní plán je protkaný tématem rozvoje regionů, který logicky vychází z jejich konkrétních charakteristik a možností. Proto se zaměřím na určení priorit Plánu veřejných investic 2011 s cílem vyhodnotit, ve kterých oblastech mohou mezinárodní spolupráce a soukromé investice posílit efektivnější podporu rozvoje v souladu s potřebami jednotlivých departamentů.

3.3.4.1 Ekonomická analýza jednotlivých departamentů Bolívijské republiky

Jak již bylo výše zmíněno, Bolívie je rozdělena do 9 depatamentů, každý se svým bohatstvím i nedostatky. Graf 3.25 ukazuje na datech z r. 2009 na význam prvních třech krajů – Santa Cruz, La Paz a Cochabamba, které se na celkovém HDP podílejí z 68,5%.

Graf 3.25: Podíl jednotlivých oblastí na celkovém HDP Bolívie (rok 2009, v %)

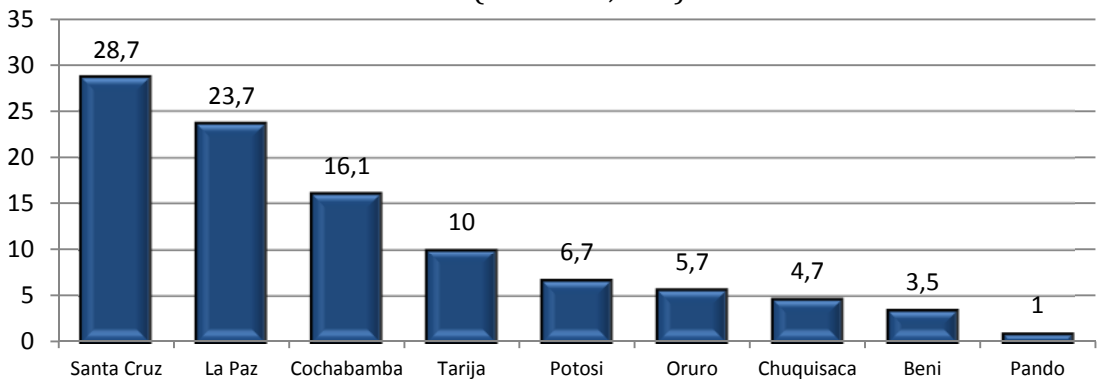

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Vezmeme-li v potaz časové hledisko a růst HDP (*Tab. 3.18*) jednotlivých departamentů, dosáhly v posledních deseti letech v průměru lepšího výsledku departamenty Tarija, Potosi a Oruro. Důvody můžeme nalézt v intenzívněji rostoucí poptávce po zemním pynu a minerálech na zahraničních trzích.

Tab 3.18: Departamenty dle podílu a růstu HDP v letech 2000 a 2009

	Podíl na HDP		Růst HDP		
	2000	2009	2000	2009	Průměr 2000 - 09
Santa Cruz	30,8	28,7	5,3	2,8	3,4
La Paz	23,8	23,7	-0,1	4,8	3,9
Cochabamba	18,3	16,1	2,4	2,8	3,6
Tarija	5,5	10,0	4,2	-1,2	10,5
Potosi	5,2	6,7	4,9	8,0	9,1
Oruro	6,2	5,7	-0,7	5,7	5,4
Bolívie	**100,0**	**100,0**	**2,5**	**3,4**	**4,6**
Bolívie (mil. Bs)	**22,356.3**	**31,294.3**			

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Procentuální rozložení HDP víceméně odpovídá i procentuálnímu rozdělení počtu obyvatel žijících v jednotlivých departamentech (*Tab 3.19*). První tři místa jsou shodně jako v případě HDP obsazeny departamenty La Paz, Santa Cruz, Cochabamba (v r. 2010 zde žilo 71,8% obyvatel Bolívie). Charakteristická pro chudší departamenty (Potosí, Oruro a Chuquisaca) je negativní vysoká míra migrace obyvatel. Jejich cílem je dept. Santa Cruz, kde hledají lepší příležitosti jak vyjít z chudoby.

Tab 3.19: Počet obyvatel Bolívie dle departamentu v letech 2001 a 2010

Departament	Počet obyvatel (v tis.)		Období 2001 (v tis.)			Procentuální struktura	
	2001	2010[1]	Imigrace	Emigrace	Čistá míra migrace (v %)	2001	2010
La Paz	**2 350,5**	**2 839,9**	**151,4**	**210,9**	**-2,6**	**28,4**	**27,2**
Santa Cruz	2 029,5	2 785,8	494,1	71,5	21,4	24,5	26,7
Cochabamba	1 455,7	1 861,9	274,4	185,8	6,2	17,6	17,9
Potosí	709,0	650,6	35,6	301,1	-37,6	8,6	6,2
Chuquisaca	531,5	788,4	70,8	163,9	-17,6	6,4	7,6
Tarija	391,2	522,3	91,1	43,9	12,6	4,7	5,0
Oruro	391,9	450,8	61,9	162,6	-25,8	4,7	4,3
Beni	362,5	445,2	46,4	90,6	-12,2	4,4	4,3
Pando	52,5	81,2	16,0	11,4	9,5	0,6	0,8
BOLÍVIE	**8 274,3**	**10 426,1**	**1 241,7**	**1 241,7**	**-**	**100,0**	**100,0**

[1] předběžná data
ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Dle ukazatele HDP per capita (*Tab. 3.20*) se na první místa řadí dept. Tarija (stejně jako růst v posledních letech je i tento indikátor ovlivněn významným nárůstem aktivit v oblasti těžby a prodeje zemního plynu) následovaný dept. Oruro (díky nárůstu těžby minerálů).

Tab 3.20: HDP per kapita Bolívie dle jednotlivých departamentů (2000 – 2010; v USD)

Departament	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
BOLIVIA	**995**	**942**	**895**	**894**	**949**	**1.010**	**1.182**	**1.363**	**1.651**	**1.683**	**1.870**
Chuquisaca	808	766	720	691	733	696	852	957	1.214	1.207	1.340
La Paz	892	832	810	817	841	887	1.025	1.212	1.473	1.548	1.726
Cochabamba	1.055	979	911	879	931	959	1.069	1.218	1.418	1.438	1.562
Oruro	1.149	1.090	1.016	981	1.028	1.081	1.263	1.512	2.050	2.159	2.547
Potosí	539	502	479	503	557	563	811	934	1.358	1.503	1.770
Tarija	1.109	1.107	1.175	1.355	1.707	2.332	2.845	3.529	4.083	3.920	4.225
Santa Cruz	1.256	1.200	1.111	1.098	1.139	1.178	1.342	1.484	1.744	1.731	1.910
Beni	854	812	745	715	722	714	882	877	1.067	1.162	1.272
Pando	1.447	1.412	1.265	1.165	1.191	1.338	1.411	1.792	2.077	1.965	2.253

Zdroj: Národní statistický úřad Bolívie

Vzhledem k významnému podílu primárních surovin na exportech Bolívie hrají prim v této oblasti (*Graf 3.26*) departamenty Tarija (export zemního plynu), Santa Cruz (zemědělství-průmysl) a Potosi (export minerálů).

Graf 3.26: Podíl jednotlivých departmentů na exportu Bolívie (2000 - 2010)

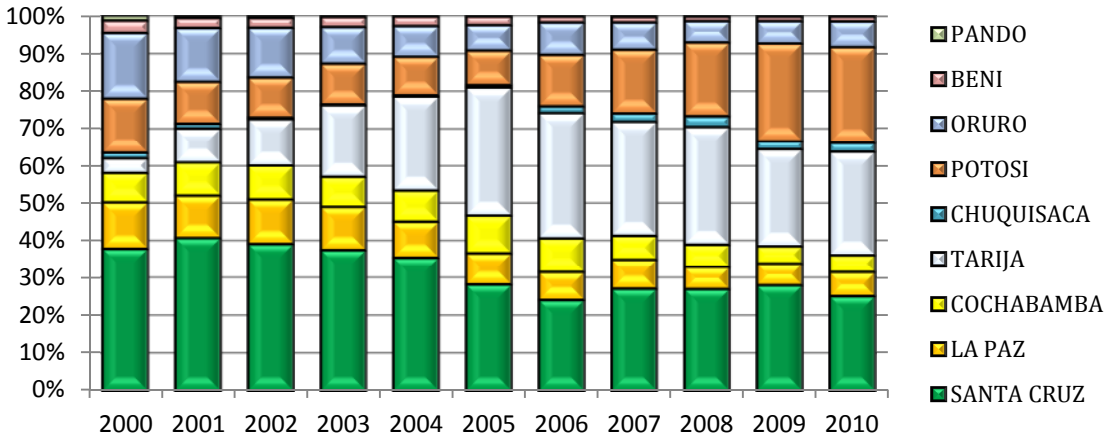

ZDROJ: vlastní vypracování na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

V *příloze č. 11* jsou k dispozici detailnější analýzy ekonomik daných departamentů, jejich výrobní potenciál a potenciál departamentů podle důležitosti jejich ekonomických sektorů.

3.3.4.2 Specifika regionální politiky Bolívie

Povaha zdrojů, které mají k dispozici vlády departamentů

Vlády departamentů, neboli subnárodní vlády, mají v současné době k dispozici jedenáct tzv. „*zdrojů ekonomické podpory*“, jak dokumentuje následující přehled (*Obr. 3.2*) Ty je nicméně možné navyšovat i prostřednictvím speciálních zákonů vydávaných na centrální úrovni, vládami departamentů či obecními samosprávami, a to při strikní aplikaci Politické ústavy státu a Rámcového zákona o autonomiích.

Obr. 3.2: Zdroje departamentních vlád

1. Licenční poplatky

•Příjmy státu spolené s těžbou přírodních zdrojů: úhlovodky, minerály a další. V případě úhlovodíků dostává daný departament poplatky odpovídající 11% produkce v dané oblasti.

•Beni a Pando získávají kompenzační poplatek ve výši 1% celkové národní produkce (2/3 Beni a 1/3 Pando).

2. Zdroje departamentníko kompenzačního fondu

•Kompenzace poskytnutá ze státní pokladny těm departamentům, jejich licenční poplatky jsou běžně ve srovnání s národním podprůměrné.

3. Příjmy ze speciální daně z úhlovodíků a jejich derivátů

•Daň uvalená na dovoz a komercializaci interního trhu s úhlovodíky a jejich deriváty (např. formou spotební dan u paliv). Daňová sazba je 25%. 20% náleží departamentům a 5% univerzitám.

4. Přímá daň z úhlovodíků

•Odpovída 32% hodnoty produkce úhlovodíků. Z celkové vybrané hodnoty získávají departamentní vlády přibližně 10%.

5. Vlastní zdroje

•Prostředky získané departamentní vládou z prodeje zboží, služeb, z poplatků, patentů, pronájmů budov a strojů a jiných zdrojů.

6. Departamentní daně

•Místní daně a poplatky, které mohou být vybírány v souladu s národní úpravou daní a poplatků.

7. Příjmy z veřejného sektoru

•Jedná se o příjmy na úrovni národního rozpočtu od ostatních národních subjektů, plynoucí ze smluvních ujednání nebo zákonných norem, s jednoznačným určením na investiční projekty (kapitálové převody) a/nebo běžné výdaje (běžné převody). Dále se jedná o transfery k pokrytí delegovaných výdajů a mimořádné transfery v případě přírodních a jiných pohrom.

8. Dotace:

•Zdroje pocházející z mezinárodních organizací a třetích zemí. Mají charakter dobrovolných plateb bez protiplnění formou zboží ani služeb. Převážně se jedná o výdaje spojené s investičními projekty.

9. Domácí a zahraniční půjčky:

•Zdroje pocházející z nadnárodních organizací, třetích zemí a národních fondů, primárně určené do projektů v oblasti investic.

10. Převody z národního rozpočtu k úhradě výdajů ve zdravotnictví, školství a v oblasti sociální pomoci

•Prostředky poskytnuté k pokrytí výdajů delegovaných ze strany státu - především mzdy zaměstnanců v oblasti zdravotnictví, školství a sociální pomoci.

11. Zůstatky na bankovních účtech z předchozích období

•Nevyčerpané prostředky předchozích období uložené na běžných účtech u bank.

Zdroj: Vlastní zpracování na základě: Cartilla Gobernacion 2011 vypracovaná Nadací Jubileum.

Příjmy a výdaje rozpočtu departamentálních vlád

Rozpočet je odhadem a plánem příjmů a výdajů na zabezpečení chodu státu, jakmile vlády departamentů nechají schválit seznam prioritních investičních projektů náročných na rozpočet, pokaždé, kdy výkonné orgány splnily požadavky na jejich implementaci.

Hlavní pravomoci a výdaje departamentálních vlád jsou blíže popsány v *příloze č. 12.*

Rozpočtové údaje roku 2011 podle departamentálních vlád

Celkový konsolidovaný státní rozpočet roku 2011 měl výši 119 471 miliónů boliviánů (Bs, přibližně 358,4 miliard Kč). Z této částky dosáhl rozpočet devíti departamentálních vlád 14 293 miliónů Bs (*Tab. 3.21*), což odpovídá 12% celkového konsolidovaného rozpočtu, z nichž 6 589 miliónů BS bylo určeno na departamentální správní výdaje, zbytek pak připadá na tzv. delegované výdaje.

Tab. 3.21: Příklad departamentálního rozpočtu – dept (rok 2011)

ZDROJE (PŘÍJMY) DEPARTAMENTNÍCH VLÁD

POLOŽKA	BS
BĚŽNÉ PŘÍJMY	**4 692 709 567**
Licenční poplatky	3 400 570 834
Důlní těžba	752 888 215
Úhlovodíky	2 639 856 562
Lesy	7 826 057
Departamentní kompenzační fond	112 785 532
Speciální daň z úhlovodíků a jejich derivátů	225 571 065
Přímá daň z úhlovodíků	705 775 790
Vlastní zdroje (vybírané departamentními vládami)	147 726 697
Běžné příjmy z veřejného sektoru	96 978 379
Ostatní běžné příjmy	3 301 270
KAPITÁLOVÉ PŘÍJMY (investiční)	**303 093 036**
Kapitálové příjmy z veřejného sektoru	273 416 003
Dotace ze zahraničí	26 061 087
Ostatní kapitálové příjmy	3 615 946
DOMÁCÍ A ZAHRANIČNÍ PŮJČKY	**34 713 415**
ZŮSTATKY NA BÚ U BANK Z PŘEDCHOZÍCH OBDOBÍ (a ostatní finanční zdroje)	**1 558 368 645**
CELKOVÉ ZDROJE POTŘEBNÉ KE SPRÁVĚ DEPARTAMENTU	**6 588 884 663**
PŘÍJMY Z NÁRODNÍHO ROZPOČTU K POKRYTÍ DELEGOVANÝCH PLATEB (MZDY, VZDĚLÁNÍ, ZDRAVÍ A SOCIÁLNÍ POMOC)	7 344 831 590
Zdroje ze státní všeobecné pokladny	7 119 111 586
Zdroje z Iniciativy nejvíce zadlužených zemí	225 720 004
Speciální daň z úhlovodíků a jejich derivátů - přerozdělení Univerzitám	56 392 766
30% přímé daně z úhlovodíků - důstojný důchod	302 475 352
PŘEVODY ZE STÁTNÍ POKLADNY KE SPECIFICKÝM ÚČELŮM	**7 703 699 698**
CELKOVÝ ROZPOČET PROSTŘEDKŮ DEPARTAMENTNÍ VLÁDY	**14 292 584 361**

VÝDAJE DEPARTAMENTNÍCH VLÁD

POLOŽKA	BS
CHOD DEPARTAMENTU A OSTATNÍ PROGRAMY	**1 696 353 790**
INVESTIČNÍ PROJEKTY DLE SEKTORŮ	**3 123 327 393**
Doprava (silnice a ostatní)	1 479 853 612
Zemědělství a rybolov (zavlažování ad.)	568 894 637
Energetika (elektrifikace venkova ad.)	379 583 944
Rozvoj měst a bydlení	141 297 219
Vodní zdroje	105 693 875
Vzdělání a kultura	88 495 761
Asanace	82 066 553
Zdraví a soc. jistoty	60 932 032
Průmysl a turistika	54 969 011
Justice a policie	9 839 790
Těžba	2 699 563
Národní obrana	1 729 947
Komunikace	990 000
Úhlovodíky	890 600
Obchod a finance	827 245
Běžná správa	182 060
Multisektovové	144 381 544
*** manuální úprava rozdílných dat**	**45 427 340**
INVESTIČNÍ DOTACE	**829 965 642**
INVESTIČNÍ ZÁSOBY	**406 718 976**
NÁRŮST ZŮSTATKŮ U BANK	**1 943 250**
SPLÁTKY DLUHU A OSTATNÍ BĚŽNÉ PLATBY	**485 148 272**
CELKOVÉ VÝDAJE DEPARTAMENTU	**6 588 884 663**
MZDOVÉ NÁKLADY DELEGOVANÉ Z NÁRODNÍ ÚROVNĚ	7 344 831 590
Školství	6 045 187 778
Zdravotnictví	1 277 006 778
Sociální asistence	22 637 034
Speciální daň z úhlovodíků a jejich derivátů - přerozdělení Univerzitám	56 392 766
Příspěvek k důstojnému důchodu	302 475 342
VÝDAJE NÁRODNÍ VLÁDY V ROZPOČTU DEPARTAMENTU	**7 703 699 698**
CELKOVÉ VÝDAJE DEPARTAMENTU	**14 292 584 361**

** Oprava rozdílných dat odpovídající rozdílu mezi částkou investic vedené v rozpočtech departamentů Santa Cruz a Cochabamba a částkou investic dle sektorů zaslanou Viceministrem pro veřejné investice a externího financování*

Ve srovnání s předcházejícím obdobím bude rozpočet departamentálních vlád navýšen zejména díky vyššímu výnosu z uhlovodíků, přímé dani na uhlovodíky (IDH) a tzv. regaliím (poplatky z těžby přírodních zdojů), se kterými se počítá v navrhovaném rozpočtu.

Z celkového rozpočtu pro departamentální vlády na rok 2011 připadala na departament Tarija nejvyšší část zdrojů, přibližně 37 % celého rozpočtu (*Graf 3.27*). Následovalo Potosí s 16 %, Santa Cruz s 13 % a dalších šest departamentů obdrželo dohromady zbylých 34 % zdrojů.

Graf 3.27: Rozdělení rozpočtu pro správu departamentů
(2011; v mil. Bs)

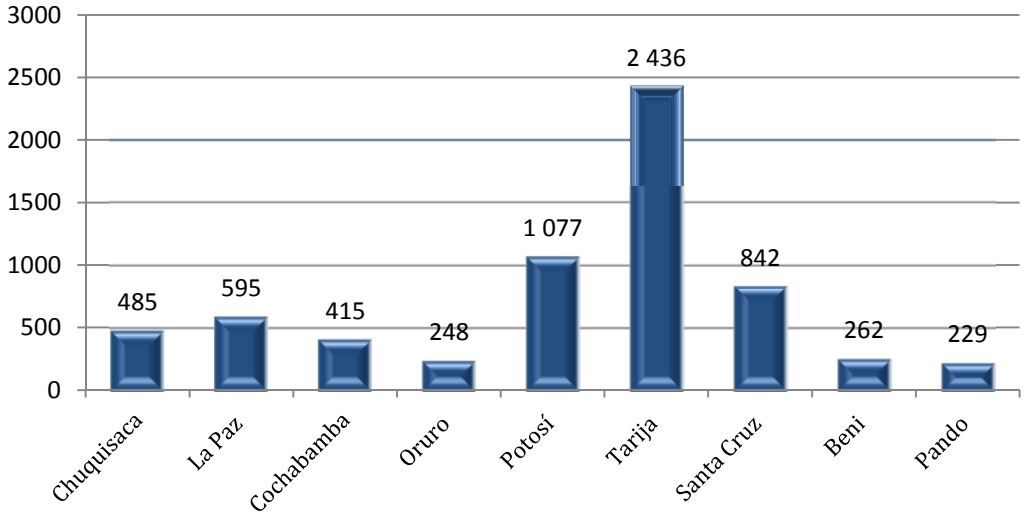

Zdroj: http://www.mingobierno.gob.bo/

Co se týče využití prostředků na investice, jasnou prioritou je v současné době odvětví dopravy (viz. *Graf 3.28, Tab. 3.22)*. Jedná se zejména o dopravní infrastrukturu, na kterou směřovala v r. 2011 téměř polovina celkových departamentálních investic (47 %). Dalších 18 % regionálních investic směřovala do odvětví zemědělství a chovu dobytka a 12 % do energetiky, kde se jedná především o elektrifikaci venkova. Pro odvětví průmyslu a cestovního ruchu byla určena pouze 2 % investičních zdrojů departamentů.

Graf 3.28: Investiční výdaje Bolívie dle sektoru (r. 2011)

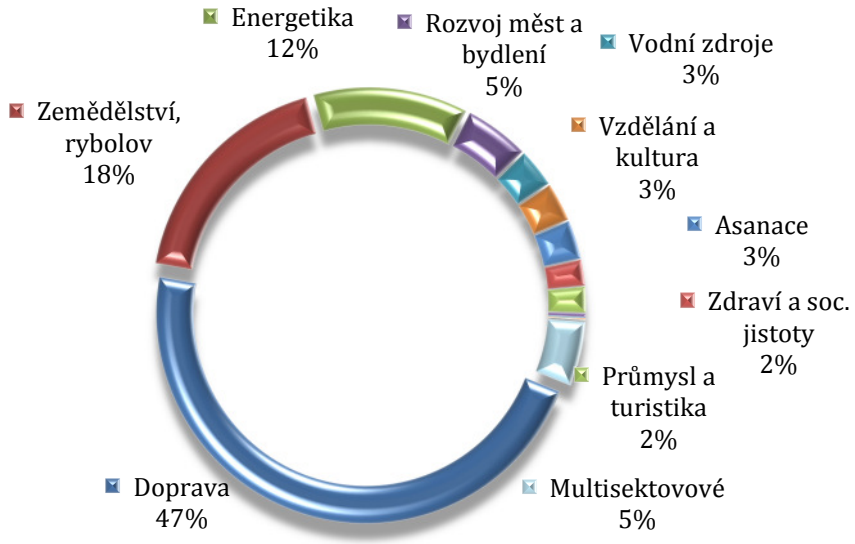

Zdroj: http://www.mingobierno.gob.bo/

Tab. 3.22: Prioritní investice podle departamentů v relaci k celkovému státnímu rozpočtu (rok 2011)

Dept	# plánovaných projektů	Pořadí priorit				
		1.	2.	3.	4.	5.
Chuquisaca	122	Dopravní infrastruktura	Zemědělství	Energie	Zdraví	Vzdělání
La Paz	164	Dopravní infrastruktura	Energie	Zemědělství	Zdraví	Vzdělání
Cochabamba	61	Dopravní infrastruktura	Zemědělství	Výzkum	Zdraví	Vzdělání
Oruro	86	Dopravní infrastruktura	Zemědělství	Energie	Zdraví	Vzdělání
Potosi	291	Dopravní infrastruktura	Zemědělství	Energie	Zdraví	Vzdělání
Tarija	382	Dopravní infrastruktura	Zemědělství	Energie	Zdraví	Vzdělání
Santa Cruz	109	Vícesektorové	Dopravní infrastruktura	Zemědělství	Zdraví	Vzdělání
Beni	111	Dopravní infrastruktura	Zemědělství	Energie	Zdraví	Vzdělání
Pando	79	Dopravní infrastruktura	Dopravní infrastruktura	Zemědělství	Zdraví	Vzdělání

Zdroj: Vlastní zpracování na základě Všeobecného státního rozpočtu 2011.

V časopisu *Použití státních výdajů a investic: Jaké jsou priority? 2011*, vydaném Nadací Jubileum, se uvádí jako závěr provedené analýzy skutečnost, že v praxi jsou zdroje spravované centrální vládou prioritně směřovány do vzdělání, silnic, pro důchodce/na důchody, správní výdaje, pro univerzity a na zdravotnictví. Potraviny, bydlení a rozvoj produkce nejsou priorizovány. Prostředky určené na výrobní odvětví (alternativa k těžbě uhlovodíků a nerostů) - jako jsou zemědělství a chov dobytka (3%) a hospodářský rozvoj/rozvoj výroby (2%) - tvoří dohromady pouhých 5 % celkových výdajů centrální vlády.

3.3.4.3 Strukturální nedostatky

Rozvoj Bolívie a její vnější pozice jsou omezeny celou řadou faktorů, které reálně přetrvávají a zemi konzervují v chronickém stavu zaostalosti. Tyto faktory, různé povahy a původu, determinují ekonomickou, politickou a sociální výkonnost země jak v interním, tak externím kontextu.[405]

- ***Nízký počet obyvatel:*** V korelaci s velikostí území je patrný jasný deficit ve velikosti populace. Počet obyvatel je vzhledem k rozlehlosti území velmi nízký, což způsobuje přítomnost dosud neosídlených oblastí navzdory jejich bohatým přírodním zdrojům a produktivnímu potenciálu. Za jednu z podmínek rozvoje se v současné době považuje právě existence populace přiměřené velikosti, která by měla fungovat nejen jako produktivní síla, nýbrž zároveň jako trh, který onu pracovní sílu podporuje. Chabá populace spolu s doposud marginalizovanými avšak potenciálně silnými sektory nevytvářejí podmínky pro existenci dostatečně velkého trhu, který by mohl živit produktivní proces a odpovídající rozvoj.

  Ovšem to zcela nejhorší je nepochybně zakořeněno v kvalitě života obyvatelstva, které je nejen nepočetné, ba co víc, z převážné části se nachází na velmi špatné životní úrovni. Největší část bolivijské populace se pohybuje v rigidním prostředí zaostalosti, zejména ve venkovských oblastech, kde panují často nelidské podmínky a extrémní chudoba (*viz oddíl demografie*).

[405] SOLARES GAITE, A.: *Integracion, Teoría y Procesos, Bolivia y la Integracion*, Bolivia, Instituto Boliviano de Comercio Exterior, 2011, str. 271.

- ***Model exportu primární produkce:*** Bolivijské hospodářství má doposud svou základnu v primárním sektoru, tedy v modelu vývozu primárních surovin a přírodních zdrojů ještě před fází výrobní transformace, což způsobuje chronickou zranitelnost externího sektoru, který má nulový vliv na tvorbu tržních cen na mezinárodním trhu. Tento model exportu primární produkce, zděděný z koloniálních dob a v podstatě omezený na produkci a vývoz nerostných surovin a zemědělských produktů, je možná klíčovým živným pozadím zaostalosti a dramatických katastrof, které zemi sužují.
- ***Marginalizace některých regionů a části obyvatelstva:*** Produktivní ekonomické aktivity, obzvláště těžba, určily podobu osídlení země tak, že obyvatelstvo je koncentrováno okolo těchto produkčních center, což dále definuje hlavní populační centra, která váží ekonomickou dynamiku. Taková nerovnoměrnost přispěla k marginalizaci ostatního obyvatelstva a regionů, které zůstávají odříznuty od ekonomického rozvoje ale i v širším smyslu od národního života a v mnoha případech se potýkají s akutním stavem chudoby.
- ***Nedostatečná míra industrializace:*** Nedostatečné průmyslové struktury, zaměřené v podstatě pouze na lehký spotřební průmysl, nejsou vybaveny kapacitami pro zpracování vlastních přírodních zdrojů a nedosahují tak stavu, ve kterém by se mohly samostatně udržet, naopak jsou ve velké míře závislé na externích faktorech (strojním zařízení, výrobních vstupech a technologii). V posledních desetiletích nicméně došlo k rozvoji některých zemědělsko-průmyslových aktivit ve východních oblastech Bolívie, obzvláště v sektoru olejnatých plodin, které představují hlavní netradiční exportní produkty.

  Výrobní struktura je obecně omezená nízkou úrovní produktivity, překážkami v oblasti nízké kvality pracovní síly a obchodního managementu a slabou mírou rozvoje služeb a obchodních systémů.

Výše zmíněné problémy způsobují vysoké náklady a nedostatky ve výrobě pro domácí trh, ba co víc, mají vliv na nízkou či dokonce nulovou konkurenceschopnost vyrobené produkce na zahraničních trzích.

- ***Geografické uzavření:*** Nízká konkurenceschopnost je umocňována absencí přístupu k moři a závislostí Bolívie na přístavech jiných zemí. Problém přístupu k moři, bez ohledu na historické aspekty legitimity územních nároků, představuje v konkrétní ekonomické realitě jeden ze zásadních strukturálních nedostatků s přímým dopadem na zahraniční obchod země zejména s ohledem na absenci základní jistoty a předvídatelnosti v oblasti vývoje exportních a importních nákladů.

- ***Nedostatečná infrastruktura:*** Energetická a dopravní infrastruktura je nerozvinutá, což brání jak plné teritoriální integraci v rámci země, tak snadnému a přiměřenému spojení se zahraničím. I přes velký potenciál v oblasti vodní a plynové energetiky nebyla Bolívie doposud schopna tyto možnosti rozvinout ve svůj vlastní prospěch. Energetické přístupy zasahují pouze města a ve velmi malé míře některé provincie. Na venkově lidé většinou co do přístupu k energii žijí v reálně středověkých podmínkách, což se promítá do pálení obnovitelných zdrojů. Energie ze zemního plynu stále nedokázala naplnit ani očekávání obyvatelstva, ani očekávání výrobního sektoru.

  Co se týče silniční sítě, je rozvoj omezen výlučně na páteřní komunikační osu a hlavní exportní cesty. Ve zbylých částech země k rozvoji nedochází. V tomto velkém teritoriu tak existují oblasti dostupné výhradně leteckou nebo říční dopravou. Již mnoho let se pracuje na různých projektech dvou-oceánské dálnice, např. amazonie. Ta by jednou Bolívii mohla umístit do role regionální dopravní tepny.

S ohledem na skutečnost, že je vnitřní trh Bolívie relativně malý, se pro mnoho výrobních odvětví stává životně důležitou obchodní integrace s trhy s větší spotřební kapacitou. Účelem je zajistit možnosti expanze pomocí modelů s

pokročilou technologií k dosažení vyšší produkce a produktivity, zajistit vytváření nových pracovních míst a tedy rychlejší omezení vysoké míry chudoby, která postihuje bolivijské obyvatelstvo.

Aby byla Bolívie schopna umisťovat nabídku svých produktů v hlavních ekonomikách světa za mezinárodní tržní ceny, musí urychleně zlepšit nebo pozměnit platné dvoustranné či mnohostranné dohody, nebo uzavřít nové a zvláštní dohody se zeměmi či skupinami zemí, které požadují produkty s přidanou hodnotou nebo s celními preferencemi. Nejprve je ale třeba maximálně využít již existující dohody jako je všeobecný systém preferencí (GPS) jednostranně udělený pro Bolívii Evropskou unií.

Nezbytnou podmínkou je rozšíření objemu výroby, zvýšení výnosů, zlepšení kvality a zároveň minimalizace výrobních nákladů prostřednictvím využití moderních technologií, odstranění limitujících faktorů (technické překážky) a zlepšení celkové konkurenceschopnosti. Toto zahrnuje také společné úsilí státu a malých, středních a velkých podniků, společně s technickou, vědeckou a finanční pomocí jak národních tak mezinárodních institucí.

3.3.4.4 Plán rozvoje pro regiony

V zemi byla historicky prováděna celá řada plánů, programů a projektů výrobního, sociálního, kulturního a genderového rozvoje pod nejrůznějšími názvy. Příkladem jsou BOJ PROTI CHUDOBĚ, BOJ PROTI DISKRIMINACI, atd. K této činnosti byly využívány jak vlastní zdroje, tak zdroje zahraniční pomoci, která přitékala v podobě darů nebo velmi flexibilní finanční asistence jednotlivým regionům.

Tyto programy byly a jsou realizovány nejrůznějšími aktéry (národními a regionálními veřejnými institucemi, organizacemi, nadacemi, univerzitami, atd.). Očekávaného rozvoje ani sledovaných ekonomických efektů nebylo nicméně nikdy dosaženo. Naopak tato praxe vedla k vytvoření podstatné míry závislosti cílových skupin příjemců na fondovém financování, stejně jako ke ztrátám zdrojů v důsledku korupce managementu těchto organizací.

Přesná povaha „rozvojových projektů“ financovaných v rámci mezinárodní rozvojové spolupráce spočívala ve vybudování specifických jednotek sloužících výhradně projektovým cílům. Navzdory následnému propojení jednotek s různými instancemi veřejné správy neumožnila realizace takto fragmentovaných a roztroušených projektů výše zmíněné problémy odstranit, naopak přispěla k dalšímu oslabení státu. Takový způsob řízení „rozvojových projektů“ národními, departamentálními a municipálními institucemi v podstatě znamenal injekci externích finančních zdrojů a technologií, která se nikterak neodrážela v tempu rozvoje, nýbrž fungovala čistě jako neefektivní vyplýtvávání zahraničních prostředků.

Vzhledem ke zmíněné praxi byl rozvoj země z velké míry podřízen plánům mezinárodní rozvojové spolupráce realizované přímo multilaterálními organizacemi; bilaterálním dohodám a záměrům transnacionálních korporací, v důsledku čehož zůstávaly problémy jako diskriminace a sociální, ekonomická a politická vyloučenost většiny bolivijské populace, zejména té indiánské, neřešeny. Naopak negativní rozdíly se v rostoucí míře zvětšovaly v souvislosti s již zmíněným exportem surovin a vyčerpáváním přírodních zdrojů.

Jak samy přiznávají příslušné multilaterální organizace, chudoba v Bolívii roste stejným tempem, jakým roste intenzita zahraniční pomoci určené na její vymýcení. To znamená, že politiky na redukci chudoby, které byly zavedeny v období „neoliberálního kolonialismu“, byly zaprvé nesprávně cílené a zadruhé neefektivně použité, jelikož zřejmě nebyly určeny k potlačení příčin způsobujících chudobu, nýbrž k pouhému zmírnění jejich projevů.

S cílem nápravy těchto selhání přijala indiánská vláda vedená Evem Moralesem Nejvyšší nařízení č. 0538[406] ze dne 3. června 2010, které zakládá Rozvojovou agenturu pro makroregiony a hraniční oblasti „ADEMAF“[407] v následující podobě:[408]

---

[406] Decreto Supremo 0538, šp.
[407] Agencia para el Desarrollo de las Macroregiones y Zonas Fronterizas, šp.
[408] Agencia para el Desarrollo de las Macroregiones y Zonas Fronterizas (ADEMAF); Decreto Supremo Nro. 0538. Dostupné: *http://www.ademaf.gob.bo*

Oblasti a makroregiony:

Pod termínem "makroregion" se rozumí takový územní prostor, který spojuje skupinu sousedních regionů v oblastech ekologie, kultury a ekonomické provázanosti, přičemž v rámci politicko-administrativního dělení zahrnuje jeden či více departamentů.

Odstavec I Článku 280 Ústavy státu stanovuje, že region tvořený různými obcemi či provinciemi geograficky spojitými bez přesahu za hranici departamentu se společnými kulturními, jazykovými, historickými, ekonomickými a ekologickými charakteristikami v každém departamentu, bude považován za jednotný prostor pro plánování a správu.

Vláda si klade za cíl politiku směřující k rozvoji všech regionů země. Taková politika musí být založena na národní svrchovanosti a na zpracovávání přírodních zdrojů jak ve prospěch vývozu, tak ve prospěch domácího využití. Toho má být dosaženo prostřednictvím rozšíření a diverzifikace produktivního aparátu v rámci reforem vyžadujících intervenci státu z pozice jakéhosi promotora a protagonisty rozvoje i jeho účast ve strategických sektorech.

Vzhledem k rozlehlosti území a značné velikosti hraničních oblastí země, je nutné definovat politiky zaměřené na zajištění národní suverenity a na podporu výrobního a sociálního rozvoje obyvatelstva, které v těchto zónách žije, což zde vyžaduje posílení státní přítomnosti.

Rovněž existují makroregiony, které nesou podobné zeměpisné charakteristiky co do topografie, ekologické bohatosti a biodiverzity, avšak navíc se nacházejí ve špatném socioekonomickém stavu jako je nízká hustota obyvatel, zaostalost nebo celková nerozvinutost. Tyto makroregiony vyžadují okamžitou akci státu, který by měl tuto situaci zvrátit a nastartovat rozvojové procesy.

<u>PRÁVNÍ VYMEZENÍ:</u>

ADEMAF je vytvořen jako decentralizovaná veřejná instituce podle veřejného práva, má právní subjektivitu, správní, finanční, právní a technickou autonomii,

disponuje vlastním kapitálem, spadá pod Ministerstvo plánování a rozvoje (Ministerio de Planificación y Desarrollo) a sídlí ve městě Santa Cruz de la Sierra.

CÍL:

Cílem ADEMAF je podpora a povzbuzování strategického ekonomického a sociálního rozvoje v makroregionech a hraničních zónách ve formě veřejných plánů a politik.

FUNKCE:

ADEMAF má v rámci svých kompetencí uvedených v Ústavě státu, Plánu národního rozvoje (PND) a stanovených výkonnou mocí následující funkce:

a) Podpora, formulace, tvorba kanálů, koordinace a dohled nad rozvojovými plány, programy a projekty, které jsou realizovány jednotlivými ministerstvy a výkonnými entitami na úrovni centrální vlády v makroregionech a hraničních zónách v souladu s PND.
b) Identifikace a stanovení priorit sektorových a územních požadavků, vytváření kanálů pro pohyb podnětů jednotlivých programů a projektů navržených místními a regionálními občanskými organizacemi, koordinace své činnosti a rozvoje s výkonnými orgány a autonomními samosprávami.
c) Podpora státních iniciativ pro podněcování produktivních ekonomických aktivit v rámci PND.
d) Posilování přítomnosti a veřejné moci výkonných orgánů v makroregionech a hraničních zónách v souladu s PND.
e) Správa a řízení strategických programů pro makroregiony a hraniční zóny.
f) Provádění dohledu nad strategickými projekty v rámci PND a těmi, které implementují výkonné orgány pro makroregiony a hraniční zóny.
g) Šíření a poskytování informací získávaných v rámci správy rozvoje makroregionů a hraničních zón v **PLÁNU ROZVOJE REGIONŮ**.

3.4 Závěr

Rozvojové země měly před kolonizací daný směr svých ekonomik, který však byl s příchodem kolonizátorů přerušen. Změna směřování jejich vývoje a položení nových základů spojené se vznikem nových podmínek velmi ovlivnily jejich budoucnost. V konkrétním případě jižní Ameriky bylo hospodářství založené na zemědělství, původní obyvatelé uctívali svá božstva, dodržovali tradice, zvyky, režim a společenské normy. Rozvíjelo se určitým směrem a mělo své vlastní tempo rozvoje. Kolonizátoři do těchto zemí přinesli novou ekonomiku, jiné náboženství, hodnoty a hlavně potlačovali a zotročili původní obyvatele a jejich zájmy. Nešlo jim o rozšíření svého trhu, nebo hledání nových partnerů, jediné co usilovali, bylo těžit ze všeho, co tyto země mohly nabídnout a využít toto bohatství ve své domácí zemi.[409]

Příchod kolonizátorů měl také dopad na obchod. Kvůli směru, který nastavili, je Bolívie až dosud zaměřená na vývoz nerostných surovin a výrobků s nízkou přidanou hodnotou do rozvinutých zemí. V případě importů preferovali dovozci kvalitnější výrobky ze zahraničí.

Přestože se Bolívie podle statistických údajů (dle dat UNCTAD) nachází na základě svého HDP ve fázi SIA, na HDP se stále podílí i zemědělský sektor (13,3%), průmysl doposud není plně rozvinutý (34,8%) a služby nedosahují úrovně rozvinutých zemí a nepřidávají hodnotu sekundárnímu sektoru, i přes jejich vyšší podíl na HDP (51,9%). Základem služeb je bankovnictví a turismus. Lze tedy tvrdit, že dílčí sektory nejsou dostatečně vzájemně propojené a proto nevytváří úplný řetězec vytvářející přidanou hodnotu. Neexistenci průmyslu jako článku mezi primárním a terciárním sektorem způsobuje, že tyto sektory nemohou fungovat společně a nemohou vytvořit úplný řetězec.

Jedním z důvodů, které přispívají k tomu, že sektor soukromého průmyslu není schopný se řádně rozvíjet, je souvislost s nízkým počtem obyvatel. Jinými slovy, bolivijský trh považuje „nízký počet obyvatel“ za jeden z faktorů omezujících rozvoj. Soukromý sektor v nerozvinutých ekonomikách funguje jenom tam, kde

[409] Girault, J.: El tercer mundo, Bueos Aires, Editorial El Alteneo, 1971, str.39.

jeho cíl, dosažení zisku, není ohrožen. Jelikož situace nerozvinutých zemí příliš takových možností nenabízí, dochází k tomu, že v těchto zemích velké množství spotřebního zboží a služeb vůbec není nabízeno.[410]

Závěrem je třeba opět připomenout, že vláda E. Moralese považuje rozvoj průmyslu země za hlavní prioritu a požaduje podporu rozvinutých zemí či obchodních uskupení, jako EU, které disponují průmyslovou technologií a výzkumem a rozvojem na vysoké úrovni. Bolivijská ekonomika potřebuje zlepšit tyto faktory, aby mohla dokončit fázi industrializace a rozvoje departamentů. Spolu s tím je potřeba, aby EU otevřela svůj trh pro bolivijské produkty s vyšší přidanou hodnotou a neudělovala preferenční výhody jen nerostným surovinám (při pohledu na celní sazebník EU vidíme, že na suroviny nejsou uvalena žádná cla, ale zboží, které už bylo nějakým způsobem zpracováno, clem zatížene je).

[410] Banús Vidal, G.: *Úloha Vlády při Překonání nerozvinutosti* (Diplomová práce), Praha, VŠE, 2006, str. 111.

Kapitola 4

REGIONÁLNÍ EKONOMICKÁ INTEGRACE BOLÍVIE

Kapitola 4 si dává za cíl popsat obchodní politiku Bolívie z pohledu jejího historického vývoje. Tak bude možné pochopit detailněji současné chování a výsledky statistické analýzy důležitých ekonomických ukazatelů (vývoj HDP, inflace, vývozy a dovozy a platební bilance). Následně se přesuneme k analýze toho, jak se Bolívie podílela na jednotlivých integračních procesech v Latinské Americe a na bilaterální úrovni i s dalšími zeměmi v Evropské unii.

4.1 HISTORICKÝ VÝVOJ ZAHRANIČNÍHO OBCHODU BOLÍVIE

Území dnešní Bolívie, hlavně v oblasti And, je rodištěm nepřeberného množství kultur, z nichž můžeme vyzdvihnout zejména civilizace Tiwanaku a Aymarů. Jejich říše byly rovněž na konci 14. století podmaněny impériem Inků. S příchodem Španělů na sklonku 15. st. a objevením stříbrných dolů v Potosí byl nastolen určitý typ kolonizačního obchodu, který Španělsku napomohl k získání ohromného množství drahých kovů. Celso Furtado při citaci E. J. Hamiltona uvádí: *„…v letech 1500 až 1650 vyvezlo Španělsko ze svých amerických kolonií na 181 tun zlata a 16 887 tun stříbra*“[411]. To poukazuje jednak na vývoz značného množství drahých kovů do této evropské země, stejně jako na druhý důležitý tok prostředků, který je reprezentován dovozem zboží původem ze Starého kontinentu do Nového světa. Bolivijská republika byla založena v r. 1825 a ihned si získala nálepku „těžařské ekonomiky“. Oblasti v okolí stříbrných dolů, jakými byly Cerro Rico v Potosí, budily velký zájem a postupně se vypracovaly na ve své době nejlidnatější urbanistické centrum Koloniální Ameriky 17. století.[412]

Náhlý vznik státních celků v Latinské Americe měl za následek osvobození kontinentu od španělské nadvlády a nabourání obchodních vztahů, ze kterých Španělsko tak těžilo. Hlubší vztahy s Evropou (mimo Španělsko) byly navázány

[411] FURTADO Celso. *La economía latinoamericana (formacion historica y problemas contemporáneos) [Latinskoamerická ekonomika – historický vývoj a současné problémy]*. Mexiko: Editores S.A., 1976, s. 36.
[412] FURTADO Celso. *La economía latinoamericana (formacion historica y problemas contemporáneos) [Latinskoamerická ekonomika – historický vývoj a současné problémy]*. Mexiko: Editores S.A., 1976, s. 49.

přímořskými státy Latinské Ameriky až po Průmyslové revoluci, která Anglii napomohla k získání rozhodujícího postavení v celosvětové námořní dopravě.

Zrození importních obchodních domů, které „…rozšiřovaly evropskou manufakturu, zejména anglického původu, a měnily spotřební zvyky…“[413], narušilo obchodní rovnováhu importujících zemí a vedlo k vnějšímu zadlužení jejich platebních bilancí.

S příchodem myšlenky „komparativních výhod“, formulované ekonomem klasické školy Davidem Ricardem (na přelomu 19. a 20. století), ji Anglie uvedla v praxi prostřednictvím zaměření na průmyslovou výrobu zpracovatelských produktů a zapojení zemí Latinské Ameriky do „kapitalistické dynamiky“, a to ve třech modifikacích[414]: země exportující zemědělské produkty vyžadující mírné klima (Argentina, Uruguay), země exportující tropické zemědělské produkty (Brazílie, Kolumbie, Ekvádor, země Střední Ameriky a Karibiku a část Venezuely a Mexika) a země vyvážející nerostné suroviny (Bolívie, Peru a Mexiko).

Zapojení Bolívie do mezinárodního obchodu, založené na exportu několika málo druhů minerálů, předurčilo její extrémní závislost na oscilacích centrálních ekonomik. Obrovská nevýhoda tohoto typu mono-exportně založené těžebně orientované ekonomiky spočívala v přílišné lokalizaci produkce v oblastech těžby a v jejím prakticky nulovým vztahem s vnitřním trhem (produkce byla navázána na externí poptávku), což se odrazilo v rozvoji státu s prakticky nulovou úrovní národní integrace.

Vývoz minerálů tvoří rozhodující část prodejů a ostatní artikly jako guáno, ledek, guma, kaštany a další nezaujímaly na počátku století v oblasti bolivijských exportů ani temporální význam. Mezi těženými minerály převládaly zlato a stříbro. Těžba cínu byla započata až v druhé polovině 19. st. a postupně dosáhla velkého významu jak pro Bolívii, tak ve světovém měřítku. *„Cín byl jedním z hlavních těžených minerálů od roku 1861, kdy se počáteční produkce pohybovala okolo sta tun. V době*

---

[413] FURTADO Celso. *La economía latinoamericana (formacion historica y problemas contemporáneos) [Latinskoamerická ekonomika – historický vývoj a současné problémy]*. Mexiko: Editores S.A., 1976, s. 52.
[414] RODRIGUEZ ALVAREZ, Gary Antonio. *Apertura Economica y Exportaciones en Bolivia: El papel del Estado (1980-2003) [Otevření ekonomiky a vývoj exportů v Bolívii]*. Bolívie: Instituto Boliviano de Comercio Exterior, 2004, s. 78.

svého vrcholu, v roce 1930, produkce dosáhla 58 146 tun čistého cínu, což toho roku představovalo 30% světové produkce.“[415] Podíl ostatních vyvážených nerostných surovin nicméně dosáhl jen nevýznamné úrovně.

Velká hospodářská krize v r. 1929 sebou přinesla změny v mezinárodním obchodě. Pokles poptávky po základních surovinách ze strany hlavních odběratelů a následný pokles cen vyvolal snížení latinskoamerických exportů, a tím také omezil jejich schopnost dovážet. To ve většině případů v Latinské Americe vedlo k poklesu hrubého národního produktu. Před touto situací započala Latinská Amerika řešit otázky ve věci „substituce importů“, jakožto možného způsobu toho, jak čelit nedostatkům, které spolu přináší model ekonomiky založené výhradně na exportu primárních surovin. Cílem bylo vnitřně vytvořit to, co se dováželo, a tak zabránit negativnímu saldu obchodní bilance.

Některým zemím se (prostřednictvím až přehnané ochranářské politiky) podařilo nahradit zboží finální spotřeby, jiné dosáhly i substituce vstupů, a několik málo dokonce s úspěchem čelilo problémům, které byly převážně buď technického rázu anebo vyplývaly z nedostatku kapitálu, a tak fakticky dojít až do třetí fáze substituce.

Bolívii se nepodařilo substituovat ani velkou část zboží finální spotřeby, které je tak nucena dovážet i v současnosti. Na významné (až kritické) úrovni se drží i závislost na externích dodávkách vstupů a kapitálových statků. I když se od r. 1952 začalo pracovat na strukturálních změnách v ekonomice, je země stále do značné míry závislá na exportu primárních surovin a minerálů s nízkou přidanou hodnotou jakožto zdroje devizových prostředků k nákupu zahraničního zboží. Importy navíc v letech 1950 až 1969 rostly, což vedlo k trvalému deficitu obchodní bilance a jejímu neustálému prohlubování (*viz. Tab. 4.1*).

[415] MUÑÓZ REYES Jorte, „Geografía de Bolivia“, Pág. 327, Academia Nacionál de Ciencias de Bolivia, La Paz, Bolivia, 1977.

Tab. 4.1: Vývoj HDP, exportů (X), importů (M) a koeficientů zahraničního obchodu v letech 1950-1969 (v mil.USD)

Rok	HDP	X	Cx	M	Cm	(X-M)
1950	248	81,4	0,33	78,3	0,32	3,1
1951	285,7	126,5	0,44	119,6	0,42	6,9
1952	314,7	113,7	0,36	122,9	0,39	-9,2
1953	292,2	66,5	0,23	89,8	0,31	-23,3
1954	309,9	75,4	0,24	91,5	0,3	-16,1
1955	386,6	85,4	0,22	103,5	0,27	-18,1
1956	357,3	87	0,24	104,1	0,29	-17,1
1957	345,4	79,3	0,23	108,4	0,31	-29,1
1958	282,9	56,3	0,2	89,4	0,32	-33,1
1959	322,1	65,3	0,2	87,2	0,27	-21,9
1960	377	60,3	0,16	89,1	0,24	-28,8
1961	406,3	66,4	0,16	94,5	0,23	-28,1
1962	448,4	72,8	0,16	110,3	0,25	-37,5
1963	482,8	82,7	0,17	126,3	0,26	-43,6
1964	544	111,2	0,2	126,4	0,23	-15,2
1965	604,4	127,8	0,21	158,5	0,26	-30,7
1966	669,2	144,6	0,22	173,2	0,26	-28,6
1967	755,8	166	0,22	192,1	0,25	-26,1
1968	857,9	165,8	0,19	201,6	0,23	-35,8
1969	932,2	176,6	0,19	215,7	0,23	-39,1

(*) Cx= X/HDP ; Cm= M/HDP

Zdroj: Ministerio de Planeamiento y Coordinación [Ministerstvo pro plánování a koordinaci], Revize č.. 1 (1970).

Během těchto 20 let dosáhl celkový naakumulovaný deficit obchodní bilance 471 mil. USD. Koeficienty vyjadřující podíl exportů a importů na HDP nám rovněž poukazují na důležitost zahraničního obchodu pro Bolívii nebo také na míru její vnější otevřenosti a její vázanosti na okolní svět. Zemi se na druhou stranu podařilo získat důležité substituty určitých základních produktů, jakými jsou cukr nebo alkohol, jejichž výrobu umožnila výstavba cukrovarů v oblastním celku Santa Cruz na počátku 50. let. Ty postupně pokryly nejen potřebu vnitřního trhu, ale i generovaly přebytky vhodné pro export.

Vláda si zde dala za cíl v letech 1941 - 1942 vytvořit na základě nabídky severoamerické mise v rámci projektu označovaného jako „*Plan Bohan*“ v oblasti Santa Cruz pól rozvoje. Integrace východu do národního programu prostřednictvím vybudování dopravní tepny Cochabamba-Santa Cruz, měla ekonomiku země navázat na región s obrovskými zásobami ropy a plynu, a také se značným zemědělským a zemědělsko-průmyslovým potenciálem.

Rozšíření zemědělsky využívané půdy, vytvoření přepravy a možnost těžby ropy a plynu ve východní části Bolívie byly odpovědí na snahu o diverzifikaci výrobních struktur a zajištění samozásobování na národní úrovni s možností využití případných přebytků produkce za hranice. Těchto ambiciózních cílů však bylo dosaženo jen částečně, zdaleka však ne do té míry, která by byla žádoucí[416].

Během 70. let (zejména v letech 1971 – 1977) se Bolívii díky obrovskému finančnímu rozkvětu ve světě dostalo pomoci ve formě úvěrů jako nikdy dříve. Část zdrojů, které do země přišly, byla použita na rozšíření produkčního aparátu přesto, že byly úvěry nasmlouvány s cílem zvýšení produkce ropy, což se záhy projevilo ve značném zvýšení zahraničního dluhu. Pozitivně se projevily výhodné světové ceny cínu a dalších minerálů obchodovaných na mezinárodním trhu, ale i exporty nafty a plynu, jakož i exporty netradičních komodit[417] (např. guma, cukr, bavlna, dřevo, káva), které dlouhodobě rostly jak co do hodnoty, tak i objemu prodeje. Zároveň však rostly i dovozy, které byly taženy zejména ze strany fixní směny a zvýšenou disponibilitou deviz, která byla pro zemi charakteristická až do konce dekády. Z dat Centrální banky Bolívie lze analyzovat, že obchodní bilance dosahovala prakticky po celou tuto dobu negativního salda. (*Tab. 4.2*)

Tab. 4.2: Vývoj HDP, exportů (X), importů (M) a koeficientů zahraničního obchodu v letech 1970-1979 (v mil.USD)

Rok	HDP	X	Cx	M	Cm	(X-M)
1970	1.041,2	209,9	0,2	211,6	0,2	-1,7
1971	1.140,0	196,6	0,17	228,4	0,2	-31,8
1972	1.303,8	223,9	0,17	259,2	0,2	-35,3
1973	1.302,8	293,9	0,23	305,7	0,23	-11,8
1974	2.166,3	622,5	0,29	481	0,22	141,5
1975	2.460,1	523,7	0,21	662,1	0,27	-138,4
1976	2.822,3	634,9	0,22	697,8	0,25	-62,9
1977	3.261,0	725,6	0,22	817,7	0,25	-92,1
1978	3.823,7	711,8	0,19	967,1	0,25	-255,3
1979	4.517,0	873,1	0,19	1.139,50	0,25	-266,4

(*) Cx= X/HDP ; Cm= M/HDP

Zdroj: Banco Central de Bolivia [Centrální banka Bolívie], Národní účty 1970/80; č. 4, La Paz (1983).

[416] RODRIGUEZ ALVAREZ, Gary Antonio. *Apertura Economica y Exportaciones en Bolivia: El papel del Estado (1980-2003) [Otevření ekonomiky a vývoj exportů v Bolívii]*. Bolívie: Instituto Boliviano de Comercio Exterior, 2004, str. 80.

[417] Za netradiční exportní produkty jsou považovány všechny, jak primární tak sekundární, které nebyly součástí bolivijských exportů před rokem 1950.

Jediným rokem, kdy saldo mezinárodní obchodní bilance dosáhlo pozitivní výše, byl ještě rok 1974. Důvodem nebylo snížení objemu dováženého zboží – jeho množství naopak oproti roku 1973 značně vzrostlo (o 57%) – ale ohromný nárůst exportů (o 119% oproti předchozímu roku) a prudký růst energetických surovin. Exportu napomohly příznivé ceny kaštanů, nafty, cukru, bavlny, ale i dalších primárních surovin.

Na základě této analýzy můžeme shrnout povahu zahraničního obchodu Bolívie v 70. letech do následujících bodů:

- dochází k diverzifikaci exportů, mezi dominanty patří ropa, plyn a další minerály; produkty zemědělského a lesního původu stále hrají nevýznamnou úlohu;
- nepřetržitý růst importů vyvolaný značnou závislostí na importech a jednoduchostí, se kterou bylo možné získat devizy k jejich financování, přivedl zemi k trvalému deficitu obchodní bilance, což vyústilo v problémy v platební bilanci.

Od r. 1977 se ekonomický boom začal utlumovat. Hlavní úlohu hrály zejména následující faktory:

- pokles cen hlavních exportovaných minerálů,
- zpomalení růstu (transakcí státních těžebních podniků),
- snížení dostupnosti úvěrů ze strany mezinárodních finančních institucí,
- přílišná tíha zahraničního dluhu,
- růst mezinárodních úrokových sazeb.

Všechny tyto okolnosti přivedly Bolívii na pokraj krize, která měla během následujícího desetiletí vyvolat vysokou inflaci, pokles exportů (tažený prudkým propadem prodejů tradičního exportního zboží), fiskální deficit, deficit platební bilance a pokles hlavních indikátorů společenského blahobytu.

S cílem podpořit expanzi a diverzifikaci netradičních exportních komodit bylo 5. srpna 1977 vydáno Vládní nařízení č. 14803 „*Régimen de Incentivos Fiscales a las Exportaciones No Tradicionales*“ (RIFENT) [*Program fiskálních pobídek na podporu*

vývozu netradičních exportních komodit]. Spolu s ním byly stanoveny následující cíle: zvýšit příjem deviz, snažit se o lepší využití produkčních faktorů a využít výhod plynoucích z výroby z rozsahu. Mezi pobídkami upravenými vládním nařízením byly rovněž:

- celní mechanismy: osvobození od daně a zvýhodnění exportů netradičních produktů, osvobození od daně importovaných surovin, které vstupovaly do exportovaných výrobků;
- fiskální mechanismy: osvobození od státní a municipální daně z přidané hodnoty a dalších daní; daňové kompenzace; osvědčení o navrácení daní (10% z hodnoty pojistky u zemědělských produktů a produktů řemeslné výroby; u výrobků zpracovatelského průmyslu bylo nastaveno procento vrácení variabilně od 5% do 25%, a to dle míry zapojení domácích vstupů v exportovaném produktu, na jmenovitě vymezený seznam výrobků se úleva nevztahovala). S cílem zefektivnit celý proces bylo zřízeno Osvědčení o navrácení exportních daní (*„Certificado de Reintegro Tributario de Exportación“ – CERTEX*).

Počátek osmdesátých let pro zemi nebyl příliš dobrý. Důsledkem ztráty finanční kontroly byla hyperinflace, jež dosáhla nenadálé výše a která během prvních 5ti let zdeformovala celou národní ekonomiku. Jak ukazuje následující tabulka (*Tab. 4.3*), inflace se v jednotlivých letech, dle indikací meziročních hodnot indexu spotřebitelských cen, značně lišila[418].

Tab. 4.3: Vývoj inflace a růstu HDP v letech 1980-1989

Rok	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Růst HDP	0,1%	0,9%	-4,4%	-6,5%	-0,3%	-0,1%	-2,9%	2,1%	2,8%	2,4%
Inflace	47,2%	32,1%	123,5%	275,6%	1281%	11750%	276,4%	14,6%	16%	15%

Zdroj: Banco Central de Bolivia [Centrální banka Bolívie]

[418] INSTITUTO NACIONAL DE ESTADISTICAS [*Národní statistický úřad*], Data z období 1981/85 byly získána od Unidad de Análisis de Políticas Económicas [*Útvar pro politicko-ekonomické analýzy*] z „Dossier de Información Estadística 1980/1987“ La Paz-Bolivie, květen 1989. Data z let 1986/87 byly získáno od BANCO INTERAMERICANO DE DESARROLLO [*Americká Rozvojová banka*].

Obdobně špatné výsledky vykazoval v jednotlivých letech i HDP. Procento růstu HDP při tržních cenách dosahovalo v průběhu stejného období následujících hodnot[419].

Bolívie musela nést břímě v podobě hluboké chudoby, která byla důsledkem fiskálních praktik zděděných od militárních vládních režimů, nadměrných mzdových odpočtů během období demokracie, nedostatku disciplíny při výběru daní, využívání fixních směnných kurzů, a k tomu všemu i implementace zákona o fixních spotřebitelských cenách a ochranářství státem vlastněných společností. Podle Vnitroamerické rozvojové banky [*Banco Interamericano de Desarrollo*] byl od poloviny 80. let cín ze státních dolů prodáván za cenu nižší než byly náklady na jeho produkci, což se negativně odrazilo ve vývoji ekonomiky do té míry, že v r. 1983 deficit veřejného sektoru překonal hranici 18% z HDP.

Neexistence koherentní ekonomické politiky přivedla zemi k takovému znehodnocení měny (podpořenému častými neorganizovanými emisemi peněz) a takové ekonomické nevázanosti, že to zemi přivedlo do situace, kdy se ekonomika dostala do bludného kruhu, což se nikdy v historii nestalo, a to i přes přinejmenším pět „ekonomických balíčků" spuštěných tehdejší vládnoucí stranou „Unidad Democrática y Popular" (UDP) [*Demokratická a lidová únie*] mezi lety 1982 a 1985, které měly stabilizovat ekonomiku. Výsledků však nebylo dosaženo vlivem neúměrných fiskálních výdajů z důvodu neřízených mzdových valorizací vyvolaných tlakem odborů, stejně jako i dalšími, již zmiňovanými faktory. Inflační proces byl tažen i psychologickým faktorem. Lidé ztratili důvěru v národní měnu poté, co vláda roku 1982 zrušila vázanost bankovních depozit na americký dolar. Více naopak inklinovali k uložení vlastních zdrojů do deviz nebo do různých druhů zboží (oboje byly v té době nedostatkovým artiklem), čímž podněcovali únik kapitálu do zahraničí.

Co se zahraniční sféry týče, obecné vlivy jako: recese mezinárodní ekonomiky, pokles mezinárodních cen surovin, růst úrokových sazeb ve světovém finančním systému a tíha zahraničního dluhu, která Bolívii přivedla do situace, kdy nebyla

[419] JUNTA DEL ACUERDO DE CARTAGENA [*Výbor dohody z Cartagena*], „Compendio Estadístico del Grupo Andino 1980-1989" [*Statistický přehled Andského společenství 1980 - 1989*], Útvar informačních technologií, Lima, Peru, červen 1990.

schopna plnit své finanční závazky, celou krizi prohloubily. Dalším faktorem, který tuto situaci vyostřil, byl fenomén „El Niño" (1982/83), který s sebou do hlavních produkčních oblastí Santa Cruz přinesl nadmíru srážek, jejichž nedostatkem byla naopak sužována oblast města Altiplano (*v překladu: náhorní plošina*), což se negativně projevilo v zemědělské produkci, HDP a schopnosti samozásobování země.

O zhroucení mezinárodního obchodu rozhodl nakonec náhlý propad ceny cínu koncem roku 1985, který bolivijský báňský průmysl téměř přivedl k bankrotu[420]. Produkce cínu, která se v roce 1980 dosahovala 27 482 tun, klesla do roku 1983 na hranici 24 922 tun, v roce 1985 na úroveň 16 068 tun a svého dna dosáhla v roce 1987, kdy sotva překonala hranici 8 000 tun. Přesto, že bylo v letech 1988 - 1989 patrné mírné oživení světového trhu s cínem, zůstala roční produkce jen na 50% úrovně z roku 1980, což jasně vypovídá o vyčerpání tohoto zdroje[421].

V podmínkách nestability, která v té době panovala, a nouze o politiku ekonomických pobídek ze strany vlády došlo, během pouhých 8 měsíců ke čtyřem modifikacím (některé části byly zrušeny, jiné nahrazeny) v *režimu fiskálních pobídek pro netradiční exportní artikly* „RIFENT" (založeném v r. 1977). Tento dokument byl nakonec 29. srpna 1985 nahrazen Vládním nařízením č. 21060, které daňovou kompenzaci znovu obnovilo. V 80. letech tak tvořily tradiční exporty 85% z celkové hodnoty vyvezeného zboží. Jejich prodeje dosáhly svého vrcholu v roce 1980, počínaje rokem 1981 však jejich objemy začaly vykazovat prudký pokles.

Nesprávně řízená obchodní politika příliš levného dolaru podpořila importy a zároveň do znevýhodněné pozice vystavila sektor exportu. Bylo to období rozkvětu ilegálně jak vyváženého, tak dováženého zboží - kdy bylo na jedné straně zboží

---

[420] *Za důvody nerovnováhy na trhu s cínem se považují: recese světové ekonomiky; změny v řízení exportu jako prostředku k regulaci mezinárodních cen prostřednictvím operací se Stabilizační rezervou CIE (VI Convenio del Estaño de 1982) [VI. Dohoda o cínu z r. 1982], jež měla za následek nadměrnou akumulaci cínu; prodej strategických rezerv GSA (General Services Administration [Správa všeobecných služeb]); pašování cínu v Jihovýchodní Asii; rostoucí nabídka Brazílie; a nedostatečný příspěvek Rady zemí producentů cínu ke snížení objemu cínu na trhu. Neopomenutelný vliv měly rovněž změna ve struktuře poptávky, která byla ovlivněna vpádem substitutů jako například hliník, plasty, železo, lepenka a nástup recyklace, což vyústilo od počátku r. 1980 ve snížení světové poptávky po cínu.*
Zdroj: „La cisis del estaño" [*Krize cínu*], časopis HOY, Analýza č. 25, La Paz, Bolívie, 14/03/86).

[421] JUNTA DEL ACUERDO DE CARTAGENA [*Výbor dohody z Cartagena*], „Compendio Estadístico del Grupo Andino 1980-1989" [*Statistický přehled Andského společenství 1980 - 1989*], Útvar informačních technologií, Lima, Peru, 6/ 1990, str. 27.

ilegálně dováženo z Brazílie a Argentiny a na druhé straně byl, vzhledem k iracionalitě celních sazeb, ponechán volný průchod toku neprocleného bolivijského zboží do zahraničí. Od roku 1969 byla zavedena povinnost odevzdat Centrální Bance Bolívie veškeré devizy pocházející z exportu, což exportující podniky díky oficiálnímu (fixnímu) směnnému kurzu, který byl nižší než aktuální kurz na trhu, od těchto aktivit odradilo.

V následující tabulce, ukazující stručný přehled variace oficiální ceny deviz a ceny tržní, si můžeme povšimnout znehodnocení, ke kterému docházelo:

Tab 4.4: Kurz amerického dolaru (bolivijské peso / 1 USD)

Rok	Měsíc	Oficiální kurz	Tržní kurz
1983	Leden	196,40	340,80
	Červen	196,40	431,90
	Listopad	500,00	1 213,16
1984	Leden	500,00	1 800,00
	Duben	2 000,00	3 576,00
	Listopad	9 000,00	24 515,00
1985	Leden	9 000,00	73 016,00
	Únor	50 000,00	141 101,00
	Květen	75 000,00	272 375,00
	Srpen	75 000,00	1 182 303,00
	Září	1 077 887,00	1 087 441,00

Zdroj: UDAPE

Tento nešťastný krok se stal hlavní překážkou exportu v dějinách vůbec; na druhou stranu se zároveň stal opravdovým lákadlem importu. Levný dolar zvýhodňoval importy a odrazoval exportní snahy, národní produkty činil pro zahraniční importéry příliš drahými a učinil export produktů nerentabilní záležitostí (zejména proto, že se zpětný „prodej“ deviz uskutečňoval při nereálném měnovém kurzu, který byl pod jeho úrovní na volném trhu).

Možnost nakoupit levné devizy v Centrální Bance naopak podporovalo importy luxusního zboží a v případech, kdy byla dostupnost deviz nedostačující, nutila produkční sektor získávat spotřební a kapitálové statky prostřednictvím importu z paralelních trhů, avšak za cenu vyšších nákladů. Následkem byl růst ceny finální produkce určené pro domácí trh, což se projevilo oživením inflačních procesů nebo v mnoha případech zrazovalo jejich konkurenceschopnost, a to ať už na domácí, či zahraniční úrovni. Sled všech těchto událostí vedl zemi, vzhledem k poklesu jejích

exportů a následnému negativnímu saldu obchodní bilance, k postupnému zániku zahraničního obchodu. V období let 1980 – 2003 se nominální hodnota bolivijských exportů naopak zvýšila téměř o 51%, s průměrným meziročním nárůstem ve výši 2%. *Viz. Tab 4.5.*

Tab 4.5: Vývoj exportů (X), importů (M) a ukazatelů zahraničního obchodu Bolívie v letech 1980 – 2010

(v mil. USD)

Rok	X	Cx	M	Cm	(X-M)
1980	1.037	0,21	638	0,13	399
1981	984	0,17	915	0,16	69
1982	898	0,17	553	0,11	345
1983	818	0,16	575	0,12	243
1984	781	0,12	487	0,07	294
1985	672	0,14	689	0,15	-17
1986	640	0,16	672	0,17	-32
1987	570	0,13	764	0,18	-194
1988	597	0,13	589	0,13	8
1989	819	0,17	618	0,13	201
1990	923	0,19	702	0,14	221
1991	851	0,16	994	0,19	-143
1992	741	0,13	1.130	0,2	-389
1993	786	0,14	1.177	0,21	-391
1994	1.090	0,18	1.196	0,2	-106
1995	1.138	0,17	1.433	0,21	-295
1996	1.215	0,16	1.657	0,22	-442
1997	1.254	0,16	1.926	0,24	-672
1998	1.108	0,13	2.451	0,29	-1.343
1999	1.042	0,13	2.098	0,25	-1.056
2000	1.246	0,15	2.020	0,24	-774
2001	1.226	0,15	1.708	0,21	-482
2002	1.315	0,17	1.770	0,23	-455
2003	1.568	0,20	1.685	0,21	-117
2004	2.195	0,25	1.920	0,22	275
2005	2.867	0,30	2.440	0,25	427
2006	4.088	0,35	2.926	0,25	1.162
2007	4.822	0,37	3.588	0,27	1.234
2008	6.933	0,41	5.100	0,31	1.833
2009	5.366	0,31	4.467	0,26	899
2010	6.954	0,35	5.393	0,27	1.561

Pozn.: Exporty nezahrnují zpětný export

Zdroj: Centrální Banka Bolívie /Národní statistický úřad//IBCE

Pokud jde o obchodní bilanci, ta přešla z přebytku ve výši téměř 400 miliónů dolarů v roce 1980 do deficitu dosahujícího 117 miliónů dolarů v roce 2003, čímž zároveň dovršila v řadě již 13. rok s negativním saldem se zahraničním sektorem

(1991-2003). Od roku 2004 už obchodní bilance dosahovala pozitivních hodnot, zejména díky růstu mezinárodních cen uhlovodíků a minerálů.[422]

Celní politika zaměřená na ochranu vnitřního trhu (tedy až do implementace tzv. Nové politické ekonomiky v r. 1985) byla složena z procentních cel diferencovaných následujícím způsobem:

- 20% vztahující se na maso, ovoce, oleje, květiny, masové konzervy, a další;
- 30% vztahující se na mléko, cukr, luštěniny, ovocné a zelné konzervy, elektrické přístroje apod.;
- 40% vztahující se na čokoládu, zpracované dřevo, alkohol, kartónové krabice, textilie, ad.;
- 50% vztahující se na víno, šperky, nábytek ze dřeva;
- 62% vztahující se na určité typy motorových vozidel;
- až 70% vztahující se na oblečení, textilní konfekci, likéry, tabákové výrobky, ad.;

Obdobně bylo clo uvaleno na i služby, a to až do výše 8%. Při importu např. pšenice, pšeničné mouky, potravinářského oleje, cukrů, prostředků proti hmyzu ad.[423] bylo nutné zároveň předem projednat povolení. Tento proces byl s Novou ekonomickou politikou téměř zrušen, později se uplatňoval jen na povolenky vztahující se na dovoz cukru, které byly zrušeny až počátkem 90. let.

Postupné otevření ekonomiky vytvořilo v průběhu 90. let prostor pro růst důležitosti podílu zahraničního obchodu na HDP, který byl tažen zejména mohutnou expanzí importů. Ty s rokem 1992 překonaly hranici jedné miliardy USD a v letech 1998 až 2000 dokonce hranici dvou miliard USD. Růst jeho důležitosti dokládá i vývoj koeficientu zahraničního obchodu země (C_x+C_m). Zatímco v 80. letech dosahoval průměrně 29%, již v první polovině let 90. překonal

[422] Nové stoledí s sebou přineslo rekordní nárůst bolivijských exportů. Ten byl odstartován podepsáním nového 20ti letého kontraktu s Argentinou (r. 2004) a znovuobnovením prodejů zemního plynu do této země. Od roku 2006 byl mimo jiné dále podpořen znovuobnovením těžby minerálů iniciovaný jejich „příznivějšími" cenami. Jejich nárůst byl vyvolán značným nárůstem poptávy po primárních surovinách a potravinách ze strany některých rychle se rozvíjejcích asijských ekonomik (Čína, Indie, Jižní Korea). Zdroj: *Menacho Ardaya, Avila Exterios, prosines 2008, Santa Cruz, Bolívie, str. 37-43.*

[423] RODRIGUEZ ALVAREZ, Gary Antonio. *Apertura Economica y Exportaciones en Bolivia: El papel del Estado (1980-2003) [Otevření ekonomiky a vývoj exportů v Bolívii]*. Bolívie: Instituto Boliviano de Comercio Exterior, 2004, str. 88.

hranici 37% a během prvních čtyřech let dosáhl průměru 39% s jasně rostoucí tendencí.

V r. 2003 (poslední rok, kdy byla obchodní bilance záporná) dosáhl podíl zahraničního obchodu 41% bolivijského hrubého domácího produktu, přičemž 21% z této hodnoty náleželo importům a 20% exportům. Srovnáme-li podíly obou segmentů s daty z roku 1980, nelze si nepovšimnout značné převahy nárůstu importovaného zboží oproti zaostávajícím exportům. Vzájemný poměr exportů a importů by na tom mohl být ještě hůře. Během několika posledních let se však ne díky vládní politice, ale díky nárůstu hodnoty exportovaného zboží tažené příznivějšími cenami na mezinárodním trhu, celkové objemy vyrobených a vyexportovaným produktů pozvedly. Hodnota importů byla na druhou stranu stlačena hospodářskou krizí, která tak na zemi dopadla i v pozitivním světle, když eliminovala chronický deficit obchodní bilance Bolívie.

4.2 STRUKTURÁLNÍ REFORMY A ZAHRANIČNÍ OBCHOD BOLÍVIE

Dále se budu věnovat hlubšímu popisu různých hospodářských reforem, které položily základy mezinárodní hospodářské politice Bolívie.

4.2.1 První generace strukturálních reforem

Bolívie se, vzhledem k velikosti ekonomiky a možnosti bez větších problémů řídit hlavní makroekonomické proměnné země, proměnila v jakýsi druh laboratoře, ve které bylo možné uplatnit zkušenosti z implementace politicko-ekonomických opatření doporučených ze strany Mezinárodního měnového fondu a Světové banky, jež podmiňovaly poskytnutí půjčky zemím vyžadujícím finanční pomoc s cílem prohloubení ekonomického modelu trhu.[424]

29. srpna 1985 bylo v Bolívii vydáno Nejvyšší nařízení č. 21060 („Decreto Supremo 21060“), tzv. Nová ekonomická politika (*NPE, zkráceno ze španělského „Nueva Política Económica*). Jednalo se o politiku „šokem“ v měnově-fiskálním prostředí,

[424] RODRIGUEZ ALVAREZ, Gary Antonio. *Apertura Economica y Exportaciones en Bolivia: El papel del Estado (1980-2003) [Otevření ekonomiky a vývoj exportů v Bolívii]*. Bolívie: Instituto Boliviano de Comercio Exterior, 2004, str. 93.

která byla zaměřena na přibrzdění hyperinflace. Hlavním cílem „restrukturalizace ekonomiky“ bylo nastolení ekonomické svobody v zemi a skoncování s převládajícím paternalismem státu, snížení jeho vlivu na ekonomiku a pomoc privátnímu sektoru k tomu, aby se stal protagonistou ekonomického rozvoje země.

Příloha č. 13 shrnuje vývoj bolivijských zákonů a nařízení týkajících se zahraničního obchodu.

Zákon č. 1489 z r. 1993 byl první snahou o nalezení vhodného mechanismu k podpoře netradičních exportních artiklů. Tak jak se během následujících 10 let měnily jednotlivé vlády a zároveň rostlo uvědomění o důležitosti oblasti zahraničního obchodu, byly postupně vydávány nové normy a mechanismy, které by tuto oblast pozvedly[425]. K tomu, aby byl naplněn jeden ze základních cílů ekonomického modelu, kterým je tvorba deviz a pracovních míst, však národní plán nenabídl dostatečně rázné změny, ale soustředil se výhradně na myšlenku pomoci prodejům netradičního zboží[426]. Mezi nejdůležitější charakteristiky první generace ekonomických reforem započatých rokem 1985 stojí za zmínku zejména:

- Sjednocení měnového kursu.
- Uvolnění importů a exportů.
- Volný pohyb kapitálu.
- Jednotný národní přístup k zahraničním investorům.
- Zjednodušení daňového a celního systému.
- Odstranění tzv. “oficiálních cen”.
- Uvolnění úrokových sazeb.
- Otevření vnitřního trhu (od r. 1990).
- Malá snaha ze strany státu na podporu netradičních exportů omezená výhradně na zajištění principu daňové neutrality.
- Neproduktivita akcí v oblasti podpory domácích produktů v zahraničí.

[425] RODRIGUEZ ALVAREZ, Gary Antonio. *Apertura Economica y Exportaciones en Bolivia: El papel del Estado (1980-2003) [Otevření ekonomiky a vývoj exportů v Bolívii]*. Bolívie: Instituto Boliviano de Comercio Exterior, 2004, str. 98
[426] RODRIGUEZ ALVAREZ, Gary Antonio. *Apertura Economica y Exportaciones en Bolivia: El papel del Estado (1980-2003) [Otevření ekonomiky a vývoj exportů v Bolívii]*. Bolívie: Instituto Boliviano de Comercio Exterior, 2004, str. 98.

4.2.2 Druhá generace strukturálních reforem

V roce 1994 byla započata druhá generace reforem podporovaná zahraniční spoluprací v podobě Prodloužených úvěrů (EFF)[427] poskytovaných Mezinárodním měnovým fondem, která byla orientována na prohloubení předchozích reforem a udržení makroekonomické stability v zemi. Reformy, které byly započaty v rámci této "druhé vlny" měly co dočinění s: lidovou účastí a administrativní decentralizací státu; kapitalizací státních společností; modernizací penzíjního systému; státní reformou; reformou moci výkonné a soudní; ustanovením institutu "Veřejného obhájce práv", "Justiční rady" a "Ústavního soudu".

Období je charakteristické diktováním *menších norem zaměřených na zdokonalování daňové* neutrality ve prospěch exportů. Opětovně se exportnímu sektoru nicméně nepodařilo konkretizovat požadovaný Zákon o podpoře exportu. Velkého pokroku nebylo dosaženo ani v oblasti schvalování exportních pobídek, kde se až na Zákon č. 1489 z r. 1993 a zákon jej aktualizující nepodařilo zdůraznit jejich důležitost a prosadit jejich projednání vládou.

Jinou charakteristikou tohoto období je snaha vlády o stabilizaci a prohloubení obchodně-integračních vztahů. V oblasti usnadnění a kontroly zahraničnícho obchodu je vyzdvihován význam prolongace Zákona o clech z 28. července 1999. Prohloubení strukturálních reforem, zejména té zaměřené na proces kapitalizace, si vyžádalo celý soubor opatření jako:

- Zákony o kapitalizaci Systému sektorové regulace,
- modifikace v Zákoně o daních a jiných zákonech sektorálního charakteru jako Z. o elektrické energii, Z. o relekomunikacích, Z. o uhlovodících, nebo, mezi jinými i těžebním zákoně,
- Zákon o bankách a finančních institucích, Penzijní zákon, Zákon o trhu s cennými papíry a Pojistný zákon,
- Licenční zákon, Základní zdravotní pojištění, pojištění majetku a veřejném úvěru a Finančním regulačním systému.

[427] EFF – z anglického „Extended Fund Facility"

Zákon o bankách a finančních institucích a *Zákon o Centrální bance* vytvořily regulační rámec, který umožňoval dohled nad aktivitami finančního zprostředkování do té doby, než byla tato oblast pozměněna *Zákonem o vlastnictví a veřejném úvěru*, vytvářející Finanční regulační systém, který měl pod svou kontrolou Výbor pro Finanční opatrnostní normy ("*Comité de Normas Financieras de Prudencia*"). Předpokládalo se, že se tato opatření zasadí o zvýšení konkurenceschopnosti národního bankovního systému a o intenzívnější zapojení zahraničních bank. K tomuto však nakonec nedošlo.

Zákon č. 1864, o vlastnictví a veřejném úvěru měl za cíl demokratizovat úvěr a přerozdělit majetek prostřednictvím rozšíření možnosti získání mikroúvěrů a jiných finančních služeb pro obce a posílení systému finančního zprostředkování. Ani tato snaha však nepřinesla žádné ovoce.

Došlo rovněž k vytvoření Fondu pro rozvoj finančního systému a pomoc výrobnímu sektoru (FONDESIF). Fond usiloval o posílení a komplexní institucionální pomoc společnostem, které měly na starost žádosti o mikroúvěr, přestože se do úspěchu v této oblasti nevkládaly velké naděje.

Co se týče oblasti investic, zde bylo v Bolívii během uplynulé dekády dosaženo největší změny. Postaraly se o to tzv. Kapitalizační zákony (z 21.3.1994) a Systém sektorové regulace ("SIRESE"; zřízen Zákonem č. 1600, z 28.10.1994), jehož účelem byla regulace, kontrola a dozor nad aktivitami spadající pod sektory telekomunikací, úhlovodíků, dopravy, vody a elektřiny v souladu se zákonnými sektorovými normami. Soubor zákonů o Arbitráži a smíření (z 10.3.1992), o Životním prostředí (z 27.4.1992) a o Povolení veřejných prací (ze 17.6.1998) byl údajně přijat jako opatření k nastartování soukromých zahraničních investic.

23. března 1999 schválila Bolivijská vláda Zákon č. 1961 - "Zákon srdce" - vztahující se na oblasti exportu, energie, úhlovodíků a telekomunikací. Jeho přijetím země usilovala o to stát se zemí, která by byla centrem integrace v dopravě (integrace ve vnitrozemí), v oblasti energie (distributor plynu a elektrické energie) a v oblasti komunikací, díky své strategické poloze v regionu a dostatku

důležitých přírodních zdrojů. Ničeho takového však nebylo dosaženo z důvodu neúčasti politiky země.

Pokud jde o Dohody o ochraně a garanci investic, zde Bolívie převzala jako hlavní: krytí ze strany Multilaterální garanční agentury pro oblast investic (*"Agencia Multilateral de Garantía de Inversiones (MIGA)"*), Overseas Private Investment Corporation (OPIC), Mezinárodního centra pro řešení investičních sporů (*"Centro Internacional de Arreglo de Diferencias Relativas a Inversiones (CIADI)"*), Světová organizace duševního vlastnictví a Dohoda o obchodních aspektech práv k duševnímu vlastnictví. Dále byly, s cílem podpořit převod kapitálu a technologie do země, podepsány s různými zeměmi Dohody o vzájemné podpoře a ochraně investic.

4.2.3 Obchodní politika Bolívie

Již od svého otevření v 80. letech a od implementace Nové ekonomické politiky v roce 1985 si Bolívie zachovala hlavní prvky své obchodní politiky v nezměněné podobě, konzistentní s ohledem na svobodu pohybu zboží a služeb. Nadále již nebyly aplikovány předchozí ochranářsky zaměřené souhlasy nebo licence povolující import do země (poslední, vztahující se na cukr, pozbyla platnosti 1992). V tomto ohledu obchodní politika Bolívie nepočítá se subvencemi, jelikož se stát rozhodl neprivilegovat žádnou výrobní aktivitu.

Oblast exportu spadá do kompetence Všeobecného zákona o clech (Zákon č. 1990, z 28. července 1999). Vzhledem k tomu, že je bolivijská legislativa orientovaná na „princip daňové neutrality", neexistují zde žádné politiky přímé podpory exportu. V červenci 1997 pozbyla platnosti povinnost odevzdání deviz pocházejících z exportu státu.

Následující podklapitola shrnuje hlavní body Nejvyššího nařízení č. 29272 („*Národní plán rozvoje: Bolíviej důstojná, svrchovaná, produktivní a demokratická*"), schváleného vládou prezidenta E. Morálese a určující hlavní strategické směry pro roky 2006 – 2011.

Státní politika

Svolání ústavodárného shromáždění, znárodnění těžby ropy a zemního plynu a další opatření zaváděná do praxe národní vládou jsou součástí iniciativ zaměřených na konsolidaci v současném období transformace. Tyto iniciativy spadají do rámce *Národního plánu rozvoje: Bolívie důstojná, svrchovaná, produktivní a demokratická (2006 – 2011)*. Návrhy a zaměření Národního plánu rozvoje (PND) jsou základem proměny, skrz niž má dojít k demontáži koloniálních struktur a dědictví neoliberalismu, přičemž cílem má být vybudování mnohonárodnostního občanského státu, který zlepší postavení sociálních hnutí a umožní rozvoj původním indiánským národům.

V současnosti Bolívie prožívá vysoce úspěšné období jak v národním, tak v mezinárodním kontextu: vláda disponuje silnou podporou obyvatelstva; světový ekonomický vývoj tlačí vzhůru ceny surovin a v neposlední řadě země vlastní významné zásoby uhlovodíků v rámci spektra Jižní Ameriky, což umožňuje budoucí vytváření podstatných ekonomických přebytků.

K naplnění výše zmíněných základních cílů je třeba změna současného ekonomického *modelu vývozu primárních surovin*, který je charakterizován těžbou a následným exportem přírodních zdrojů s nulovou přidanou hodnotou. Tento model má být nahrazen novým komplexním a diverzifikovaným ekonomickým systémem, který by byl založen na lokální agregaci hodnoty a industriálním zpracování obnovitelných a neobnovitelných zdrojů. Je evidentní, že model vývozu primárních surovin neumožňuje vnitřní akumulaci ekonomických zdrojů, které by mohly sloužit podpoře národního rozvoje, nýbrž vyvádí přebytky do zahraničí ku prospěchu jiných států. Hlavní funkcí nového modelu rozvoje má být vytváření, kontrola a distribuce přebytků pramenících z domácích obnovitelných a neobnovitelných přírodních zdrojů a jejich vnitřní akumulace s cílem využít je pro dlouhodobý rozvoj národní ekonomiky.

Zavádění rozvojových reforem začíná prostřednictvím formování produktivního bloku národní ekonomiky, úsilím o demontáž „neoliberálního kolonialismu“,

dekolonizací státu a snahou o budování nové bolivijské identity založené na mnohonárodnostní společnosti s důrazem na komunitu.

Společenská nerovnost a vyloučení některých sociálních skupin jsou jako produkt kolonialismu rovněž vlastní modelu vývozu primárních surovin – nastolen na konci devatenáctého století přetrvává až do počátku století dvacátého – a neoliberalismu, který oslabil stát a podřídil rozvoj země záměrům multilaterálních organizací a zájmům transnacionálních korporací. Tyto politiky měly za následek rostoucí sociální, ekonomickou a politickou diskriminaci většiny indiánské populace země. Ve stejnou dobu se neustále rozšiřoval export primárních surovin souměrně se stále intenzivnější těžbou obnovitelných a neobnovitelných přírodních zdrojů, z čehož profitoval výhradně úzký segment populace, který tak dokázal koncentrovat většinu bohatství ve svých rukou. Důsledkem této exkluzivity ve vlastnictví výrobních prostředků bylo zhoršení pracovních podmínek, prodloužení základní pracovní doby a nestabilita, náročnost a nízké ohodnocení práce, což společně vedlo k růstu nezaměstnanosti a chudoby.

Hlavní cíl je proto zaměřen na odstraňování příčin nerovnosti a sociálního monopolu v zemi, což si vynucuje změnu modelu vývozu primárních surovin stejně, jako změnu koloniálních a neoliberálních struktur, které stále přetrvávají. To znamená, že je třeba demontovat nikoli pouze struktury ekonomické, nýbrž zároveň ty politické a kulturní (koloniální a neoliberální) zakořeněné v dominantní kultuře – ty jsou rozptýlené v nejhlubších skulinách státní organizace a ve smýšlení lidí prostřednictvím individuální sociální praxe fungující na úkor solidarity a komplementarity.

Změna modelu vývozu primárních surovin je proto nezbytnou podmínkou pro zvrácení stavu nerovnosti a vyloučenosti indiánské populace, městské i venkovské, pro vymýcení chudoby v zemi a pro demontáž zmíněných struktur. Avšak zmíněná „demontáž“ nebude stačit, pokud současně nebudou zavedeny nové ekonomické, politické a kulturní mechanismy, které povedou k vybudování nového modelu rozvoje – modelu produkce a vnitřní akumulace bohatství – založenému na suverénním vlastnictví a vlastní industrializaci přírodních zdrojů za účelem jak

efektivnějšího exportu, tak domácího využití. Získané národní ekonomické bohatství by pak bylo redistribuováno ve prospěch tradičně vyloučených sociálních skupin, které nemají přístup k výrobním prostředkům a k důstojnému, adekvátně placenému a stabilnímu zaměstnání.

Cíle by mělo být dosaženo prostřednictvím zvýšené diverzifikace výrobního aparátu v rámci nového systému, oživením domácího trhu a předefinováním bolivijských vztahů s mezinárodními trhy ve prospěch národního zájmu. Reforma modelu rozvoje a dominantních struktur vyžaduje nutnou intervenci státu, jako promotora a protagonisty národního rozvoje. Pouhá státní přítomnost totiž není dostatečnou hnací silou rozvoje, naopak je nezbytná účast státu ve výrobě a na trhu ve strategických sektorech, které budou garantovat vnitřní akumulaci zdrojů. Zároveň by měl stát dbát o ochranu a povzbuzování inovací, o rozšíření produkce v ostatních výrobních sektorech, ve kterých jsou malí výrobci hlavními generátory zaměstnanosti a příjmů a potřebují státní podporu pro zlepšení produktivity a pro získání výhodných kontaktů na domácích a zahraničních trzích tak, aby zaměstnanost a příjmy byly stabilní a přiměřené.

Prosazovaná strategie směřuje k vytvoření nové společnosti založené na síle a schopnostech vyplývajících z multikulturalismu země a z různorodosti solidárních opatření zavedených ve městech a na venkově. Klade si za cíl vybudování nové formy organizace národa se základem ve veřejnosti zrozené z bolivijské multikulturality. Právě multikulturalita má být upevněna v novém společenství v rámci dekolonizovaného státu, který je založen na sociální, městské i venkovské multidiverzitě, chápané jako výraz různorodosti zájmů a touhy po změně ve smyslu motta „dobrého žití dnes i zítra“. Národní plán rozvoje je rozdělen do šesti částí:

- První se zabývá novou koncepcí rozvoje Bolívie jako země, kterou je třeba vybudovat, přičemž jsou navrženy strategie k dosažení cíle.
- Druhá část zmiňuje „Demokratickou Bolívii“ a zaměřuje se na vytvoření územních pravomocí společnosti.

- Třetí část koresponduje s termínem „*Důstojná Bolívie*“: obsahuje návrhy sociálního rozvoje, zahrnuje nové vymezení koncepce sociální ochrany, některá aktiva a funkci neomezeného přístupu k sociálním službám.
- Čtvrtá část, „Produktivní Bolívie“, má za cíl podrobně analyzovat koncepci zformování komplexní produktivní struktury a zahrnuje: transformaci přírodních zdrojů ve strategických sektorech, ve kterých má stát intervenovat z pozice výrobce; revoluci ve smyslu diverzifikace a integrace výroby založené na práci a znalostech v odvětvích vytvářejících pracovní místa a příjmy. Dále je doplněna o koncepce propojení a zefektivnění spojů a dopravy; finančních služeb a technologických inovací.
- Pátá část, „Svrchovaná Bolívie“, doplňuje předchozí bod z pohledu změny orientace mezinárodních a vnějších ekonomických vztahů v souladu s předpokládanými plány v produktivních odvětvích.
- Šestá část se zabývá elementy určujícími udržitelnost makroekonomického prostředí a jeho další vývoj, který je ovlivňován dlouhodobými institucionálními podmínkami a politikou.

4.3 BOLÍVIE A JEJÍ ÚČAST NA INTEGRAČNÍM PROCESU

Na konci 80. let bylo rozhodnuto o znovu-oživení Sub-regionálního Andského Paktu, který v průběhu pouhých tří let dosáhl viditelnějších výsledků než v průběhu předchozích dvou dekád své existence. Nejpodstatnějším z nich bylo zřízení Zóny volného obchodu Andského společenství. Pro integraci se vyslovily i některé ze zemí „Southern Cone“. Tím se vykročilo směrem k vytvoření Společného trhu jihu [*Mercado Común del Sur*] (MERCOSUR). Rychlý růst počtu Smluv s částečnou působností [*Acuerdos de Alcance Parcial*] a zesílení snah o regionální integraci uvnitř Latinskoamerického integračního společenství (ALADI) dalo celému úsilí viditelný ráz (bylo uzavřeno na 100 úmluv různého rázu).

Bolívie započala 90. léta podpisem různých Obchodních smluv, kladoucích důraz na zdokonalení Zóny volného obchodu s Andským Společenstvím (CAN – Kolumbie, Ekvádor, Peru), ale i Venezuelou, která je, přes své vystoupení z CAN, ještě po dobu 5ti let Bolívii zavázána (dle čl. 135 Kartaginské deklarace)

poskytnout „nulové clo“. Stejně tak se Bolívii podařilo dojednat dohodu o volném obchodu s Mexikem, a s MERCOSUR (Argentina, Brazílie, Paraguay a Uruguay); uzavřela bilaterální smlouvy o fixních preferencích s Chile a Kubou, a usilovala o vícestranná preferenční ujednání pro své exporty do USA a EU.

Bolívie těží z mechanismů obchodní spolupráce, poskytované rozvinutými zeměmi prostřednictvím Systému všeobecných preferencí, které produktům původem z Bolívie povolují bezplatný vstup na dané trhy[428]. *Tab. 4.6* poskytuje souhrnnou informaci o hlavních dohodách a mechanismech, které poskytují celní preference při exportu bolivijských produktů.

Tab. 4.6: Vztah Obchodních smluv a Mechanismů spolupráce ve prospěch Bolívie

Č.	Dohoda	Typ dohody	Země	Platnost (od)	Platnost (do)
1	AR.MA 1 (ALADI)	Zóna celních preferencí	Členové ALADI	4/1983	-
2	AR.PAR 4 (ALADI)	Zóna celních preferencí	Členové ALADI	7/1984	-
3	AAP.AG 2 (ALADI)	Zóna celních preferencí	Členové ALADI (kromě Mexika)	6/1993	-
4	Andské společenství	Zóna volného obchodu Andského spol.	Bolívie, Kolumbie, Ekvádor, Peru	1/1993	-
5	AAP.CE 22	Zóna celních preferencí	Bolívie a Chile	7/1993	-
6	AAP.CE 31	Smlouva o volném obchodu	Bolívie a Mexiko	1/1995	-
7	AAP.CE 36	Zóna volného obchodu	Bolívie, Argentina, Brazílie, Paraguay a Uruguay	2/1997	-
8	AAP.CE 47	Zóna celních preferencí	Bolívie a Kuba	8/1909	-
9	ALBA - TCP	Zóna celních preferencí	Bolívie, Venezuela, Kuba, Nikaragua, Dominika, Honduras, Svatý Vincent, Antigua a Barbuda, Ekvádor	4/2006	-
10	ATPDEA	Jednostranné celní preference	Bolívie, Kolumbie, Ekvádor a USA	12/2001	6/2009 (Bolívie suspen--dována)
11	Systém všeobecných preferencí USA	Jednostranné celní preference	USA a zvolené země	1/1976	12/2009
12	Systém všeobecných preferencí Plus EU	Jednostranné celní preference	EU a zvolené země	7/2005	12/2015
13	Systém všeobecných preferencí Kanady	Jednostranné celní preference	Kanada a zvolené země	7/1974	12/2014
14	Systém všeobecných preferencí Japonska	Jednostranné celní preference	Japonsko a zvolené země	8/1971	12/2011

Zdroj: Instituto Boliviano de Comercio Exterior [Ministerstvo zahraničních věcí Bolívie]

[428] Celní tarif nebo zdanění importů vztahující se na zboží vstupující do celního prostoru, které je původem ze zahraničí (IBCE, „Glosario de Comercio Exterior, Integración y Comercio Electrónico“ [*Slovník zahraničního obchodu, integrace a E-commerce*], 2005).

Další země, které Bolívii poskytují výhody plynoucí ze Systému všeobecných preferencí, jsou: Bulharsko, Nový Zéland, Norsko, Rusko, Turecko a Švýcarsko.

Bolívie je rovněž členem Latinskoamerického hospodářského systému (SELA[429]) a Unie jihoamerických národů (UNASUR[430]).

4.3.1 Vývoj exportů

Bolivijské exporty se během 90. let zastavily na úrovni blížící se miliardě USD, nové milénium je ve znamení konstantního růstu zahraničních prodejů. Historicky největšího objemu vývozů bylo zatím dosaženo v roce 2011, kdy po několikaletém růstu vývozy dosáhly 9,114 mld. USD, tj. o 2,148 mld. USD více oproti předchozímu roku. Hlavními tahouny růstu byly sektory těžby úhlovodíků a minerálů (*na meziročním nárůstu 2011 vs 2010 se podílely ze 78,5%*). Exporty netradičního zboží (ENT – ze španělského "*Exportaciones No Tradicionales*"[431]) rostly také, jejich podíl na tomto výsledku však postupně v letech klesal, když k výsledku z r. 2011 přispěly jen 17% z celkové hodnoty (oproti 26% v r. 2009 a 22% v r. 2010). Struktura bolivijských exportů byla v roce 2011 následující: zemědělství (4%), výrobní průmysl (25%), minerály (27%) a uhlovodíky (45%).

Tab 4.7: Vývoj bolivijských exportů dle struktury v letech 2000-2011
(v miliónech USD)

Typ produktu	2 000	2 001	2 002	2 003	2 004	2 005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Exporty celkem	**1 246**	**1 226**	**1 320**	**1 590**	**2 195**	**2 867**	**4 088**	**4 822**	**6 933**	**5400**	**6966**	**9114**
Zemědělství	112	53	61	94	132	172	160	188	274	288	280	338
Úhlovodíky	158	287	331	485	815	1 400	2 011	2 240	3 483	2 107	2984	4 112
Minerály	260	189	200	229	298	351	794	1 062	1 521	1 498	1861	2 420
Výrobní průmysl	716	697	727	781	950	945	1 124	1 331	1 654	1 505	1840	2 243
Energetika	0.046	0.026	0.005	0.016	0.019	0.016	0	0	0	0	0	0

Zdroj: Instituto Nacional de Estadística - INE [Národní statistický úřad]; Instituto Boliviano de Comercio Exterior - IBCE [Ministerstvo zahraničních věcí Bolívie]

[429] Sistema Economico Latinoamericano y del Caribe, šj.
[430] Union de Naciones Suramericanas, šj.
[431] Mezi exporty netradičního zboží se řadí: hovězí dobytek, káva, kakao, cukr, nápoje, výrobky z gumy a kůže, dřevo, bavlna, sója, bižuterie, šperky z importovaného zlata, jedlé kaštany a další.

4.3.2 Vývoj importů

Nákup zboží ze zahraničních trhů se v období 90. let vyznačoval strmým růstem. Svého maxima dosáhly v r. 2011, kdy objem dovezeného zboží překračoval hranici 7,672 mld. USD. Struktura bolivijských importů se během posledních dekád prakticky nezměnila. Hlavní roli zde hrají nákupy zboží spojených s produkčním procesem zajišťující výrobu jak pro vnitřní trh, tak zahraničí.

Za období roku 2011 byla kompozice dovezeného zboží následující: suroviny a základní materiály pro výrobu (30%); kapitálové statky (21%); dopravní prostředky, díly a součástky (17%), paliva a oleje (13%), zboží běžné spotřeby (10%); potraviny (7%) a ostatní (2%).

Tab 4.8: Vývoj bolivijských importů dle struktury v letech 2000-2011
(v miliónech USD)

Typ produktu	2 000	2 001	2 002	2 003	2 004	2 005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Importy celkem	**2 020**	**1 708**	**1 832**	**1 692**	**1 920**	**2 440**	**2 925**	**3 587**	**5 100**	**4 577**	**5 393**	**7 672**
Potraviny	257	244	226	215	207	227	248	348	440	377	385	568
Suroviny a základní materiál pro výrobu	615	581	656	580	720	873	1 004	1 210	1 759	1 590	1 873	2 336
Paliva a oleje	120	115	81	115	122	240	272	280	555	470	615	1 025
Kapitálové statky	448	383	400	331	410	500	636	737	1 018	956	1 184	1 628
Dopravní prostředky, díly a součástky	300	136	231	236	228	325	437	617	817	686	716	1 306
Zboží běžné spotřeby	277	248	236	214	230	268	321	387	495	478	611	797
Ostatní	3	1	2	0.008	2	6	4	4	10	14	3	4
Osobní příjmy				1	1	1	3	4	6	6	6	8

Zdroj: Instituto Nacional de Estadística - INE [Národní statistický úřad]; Instituto Boliviano de Comercio Exterios - IBCE [Ministerstvo zahraničních věcí Bolívie]

Analyzovaná data poukazují na závislost Bolívie na dovozu surovin a vstupů, stejně jako na dovozu kapitálových statků využívaných v národní průmyslové výrobě. Počet importovaných výrobků v r. 1990 bylo 3.587, z nichž 140 překročilo hranici jednoho miliónu USD.

4.3.3 Vývoj obchodní bilance

Souběžně s procesem otevření se vnějšímu okolí, který probíhal od počátku 90. let, se způsobem budící obavy prohluboval i deficit obchodní bilance a to až do té míry, že se stal chronickým. Jak ukazuje stav běžného účtu Bolívie se zbytkem světa,

deficit obchodní bilance dosáhl svého vrcholu v r. 1998, kdy se jeho výše přesahovala 1.300 miliónů USD. Záhy však tato tendence začala postupně otáčet, a to z důvodu růstu objemu exportovaného zboží a poklesu množství zboží importovaného. Jak už bylo zmíněno, v roce 2004 dosáhla obchodní bilance, po 13 letech deficitu, přebytku 275 miliónů USD, a to díky růstu objemu prodejů zemního plynu a dobrým cenám surovin a vstupů na světových trzích. Tato pozitivní tendence dosáhla svého vrcholu v r. 2008, kdy přebytek salda obchodní bilance překročil 1.833 miliónů USD.

Tab 4.9: Vývoj obchodní bilance Bolívie v letech 2000-2011 (v miliónech USD)

Typ produktu	Exporty	Importy	Saldo obchodní bilance
2 000	1 246	2 020	-774
2 001	1 226	1 708	-482
2 002	1 320	1 832	-512
2 003	1 590	1 692	-102
2 004	2 195	1 920	275
2 005	2 867	2 440	427
2006	4 088	2 925	1 163
2007	4 822	3 587	1 235
2008	6 933	5 100	1 833
2009	5 400	4 577	823
2010	6 966	5 393	1 573
2011	9 114	7 672	1 442

Zdroj: Instituto Nacional de Estadística - INE [Národní statistický úřad]; Instituto Boliviano de Comercio Exterios - IBCE [Ministerstvo zahraničních věcí Bolívie]

4.3.4 Přehled podepsaných Obchodních dohod a mechanismů obchodní spolupráce

V této části svou analýzu detailněji zaměřím na bilaterální obchodní dohody (s Mexikem, Chile, MERCOSUR, Kubou, ALBA), na jednostranné preferenční ujednání (s USA a EU) a na celní únii (Andské společenství, CAN), se kterými může Bolívie počítat a na základě statistických dat INE (Národního statistického úřadu Bolívie) zhodnotím jejich vývoj a přínos. Podrobnější informace ohledně využití vztahů s každým z nich v jednotlivých letech (data jsou dostupná pouze do května 2007) uvádím v *příloze č. 14*.

Dohoda o regionálním Latinskoamerickým integračním společenství [Acuerdo de Ámbito Regional ALADI]

La Asociación Latinoamericana de Integración (ALADI) [*Latinskoamerické integrační společenství*] je založeno podpisem smlouvy v Montevideu v r. 1980. Dohoda byla podepsána 11 zeměmi (Argentina, Brazílie, Bolívie, Kolumbie, Ekvádor, Chile, Peru, Paraguay, Mexiko, Uruguay a Venezuela), později se k ní přidala i Kuba, Panama a v současné době pracuje na splnění přístupových podmínek a do budoucna by se přidruženou zemí[432] měla stát i Nikaragua. Touha po integraci ze strany jednotlivých zemí byla hmotně naplněna různými formami, majícími na zřeteli vytvoření zóny ekonomických preferencí, které budou rozvíjeny prostřednictvím třech hlavních mechanismů s cílem zřízení jednotného latinskoamerického trhu:

- Jednotná **Regionální celní preference** [Preferencia Arancelaria Regional (PAR)], která bude aplikována na produkty původem z členských zemí vůči clům platným pro státy třetích zemí.
- **Dohody o regionální působnosti** [Acuerdos de Alcance Regional] (společné pro všechny členy). Například: Jmenný seznam zemí, kterým bude zvýhodněn přístup na ostatní trhy z důvodu nižší úrovně rozvoje (např. Bolívie, Ekvádor a Paraguay) [*Nóminas de Apertura de los Mercados (NAM)*]; dohoda o spolupráci v oblasti vědy a technologií; dohoda o výměně zboží v oblastech vzdělávání, kultury a vědy.
- **Smlouvy s částečnou působností** [Acuerdos de Alcance Parcial] za účasti dvou či více zemí v dané oblasti. V této oblasti vzniklo na 100 smluv rozmanité povahy: o podpoře obchodu, o vzájemném doplnění v oblasti ekonomiky a průmyslu, dohody zaměřené na oblast zemědělství, atd.

Regionální celní preference jsou mechanismem, ze kterého Bolívie těží, vzhledem ke svému zařazení jako vnitrozemní země ekonomicky relativně méně rozvinuté [*país de menor desarrollo económico relativo (PMDER)*] preference různého rázu,

[432] Portál ALADI: Informace o členských zemích. Dostupné: http://www.aladi.org/nsfaladi/arquitec.nsf/VSITIOWEB/paises_miembros

který nicméně v současnosti neposkytuje relevantní efekty, na rozdíl od zvýhodněných podmínek přístupu na trhy, které vyplývají ze Zóny volného obchodu Andského společenství a z dohody s MERCOSUR, Chile a Mexikem. Podmínky účasti Bolívie na integračním procesu se nepodařilo změnit ani mechanismu NAM. Své využití si v současnosti uchovávají jen některé konkrétní preference, upřednostňované před liberalizačními programy rozšířenými o dohody nebo produkty, které zbyly na listě výjimek. Bolívie má v rámci ALADI podepsáno několik Dohod o obchodní integraci:

- s Argentinou, Brazílií, Uruguají a Paraguají (MERCOSUR) - smlouva s částečnou působností - Smlouvu č. 36 (AAP.CE 36) o Vzájemném ekonomickém doplňování,
- s Chile – smlouva s částečnou působností – Smlouva č. 22 (AAP.CE 22) o Vzájemném ekonomickém doplňování,
- s Mexikem – smlouva s částečnou působností – Smlouva č. 31 (AAP.CE 31) o Vzájemném ekonomickém doplňování,
- s Kubou – smlouva s částečnou působností – Smlouva č. 47 (AAP.CE 47) o Vzájemném ekonomickém doplňování.

Andské společenství

Bolívie je jedním ze signatárů Kartaginské dohody, která v r. 1969 dala vzniknout Sub-regionálnímu Andskému Paktu, které bylo v červenci 1997 přejmenováno na Andské Společenství[433] [Comunidad Andina (CAN)]. Současnými členskými zeměmi jsou: Bolívie, Ekvádor, Kolumbie a Peru. Venezuela společenství opustila v dubnu 2006, Chile pak již v r. 1976 (od r. 2007 je přidruženým členem).

V rámci CAN je Bolívie součástí Zóny volného společenství fungující od ledna 1993, v rámci níž mají všechny produkty původem z Kolumbie, Ekvádoru, Peru a Venezuely volný vstup na bolivijský trh. Obdobně všechny produkty původem z Bolívie vstupují na ostatní členské trhy zproštěné cla, či jakýchkoliv jiných celních překážek (s výjimkou průvodních listů, příplatků za neplnění norem CAN,

[433] Prostřednictvím "*Protocolo de Trujillo*"; který byl v Bolívii uveden do protokolu již Zákonem č. 1694, z 10. července 1996.

které byly stanoveny v průběhu posledních několika let)[434]. Je rovněž členem Andské Celní Unie; i když neaplikuje současné jednotné úrovně cla vůči třetím zemím (5%, 10%, 15% a 20%), sjednotila své národní celní sazby (na 5% a 10%), čímž svou celní politiku podřídila ve prospěch Andského společenství.

Peru se do Andské Zóny volného obchodu nepodařilo ihned připojit, pročež žádala o dočasný odklad z důvodu nemožnosti znovu převzít splnění svých obchodních závazků vzhledem k tomu, že valná část produkčních sektorů její ekonomiky nebyla v tak krátkém horizontu připravena čelit liberalizaci cel. Poté, co bylo jeho připojení několikrát odloženo, byl Peru dán odklad prostřednictvím Usnesení č. 321 Komise Kartaginské smlouvy (27/8/1992). Proces znovu-začlenění Peru do zóny volného obchodu byl stanoven až prostřednictvím Usnesení č. 414, Komise Andského společenství (30/7/1997). K plné konsolidaci došlo až k 1/1/2006.

Venezuela ze společenství 22. dubna 2006 v souladu s článkem 135 Kartaginské smlouvy vystoupila; preference vyplývající z členství v zóně volného obchodu zůstávají nicméně v platnosti po dobu následujících pěti let od jejího odstoupení od smlouvy, ledaže by Venezuela požádala o zkrácení tohoto intervalu, což by muselo být náležitě podloženo a schváleno Komisí Andského společenství.

8. června 2007, téměř tři dekády od svého vystoupení v r. 1976, se Chile stává přidruženým členem Andského společenství; vzájemné obchodní vztahy mezi členy CAN a Chile jsou však nadále řízeny ustanoveními uvedenými ve Smlouvách o vzájemném ekonomickém doplňování podepsanými oběma stranami v rámci Latinskoamerického integračního společenství. Když Venezuela oznámila své vystoupení z CAN, chopila se Bolívie po dobu jednoho roku předsednictví CAN, aby tím projevila svůj zájem na uklidnění krize ve společenství. Rozdílné politické a ideologické vnímání jednotlivých členů ale zkomplikovalo počátek vyjednávání s EU. Bolívie předala u příležitosti oslav Summitu Andského společenství v Tarija (Bolívie, 12-14/7/2007) předsednictví Kolumbií.

[434] Insituto Boliviano de Comercio Exterior (Bolivijský institut zahraničního obchodu), *Revista especializada Nro. 154 „Comercio Exterior", Bolivia y su participacion en los Procesos de Integracion*. Santa Cruz de la Sierra – Bolivia. 7/2007, str. 8.

Velkému problému, kterému musí v současné době CAN čelit, je vytvoření Jednotné úrovně cla vůči třetím zemím [*Arancel Externo Común (AEC)*], kde zatím nebylo dosaženo náležité shody, která by vedla ke vzniku Celní unie, což je pro vyjednávání Asociační dohody mezi CAN a EU nezbytností.

Jednotná úroveň cla vůči třetím zemím (aplikovaná ve výši 5%, 10%, 15% nebo 20% dle míry rozpracovanosti exportované komodity) je doposud aplikována pouze ze strany Kolumbie a Ekvádoru (Venezuela uvalovala tuto jednotnou výši cla pouze během doby svého plného členství). Ostatní země si prostřednictvím několika rozhodnutí předsednictva CAN autorizovaly možnost neaplikovat jednotná cla ustanovena v AEC a to do doby (tímto termínem měl být 31. prosinec 2011), než bude vytvořena nová jednotná celní politika CAN. 1. dubna 2008 vstoupila v platnost nová struktura importních cel Bolívie (pracující s úrovněmi 0%, 5%, 10% 15% a 20%), jejímž hlavním cílem je ochrana citlivých produkčních sektorů. Nejvyšším nařízením č. 29349 (z 21/11/2001) a Usnesením č. 126 Ministerstva financí (z 3/3/2008) Bolívie podřizuje svou celní politiku ve prospěch Andského společenství.[435] Hlavní překážky v dohodě s ostatními členy CAN, kterým musí Bolívie dle naší analýzy čelit, jsou tyto:

- Venezuela: nedodržuje článek 135 Kartaginské deklarace, a to i přes to, že je zavázána respektovat pravidla volného obchodu po 4 roky od svého vzdání se členství. Bolivijští exportéři jsou tak podrobeni sérii otravných formalit vyplývajících z Obchodních smluv uzavřených na národní úrovni [*Tratado de Comercio de los Pueblos (TCP)*], které odrazují od prodejů s přidanou hodnotou do Venezuely; a jak se zdá, hlavním zájmen této země je nákup surovin, jako např. sojových bobů, a znesnadnění prodeje již rafinovaného oleje.
- Kolumbie: doposud nebylo ujasněno, jakým způsobem bude pokračovat, jakmile vstoupí v platnost Dohoda o volném obchodu s USA, prodej bolivijských olejnin na tento trh.
- Peru: tento trh se pro Bolívii stal v posledních letech značně důležitý; prozatím však nebyl navázán stabilní bilaterální dialog, který by dané vztahy upevnil

[435] Menacho Ardaya, Avila Saucedo.: *Análisis del Comercio Exterior de Bolivia y Aprovechamiento de Acuerdos Preferenciales*. Santa Cruz - Bolivia Instituto Boliviano de Comercio Exterior, 12/2008,. str. 50.

(*stejně tomu je i v případě poslední členské země – Ekvádoru*), což bylo důvodem, proč Peru téměř vystoupilo z CAN.

Jádro dalšího problému, který vývoj bolivijských exportů značně destabilizuje, je spojeno s uvedením v platnost Smlouvy s částečnou působností o vzájemném ekonomickém doplňování (Smlouva č. 59 AAP.CE 59), podepsané v r. 2005 Kolumbií, Ekvádorem a Venezuelou se státy MERCOSURu (Argentinou, Brazílií, Uruguají a Paraguají), a obdobné smlouvy, která byla uzavřena mezi Peru a MERCOSURem (smlouva č. 58 AAP.CE 58). Předmětem závazku obou z nich bylo postupné odbourávání importních cel ze strany všech jednotlivých signatářů ve lhůtě 15-ti, resp. 14ti let. Čím více se andský trh otevírá ve prospěch produkce MERCOSURu, tím usilovněji se musí Bolívie snažit konkurovat za značně nerovných podmínek oproti těm, na které nedoléhají dodatečné náklady vyvolané handicapem geografické uzavřenosti země. Brazílie, Argentina, ale i Paraguay si, kromě využití značných úspor z rozsahu, udržují i nízké náklady na výrobu, což jim umožňuje být více kompetitivní při vstupu na jiné andské trhy.

Obchodní vztahy Bolívie s Andským společenstvím

CAN je jediným obchodním blokem uprostřed všech těch rozmanitých Obchodních smluv a mechanismů spolupráce podepsaných Bolívií, který konstantně vykazuje pozitivní obchodní saldo ve prospěch Bolívie. Hlavním důvodem je vzájemná komplementarita ekonomických potřeb a výrobní zaměření Bolívie, která je zaměřená hlavně na export zemědělských produktů. Průměrné bolivijské vývozy do CAN dosahovaly v období 2000-2011 569 miliónů USD, přičemž je zjevně patrná rostoucí tendence těchto prodejů (jak ukazuje následující tabulka, v roce 2011 dosahovala hodnota exportu 791 miliónů USD, tedy více než dvojnásobku roku 2000).

Jak dále dokládá tabulka (*Tab. 4.10*), Andský trh si z hlediska umísťování bolivijských exportů, jak ukazují podíly na celkových prodejích směřující na tento trh, zachoval významný podíl (*v rozmezí 23 – 29% v letech 2000 – 2004, 17 resp. 15% v letech 2005, resp. 2006 a mezi 7-11% v letech 2007 – 2011*).

Tab. 4.10: Vývoj obchodních vztahů s Andským společenstvím v letech 2000-2007 (v miliónech USD)

Země/Rok		Kolumbie	Ekvádor	Peru	Venezuela	CAN Celkem	Bolívie Celkem	CAN/Bolívie (v %)
2 000	X	196	5	57	50	308	1 246	24,7%
	M	48	8	102	4	163	1 977	8,2%
	Saldo	148	-3	-45	46	145	-731	
2 001	X	188	8	64	96	355	1 226	29,0%
	M	48	6	108	17	179	1 708	10,5%
	Saldo	140	2	-44	79	176	-482	
2 002	X	139	2	68	175	384	1 320	29,1%
	M	43	7	95	14	158	1 832	8,6%
	Saldo	96	-5	-27	161	226	-512	
2 003	X	157	11	84	172	424	1 590	26,7%
	M	48	8	105	9	169	1 692	10,0%
	Saldo	109	3	-21	163	255	-102	
2 004	X	126	8	136	236	506	2 195	23,1%
	M	61	10	127	10	208	1 888	11,0%
	Saldo	65	-2	9	226	298	307	
2 005	X	180	3	124	159	466	2 752	16,9%
	M	57	12	152	39	261	2 343	11,1%
	Saldo	123	-9	-28	120	205	409	
2006	X	161	11	233	50[a]	454	4 088	11,2%
	M	64	10	190	15	279	2 925	9,6%
	Saldo	97	1	43	34	175	1 163	
2007	X	159	19	226	0	404	4 822	8,4%
	M	71	13	227	0	311	3 587	9,5%
	Saldo	88	6	-1	0	93	1 235	
2008	X	209	13	274	0	495	6 933	7,2%
	M	112	21	353	0	486	5 100	9,6
	Saldo	97	-8	-80	0	9	1 833	
2009	X	277	21	286	0	583	5 400	10,8%
	M	98	18	317	0	433	4 577	9,5%
	Saldo	179	2	-31	0	150	823	
2010	X	230	64	393	0	687	6 966	9,9%
	M	118	17	389	0	524	5 393	9,7%
	Saldo	112	47	4	0	163	1 573	
2011	X	252	82	457	0	791	9114	8,7%
	M	194	27	472	0	693	7 672	9,0%
	Saldo	58	55	-15	0	98	1 442	

Zdroj: Instituto Nacional de Estadística - INE [Národní statistický úřad]; Instituto Boliviano de Comercio Exterios - IBCE [Ministerstvo zahraničních věcí Bolívie]

Vysvětlením pro pokles podílu exportů do CAN v posledních třech letech je nesmírný nárůst prodejů vyvolaných exportem jediného produktu – zemního plynu – do Brazílie (41% bolivijských exportů v r. 2006). V průběhu sledovaného období, tak průměrný vývoz do CAN pohyboval okolo 23%. Hlavním odbytištěm bolivijské produkce bylo v r. 2006 Peru s celkem 232 milióny USD, které bylo

paradoxně (se 189 milióny USD) i hlavním odběratelem zboží z Andského společenství. Druhé místo z hlediska velikosti příspěvku do obchodního salda obsadila (se 139 milióny USD) Venezuela.

Co se struktury vyvezeného zboží týče, 32% deklarovaných Bolívií do CANu vyvezených produktů, přesáhlo obrat jednoho miliónu USD, což celkem představuje částku 568 miliónu USD a 96% veškerého zboží vyvezeného do tohoto bloku. Mezi hlavními exportovanými produkty jsou zejména o olejniny a produkty z nich vyráběné: sójový protein, sojový olej, slunečnicový olej, sójová moučka, rafinovaný sójový olej, sójové boby, slunečnicový protein, rafinované oleje, směsi a rafinovaný slunečnicový olej.

Z dalších produktů, převážně zemědělského původu, které nachází na trhu CAN velký odbyt, stojí za zmínění: bavlněné příze, rafinovaný cukr, sušené mléko, máslo a etylalkohol. V neposlední řadě se jedná rovněž o minerály jako stříbro, zinek, olovo a cín.

Co se týče produktů importovaných z CAN, i zde můžeme v letech 2000 a 2006 pozorovat rostoucí tendenci; jednalo se však o menší objemy oproti těm, které směřovaly opačným směrem. Objem dovozu ve výši 693 miliónů USD představuje 325% nárůst oproti 163 miliónům v roce 2000. Bolívie dováží celou škálu produktů. Mezi nejčastěji dovážené patří: nafta, železné tyče, prací prostředky, plenky, plastové lahve, plastové desky, bavlněné vlákno, železné profily, ocelové desky, parfémy a toaletní vody, sladké sušenky, měděný drát, syntetická vlákna, pšeničná mouka, stroje a přístroje k těžbě minerálů.

Výsledky roku 2011 vypovídají o pokračujícím pozitivním saldu s CAN (ve výši 98 miliónů). Nejdůležitější položkou v případě exportů jsou produkty olejného původu, které tvoří celých 62% všech prodejů do CAN. Importy svým chováním nijak nevybočují z historické zkušenosti, kdy 10 hlavních produktů tvoří nadále přibližně 30% všech dovozů.

Zóna volného obchodu (Bolívie – MERCOSUR)

Smlouva s částečnou působností č. 36 o vzájemném ekonomickém doplnění (AAP.CE 36), podepsané v r. 1996 Bolívií a členskými zeměmi MERCOSUR (Argentina, Brazílie, Paraguay a Uruguay), je v platnosti od 28. února 1997. Tato smlouva si klade jako cíl zformování Zóny volného obchodu mezi oběma stranami ve lhůtě maximálně 18 let; v současné době již došlo k uvolnění více než 95% všech cel, zbytek je pak v plánu do r. 2014.

Ke smlouvě náleží ještě dodatečná ujednání, zaměřená na zlepšení podmínek vstupu pro export nabízených produktů v oblastech původu, řešení kontroverzních otázek a prohloubení celních preferencí; dále je na druhou stranu dojednáváno zlepšení podmínek vstupu na trh, usnadnění obchodu a pokroku v oblasti cel. Dohoda podepsaná s MERCOSUR byla bolivijským privátním sektorem, uvědomujícím si ekonomický zázrak ve všech produkčních liniích Brazílie a nemožnost vyrovnat se obrovskému rozměru zemědělského a průmyslového sektoru všech čtyř zemí bloku, vnímána spíše jako „hrozba“ než „příležitost“. Požadavku veřejné politiky na vyztužení konkurenceschopnosti v zemi čelící procesu liberalizace nebylo adekvátně vyslyšeno ze strany žádné z od té doby úřadujících vlád.

Situace bolivijského exportéra byla v této souvislosti vskutku politování hodná. Nesnadná spolupráce s tímto blokem, který se ukázal spíše jako „protekcionisticky zaměřený“, obnášela z jeho strany anulování, či znesnadňování využití sjednaných preferencí, nebo stanovování celních a jiných překážek zaměřených k ochraně jeho trhu: a) Neuznávaní licencí (cukr, baterie, ad.); b) Hygienické překážky na hranicích (jako v případě fazolí, bobů, česneku, ad.); c) Nepatřičná inkasa (celní sklady, na hranicích); d) Předchozí autorizace (importní směrnice, které fungovaly jako skutečné licence); e) Proměnlivé celní poplatky za import (textil, konfekce); f) Značné znehodnocení měn členských zemí na konci 90. let, což dramaticky prodražilo naše produkty a zvýhodnilo jejich vlastní výrobní sektory.

MERCOSUR se již nachází velmi blízko momentu, kdy budou jejich produkty na náš trh vstupovat osvobozeny od jakéhokoliv zatížení importní daní. Bude to pro Bolívii znamenat značnou konkurenci v nejcitlivějších oblastech regionální ekonomiky a v oblasti generující značnou část pracovních míst; obdivuhodná úroveň produkce a exportů MERCOSUR je propastně vzdálená od velikosti ekonomiky a produkčního potenciálu Bolívie. Vzhledem k blížícímu se otevření trhu MERCOSURu (2014), může Bolívie dosáhnout „vzájemného produktivního doplnění" s blokem, bude-li zodpovědně pracovat v oblastech, jakými jsou:

- konverze výroby v nejcitlivějších sektorech,
- zvýšení kvality a růst produktivity,
- zvýšení „přidané hodnoty" v produktech s ohledem na možnost exportu,
- zaměna komparativní výhody za konkurenční výhody,
- vytvoření silniční infrastruktury a zlepšení té stávající,
- zlepšení podmínek financování,
- podpora vzdělávání v oblasti lidských zdrojů (pracovní restrukturalizace),
- usnadnění získání technologií, a
- zvýšeni efektivity veřejné správy.

Na začátku r. 2007 oznámila bolivijská vláda svůj záměr, aby se Bolívie stala, na základě doporučení venezuelského prezidenta Hugo Cháveze, plnohodnotným členem MERCOSUR. Nic z toho se však nakonec neudálo (Venezuela stále čeká na ratifikaci svého členství v tomto bloku)[436] V opačném případě by nastalá situace mohla značně zkomplikovat obchodní agendu bloku, a to vzhledem k tomu, že Bolívie musela (aby se stala plnohodnotným členem) změnit svůj stávající systém zdanění importů (který počítá jeden s trojicí sazeb: 0%, 5% a 10%), který má konsolidovaný s Celní unií CANu a aplikovat Jednotnou úroveň cla vůči třetím zemím MERCOSURu, odstupňovaná do 11 úrovní od 0% do 20%.

Vzhledem k tomu, že je MERCOSUR na svou Celní unii tak hrdý, bylo by pro něj vskutku obtížné akceptovat, že by si Bolívie ponechala takovou výjimku – nehledě

[436] *Neustále odkládání přijetí tohoto člena může být na jedné straně diplomatickou snahou odmítnout začlenit zemi, která je poměrně konfliktní a která se prezentuje odlišnou vizi jak v obblasti ekonomického modelu, tak konceptu svobodného trhu a obchodu; na druhou stranu se však může jednat i o politický postoj postavený na základě radikálního odmítání „severoamerikanismu". Zdroj: Solares Gaite, Alberto. Integracion, Teoria y Procesos…, cit. zdroj, str. 318.*

na to, že by to značně zkomplikovalo jak jeho vnitřní, tak vnější agendu, pokud uvážíme, že: a) na základě obdobného požadavku musela Venezuela opustit CAN, aby mohla převzít celní politiku MERCOSUR; b) v r. 1995 Chile odmítlo možnost stát se plnohodnotným členem MERCOSUR, právě proto, že tento blok nebyl ochoten od tohoto požadavku odstoupit; c) ani Paraguay ani Uruguay by nesvolily k „politickému řešení", které ve své době nezískaly ani ony – musely tedy aplikovat *Jednotné vnější clo*, což je přivedlo k přílišnému ochranářství svých trhů a vytvořilo jejich značnou závislost na produktech brazilského a argentinského původu.

Obchodní vztahy mezi Bolívií a MERCOSUR

Formální obchodní vztahy mezi Bolívií a MERCOSUR v průběhu let 2000 – 2004 byly značně deficitního charakteru. Jako hlavní příčiny byly označeny silná importní náklonnost země a, co se exportů týče, nízká úroveň prodejů (přes obdobný produkční apetit Bolívie a MERCOSUR) na členské trhy způsobená jednak vyššími relativními náklady, ale také celními a jinými omezeními zacílenými k ochraně jeho trhu. Do černých čísel se obchodní bilance s MERCOSUR dostala v r. 2004 a v následujících letech pokračovala v dalším růstu. V r. 2011 dosáhl obrat bolivijské produkce vyvezené na trh MERCOSUR částky 4,119 mld. USD, čímž překonal všechny dosavadní rekordy a oproti předcházejícímu období produkce vykázala růst 38%. Hlavním faktorem stojícím za tímto strmým růstem počínaje r. 2004 byl nárůst prodejů zemního plynu vyváženého do Brazílie a Argentiny.

Přes dosažený přebytek obchodní bilance, který v r. 2006 dosahoval 915 miliónů USD, tato čísla ve skutečnosti příliš neodráží reálný vývoj obchodní bilance s MERCOSUR. Hlavními zkreslujícími faktory jsou na jedné straně značný objem pašovaných importů a na druhé straně statistická chyba pokud jde o vykázanou úroveň exportů. Odečteme-li z celkových prodejů artikly „olejného původu s předpokládaným odbytištěm ve třetích zemích" a „zemní plyn" (hodnota těchto dvou položek představovala v r. 2006 (*z tohoto roku máme poslední detailní data ze strany IBCE – viz Tab 4.11*) částku 1.681 miliónů USD), zbude nám z celkových registrovaných vývozů do tohoto bloku jen 282 miliónů USD. Bez těchto dvou skupin výrobků by tak obchodní bilance vykázala ztrátu dosahující 765 mil. USD.

Tab 4.11: Vývoj obchodních vztahů s MERCOSUR v letech 2000-2011 (v miliónech USD)

Země/Rok		Argentina	Brazílie	Paraguay	Uruguay	MERCOSUR	Bolívie Celkem	MERCOSUR/ Bolívie (v %)
2 000	X	29	159	2	69	259	1 246	20,8%
	M	303	279	27	4	613	1 977	31,0%
	Saldo	-274	-120	-25	65	-354	-731	
2 001	X	27	288	5	9	329	1 226	26,8%
	M	308	276	23	4	611	1 708	35,8%
	Saldo	-281	12	-18	5	-282	-482	
2 002	X	25	332	3	1	361	1 320	27,3%
	M	309	392	18	4	723	1 832	39,5%
	Saldo	-284	-60	-15	-3	-362	-512	
2 003	X	38	491	4	1	534	1 590	33,6%
	M	284	348	17	4	653	1 692	38,6%
	Saldo	-246	143	-13	-3	-119	-102	
2 004	X	123	714	17	1	855	2 195	39,0%
	M	295	487	19	4	805	1 888	42,6%
	Saldo	-172	227	-2	-3	50	307	
2 005	X	260	1 012	20	2	1 294	2 752	47,0%
	M	391	514	23	5	933	2 343	39,8%
	Saldo	-131	498	-3	-3	361	409	
2006 (p)	X	371	1 562	28	1	1 962	4 069	48,2%
	M	445	572	24	6	1 047	2 809	37,3%
	Saldo	-74	990	4	-5	915	1 260	
2007	X	422	1 748	29	3	2 202	4 822	45,7%
	M	590	719	41	9	1 359	3 587	38,0%
	Saldo	-12	313	-9	-2	290	1 235	
2008	X	494	3 023	54	3	3 574	6 933	51,5%
	M	730	925	47	18	1 720	5 100	33,7%
	Saldo	-236	2 098	7	-15	1 854	1 833	
2009	X	434	1 668	18	3	2 123	5 400	39,3%
	M	629	788	28	19	1 464	4 577	32,0%
	Saldo	-195	880	-10	-16	659	823	
2010	X	554	2 408	20	5	2 987	6 966	42,9%
	M	699	1 001	30	27	1 757	5 393	32,6%
	Saldo	-145	1 407	-10	-22	1 230	1 573	
2011	X	1 056	3 030	26	7	4 119	9114	45,2%
	M	957	1 387	57	27	2 428	7 672	31,7%
	Saldo	99	1 643	-31	-20	1 691	1 442	

Zdroj: Instituto Nacional de Estadística - INE [Národní statistický úřad]; Instituto Boliviano de Comercio Exterios - IBCE [Ministerstvo zahraničních věcí Bolívie]

Při bližším pohledu na statistická data zjistíme, že objem vzájemné směny po odečtení zemního plynu a tradičních exportů (minerály, produkty ropného původu), stejně jako „prodejů s předpokládaným odbytištěm ve třetích zemích“,

dosahuje negativní bilance s deficitem téměř 1 miliardy USD. Vzhledem k tomu, že tento trh pojímá na 200 miliónů jednotlivců, je zřejmé, že jeho potenciál není plně využit. Zároveň stojí za zmínku, že 37% veškerých importů do Bolívie má svůj původ právě v některém z členských států MERCOSUR, čímž se tento blok stává jejím hlavním zásobovatelem. *Viz. Tab 4.12*.

Tab 4.12: Vývoj obchodních vztahů s MERCOSUR v letech 2000-2007

(mimo zemní plyn & olejniny vstupující v režimu transit)

(v miliónech USD)

Země/Rok		Argentina	Brazílie	Paraguay	Uruguay	MERCOSUR	Bolívie Celkem	MERCOSUR/ Bolívie (v %)
2 000	X	24	38	2	1	65	1 246	5,2%
	M	303	279	27	4	613	1 977	31,0%
	Saldo	-279	-241	-25	-3	-548	-731	
2 001	X	23	53	4	1	81	1 226	6,6%
	M	308	276	23	4	611	1 708	35,8%
	Saldo	-285	-223	-19	-3	-530	-482	
2 002	X	9	69	2	0	80	1 320	6,1%
	M	309	392	18	4	723	1 832	39,5%
	Saldo	-300	-323	-16	-4	-643	-512	
2 003	X	21	102	4	1	128	1 590	8,1%
	M	284	348	17	4	653	1 692	38,6%
	Saldo	-263	-246	-13	-3	-525	-102	
2 004	X	59	143	15	1	218	2 195	9,9%
	M	295	487	19	4	805	1 888	42,6%
	Saldo	-236	-344	-4	-3	-587	307	
2 005	X	86	189	19	2	296	2 752	10,8%
	M	391	514	23	5	933	2 343	39,8%
	Saldo	-305	-325	-4	-3	-637	409	
2006 (p)	X	85	170	26	1	282	4 069	6,9%
	M	445	572	24	6	1 047	2 809	37,3%
	Saldo	-360	-402	2	-5	-765	1 260	
2007 (a)	X	26	44	8	1	79	1 650	4,8%
	M	202	279	17	3	501	1 271	39,4%
	Saldo	-176	-235	-9	-2	-422	379	

Poznámky:
(p): předběžná data
(a): období Leden - Květen 2007

Zdroj: Instituto Nacional de Estadística - INE [Národní statistický úřad]; Instituto Boliviano de Comercio Exterior - IBCE [Ministerstvo zahraničních věcí Bolívie]

Smlouva s částečnou působností o vzájemném ekonomickém doplnění (Bolívie – Chile)

Smlouva s částečnou působností č. 22 (AAP.CE 22) o vzájemném ekonomickém doplnění mezi Bolívií a Chile vstoupila v platnost 1. července 1993 v nejednoznačně definované podobě, vymezující okolo 200 bolivijských produktů vstupujících na Chilský trh, na které se vztahovalo „nulové clo"; a naopak 115 artiklů chilského původu liberalizovaných ze strany Bolívie.

V rámci „IV. Schůze administrativní komise AAP.CE 22" (7/7/1997) se Bolívie a Chile, v rámci VII. Dodatku k AAP. CE 22, dohodly na ustanovení nových celních preferencí v oblasti vzájemných obchodních vztahů, kde Bolívie liberalizovala okolo 305 chilských produktů a Chile rozšířilo oblast zvýhodnění na 406 druhů bolivijských produktů. Dále se podařilo rozšířit kvóty u klíčových produktů bolivijské exportní nabídky (sója a výrobky z ní). V současnosti Chile v rámci XXIX. Summitu MERCOSUR prohloubilo AAP.CE 22, když jednostranně Bolívii uvolnilo 100% všech jí vyvážených produktů s výjimkou jmenovitě uvedených 8 artiklů, které Chile považuje za „citlivé" (cukr, pšenice, pšeničná mouka) – rafinovaný cukr přitom vstupuje bez zdanění v rámci kvóty 6 tisíc tun za rok. K tomuto rozšíření došlo v rámci XV. Dodatku k AAP.CE 22, platného od 8. 12. 2006. Bolívie si naopak zachovává úlevu ve smyslu „nulového cla" jen pro zmiňovaných 305 druhů zboží.

Aspekt posledně zmiňovaného dodatku, který stojí za uvedení je, že: „Chile otevře Bolívii svůj trh pro jakýkoliv produkt s výjimkou oněch 8 výslovně uvedených, aniž by recipročně požadovalo po Bolívii obdobný krok". Jednoduše to tedy znamená, že Bolívie není nucena otevřít Chile svůj trh. Co se týče omezení pro vstup bolivijských produktů na chilský trh, ty jsou do značné míry spojeny s vysokými hygienickými požadavky u produktů rostlinného původu a potravin, které brání a budou bránit vstupu národních bolivijských produktů.

<u>Obchodní vztahy Bolívie a Chile</u>

Formální obchodní vztahy mezi Bolívií a Chile jsou poznamenány chronickou nerovnováhou mezi vývozy a dovozy v neprospěch Bolívie, což se odráží v permanentním deficitu vzájemné obchodní bilance během celého období let

2000 – 2011. Průměrné prodeje se v tomto období vyšplhaly sotva k 65 miliónům USD. Za rok 2008 dosáhlo saldo obchodní bilance deficitu 273 miliónů USD, nejvyšší částky ze všech po sobě následujících 11 letech (*viz. Tab 4.13*).

Tab 4.13: Vývoj obchodních vztahů s Chile v letech 2000-2011 (v miliónech USD)

Země/Rok		Chile	Bolívie Celkem	Chile/Bolívie (v %)
2 000	X	26	1 246	2,1%
	M	170	1 977	8,6%
	Saldo	-144	-731	
2 001	X	23	1 226	1,9%
	M	145	1 708	8,5%
	Saldo	-122	-482	
2 002	X	30	1 320	2,3%
	M	126	1 832	6,9%
	Saldo	-96	-512	
2 003	X	43	1 590	2,7%
	M	125	1 692	7,4%
	Saldo	-82	-102	
2 004	X	47	2 195	2,1%
	M	111	1 888	5,9%
	Saldo	-64	307	
2 005	X	37	2 752	1,3%
	M	162	2 343	6,9%
	Saldo	-125	409	
2006	X	60	4 088	1,5%
	M	236	2 925	8,3%
	Saldo	-176	1 163	
2007	X	57	4 822	1,2%
	M	228	3 587	6,4%
	Saldo	-171	1 235	
2008	X	78	6 933	1,2%
	M	351	5 100	6,9%
	Saldo	-273	1 833	
2009	X	75	5 400	1,4%
	M	247	4 577	5,4%
	Saldo	-172	823	
2010	X	86	6 966	1,3%
	M	304	5 393	5,7%
	Saldo	-218	1 573	
2011	X	150	9114	0,17%
	M	308	7 672	4,0%
	Saldo	-158	1 442	

Zdroj: Instituto Nacional de Estadística - INE [Národní statistický úřad]; Instituto Boliviano de Comercio Exterios - IBCE [Ministerstvo zahraničních věcí Bolívie]

Během roku 2011 vyexportovala Bolívie do Chile na 327 produktů v celkové hodnotě dosahující 150 miliónů USD[437]. Mezi nejdůležitější produkty patřily: surová nafta, sójový protein, slunečnicový protein, ethylalkohol, cín (nezpracovaný), palmičky v konzervě, nábytek, pivo.

[437]IBCE: *Bolivia le compra a Chile seis veces más de lo que le vende* (internetový článek), Bolívie, 18/5/2012. Dostupný: http://www.ibce.org.bo/principales_noticias_bolivia/18052012/noticias_el_diario_bolivia.asp?id=29636

Importy z Chile dosáhly za rok 2011 hodnoty 308 miliónů amerických dolarů. Ve srovnání s rokem 2000 (170 milióny USD) se jedná o 81% nárůst. Mezi hlavní produkty, z celkových 1.798 dovážených položek, patří: nafta, suroviny pro výrobu nápojů, léky, tiskařský papír, dusičnan amonný, ad.

Dohoda o volném obchodu mezi Bolívií a Mexikem

Dohoda o Volném obchodu uzavřená mezi Bolívií a Mexikem (označována jako AAP.CE 31) byla podepsána 10. září 1994 a zapsána v rámci Latinskoamerického integračního společenství jako *Smlouva s částečnou působností č. 31, o Vzájemném ekonomickém doplnění*. Povahou je tato smlouva obdobou Severoamerické dohody o volném obchodu (NAFTA), kromě ujednání o zboží zahrnuje i oblasti služeb, investic, duševního vlastnictví, řešení sporů, státních nákupů, původu a celních postupů. Platná je od 1. ledna 1995. Dohoda ukládala vytvořit maximálně ve lhůtě 15 let (tj. do konce r. 2009) Zónu volného obchodu a obsahovala závazky ve všech ostatních oblastech mezinárodního obchodu[438]. Přesto, že do oblasti produktů spadají všechny vyvážené artikly, dohodly se obě strany na určitých výjimkách týkajících se výrobků citlivých pro jednu či druhou stranu, což pro bolivijské exporty představovalo značné omezení, jelikož převážná část exportní nabídky produktů zemědělského původu a drůbeže Bolívie není součástí Liberalizačního programu. Tato skutečnost byla zároveň jedním z hlavních důvodů, proč objem prodejů na tento trh dosahuje tak nízkých hodnot.[439]

Ačkoliv byl obchodní liberalizační program zcela splněn, je třeba poukázat na neexistenci podstatnější diversifikace struktury exportů. Pokroku nebylo navíc dosaženo ani v oblastech výhod a závazků odvozených od pravidel obchodu se službami, státních nákupů, duševního vlastnictví a investic. Mexický trh také představuje značný potenciál pro bolivijské exporty hovězího masa, cukru, textilu a konfekce. K jeho využití by však bylo potřeba domluvit se na nové podobě Dohody o volném obchodu a zaimplementovat patřičné celní výhody a uvolnění pravidel původu.

---

[438] *„Od 1. 1. 2009 bylo dosaženo všech cílů stanovených v původní dohodě – plně funguje bilaterální Zóna volného obchodu, prostřednictvím které je více než 98% všech exportů domácích produktů směřujících do Mexika osvobozeno od cla.„* http://www.ibce.org.bo/asistencia-tecnica/aap_ce31.pdf

[439] Insituto Boliviano de Comercio Exterior "IBCE", Revista especializada Nro. 154 „Comercio Exterior", *Análisis del Comercio Exterior de Bolivia y Aprovechamiento de Acuerdos Preferenciales,* Santa Cruz de la Sierra – Bolívie, 6/2009. str. 13.

Obchodní vztahy mezi Bolívií a Mexikem

Formální obchodní vztahy mezi Bolívií a Mexikem jsou pro Bolívii deficitního rázu, což se v průběhu let 2000 – 2011 odrazilo v permanentním schodku vzájemné obchodní bilance ve prospěch Mexika. *Viz Tab. 4.14*.

Tab. 4.14: Vývoj obchodních vztahů s Mexikem v letech 2000-2011 (v miliónech USD)

Země/Rok		Mexiko	Bolívie Celkem	Mexiko/Bolívie (v %)
2 000	X	6	1 246	0,5%
	M	48	2 020	2,4%
	Saldo	-42	-774	
2 001	X	8	1 226	0,7%
	M	38	1 708	2,2%
	Saldo	-30	-482	
2 002	X	18	1 320	1,4%
	M	33	1 832	1,8%
	Saldo	-15	-512	
2 003	X	20	1 590	1,3%
	M	35	1 692	2,1%
	Saldo	-15	-102	
2 004	X	20	2 195	0,9%
	M	36	1 920	1,9%
	Saldo	-16	275	
2 005	X	20	2 867	0,7%
	M	51	2 440	2,2%
	Saldo	-31	427	
2006	X	21	4 088	0,5%
	M	49	2 925	1,7%
	Saldo	-28	1 163	
2007	X	30	4 822	0,6%
	M	62	3 587	1,7%
	Saldo	-32	1 235	
2008	X	37	6 933	0,5%
	M	109	5 100	2,2%
	Saldo	-72	1 833	
2009	X	27	5 400	0,5%
	M	97	4 577	2,2%
	Saldo	-70	823	
2010	X	32	6 966	0,5%
	M	127	5 393	2,4%
	Saldo	-95	1 573	
2011	X	53	9114	0,6%
	M	187	7 672	2,5%
	Saldo	-134	1 442	

Zdroj: Instituto Nacional de Estadística - INE [Národní statistický úřad]; Instituto Boliviano de Comercio Exterior - IBCE [Ministerstvo zahraničních věcí Bolívie]

V průběhu let 2000 – 2011 dosáhly bolivijské prodeje na mexický trh růstu 47 miliónů USD, tedy téměř osminásobku původní hodnoty z r. 2000 (6 miliónů USD).

Analýza za rok 2011 potvrzuje zásadní podíl přírodních zdrojů na exportech. Pět nejvýznamnějších komodit se na silně koncentrovaných vývozech podílelo z 91,67%. Jednalo se o: cín, stříbro, olovo, oxidy antimonu, dřevěné latě[440]. Co se importů z Mexika týče, ty ve sledovaném období nezaznamenaly významnější změnu. Během posledního roku dosáhly dovozy 187 miliónů amerických dolarů. Mezi nejvýznamnější položky patřily nákupy technologického zařízení a industriálních vstupů[441].

Smlouva o vzájemném ekonomickém doplnění (Bolívie – Kuba)

Smlouva s částečnou působností č. 47 (AAP.CE 47), o vzájemném ekonomickém doplnění podepsaná Bolívií a Kubou je platná s účinností od 22. srpna 2001, čímž nahradila Smlouvu s částečnou působností č. 34, uzavřenou v rámci 25. odstavce Dohody z Montevidea v r. 1980. Podnětem vzniku této dohody bylo opětovné připojení Kuby k Latinskoamerickému integračnímu společenství (k 26. srpnu 1999), což vyvolalo vzájemnou potřebu přednastavení společných preferencí. [442] Dohoda je značně malého rozsahu – s méně než stovkou preferencí se 100% osvobozením pro každou z obou zemí. Čistě politické důvody vedoucí k jejímu uzavření se tak odráží v prakticky nulovém využití vzájemných obchodních preferencí.

V listopadu 2004 se v hlavním městě Kuby La Havana uskutečnilo setkání Administrativní komise AAP.CE 47, na kterém byly identifikovány kroky k podpoře obchodních vztahů mezi oběma zeměmi, zejména v oblastech jako turistika, zemědělství, botanicko-sanitárních, zoo-sanitárních a technických norem, to vše s ohledem na možnost formulování Dodatku ke smlouvě. Zároveň se mělo na paměti, že před jakýmkoliv vyjednáváním o rozšíření a prohloubení vzájemných preferencí bylo zapotřebí realizovat společnou analýzu identifikující produkty,

[440] Instituto Nacional de Estadísticas (Národní statistický úřad): Ekonomické statistiky. Dostupné: http://www.ine.gob.bo/
[441] Národní statistický úřad…cit. zdroj.
[442] Menacho, A., Saucedo, A.: Análisis *del Comercio Exterior de Bolivia y Aprovechamiento de Acuerdos Preferenciales*. Santa Cruz – Bolívie, Instituto Boliviano de Comercio Exterior, 12/2008. str. 109.

které by reálně mohly podpořit růst obchodních vztahů mezi oběma zeměmi a, bude-li to možné, i určit kroky vedoucí k vzájemnému produkčnímu a technologickému doplnění. Toto sblížení mezi Bolívií a Kubou však dosud nezaznamenalo viditelného pokroku.

Tab 4.15: Vývoj obchodních vztahů s Kubou v letech 2000-2011 (v miliónech USD)

Země/Rok		Kuba	Bolívie Celkem	Kuba/Bolívie (v %)
2 000	X	0,025	1 246	0,0%
	M	0,648	2 020	0,0%
	Saldo	-0,623	-774	
2 001	X	0,027	1 226	0,0%
	M	0,745	1 708	0,0%
	Saldo	-0,718	-482	
2 002	X	0,000	1 320	0,0%
	M	0,474	1 832	0,0%
	Saldo	-0,474	-512	
2 003	X	0,015	1 590	0,0%
	M	0,433	1 692	0,0%
	Saldo	-0,418	-102	
2 004	X	0,027	2 195	0,0%
	M	0,365	1 920	0,0%
	Saldo	-0,338	275	
2 005	X	0,005	2 867	0,0%
	M	1,364	2 440	0,1%
	Saldo	-1,359	427	
2006	X	0,000	4 088	0,0%
	M	6,435	2 925	0,2%
	Saldo	-6,435	1 163	
2007	X	0,106	4 822	0,0%
	M	6,032	3 587	0,2%
	Saldo	-6,031	1 235	
2008	X	0,558	6 933	0,0%
	M	5,861	5 100	0,1%
	Saldo	-5,860	1 833	
2009	X	0,567	5 400	0,01%
	M	2,579	4 577	0,05%
	Saldo	-2,012	823	
2010	X	2,896	6 966	0,04%
	M	1,519	5 393	0,02%
	Saldo	1,377	1 573	
2011	X	0,356	9114	0,0%
	M	7,260	7 672	0,1%
	Saldo	-6,904	1 442	

Zdroj: Instituto Nacional de Estadística - INE [Národní statistický úřad]; Instituto Boliviano de Comercio Exterios - IBCE [Ministerstvo zahraničních věcí Bolívie]

Obchodní vztahy mezi Bolívií a Kubou

I přes nízkou úroveň obchodní aktivity mezi oběma zeměmi Bolívie v průběhu let 2000 – 2011dosáhla negativního salda obchodní bilance. Výjimkou byl rok 2010, kdy se bilance dostala do černých čísel. Za rok 2011 dosáhl deficit 6,9 mil. USD, což ve srovnání s obdobím roku 2000 představuje nárůst o 6,3 mil. USD (*viz. Tab. 4.15*).

Bilaterální obchodní vztahy mezi Bolívií a Kubou měly pro Bolívii historicky vždy jen okrajový význam a třeba v průběhu roku 2006 objem obchodovaného zboží postupně klesal až do té míry, že hodnota bolivijských exportů na tento trh dosáhla nulové úrovně.

V roce 2011 bylo vyvezeno zboží v hodnotě 356 tisíc USD – jednalo se hlavně o ropné produkty a oblečení. V r. 2010 pomohly k pozitivnímu saldu kromě položek uvedených v r. 2011 i vývozy potravin[443]

Co se importu z Kuby týče, ten byl v r. 2011 tažen zejména nákupem zboží krátkodobé spotřeby, industriálních dodávek a alkoholických nápojů (aguardiente de caña).

Bolívarovská alternativa pro lid naší Ameriky (ALBA) – Dohoda o obchodě mezi národy (TCP)

ALBA byla podepsána 14. prosince 2009 Venezuelou a Kubou s cílem vytvořit alternativu k Dohodám o volném obchodu (TLC, ze španělského „*Tratado de libre comercio*“) a Zón volného obchodu (ALCA, ze španělského „*Área de Libre Comercio de las Américas*“). Dvěma hlavními výraznými podcíli alternativy jsou podpora obchodu a vzájemné spolupráce. Bolívie se k této dohodě přidala 24. dubna 2006 v La Habana na Kubě, a při této příležitosti zároveň s cílem zlepšit vzájemné obchodní vztahy s oběma zeměmi podepsala Dohody o obchodě mezi národy (TCP). 11. ledna 2007 se k této iniciativě přidala i Nikaragujská republika a v následujících letech dále Dominikánská republika, Honduras, Svatý Vincent a Granadinas, Antigua Barbuda a Ekvádor.

[443] Instituto Nacional de Estadísticas (Národní statistický úřad): Ekonomické statistiky. Dostupné: http://www.ine.gob.bo/

Dohoda o obchodu mezi národy je mechanismem, který je spíše než na oblast obchodu orientován na bilaterální spolupráci. Právě proto se, téměř 2 roky po jejím podpisu, dle oficiálních dat exportní čísla oproti očekáváním výrazněji nezměnily, což vytvořilo vlnu frustrace a obav ze strany nejen tradičních exportérů, ale také ze strany rostoucího množství malých producentů v zemi. V případě Kuby nejsou podmínky k podnikání potřebné pro zájemce nijak atraktivní, v případě Venezuely pak znepokojují zejména neustálé legislativní bariéry (převážně na straně Venezuely). Ty se jeví jako problém zejména z důvodu důležitosti tohoto trhu pro bolivijské zemědělsky zaměřené exporty.

Dohoda ALBA je, vzhledem k členství Bolívie v Latinskoamerickém integračním společenství, často terčem kritiky. Místo obchodní smlouvy uzavírané na národní úrovni se pro oživení vzájemných obchodních vztahů mohlo v případě Kuby přistoupit k prohloubení od r. 2001 již existující bilaterální Smlouvy s částečnou působností (č. AAP.CE 47). Obdobně tomu bylo u Venezuely, kde se mohlo navázat na již existující Andskou zónu volného obchodu vytvořenou v rámci Kartaginské deklarace. Na druhou stranu je zmiňován silný politický podtext této iniciativy.

Vývoj obchodních vztahů v rámci "TCP"

Reálné výsledky ALBA/TCP nejsou, po komerční stránce, příliš viditelné. Venezuelský trh byl pro bolivijskou sóju, naopak, velmi důležitý - nyní je však paradoxně z důvodu přítomnosti sóji z USA a Paraguye vysoce konkurenčním. Poté, co se Bolívie nezapojila do ATPDEA (Zákona o podpoře prodeje a vymýcení drog v andské oblasti) – programu USA zaměřeného na vymýcení koky a otevírajícího americký trh pro výrobky z textilu, dřeva, gumy a šperky – se Venezuela nabídla kompenzovat tuto ztrátu otevřením svého trhu pro exporty. Zkušenosti s venezuelským trhem však ukazují na jeho přílišnou komplikovanost a na existenci různých mimocelních překážek. Současná situace je tedy ve srovnání s příležitostmi, které mohl nabídnout severoamerický trh[444], bezpochyby v mnoha ohledech méně příznivá.

[444] Menacho, A., Saucedo, A.: Análisis *del Comercio Exterior de Bolivia y Aprovechamiento de Acuerdos Preferenciales*. Santa Cruz – Bolívie, Instituto Boliviano de Comercio Exterior, 12/2008, str. 320, 321.

Podle dat INE za r. 2011 dosáhly exporty do Venezuely celkem 290 miliónů USD – primárně se jednalo o sóju a textilní produkty. Importy za stejné období dosáhly 525 miliónů USD. Bolívie tak dosáhla značného deficitu. Hlavními importními komoditami byly paliva a oleje a industriální dodávky. Relevantní obchodní vztahy s ostatními zeměmi ALBA - Nikaraguou, Dominikánskou republikou a ostatními karibskými zeměmi – stejně tak s výše analyzovanou Kubou (přes existenci dohod o ekonomické kooperaci v rámci ALADI) neexistují.

Zákon o podpoře prodeje a vymýcení drog v andské oblasti (ATPDEA)

Zákon o podpoře prodeje a vymýcení drog v andské oblasti - nahrazující Zákon o celních preferencích Andského společenství, který umožňoval volný přístup na trh USA pro více než 6000 produktů původem z Bolívie, Kolumbie, Ekvádoru a Peru – vstoupil v platnost 6. srpna 2002 se zpětnou platností od 5. prosince 2001 jako kompenzace úsilí v boji proti výrobě drog v zemích Andského společenství. Zvláštností tohoto nového nástroje pro podporu obchodních vztahů s USA je, že volný vstup na severoamerický trh získaly i produkty, které jej dříve v rámci preferenčního zákona neměly - tak je tomu i v případě konfekčního zboží, produktů z kůže a produktů ropného původu. Zvýhodněné země pak musí na oplátku splnit určité podmínky stanovené Ministerstvem zahraničí USA. Toto jednostranné preferenční ujednání bylo platné až do prosince 2006[445].

Pro rok 2007 přistoupily USA k dočasnému prodloužení tohoto zákona na období 6 měsíců; před vypršením této nastavené lhůty americký kongres odsouhlasil prodloužení na období dalších 8 měsíců, což nicméně Bolívii přivádí na nové rozcestí, kdy – vzhledem k tomu, že si s USA nevyjednala vzájemnou Dohodu o volném obchodu – podléhá dalšímu prodloužení zákona o podpoře prodeje ATPDEA.

ATPDEA dále nebyla prodloužena a 15. 12. 2008 byla Bolívie suspendována, a to na neurčito. V současné době musí Bolívie vsázet už jen na Systém všeobecných preferencí (SGP), jakožto zcela nedostatečnou náhradu, pokrývající jen okolo 3000

[445] Menacho, A., Saucedo, A.: Análisis *del Comercio Exterior de Bolivia y Aprovechamiento de Acuerdos Preferenciales*. Santa Cruz – Bolívie, Instituto Boliviano de Comercio Exterior, 12/2008. str. 125.

produktů (oproti 6000 zahrnutých v ATPDEA – mimo jiné i produkty z textilu a kůže) [446].

Vývoj obchodních vztahů mezi Bolívií a USA

Vývoj obchodních vztahů mezi Bolívií a USA v období 2000 – 2011 je charakteristický sérií oscilací, deficitem v průběhu prvních čtyř období a následným obratem situace od r. 2004 vedoucímu k pozitivnímu obchodnímu saldu. Zvláštnost tohoto trhu je dána typem obchodovaného zboží. Importy sice dosahovaly značné výše, jednalo se ale především o dovozy kapitálových statků, důležitých pro rozvoj průmyslu země; v případě exportů se pak jednalo o manufakturu s velkou přidanou hodnotou.

Za rok 2011 dosáhly bolivijské prodeje do USA hodnoty 876 miliónů amerických dolarů, což je téměř pětinásobek oproti prodejům realizovaným za rok 2000. Důvodem úspěchu a tak dynamického nárůstu exportů do r. 2008 byl zájmem exportujících podniků o vstup na americký trh zaštítěn ze strany celních preferencí obsažených v ATPDEA. V současné době, při neexistenci tohoto zvýhodnění, je růst koncentrován na pouhých 10 komodit, které představují 91% celkových exportů do USA[447]. Jedná se převážně o minerály (cín, zbytky a směsi drahých kovů, stříbro), paliva, para ořechy, quinua, zlaté šperky, ropné produkty a ručně zpracované výrobky ze dřeva. [448]

Dovoz amerického zboží do Bolívie se v období 2000 – 2011 vyznačoval značnou oscilací – v letech 2001 - 2004 nezaznamenal významnějších hodnot a výraznějšího nárůstu dosáhly až za poslední období, kdy se nákupy vyšplhaly na částku 865 miliónů USD, což ve srovnání s rokem 2000 (431 miliónů USD) představuje 100% nárůst. Seznam dovážených artiklů čítá 3.665 produktů původem z USA. Mezi desítku obratově nejvýznamnějších produktů za rok 2011 patří: stroje k těžbě

[446] Banús Vidal, Shirley Consuelo: *Dopad zákona o podpoře andského obchodu a boje proti drogám v Bolívii - Analýza současné situace* , ACTA OECONOMICA PRAGENSIA, 4/2009.
[447] V r. 2006, vykázalo 32 exportních artiklů směřující na americký trh obrat větší než jeden milión USD a tyto se na celkových vývozech do USA v souhrnu podílely z 96%. Mezi deset produktů s největším obratem se zařadily: cín (94 miliónu USD), bižuterie (73 miliónů USD), surová nafta (30 miliónů USD), dřevěné dveře (16 miliónů USD); para ořechy (15 miliónů USD), dřevěné latě (13 miliónů USD), wolfram (12 miliónů), bavlněné košile (11 miliónů USD), benzín (10 miliónů USD) a trička (8 miliónů USD).
[448] Instituto Nacional de Estadísticas (Národní statistický úřad): Ekonomické statistiky. Dostupné: http://www.ine.gob.bo/

minerálů, zlato ve formě polotovaru, kompresory, automobily, plynové turbíny, jiné stroje, dieselové motory, letadla, součásti k sondovacím a vrtacím strojům a přísady do olejů a maziv.

Tab. 4.16: Vývoj obchodních vztahů s USA v letech 2000-2011 (v miliónech USD)

Země/Rok		USA	Bolívie Celkem	USA/Bolívie (v %)
2 000	X	193	1 246	15,5%
	M	431	2 020	21,8%
	Saldo	-238	-774	
2 001	X	158	1 226	12,9%
	M	313	1 708	18,3%
	Saldo	-155	-482	
2 002	X	171	1 320	13,0%
	M	310	1 832	16,9%
	Saldo	-139	-512	
2 003	X	211	1 590	13,3%
	M	309	1 692	18,3%
	Saldo	-98	-102	
2 004	X	332	2 195	15,1%
	M	260	1 920	13,8%
	Saldo	72	275	
2 005	X	385	2 867	14,0%
	M	324	2 440	13,8%
	Saldo	61	427	
2006	X	360	4 088	8,7%
	M	345	2 925	12,1%
	Saldo	15	1 163	
2007	X	414	4 822	7,7%
	M	408	3 587	12,7%
	Saldo	6	1 235	
2008	X	487	6 933	7,02%
	M	552	5 100	10,8%
	Saldo	-65	1 833	
2009	X	471	5 400	8,7%
	M	628	4 577	13,7%
	Saldo	-157	823	
2010	X	691	6 966	10%
	M	713	5 393	13,2%
	Saldo	-22	1 573	
2011	X	876	9114	9,6%
	M	865	7 672	11,27%
	Saldo	11	1 442	

Zdroj: Instituto Nacional de Estadística - INE [Národní statistický úřad]; Instituto Boliviano de Comercio Exterios - IBCE [Ministerstvo zahraničních věcí Bolívie]

Systém všeobecných preferencí

Systém všeobecných preferencí (GSP) je soubor zvýhodnění poskytovaný rozvinutými zeměmi zemím rozvojovým ve formě snížení a úlev na importních clech respektujících dočasný, nereciproční a nediskriminační charakter. Tento systém vznikl v r. 1968 na druhé konferenci OSD o Obchodu a Rozvoji.

V roce 2005 navrhla Evropská komise novou definici a uspořádání systému, který pod novým označením „GSP Plus" nahradil předchozí „GSP Drugs" (platný v letech 1990-2005). GSP Plus je systémem pobídek určených rozvojovým zemím, jež je součástí nového Systému všeobecných preferencí EU zamýšleného pro období let 2006 – 2015. Tento systém vydržel beze změny až do r. 2008, kdy bylo vydáno mimořádné nařízení týkající se bolivijských exportů, rušící zcela nebo částečně celní poplatky u 300 nových produktů, čímž se celkový počet artiklů vstupujících na evropský trh v rámci preferenčního režimu zvýšil na 7.200. GSP Plus je platný od července 2005 do r. 2015. Proto, aby byla Bolívie do nového mechanismu zařazena, bylo vykonáno značné úsilí k tomu, aby Národní kongres ratifikoval dvě mezinárodní úmluvy: Úmluvu Mezinárodní organizace práce (C29) o nucené nebo povinné práci a Úmluva o prevenci a potrestání zločinu genocidy.

Vývoj obchodních vztahů mezi Bolívií a EU

Na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie, dosáhla obchodní bilance Bolívie s EU v roce 2011 přebytku ve výši 113 miliónů USD. Tato pro Bolívii pozitivní tendence je viditelná od r. 2007. Mezi hlavními důvody tohoto trendu může být vstup v platnost GSP Plus (rozšiřující škála produktů osvobozených od cla) nebo růst mezinárodních cen minerálů. Pět hlavních exportních artiklů se na bolivijských vývozech do EU v r. 2011 podílelo z 76%. Jednalo se o: zinek (33,71%), stříbro (20,31%), para ořechy (11,19%), cín (5,83%) a olovo (4,92%). I zde je tedy zjevná silná koncentrace několika málo produktů – zejména minerálů.

Data INE týkající se exportů Bolívie do ČR uvádějí za r. 2010 pouze hodnotu 112 624 USD (z 97% se jednalo o para ořechy; zbytek nápoje), pro rok 2011 pak pouhých 9 832 USD, výhradně z prodejů ostatních minerálů. Tato data nicméně

překvapivě nesedí na data získaná z ČSÚ (*viz Kapitola 6*), což indikuje, že při vstupu bolivijských produktů na evropský trh dochází k jejich reexportu do ČR.

<u>Tab 4.17:</u> Vývoj obchodních vztahů se EU v letech 2000-2011

(v miliónech USD)

Země/Rok		Velká Británie	Belgie	Itálie	Německo	Španělsko	Francie	Rakousko	...	Česká republika	EU	Bolívie Celkem	EU/Bolívie (v %)
2000	X	168	41	17	13	3	2	0		0	251	1 246	20,1%
	M	10	7	43	40	52	13	3		2	226	2 020	11,4%
	Saldo	157	35	-26	-26	-48	-11	-2		-2	25	-774	
2001	X	71	14	13	8	6	3	0		0	137	1 226	11,2%
	M	14	7	30	37	27	17	2		1	163	1 708	9,5%
	Saldo	-57	7	-16	-30	-21	-14	-1		-1	-25	-482	
2002	X	32	9	14	6	5	4	1		0	96	1 320	7,2%
	M	12	7	24	32	24	20	2		1	152	1 832	8,3%
	Saldo	20	1	-11	-25	-19	-16	-1		-1	-56	-512	
2003	X	34	16	16	7	6	5	2		0	111	1 590	7,0%
	M	14	8	21	37	24	20	2		1	146	1 692	8,6%
	Saldo	21	8	-6	-30	-18	-15	0		-1	-35	-102	
2004	X	53	33	15	10	10	6	2		0	161	2 195	7,3%
	M	11	7	19	37	27	22	3		1	163	1 920	8,6%
	Saldo	42	26	-3	-27	-17	-16	-1		-1	-2	275	
2005	X	59	22	15	15	15	8	3		0	162	2 867	5,9%
	M	20	9	23	48	36	31	4		1	224	2 440	9,6%
	Saldo	39	13	-8	-33	-21	-23	0		-1	-62	427	
2006	X	79	61	24	15	11	9	8		0	243	4 088	6,0%
	M	18	14	25	67	39	32	3		1	260	2 925	8,9%
	Saldo	61	47	0	-52	-28	-23	5		-1	-17	1 163	
2007	X	106	132	29	15	28	12	7		0	394	4 822	8,2%
	M	19	13	31	85	54	30	5		2	334	3 587	9,3%
	Saldo	87	119	-2	-70	-26	-18	2		0	60	1 235	
2008	X	90	157	23	24	46	13	8		0	436	6 933	6,3%
	M	23	18	45	92	55	57	12		2	430	5 100	8,4%
	Saldo	67	139	-22	-68	-9	-44	-4		-2	6	1 833	
2009	X	74	190	18	20	97	15	2		0	496	5 400	9,2%
	M	29	16	44	98	49	43	7		2	413	4 577	9,0%
	Saldo	45	174	-26	78	48	-28	-5		-2	83	823	
2010	X	102	384	27	30	60	17	5		0	693	6 966	9,9%
	M	32	20	68	111	62	86	11		3	490	5 393	9,1%
	Saldo	70	364	-41	81	-2	-69	-6		-3	203	1 573	
2011	X	156	376	39	50	94	18	4		0	805	9114	8,8%
	M	44	29	92	141	89	46	15		5	692	7 672	9,0%
	Saldo	112	347	-53	-91	5	-28	-11		-5	113	1 442	

<u>Zdroj:</u> Instituto Nacional de Estadística - INE [Národní statistický úřad]; Instituto Boliviano de Comercio Exterior - IBCE [Ministerstvo zahraničních věcí Bolívie]

Z EU bylo do Bolívie dovezeno zboží v hodnotě 692 miliónů amerických dolarů, což ve srovnání s rokem 2000 představuje 207% procentní nárůst. Mezi pět hlavních dovozních komodit patřily: kapitálové statky (30%, mimo dopravních prostředků), industriální dodávky (18%), díly a příslušenství dopravních prostředků (14%), ostatní dopravní prostředky pro průmyslové využití (12%). Tyto komodity reprezentují 86% z celkových importů z EU a indikují vysokou poptávku Bolívie po industriální technologii a dodávkách.

Importy z ČR dosáhly v r. 2011 dle INE 4 997 401 USD. Mezi nejdůležitější patřily: chemické a farmaceutické produkty (42,39%), průmyslové stroje (11,73%), částečně zpracované suroviny (8,82%) a ostatní vybavení pro průmysl (6,41%).

4.4 Závěr

Bolívie nedokázala překonat svou zaostalost a závislost na dalších zemích, přestože je to země s ohromnými příležitostmi pro výrobu a rozvoj. Způsob, jakým se v minulosti zapojovala do mezinárodního obchodu, je příčinou dané situace a jejím důsledkem je současná zranitelnost na zahraničních trzích. S tím souvisí také vládní politiky, které byly uplatňovány během fungování republiky.

Hospodářství Bolívie v minulosti bezprostředně záviselo na nerostech, například cínu, a v současné době je úzce spojené s ropnými produkty a jinými minerály (zinek, olovo, stříbro). S tím také souvisí silná závislost trhu na výkyvech mezinárodních cen takových komodit. Zároveň se z Bolívie stal čistý dovozce téměř všech skupin statků (nerostně zdroje, suroviny pro výrobu, kapitál), které financuje devizami získanými z vývozů a zahraničních půjček.

Protože veřejná politika není schopná podporovat vývozní aktivitu Bolívie, nevznikly podmínky pro rozvoj širokého potenciálu přírodních zdrojů, kterými země oplývá (např. lithium). Bolivijský vývoz byl navíc doslova postižen státními podporami, které pro něj vytvořily velmi špatné podmínky na zahraničních trzích. Tam musel čelit skutečným státním systémům podpory, což v několika následujících desetiletích způsobilo stagnaci. Díky novému vládnímu přístupu prezidenta Evo Moralese a nárůstu mezinárodních cen nerostů a plynu vzrostl

stagnující vývoz z úrovně 2 miliard ročně na částku přesahující 8 miliard dolarů ročně, přičemž tato částka stále roste.

Právní jistota, infrastruktura, přístup k financování, technologie, informovanost a kvalifikace, zjednodušení byrokracie, podpůrná politika či modernizace veřejné správy jsou všechno faktory ovlivňující konkurenceschopnost, do kterých by se měl stát zapojit. Jak už bylo uvedeno dříve, je třeba posilnit výrobní řetězce zajišťující konkurenceschopnost a vytvořit Výbor pro vývoz.

Na základě statistické analýzy celkového dovozu a vývozu za rok 2011 můžeme tvrdit, že největším přínosem jsou pro Bolívii regionální dohody s uskupeními MERCOSUR a Společenství andských zemí. Za prvé, protože jde o největší dovozce plynu, a za druhé, protože nakupují průmyslově zpracované výrobky z olejnin, například potravinové oleje (*viz Příloha č. 15*).

Taktéž výsledky analýzy podle jednotlivých kontinentů (*viz Příloha č 15*) potvrzuje, že největším dovozcem nerostných produktů Bolívie je Asie, konkrétně Japonsko, Jižní Korea a Čína. Podpis nových či obnova stávajících obchodních dohod s těmito zeměmi jsou pro Bolívii nesmírně významné.

Kapitola 5

ZÁKLADNÍ RYSY OBCHODNÍ POLITIKY MEZI EU, LATINSKOU AMERIKOU, ANDSKÝM SPOLEČENSTVÍM NÁRODŮ A BOLÍVIÍ

Latinská Amerika a Evropská unie vytváří společenství s téměř miliardou obyvatel, kteří jsou od nepaměti vzájemně propojeni historickými a kulturními svazky. V současné době je EU největším zahraničním investorem v Latinské Americe, předním dodavatelem kapitálu v regionu, stejně jako nejvýznamnějším obchodním partnerem řady z těchto zemí. V tomto smyslu významně přispěla ke zlepšení politického dialogu mezi oběma regiony uskutečněná setkání na nejvyšší úrovni mezi EU a Latinskou Amerikou/Karibikem (*Rio 1999, Madrid 2002, Guadalajara 2004, Lima 2008, Madrid 2010 a následující se bude konat v Chile v roce 2012*).

Během více než desetiletí soustředila EU svou strategii pro Latinskou Ameriku a Karibik na dosažení růstu obchodu a investic v celém regionu a na vytvoření užších vztahů na úrovni regionálních organizací. Toto je i případ vztahů s Andským společenstvím národů (CAN), jehož hlavním nástrojem se stal Systém všeobecných preferencí (GSP)[449], pro který je charakteristická jednostrannost, podmíněnost a dočasnost. Kooperační programy podporovaly, mimo jiné, i užší spolupráci a rozvoj CAN. V tomto smyslu EU s každým členským státem CAN vypracovala strategické plány bilaterálního charakteru, jejichž cílem bylo pomoci překonat existující asymetrie a zvýšit efektivitu integrace jednotlivých zemí.

Hlavní cílem této kapitoly je charakteristika základních rysů obchodní politiky mezi EU a Andským společenstvím národů**.**

Po této charakteristice se podíváme na některé specifické cíle, kterými jsou:

- Zhodnocení úrovně vztahu mezi EU a Latinskou Amerikou.
- Analýza vztahů na úrovni regionálních organizací EU – CAN.
- Rozbor bilaterální strategie mezi EU a CAN.

[449] Generalised System of Preference (Systém všeobecných preferencí)

- Identifikace klíčových rysů ve vztazích mezi EU a Bolívií.

5.1 Vztahy mezi EU a Latinskou Amerikou

Vztahy Evropské unie (EU) s Latinskou Amerikou a karibskými zeměmi byly navázány v roce 1960. Postupně se tyto vztahy zlepšily zejména díky četným dohodám o spolupráci, které byly založeny na třech pilířích: ekonomické spolupráce, institucionalizace politického dialogu a posílení obchodních vztahů. Právě z tohoto důvodu zaujímá EU pozici vedoucího dárce v regionu, hlavního investora a druhého nejdůležitějšího obchodního partnera.[450] S cílem zlepšování bilaterální spolupráce na regionální (EU-Latinská Amerika) úrovni byla vytvořena dvě základní fóra pro politický dialog, která rozebereme v následujícím textu.

5.1.1 Summit EU- Latinská Amerika a karibské země a „strategické partnerství“

Od roku 1999 až dodnes se uskutečnilo 5 summitů, v jejichž rámci byla diskutována odlišná témata zaměřená na posílení budoucí spolupráce obou stran. *Tab. 1.10 kapitoly 1* shrnuje to nejdůležitější z každého summitu.

5.1.2 Skupina “EU-Rio”

Země Latinské Ameriky vytvořily v roce 1986 fórum pro politické otázky nazvané “Skupina EU-Rio”, jež mělo usnadnit diskusi o tématech, která by přinesla užitek oběma stranám.[451] Skupina EU-Rio je nejen důležité dvouregionální fórum pro politické otázky, ale i jeden z hlavních nástrojů sloužících k upevnění tohoto vztahu. Poslední summit tohoto fóra se uskutečnil v Praze (v květnu roku 2009). V Latinské Americe země spolupracují v rámci tří hlavních regionálních seskupení: MERCOSUR (*Společný trh jihu*), SICA (*Integrační systém Střední Ameriky*) a *Andské společenství národů* (CAN). Specifický bilaterální dialog EU zahájilo s Mexikem a Chile, a také podepsalo komplexní obchodní dohody s Peru a Kolumbií.

Tab. 5.1 ukazuje přehled nejdůležitějších úspěchů, které byly mezi EU a těmito regionálními seskupeními dosaženy.

---

[450] Webová stránka: “EUROPA”, “Vztahy EU s Latinskou Amerikou”, 7/ 2006, dostupné: http://ec.europa.eu/
[451] Webová stránka: “EUROPA”, “Vztahy EU s Latinskou Amerikou”, 7/ 2006, dostupné: http://ec.europa.eu/

Tab. 5.1: Specificky zaměřené dialogy

EU – MERCOSUR	1992: EU s MERCOSUR podepsala dohodu o poskytnutí technické a institucionální podpory při rozvoji struktury organizace; 1996: byla podepsána další důležitá smlouva upravující meziregionální systém spolupráce; v současné době EU s MERCOSUR vyjednává o dohodě o ekonomické a politické asociaci; 2010: rozhodlo se o návratu k jednání o Asociační dohodě mezi EU a MERCOSUR.
EU – SICA	1993: došlo k podepsání dohody o systému spolupráce zaměřeném zejména na udržitelný růst a regionální integraci; 2003: byla podepsána dohoda o novém politickém dialogu a spolupráci, který má posílit stávající ekonomický dialog a spolupráci; 2004: EU uskutečnila první krok k Asociační dohodě, spočíval ve společném zhodnocením středoamerické regionální integrace; 2006: na Vídeňském summitu započalo vyjednávání o Asociační dohodě, včetně Zóny volného obchodu mezi EU a Střední Amerikou; 2010: Podpořen závěr jednání mezi EU a Střední Amerikou.
EU – CAN	1983: podepsání první Rámcové dohody o spolupráci; 1993: podepsání druhé Rámcové dohody o spolupráci zahrnující specifické oblasti spolupráce a společenské infrastruktury a služeb; prosinec 2003: podepsání nové Politické smlouvy a Dohody o spolupráci; na Summitu v Guadalajara v květnu 2003 EU a CAN diskutovali o Asociační dohodě; měla by zahrnovat i ujednání o Zóně volného obchodu; v červenci 2006 bylo rozhodnuto o zahájení nutných vnitřních konzultací s cílem uvedení do pohybu vyjednávání o Asociační smlouvě. 2010: Podařilo se vyjednat Dohody o volném obchodu s Kolumbií a s Peru.
EU – Mexiko EU – Chile	v r.1997 podepsaly EU a Mexiko Dohodu o hosp. partnerství, politické koordinaci a spolupráci; v r. 2002 podepsala EU obdobnou dohodu i s Chile; Obě dohody obsahují ujednání o začátku politického dialogu, o spolupráci a navíc o vytvoření zóny volného obchodu ve střednědobém horizontu.

*Zdroj: **"The EU's relations with Latin America"**, http://ec.europa.eu/*

Během let se EU stala **druhým největším obchodním partnerem** Latinské Ameriky. Toto místo si vybudovala zejména díky zájmu o posílení a konsolidaci obchodních vztahů v regionu.

Obr. 5.1: Obchodní vztahy mezi EU a zeměmi Latinské Ameriky a Karibiku za rok 2011

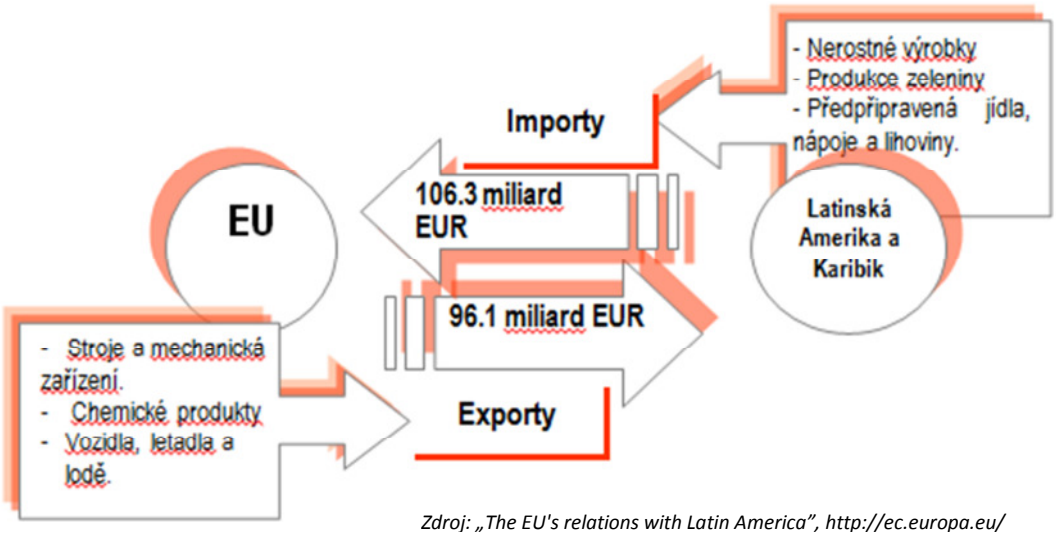

Zdroj: „The EU's relations with Latin America", http://ec.europa.eu/

Obr. 5.1 ukazuje, že obchodní vztahy za rok 2011 skončily pro země Latinské Ameriky a Karibiku v přebytku ve výši 10 miliard EUR. Obdobný trend lze pozorovat i v posledních letech. Příčinou obchodního deficitu ze strany EU je zejména dovoz zemědělských produktů a energie, dále pak přebytky i v dalších sektorech. V zemích Latinské Ameriky a Karibiku je **tradičním vedoucím investorem** EU[452]. Na druhé místo se dostalo USA jen v roce 2004, kdy investice pocházející z USA jemně převážily ty z EU. Evropská investiční banka (EIB) a finanční instituce EU jsou hlavními nástroji, jež tomuto cíli napomáhají.

EU se soustředila nejen na rozvoj obchodu s tímto regionem, ale zároveň i na rozvoj spolupráce na dvouregionální úrovni. Posledním instrumentem, který vzniknul za účelem posílení strategického vztahu mezi regiony z politického, ekonomického a sociálního hlediska, je Regionální strategický dokument (Documento de Estrategia Regional, DER) určující cíle a priority spolupráce s Latinskou Amerikou na období 2007-2013. Pomoc EU dosahuje 3 000 milionů eur a za stejné období může Evropská investiční banka poskytnou úvěry do výše 2 800 milionů eur.[453]

Hlavní priority regionálního plánu 2007-2013

První prioritou regionálního plánování je ***sociální soudržnost*** (snižování chudoby, rozdílů a počtu sociálně vyloučených osob).

Druhou prioritou je ***regionální integrace***, která si klade za cíl podporovat činnosti v rámci sítí vybudovaných v obchodním a investičním prostředí.

Třetí priorita se vztahuje na ***investice do zvyšování kvalifikace pracovníků*** a také vzájemného porozumění.

Za účelem dosažení těchto cílů byla vytvořena řada decentralizovaných programů (*Cooperacion regional*). Jejich ucelený přehled ukazuje *Tab. 5.2*.

---

[452] Webová stránka: "EUROPA", "Vztahy EU s Latinskou Amerikou", 7/ 2006, dostupné: *http://ec.europa.eu/*
[453] Webová stránka: Delegación de la Unión Europea en Bolivia. Dostupné: http://eeas.europa.eu/delegations/bolivia/eu_latin_america/index_es.htm

Tab. 5.2: Programy pro podporu ekonomické spolupráce

Název programu	Popis
AL-INVEST	Podpora (malých a středně velkých) evropských firem k při obchodování s regionem Latinské Ameriky a Karibiku.
ALFA - ERASMUS MUNDUS	Podpora spolupráce v oblasti vyššího vzdělávání.
URB-AL	Vytvoření přímých a dlouhodobých vztahů mezi EU a Latinskou Amerikou.
@LIS	Podpora benefitů plynoucích z využívání informačních technologií.
Alßan	Kooperace v oblasti post-graduálních studijních programů a dalšího vzdělávání
OREAL	Vytvoření sítě s cílem rozvoje lepšího porozumění regionálních a sektorálních problémů.
EUROSociAL	Implementace sociálních politik, jež by přispěly ke snížení rozdlílů mezi bohatými a chudými.
EUrocLIMA	Iniciativa podporuje dvouregionální spolupráci v oblasti klimatických změn, cílem je snížení jejich dopadu a zmírnění neblahých účinků.
LAIF	Usnadnění investic do Latinské Ameriky (LAIF) bylo zřízeno za účelem financování klíčových infrastruktur, které jsou potřebné pro technologický rozvoj, přispívají ke zvyšování konkurenceschopnosti na světovém trhu, zvyšují růstový potenciál a snižují úroveň chudoby.
RALCEA	Latinskoamerická síť výzkumných center pro řízení vodních zdrojů (*Red Latinoamericana de Centros de Conocimiento de Gestion de Recursos Hídricos*) se zaměřuje na podporu těch veřejných politik, které jsou založené na technicko-vědeckých poznatcích z trhu spojeného s vodou. Projekt se snaží o zjednodušení vodní správy a navíc o spolupráci v technických otázkách s tím, že se zasazuje o přijetí politických rozhodnutí.
COPOLAD	Program spolupráce mezi Latinskou Amerikou a EU v oblasti drogových politik.
EURO-SOLAR	Jedná se o iniciativu Evropské komise, která má za cíl snížit chudobu na základě toho, že usnadní přístup izolovaných venkovských komunit, které jsou často bez elektřiny, k obnovitelným zdrojům elektrické energie.

Zdroj: Webová stránka: "EUROPA", "Vztahy EU s Latinskou Amerikou". Dostupné: http://ec.europa.eu/

Dále bylo zavedeno webové rozhraní, prostřednictvím kterého by mohly být prezentovány a rozšiřovány jednotlivé dvouregionální projekty. Humanitární pomoc EU je zaměřena na poskytování pomoci v případě živelných pohrom a v případě nedostatku potravin.

5.2 Vztahy mezi EU a Andským společenstvím národů (CAN)

5.2.1 Andské společenství národů (CAN)

Rokem 1997 vstoupil v platnost Trujillský protokol („Protocolo de Trujillo"), který je považován za důležitý, jednak proto, že jím byl „Andský pakt" změněn na „Andské společenství", čímž byl založen Andský integrační systém (*viz Obr. 5.2*) spolu s novými regionálními institucemi, a jednak proto, že otevřel cestu k rozšíření integračních otázek o ty, které se týkaly výlučně témat komerčního rázu. Výsledkem toho bylo například rozhodnutí o přímé volbě členů Parlamentu Andského společenství a usnadnění volného pohybu osob (ať už prostřednictvím pasu Andského společenství nebo s užitím stávajících národních občanských průkazů). Zároveň byl vytvořen prostor k realizaci velmi ambiciózního integračního projektu vedeného do jisté míry jako soupeření s evropskou zkušeností[454].

Obr. 5.2: ANDSKÉ SPOLEČENSTVÍ NÁRODŮ

Zdroj: www.comunidadandina.org/

Přestože se integrace zpočátku značně protáhla, dostala v průběhu 90. let nový impulz, a to zejména díky andským zemím, které se prostřednictvím programu

[454] Evropská komise: *Regionální strategie pro Andské společenství 2007-2013*, 12/4/2007, str. 20.

liberalizace obchodu a společného cla vůči třetím zemím snažily dosáhnout integrace obchodu. Výsledkem byla od roku 1993 zóna volného obchodu a od roku 1995 celní unie.[455] Přijetí společných norem v různých sektorech, jako zemědělství, duševní vlastnictví, konkurence a nástrojů na ochranu obchodu, vedly k výraznému růstu společenství.

Nové výzvy spojené s globalizací vedly k potřebě prohloubení obchodní integrace prostřednictvím zlepšení Zóny volného obchodu, přijetí jednotné celní politiky a řadě dalších akcí směrovaných k zajištění dobrého fungováni rozšiřujícího se trhu a k pokročilejší etapě integrace. Na summitu v Limě (v červnu 2005) vznesli prezidenti jednotlivých zemí jasný požadavek na definici a přijetí Společné celní politiky a uvedli do chodu další akce, které by umožnily zlepšení Celní unie.[456]

5.2.2 Obchodní systém

Pro vnitřní trh Andského společenství je charakteristických několik poměrně zdlouhavých obchodních směn, jejichž objem neustále roste.[457] Kolumbie je zemí, která na andský trh exportuje nejvíce. Program práce v otázkách vnitřního obchodu se soustřeďuje hlavně na dokončení společného andského trhu. Vzhledem k tomuto cíli již Andské společenství nepovažuje za prioritu vytvořit systém jednotných vnějších cel, protože to současném globalizovaném světě nepovažuje za tak nutné. Naopak se snaží dosáhnout vytvoření společné celní politiky, která by obsahovala flexibilní vymezení externích cel a zrušení národních cel, čímž by zároveň vytvořila mechanizmus usnadňující vyjednávání s třetími zeměmi a regiony.[458]

Peru svůj trh otevřelo k 1. lednu 2006 ostatním členským zemím. Ostatní země měly zrušená veškerá cla vztahující se na zboží a služby obchodované uvnitř Andského společenství (včetně exportů pocházejících z Peru) již od poloviny 90. let.

---

[455] Andská celní unie působí od r.1995, tj. roku, kdy Bolívie, Kolumbie, Ekvádor a Venezuela přijali jednotné clo vůči dovozům pocházejících ze třetích zemí. Díky zvláštním ujednáním pro některé produkty a země byla považována za nedokonalou.
[456] Webovská stránka Andského společenství národů: Dostupná: http://www.comunidadandina.org/comercio.htm
[457] Viz Graf 5.1.
[458] Evropská komise: *Regionální strategie pro Andské společenství 2007-2013*, 12/4/2007, str. 8, 9.

Úplná realizace společného andského trhu zahrnuje rovněž zajištění volného pohybu osob, přijetí společného uspořádání a harmonizaci současné legislativy v oblasti technických norem a předpisů, volného poskytování služeb, hygienických norem, práv duševního vlastnictví atd.

Hlavními vyváženými produkty jsou primární suroviny, což představuje opak k obchodování na vnitřním trhu, kde jsou předmětem obchodování produkty s vysokou přidanou hodnotou.

Před vystoupením Venezuely zaujímalo Andské společenství poměrně významné 29. místo mezi obchodními partnery EU. Celkové importy a exporty představovaly téměř 0,5 % celkového obchodu EU. Nejvýznamnějším partnerem Společenství jsou Spojené státy, hned za nimi pak následuje i EU, která co do přímých zahraničních investic zaujímá výsadní postavení.[459]

Andské společenství se snaží praktikovat „otevřenou" integraci, která je určená myšlenkou, že by sbližování mezi jejími členskými zeměmi nemělo být překážkou vyjednávání CAN, nebo kteréhokoliv jejího člena, a ostatními zeměmi. Důsledkem toho je, že má každá ze členských zemí s ostatními zeměmi odlišné obchodní dohody. Například MERCOSUR představuje významné odbytiště pro Bolívii, zatímco vývozy Peru směřují hlavně do Asie; Kolumbie má zase rozsáhle obchodní vztahy s Mexikem a dalšími zeměmi Střední Ameriky.

5.2.2.1 Zahraniční obchod se zbožím mezi CAN a EU

Představu o dynamice zahraničního obchodu s EU nám mohou dát odhady předložené Generálním sekretariátem Andského společenství (SGCAN). Hodnota exportů do tohoto regionu vzrostla v roce 2011 (35 372 milionů USD) na úroveň 38% vzhledem k předcházejícímu roku (25 617 milionů USD).[460] Andské společenství jako celek představuje pouhých 0,8% zahraničního obchodu EU[461].

[459] Evropská komise: *Regionální strategie pro Andské společenství 2007-2013*, 12/4/2007, str. 9.
[460] Comunidad Andina: *El comercio exterior de Bienes ente la Comunidad Andina y Union Europea, 2002-2011*. Documento Estadístico SG/de 498. 29/3/2012.
[461] Webovská stránka: Evropská komise: *Bilaterální vztahy / Andské země* (informační stránka). Dostupné: *http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/regions/andean/*

Vývozy Andského společenství do 5 hlavních cílových zemí činily v roce 2011 následující hodnoty: 29% podíl do USA, na druhém místě byla EU s 15% podílem, na třetím Čína s 7% podílem, na čtvrtém místě byla CAN s 7% podílem a na pátém MERCOSUR s 6% podílem. V posledních deseti letech bylo saldo zahraničního obchodu příznivé pro CAN. V roce 2011 přesáhlo částku 4 707 milionů USD díky rostoucím obchodním aktivitám Kolumbie a Peru.

Vývozy z andských zemí do EU čítaly celkem 20 040 milionů USD, což představuje v porovnání s předchozím rokem nárůst o 45 %. Za posledních deset let rostly andské vývozy o průměrnou roční míru změny 18 %.

Graf 5.1: Vývoj exportů Andského společenství do EU
(v mil. USD)

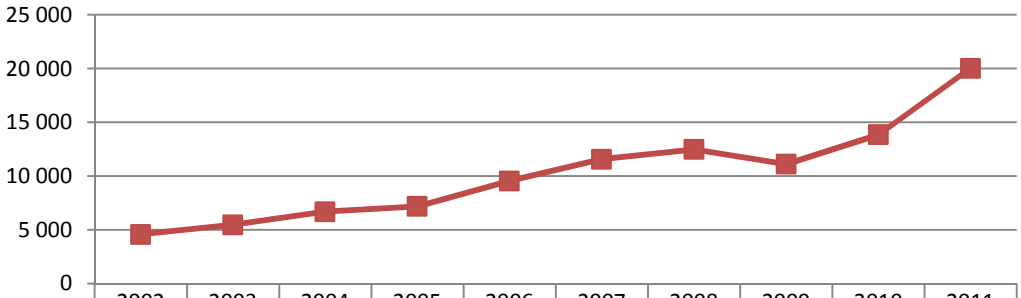

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Exporty	4 586	5 482	6 695	7 191	9 551	11 575	12 488	11 124	13 861	20 040

Zdroj: Andské společenství, Generální sekretariát. Integrovaný systém zahraničního obchodu; rozhodnutí č.501

Kolumbie a Peru patří mezi ty andské státy, které zaznamenaly největší obrat exportu na EU. V roce 2011 narostl vývoz Kolumbie do EU o 8 717 USD, což tvoří plných 49 % celkových andských exportů do tohoto integračního uskupení. Následuje Peru (s 31 %), Ekvádor (16 %) a Bolívie (4 %). Jako v ostatních případech jsou exporty do EU vysoce koncentrované a týkají se jen malého okruhu produktů. Touto zvláštností se vyznačuje obchod se všemi hlavními obchodními partnery. Hlavními vývozními artikly poptávané na evropském trhu jsou: surový zinek a jeho koncentráty, stříbrné nerosty a jejich koncentráty, čerstvé i sušené brazilské ořechy bez (Bolívie); živočišné uhlí, surové minerální oleje či živičné nerosty; nepražená káva (Kolumbie); banány, langusty a krevety, ryby a jejich

produkty (Ekvádor); katody čisté mědi, měděná ruda a její koncentráty, nepražená káva (Peru)[462].

Co se týče importů, jsou pro Andské společenství hlavním zdrojem především trhy USA (22%), Čína (15%), EU (12%), MERCOSURu (11%). Povšimněme si, že Čína předběhla EU v dovozu a nechala ji až na druhém místě. Dovoz z Andského společenství pocházející z EU se v roce 2011 vyšplhal k 15 332 miliónům dolarů. Toto číslo je vyšší o 30 % než v roce 2010. Průměrná míra změny importů andských zemí činila pro sledované období (2002-2011) ročně 16 %.

Graf 5.2: Vývoj importů Andského společenství z EU
(v mil. USD)

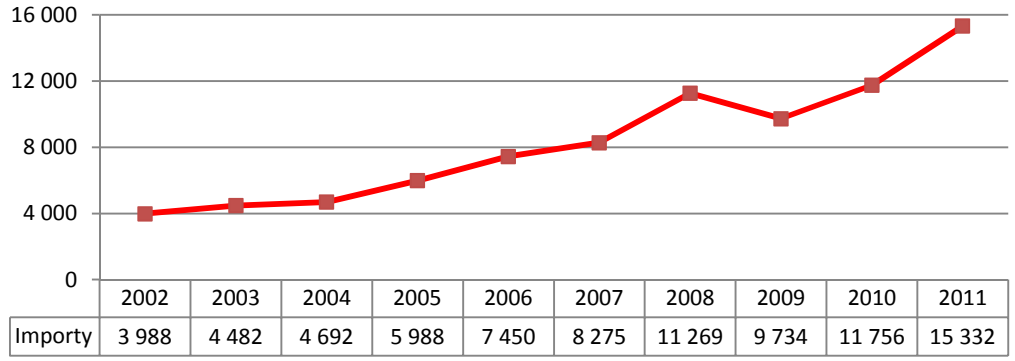

Zdroj: Andské společenství, Generální sekretariát. Integrovaný systém zahraničního obchodu; rozhodnutí č.501

Mezi andskými státy je to Kolumbie, která zaznamenala největší objem dovozu pocházejícího z EU. V roce 2011 byl celkový dovoz země 7 472 milionů dolarů, což je 49% podíl na dovozu všech andských států z Evropské Unie. Následuje Peru (31 %), přičemž podíl Ekvádoru a Bolívie na importech z této části světa je o mnoho menší (16 %, resp. 4 %).

Mezi nejvíce poptávané evropské zboží patří:

- letadla a další vzdušná plavidla, traktory, automobilová vozidla (Bolívie),
- letadla a další vzdušná plavidla, léky a vozidla (Kolumbie),
- léky, nafta, zemní plyn (Ekvádor) a
- letadla a automobilová vozidla (v případě Peru)[463].

[462] Andské společenství, Generální sekretariát: *Integrovaný systém zahraničního obchodu; rozhodnutí č.501*, str. 3-4.

Případné podepsání Asociační smlouvy mezi CAN a EU, jejíž jednání by mělo umožnit lepší přístup andských produktů na evropský trh a větší počet vyvážených produktů prostřednictvím vyšší konkurenceschopnosti. Nicméně tato dohoda ještě nebyla dotažena do konce v rámci regionu, ale zatím jen bilaterálně mezi Peru a Kolumbií, které už dosáhly konečné etapy dohody o volném obchodu[464].

5.2.3 Předmět vyjednávání mezi EU a CAN

V posledních letech se zahraniční vztahy Andského společenství rozšířily. Na summitu v Guadalajaře v květnu 2004 prohlásili předsedové zemí a vlád EU a CAN, že uzavření Asociační dohody mezi oběma regiony zahrnující zónu volného obchodu představuje společný strategický cíl obou uskupení. V rámci přípravné fáze bylo v letech 2005-2006 s úspěchem dovršeno společné zrevidování regionální ekonomické integrace. Jejím cílem bylo zhodnocení dosavadní dosažené úrovně regionální ekonomické integrace CAN. Aby se regionální integrace ještě více podpořila, bylo na rok 2007 zároveň naplánováno zahájení společných vyjednávání.[465]

14. června tohoto roku se uskutečnilo XVII. setkání andské předsednické rady, na němž EU zveřejnila přijetí tří rozhodnutí týkajících se vyjednávání s Andským společenstvím, a to: „stanovuje se dvouletá lhůta k uzavření dohody mezi CAN a EU, budou se brát v úvahu citlivá témata, jak je prezentovaly jednotlivé země a bude se vyjednávat výhradně jako blok, celek.“[466]

Bohužel však došlo k přerušení čtvrtého kola jednání dne 30. 6. 2008, protože Evropská komise prohlásila, že mezi andskými státy neexistuje společný postoj k obchodu, obzvláště pokud jde o udržitelný rozvoj a duševní vlastnictví. Proto se státy rozhodli spolupracovat s Kolumbií a Peru bilaterálně. Bolívie byla při vyjednávání obchodních dohod zdrženlivá z následujících důvodů: předpokládané kompromisy v oblasti služeb, především privatizace veřejných služeb (například vodní sektor); duševní vlastnictví; biodiversita; tradiční znalosti; státní nákupy; a

---

[463] Andské společenství, Generální sekretariát: *Integrovaný systém zahraničního obchodu; rozhodnutí č. 501*, str. 4.
[464] *http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/regions/andean/*
[465] Evropská komise: *Regionální strategie pro Andské společenství 2007-2013*, 12/4/2007, str. 5.
[466] Ministerstvo zahraničního obchodu Bolívie: *Informační buletin č. 323 z 15/6/ 2007*.

vzpírala se podřizování mezinárodnímu arbitrážnímu soudu nebo zahraničním právním systémům.[467] Ze dvou zbývajících pilířů, *spolupráce* a *politického dialogu*, však Bolívie vyloučena nebyla a stále se účastní jednání.

5.2.4 Analýza spolupráce s Evropskou unií

5.2.4.1 Prvotní spolupráce

Evropské společenství započalo své první aktivity v oblasti subregionální kooperace s Andským společenstvím (tehdy označované jako Andský pakt) v 70. letech. Přestože během prvních let nedošlo k významnějšímu nárůstu spolupráce, hrál politický příslib Evropského společenství na poskytnutí pomoci v otázkách andské regionální integrace důležitou roli.

Kooperační aktivity byly zaměřeny zejména na:[468]

- **pomoc při procesu andské integrace**: obecným cílem bylo posílení andských institucí a zlepšení jejich schopnosti v oblastech, za něž byly zodpovědné.
- **pomoc v konkrétních oblastech politiky**: tento typ pomoci měl dvojí cíl: převedení evropských technických znalostí v určitých oblastech a posílení dynamiky spolupráce mezi zeměmi v regionu s cílem nepřímo stimulovat integrační proces.

5.2.4.2 Současná spolupráce

V roce 2002 Evropská komise schválila svou první regionální strategii pro Andské společenství, která trvala pět let (2002-2006). Tato strategie vytyčila dva hlavní cíle: pomoc andské integraci a ochrana „andské zóny míru“. Byla postavena na základě souboru nástrojů, se kterými EU počítá při pomoci v obou těchto oblastech (zejména při politickém dialogu, který s Andským společenstvím udržuje), na specifické obchodní dohodě, která řídí dovozy andského zboží na evropský trh a na kooperačních aktivitách plánovaných pro tento region. Obdobné strategie byly vytvořeny rovněž pro každou andskou zemi. Měly za úkol řídit dvoustranné vztahy mezi nimi a EU a na úrovni Latinské Ameriky jako celku. Při rozhodování o tom,

[467] Instituto Boliviano de Comercio Exterior: „Acuerdos de Bolivia“ *http://www.ibce.org.bo/asistencia-tecnica/can_ue.pdf*
[468] Evropská komise: *Regionální strategie pro Andské společenství 2007-2013*, 12/4/2007, str. 11.

které kooperační aktivity a na jaké úrovni by měly být nastaveny, vycházela Evropská komise z principu podpory.[469]

Regionální strategie pro Andské společenství na období 2002-2006[470] počítá s finanční pomocí v oblasti kooperace ve výši 29 miliónů EUR. Po zhodnocení aktivit provedeném v roce 2004 byl seznam projektů realizovaných prostřednictvím této strategie následující:

- prevence před katastrofami,
- statistika,
- technická pomoc týkající se obchodu,
- občanská sdružení,
- syntetické drogy.

Dalšími třemi regionálními projekty, které byly nedávno realizovány a které nebyly zahrnuty v rámci regionální strategie, byly:

- projekt andské spolupráce (dokončen v roce 2003);
- projekt ke zlepšení kvality produkce zboží, což zahrnuje společné normy a technické nařízení (dokončen v roce 2005) a
- projekt směřující k harmonizaci kompetencí mezi pěti andskými zeměmi, (dokončený v roce 2005).

Spolupráce s andskými zeměmi v oblasti vědy byla podporována prostřednictvím několika programů, z nichž je třeba zmínit zejména:

- oblast životního prostředí (voda, lesnictví, správa pobřeží, atd.)
- zajištění základních potravin a veřejné zdraví.

Stejně tak existují projekty s horizontálními řádky rozpočtu, které se zabývají specifickými tématy, jakými jsou kácení lesů, lidská práva, atd. Výsledné projekty tvoří nedílnou součást plánu EU pro daný region, resp. pro zainteresovanou zemi. Některé z těchto projektů svým rozsahem pokrývají celý andský region:

- na vrub rozpočtové položky „drogy“;

[469] Princip podpory řídí dělbu práce mezi různými úrovněmi vlády/orgánů; v případě, že daný úkol nemůže být efektivně dirigován nižším úřadem, spadá automaticky pod vyšší správní úroveň.
[470] Evropská komise: *Regionální strategie pro Andské společenství 2007-2013*, 12/4/2007, str. 12.

- na vrub rozpočtové položky „lidská práva a demokracie“;
- na vrub rozpočtové položky „humanitární pomoc“;
- na vrub regionálních akcí proti nášlapným pozemním minám: projekt zaměřený na pohraniční oblast Peru a Ekvádoru.

Ihned po realizaci opatření (2002-2006) EU zhodnotila nabyté zkušenosti při zavádění projektů. Výsledkem byla následující zjištění:

- spolupráce na subregionální úrovni Andského společenství se ukázala býti díky rychlým změnám v administrativě a politických programech jednotlivých zemí obtížná,
- nedostatek lidských a jiných zdrojů ze strany Generálního sekretariátu CAN (hlavního zodpovědného za implementování regionálních projektů),
- dochází k opožděnému splácení peněz do fondů ze strany zemí CAN.
- předpoklady projektu musí být stanoveny přesněji, zejména je nutné brát v potaz odlišné podmínky v jednotlivých zemích Andského společenství.

Je důležité zmínit, že existují dvoustranné projekty i mezi členskými zeměmi EU a CAN. Tak je to například v případě Francie, Německa, Spojeného království, Švédska, Španělska a Finska, kteří jsou pravidelnými dárci.

5.2.5 Politika EU-CAN

Některé z politických oblastí, ve kterých EU působí, mají buď přímou, nebo nepřímou souvislost se vztahy mezi EU a Andských společenstvím. Dále se zaměříme jen na nejdůležitější oblasti, které jsou relevantní vůči Andskému společenství jako celku, vztahují se tedy na všechny členské země.[471]

Obchod

Podle článku č. 131 Dohody o Evropském společenství, který stanovuje jako cíl obchodní politiky unie *„přispět, v souladu s veřejným zájmem, k harmonickému rozvoji světového obchodu, k postupnému zrušení omezení v mezinárodní směně a ke*

[471] Evropská komise: *Regionální strategie pro Andské společenství 2007-2013*, 12/4/2007, str. 16.

snižování celních omezení", je hlavním cílem obchodní politiky EU vůči Andskému společenství:[472]

- Konsolidace a rozšíření obchodních vztahů mezi EU a CAN založených na multilaterálních průhledných nediskriminačních normách a posílení spolupráce v kontextu WTO.
- Pomoc regionálnímu obchodu a ekonomické integraci Andského společenství a zdůraznění této pomoci před a v průběhu vyjednávání o Asociační smlouvě, která bude zahrnovat i dohodu o Zóně volného obchodu.
- Pomoc Andskému společenství při plnění jeho mezinárodních závazků a to konkrétně v oblasti udržitelného růstu a dobré administrativy, zejména prostřednictvím zvýhodněného vstupu na trh EU díky pobídkám obsaženým ve Všeobecném systému preferencí Plus (GSP Plus).

To, že EU trvá na dodržování závazků v rámci dobré administrativy, udržitelného rozvoje, mnohostrannosti (WTO) a regionální ekonomické integraci, vede k tomu, že tato témata zabírají při jednání mezi EU a CAN rozhodující podíl. Všechny strategie, ať už ty předchozí či ty současné, odrážejí právě tento stejný záměr.

Mluvíme-li o obchodní politice, je třeba zmínit i **politiku ochrany spotřebitelů** EU, zejména kontroly dodržování hygienických norem a zájmů ekonomiky. Některé nečlenské země a ekonomické sektory považují aplikaci této politiky za necelní prostředek k ochraně obchodu, který brání dovozům některých produktů na evropský trh. Další konfliktní oblastí je **zemědělská politika EU**, která je často nečlenskými zeměmi vnímána jako nadměrně protekcionistická.

Ekonomická a sociální soudržnost

EU má velký zájem na propagaci svého sociálního modelu v Latinské Americe, ze kterého by CAN mohl těžit zkušenosti, a to v následujících oblastech:[473]

- sociální prostředí v základním rámci (definice cílů a společných indexů měření rozvoje),

[472] Evropská komise: *Regionální strategie pro Andské společenství 2007-2013*, 12/4/2007, str. 16.
[473] Evropská komise: *Regionální strategie pro Andské společenství 2007-2013*, 12/4/2007, str. 17.

- politické plánování (integrované strategické plánování rozvoje společnosti),
- zaměření vlády (spojení mezi veřejnými orgány, mluvčími společnosti a občanskou společností),
- finanční plánování (zkušenost EU k podpoře sociální soudržnosti prostřednictvím strukturálních fondů).

Boj proti nelegálním drogám

EU své politice zaměřené na boj proti drogám v CAN přikládá velkou důležitost. Proto vytvořila řadu nástrojů, které by se tímto tématem měly zabývat:[474]

- vícestranná jednání Výboru pro narkotika OSN,
- setkání v rámci Mechanismu pro koordinaci a spolupráci v oblasti drog mezi EU, Latinskou Amerikou a Karibikem,
- zvýhodněný přístup na trh zboží, který je zaručený zemím Andského společenství ze strany Systému všeobecných preferencí Plus (GSP Plus) ,
- pravidelná setkání vrcholných představitelů, kteří diskutují problematiku drog mezi oběma regiony,
- smlouvy uzavřené mezi Evropskou komisí a zeměmi Andského společenství, které se týkají chemikálií používaných k výrobě drog, a které stanoví program jednání nad daným tématem.

Politika EU proti spotřebě, produkci a oběhu nelegálních drog se rovněž odráží v Evropské strategii proti drogám uzavřené na období 2005-2012, která nabízí potřebný rámec pro řešení tohoto problému rozumnou a integrovanou formou. Strategie je zaměřena na snížení poptávky a nabídky a počítá s mezinárodní spoluprací.

5.2.6 Obecná kooperační strategie Evropské komise

EU disponuje různými nástroji, kterými by Andskému společenství mohla v boji proti jejím problémům pomoci. Kooperační aktivity jsou nástrojem, který jenom doplňuje politický dialog, preferenční obchodní smlouvy nebo různé politiky a sektorální dialogy (*viz Tab. 5.3*).

[474] Evropská komise: *Regionální strategie pro Andské společenství 2007-2013*, 12/4/2007, str. 18.

Tab. 5.3: Kooperační strategie Evropské komise pro CAN

Oblast	Strategie	Intervenční sektory
Politický dialog	Dohoda o politickém dialogu a spolupráci podepsaná v prosinci 2003.	✓ Migrace ✓ Prevence konfliktů ✓ Dobrý způsob administrace ✓ Boj proti terorismu
Obchodní vztahy	Podnětem je Systém všeobecných preferencí Plus tvořící součást obecného Systému všeobecných preferencí.	✓ Kombinace s doložkou nejvyšších výhod (NMF), která umožňuje přibližně 90% všech andských exportů vstup osvobozený od cla. ✓ V budoucnu by tyto dohody měly být nahrazeny Asociační smlouvou počítající rovněž se Zónou volného obchodu. To dělá regionální ekonomickou integraci důležitou oblastí spolupráce.
Sociální soudržnost	Integrovaný plán sociálního rozvoje uzavřený v září 2004.	Tento plán zavádí řadu programů v oblastech jakými jsou: ✓ Zdraví, ✓ Vzdělání, ✓ Životní prostředí, ✓ Původní obyvatelstvo, ✓ Děti a ženy.
Boj proti drogám	„Dialog zaměřený na důležité otázky v oblasti boje proti drogám“, Mechanismus koordinace a spolupráce v oblasti drog pro Latinskou Ameriku a Karibik	✓ Smlouvy mezi EU a členskými zeměmi o chemických předchůdcích ✓ Obchodní preference, GSP Plus ✓ Četné regionální a národní kooperační aktivity; na úrovni národní kooperace se dosud soustředily na proměnlivý růst.
Dobrý způsob administrativy a jistota v regionu	Spolupráce v boji proti terorismu	Pomoc směřující k posílení snah občanské společnosti a andských úřadů v boji proti: ✓ obchodu s drogami, ✓ neoprávněné distribuci malých lehkých zbraní, ✓ rozšiřování zbraní hromadného ničení a ✓ znečištění prostředí zbytky válečných výbušnin a nášlapných min.
Emigrace	Spolupráce v sektoru „ekonomické a sociální soudržnosti“	✓ Tento problém je v andských zemích čím dál aktuálnější a týká se zejména Ekvádoru a Bolívie. ✓ Migrace na regionální, subregionální (CAN) a národní úrovni.
Životní prostředí	Spolupráce v sektoru „ekonomické a sociální soudržnosti“	Hlavními prioritami jsou: ✓ změny klimatu, ✓ voda, ✓ živočišná rozmanitost a lesy.
Podpora společenské vzdělanosti	Spolupráce v sektoru „ekonomické a sociální soudržnosti“ Sedmý rámcový výzkumný program EU (2007-2013)	✓ Programy @lis, ALFA, Alβan a programy pro mládež, ✓ Vzájemné výměny odborníků, ✓ Dvouregionální dialog má pomoci k vytvoření priorit, které by odrážely společný zájem.
Podpora makroekon. konvergence	EU podporuje projekt REDIMA II	Podpora makroekonomické konvergence prostřednictvím: ✓ dialogu mezi tvůrci politik, ✓ posílení analytického rámce a ✓ vylepšení kapacit k vytvoření statistik a kvantitativních nástrojů.
Energie a Doprava	Kooperace	Zesílení dialogu zaměřeného na: ✓ potenciál energetických zdrojů, ✓ potřeby v regionu dopravy.

Zdroj: ***"The EU's relations with CAN"***, *http://ec.europa.eu/*

5.2.6.1 Regionální strategie 2007- 2013

EU vytvořila na základě zkušeností získaných během let spolupráce s CAN současnou strategii, která vychází z následujících předpokladů:[475]

- ⇒ sektory přinášejí komparativní výhodu,
- ⇒ princip podpory a
- ⇒ vyhnutí se duplikování jiných kooperačních aktivit, ať už programů národních a regionálních, programů jednotlivých zemí nebo programů jiných dárců v regionu a v jednotlivých zemí.

Vybrané sektory jsou poté detailněji rozvedeny v rámci:[476]

Regionální ekonomické integrace: CAN dosáhla v tomto aspektu mnoho úspěchu, z nichž lze jmenovat:

- ✓ kompletní liberalizaci obchodu mezi všemi čtyřmi zeměmi,
- ✓ určitou míru konvergence v aplikování práv doložky nejvyšších výhod,
- ✓ jednotné normy v různých oblastech (jako např. práv duševního vlastnictví),
- ✓ úsilí o propagaci harmonizace technické legislativy,
- ✓ aplikaci zásady vzájemného započtení v neharmonizovaných sektorech atd.

Ekonomická a sociální soudržnost: Cílem tohoto plánu je podpora integračního plánování sociální politiky, sblížení odlišných politik a národních sociálních cílů a stimulace spolupráce v této oblasti mezi jednotlivými zeměmi.

Boj proti drogám: Boj proti drogám v regionu, který je zřejmým producentem světové spotřeby kokainu, klade důraz na jednotlivé andské země, vzhledem k destabilizujícímu efektu drog a zločinu s ním spojeným, na fungování společnosti a jejích demokratických institucí, a který je rovněž klíčovým bodem i pro EU kvůli svým devastujícím dopadům evropskou společnost.

---

[475] Evropská komise: *Regionální strategie pro Andské společenství 2007-2013*, 12/4/2007, str. 22.
[476] Evropská komise: *Regionální strategie pro Andské společenství 2007-2013*, 12/4/2007, str. 23-27.

V *Příloze č. 16* si můžete všimnout detailu Regionálního směrného programu (PIR), kterému byla na období 2007-2013 přidělena částka 50 miliónů eur.

5.3 Bilaterální strategie EU s Bolívií, Kolumbií, Ekvádorem a Peru "Country Strategy 2007-2013[477]"

Evropská komise navrhla na základě specifických potřeb každé členské země CAN na období 2007-2013 speciální strategii, čímž významně pomohla překonání asymetrií a posílení úrovně regionální integrace CAN. Příloha č. 17 uvádí výtah z Národního směrného programu (PIN) pro každou zemi, včetně Bolívie, se kterou byl program uzavřen v nedávné době.

5.4 Vztah EU-Bolívie

Vztahy mezi Bolívií a EU se rozvíjejí hlavně v následujících oblastech[478]:

- ✓ Politický dialog vytvořený mezi EU a Skupinou z Rio a, v tomto kontextu, s CAN a MERCOSUR.
- ✓ Program intenzivní spolupráce v rámci Bolivijské strategie v boji proti chudobě.
- ✓ Stimulování investic a vytvoření společných podniků prostřednictvím ekonomické spolupráce.
- ✓ Podpora nejlepších podmínek pro obchod, prostřednictvím výhod plynoucích ze Systému všeobecných preferencí (GSP).

5.4.1 Obchodní vztahy

Bolívie v letech 1990-2005 těžila ze Všeobecného systému preferencí EU, který dovoloval volný přístup do EU pro více než 90 % všech produktů pocházejících z Bolívie. Přesto je, co se týče jejího plného využití, nejméně úspěšnou Andskou zemí. Průměrný roční nárůst exportů činí pouhých 0,6 %. Od července 2005 byl režim nahrazen GSP Plus, který je platný až do 2015 pro země, které se zavážou ratifikovat a efektivně zavést sérii dohod OSN a Mezinárodní organizace práce,

[477] Webovská stránka: Evropská komise: *Bilaterální vztahy / Andské země* (informační stránka). Dostupné: http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/regions/andean/
[478] Webovská stránka: Evropská komise: *Bilaterální vztahy / Andské země* (informační stránka). Dostupné: http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/regions/andean/

která se týká práce a lidských práv, ochrany životního prostředí a dobré administrativy.

Z hlediska EU je Bolívie velmi malý trh zaujímající až 116. místo v seznamu obchodních partnerů EU v r. 2011, (Brazílie byla 9., Argentina na 32. místě a Chile na 33.). Podle údajů získaných generálním ředitelství pro obchod EU[479], dosáhly v roce 2011 importy z Bolívie 355 miliónů EUR, zatímco dovezeno bylo zboží v hodnotě 391 miliónů EUR. EU je 5. nejvýznamnějším bolivijským partnerem, ale představuje jen 7,6%, ihned po Brazílii, Chile, USA a Argentině.

5.4.2 Spolupráce

Od roku 1976 poskytla Evropská komise pomoc téměř všem bolivijským hlavním politickým, sociálním a ekonomickým procesům. Převážná většina této pomoci byla poskytnuta prostřednictvím bilaterální spolupráce, nevládních finančních organizací a od roku 1998 i programem pro zajištění potravin. Evropská komise dále vyhradila část prostředků v rámci Generálního ředitelství pro humanitární pomoc (ECHO), které mají být použity pro mimořádnou pomoc a pro snížení rizik při pohromách. Při jeho zakládání se Evropské společenství soustředilo na nejzranitelnější skupiny, tj. původní venkovské obyvatelstvo v místech jejich původu nebo v místech, kam tito případní migranti směřují, a s jejich organizacemi vytvořila úzké vztahy. Co se bilaterální spolupráce týče je přímým příjemcem veškeré pomoci směřující z projektů Evropského společenství vláda Bolívie – ministerstva, krajské úřady, municipality nebo nezávisle řízené orgány.

Technická a finanční spolupráce

Dne 10. prosince 2008 podepsali zástupci Bolívie a Evropské komise (EK) v Bruselu Memorandum o Dohodě vztahující se ke spolupráci Komunity s Bolívií v období 2007-2013, které počítá s rozpočtem 249 milionů eur. „*Komise přidělila Bolívii ze všech latinskoamerických zemí největší podíl rozpočtu na spolupráci, protože dobře chápe výzvy, se kterými se země potýká: snižování chudoby a*

[479] 21. březen 2012

zvyšování sociální soudržnosti"[480]. Strategická spolupráce vypracovaná EK - „Strategický plán (PEP) pro Bolívii na období 2007-2013"[481] se stala prioritou další vlny intervencí. *Viz Graf 5.3.*

- Tvorba nových pracovních příležitostí v mikroekonomice a malých a středních podnicích.
- Pomoc v boji Bolívie proti výrobě a přepravě nelegálních drog a racionalizace výroby kokainu díky společenské podpoře.
- Udržitelná správa přírodních zdrojů, především prostřednictvím podpory integrované vlády v povodí mezinárodních řek.

Graf 5.3: Rozložení podílu priorit EU v Bolívii Strategická spoupráce 2007 - 2013

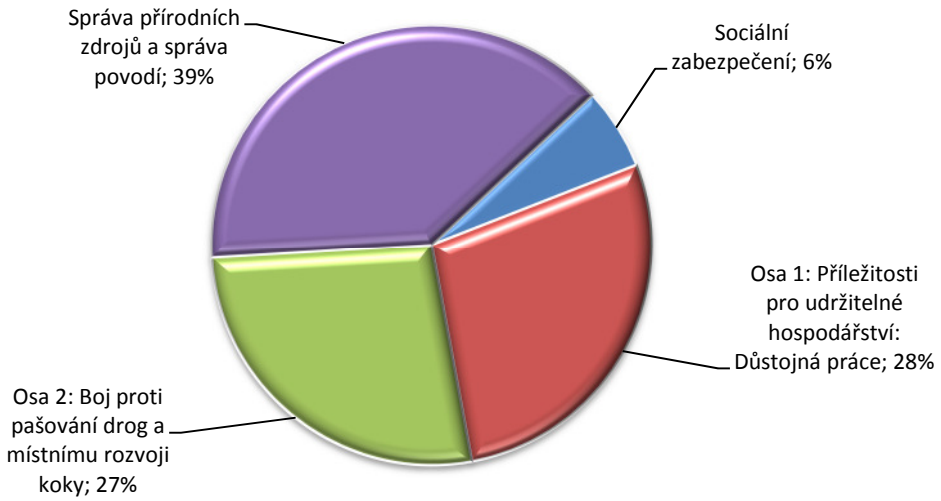

Zdroj: http://eeas.europa.eu/bolivia/index_es.htm

Další možností spolupráce jsou Organizace pro občanskou společnost v Bolívii a místní autority, které zpracovávají projekty na témata typu: místní rozvoj, životní prostředí, lidská práva a demokracie, azyl a migrace atp. Obnos odpovídající této spolupráci dosahuje částky 15 milionů eur (včetně sociálního zabezpečení), *viz Graf 5.4*.

[480] Portál: Delegacion de la Union Europea en Bolivia: *Cooperacion technica y Financiera*. Dostupné: *http://eeas.europa.eu/delegations/bolivia/eu_bolivia/tech_financial_cooperation/index_es.htm*
[481] Delegacion de la Union Europea en Bolivia: La *cooperación de la Union Europea y Bolívia. Dostupné:* *http://eeas.europa.eu/delegations/bolivia/documents/eu_bolivia/2007_2013_informe.actividades_es.pdf*

Graf 5.4: Rozložení financování z EU do organizací pro občanskou společnost, podle sektoru, 2010

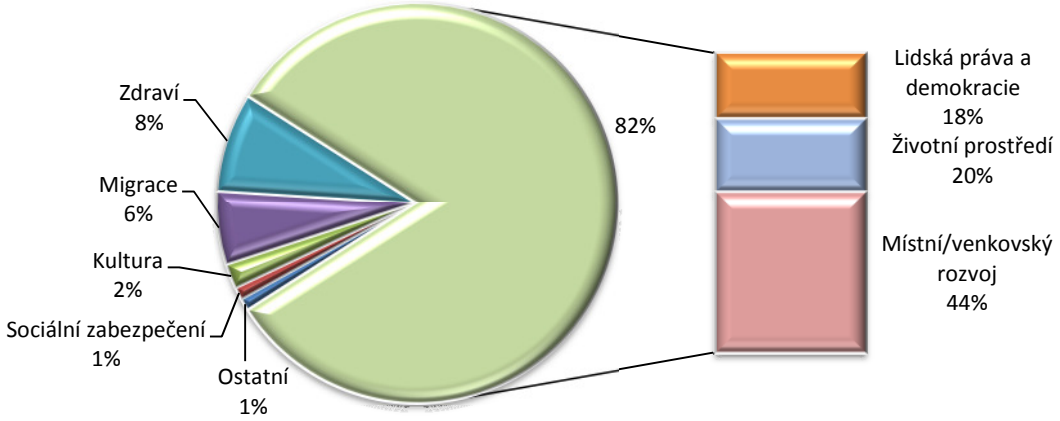

Zdroj: http://eeas.europa.eu/bolivia/index_es.htm

V současné době probíhá v Bolívii následujících 14 projektů EU:[482]

1. Program pro podporu sektorového plánu na produktivní rozvoj a důstojné zaměstnání.
2. Program pro podporu lepších pracovních podmín.ek a tvorby pracovních míst v těžebních oblastech Bolívie – EMPLEOMIN
3. Podpora růstu a diversifikace vývozů.
4. Program na podporu lepšího finančního a fiskálního prostředí pro mikropodniky a malé a střední podniky (MIPYME) - (PAMEFF).
5. Podpora Národního plánu pro rozvoj v oblasti koky na období 2006-2011.
6. Podpora společenského dohledu nad výrobou koky.
7. Program institucionalizace národní rady za boj proti nelegálnímu pašování drog, CONALTID.
8. Program sektorové pomoci národnímu plánu pro rozvoj povodí.
9. Program na sanaci vodních oblastí a periferií měst - PASAP.
10. Program pro udržitelnou správu přírodních zdrojů v povodí Lago Poopó.
11. Program pro udržitelné zachování biodiversity – PAPSBIO.
12. Food Facility: Program reagující na potravinovou krizi prostřednictvím posílení činnosti suverénních politik a potravinového zajištění Bolívie.
13. Program EURO-SOLAR.
14. Program pro podporu lepší fyzické regionální integrace železničního koridoru mezi oceány: "Santa cruz – Puerto suárez".

[482] Delegacion de la Union Europea en Bolivia: *Resúme de los proyectos 2007-2013*. Dostupné: http://eeas.europa.eu/delegations/bolivia/projects/abstract/index_es.htm

Bolivijské organizace a/nebo obyvatelé jsou rovněž oprávněni k účasti na kooperačních programech EK pro Latinskou Ameriku jako celek, což se týká následujících horizontálních programů:[483]

- ✓ AL-INVEST – poskytuje pomoc malým a středně velkým podnikům s mezinárodní působnosti tím, že podporuje evropské firmy k tomu, aby investovaly v zemích Latinské Ameriky a spolupracovaly s tamními podniky.
- ✓ ALFA – se soustřeďuje na podporu spolupráce v oblasti vyššího vzdělání mezi oběma regiony.
- ✓ URB-AL – jeho cílem je vytvoření přímých dlouhotrvajících vztahů mezi evropskými a latinsko-americkými městy.
- ✓ ALURE – podporuje optimální a nejracionálnější způsoby využití energie.
- ✓ @LIS – se snaží propagovat výhody plynoucí z užívání informačních technologií a snaží se překlenout tzv. digitální propast.
- ✓ Alßan – uveden do provozu v květnu 2002 s cílem podpořit spolupráci EU-Latinská Amerika v oblasti vyššího vzdělání. Pokrývá možnosti postgraduálního studia a dalšího školení pro latinsko-americké profesionály a budoucí manažery-vedení v institucích a centrech v EU.
- ✓ ATLAS – usnadňuje a podporuje ekonomickou spolupráci mezi Evropou a Latinskou Amerikou prostřednictvím sítě Obchodních a průmyslových komor. Je spravován asociací Eurochambers.
- ✓ EUROSociAL - Implementace sociálních politik, jež by přispěly ke snížení rozdlílů mezi bohatými a chudými.
- ✓ EURO-SOLAR – Jedná se o iniciativu Evropské Komise, jejíž hlavním cílem je snížit chudobu tím, že nabízí přístup k obnovitelným zdrojům elektrické energie izolovaným venkovským komunitám bez elektřiny.
- ✓ OBREAL – je program sestávající ze sítě 23 univerzit z Latinské Ameriky a Evropy, v čele s Univerzitou v Barceloně, jehož cílem je posilovat odezvu na vztah mezi EU a Latinskou Amerikou.

[483] Portál: Delegacion de la Union Europea en Bolivia: *Cooperacion technica y Financiera*. Dostupné: *http://eeas.europa.eu/delegations/bolivia/eu_bolivia/tech_financial_cooperation/index_es.htm*

Je třeba dodat, že EU také významně hospodářsky přispívá tvorbě důležitých projektů, které pracují na dopravní infrastruktuře země[484].

5.5 Závěr

Latinská Amerika je kontinent s nespočtem obchodních příležitostí, které EU v posledním desetiletí vnímala jako možnost k rozšíření jejího podílu na trhu. Týká se to zejména těch sektorů, ve kterých starých kontinent dokazuje svou vyspělost do té míry, že umožňuje větší možnost expanze.

Rozvoj jednotného trhu EU byl skutečným podnětem k investicím, které evropské podniky realizovaly v Latinské Americe s různými strategiemi a cíly, jako např. rozšíření odbytiště, čímž zvýšily svou hodnotu pro akcionáře; dosažení optimální velikosti zabraňující nežádoucích fúzí; ochrana proti vytlačením z trhu velkými multinacionálními firmami; získání trhu s neuspokojenou a navíc rostoucí poptávkou; předimenzování a upevnění tradičních trhů atd.[485]

Latinská Amerika ukázala v průběhu let jak krok kupředu, tak nicméně i krok nazpět. V procesu obtížné politické a ekonomické konsolidace hrál hlavní roli enormně nestabilní systém plný politické a ekonomické korupce, která vedla k ochlazení obchodních vztahů, a také systém silně ovlivněný velikostí zahraničního dluhu. Toto vše je doprovázeno nerovnoměrností při distribuci důchodu, s výjimkou Chile, což subkontinent řadí mezi vysoce rizikové oblasti ve všech rámcích mezinárodní ekonomiky.

EU na situaci nahlížela z různých úhlů pohledu: rozvojová pomoc, udržení tradičních vztahů, možnosti růstu obchodu atd. Je zřejmé, že ve vztazích s Unií vedla paradoxní nejednotnost latinoamerického kontinentu k vleklým procesům a, téměř vždy, k uzavírání vztahů bilatelárních (mezi EU a některými regionálními organizacemi ze zemí zjevně asymetrickými). Při rozvoji těchto vztahů vyniká

---

[484] Delegacion de la Union Europea en Bolivia: *PROGRAMA DE APOYO AL PLAN SECTORIAL DE DESARROLLO PRODUCTIVO CON EMPLEO* DIGNO. ALA/DCI/2009/019-774. Dostupné: http://eeas.europa.eu/delegations/bolivia/documents/eu_bolivia/20120104_fichas.tec.prog.pdf

[485] Dr Arce, R.: Centrum latinsko-amerických studií, *„Vztahy mezi Evropskou únií a Latinskou Amerikou“,* Březen 2003. Dostupné: www.cesla.com

břemeno vzniklé na úrocích a reálných tocích vygenerovaných Andským společenstvím, které zjevně těží z investic a spolupráce s Evropou. Vztahy mezi oběma regiony jsou navíc do jisté míry nestejné co do míry a důležitosti, kterou jeden nebo druhý směně přikládá.

V případě Andského společenství (CAN) je hlavním problémem nestabilita jejich členských zemí a sociální problémy. Členem tohoto regionálního seskupení byla i Venezuela, ale rozhodla se z něj odejít. Tato situace Evropskou unii zneklidňuje, protože jejím zájmem je především uzavírat dohody mezi skupinami, ne s každou zemí zvlášť.

Na prezidentském summitu Andského společenství uskutečněného v bolívijském městě Tarija ve dnech 12. - 14. července 2007 podepsaly hlavy státu Bolívie, Kolumbie, Ekvádoru a Peru „*Tarijskou deklaraci*", která ve svých 18 bodech vyzdvihuje počátek vyjednávání o asociační smlouvě mezi CAN a EU. Tento proces klade nároky na překonání obchodní dohody a dosažení politického dialogu a společné spolupráce. Bolivijský prezident Evo Morales z jednání vyloučil čtyři okruhy týkající se investic, základních služeb, duševního vlastnictví a státní koupě.[486] Z tohoto důvodu zástupce EU Tomas Duplá zajistil, aby byly při vyjednávání s CAN vzaty v potaz rozdíly mezi Bolívií a Ekvádorem. Nicméně nedošlo ke konečnému ujednání obchodní smlouvy mezi těmito zeměmi. Do konce roku 2012 by mohla vstoupit v platnost Dohoda o vlném obchodu EU s Peru a Kolubií[487].

Je zřejmé, že Andské společenství na sobě musí ještě díky silně heterogenní povaze velmi pracovat. Proto je v Regionálním směrném programu připraveném EU na období 2007–2013 plánováno vynaložení většiny rozpočtu na zlepšení regionální ekonomické integrace spolu se sociálním a ekonomickým soužitím.

Pro Bolívii, jakožto méně rozvinutou zemi Latinské Ameriky, je velmi důležité navázání kontaktů a získání pomoci ze strany EU s cílem zlepšení své ekonomické, politické a sociální situace. EU je pro nás modelový příklad, ze kterého je třeba se

[486] *Ministerstvo zahraničního obchodu Bolívie, Informační buletin č. 323 z 15. června 2007.*
[487] Kolumbie a Peru si plácly s Evropou (Český export, Magazín tydeníku Profit), číslo 24 – květen 2012.

učit. Přestože ekonomická pomoc a prostředky ze strany EU plynou téměř neustále, samotné výsledky jsou minimální. Problémem je korupce v bolivijské vládě, která vede k tomu, že tyto prostředky nejsou dobře využity. Na druhou stranu existuje i celá řada dalších projektů, které nejsou efektivně využívány a vláda tak ztrácí potřebnou pomoc.

Je důležité zmínit, že systém znárodňování podniků zavedený současnou bolivijskou vládou vytváří rizikové prostředí pro zahraniční investice, což se odráží v menší atraktivnosti země ze strany evropských podniků, jako v případě firmy Transportadora de Electricidad (TDE), kterou zprivatizovala Red Electrica Española (REE)[488], což byl poslední nacionalizovaný podnik v květnu 2012. Prezident Morales však ospravedlnil tento krok slovy o nedostatečných investicích ze strany španělských firem. Investice by jinak pomohly rozvinout propojený národní systém a navíc *obnovit strategické zdroje země*. Vláda v současné době podporuje myšlenku, aby zahraniční firmy přišly se svými investicemi do Bolívie, ale je třeba aby ukázaly, že výhody a využití připadnou ve velké míře právě Bolívii.[489]

Závěrem je třeba říci, že EU představuje pro Latinskou Ameriku významného partnera, od kterého bychom se měli učit a jehož příležitostí a výhod nám nabídnutých bychom měli využívat. Na druhou stranu je velmi důležité, aby země Latinské Ameriky ukázaly, že s poskytnutými prostředky dokáží dobře hospodařit, a tím prokázaly svou odpovědnost a schopnost k dosažení dobrých výsledků.

---

[488] *Expropriations in Bolivia - Just when you thought it was safe Evo Morales nationalises a Spanish electric company* (The Economist). Dostupné: *http://www.economist.com/node/21554216*

[489] *Las razones de Bolivia, el expolio español* (Edición online de EL ECONOMISTA De Cuba). Dostupné: *http://www.eleconomista.cubaweb.cu/2012/nro421/razones-bolivia.html*

Kapitola 6

VZTAHY ČESKÁ REPUBLIKA - BOLÍVIE

V této poslední kapitole se zaměřím na analýzu vzájemných obchodních vztahů a spolupráce mezi ČR a Bolívií s cílem identifikovat potenciální příležitosti pro přiblížení obou zemí a využití těchto vztahů v sektorech, ve kterých by se jak Bolívie, tak i ČR mohly doplnit a obohatit.

6.1 Předcházející události

Osobně jsem považovala za velmi zajímavé získávat informace o nejznámější osobě, která v době místokrálovství Peru (mezi XVI. a XIX. stoletím) přišla z Čech - byl to botanik Tadeus Haenke (1761-1816). Do tohoto období spadá jeho účast na řadě vědeckých i podnikatelských expedic, při kterých se zajímal převážně o hospodářské využití svých všestranných vědeckých znalostí. V současnosti existuje ulice ve městě Cochabamba, která je na jeho počest pojmenovaná „Avenida Tadeo Haenke".

V dobách Československa byly vztahy s Bolívií mnohem intenzivnější než v současnosti. Na základě historických dat týkajících se obchodních vztahů Bolívie s Českou republikou (resp. bývalým Československem) došlo k prvnímu kontaktu již v roce 1935. V tomto roce byla z Bolívie vyvezena nezpracovaná kraví kůže a z tehdejšího Československa putovaly spotřební produkty a malta[490]. Po 15. březnu 1939 byly styky přerušeny. Společnou deklarací zástupců vlád obou zemí podepsanou ve Washingtonu 5. června 1942 byly diplomatické styky obnoveny. Znovu byly přerušeny v říjnu 1964 a v roce 1969 obnoveny na úrovni velvyslanectví[491]. K 5. březnu 1993 uznala Bolívie Českou republiku (ČR) a k témuž

[490] Bolívie: Ministerstvo zahraničních věcí. *Institucionální zápis. Říjen 2003-srpen 2004*, La Paz- Bolivie 2004.

[491] Informace poskytnutá MZV, Ing. Marcelem Sauerem, který se zabývá aktivitami spojenými s Bolívií v České republice. *„Díky převažujícímu těžařskému průmyslu mohlo být v sedmdesátých letech minulého století realizováno několik projektů mezi vládou Československa a Bolivií při stavbě těžebních a zpracovatelských zařízení, především v oblastech Potosí a Oruro. Škoda-export například prodala do Bolívie konstrukci laboratoře na zprůmyslnění bismutu. Pragoinvest exportoval do Bolívie první kompletní továrnu na výrobu porcelánu a keramiky. Velmi slavné byly v Bolívii motocykly Java a různé zemědělské stroje, které importovala afilace Motokovu Skobol."*

datu s ní navázala diplomatické styky. V Bolívii je akreditován český velvyslanec se sídlem v Limě, Peru. Bolívie je v ČR zastoupena svým velvyslanectvím ve Vídni.

Důležitou událostí ve vzájemných vztazích bylo otevření honorárního konzulátu ČR pro konzulární obvod Bolívie se sídlem v La Paz v roce 1996.[492]

K 1. 10. 2003 Bolívie zrušila vízovou povinnost pro turistické cesty občanů ČR. Pokud jde o cesty bolivijských občanů do ČR, je situace složitá, protože Bolivijci musí žádat o víza v Limě v Peru a mohou je získat nanejvýš na 3 měsíce. Vztahy s Bolívií se zakládají na vzájemných smlouvách, ale ne na programech o spolupráci. Tyto rozvojové programy byly zrušeny v roce 2004, když se ČR stala členem EU. ČR se v poslední dekádě nepokoušela o obchodní sblížení s Bolívií. Jediné, čeho se dosáhlo, bylo v roce 2008 vzájemné uznání univerzitních titulů. V roce 2009 zaslala Bolívie návrh na tzv. konzultační mechanismy mezi ministerstvy zahraničí.

6.2 Rozvojová spolupráce

Od roku 2001 do roku 2006 probíhala v Bolívii realizace projektu zahraniční rozvojové pomoci (v celkové hodnotě 6 mil. Kč) ve formě asistence Ústavu techniky a řízení výroby Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem (UJEP) při zavádění bakalářského studijního programu v oboru řízení výroby na univerzitě v El Alto (UPEA), včetně vybavení výukových dílen a laboratoří a školení lektorů. Společnost AMER nominovala region Paraguay – Ekvádor – Bolívie na realizaci MLP[493] v roce 2012. Celková disponibilní částka pro země Andské oblasti (Peru, Kolumbii, Ekvádor, Bolívii) je 600 tis. Kč. Přesnou nominaci zemí provede AMER až v návaznosti na plánované společné akce v nadcházejícím období a vývoj jednotlivých relací. Příslušné zastupitelské úřady musejí předložit vhodné návrhy ORS[494] do 10. prosince 2011.

Jedna z nejdůležitějších a nejvíce prospěšných aktivit, kterou se ČR zabývá, je bezpochyby plán, dle kterého ČR každoročně poskytuje Bolívii jedno vládní stipendijní místo pro bakalářský nebo magisterský studijní program v českém

[492] Bohužel tento konzulát nemá žádný informačně-vzdělávací a kulturní přínos a slouží čistě pro byrokratické a administrativní účely. Nesplňuje tak základní poslání, což je zlepšení obchodních a kulturních vztahů mezi zeměmi.
[493] Malý lokální projekt.
[494] Odbor rozvojové spolupráce.

jazyce. Stipendium je bolivijskou stranou využíváno. (Dohoda o kulturní spolupráci byla podepsána v Praze 24. 06. 1985, v platnosti od r. 1986). V současné době není v Bolívii realizován žádný rozvojový projekt[495].

Podle údajů Viceministerstva zahraničních vztahů Bolívie ze dne 20. července 2012, které jsou přístupné na Velvyslanectví Bolívie v Rakousku, existuje **Zpráva o bilaterálních vztazích s Českou republikou**. Ve zprávě je uvedeno, že Česká republika projevila zájem o prohloubení bilaterálních vztahů, především spolupráce v oblasti techniky se zaměřením na zalesňování, lesnictví, zavlažování a vzdělávání. Existují rovněž možnosti, jak zvýšit objem obchodu a investic do Bolívie, především co se týče ropných produktů (bioplynu). Za daných okolností proto Viceministerstvo zahraničních vztahů Bolívie doporučuje, aby byla znova projednána Dohoda o technické a vědecké spolupráci.

Zmíněná zpráva taktéž uvádí, že se Bolívie v dubnu roku 2009 pokusila o zintenzivnění vztahů s Českou republikou prostřednictvím Velvyslanectví České republiky v Limě. Cílem bylo sjednocení údajů z podepsaných smluv, **nicméně na tento návrh nedala česká vláda odpověď**. Dojednalo se, že jakmile dojde na sblížení, bylo by vhodné, aby bylo na bilaterální úrovni možné analyzovat a určit situaci závazných smluv. Nejnovější dohoda o přiblížení mezi Bolívií a Českou republikou se datuje ke dni 15. května 2009. Tehdejší ředitel pro mezinárodní vztahy, Jean Paul Guevara, navštívil ČR a při té příležitosti se setkal i s ředitelkou Odboru amerických států, Kateřinou Fialkovou, a vyměnili si vzájemně své úsudky o sociální, politické a ekonomické situaci obou zemí.[496]

Obrat ve vzájemných obchodech

Statistická data poskytována Ministerstvem průmyslu a obchodu ČR za období 1993-2011 (*viz. Graf 6.1*) ukazují, že formální vzájemné obchodní vztahy dosahují jen velmi malých a proměnných hodnot, nicméně si můžeme všimnout, že od roku 2004 roste. V roce 2011 dosahovaly obchody s Bolívií jen 0,3 % z celkových exportů realizovaných do Latinské Ameriky a Karibiku. Obchodní saldo ČR,

[495] Velvyslanectví ČR v Limě: *Rozvojová spolupráce s Bolívií*. Aktualizace k 27.4.2012. Dostupné: http://www.mzv.cz/lima/cz/staty_akreditace/bolivie/obchod_a_ekonomika/rozvojova_spoluprace_s_bolivii.html

[496] Informace byly získány na Velvyslanectví Bolívie v Rakousku díky ochotné spolupráci Lic. Elizabeth Ferrelové, zodpovědné za konzulární záležitosti. 20 června 2012.

zejména během posledních let, nicméně vykazuje pozitivní tendenci (více *viz. Příloha č. 18*).

Je zřejmé, že ČR nepředstavovala pro bolivijské exporty, na jejichž hodnotě se ČR podílela jen 0,02 %, ekonomicky důležitou oblast. V roce 2011 dosáhl celkový obrat hodnoty 5 834 tisíc USD, přičemž absolutní hodnota vývozů byla 3 690 tis. USD a dovozů 2 144 tis. USD, díky čemuž ČR dosáhla aktivního salda vůči Bolívii. Když porovnám obrat z obchodu zemí Andského společenství s ČR v roce 2010, utvrdíme se v tom, že Kolumbie je nejaktivnějším partnerem s 37 % podílem na obratu vůči ČR, následovaná Ekvádorem (30%) a Peru (30%). Bolívie zaostává daleko vzadu s pouhým 4% podílem na obratu směny s Českou republikou.

Graf 6.1: Obchodní výměna ČR - Bolívie v letech 1993-2011
(tis. USD)

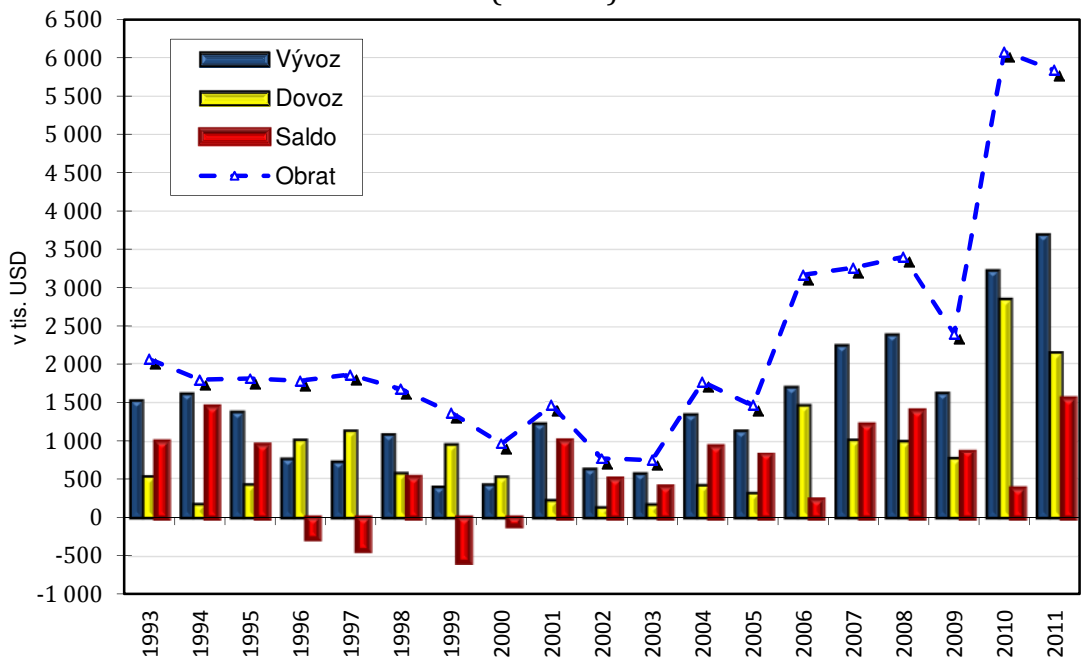

Zdroj: Ministerstvo Průmyslu a Obchodu České republiky

V roce 2011 ČR vyváželo do Bolívie následující výrobky: Tříkolky apod.; kočárky pro panenky; panenky; hračky ostatní; modely; puzzle (15%); potrubí užívané na ropovody nebo plynovody (12%); turbovrtulové pohony (10%); ost., nezpevněné, kombinované s materiály, ne fitinky (8%); skleněné dlažební kostky, desky, cihly, čtverce, dlaždice aj. (8%); umělá střeva (7%): celkem těchto 6 skupin produktů tvoří 59% veškerého vývozu do Bolívie. (*Více viz Příloha č. 19*)

Ve stejném roce dovezla ČR z Bolívie následující artikly: Brazilské ořechy (45%); nedenaturovaný etylalkohol o jakosti 80 % nebo silnější (22%); ost. anorganické zásady, ostatní kysličníky, hydroxidy, peroxidy kovů (14%), nepraženou kávu, nezbavenou kofeinu (7%); antimon a výrobky z něj (včetně odpadu a šrotu) (3%). Těchto pět skupin produktů tvořilo 92% veškerých exportů z Bolívie, které jsou koncentrované do několika málo primárních výrobků. (*Více viz Příloha č. 20*)

Domníváme se, že tyto údaje neilustrují dobře skutečnost ohledně bolivijských výrobků dovezených do ČR, protože české firmy upřednostňují (z důvodu rozdílů ať už v jazyce, nebo jiných kulturních aspektech) reimportování i reexportování z/na trh Latinské Ameriky přes své pobočky v Německu a Nizozemí[497]. Abych to uvedla příkladem, setkala jsem se v obchodech v Praze s bolivijskou quinoou, která byla dovezena přes Německo. Vláda ČR už začlenila Bolívii mezi preferované země v Latinské Americe, se kterými by chtěla spolupracovat a po vstupu do EU vyjádřila svůj zájem při podpoře společných akcí v otázkách obchodu, investic a dvojího zdanění. Dále české úřady vyjádřily ochotu při poskytnutí spolupráce a financování projektů týkajících se lesnictví a životního prostředí.

Projekty navrhované pro Českou republiku

Na základě potenciálu ČR a stávajících potřeb Bolívie jsem identifikovala následující projekty, na kterých by ČR a Bolívie mohli spolupracovat.

Vědecká spolupráce

- Těžební a metalurgický průmysl potřebuje nové technologie.
- Solné jezero Uyuni: těžba vzácných nerostů, lithia a dalších.
- Výzkum na jezeře Titicaca (etnografický, demografický, ichtyologický).
- Pomoc při vykopávkách a archeolog. průzkumech (Tiahuanaco, El Fuerte).
- Amazonie: Výzkum místní flory a fauny, například za účelem získávání léčebných látek.
- Společný výzkum odrůd brambor[498] (i pro potřeby bramborářského sektoru v ČR).

[497] Beneš, V.: *‚Češi vyvážejí do Latinské Ameriky přes Německo. A nikdo pak o nich neví*, Hospodářské Noviny, Bussiness Class. Úterý, 6. Září 2011.
[498] V Bolívii se pěstuje na 1.400 odrůd brambor (během roku s konají i různé veletrhy sektoru brambor věnované).

Rostlinná a živočišná výroba

- Technologie a infrastruktura výroby.
- Hnojiva a chemické výrobky.
- Poskytnutí zemědělských a rybářských zařízení

Turismus

- Smlouvy podporující příchod nových českých turistů do země. Bolívie oplývá mnoha různými turistickými aktivitami, nabízí i dobrodružné výpravy (Amazonie, solná jezera, ad.).

Doprava

- Zlepšení kvality a výstavba nových cest.
- Zlepšení kvality a výstavba nových železnic.
- Poptávka po nákladních automobilech (sklápěčky, valníky se speciální nástavbou vhodné pro zemní práce při budování infrastruktury).
- Traktory, osobní vozy, atd.

V minulosti probíhala jednání mezi Bolivijci a Avií-Daewoo a dokonce také s kopřivnickou Tatrou, jejichž zájmy zastupovala společnost Skobol a.s. Bohužel jedním z důvodů, proč jednání ztroskotala, bylo, že dovážející země nedokázala nabídnout rozsáhlou servisní a prodejní síť a zejména finanční produkty usnadňující nákupy (leasing).

Know how je potřeba pro:

- zpracování odpadů,
- distribuci vody a plynu,
- přechod elektráren na plyn, neboť v současnosti běží na diesel,
- infrastruktura a výroba elektrické energie – vodní a tepelné elektrárny,
- těžbu železa “El Mutún” a lithia nebo
- těžbu vzácných kamenů.

Spolupráce v:

- Zdravotnictví (v nejchudších departamentech, např. Chuquisaca, Potosí a Oruro),
- Školství (např. spolupráce hudebních konzervatoří).

Na základě projektů, které EU v současné době realizuje v Bolívii (*viz kapitola 5.4.2*), lze určit i další příležitosti pro spolupráci s ČR.

Je třeba zdůraznit, že v Bolívii funguje jen málo českých podniků, mezi které patří Naučné hry Bonaparte. Karlovy Vary s.r.o. do Bolívie vyváží sklo a křišťál. Bolívie má kvůli institucionální nestálosti a nedostatku regulačních opatření velmi malý přísun zahraničních investic. Stejně jako všechny latinskoamerické země potřebuje Bolívie zařízení na výrobu elektrické energie. Země v současnosti není schopna zásobit všechny průmyslové oblasti elektrickým proudem.

ČR může čerpat výhody také z tropických exotických zemědělských produktů a nízkých nákladů na diversifikaci svého trhu (BIO), který není považován za různorodý. V tomto oboru leží ohromný potenciál v případě, že by šlo o přímý dovoz, protože obecně jsou tyto produkty převážené přes další evropské země a na český trh přichází s již mnohem vyšší cenou. Nepochybně je však třeba zajistit dobré kontakty v Bolívii, aby se snížila rizika obchodu. Čeští podnikatelé mohou Bolívii nabídnout svou strojírenskou výrobu, ve které by bylo možné obchodovat s obráběcími stroji, uplatnit se mohou nástroje a nářadí, ložiska, kompresory, čerpadla, domácí spotřebiče, měřící zařízení, stroje pro důlní průmysl, zemědělské stroje atd. V poslední době je patrný zájem o české zbraně a munici a také solární panely.

Také lze nabídnout farmaceutické výrobky a technologie zaměřené na ekologické udržování životního prostředí. Například se jedná o technologie pro čistění pitné vody, odpadních vod a odpadu včetně zpracovaní chemického odpadu, odpadu v ropném průmyslu, technologie pro čištění ovzduší a výzkumné záměry na odstranění ekologických problémů v Bolívii.

"*Jednou z možností česko-bolivijské spolupráce v hospodářské oblasti by mohla být účast českých firem na projektu "Bolivia-mar". Jde o celou řadu projektů zaměřených na industrializaci území, které Bolívii poskytlo Peru na základě bilaterální dohody. Jedná se o zhruba 200 km2 v okolí peruánského přístavu Ilo. Velmi zajímavým projektem je chystaná výstavba plynovodu do Ilo, kde by se plyn zkapalňoval a dále exportoval – například do Asie. Široké možnosti existují také pro uplatnění českých výrobků v oblasti civilní obrany v dodávkách pro bolivijskou armádu a policii.*[499]"

6.3 Závěr

Na základě údajů, které se mi podařilo získat buď ze strany Bolívie (Diplomatické zastoupení Bolívie v Rakousku), nebo z Ministerstva zahraničních věcí ČR, lze vyvodit závěr, že vztahy těchto dvou zemí se zakládají především na aktivitě České republiky vůči Bolívii. Jedinou aktivitou v podstatě zůstává vysokoškolské stipendium, které poskytuje ČR. Tento nedostatek považuji za chybu ze strany Bolívie, která, na rozdíl od jiných zemí, nepodporuje takzvanou „obchodní diplomacii". Taková diplomacie přitom přináší mnoho vzájemných výhod.

Zahraniční služba byla v Bolívii již v minulosti ovlivněna politickými zájmy, což způsobilo, že na vlivné posty byly jmenovány osoby, které byly vzdálené hospodářské realitě i potřebám obyvatelstva. Prostředky se zaměřovaly spíše na protokolární činnost a (až na výjimky) zanedbávalo se následující: šíření dobrého obrazu země v zahraničí, propagování příležitostí k obchodování s Bolívií a přilákání partnerů s investičními zájmy do země.

Diplomatické zastoupení ve Vídni zahrnuje kromě Rakouska a České republiky také Slovensko, Maďarsko, Rumunsko, Chorvatsko, Slovinsko, a Bulharsko. Kvůli svému sídlu ve Vídni se bude toto zastoupení při poskytování informací logicky více věnovat rakouským investorům. Podle údajů, taktéž získaných prostřednictvím tohoto zastoupení, má jedna rakouská společnost zájem na investici do solné pláně Uyuni pro těžbu lithia a jeho využití v bateriích. Tento projekt by mohl přitom patřit i některé české společnosti.

[499] Poznámka, kterou laskavě poskytnul ředitel oddělení pro Severní a Jižní Ameriku a Karibik, Petr Eichner, Ministerstvo průmyslu a obchodu.

Podle údajů poskytnutých Ministerstvem průmyslu a obchodu ČR se v teritoriu Latinské Ameriky nachází (pro Česko z hlediska exportní strategie) prioritní země, jako například Brazílie nebo Mexiko. Zvýšený zájem je v exportní strategii věnován i dalším zemím, jako je Kolumbie, Peru, Argentina, nebo Chile[500]. Je v ní také uvedené, že Bolívie není považována v rámci strategie vlády ČR mezi latinskými zeměmi za prioritní zemi.

Zajímavá situace by nastala, pokud by ČR zahrnula Bolívii mezi strategické latinskoamerické země v rámci svých investic, zvýšení objemu obchodu a jednání a realizace projektů, které doktorská práce zmiňuje s ohledem na potenciál jednotlivých bolívijských provincií.

[500] Portál: Ministerstvo průmyslu a obchodu:*Obchodněpolitické vztahy*: Dostupné: *http://www.mpo.cz/cz/zahranicni-obchod/obchodni-vztahy/*

ZÁVĚR

Bolívie má díky své strategické pozici uprostřed Jižní Ameriky privilegium toho, že je přirozeným koridorem nezbytným pro místní pozemní, železniční a vzdušnou komunikační síť. Pravděpodobně se jedná o jeden z nejdůležitějších koridorů na kontinentu, jak z pohledu Bolívie, tak pro země u Tichomoří a Atlantského oceánu. Různorodá fyzická geografie umožnila vytvoření širokého spektra ekologických vrstev. V souvislosti s tím vzniklo rozličné klima a mikroklima v různých částech země a také mnoho ekosystémů, které dávají vhodnou půdu pro rozvoj výrobních činností. Pod nimi si můžeme představit například: zemědělství, chov dobytka, lesnictví, průmysl, zpracování uhlovodíkových zdrojů a řemeslné manufaktury.

Tato země je přímo geografickým rájem s jejími vysokými horami pokrytými trvalou sněhovou vrstvou, širokými údolími v mírném podnebí a rozsáhlými polotropickými i tropickými planinami v malých nadmořských výškách. Proto se zde přímo hromadí investiční příležitosti pro nespočet různých oborů i pro podporu domácího či zahraničního trhu.

Nashromážděné ekologické bohatství, které je pro zemi typické, je využitelné především pro rozvoj sezónní produkce. Proto se zde otevírá možnost zapojit se do zásobování těmi statky, které nejsou sezónní a z toho důvodu jsou velmi žádané v průmyslových odvětvích využívajících tržních příležitostí. Tato odvětví potřebují neustále, během celého roku, přísun zásob určitých produktů. V současné době už není nabídka bolivijských vývozních komodit omezena jen na nerosty a uhlovodíky. Ve skutečnosti disponuje nejrůznějšími, velmi kvalitními výrobky, které splňují vysoké nároky světových trhů. Například tomu tak je u různých komponent netradičních výrobků pocházejících ze zemědělství, lesnictví a výroby (průmyslové i řemeslného zpracování). Dnes čítají 25 % z celkové hodnoty bolívijských exportů a společně vytváří důležitou součást nabídky, která je podstatou obchodování a tvorby bohatství.

Zemědělství a těžba pohonných hmot jsou dva sektory, které se mohou prezentovat vysokým meziročním růstem. Stoprocentně dobrou zprávou už však asi není skutečnost, že se jedná o sektory s poměrně nízkou přidanou hodnotou.

Následující přehled ukazuje komparativní výhody 10 nejvíce exportovaných produktů vypočítané pomoci Balassova indexu, který je vyjádřen jako poměr podílu vývozu dané komoditní skupiny na celkových vývozech dané země a podílu vývozu této komoditní skupiny na celkových vývozech referenční skupiny zemí, v našem případě: Jižní Ameriky. Jenom 2 z těchto 10 produktů může Bolívie považovat za komparativně výhodné. Bolívie by se tak měla snažit o udržení a zlepšení jejich pozice. Těchto 10 produktů představuje 70,7% podílu na celkovém exportu země, což znamená, že Bolívie může být velmi závislá na hospodářském cyklu jejich hlavních partnerů.

Komparativní výhody 10 nejvíce exportovaných bolivijských produktů

Produkt	Balassuv Index
Zemní plyn	> 1
Pokrutiny a jiné pevní odpady po strachování rostlinných tuků	0,79
Ropné olej	0,99
Zinek a jeho produkty	> 1
Cín	0,17
Sojový olej	0,19
Stříbo	0,24
Šperky a dalsí vzácné kovy	0,07
Brazilské oříšky	0,05
Další produkty vyrobeny ze zlata	0,14

Zdroj: Národní statistický uřad Bolívie (www.ine.gov.bo)

POTRAVINOVÁ VÝROBA

Potravinová produkce patří mezi nejdůležitější vývozní artikly Bolívie, ať už pro rostoucí objem a hodnotu exportu, nebo pro svůj ohromný potenciál. Hlavními potravinami jsou potravinové oleje ze sóje a slunečnic; mléčné výrobky (mléko, máslo a sýr), třtinový cukr, zpracované kakao, těstoviny, destiláty, vína a mnoho dalších. Mezi zemědělskými produkty už jsou velmi dobře známá kávová zrna, quinoa, sójové boby, fazole, kukuřice, ovoce, květiny i palmové výhonky. Z živočišné výroby můžeme jmenovat hovězí a kuřecí maso, vajíčka, ryby a z exotických potravin můžeme vybrat maso z kajmana či lam.

LESNICKÁ VÝROBA

V tomto odvětví jasně převažuje kaštan (brazilský ořech) a nezměrné zásoby dřevin. V zemi se nachází ohromné množství různých kvalitních tropických dřevin, které jsou na trhu velmi vzácné – například mahagon, cedr, jihoamerický dub a řada tzv. "alternativních dřevin", které jsou čím dál tím častěji využívané v dřevozpracovatelském průmyslu a ve stavebnictví.

MANUFAKTURNÍ VÝROBA

V odvětví průmyslové výroby se stále více projevuje rostoucí nabídka země. V mnoha oborech došlo během posledních pěti let k podstatnému nárůstu hodnoty vývozů. Například šperkařské výrobky ze zlata a stříbra, dřevěné dveře a okna, různé druhy nábytku, kožené polotovary, kožedělnické výrobky, vlněné příze, tabákové výrobky, chemickou produkci atp. Ve výrobním odvětví je třeba vyzdvihnout široké spektrum textilních výrobků a oděvů, které jsou na mezinárodních trzích vysoce uznávané a konkurenceschopné. Přispívá k tomu pracovní síla a suroviny pro výrobu spolu se špičkovými technologiemi. Výsledkem jsou kvalitní bavlněné oděvy, jako například: košile, trička, kalhoty, sportovní oblečení, dětské oblečení, pánské i dámské spodní prádlo atd. Bolívie nabízí světovým trhům mnoho oděvů z jemné vlny, především oblečení z vlny z alpaky a lam, která je vysoce kvalitní a nesmírně jemná. Bolívie oplývá dobrou surovinovou základnou, protože v andských oblastech přebývá velké množství velbloudovité zvěře. K urychlení rozvoje by bylo potřeba, aby tato perspektivní odvětví podpořil také soubor konzistentních politik, které by zaručily výhody na trhu, překonaly vzniklá omezení a přinesly efektivní začlenění do konkurenčních světových trhů.

Produktivita rostlinné a živočišné výroby se musí zvýšit pomocí lepších technologií. Tradiční zemědělská výroba a dobytkářství by se tak mohli lépe začlenit do tržní ekonomiky. Obecným přáním je, aby agroprůmyslová výroba rostla rychlejším tempem, souběžně se zaměřením na vývoz.

Odvětví zaměřené na zpracování uhlovodíků *se* dopracovalo postupně na úroveň, kdy Bolívie patří mezi nejvýznamnější dodavatele zemního plynu v celém jižním

cípu Latinské Ameriky. Domácí produkce ropy bude muset kompletně pokrýt domácí poptávku. Těžební průmysl musí zapojit do těžby nerostných surovin špičkovou technologii, která srazí výrobní náklady a propojí těžbu samotnou s procesy zpracování. Bude tak možné zvýšit celkovou hodnotu exportů a jejich konkurenceschopnost na trhu.

Průmyslový sektor se musí zaměřit na zvýšení relativního podílu zpracovatelského průmyslu na tvorbě HDP. Technologicky náročné obory se budou muset více rozšířit, ovšem s ohledem na malé a střední podniky a současně taky tak, aby neohrozily vertikální a horizontální vazby mezi jednotlivými průmysly, těžbou a službami. Rozvoj výrobních odvětví bude třeba podpořit zvyšováním konkurenceschopnosti ve finančním, dopravním, komunikačním a energetickém sektoru. Chudoba v Bolívii byla způsobena sociálním vyloučením a neustávající těžbou nerostných surovin bez přidané hodnoty. Proto je zde také velmi nízký index lidského rozvoje, především v okrajových odvětvích uprostřed velkoměst i mezi domorodci. Ekonomické prostředky vyčleněné na boj s chudobou v mé zemi byly naprosto nedostačující, špatně pojaté a nevedly k získání výrobních faktorů tolik potřebných mezi venkovským obyvatelstvem (které se z velké části na chudobě podílí).

Zahraniční pomoc, která se zaměřovala na boj proti chudobě mezi domorodci, nedošla očekávaným výsledkům, protože se nezabývala řešením problémů s výrobou a produktivitou, ale pouze jejich následky.

Globalizace ekonomiky je naprosto nevyhnutelná. Tváří v tvář tomuto faktu se Bolívie musí připravit na začlenění se do moderního ekonomického světa, ať už na vlastní pěst, nebo v rámci odpovídajících regionálních uskupení. Aby mohl stát intenzivněji ovlivňovat strategické sektory národního hospodářství, musí posílit své instituce, modernizovat zákony a definovat dlouhodobé politiky. Podpoří tím domácí podnikání a lépe ochrání vnitřní trh.

- Zahájit aktivní politiku vedoucí k získání investic a investorů z EU, zajistit ochranu, právní jistoty a příznivé daňové prostředí. Cílem by měla být industrializace strategických odvětví domácího hospodářství – mezi ně

patří těžba a energetika a také velké zásoby zemního plynu, lithia a vodních zdrojů v zemi.

- Získat pomoc z EU, aby mohla být dokončena sanace a vyřešeno vlastnictví půdy, tedy předního výrobního faktoru. Tím by se podpořil i třetí nejdůležitější sektor, v tomto případě rostlinná a živočišná výroba. Získal by tak další prostředky kromě těch, které čerpá v rámci politiky pro potravinovou jistotu. Lze se tak zaměřit na využití potenciálu a vývozu přebytků zpracovaných výrobků a polotovarů.
- Žádat technickou podporu a radu od ČR v záležitostech, které se týkají industrializace, nerostných surovin a produkce zpracovávaných potravin. Využije se tak přebytková rostlinná a živočišná produkce, která nahradí importy a zabezpečí naši ekonomiku.
- Určit a aplikovat podpůrné politiky ve prospěch rostlinné a živočišné výroby, manufakturního průmyslu a malých a středních podniků. V těchto odvětvích se vytváří nejvíce pracovních míst a přidané hodnoty. Cílem je strategie boje s chudobou a okrajovým vyloučením.
- Zajistit si podporu a technickou asistenci ČR, která by vedla k většímu zapojení vzdělávacích institucí do zvyšování kvalifikace pracovní síly v různých specializacích, což by napomáhalo urychlení lidského rozvoje nejchudších obyvatel. Stejně tak je třeba zvýšit počet stipendií pro bolivijské studenty se zaměřením na těžební a ropný průmysl, které v naší zemi citelně chybí.

  Bolívie a ČR by měly usednout k jednacímu stolu a zajistit výměnu diplomatických představitelů alespoň na úrovni obchodních odborných asistentů. Nejbližší bolivijský představitel sídlí v Rakousku a lze se domnívat, že nenabízí žádný akční plán.[501]
- Zažádat EU o finanční podporu na výstavbu a propojení železniční sítě na východě a západě Bolívie. Země by tak mohla držet strategický dopravní

[501] Zažádala jsem o informace týkající se činností, které by podporovaly obchodní výměnu, a neobdržela jsem žádnou odpověď.

prostředek významný především na regionálním trhu. Koridor je naprosto nezbytný pro pohyb mezi oceány obzvláště pro země u Tichého oceánu (Chile a Peru) a u Atlantského (Argentina a Brazílie). Stejně tak musí Bolívie oživit svou domácí silniční síť, aby usnadnila domácí i zahraniční obchod. Současné zdroje, se kterými disponuje, zdaleka nepokryjí náklady na výstavbu nových silnic.

Národní plán pro rozvoj (PND)[502] postavil mimo jiné pilíř nazvaný "*Produktivní Bolívie*", jehož cílem je zapracovat na transformaci výrobních procesů. Prostředkem má být integrovaná a diversifikovaná směna v rámci produkční sítě a také změna původního vývozního modelu. Jinými slovy jej můžeme shrnout do těchto pěti opatření:

- Změna hlavního vývozního modelu
- Průmyslové zpracování přírodních vývozních zdrojů
- Diversifikace výrobních procesů
- Nové určení našich suverénních mezinárodních vazeb
- Větší účast státu jako aktéra podporujícího rozvoj, především ve strategických sektorech, ve kterých se tvoří bohatství.

Aby mohla vláda E. Moralese splnit tyto cíle, musí přesunout hospodářský přebytek ze strategických odvětví (uhlovodíky, nerosty, elektřina a zdroje vztahující se k přírodnímu prostředí) na ta odvětví, která jsou náročná na pracovní sílu, ale zároveň vytváří bohatství (průmyslová výroba, rozvoj rostlinné a živočišné výroby, turismus a reality).[503] Bolívie, vědoma si zvýšené obtížnosti při překonávání těchto překážek na vlastní pěst, zintenzivnila procesy integrace na bilaterální, regionální a interregionální úrovni. Zatím však tato snaha nedokázala dostatečně nabudit aktivitu v netradičních odvětvích ani v případě výroby/průmyslu, které by mohly dodat přidanou hodnotu surovinám a přírodním zdrojům. E. Morales, který pochází právě z této vyloučené a velmi chudé vrstvy obyvatel Bolívie, chtěl nastartovat ekonomiku v nejopuštěnějších oblastech.

[502] Národní plán pro rozvoj, "Bolivia dignasoberana, productiva y democrática para vivir bien", Lineamientos estratégicos 2006-2011. Vrcholný dekret 29272, 12. září 2007.
[503] Ministerstvo komunikací Bolivijského mnohonárodnostního státu. „D*el Estado Colonial mendigo al Estado Plurinacional Digno", Revolucion democrática y cultural de Bolivia*. La Paz- Bolivia. 2011, str. 45.

Například dal nový impuls k rozvoji těžebního průmyslu v oblastech Potosí a Oruro. Silná čínská poptávka (spolu s poptávkou dalších asijských zemí) podnítila intenzivnější těžbu a komercializaci přírodních zdrojů, což přineslo mnohé výhody a především příjmy těžebnímu průmyslu.

Podíl Bolívie na trhu Jih-Jih se neustále zvyšuje, z čehož můžeme usuzovat přítomnost dalších trhů, na které lze zaměřit export. Nicméně jsem toho názoru, že by se měl dodržovat plán doporučený organizací CEPAL ve vztahu k hodnotovým řetězcům. Jinými slovy je třeba se nezaměřovat na směnu konečných statků, ale na větší geografický rozptyl výroby v rámci hodnotových řetězců (komponenty). Bolívie by tedy měla v první řadě prohloubit svou integraci mezi zeměmi Andského společenství a dále v rámci regionu. Znamenalo by to samozřejmě i harmonizaci politik, zákonů a domácích standardů se systémem těch, kteří jsou zapojení do obchodu a investic členských zemí.

Andské společenství je pro Bolívii velmi významné, neboť díky tomuto uskupení bylo možné konsolidovat některá průmyslová odvětví (olejniny) a opustit tak výše zmíněné tradiční vývozní sektory. Bohužel Andské společenství nedisponuje jednotnou politickou strategií a nemohlo tak dojít ke sjednocení celého uskupení, aby mohlo jednat dohromady spolu s EU a v každém případě s ČR. Společenství by jako jeden celek bylo na trhu mnohem přitažlivější.

EU, jeden ze strategických partnerů Latinské Ameriky, je v porovnání s jinými interregionálními obchodními partnery jednou z nejlepších alternativ pro Bolívii pro transformaci výroby. EU se totiž nezaměřuje čistě na obchod, ale bere v úvahu také politický dialog a spolupráci. Po dlouhá léta sice Bolívie čerpala výhody plynoucí ze spolupráce a dotací EU i jiných zemí, ale stále ve vzduchu visí otázka, zda byla tato pomoc účinná?

Ze studií, které prováděli v Latinské Americe specialisté z dánské univerzity Aarhus, z Global Development Network a jiných institucí, plyne pro Bolívii několik závěrů. Zdá se, že problém spočívá v tom, že z projektů pro podporu a rozvoj nejvíce čerpají odvětví závislá na zdrojích, aby mohlo dojít k realizaci výsledků výzkumů a konečných doporučení. Na druhé straně však těm skutečně chudým

uživatelům výhod zůstává pouze možnost čerpat výhody ve formě vzdělání, zvyšování své kvalifikace či podpory a jiných služeb. Reálný přínos vůči udržitelnému růstu nebo zlepšení kvality života těchto osob je pochybný, protože obecně nedochází k růstu jejich příjmů. Zpravidla totiž nemají přístup k výrobním faktorům, a pokud ano, je problémem produktivita a kvalita.

Dopady zahraniční pomoci na rozvoj přijímajících zemí je často velkým zklamáním. Říká se, že stovky milionů amerických dolarů, které byly proinvestovány, nedosáhly v podstatě ničeho, zatímco obrovská bída a chudoba zůstává stejná, nebo dokonce roste.

Srovnáme-li zahraniční pomoc, kterou nashromáždily jednotlivé sektory za období 1998-2002, s pokrokem, kterého se podařilo v tomto období dosáhnout, uvidíme velmi zřetelně, že tři nejvíce podporované sektory (posilování institucí, rozvoj venkova a rozpočtová pomoc) vzrostly jen o velmi malý kousek a zklamaly i v boji s chudobou. Po analýze dopadů prostřednictvím modelu Výpočetní všeobecné rovnováhy je naprosto jasné, že tato pomoc má sice pozitivní dopad na růst, ale jen z krátkodobého pohledu a má dokonce nepříznivé dopady na rozložení příjmů.[504]

V Bolívii existuje velká snaha o zajištění dobré životní úrovně. Projevuje se například v subvencích cen benzinu, nových zákonech na začlenění lidí žijících na okraji společnosti (nová Ústava), politikách podporujících strukturální změny pro rozvoj obcí, provincií a krajů, nových zákonech o školství a vzdělání, podpoře a financování firem v potravinovém průmyslu, či aby byla zaručena potravinová jistota (především výrobků s vysokou poptávkou). Také byly schváleny zákony, které se starají o společnost (žádný rasismus, diskriminace či korupce), životní prostředí (parky, odlesňování, kácení stromů atp.) a tím přinesly užitek území, na kterém společnost přebývá.

Nesmíme ale zapomenout, že Bolívie se zbavila negramotnosti díky programům na její snižování. Ty pomohly zvýšit úroveň pracovní síly a technologií, usnadnily zvyšování kvalifikace i vylepšování výroby a zkrátily dobu učení.

---

[504] Instituto de Estudios Avanzados en Desarrollo: *Superando obstáculos críticos para el desarrollo sostenible*. Dostupné: http://www.inesad.edu.bo/antigua/spanish/pro_aid_es.htm

Přehled potřeb nejdůležitějších odvětví státní ekonomiky. Na obecní, krajské a národní úrovni tyto potřeby vyplývají z různých fór a debat, ke kterým mohou evropská komunita a mezinárodní společenství přihlédnout a přispět či investovat do vzájemně prospěšných projektů, a tak posunout Bolívii z její chudoby, způsobené staletími špatné správy, a zároveň splnit obecný cíl této práce, který byl uveden již na začátku.

Detailně a do hloubky analyzovat současnou sociálně-ekonomickou situaci v Bolívii a zjistit její možnosti v rámci intenzivní spolupráce na společných projektech s Evropskou unií obecně a konkrétně s Českou republikou, vedoucí k naplnění nové vize mnohonárodnostní Bolívie.

Identifikace a stanovení priorit rozvojových strategií.

- Z pohledu rozpočtu departamentálních vlád.
- Z pohledu hlavních ekonomických odvětví.
- Z pohledu Mnohonárodnostního summitu.

A. Z pohledu rozpočtu departamentálních vlád.

V souvislosti s prioritními investicemi v každém departamentu (*Tab. 3.22*). Prioritní investice podle departamentů) je odvětví dopravy (silnice, mosty a další) nejžádanější na národní úrovni i téměř ve všech departamentech. Následuje sektor zemědělství a chovu dobytka a na třetím místě pak odvětví energetiky. Oblasti vzdělání a zdravotnictví ovšem zůstávají ztrátové, protož mají nedostatek odpovídajícího rozpočtu pro učitele, zařízení, výzkum, vzdělávání, infrastrukturu, atd.

B. Z pohledu hlavních ekonomických odvětví.

Deset nejdůležitějších odvětví[505] s dominantním vlivem na národní ekonomiku identifikovalo výzvy, kterým je potřeba čelit v rámci dosahování většího růstu, vytváření větší konkurence či investic a větší otevřenosti trhů:

1. **Průmysl**: Požaduje větší spolupráci s vládou a industrializaci země za pomoci sedmi pilířů: Podporovat investice, zachovat ekonomickou a právní

[505],Článek ve ekonomickém časopise: *Dinero y Finanzas (El Deber)*, 3. ledna 2012. str. 4 a 5.

stabilitu, podporovat a chránit domácí produkci, zlepšit a usnadnit mezinárodní směnu, zabezpečit dodávky energie, prohloubit mechanismy výnosného financování, zlepšit infrastrukturu a služby a podpořit přesun technologií.

2. **Malé a střední podniky**: Posílení vnitřního trhu, otevření trhů a boj proti pašování.
3. **Podnikatelský sektor:** Dosáhnout většího a udržitelného růstu a investic v odvětví výroby, obchodu a průmyslu, tedy v odvětvích vytvářejících pracovní místa.
4. **Rostlinná výroba:** Odvětví usiluje o větší produktivitu, vládní pobídky pro investice, právní jistoty a předpokládá postupné navyšování obdělávané půdy, čímž zdůrazňuje její potenciál.
5. **Chov dobytka**: Zabezpečit zásobování prostředků, které jsou nezbytné pro živočišnou výrobu a vyvážet přebytky masa.
6. **Technologie:** Klást větší důraz na vliv sektoru technologií na konkurenceschopnost země. Podporovat rozvoj softwarového průmyslu.
7. **Stavebnictví:** Zajistit poskytování prostředků pro stavebnictví k uspokojení stále rostoucí poptávky po bydlení.
8. **Finančnictví**: Zachovat stabilitu a růst finančního systému. Zvýšit depozita a portfolio pomocí finančních produktů pro různé segmenty.
9. **Zahraniční obchod:** Vytvořit společnou agendu veřejného a soukromého sektoru, rozvoj vhodných veřejných politik posilujících konkurenceschopnost a produktivitu země. Odstranit vývozní bariéry.
10. **Cestovní ruch:** Věnovat více úsilí a prostředků na podporu turistických destinací v Bolívii. Zlepšit infrastrukturu a služby v oblastech vysokého turistického ruchu.

C. První Mnohonárodnostní setkání (summit)

Toto setkání bylo svoláno prezidentem Bolívie ve městě Cochabamba v prosinci 2011 a účastnilo se ho více než 5000 představitelů všech činných odvětví celé země včetně sociálních organizací, které tvoří zázemí původní indiánské vlády E. Moralese. Jednalo se o událost, ze které vzešel seznam činností svěřených současné vládě pro zbytek svého funkčního období. Ty byly pečlivě zaznamenány a

prezident dal pokyn jak výkonné tak zákonodárné moci, aby připravily usnesení a zákony vhodné pro jejich implementaci a provedení. Jedná se o následující oblasti[506]:

- Ekonomická diverzifikace země.
- Zahájit éru industrializace.
- Posílit a rozšířit výrobní aparát.
- Poskytovat pobídky pro strategická odvětví.
- Vyšší investice do průzkumu uhlovodíků a minerálů.
- Dodávky energie.
- Upřednostnění hlavní národní dopravní sítě.
- Substituce dovozů.
- Přizpůsobení finančního systému potřebám výrobního sektoru.
- Zvyšování přidané hodnoty vývozů.
- Podpora investic do dopravní infrastruktury, pro rozvoj domácího i zahraničního trhu.
- Obnovení mezinárodního dopravního systému.
- Diverzifikace nabídky vývozů.
- Komplementární a solidární mezinárodní obchod.
- Transformace energetické sítě na zemní plyn na celostátní úrovni.
- Investice do hornictví zaměřené na slévárenství a rafinaci.
- Zřízení malých a středních podniků na transformaci a industrializaci potravinářství.
- Všeobecný přístup k základním službám.
- Technologický rozvoj a vzdělávání lidských zdrojů.
- Vytváření výzkumných procesů.
- Podpora lidských osídlení v hraničních a řídce obydlených oblastech.
- Podporovat výstavbu továren na výrobu stavebních materiálů z místních surovin.

[506] Článek ve ekonomickém časopise: *První mnohonárodnostní setkání (El Deber)*, 12/2011

- Přidělení zdrojů na projekty týkající se pitné vody, základní sanace, sanitární a dešťové kanalizace, spolu s integrovaným nakládáním s průmyslovými a pevnými odpady.
- Podporovat procesy regionální i globální integrace.

Jak je zřejmé, potřeb je bezpočet, stejně jako příležitostí, které z nich plynou. Existuje celá řada činností, které je třeba rozvíjet. Jak by někdo řekl, v Evropě je všechno hotovo a v Bolívii je vše teprve potřeba udělat:

- Jsme tradiční producenti a vývozci surovin, ale i nadále dovážíme hřebíky.
- Máme jedny z nejbohatších lesních porostů na světě, ale stále dovážíme párátka pro zubní hygienu.
- Jsme velkými vývozci jedlých kaštanů a kakaa nejvyšší kvality, a přesto dovážíme bonbóny a čokolády.
- Máme neomezený zemědělský potenciál, ale nadále dostáváme darem pšenici.
- Máme přebytky hovězího masa, nicméně vývozu brání technické bariéry.
- Vyvážíme velké množství plynu, ale stále dovážíme benzín a diesel pro naše automobily.
- Máme největší zásoby lithia na světě, a i přesto stále dovážíme baterie.

Ministerstvu pro rozvoj a hospodářství Bolívie lze doporučit vytvoření státní organizace podobné „Czech Invest“, která by pomáhala zahraničním investorům při jejich působení na území Bolívie.

Jeden z nejdůležitějších přínosů této studie je ten, že ji lze považovat za návod pro české podnikatele, a nakonec také pro ty slovenské, který může sloužit jako inspirace při rozhodování o rozvojových investicích na departamentální a sektorální úrovni (vzhledem k výše popsaným potřebám). Jak se můžeme přesvědčit, Bolívie nabízí široké možnosti pro jednání na základě své současné rostoucí vývozní nabídky a také rostoucí potenciál, který jí pomáhá využít různých zahraničních trhů, na kterých má země preferenční celní výhody. K tomu můžeme přidat ještě levnou pracovní sílu, ekonomické suroviny, velkou rozlohu svého

území (díky které se drží ceny půdy na nízké úrovni) a daňové uvolňování pro zahraniční investory výměnou za nová pracovní místa.

Nakonec, ekonomický rozvoj je jako běh na dlouhou trať. Některé země zaostávají, neboť začaly běžet později. To, že vyběhly později, však ještě neznamená, že pozadu zůstanou. Země jako Argentina a Venezuela startovaly později a postupně ztrácely na rychlosti a začaly se více opožďovat. Jiné země, například Chile, které také začalo později, však naopak nabírají na rychlosti a dostávají se stále více vpřed. Proto nám zůstává jedna velká otázka, kterou si musíme položit: Co můžeme udělat proto, abychom běželi rychleji a posouvali se po žebříčku dále? Ekonomická teorie říká, že odpověď nalezneme v *produktivitě*. Země, které dokážou běžet výrazně rychleji, jsou pokaždé ty, které zvyšují svou produktivitu. Předtím, než začneme pomýšlet na tvorbu podniků v Bolívii, musíme se zamyslet také nad způsobem, jak zvýšit produktivitu již existujících podniků v nejrůznějších oborech.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Tištěné publikace:

Knihy:

1. ADAMCOVÁ L., Němečková T. a kolektiv: Rozvojová Ekonomika, VŠE v Praze, Nakladatelství Oeconomica, Praha 2009, ISBN 978-80-245-1515-1.
2. ANTELO, E. (2000). Políticas de Estabilización y de Reformas Estructurales en Bolivia a partir de 1985, pp. 14 y ss, Santiago de Chile, Comisión Económica para América Latina y el Caribe (CEPAL).
3. ARAMAYO RUEGENBERG, Rosario, El Sector Hidrocarburos, Unidad de Análisis de Políticas Sociales y Económicas, Octubre 2009.
4. ATLAS BRUÑO, Universal y de Bolivia. Editorial Bruño, La Paz, Bolivia. 2010.
5. CIHELKOVÁ Eva a kol., *Světová Ekonomika, Obecné trendy rozvoje*. 1. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-155-0.
6. CIHELKOVÁ, E. Světová ekonomika. Regiony a integrace. Praha: Grada Publishing, 2002.
7. CONAGHAN, Catherine M.; MALLOY, James M. *Unsettling Statecraft: Democracy and Neoliberalism in the Central Ands.* Pittsburgh, Pa: University of Pittsburgh Press, 1994. ISBN 0822937867.
8. CRABTREE, John; WHITEHEAD, Laurence. *Unresolved Tensions: Bolivia Past and Present.* Pittsburgh, Pa: University of Pittsburgh Press, 2008. ISBN 13: 978-0-8229-6006-5.
9. DE MESA, José; GISBERT, Teresa, MESA, Carlos Diego. *Manual de Historia Boliviana.* La Paz: Editorial, Gisbert, 1999. LCCN 84106990.
10. DO ALTO, Herve; STEFANONI, Pablo. *La revolucion de Evo Morales. De la coca al palacio.* Buenos Aires: Capital Intelectual, 2006. ISBN-10: 9871181566.
11. DOMÍNGUEZ, Jorge I.; FERNANDÉZ DE CASTRO, Rafael. *Contemporary U.S. – Latin American Relations.* New York, NY: Routledge 2010. ISBN 978-0-415-88000-8.
12. DUNKERLEY, James. *Rebellion in the Veins: Political Struggle in Bolivia, 1952-1982.* London: Verso, 1984. ISBN: 9780860917946.
13. FRETES-Cibils, V., GIUGALE, M., Luff Connie: Bolivia, por el bienestar de todos. La Paz – Bolívie, Banco Mundial, červen 2006. str.182, ISBN: 0-8213-6660-06.
14. FURTADO Celso. La economía latinoamericana (formacion historica y problemas contemporáneos) [Latinskoamerická ekonomika – historický vývoj a současné problémy]. Mexiko: Editores S.A., 1976.
15. GIRAULT, J.: El tercer mundo, Bueos Aires, Editorial El Alteneo, 1971.
16. GUSTAVO CANAVIRE-Bacarreza a Mirna Mariscal Ayaviri, „Políticas macroeconómicas, choques externos y protección social en Bolivia“, str. 4, Unidad de Análisis de Políticas Sociales y Económicas, LA PAZ – BOLIVIA, UDAPE červen 2010.
17. GUASCH, J. Luis; SPILLER, Pablo T. Managing the regulatory process: design concepts, issues and the latin america and caribbean story. Washington, DC: World Bank Publications, 1999. ISBN 10: 9780821344972.
18. HANGGI H., Roloff R. a Ruland J. Interregionalism and International Relations. New York: Routledge, 2006.

19. HOLUB, A.: Mezinárodní Ekonomická Integrace „Třetího Světa“. Praha, 1977.
20. ICTSD (Centro Internacional de Comercio y Desarrollo Sostenible) (2011), “EU, MERCOSUR talks struggling to stay alive”, Bridges Weekly Trade News Digest, vol. 15, Nº 23, 22 de junio.
21. JUNTA DEL ACUERDO DE CARTAGENA [Výbor dohody z Cartagena], „Compendio Estadístico del Grupo Andino 1980-1989“ [Statistický přehled Andského společenství 1980 - 1989], Útvar informačních technologií, Lima, Peru, červen 1990.
22. KLEIN, Herbert S. Bolivia: The Evolution of a Multi-Ethnic Society. New York, NY: Oxford University Press, 1992. ISBN 10: 0195057341.
23. KOHL, Benjamin; FARTHING, Linda. Impasse in Bolivia: neoliberal hegemony and popular resistence. La Vergne, Tn: Zed Books Ltd 2009. ISBN 978-1-84277-759-6.
24. LACOSTE, Y.: Le comcept de sous-developpement. (Koncept nerozvinutosti). Edice „PUF“, 1967.
25. LASERNA, Roberto; CALDERÓN, Fernando Gutierrez. El Poder de las Regiones. Cochabamba: CERES/CLASCO, 1983.
26. MALLOY, James M.; GAMARRA, Eduardo. Revolution and Reaction : Bolivia, 1964-1985. New Brunswick, NJ: Transaction Books, 1988. ISBN 10: 0887381596.
27. MENACHO ARDAYA, Avila Saucedo.: Análisis del Comercio Exterior de Bolivia y Aprovechamiento de Acuerdos Preferenciales. Instituto Boliviano de Comercio Exterior, Diciembre 2008, Santa Cruz, Bolivia.
28. MOLDIZ, Hugo. Bolivia en los Tiempos de Evo: Claves para Entender el Proceso Boliviano. Ciudad de México: Ocean Sur, 2009. ISBN 978-1-921438-14-1.
29. MUTIČ, Anja. Bolivia. Singapore: Lonely Planet Publications Pty Ltd, 2010. ISBN 978-1-74104-998-5.
30. MUÑÓZ REYES Jorte, „Geografía de Bolivia“, Academia Nacionál de Ciencias de Bolivia, La Paz, Bolivia, 1977.
31. ORTIZ Hissa, R.: Análisis socio-económico de la economía de Bolivia en el marco de la actual oleada de globalización, Barcelona, Universidad Ramon Llull, leden 2007.
32. OPPENHEIMER, Andrés. Los Estados DesUnidos de Latinoamérica. Ciudad de México: D.R., 2009. ISBN 978-030-739-302-9.
33. REQUENA, B., ANTELO E., Crespo C., Cupe E. y Ramirez R. 2000, “Determinants of Bank Spreads in Bolivia” Brock P. and Rojas-Suarez L (2000) Why so High? Understanding Interest Rate Spreads in Latin America. Washington DC: Inter-American Development Bank.
34. RODRIGUEZ ALVAREZ, Gary Antonio. Apertura Economica y Exportaciones en Bolivia: El papel del Estado (1980-2003) [Otevření ekonomiky a vývoj exportů v Bolívii]. Bolívie: Instituto Boliviano de Comercio Exterior, 2004.
35. SOLARES GAITE, A.:. Integracion, Teoría y Procesos, Bolivia y la Integracion, Bolivia, Instituto Boliviano de Comercio Exterior - Resolucion Administrativa 1-805/2009, 2011.
36. SPALDING, Karen. Huarochiri: An Andean Society Under Inca and Spanish Rule. Stanford,Ca: Stanford University Press, 1984. ISBN 0-8047-1123-2.
37. THE TIMES: Atlas of the World. Washington D.C, Time Books y Bartholomew, 2010.

38. TIRO, Felix C. Las Constituciones de Bolivia. Madrid: Instituto de Estudios Políticos, 1958.
39. TUGORES QUES, Juan. Economía Internacional, Globalizacion e integracion regional, Šesté vydání, Madrid: McGrawHill, 2006. ISBN: 84-481-4653-0.
40. URIOSTE, M, Fernández de Córdova. Desarollo Rural con Participación Popular. La Paz: Fundación Tierra, 2002. ISBN/ISSN 4-1-548-02

Odborné články:

1. ALBÓ, Xavier. 'The „Long Memory" of Ethnicity in Bolivia and Some Temporary Oscillations', in CRABTREE, John; WHITEHEAD, Laurence. *Unresolved Tensions: Bolivia Past and Present.* Pittsburgh, Pa: University of Pittsburgh Press, 2008. ISBN 13: 978-0-8229-6006-5.
2. ARAMAYO Ruegenberg, R.: El Sector Hidrocarburos, Unidad de Análisis de Políticas Sociales y Económicas, 10/2009.
3. ARRIETA, Mario. 'Derechos abstractos, violaciones concretas', *ProCampo*, 1996, č. 75, listopad-prosinec.Banco Central de Bolivia, Memoria Institucional 2010.
4. BANÚS VIDAL, Shirley Consuelo. The Two Bolivias. Bolivian Regions „Choose Autonomy". Praha 28.05.2008 – 30.05.2008. In: ROLENC, Jan Martin (ed.). *Crucial Problems of International Relations through the Eyes of Young Scholars.* Praha : Nakladatelství Oeconomica, 2008, ISBN 978-80-245-1411-6. International Conference of Young Scholars.
5. BANÚS VIDAL, S.C.: Gestion Crediticia para el manejo del Credito Agrícola Refinanciado en el Sistema Bancario. Caso: Produccion del Departamento de Santa Cruz. Universidad Catolica Bolivia, 2001.
6. BANÚS VIDAL, Shirley Consuelo. Dopad zákona o podpoře andského obchodu a boje proti drogám v Bolívii – Analýza současné situace. *Acta Oeconomica Pragensia*, 2009, roč. 17, č. 4, s. 43–61. ISSN 0572-3043.
7. BANÚS VIDAL, Shirley Consuelo. Produkce masa v Bolívii v letech 2000-2005. *Acta Oeconomica Pragensia*, 2008, roč. 16, č. 5, s. 84–98. ISSN 0572-3043.
8. BANÚS VIDAL, Shirley Consuelo. Základní rysy obchodní politiky mezi EU a Andským společenstvím národů. *Současná Evropa a Česká republika*, 2007, roč. XII, č. 2, s. 341–380. ISSN 1211-4073.
9. BANÚS VIDAL, Shirley Consuelo. Cuba and Venezuela: The Bolivarian Alternative for the Americas (ALBA). An Effort to Unify Latin American Countries in the 21st Century. Prague 03.06.2007 – 04.06.2007. In: ROLENC, Jan Martin (ed.). *Crucial Problems of International Relations through the Eyes of Young Scholars.* Praha : Nakladatelství Oeconomica, 2007, s. 37–52. ISBN 978-80-245-1258-7. International Conference of Young Scholars.
10. BANÚS VIDAL, Shirley Consuelo. „Union Estratégica de empresas para la gestion del comercio exterior en las industrias cárnicas del sector bovino de Santa Cruz" Trabajo de tesis para el título de Master. Santa cruz de la Sierra – Bolivia 2004.
11. BANÚS VIDAL, G.: *Úloha Vlády při Překonání nerozvinutosti* (Diplomová práce), Praha, VŠE, 2006.
12. BARRAGÁN, Rossana. 'Opressed or Privileged Regions?' in CRABTREE, John; WHITEHEAD, Laurence. *Unresolved Tensions: Bolivia Past and Present.* Pittsburgh, Pa: University of Pittsburgh Press, 2008. ISBN 13: 978-0-8229-6006-5.
13. BENEŠ, Vlastislav, „Češi vyvážejí do Latinské Ameriky přes Německo. A nikdo pak o nich neví", Hospodářské Noviny, Bussiness Class. Úterý, 6. Září 2011.

14. BOLETIN ESTADÍSTICO, Gestion 2010, Yacimientos Petroliferos Fiscales Bolivianos „YPFB“, str. 9, Enero 2011, La Paz Bolivia.
15. BRUN, E.: Las relaciones entre América Latina y África: ¿potenciales o ilusorias?, Documentos de proyectos, Nº 239 (LC/W.239), Santiago de Chile, Comisión Económica para América Latina y el Caribe (CEPAL), 2009.
16. CAMPBELL, P.: The future prospects for global arable land. Strategic Analysis Paper, Future Directions International, 2011, Dostupné: http://www.futuredirections.org.au/files/FDI%20Strategic%20Analysis%20Paper%20%2019%20May%202011.pdf
17. CENTRO INTERNACIONAL DE COMERCIO Y DESARROLLO SOSTENIBLE: EU, MERCOSUR talks struggling to stay alive, Bridges Weekly Trade News Digest, vol. 15, No. 23, CEPAL, 22. červen 2011.
18. CEPAL (Comisión Economica para América Latina y el Caribe /Hospodářské komise pro Latinskou Ameriku a Karibik): Panorama de la insercion internacional de América Latina y el Caribe, „La región en la década de las economías emergentes“, 2010-2011. Naciones Unidas, září 2011, ISBN: 978-92-1-121799-5.
19. CEPAL: Estudio economico de América Latina y el Caribe 2010-2011, documento informativo, Santiago de Chile, 7/2011.
20. CEPAL: Panorama de la inserción internacional de América Latina y el Caribe 2008-2009 „Crisis y espacios de cooperación regional“. Naciones Unidas, Santiago de Chile, 10/2009.
21. CEPAL: La inversión extranjera directa en América Latina y el Caribe, 2010 (LC/G.2447-P), Santiago de Chile, Naciones Unidas, 2011, Nº de venta: S.11.II.G.4.
22. CEPAL: La República Popular China y América Latina y el Caribe: Hacia una nueva fase en el vínculo económico y comercial (LC/L.3340), Santiago de Chile, 6/2011.
23. CEPAL: El regionalismo abierto en América Latina y el Caribe. La integración económica al servicio de la transformación productiva con equidad (LC/G.1801(SES.25/4)), Santiago de Chile, 1/1994.
24. FARTHING, Linda; VILLEGAS, Carlos. ‘After the Crash‘, *NACLA Report on the Americas,* 1991, č.25.
25. FLORES, Gonzalo. ‘¿Segunda Reforma Agraria?‘, *ProCampo,* 1997, č. 77.
26. FRANCO, Hopenhayn y León: Crece y cambia la clase media en América Latina: Una puesta al día Revista CEPAL, No. 103 (LC/G.2487-P), Santiago de Chile, 4/2011.
27. FUNDACION MILENIO, Informe Nacional de Coyuntura No.105, 8 de Julio de 2011, Bolivia.
28. GOLDBERG, B.: Minulé životy - budoucí životy. Bratislava, Eko-konzult, 1998.
29. GRAY MOLINA, George. ‘Exclusion, Participation and Democratic State-Building‘, in CRABTREE, James; WHITEHEAD, Laurence. Towards Democratic Viability: The Bolivian Experience. New York, NY: Palgrave, 2001. ISBN 10: 0333802101.
30. INFORME DE GESTION 2009, Proyecciones del Sector 2010 – 2015. Hacia la Industrializacion de los Hidrocarburos. Ministerio de Hidrocarburos y Energia. Estado Plurinacional de Bolivia. Enero 2010.
31. LAZO SUÁREZ, Alvaro El Sector Del Transporte, Unidad De Análisis De Políticas Sociales Y Económicas, Diagnosticos Sectoriales. (UDAPE, OCTUBRE 2009).

32. LEDEBUR, Kathryn. *Coca and Conflict in the Chapare.* Washington, DC: Office on Latin America, 2002.
33. MEDEIROS URIOSTE, Gustavo. Unidad de Analisis de Políticas Sociales y Economicas "UDAPE", El sector Agropecuario. Octubre 2009. La Paz, Bolivia.
34. MOLINA BARRIOS, Ramiro, projekt Meziamerické rozvojové banky (BID) a Ekonomické komise pro Latinskou Ameriku a Karibik (CEPAL): "Los pueblos indígenas y la población afrodescendiente en los censos" (Domorodé národy a potomci Afričanů ve sčítáních lidu). Spojené národy, červenec 2005. Všechna práva vyhrazen. Tisk: Spojené národy, Santiago de Chile.
35. PLAN NACIONAL DE DESARROLLO „Bolivia Digna Soberana, Productiva y Democrática para vivir bien", Lineamienos Estrategicos 2006-2011. Gaceta Oficial de Bolivia, Decreto Supremo 29272, 12 de septiembre de 2007. La Paz-Bolivia.
36. PLAN DE INVERSIONES YPFB CORPORACIÓN 2009-2015. Yacimientos Petroliferos Fiscales Bolivianos.
37. PUBLICACION INFORMATIVA: Comercio Exterior: Transporte Sector Crucial para el Desarrollo Economico de Bolivia. CADEX. Agosto 2008, Santa Cruz de la Sierra, Bolivia.
38. REVISTA P&G, No. 38, La economía y el factor de gas, Informe Especial, Cámara Boliviana de Hidrocarburos y Energía. Listopad/Prosinec 2011.
39. ROSALES, OSVALDO y Sebastián Sáez (comps.) (2010), Temas controversiales en negociaciones comerciales Norte-Sur, Libros de la CEPAL, No 106 (LC/G.2417-P), Santiago de Chile, Comisión Económica para América Latina y el Caribe (CEPAL), agosto. Publicación de las Naciones Unidas, Nº de venta: S.09.II.G.94.
40. ROSALES, Sáez: Temas controversiales en negociaciones comerciales Norte-Sur, CEPAL, No 106 (LC/G.2417-P), Santiago de Chile, OSN, 8/2010. S.09.II.G.94.
41. SERVICIO NACIONAL DE HIDROGRAFÍA NAVAL (SENAHIN), „Hidrografia de Bolivia, Mapas y Tablas", disco compacto, La Paz, Bolivia, 2007.
42. THE TIMES ATLAS OF THE WORLD. Time Books y Bartholomew, Washington D.C. 2010.
43. SANABRIA ROCHA, Monica, Unidad de Análisis de Políticas Sociales y Económicas, Diagnosticos Sectoriales, Tomo III El Sector Minero, Octubre 2009.
44. MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ. Institucionální zápis. Říjen 2003-srpen 2004, La Paz- Bolivie 2004. Dostupné: http://www.mzv.cz/lima/cz/staty_akreditace/bolivie/obchod_a_ekonomika/rozvojova_spoluprace_s_bolivii.html
45. MINISTERIO DE HIDROCARBUROS Y ENERGIA: Informe de Gestion 2009, Proyecciones del Sector 2010 – 2015. Hacia la Industrializacion de los Hidrocarburos, Estado Plurinacional de Bolivia. 1/2010,

Internetové zdroje:

1. ADMINISTRADORA BOLIVIANA DE CARRETERAS. Dostupné: http://www.abc.gob.bo/Corredor-Bioceanico.
2. ADEMAF. Agencia para el Desarrollo de las Macroregiones y Zonas Fronterizas – Decreto Supremo 0538 del 03 de junio del 2010. http://www.ademaf.gob.bo
3. AGROBOLIVIA. „Boletín Estadístico Agrícola". Dostupné:

http://www.agrobolivia.gob.bo/archivos/vdra/BOLETIN%20ESTADISTICO%202011.pdf

4. BANCO MUNDIAL. **Bolivia.** Dostupné:

   https://www.cia.gov/library/publications/the-world factbook/fields/2172.html?countryName=&countryCode=&regionCode=(http://datos.bancomundial.org/indicador/SI.DST.FRST.20/countries

5. BIOGRAFIAS Y VIDAS. Dostupné:

   http://www.biografiasyvidas.com/biografia/p/paz.htm

6. BOLPRESS. „Evaluan a 39 universidades privadas de Bolivia“. Dostupné: http://www.bolpress.com/art.php?Cod=2011080306

7. CAMARA NACIONAL DE INDUSTRIA DE BOLIVIA. Dostupné: www.bolivia-industry.com

8. CAMPBELL, Prue: “The future prospects for global arable land”, Strategic Analysis Paper, Future Directions International, 19.5.2011 [on line]. http://www.futuredirections.org.au/files/FDI%20 Strategic%20Analysis%20Paper%20-%2019%20 May%202011.pdf.

9. CEDLA: „1,8 millones de Bolivianos son inmigrantes ilegales“ Dostupné: http://cedla.org/obess/node/1306

10. CIA: The World Factbook -Natural Gas-Proved Reserves: 750.4 billion m3 (odhad k 1.1.2011) = ve světovém srovnání zaujímá Bolívie 30. příčku. Dostupné: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2179.html?countryName=&countryCode=&regionCode=%C5%A0

11. CIA. „Bolivia“. Dostupné: https://www.cia.gov/library/publications/the-world factbook/fields/2172.html?countryName=&countryCode=&regionCode=(

12. CORPORACION MINERA DE BOLIVIA „COMIBOL“, Dostupné: http://www.comibol.gob.bo/imprimir_noticia_prensa/290-Auge_de_la_mineria_favorece_a_la_economia_nacional_permitiendole_ingresos_adicionales

13. COMUNIDAD ANDINA, „El comercio exterior de Bienes ente la Comunidad Andina y Union Europea, 2002-2011“, Documento Estadístico SG/de 498. 29 de Marzo de 2012. Dostupné: http://www.comunidadandina.org/

14. ČTK: Spotřeba plynu loni vzrostla o deset procent na devět miliard m3, publikováno serverem tzb-info, 20.1.2011. Dostuné: http://vytapeni.tzb-info.cz/107159-spotreba-plynu-loni-vzrostla-o-deset-procent-na-devet-miliard-m3

15. DE ARCE, Rafael, Centrum latinsko-amerických studií, „Vztahy mezi Evropskou únií a Latinskou Amerikou“, Březen 2003. www.cesla.com

16. EU. Dostupné: http://ec.europa.eu/

17. ECLA. „Objetivos del Milenio“ Dostupné: http://www.eclac.cl/MDG/noticias/paginas/2/40012/ODM4.pdf

18. ESTADO PLURINACIONAL DE BOLIVIA. Dostupné: http://www.bolivia.gob.bo/default4.html

19. EJU. „Controversia: Del Estado al Estado Plurinacional“. Dostupné http://eju.tv/2009/08/controversia-de-la-repuacute-blica-al-estado-plurinacional/
20. EUROPA. “Vztahy EU s Latinskou Amerikou”, Červenec 2006, http://ec.europa.eu/ viz: http://eeas.europa.eu/delegations/bolivia/eu_latin_america/index_es.htm
21. FAO: „Food and Agriculture Organization“. Dostupné: faostat.fao.org
22. FORO ECONOMICO MUNDIAL (FEM): Informe Riesgos globales, 2012. Dostupné: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalRisks_Report_2012.pdf
23. FUNDACION MILENIO, Informe de Milenio sobre la Economía, Gestion 2010, Informe 30. Bolivia. http://www.jubileobolivia.org.bo/
24. FUNDACION MILENIO, Informe Nacional de Coyuntura, Ideas para una estrategia de desarrollo industrial. No. 127. 9 de diciembre de 2011. Dostupné: http://www.fundacion-milenio.org/
25. GERENCIA NACIONAL DE RECURSOS EVAPORÍTICOS, Memoria 2010, COMIBOL. La Paz, Bolivia. Dostupné: http://www.evaporiticos.gob.bo
26. GLOSARIO DE PETROLEO Y GAS: Dostupné: http://www.elchenque.com.ar/eco/petro/glosdefi.htm
27. HIDROCARBUROS BOLIVIA: „Jindal apresura contrato“. Dostupné: http://www.hidrocarburosbolivia.com/bolivia-mainmenu-117/mineria-siderurgia/47598-jindal-apresura-contrato-para-instalar-tres-plantas-en-el-gigante-de-hierro-del-mutun.html
28. HOSPODÁŘSKÉ KOMISE PRO LATINSKOU AMERIKU A KARIBIK (Comision Economica para América Latina y el Caribe, CEPAL) www.cepal.org
29. HOY BOLIVIA: „Empresa siderurgica del Mutún evaluara informe de Jindal“. Dostupné: http://www.hoybolivia.com/Noticia.php?IdNoticia=57561&tit=empresa_siderurgica_del_mutun_evaluara_informe_de_jindal_sobre_el_mutun
30. HUMAN DEVELOPMENT REPORT 2011. Dostupné http://hdrstats.undp.org/es/indicadores/103106.html
31. IBCE. „Ganaderos listos para exportar carne al Perú“ Dostupné http://www.ibce.org.bo/principales_noticias_bolivia/19042012/noticias_el_dia_bolivia.asp?id=28847
32. IBCE. „Empresarios piden al gobierno priorizar ley de inversiones“. Dostupné http://www.ibce.org.bo/principales_noticias_bolivia/01022012/noticias_el_diario_bolivia.asp?id=26749
33. IBCE. „Bolivia le compra a Chile 6 veces mas de lo que le vende“ [online]http://www.ibce.org.bo/principales_noticias_bolivia/18052012/noticias_el_diario_bolivia.asp?id=29636
34. IBCE. Asistencia técnica CAN-EU. Dostupné: http://www.ibce.org.bo/asistencia-tecnica/can_ue.pdf
35. INICIATIVA PARA LA INTEGRACION DE SUDAMERICA. Dostupné: http://www.youtube.com/watch?v=579_6gTlvFY

http://www.iirsa.org//Areas.asp?CodIdioma=ESP

36. IBEROAMERICA: Evo Morales privatiza el yacimiento de hierro más grande del mundo. Dostupné: http://www.20minutos.es/noticia/127436/0/bolivia/mina/hierro/
37. INFORME PRELIMINAR de la Red de Asistencia Jurìdica contra la Megaminerìa, LITIO, la paradoja de la abundancia. Dostupné: www.redaj.org
38. INFORME ONU. „Bolivia mejora la esperanza de vida al nacer“. Dostupné: http://www.cambio.bo/noticia.php?fecha=2011-10-28&idn=57303
39. INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICAS: (Národní statistický úřad), Encuesta de Hogares (Průzkum domácností) 2007. Dostupné: http://www.ine.gob.bo/indice/EstadisticaSocial.aspx?codigo=30801
40. Integración Sur: Comercio, integración y desarrollo en América Latina, 2012. Dostupné: http://www.integracionsur.com/
41. JINDAL STEET POWER. Dostupné: http://www.jindalsteelpower.com/business/jindal-steel-bolivia.aspx
42. MINISTERIO DE MINERÍA Y METALURGIA: Anuario Estadístico Minero Metalúrgico 2010, Boletin 234, La Paz, Estado Plurinacional de Bolivia. Dostupné: http://www.mineria.gob.bo/Documentos/Difusion/Anuario.%20Estadistico%202010.pdf
43. MINISTERIO DE MINERÍA Y METALURGIA: Informe de Gestion 2010. Estado Plurinacional de Bolivia. Dostupné: http://www.mineria.gob.bo/Documentos/Difusion/InformeGestion2010.pdf
44. MINISTERIO DE MINERÍA Y METALURGIA: Anuario estadisticominerio metalúrgico 2010. Estado Plurinacional de Bolivia. Dostupné: http://www.mineria.gob.bo/Documentos/Difusion/Anuario.%20Estadistico%202010.pdf
45. MINISTERIO DE MINERÍA Y METALURGIA:, Análisis de Coyuntura, Sector Minero. Enero a Septiembre de 2010 – 2011. La Paz – Bolívie, Estado Plurinacional de Bolivia, 2011. Dostupné: http://www.mineria.gob.bo/Documentos/ANALISIS%20DE%20COYUNTURA.pdf
46. MINISTERIO DE MINERÍA Y METALURGIA: Memoria Institucional 2010 (Depósito legal: 4-1-76-11 P.O), La Paz, Estado Plurinacional de Bolivia, 3/2011. Dostupné: http://www.mineria.gob.bo/Documentos/Difusion/MemoriaMMM2010.pdf
47. MINISTERIO DE MINERIA Y METALURGIA DE BOLIVIA: Boletin 234, La Paz, Bolivia. Dostupné:

    http://www.mineria.gob.bo/Documentos/Difusion/Anuario.%20Estadistico%202010.pdf
48. MINISTERIO DE MINERÍA Y METALURGIA, ESTADO PLURINACIONAL DE BOLIVIA: Informe de Gestion 2010. Dostupné:

    http://www.mineria.gob.bo/Documentos/Difusion/InformeGestion2010.pdf

49. MINISTERIO DE DESARROLLO RURAL Y TIERRAS, Plan del Sector Desarrollo Agropecuario „Revolucion Rural y Agraria“, La Paz, Agosto 2010. Statistiky z Ministerio de Desarrollo Rural y Tierras. Dostupné: www.agrobolivia.gob.bo a http://www.agrobolivia.gob.bo/archivos/PDS-MDRyT.pdf

50. MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍHO OBCHODU BOLÍVIE, Informační buletin č. 323 z 15.června 2007. Dostupné: http://www.rree.gob.bo/

51. MORALES ANAYA, ROLANDO. Fundacion Milenio. Coloquio económico Nº 05 El Proyecto del Mutún ¿Un sueño inconcluso? 27 de Mayo de 2011. Dostupné: http://www.bolpress.com/art.php?Cod=2011041508

52. MPO: Obchodni-Vztahy. http://www.mpo.cz/cz/zahranicni-obchod/obchodni-vztahy/

53. NACIONES UNIDAS: Situacion y perspectivas de la Economía Mundial 2012. Dostupné: http://www.un.org/en/development/desa/policy/wesp/wesp_current/2012wesp_es_sp.pdf

54. NÁRODNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD BOLÍVIE. Dostupné: http://www.ine.gob.bo/

55. OMC (Organización Mundial del Comercio): Informe sobre el comercio mundial 2011. La OMC y los acuerdos comerciales preferenciales: de la coexistencia a la coherencia, Ginebra, 7/2011, str. 14. Dostupné:

http://www.wto.org/spanish/res_s/booksp_s/anrep_s/world_trade_report11_s.pdf

56. ORGANIZACIÓN INTERNACIONAL DEL TRABAJO. Panorama Laboral 2011. Lima: OIT / Oficina Regional para América Latina y el Caribe, 2011. ISBN: 978 92 2 325890 0 (versión web pdf). Dostupné:

https://www.cia.gov/library/publications/the-world factbook/fields/2172.html?countryName=&countryCode=&regionCode=(http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_171539.pdf

57. PROYECTO VALE. Dostupné: www.proyectovale.com

58. PROYECTO MESOAMERICA: Dostupné: http://www.proyectomesoamerica.org/

59. 2011 Population Reference Bureau. Dostupné http://www.prb.org/SpanishContent/Articles/2010/bolivia-sp.aspx

60. PUEBLOS ORIGINARIOS DE AMERICA. Dostupné: http://www.pueblosoriginariosenamerica.org/?q=libro/pueblos-originarios-en-america/pueblos-originarios-en-america/bolivia

61. REPORTE ESPECIAL: Fundación Amigos de la Naturaleza (FAB). Dostupné:

FANBO: http://www.fanbo.org/es/Informe%20FAN%202010.pdf

62. RECURSOS HIDRICOS Y CLIMATICOS. Dostupné: http://www.amazonia.bo/amazonia_bo.php?id_contenido=63&opcion=detalle_noticia

63. SORIA-GALVARRO Haensel, R.,Cabildo A.: Recursos hídricos y cambio climático, Portál Amazonia.bo, 2008. Dostupné:

http://www.amazonia.bo/amazonia_bo.php?id_contenido=63&opcion=detalle_noticia

64. TARINGA: „Bolivia pronto un territorio sin analfabetos“, Dostupné: http://www.taringa.net/posts/info/1461794/Bolivia_-pronto-un-territorio-sin-analfabetos.html

65. TERRA – INTERNETOVÝ ČLANEK: Estudio transnacionales producen 80% del gas boliviano, 1.11.2011. Dostupné: http://noticias.terra.com.ar/estudio-transnacionales-producen-80-del-gas boliviano,9575f847c4bf3310VgnVCM4000009bf154d0RCRD.html

66. TZB-INFO: „Spotřeba plynu loni vzrostla o deset procent na devět miliard m3“ Dostupné:

http://vytapeni.tzb-info.cz/107159-spotreba-plynu-loni-vzrostla-o-deset-procent-na-devet-miliard-m3

67. TERRA NOTICIAS: „Transnacionales producen 80% del gas Boliviano“, Dostupné:

http://noticias.terra.com.ar/estudio-transnacionales-producen-80-del-gas boliviano,9575f847c4bf3310VgnVCM4000009bf154d0RCRD.html 01 de diciembre de 2011.

68. THE ECONOMIST: „Just when you thought it was safe“ Dostupné: http://www.economist.com/node/21554216

69. THE ECONOMIST: „Las razones de Bolivia al expolio Espanol“ Dostupné: http://www.eleconomista.cubaweb.cu/2012/nro421/razones-bolivia.html

70. UNION EUROPEA Y AMÉRICA LATINA: Accion Exterior, 2012. Dostupné: http://eeas.europa.eu/la/index_es.htm

71. UDAPE. „Objetivos del Milenio“. Dostupné http://www.udape.gob.bo/portales_html/ODM/Documentos/InfProgreso/6to%20Informe%20de%20Progreso.pdf

72. U.S. DEPARTMENT OF STATE: Bureau of Western Hemisphere Affairs. Background Note: Bolivia. [on-line].

poslední revize: URL: http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/35751.htm

73. U.S.GEOLOGICAL SURVEY. Dostupné:

http://minerals.usgs.gov/minerals/pubs/commodity/lithium/ 2012.

74. U.S.GEOLOGICAL SURVEY. Dostupné:

http://minerals.usgs.gov/minerals/pubs/commodity/iron_ore/mcs-2012-feore.pdf

75. U.S. GEOLOGICAL SURVEY MINERALS YEARBOOK—2010, LITHIUM. Dostupné:

http://minerals.usgs.gov/minerals/pubs/commodity/lithium/myb1-2010-lithi.pdf

76. UNION EUROPEA Y CAN: Dostupné: http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/regions/andean/

77. WORLD BANK. Bolivia at Glance. [on-line]. [cit. 2011-02-30].

URL: http://devdata.worldbank.org/AAG/bol_aag.pdf

78. WORLD BANK. World Development Indicators. [on-line]. [cit. 2011-02-19].

URL: http://data.worldbank.org/indicator/

79. WORLD BANK. „Bolivia datos destacados“. Dostupné: http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/BANCOMUNDIAL/EXTSPPAISES/LACINSPANISHEXT/0,,contentMDK:20505826~menuPK:508626~pagePK:146736~piPK:226340~theSitePK:489669~isCURL:Y,00.html

80. YACIMIENTOS PETROLIFEROS FISCALES BOLIVIANOS: Plan de Inversiones YPFB Corporación 2009-2015. Dostupné: http://www.ypfb.gob.bo/documentos/2010_planificacion/general/Plan%20de%20Inversiones%20Final%20(02.10.09).pdf

81. YPFB: Článek YPFB publikovaný 6.9.2011: „Bolivia invita a petroleras del mundo a sumarse al Plan de Exploración de YPFB“. Dostupné: http://www.ypfb.gob.bo/index.php?option=com_content&view=article&id=516:bolivia-invita-a-petroleras-del-mundo-a-sumarse-al-plan-de-exploracion-de-ypfb-&catid=121:agencia-de-noticias&Itemid=196

82. YPFB: Articulo publicado „Bolivia invita a petroleras del mundo a sumarse al Plan de Exploración de YPFB“, Martes, 06 de Septiembre de 2011. Dostupné: http://www.ypfb.gob.bo/index.php?option=com_content&view=article&id=516:bolivia-invita-a-petroleras-del-mundo-a-sumarse-al-plan-de-exploracion-de-ypfb-&catid=121:agencia-de-noticias&Itemid=196

83. ZPRÁVA OSN: V Bolívii se zlepšuje očekávaná délka života při narození. Dostupné: http://www.cambio.bo/noticia.php?fecha=2011-10-28&idn=57303

Ostatní zdroje:

- Audiovizuální materiál DVD: Bolivia, Diversidad sin Límites, Ministerio de Desarrollo Productivo y Economía Plural, Viceministerio de Comercio Interno y Exportaciones. La Paz – Bolívie, 2011.
- Informační CD Servicio Nacional de Hidrografía Naval (SENAHIN): Hidrografia de Bolivia, Mapas y Tablas, La Paz - Bolívie, 2007.

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA č.1. Počty exportovaných produktů zemí Latinské Ameriky a Karibiku do vybraných destinací (*průměry 2000-2001, 2008-2009)*

PŘÍLOHA č.2. Podíl 5 nejvýznamnějších komodit na celkových exportech zemí Latinské Ameriky do USA (průměr 2008 – 2010)

PŘÍLOHA č.3. Podíl 5 nejvýznamnějších komodit na celkových exportech zemí Latinské Ameriky do EU (průměr 2008 – 2010)

PŘÍLOHA č.4. Informace o jednotlivých departamentech Bolívie

PŘÍLOHA č.5. Mapa vývozní produkce Bolívie

PŘÍLOHA č.6. Vývozní produkty Bolívie dle makroregionu

PŘÍLOHA č.7. Míra nezaměstnanosti po městech a věkových skupinách (2010)

PŘÍLOHA č.8. Průměrná mzda, zaměstnanost a celkové mzdové výdaje dle měst, povolání a pohlaví za r. 2010

PŘÍLOHA č.9. Struktura ekonomicky aktivních obyvatel Latinské ameriky

PŘÍLOHA č.10. Hlavní aktéři v zemědělském sektoru Bolívie

PŘÍLOHA č.11. Ekonomická analýza jednotlivých departamentů Bolívie
Výrobní potenciál podle departamentů
Potenciál departamentů podle důležitosti ekonomických sektorů

PŘÍLOHA č.12. Hlavní pravomoci a výdaje departamentálních vlád

PŘÍLOHA č.13. Nová ekonomická politika a Mezinárodní obchod

PŘÍLOHA č.14. Využití bilaterálních preferenčních ujednání ze strany Bolívie

PŘÍLOHA č.15. Rozložení exportů a importů dle jednotlivých partnerských integračních seskupení a zemí a dle kontinentů

PŘÍLOHA č.16. Regionální směrný program (PIR)

PŘÍLOHA č.17. Národní směrný program (PIN)

PŘÍLOHA č.18. Vývoj obchodní bilance mezi ČR a Bolívii

PŘÍLOHA č.19. Komoditní Struktura vývozů z ČR do Bolívie

PŘÍLOHA č.20. Komoditní Struktura dovozů do ČR z Bolívie

PŘÍLOHA č. 1: Počty exportovaných produktů zemí Latinské Ameriky a Karibiku do vybraných destinací

(průměry 2000-2001 a 2008-2009)

	USA		EU[1]		Latinská Amerika a Karibik		Čína		Ostatní Asijské země[2]	
	2000-2001	2008-2009	2000-2001	2008-2009	2000-2001	2008-2009	2000-2001	2008-2009	2000-2001	2008-2009
Argentina	1 912	1 667	2 051	2 207	3 780	3 726	327	519	1 019	1 469
Bolívie	339	345	220	344	825	668	14	40	97	137
Brazílie	2 739	2 773	2 796	3 036	3 984	3 868	716	1 158	2 174	2 529
Chile	1 436	1 336	1 258	1 423	3 085	3 026	189	307	595	701
Kolumbie	1 615	1 753	999	1 293	3 065	3 217	44	156	320	610
Costa Rica	1 006	1 482	318	749	1 928	2 482	33	175	186	411
Ekvádor	605	1 014	375	750	1 057	1 747	26	67	115	246
Salvador	712	991	164	340	2 037	2 423	9	36	71	163
Guatemala	661	1 479	241	859	2 535	3 249	27	182	94	518
Honduras	454	978	75	375	810	1 804	5	99	29	241
Mexiko	4 140	3 990	2 185	2 724	3 594	3 786	354	1 113	1 695	2 101
Nicaragua	287	858	91	162	796	1 758	8	38	29	130
Panama	196	1 014	57	716	356	2 643	10	100	33	359
Paraguay	136	224	155	317	483	986	14	61	49	91
Peru	1 205	1 686	875	1 542	1 940	2 832	75	245	461	767
Uruguay	346	426	461	739	1 360	1 446	52	112	163	277
Venezuela	900	525	898	895	2 175	2 092	35	112	329	382
Karibik	460	760	185	289	484	896	11	49	32	84
Latinská Amerika a Karibik (jednoduchý průměr)	**835**	**1 120**	**521**	**809**	**1 336**	**1 895**	**77**	**195**	**262**	**455**

[1] *15 členských států EU v letech 2000 - 2001 a 27 členských států v letech 2008-2009.*

[2] *zahrnuje tyto země: Afgánistán, Saudská Arábie, Arménie, Azerbajdžán, Bahrein, Bangladeš, Bhután, Brunei Darussalam, Kambodža, Spojené Arabské Emiráty, Filipíny, Georgia, Hong Kong, Indie, Indonésie, Irán, Irák, Israel, japonsko, Jordánsko, Kazachstán, Kyrgistán, Kuvajt, Libanon, Malajsie, Maledivy, Mongolsko, Omán, Pákistán, Tajwan, Qatar, Sírie, Jižní Korea, Laos, Nepál, Singapůr, Srí Lanka, Tajsko, Turkmenistán, Turesko, Urzbekistán, Vietnam, Jemen.*

Zdroj: CEPAL (Ekonomická komise pro Latinskou Ameriku a Karibik), na bázi dat OSN, COMRADE

<u>PŘÍLOHA č. 2:</u> Podíl 5 nejvýznamnějších komodit na celkových exportech zemí Latinské Ameriky do USA (průměr 2008 - 2010)

Země	Produkt č. 1	Produkt č. 2	Produkt č. 3	Produkt č. 4	Produkt č. 4	Podíl Top 5 komodit v %
Argentina	Ropa (23,3)	Hliník (7,19)	Ostatní chemické produkty (7)	Víno (5,9)	Železné profily (5,2)	48,6
Bolívie	Ropa (22,8)	Cín (18,9)	Šperky (12,8)	Stříbro (9,2)	Ořechy (5)	68,9
Brazílie	Ropa (28,6)	Speciální slitiny (4,4)	Káva (3,5)	Letadla (3,4)	Chemická pasta ze dřeva (3,2)	43,1
Chile	Měď (26,8)	Hroznové víno (11,3)	Ovoce (7,7)	Rybí filety (6,8)	Víno (3,7)	56,5
Kolumbie	Ropa (50,9)	Černé uhlí (9,8)	Zlato (7,5)	Káva (5,8)	Květiny (4,9)	78,9
Paraguay	Cukr (36,4)	Dřevěné díly (10,5)	Materiály živočišného původu (9,6)	Nábytek (7,9)	Dřevo nejehlič. stromů (5)	69,5
Peru	Měď (14,4)	Zlato (10,2)	Ropa (7,8)	Cín (6,9)	Zelenina (6,3)	45,7
Uruguay	Mražené hovězí maso (26)	Neklasifikovaná produkce (12,9)	Kravská kůže (6,3)	Hovězí maso chlazené (4,7)	Masové odřezky (4,6)	54,6
Venezuela	Ropa (94,7)	Hliník (1,04)	Speciální slitiny (0,7)	Alkoholy monohydrátu (0,6)	Hnojiva (0,3)	97,4

<u>Zdroj:</u> CEPAL (Ekonomická komise pro Latinskou Ameriku a Karibik), na bázi dat OSN, COMRADE

PŘÍLOHA č. 3: Podíl 5 nejvýznamnějších komodit na celkových exportech zemí Latinské Ameriky do EU (průměr 2008 - 2010)

Země	Produkt č. 1	Produkt č. 2	Produkt č. 3	Produkt č. 4	Produkt č. 4	Podíl Top 5 komodit v %
Argentina	Sója (36)	Hovězí maso (4)	Kukuřice (4)	Měď a koncentráty (3)	Arašídy (3)	52,7
Bolívie	Ořechy (14)	Cín a slitiny (14)	Olovo a koncentráty (11)	Zinek a koncentráty (11)	Alkoholy monohydrátu (8)	61,3
Brazílie	Železo a koncentráty (10)	Sója (9)	Sójové placky (7)	Káva (4)	Chemická pasta ze dřeva (4)	36,3
Chile	Měď (42)	Slitiny mědi (12)	Víno (5)	Chemická pasta ze dřeva (4)	Ovoce (4)	69,3
Kolumbie	Černé uhlí (42)	Banány (21)	Káva (10)	Slitiny železa (6)	Květiny (2)	83,3
Paraguay	Sója (61)	Jiné (10)	Dřevo (5)	Sójové placky (3)	Kravské kůže (1)	83,2
Perú	Slitiny mědi (20)	Měď (13)	Zinek a koncentráty (10)	Káva (7)	Masové odřezky (6)	58
Uruguay	Hovězí maso mražené (12)	Hovězí maso chlazené (12)	Chemická pasta ze dřeva (8)	Kravské kůže (7)	Dřevěné třísky (6)	46,9
Venezuela	Ropa (64)	Slitiny železa (6)	Černé uhlí (4)	Asfalt (4)	Železo a koncentráty (2)	82,2

Zdroj: CEPAL (Ekonomická komise pro Latinskou Ameriku a Karibik), na bázi dat OSN, COMRADE

<u>PŘÍLOHA č. 4:</u> Informace o jednotlivých departamentech Bolívie

OBECNÁ DATA		VÝHODY A POTENCIÁL
Department	**Santa Cruz**	• Tropický ráj Bolívie s bujnou vegetací a enormní rozlohou pralesů a savan. • Důležité přírodní zdroje, obnovitelné i neobnovitelné. • Strategická geografická poloha. • Důležitý vývozce netradičních produktů. • Department generující zaměstnanost. • Přirozené centrum integrace a generátor národní komunikace. • Disponuje rozsáhlým sektorem zemědělsko-dobytkářského průmyslu. • Světově významná ložiska železa. • Existence ekonomické kultury "produkce a exportu" v podnikatelském sektoru a motor celé ekonomiky. • Etnická, kulturní a historická bohatost. • Velké podnikatelské aktivity v oblasti cestovního ruchu v rámci departmentu zaměřené na ekoturismus a "adventure" turismus.
Obyvatelstvo	2 626 697	
Rozloha	370 621 km²	
Hlavní město	Santa Cruz de la Sierra	
Administrativní členění	15 provincií	
Department	**La Paz**	• Přímý přístup k přístavům v Tichém oceánu: Chile a Peru. • Přímý přístup k severním trhům na severu Chile a na jihu Peru. • Města La Paz a El Alto představují největší městský trh v Bolívii. • Průmyslová zóna v El Alto má přístup jak na tento nejdůležitější městský trh, tak k exportním cestám k Tichému oceánu. • Metropolitní zóna La Paz disponuje všemi podpůrnými službami pro výrobní sektor. • Ekologická rozmanitost: Altiplano, meziandská údolí, Yungas a Amazonie; s rozvojem zemědělsko-dobytkářského sektoru a lesnictví. • Potenciál pro rozvoj potravinářského sektoru na severu La Paz s ohledem na možné spojení silnicí s departmenty Beni a Pando. • Unikátní turistické kulturně-historické památky
Obyvatelstvo	2 756 989	
Rozloha	133 985 km²	
Hlavní město	Nuestra Señora de La Paz	
Administrativní členění	20 provincií	
Department	**Cochabamba**	• Výhodná geografická poloha pro spojení se zbytkem země. • Představuje hybné jádro národní ekonomiky integrované na osu položenou mezi La Paz a Santa Cruz. • Vznik nových agropodniků s exportními kapacitami (banány, ananas a palmito[507]). • Rozvíjející se malá průmyslová odvětví a centrum služeb. • Infrastruktura a síť důležitých cest. • Tropická část Cochabamby je oblast se zásadním významem pro rozvoj určitých průmyslových subsektorů (agropodniky, lesnictví, uhlovodíky, cestovní ruch, vodní zdroje, atd.). • Vysoká biodiverzita pramenící z různých klimatických podmínek a rozmanité topografie. • Příjemné mírné klima, které je stabilní po většinu kalendářního roku. • Univerzitní centrum národního významu.
Obyvatelstvo	1 786 040	
Rozloha	55 631 km²	
Hlavní město	Cochabamba	
Administrativní členění	16 provincií	
Department	**Potosí**	• Významné přírodní, kulturní a historické bohatství. • Přítomnost ložisek nerostných surovin v celé Východní i Západní kordiléře na území departmentu. • Dostupnost těžební infrastruktury základních kovů a rudných koncentrátů. • Rostoucí trh s nerostnými surovinami a deriváty. Pěstování významných andských plodin (quinoa, haba, amaranto) s vysokou nutriční hodnotou. • Bohatá a pestrá živočišná výroba (především velbloudovití). • Přítomnost četných turistických destinací a okruhů: přírodní (Salar de Uyuni, Lagunas de Colores, atd.); kulturní, lidové a náboženské (město Potosí a města v okolí). • Dostupnost kvalifikovaných lidských zdrojů v oblasti cest. ruchu. • Rostoucí národní a mezinárodní trh s výrobky zemědělského sektoru (velbloudovití, andské plodiny, atd.).
Obyvatelstvo	780 392	
Rozloha	118 218 km²	
Hlavní město	Potosí	
Administrativní členění	16 provincií	

[507] Palmito je potravinový produkt získávaný z výhonků různých druhů palem. Je servírován jako delikatesa v domácí ale i mezinárodní gastronomii.

Department	**Tarija**	• Přítomnost rozsáhlých zásob zemního plynu. • Rozmanitost půd a klimatických podmínek. • Nízká sociální konfliktnost. • Významné investice do zdravotnických a vzdělávacích programů. • Produkce různých zemědělských, dřevěných, živočišných výrobků, minerálů a uhlovodíků. • Přítomnost dynamických sektorů jako např. Vinařství. • Potenciál v oblasti cestovního ruchu s ohledem na přírodní, kulturní a paleontologické bohatství.
Obyvatelstvo	496 988	
Rozloha	37 623 km²	
Hlavní město	Tarija	
Administrativní členění	6 provincií	
Department	**Oruro**	• Geograficky strategická pozice s ohledem na exportní koridory. • Přímý přístup k městským trhům La Paz a El Alto. • Kvalitní dopravní infrastruktura. • Kulturní identita navazována na cestovní ruch. • Unikátní a atraktivní turistické cíle.
Obyvatelstvo	444 093	
Rozloha	53 588 km²	
Hlavní město	Oruro	
Administrativní členění	16 provincií	
Department	**Chuquisaca**	• Bohatá naleziště mědi, stříbra a antimonu, navíc ložiska vápence. • Disponuje ložisky ropy a rozsáhlými zásoby zemního plynu. • Disponuje velkým kulturním bohatstvím. • Rozvoj sektorů cestovního ruchu, průmyslu včetně zpracovatelského. • Chuquisaca je situována ve strategické geografické poloze, což ji staví do situace spojnice mezi turistickými atrakcemi na západě (Salar de Uyuni, Sucre, Potosí) a na východě (Chiquitánské misijní kláštery, Santa Cruz de la Sierra). • Přítomnost tradičních průmyslových odvětví (cement, čokoláda, klobouky). • Vysoká diverzita zemědělských a živočišných produktů odvozená od rozmanitého klimatu a ekologických pater přírodního prostředí departmentu. • Potenciál řemeslné výroby se silnou regionální identitou.
Obyvatelstvo	631 062	
Rozloha	51 524 km²	
Hlavní město	Sucre	
Administrativní členění	10 provincií	
Department	**Beni**	• Rozsáhlé lesní zdroje a rostoucím obchodním dopadem. • Vysoký potenciál živočišné výroby a sladkovodního rybářství. • Hojné přírodní zdroje: lesy, řeky, fauna. • Geografická pozice blízko a v rámci snadné dostupnosti od trhů centrální osy: La Paz, Cochabamba a Santa Cruz. • Rostoucí dynamika dřevozpracujícího a zpracovatelského průmyslu na celonárodní úrovni. • Sousední departamenty mají městské spotřebitelské trhy. • Amazonská turistika.
Obyvatelstvo	430 049	
Rozloha	213 564 km²	
Hlavní město	Trinidad	
Administrativní členění	8 provincií	
Department	**Pando**	• Přírodní zdroje: pralesy, biodiverzita, potenciál pro rybolov, nerostné suroviny. • Zlepšení úrovně vzdělávání, veřejného zdraví a ekonomického rozvoje. • Vhodnost a základní podmínky pro turistiku (etnoturismus, ecoturismus a "adventure" cestování). • Dlouhá hranice s Peru a Brazílií, což by mohlo usnadnit vývozní procesy na úrovni regionálních i přesregionálních trhů. • Efektivní letecké spojení, dopravní služby zabezpečovány denně třemi různými aerolinkami. • Blízkost přístavu a svobodné hospodářské oblasti v Manaosu, Brazílie. • Všeobecný rozvoj cestovního ruchu těžícího ze zdejší přírodní bohatosti. • Zvýšená poptávka po biologické rozmanitosti produktů, zejména výživných "přírodních" výrobků (kaštany a ostatní ovoce z Amazonie). • Rozvoj a podpora přírodních léčiv pocházejících z amazonského pralesa.
Obyvatelstvo	75 335	
Rozloha	63 827 km²	
Hlavní město	Cobija	
Administrativní členění	5 provincií	

Zdroj: Národní statistický úřad Bolívie; Celní úřad Bolívie; Bolivijský institut zahraničního obchodu

<u>PŘÍLOHA č. 5:</u> Mapa vývozní produkce Bolívie

PŘÍLOHA č. 6: Vývozní produkty Bolívie dle makroregionu

EKONOMICKÁ AKTIVITA/REGION	Andský (Západní)	Subandský (Valles a centrální)	Nížiny a Amazonie (Východní)
Zemědělství, dobytkářství, lov, lesnictví a rybolov	Quinoa	Cukrová třtina	Fazole
	Nepražená káva	Oregáno	Sezamová semínka (sezam)
	Kakaové boby	Ovoce	Semena a boby sójy
	Arašídy	Květiny	Arašídy
	Ovoce		Semena slunečnice
	Boby		Konzumní ovoce
	Další rostlinné a živočišné produkty		Kukuřice
			Para ořechy
			Kakaové boby
			Další rostlinné a živočišné produkty
Těžba uhlovodíků		Zemní plyn	Zemní plyn
		Ropa	Ropa
Těžna nerostných surovin	Zinek	Zinek	Přírodní drahokamy a polodrahokamy
	Stříbro	Stříbro	Wolfram
	Olovo	Olovo	Další minerály
	Cín	Měď	
	Wolfram	Cín	
	Další kovy	Wolfram	
	Antimon	Další minerály	
	Měď		
	Zlato		
	Boritany		
	Další minerály		
Zpracovatelský průmysl	Výroba šperků z importovaného zlata	Sója a sojové produkty	Sója a sojové produkty
	Šperky	Dřevo a výroba dřevěných produktů	Slunečnice a slunečnicové produkty
	Cín (hutnictví)	Kůže a kožené zboží	Dřevo a výroba dřevěných produktů
	Textilní výrobky	Potraviny	Produkty rafinace ropy
	Oblečení, zpracování a barvení kožešin	Nápoje	Kůže a kožené zboží
	Dřevo a výroba dřevěných produktů	Výroba dřevěného nábytku	Potraviny
	Výroba dřevěného nábytku	Cukr	Zpracování zlata
	Kůže a kožené zboží	Sůl	Nápoje
	Zpracování zlata	Chemické látky a přípravky	Výroba dřevěného nábytku
	Potraviny	Flicové hlavy pro sombréra	Zpracování ostatních kovů
	Nápoje	Hnojiva	Chemické látky a přípravky
	Káva	Oblečení, zpracování a barvení kožešin	Textilní výrobky
	Tabákové výrobky	Obuv	Cukr
	Antimon a oxidy antimonu (hutnictví)	Papír a papírové výrobky	Bavlna a bavlněná příze
	Zpracování ostatních kovů	Produkty rafinace ropy	Další výroba
	Kakao	Slunečnice a slunečnicové produkty	
	Výroba nábytku z jiných materiálů	Textilní výrobky	
	Chemické látky a přípravky	Další výroba	
	Další výroba	Kakao	
	Papír a papírové výrobky	Bavlna a bavlněná příze	
	Stříbro (hutnictví)	Další produkty	
	Kyselina boritá		
	Rafinovaný borax		
	Další produkty		

PŘÍLOHA č. 7: Míra nezaměstnanosti po městech a věkových skupinách, 2010

Věkové skupiny	Celkem	Pohlaví	
		Muž	Žena
Celkem za vybraná města[1]	8,8	7,9	9,9
10 - 14 let	7,4	6,8	8,5
15 - 19 let	15,3	14,5	16,2
20 - 24 let	15,8	13,0	9,4
25 - 34 let	10,3	8,5	12,4
35 - 44 let	5,2	4,9	5,5
45 a více	4,5	5,0	3,8
La Paz	11,9	11,7	11,5
10 - 14 let	-	-	-
15 - 19 let	19,2	22,2	17,1
20 - 24 let	20,5	19,4	21,5
25 - 34 let	12,7	12,7	12,6
35 - 44 let	10,2	10,2	10,2
45 a více	5,8	6,4	5,0
Santa Cruz	8,0	6,5	10,0
10 - 14 let	8,8	8,7	9,1
15 - 19 let	12,6	10,9	14,9
20 - 24 let	13,9	10,4	19,0
25 - 34 let	10,0	6,8	14,1
35 - 44 let	3,0	3,4	2,6
45 a více	4,3	4,3	4,3
Cochabamba	9,0	7,6	10,7
10 - 14 let	10,3	11,8	8,3
15 - 19 let	12,5	13,9	10,0
20 - 24 let	15,1	57,0	26,3
25 - 34 let	11,4	11,5	11,2
35 - 44 let	6,3	3,8	9,1
45 a více	5,0	4,6	5,3
El Alto	7,7	7,5	8,0
10 - 14 let	3,6	-	11,1
15 - 19 let	19,6	19,5	19,6
20 - 24 let	15,9	16,8	14,9
25 - 34 let	7,9	6,2	10,1
35 - 44 let	3,7	3,6	3,8
45 a více	3,3	4,9	1,5

(1) Hlavní města departamentů (La Paz, Santa Cruz, Cochabamba) a El Alto
Zdroj: Průzkum zaměstnanosti 2010, CEDLA

PŘÍLOHA č. 8: Průměrná mzda[1], zaměstnanost[2] a celkové mzdové výdaje dle měst, povolání a pohlaví za r. 2010

Povolání	Celkem			Muži			Ženy		
	Průměrná mzda (v BS)	Zaměstnanost	Celkové mzdové náklady (v BS)	Průměrná mzda (v BS)	Zaměstnanost	Celkové mzdové náklady (v BS)	Průměrná mzda (v BS)	Zaměstnanost	Celkové mzdové náklady (v BS)
Celkem za vybraná města[3]	1 543	1 461 145	2 254 098 084	1 798	826 221	1 485 672 818	1 210	634 924	768 425 266
Ředitelé a manažeři	2 945	70 459	207 531 700	3 132	52 822	165 439 387	2 387	17 637	42 092 313
Profesionálové a technici	2 307	251 760	580 845 927	2 641	135 565	358 059 164	1 917	116 195	222 786 763
Administrativní pracovníci	1 480	97 204	143 889 804	1 570	46 832	73 522 345	1 397	50 372	70 367 459
Pracovníci ve službách a obchodu	1 199	358 955	430 307 111	1 334	102 596	136 911 759	1 144	256 359	293 395 352
Pracovníci v průmyslu a stavebnictví	1 380	358 225	494 511 950	1 546	282 593	436 898 382	762	75 632	57 613 568
Kvalifikovaní dělníci	1 796	127 278	228 616 234	1 801	126 120	227 103 712	1 306	1 158	1 512 522
Nekvalifikovaní zaměstnanci	829	195 387	161 954 485	1 045	77 818	81 297 195	686	117 569	80 657 290
Ostatní povolání	3 435	1 875	6 440 874	3 435	1 875	6 440 874	-	-	-
La Paz	1 499	292 767	438 792 112	1 783	150 455	268 274 210	1 198	142 312	170 517 902
Ředitelé a manažeři	3 145	23 776	74 775 112	3 661	16 736	61 277 930	1 917	7 040	13 497 182
Profesionálové a technici	2 131	62 938	134 123 150	2 336	33 543	78 367 943	1 897	29 395	55 755 207
Administrativní pracovníci	1 442	24 388	35 159 843	1 370	12 287	16 830 977	1 515	12 101	18 328 866
Pracovníci ve službách a obchodu	1 025	71 689	73 459 524	1 144	17 601	20 141 754	986	54 088	53 317 770
Pracovníci v průmyslu a stavebnictví	1 164	51 721	60 212 571	1 324	38 421	50 865 190	703	13 300	9 347 381
Kvalifikovaní dělníci	1 355	20 726	28 089 829	1 355	20 726	28 089 829	-	-	-
Nekvalifikovaní zaměstnanci	808	36 665	29 622 329	910	10 278	9 350 834	768	26 387	20 271 495
Ostatní povolání	3 878	864	3 349 753	3 878	864	3 349 753	-	-	-
Santa Cruz	1 802	589 414	1 062 166 533	1 994	355 492	708 862 214	1 510	233 922	353 304 319
Ředitelé a manažeři	3 418	24 128	82 478 938	3 445	18 366	63 268 576	3 334	5 762	19 210 362
Profesionálové a technici	2 861	95 044	271 887 771	3 136	55 033	172 568 454	2 482	40 011	99 319 317
Administrativní pracovníci	1 619	45 158	73 116 476	1 672	21 957	36 700 696	1 570	23 201	36 415 780
Pracovníci ve službách a obchodu	1 471	141 753	208 509 196	1 442	48 731	70 266 102	1 486	93 022	138 243 094
Pracovníci v průmyslu a stavebnictví	1 634	139 004	227 124 313	1 768	115 662	204 509 089	969	23 342	22 615 224
Kvalifikovaní dělníci	2 077	55 033	114 312 099	2 083	54 242	112 983 338	1 680	791	1 328 761
Nekvalifikovaní zaměstnanci	949	89 294	84 737 740	1 170	41 501	48 565 959	757	47 793	36 171 781
Ostatní povolání	-	0	0	-	-	-	-	-	-
Cochabamba	1 569	211 080	331 177 882	1 901	115 282	219 143 133	1 169	95 798	112 034 749
Ředitelé a manažeři	2 897	10 034	29 065 735	3 079	7 216	22 218 885	2 430	2 818	6 846 850
Profesionálové a technici	2 185	46 981	102 673 632	2 940	22 265	65 451 151	1 506	24 716	37 222 481
Administrativní pracovníci	1 399	10 959	15 331 528	1 962	3 388	6 647 189	1 147	7 571	8 684 339
Pracovníci ve službách a obchodu	1 125	49 685	55 879 649	1 082	13 265	14 354 848	1 140	36 420	41 524 801
Pracovníci v průmyslu a stavebnictví	1 557	46 906	73 054 246	1 678	39 642	66 528 574	898	7 264	6 525 672
Kvalifikovaní dělníci	1 662	19 969	33 185 797	1 662	19 969	33 185 797	-	-	-
Nekvalifikovaní zaměstnanci	811	26 173	21 227 829	1 091	9 163	9 997 223	660	17 010	11 230 606
Ostatní povolání	2 039	373	759 466	2 039	373	759 466	-	-	-
El Alto	1 147	367 882	421 961 556	1 412	204 991	289 393 260	814	162 891	132 568 296
Ředitelé a manažeři	1 694	12 521	21 211 914	1 778	10 504	18 673 996	1 258	2 017	2 537 918
Profesionálové a technici	1 542	46 796	72 161 374	1 686	24 723	41 671 616	1 381	22 073	30 489 758
Administrativní pracovníci	1 215	16 699	20 281 958	1 450	9 200	13 343 483	925	7 499	6 938 475
Pracovníci ve službách a obchodu	965	95 826	92 458 740	1 398	22 998	32 149 054	828	72 828	60 309 686
Pracovníci v průmyslu a stavebnictví	1 112	120 593	134 120 820	1 294	88 867	114 995 529	603	31 726	19 125 291
Kvalifikovaní dělníci	1 681	31 552	53 028 509	1 695	31 184	52 844 748	499	368	183 761
Nekvalifikovaní zaměstnanci	610	43 256	26 366 586	793	16 876	13 383 179	492	26 380	12 983 407
Ostatní povolání	3 650	639	2 331 655	3 650	639	2 331 655	-	-	-

(1) Pouze příjemci; 2) Úhrny obsahují rozdíly z důvodu případů bez odezvy v případě používaných proměnných; 3) Hlavní města departamentů (La Paz, Santa Cruz, Cochabamba) a El Alto

Zdroj: Průzkum zaměstnanosti 2010, CEDLA

PŘÍLOHA č. 9: Struktura ekonomicky aktivních obyvatel Latinské ameriky

Země a pohlaví	2000			2005			2008			2009			2010		
	Primární	Sekundární	Terciální	Primární	Sekundární	Terciální	Primární	Sekundární	Terciální	Primární	Sekundární	Terciální	Primární	Sekundární	Terciální
Obě pohlaví															
Argentina	0,8	22,4	76,8	1,6	23,3	75,1	1,7	24,5	73,8	1,9	23,0	75,1	1,6	23,4	74,9
Bolívie	40,4	17,2	42,4	40,3	17,7	42,0	35,6	17,9	46,5	33,1	19,0	47,9	-	-	-
Brazílie	21,0	19,7	59,3	20,9	21,1	58,1	17,8	22,3	59,9	17,4	21,7	60,9	-	-	-
Chile	15,2	22,2	62,6	13,9	21,8	63,3	13,0	22,4	64,6	12,6	21,8	65,6	13,4	20,1	66,4
Kolumbie	21,8	17,9	60,3	22,9	18,8	58,3	19,1	18,8	62,1	19,2	18,9	61,8	19,6	18,3	62,1
Costa Rica	20,8	22,2	57,0	16,0	22,1	61,9	12,9	22,3	64,7	12,4	20,7	66,9	15,2	19,5	65,3
Ekvádor	29,9	19,3	50,8	31,9	16,9	51,3	29,2	18,3	52,5	29,9	18,0	52,1	28,8	18,1	53,1
Salvador	22,2	24,8	53,0	20,7	22,8	56,5	19,3	23,9	56,8	20,9	20,6	58,5	20,8	21,3	67,8
Honduras	37,2	22,0	40,9	39,5	20,7	39,8	35,8	21,3	42,9	37,3	20,1	42,6	36,4	19,3	44,3
Mexiko	18,5	26,4	55,2	15,4	25,2	59,4	13,6	25,3	61,1	13,6	23,8	62,7	13,7	23,5	62,8
Nikaragua	32,4	19,3	48,3	29,2	19,4	51,4	28,4	19,4	52,2	-	-	-	-	-	-
Panama	17,1	17,3	65,7	19,3	17,0	63,7	18,1	18,9	63,0	18,3	18,9	62,8	17,6	18,5	63,9
Paraguay	32,0	16,8	51,2	32,6	15,5	51,9	26,8	18,7	54,6	29,7	17,1	53,2	27,0	18,7	54,3
Peru	-	-	-	33,8	13,7	52,5	28,6	16,0	55,4	28,8	15,8	55,4	26,9	16,5	56,6
Dominikánská rep.	17,2	25,1	57,7	15,4	23,2	61,4	14,9	21,8	63,3	15,7	18,3	65,9	15,4	18,5	66,1
Uruguay	4,1	24,5	71,3	4,8	22,3	73,0	12,5	21,4	66,1	7,2	22,6	70,2	11,1	21,8	67,1
Venezuela	11,2	22,2	66,6	10,4	20,3	69,3	9,4	22,2	68,4	9,8	21,6	68,6	9,8	21,0	69,1
Muži															
Argentina	1,2	30,7	68,1	2,1	32,5	65,4	2,6	34,3	63,1	2,9	32,5	64,6	2,3	33,0	64,7
Bolívie	42,4	23,4	34,2	40,7	23,8	35,5	36,1	24,2	39,7	33,1	26,1	40,8	-	-	-
Brazílie	24,3	26,4	49,3	24,3	26,8	48,9	21,3	28,8	49,9	21,2	28,2	50,6	-	-	-
Chile	20,8	27,1	52,2	18,7	27,5	53,8	17,5	28,8	53,7	17,5	27,9	54,6	18,4	26,7	54,9
Kolumbie	32,0	19,4	48,5	32,4	20,0	47,6	28,0	21,0	51,0	27,6	21,2	51,2	28,0	20,3	51,7
Costa Rica	27,8	24,8	47,4	22,2	27,4	50,4	18,3	28,0	53,7	17,9	26,2	55,9	21,4	24,2	54,4
Ekvádor	34,8	22,7	42,5	35,1	21,3	43,6	33,7	22,9	43,4	34,3	23,0	42,7	33,4	22,6	44,0
Salvador	35,4	25,0	39,5	32,5	24,7	42,8	30,3	26,4	43,3	32,9	22,3	44,8	32,1	23,4	44,5
Honduras	52,0	20,3	27,8	51,8	19,4	28,8	49,4	21,3	29,3	51,5	20,1	28,4	50,4	18,3	31,3
Mexiko	24,2	28,6	47,2	21,4	28,9	49,7	19,3	29,8	50,9	19,6	28,5	51,9	19,7	28,2	52,1
Nikaragua	44,8	20,5	34,8	41,7	19,7	38,6	41,5	19,8	38,7	-	-	-	-	-	-
Panama	24,0	21,4	53,8	26,5	20,4	53,1	24,5	23,9	51,6	24,4	24,3	51,3	23,5	23,8	52,7
Paraguay	39,2	20,8	40,1	39,1	19,7	41,2	31,5	24,4	44,1	34,7	21,4	43,9	3,8	24,9	71,3
Peru	-	-	-	37,0	17,2	45,8	32,1	20,0	47,9	31,8	20,4	47,8	29,8	21,5	48,7
Dominikánská rep.	24,8	27,6	47,6	22,1	27,3	50,6	21,7	25,9	52,4	23,0	23,1	53,9	22,7	23,6	53,7
Uruguay	6,4	33,4	60,2	7,4	30,4	62,2	17,9	29,1	53,0	11,1	31,4	57,5	16,0	30,1	53,9
Venezuela	16,5	27,7	55,7	15,5	26,1	58,4	14,0	29,4	56,6	14,7	28,2	57,1	14,7	27,6	57,7
Ženy															
Argentina	0,3	10,0	89,7	0,9	10,7	88,4	0,5	10,8	88,7	0,6	10,0	89,4	0,6	9,9	89,5
Bolívie	37,8	9,5	52,7	39,7	10,2	50,1	35,0	10,2	54,8	33,0	10,3	56,7	-	-	-
Brazílie	16,2	9,9	73,9	16,1	13,2	70,7	13,2	13,4	73,4	12,3	13,1	74,6	-	-	-
Chile	3,9	12,2	83,9	4,8	11,2	84,0	5,1	11,3	83,6	4,5	11,4	84,1	5,6	9,7	84,7
Kolumbie	6,6	15,6	77,8	8,4	16,6	75,0	5,4	15,4	79,2	6,6	15,5	77,9	7,1	15,4	77,5
Costa Rica	5,5	16,6	77,9	5,0	12,6	82,4	4,3	13,1	82,6	3,5	11,7	84,8	4,9	11,6	83,5
Ekvádor	21,2	13,4	65,4	26,8	9,9	63,3	22,2	11,3	66,5	23,2	10,5	66,3	21,5	11,0	67,5
Salvador	3,8	24,4	71,8	4,9	20,2	74,9	4,8	20,7	74,5	4,8	18,3	76,9	5,4	18,4	76,2
Honduras	7,0	25,4	67,6	13,2	23,3	63,5	10,5	21,3	68,2	12,0	20,1	67,9	12,0	21,2	66,8
Mexiko	7,3	22,0	70,7	5,1	18,7	76,2	4,2	17,8	78,0	3,6	15,9	80,5	3,9	15,6	80,5
Nikaragua	11,3	17,2	71,5	8,5	18,9	72,6	6,4	18,6	75,0	-	-	-	-	-	-
Panama	1,7	9,1	89,2	6,9	10,8	82,3	7,4	10,3	82,3	8,1	10,1	81,8	7,7	9,9	82,4
Paraguay	20,3	10,4	69,3	22,3	9,0	68,7	19,2	9,6	71,2	21,7	10,2	68,1	19,1	8,5	72,4
Peru	-	-	-	29,5	9,2	61,3	24,1	10,9	65,0	25,0	9,9	65,1	23,1	10,3	66,6
Dominikánská rep.	2,6	20,3	77,1	2,9	15,3	81,8	3,1	14,6	82,3	2,2	9,5	88,3	2,7	9,7	87,6
Uruguay	1,2	13,0	85,8	1,7	12,6	85,7	5,8	11,7	82,5	2,5	12,0	85,5	5,1	11,9	83,0
Venezuela	1,8	12,5	85,7	2,3	11,0	86,7	2,2	10,8	87,0	2,1	11,1	86,8	2,2	10,7	87,1

Zdroj: OIT na základě průzkumů bydlení v jednotlivých zemích

<u>PŘÍLOHA č. 10:</u> Hlavní aktéři v zemědělském sektoru Bolívie

Veřejný sektor	• Ministerstvo venkovského rozvoje a půdy (MDRyT) • Národní institut zemědělské reformy (INRA) • Národní úřad pro zemědělské zdraví a potravinovou bezpečnost (SENASAG) • Národní institut pro inovace v zemědělství a lesnictví (INIAF) • Společnost pro podporu výroby potravin (EMAPA) • Bolivijská společnost mandlí a jejich derivátů (EBA) • Bolivijské mlékárny (LACTEOSBOL) • Bolivijský cukr (AZUCARBOL)
Producenti v zemědělství a v lesnickém sektoru	Bolivijský zemědělský sektor má dva kategoricky definované póly: **ii)** ***Tradiční,*** který je založen na získávání ekonomických zdrojů ze vztahu mezi půdou a člověkem. Tyto zdroje by měly být využity ve prospěch posílení venkovských komunit ve smyslu rozvoje venkovského člověka, který je tvoří. Tyto komunity představují indiánská společenství (ayllus - rodové společenstvo, komunity, území, společná půda, mezi atd.). Tyto komunity mají většinou povahu odborových spolků, nebo mají etnický či územní charakter. Nejvýznamnější z nich je Koordinátor indiánských a venkovských organizací a interkulturní společenství Bolívie (COINCABOL), který tvoří následující podorganizace: Jediná odborová konfederace venkovských pracujících Bolívie (CSUTCB), Národní rada pro Ayllus a Markas Qullasuyu (CONAMAQ), Konfederace indiánských národů Bolívie (CIDOB), Odborová konfederace bolivijských osadníků (CSCB) a Národní bolivijská federace venkovských indiánských matek "Bartolina Sisa" (FNMCIOB"BS"). **iii)** ***Moderní***, který je realizován v rámci národní ekonomiky v podobě zemědělské výroby navázané na mezinárodní trh. Tento pól představují především agroindustriální vývozní podniky na východě země. Ty se sdružují ve formě zemědělských komor a asociací výrobců nejrůznějších velikostí, přičemž jejich cílem je soustředit se na zemědělskou činnost čistě podnikatelsky a usilovat o stále vyšší produkci a lepší produktivitu. V tomto smyslu je třeba zmínit sdružování výrobců v Departamentálních zemědělských komorách (CAD) jako např. v případě Integrální asociace chovatelů velbloudovitých ve Vysokých Andách (AIGACAA), Asociace producentů mléka v departmentu La Paz (APLEPAZ), Asociace pěstitelů ovoce, atd. Tyto asociace jsou dále sdruženy v Zemědělské komoře La Paz. Podle stejného modelu fungují podobná sdružení v departmentech Santa Cruz, Cochabamba, Beni, Chuquisaca a Tarija. Zemědělská komora východu (CAO) má klíčový význam pro všechny aspekty zemědělské výroby na úrovni celé národní ekonomiky. Největší zemědělští producenti v zemi jsou totiž podnikatelé z východní části Bolívie zaměřující se na živočišnou a rostlinnou výrobu orientovanou na export.

Mezinárodní spolupráce v Bolívii	**i)**	Multilaterální instituce: jsou tvořeny Rozvojovou bankou a dalšími institucemi s nezávislou administrativní organizací. Mezi tyto instituce patří: Interamerická rozvojová banka (BID), Světová banka (WB), Evropská komise, Andská korporace pro podporu (CAF), Mezinárodní měnový fond (MMF), Severský rozvojový fond (NDF).
	ii)	Agentury bilaterální spolupráce: ty tvoří organizace spřátelených zemí komerčně aktivních v Bolívii. Mezi tyto organizace patří agentury na podporu obchodu především těchto zemí: Německa, Kanady, Dánska, Španělska, USA, Francie, Itálie, Japonska, Nizozemí, Spojeného království, Číny, Švédska a Švýcarska. Jmenovitě patří mezi tyto agentury: Španělská agentura mezinárodní rozvojové spolupráce (AECID), Japonská agentura pro spolupráci (prostřednictvím JICA), Belgická technická kooperace, Americká agentura pro mezinárodní rozvoj (USAID), COSUDE, GTZ.
	iii)	Organizace, které jsou součástí systému OSN: Organizace pro výživu a zemědělství (FAO), Mezinárodní fond pro zemědělský rozvoj (IFAD), Interamerický institut pro spolupráci v zemědělství (IICA), Světová zdravotnická organizace (WHO), Organizace pro průmyslový rozvoj (UNIDO), Světový potravinový program (WFP), Program OSN pro rozvoj (UNDP), Populační fond OSN (UNFPA), Dětský fond OSN (UNICEF), Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC).
	iv)	Členské země Technické kooperace rozvojových zemí (CPTD): tato organizace se angažuje v následujících zemích: Argentina, Brazílie, Chile, Columbie, Ekvádor, Mexiko, Peru, Uruguay a Venezuela.
Soukromý sektor	Soukromý sektor je propojen se zemědělstvím především skrz výrobní, obchodní, zpracovatelské a exportní podniky, a dále prostřednictvím finančního systému (nevládní organizace, soukromé finanční fondy, komerční banky, spořitelny, atd.) a dalšími soukromými službami (doprava).	

Zdroj: vlastní vypracování na základě dat Ministerstva zemědělství

PŘÍLOHA č. 11: Ekonomická analýza jednotlivých departmentů Bolívie

Department La Paz

HDP na obyvatele v běžných cenách v departmentu La Paz se pohyboval pod úrovní národního průměru, s výjimkou let 1995 a 1996, přičemž v roce 2000 tvořil tento záporný rozdíl více než 100 USD (*viz Graf 11.1*). V roce 2009 činilo toto rozpětí 135 USD.[508]

Graf 11.1: Vývoj HDP per capita Bolívie a departmentu La Paz (1988-2009)

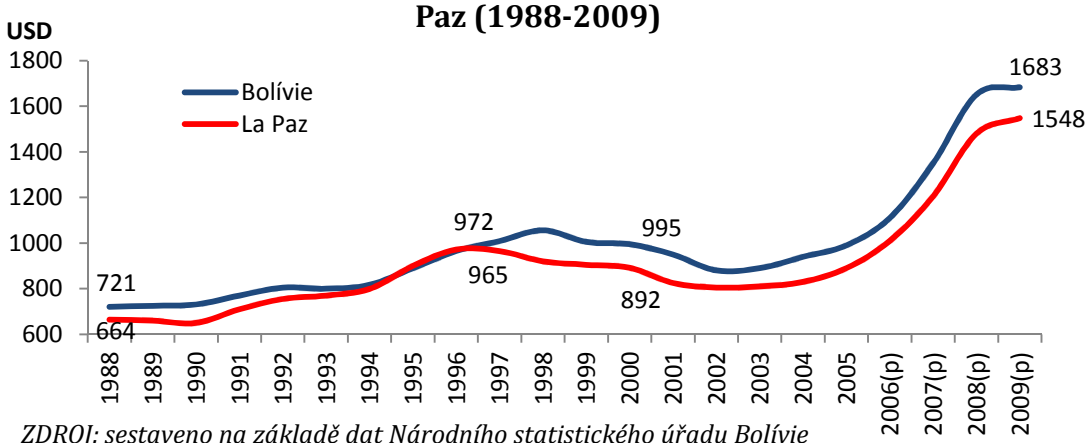

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

HDP a populace

V roce 2009 byla ekonomika departmentu La Paz druhou největší v zemi po Santa Cruz, což reprezentovalo podíl 23,7% na celkovém HDP. V peněžním vyjádření dosáhla hodnota jejího produktu 4 331,9 milionů USD (*viz Graf 2.31*). La Paz byla navíc podle odhadu pro rok 2010 nelidnatějším departmentem s populací 2,84 milionu (27,2% populace Bolívie).

Velikost ekonomiky La Paz a její vysoká zalidněnost představují nepochybně jak příležitosti dalšího ekonomického rozvoje, tak velké problémy. Department La Paz představuje místní důležitý trh národní úrovně. Slabost La Paz naopak spočívá v ekonomickém zaměření na služby s nízkou kapacitou pro inovace a růst.

Vývoj struktury HDP departmentu La Paz podle ekonomické aktivity v letech 2000 a 2009 ukazuje, že jednoznačně největším sektorem je s podílem 39% resp. 40% sektor služeb. Odvětví zahrnuje především služby finanční, veřejné správy a obchodní. Podíl zpracovatelského sektoru činil 16%, dopravy 11%, zatímco na zemědělství připadalo 7% (*viz Grafy 11.2 a 11.3*).

Tato enormní „váha“ služeb je způsobena přítomností hlavního města, sídla vlády, kde se nacházejí ministerstva, decentralizované instituce, velvyslanectví a instituce mezinárodní spolupráce. Lze říci, že „motorem“ metropolitní ekonomiky La Paz je státní aparát, tedy nikoli produkční aktivita generující zboží. Zářným příkladem je význam služeb veřejné správy, který v roce 2009 dosahoval podílu 12,3% na HDP.

Růst HDP v La Paz se v letech 2000-2009 pohyboval v průměru na 3,9%, tedy pod úrovní národní ekonomiky rostoucí ve stejném období v průměru o 4,6%. Není pochyb o tom, že Bolívie roste v zásadní míře díky rozkvětu exportního sektoru a La Paz – na rozdíl od Tarijy, Potosí a Orura – se na této expanzi nepodílí.

Nízký hospodářský růst a slabá míra vytváření pracovních příležitostí v La Paz se odráží v poklesu relativního podílu departmentu na celkové bolivijské populaci. V roce 2010 se La Paz podílela na celkové bolivijské populaci 27,2%, zatímco v roce 2001 to bylo 28,4%. Tento úbytek dokládá

[508] **Fundacion Milenio**, Informe Nacional de Coyuntura No.105, 8 de Julio de 2011, Bolivia.

negativní míra migrace dosahující -2,6%, podle statistiky cenzu z roku 2001. Jinými slovy obyvatelé La Paz emigrují za hranice departmentu jak v rámci Bolívie (ponejvíce do města Santa Cruz), tak do zahraničí s vidinou lepších pracovních příležitostí a vyšších příjmů.

Graf 11.2: Procentuální složení HDP v departmentu La Paz v r. 2000

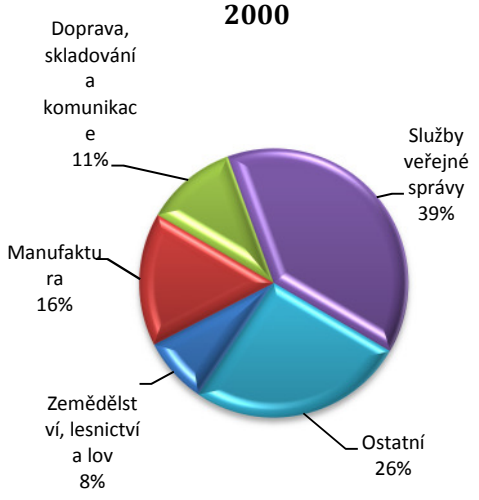

ZDROJ: sestaveno na základě dat

Graf 11.3: Procentuální složení HDP v departmentu La Paz v r. 2009

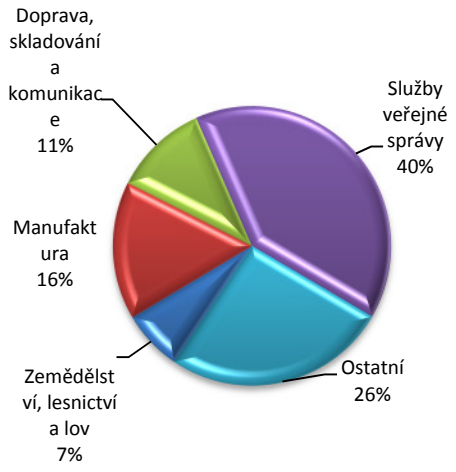

ZDROJ: sestaveno na základě dat

Vývoz

Za poslední desetiletí dosáhl export departmentu svého vrcholu s celkovou hodnotou 452,3 milionů USD v roce 2010. Tento údaj představuje růst o 45,2% v porovnání s rokem 2009. Mezi léty 2000 a 2010 došlo k celkovému zvýšení o 195,6% s průměrným ročním tempem 10,8% (*viz Graf 11.4*).

Graf 11.4: Exporty za departmentu La Paz (2000-2010)

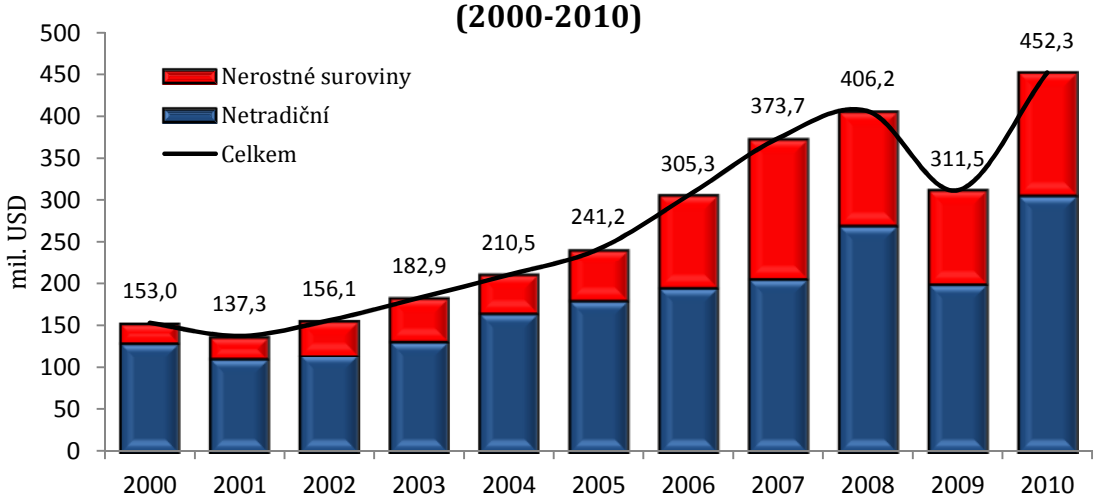

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Je třeba vyzdvihnout výrazný nárůst podílu těžebního sektoru na celkovém exportu departmentu La Paz. Zatímco v roce 2000 činil pouze 13,3%, v roce 2010 to bylo již 31,9%, přičemž maximální úrovně dosáhl v roce 2007 se 44,2%. V období let 2000-2010 se exporty netradičních produktů

zvýšily o 132,2%, zatímco vývoz těžebních produktů vylétl o 610,1%. Ve druhém případě bylo asi 66% celkového růstu způsobeno vlivem vysokých cen surovin.

Z pohledu celonárodní ekonomiky ztrácel export La Paz na relativní síle. Jeho podíl na celkovém vývozu Bolívie klesl z 12,3% v roce 2000 na 6,5% v roce 2010, což řadí La Paz co do významu exportního sektoru na páté místo za departmenty Tarija (27,8%), Potosí (25,5%), Santa Cruz (25%) a Oruro (7%). (*viz Grafy 11.5*)

Graf 11.5: Podíl departmentu La Paz na celkových exportech Bolívie (2000-2010)

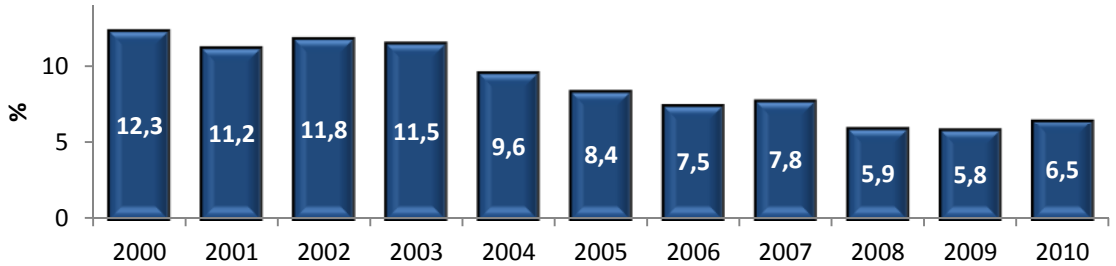

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Všechny zkoumané indikátory naznačují stagnaci až pokles ekonomiky departmentu La Paz. Region postrádá produktivní odvětví, přičemž ekonomická struktura je založena na službách navázaných na centrální administrativní aparát ve městě La Paz, jehož záběr v současné době samozřejmě rozšiřuje aktuální autonomistický proces.

Department Oruro

Podle údajů z posledního cenzu, žilo v roce 2001 v departmentu Oruro 391 870 obyvatel, přičemž pro rok 2010 je odhadován nárůst na 450 814 ob. reprezentující 4,3% celonárodní populace. Míra negramotnosti dosahovala 10,6% oproti národnímu průměru 13,3%. Naopak podíl populace žijící pod hranicí chudoby tvořil 67,8%, což se pohybuje nad celostátním průměrem 58,6%.[509]

Tvorba HDP

Od roku 1988 se orurský HDP na obyvatele[510] (s výjimkou počátku 90. let) nacházel nad celonárodním průměrem. Mezi léty 1994 a 1998 vzrostl o 48,3% a dosáhl 1 281 USD/ob., po té však klesl na 981 USD/ob. v roce 2003 (*viz Graf 11.6*). Od roku 2004 byl zaznamenán konstantní růst HDP na obyvatele s finální hodnotou 2 159 USD/ob. v roce 2009. Tento nárůst je přičítán externímu *boomu* cen surovin, který získal na síle po roce 2006.[511]

Graf 11.6: Vývoj HDP per capita Bolívie a departmentu Oruro (1988-2009)

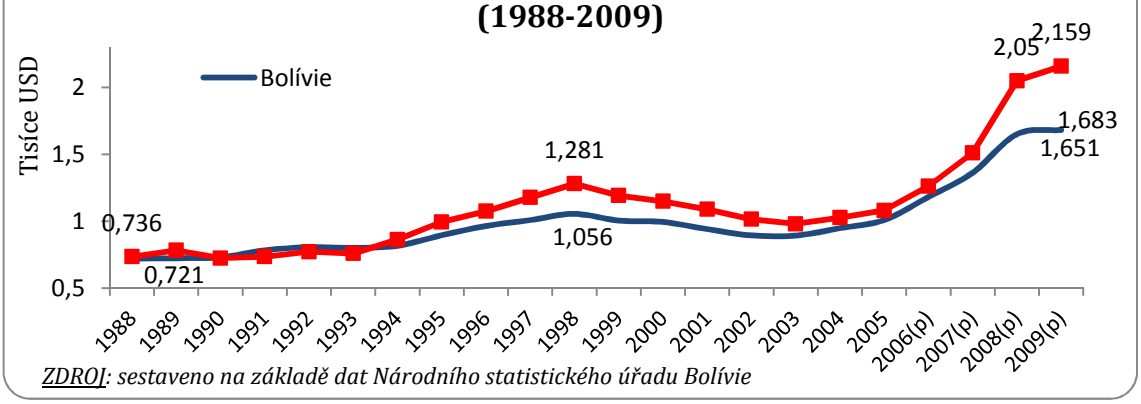

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

[509] **Fundacion Milenio**, Informe Nacional de Coyuntura No.93,14 de Abril de 2011, Bolivia.
[510] HDP/ob.
[511] INE, Instituto Nacional de Estadísticas de Bolivia.

Orurský HDP na obyvatele vykazoval silný růst v období let 2004 – 2009 (110.0 %). Vůbec nejvyšší růst HDP/ob. nejen za zmíněné období, ale za celé období posledních dvaceti let, byl zaznamenán v roce 2008 a to o 35,6%.

Hrubý domácí produkt (HDP) Orura zaznamenal růst o 12,5% v roce 1997, později se dostavilo zpomalení následované dokonce i poklesem. Až po roce 2005 se čísla vrátila opět do pozitivních hodnot a to s růstem 4,2% ve zmíněném roce. Rok 2008 reprezentuje mimořádný růst o celých 18,5%. V roce 2009 ekonomika rostla tempem již jen 5,7%, což leží výrazně pod ciframi roku 2008, ovšem stále nad čísly let předchozích (*viz Graf 11.7*).

Graf 11.7: Vývoj HDP departmentu Oruro (1996-2009)

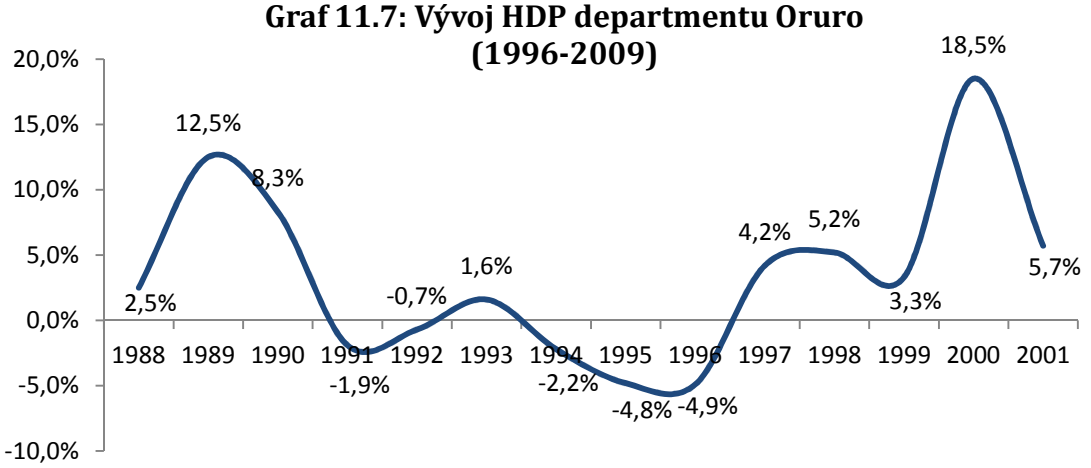

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Významný růst orurského HDP ve výši 18.5% v roce 2008 byl způsoben silným výkonem těžebního sektoru, který vzrostl o 64,1% při svém podílu 13,3%. Daleko za tímto sektorem se umístila odvětví obchodu a zpracovatelského průmyslu. V posledních desetiletích se orurský produkt pohyboval téměř v souladu s dynamikou těžebního sektoru (*viz Graf 11.8*).

Graf 11.8: Vývoj HDP departmentu Oruro celkem a za sektor těžba a dobývání (1996-2009)

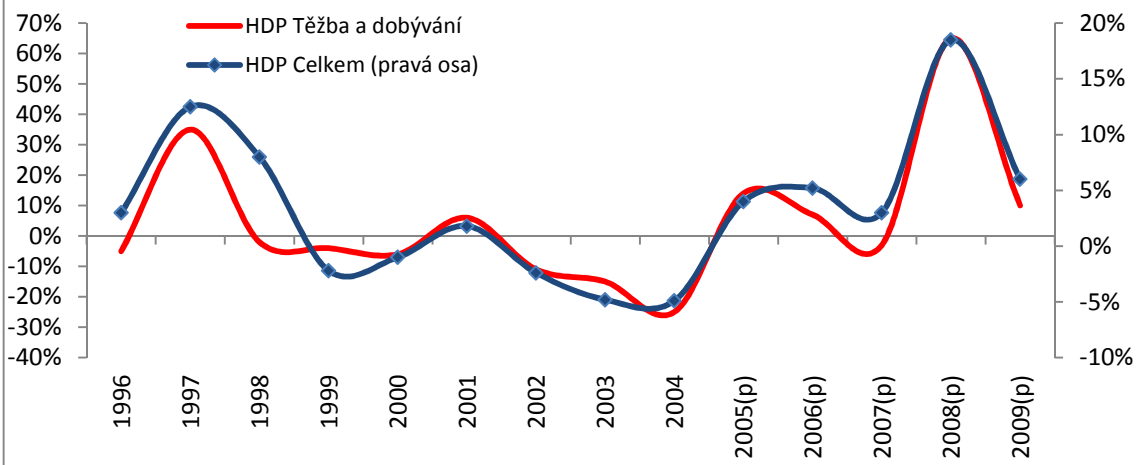

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Analyzujeme-li HDP roku 2009 podle sektorů, zjistíme, že odvětvím, které se na produktu podílí nejvíce, je těžba surovin následovaná zpracovatelským průmyslem, dopravou, skladováním, komunikacemi a službami veřejné správy. Dohromady tvoří dvě třetiny celkového produktu (*viz Graf 11.9*).

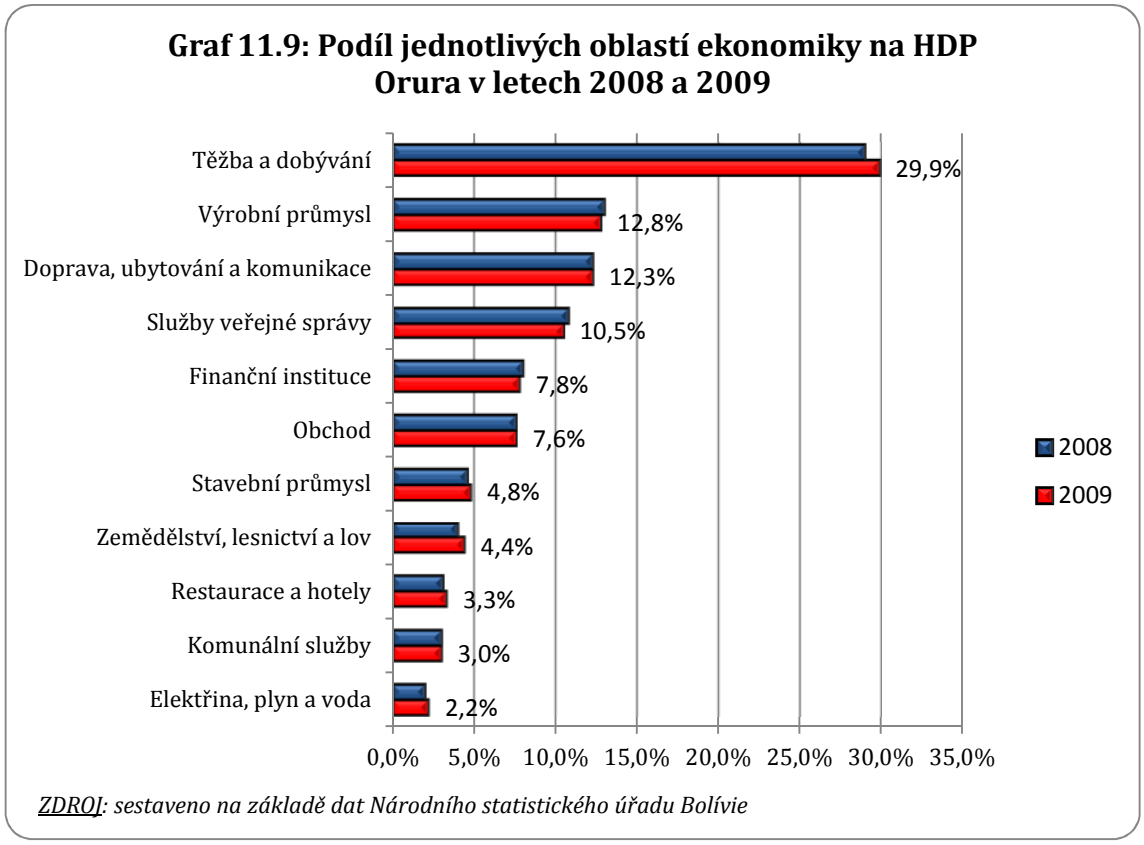

Vývoz

Exporty v roce 2010 dosáhly hodnoty 467,9 milionů USD, což znamenalo zvýšení o 46,7% vůči roku 2009 a o 19,1% oproti roku 2008 (*viz Graf 11.10*).

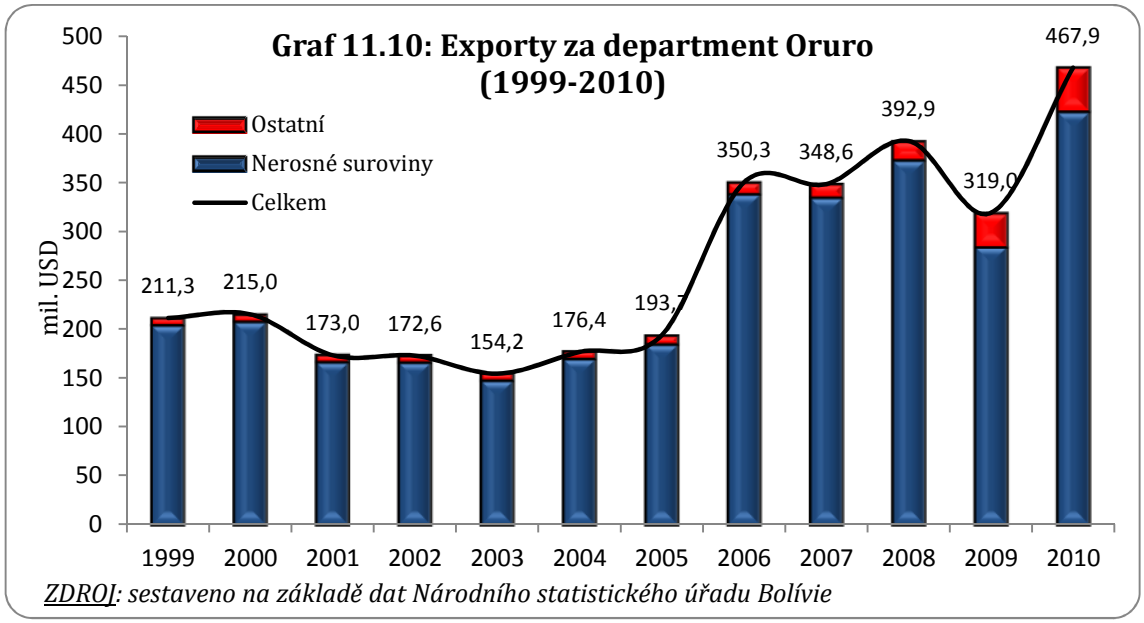

Vývozy vykazovaly vysokou koncentraci v oblasti těžebního sektoru. Exporty produkce spojené s těžbou představovaly v průměru 95% celkového vývozu v posledních patnácti letech. Toto do značné míry vysvětluje silný růst vývozu od roku 2006 a pokles po roce 2008, tedy v období, ve kterém ceny nejprve strmě letěly vzhůru, aby se následně propadly v důsledku hospodářské krize v roce 2009.

Mezi léty 2000 a 2004 výkon exportu mírně klesal, ale od roku 2005 docházelo k oživení. I přes pokles zaznamenaný v roce 2009, průměrné hodnoty vývozu v období let 2005 – 2010 (345,4 milionů USD) přesahovaly hodnoty časové periody 1999 – 2004 (183,7 milionů USD).

Hlavními exportními produkty jsou cín, stříbro, zlato, zinek a olovo. Po roce 2006 se vývoz cínu značně zvýšil a stal se ústředním vývozní komoditou s celkovou exportní hodnotou 210,8 milionů USD v roce 2010 (*viz Graf 11.11*).

Graf 11.11: Hlavní exportní komodity departmentu Oruro (1999 - 2010)

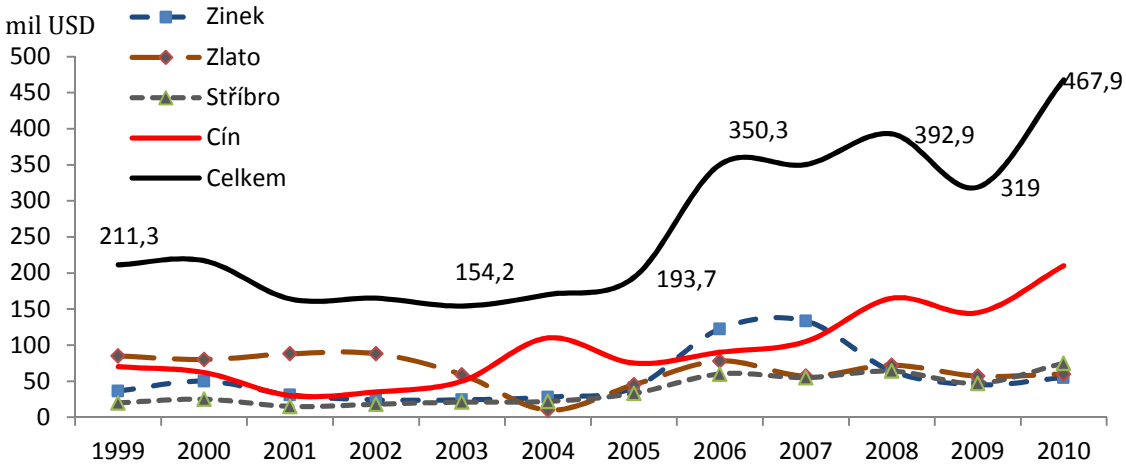

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Předními exportními destinacemi v roce 2010 byly USA a Japonsko (*viz Tab. 11.1*).

Tab 11.1: Exporty departmentu Oruro dle destinace v letech 2008 - 2010

Exportní destinace	Hodnotové vyjádření (mil. USD)			Podíl (%)		Změna 2010 vs 09	
	2008	2009	2010 (p)	2009	2010 (p)	Absolutní (mil. USD)	Relativní (%)
Spojené státy	100,2	86,2	151,5	27,0	32,4	65,3	75,7
Japonsko	57,2	51,9	80,1	16,3	17,1	28,2	54,4
Švýcarsko	78,5	61,0	67,0	19,1	14,3	6,0	9,8
Čína	36,8	27,1	55,6	8,5	11,9	28,4	104,9
Peru	17,0	9,4	34,9	3,0	7,5	25,5	271,2
Ostatní	103,2	83,4	78,8	26,1	16,8	-4,6	-5,5
Celkem	**392,9**	**319,0**	**467,9**	**100,0**	**100,0**	**148,8**	**46,7**

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Licenční poplatky zahraničních těžařských firem se mezi léty 1996 a 2004 pohybovaly na relativně konstatní úrovni – na průměrné hodnotě 27 milionů Bs. ročně. Od roku 2005 rostly v důsledku vnější prosperity a v roce 2006 dosáhly historicky nejvyšší úrovně 128,2 milionů Bs. (*viz Graf. 11.12*).

V porovnání s ostatními departmenty vykazuje Oruro vyšší úrovně HDP v přepočtu na obyvatele než je celostátní průměr, ale zároveň také vyšší míru chudoby, v čemž se odráží problém nerovnoměrného rozdělení bohatství.

Orurský HDP je v nejvyšší míře závislý na těžbě. Vývoz je rovněž zcela koncentrován na těžební sektor. V období poslední dekády bylo v průměru více než 95% celkových exportů departmentu navázáno na suroviny, což značí vysokou zranitelnost. V tomto směru čelí Oruro velké výzvě

spočívající v nutnosti budoucího využití prosperujícího těžebního odvětví odpovídajícím způsobem za účelem diverzifikace ekonomiky do více odvětví, jako např. chovu velbloudovitých nebo produkce quinuy, aby bylo dosaženo menší nerovnosti a udržitelného růstu.

Graf 11.12: Vývoj daňových výnosů departmentu Oruro (1996-2009)

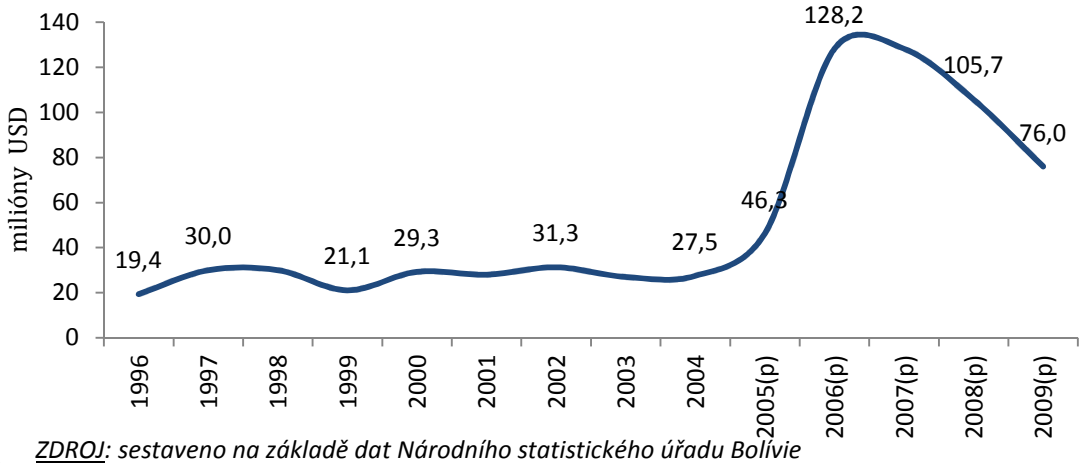

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Department Potosí

Vývoj HDP na obyvatele departmentu Potosí se dělí na dvě různorodé etapy: první mezi léty 1988 a 2005, kdy bylo dosahováno velmi nízkých úrovní růstu, a druhou v letech 2006-2010, kdy došlo k výraznému zrychlení růstu. Během prvního období bylo tempo růstu poměrně stálé v průměru kolem 2,1% ročně. Naproti tomu, v posledních pěti letech se potosínský HDP/ob. pozvolna přibližoval národnímu průměru a to natolik, že v roce 2010 byla mezera mezi oběma hodnotami nejnižší za posledních dvacet let (100 USD). Průměrný roční růst v tomto období zaznamenal tempo 26,6%, přičemž absolutní nárůst dosáhl 118,2% (*viz Graf 11.13*).[512]

V roce 2010 činil HDP na obyvatele departmentu 1 770 USD, tedy nejvíce za několik posledních desetiletí (*co do podílu na HDP dosáhl s 6,7%na 5-té místo*).

Graf 11.13: Vývoj HDP per capita Bolívie a departmentu Potosí (1988-2010)

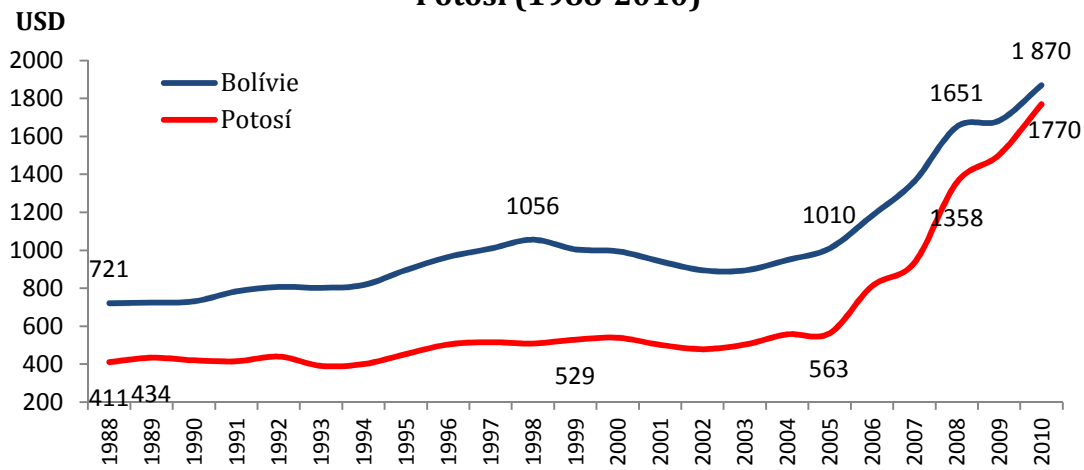

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

[512] **Fundacion Milenio**, Informe Nacional de Coyuntura No.122, 4 de Noviembre de 2011, Bolivia.

Tvorba HDP

V roce 2010 se departamentální HDP snížil o 0,6% oproti roku 2009, což bylo způsobeno poklesem v těžbě nerostných surovin o 6,5%. Nicméně některá ekonomická odvětví rostla a částečně tak kompenzovala vývoj růstu potosínské ekonomiky jako celku, tedy zejména doprava a spoje, obchod a stavebnictví (*viz Graf 11.14*).

Graf 11.14: Růst HDP departmentu Potosí (2000 - 2010)

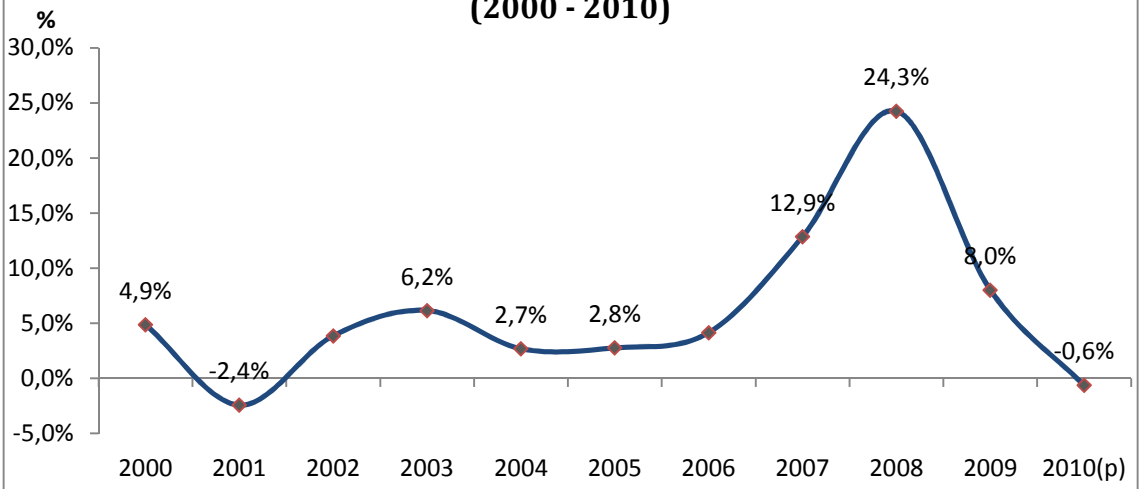

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Je třeba poznamenat, že těžba nerostných surovin v Potosí byla ovlivněna aktivitami společnosti *San Cristóbal*[513], která v roce 2010 snížila své objemy produkce zinku, stříbra a olova o 22%, resp. o 21% a 18%. Navíc kvalita rudného koncentrátu získávaného společností je dalším faktorem, který by mohl mít vliv na výrobu. Avšak současný příznivý vývoj cen minerálů kompenzuje pokles objemů prostřednictvím růstu hodnoty produkce (*viz Graf 11.15*).

Graf 11.15: Vývoj cen hlavních exportních surovin (1999 - 2011)

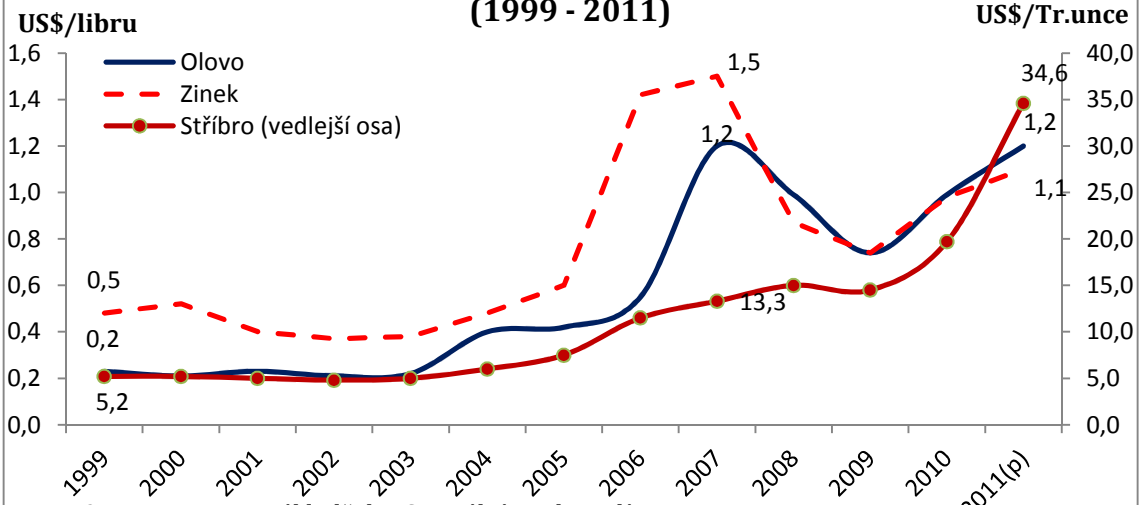

ZDROJ: sestaveno na základě dat Centrální Banky Bolívie

V kontextu pozitivního vývoje cen ale i růstu produkce společnosti San Cristóbal v posledních letech se zdá, že Potosí obnovuje svou tradiční ekonomickou roli, která ho charakterizovala od koloniálních dob. V roce 2000 se Potosí podílelo na národním HDP 5,2%. V posledním desetiletí

[513] San Cristobal je pobočkou Sumitomo Corporation, jednoho z největších konsorcií v Japonsku.

však váha rostla a v roce 2010 dosáhla podílu 6,4% (*viz Graf 11.16*). V peněžním vyjádření odpovídal HDP roku 2000 392 milionům USD, zatímco dnes vykazuje hodnotu 1 451 milionů USD.

Graf 11.16: Vývoj podílu departmentu Potosí na celkovém HDP Bolívie (2000 - 2010)

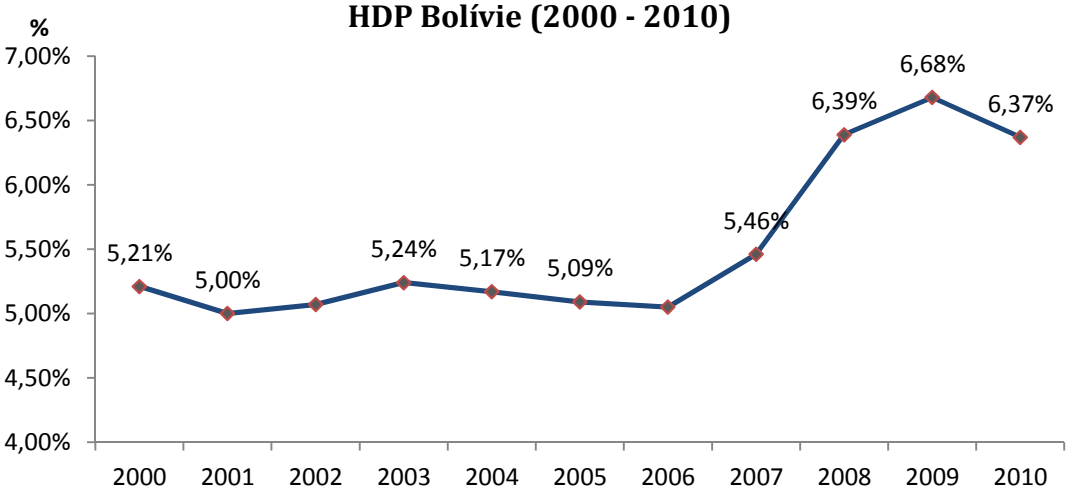

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Potosínské hospodářství se vyznačuje vysokým podílem těžby. Ta se v roce 2010 podílela na celkové ekonomické aktivitě 38,9%. Následovaly služby veřejného sektoru s 11,1%, zemědělství s 9,2% a obchod s 9,1% (*viz Graf 11.17*).

Graf 11.17: Procentuální složení HDP v departmentu Potosí v r. 2010

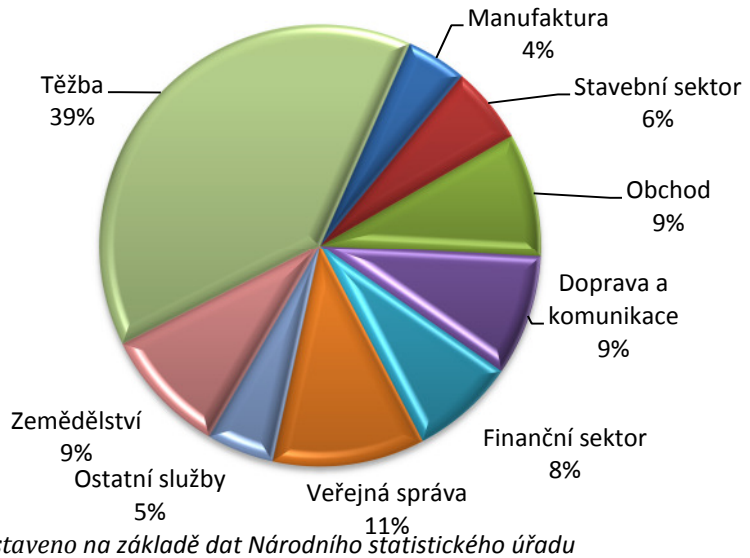

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu

Služby veřejného sektoru získaly významné postavení v důsledku posilování fiskálního významu departmentu Potosí. Jedním z hlavních příjmových pramenů departmentu jsou totiž licenční poplatky v sektoru těžby. Příspěvek departmentu v podobě těžebních poplatků je zásadní, jelikož v roce 2010 dosáhl hodnoty 91,9 milionů USD, což představovalo 76,1% veškerých licenčních poplatků generovaných celým bolivijským těžebním sektorem (*viz Graf 11.18*).

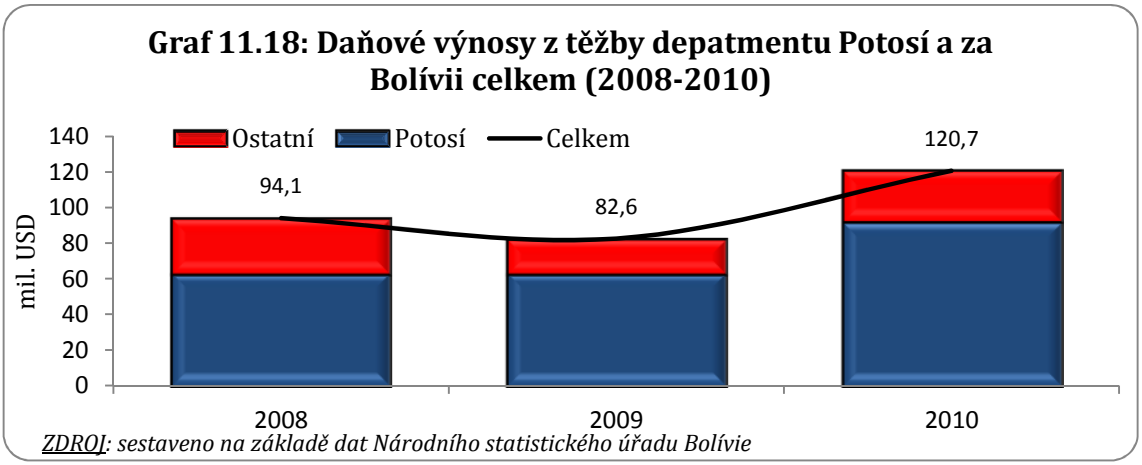

Vývoz

Potosí je hornickou oblastí již od koloniálních dob, takže téměř veškeré příjmy departmentu ale i exporty jsou spojeny s tímto odvětvím. V průměru posledních deseti let tvořil vývoz nerostných surovin 98,5% celkového exportu, přičemž vůbec nejvyšší úrovně 99,2% bylo dosaženo v roce 2010. Po roce 2006, v důsledku ekonomického rozkvětu a zvyšujících se cen surovin, výrazně rostly potosínské vývozy a to z celkové hodnoty 264,3 milionů USD v roce 2005 na 1 775,7 milionů USD v roce 2010 (*viz Graf 11.19*).

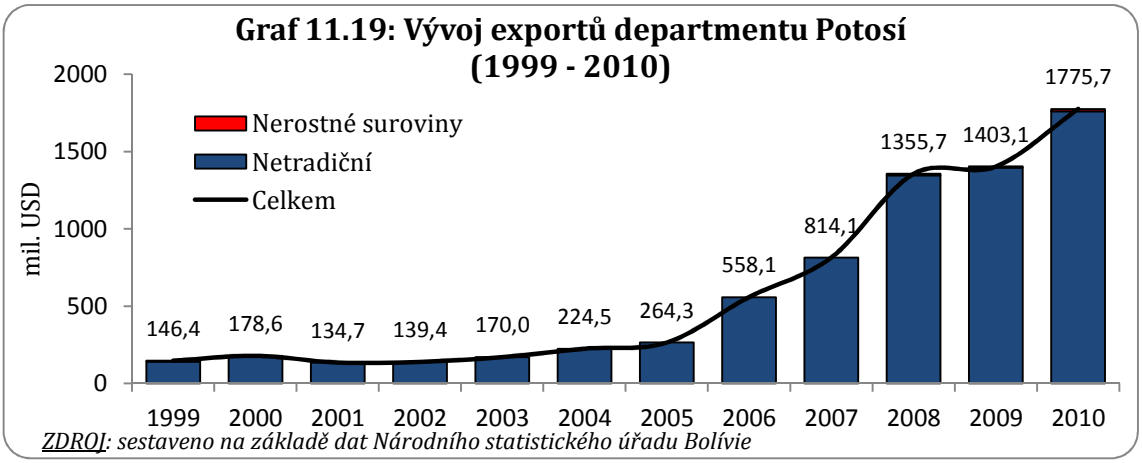

Hodnota stejně jako objem potosínského vývozu rostl po téměř celé poslední desetiletí, přičemž zaznamenal rapidní nárůsty zejména v období mezi léty 2006 a 2008. Je zajímavé, že zatímco se v roce 2010 hodnota vývozu zvýšila o 26,6%, exportovaný objem se snížil o 2,5% (*viz Graf 11.20*).

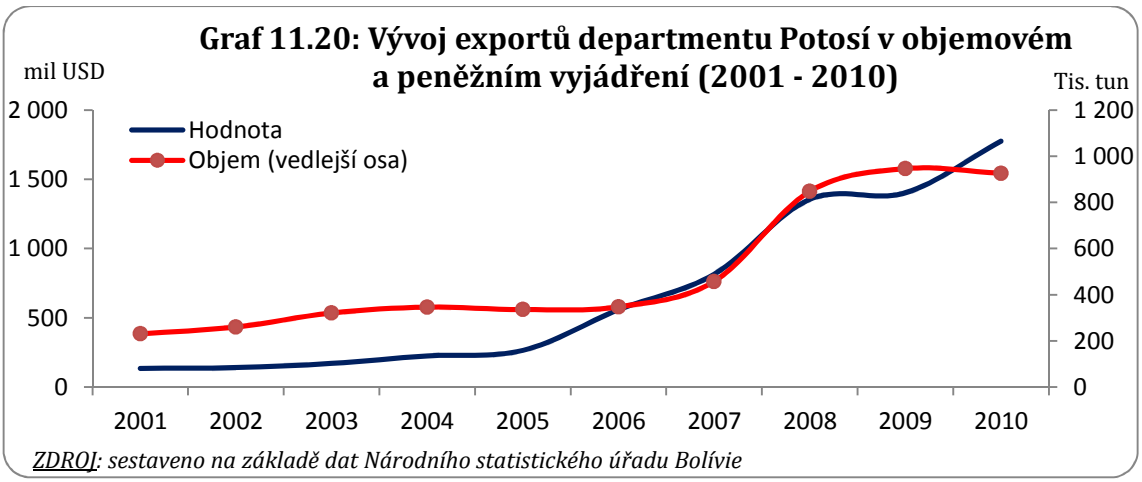

To nás vede k názoru, že potosínský vývoz rostl v loňském roce zejména díky vysokým světovým cenám surovin, což v konečném důsledku ovlivňovalo produkt.

Podíl potosínských exportů na celkovém národním vývozu se zvýšil ze 14,3% v roce 2000 na 25,5% v roce 2010. To department umisťuje na druhou pozici co do významu exportu v národním měřítku za Tariju (*viz Graf 11.21*).

Graf 11.21: Podíl departmentu Potosí na celkových exportech Bolívie (2000 - 2010)

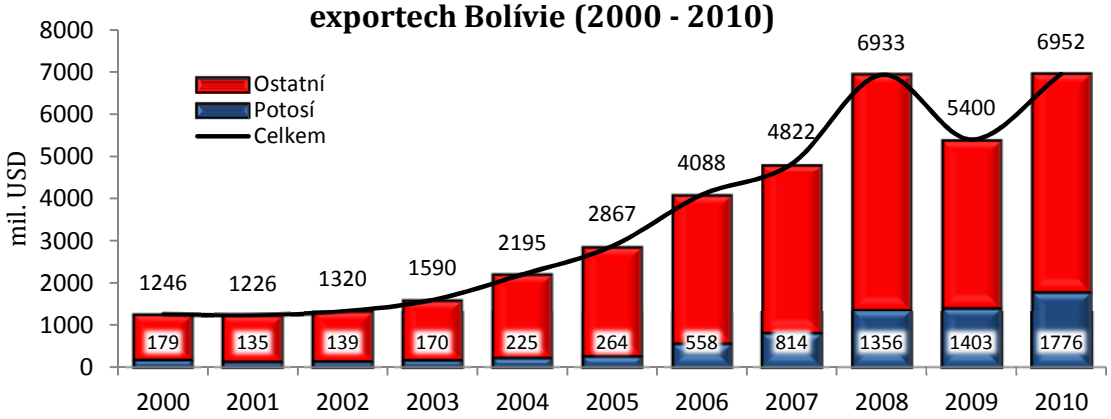

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Lze dospět k závěru, že ekonomika departmentu Potosí je vysoce závislá na těžbě a cenách surovin, čímž se stává velmi citlivou vůči externím šokům. V roce 2010 došlo jak k poklesu těžené produkce společnosti San Cristóbal, tak k poklesu exportovaného objemu, což ukazuje, že pouze výjimečně vysoké ceny klíčových surovin na světových trzích zachránily potosínskou ekonomiku před propadem. Zůstává otázkou, co bude následovat v budoucnosti, až tyto ceny klesnou.

Jednou z velkých výzev pro department Potosí je diverzifikace jeho produktivního aparátu a odklon od koloniální minulosti, která ho dodnes pronásleduje. Bohužel k takové reformě nedošlo v době, kdy byly podmínky příznivé, tedy v období ekonomického rozkvětu, a nyní, v kontextu nejistého mezinárodního prostředí, bude velmi obtížné jakékoli změny provést.

Department Cochabamba

Cochabambská produkce vykazovala v období let 2000-2010 podprůměrný reálný ekonomický růst ve srovnání se zbytkem země (2,54% resp. 3,73%), tedy kromě roku 2004. Tento vývoj je způsoben rostoucím významem produkce uhlovodíků v departmentu Tarija a nerostných surovin v Potosí, což jsou sektory působící jako hybná síla ekonomiky.[514]

Graf 11.22: Srovnání růstu HDP departmentu Cochabamba a Bolívie celkem (2000 - 2010)

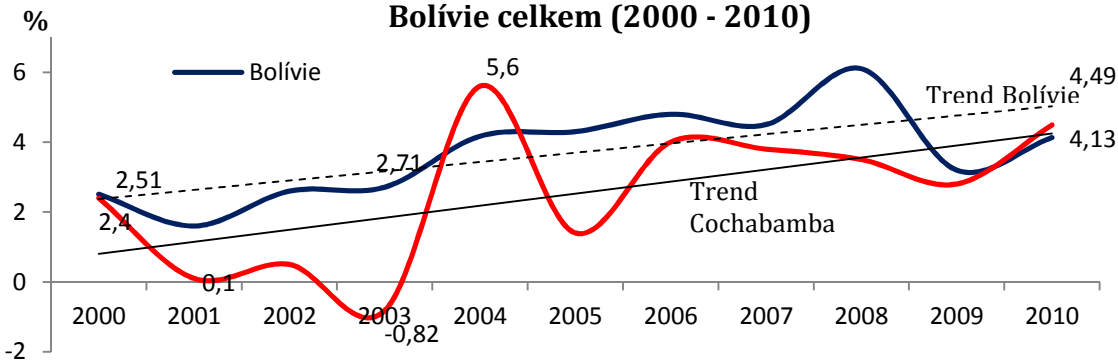

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

[514] **Fundacion Milenio**, Informe Nacional de Coyuntura No.114, 09 de Septiembre de 2011, Bolivia.

Tato skutečnost v podstatě znamená, že růst relativní životní úrovně Cochabambanů vzhledem ke zbytku země zpomaluje. Hodnoty HDP na obyvatele departmentu v období let 1995-2004 prakticky symbolizovaly hodnoty typické pro průměrného Bolivijce. Po roce 2005 se však situace změnila v neprospěch Cochabambanů. V roce 2010 se bolivijský HDP/ob. zvýšil na 1 870 USD, zatímco v Cochabambě zaznamenal ve stejném období již o 308 USD méně, tedy 1 562 USD. Podle *Grafu 11.23*, se rozdíl mezi cochabambskou životní úrovní a průměrnou národní životní úrovní nadále rozevírá.

Graf 11.23: Vývoj HDP per capita Bolívie a departmentu Cochabamba (1995-2010)

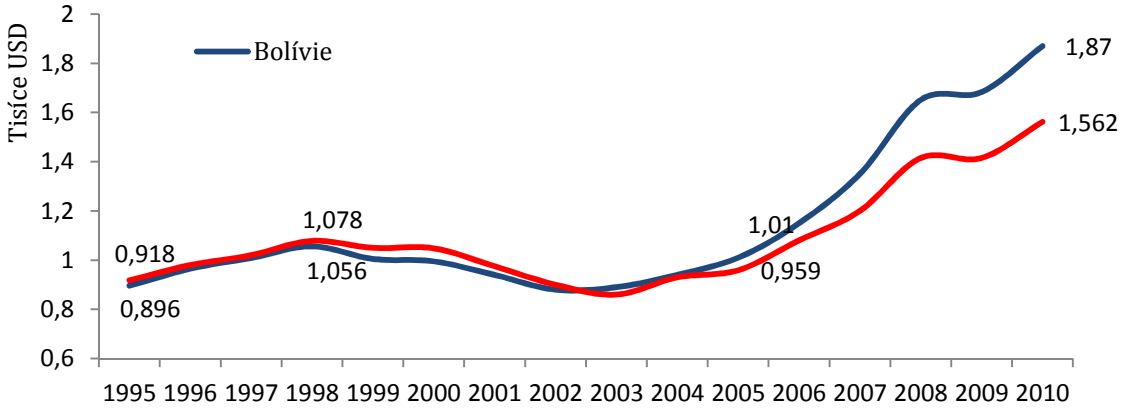

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Tvorba HDP

V posledních patnácti letech Cochabamba ztratila dynamiku ve schopnosti generovat bohatství, a to zejména v porovnání s Tarijou a v menší míře s Potosí. V roce 1995 se Cochabamba na národním produktu podílela 18%, v roce 2010 to bylo již jen 16%.

Jedním z hlavních pilířů cochabambského hospodářství byl odjakživa zpracovatelský průmysl. Přestože Cochabamba na rozdíl od ostatních departmentů neoplývá zásobami přírodního bohatství v podobě exportovatelných surovin s pozitivním vývojem cen na světových trzích, bohatství Cochabamby spočívá ve schopnosti vyrábět statky a generovat služby, jako například v oblasti zpracování surovin.

Graf 11.24: Podíl jednotlivých departmentů na HDP Bolívie (1995 - 2010)

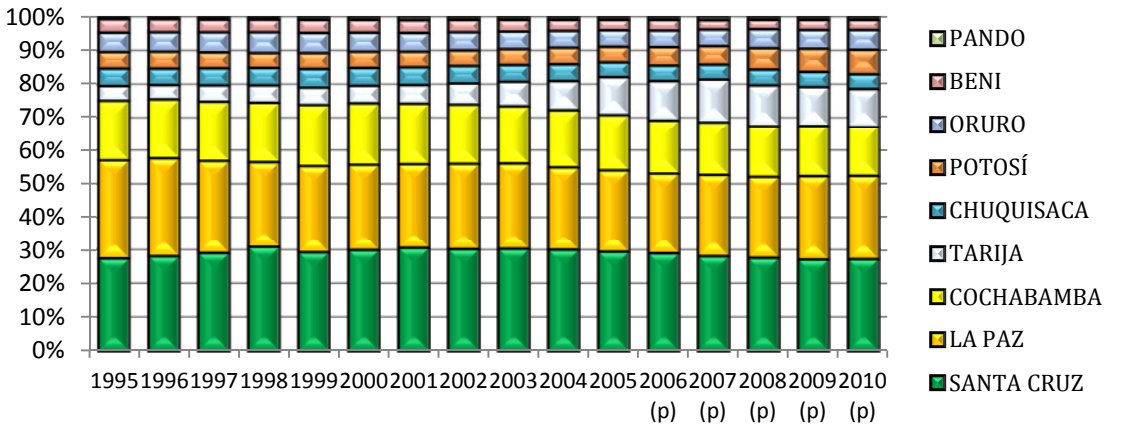

ZDROJ: vlastní vypracování na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Faktem je, že v roce 2010 byl stejně jako před patnácti lety největším přispěvatelem do HDP Cochabamby zpracovatelský průmysl s podílem kolem 22%. V tom samém období ztratilo v departmentu na významu zemědělství a dobytkářství ve prospěch především finančních služeb, dopravy a spojů.

Nedostatek podpory cochabambskému průmyslovému sektoru, jako producentovi vysoké přidané hodnoty, nepřispíval k vytváření materiálního bohatství ve prospěch místních obyvatel. Podpora této ekonomické aktivity měla být prioritou pro departamentální úřady, aby se zabránilo ekonomickému zaostávání departmentu.

Sektor zemědělství a dobytkářství se co do svého podílu na tvorbě HDP departmentu propadl z druhého místa (14,7%) v roce 1990 na čtvrté (11%) v roce 2010. S ohledem na význam zemědělských aktivit ve venkovských oblastech, tedy těch z ekonomického hlediska nejslabších regionů departmentu, je třeba tento sektor podporovat také pomocí veřejných projektů a programů, které by v odvětví probudily dynamiku pro vytváření vyšší přidané hodnoty tak, aby bylo dosaženo stabilního a udržitelného rozvoje.

Graf 11.25: Složení HDP departmetu Cochabamba (1995 a 2010)

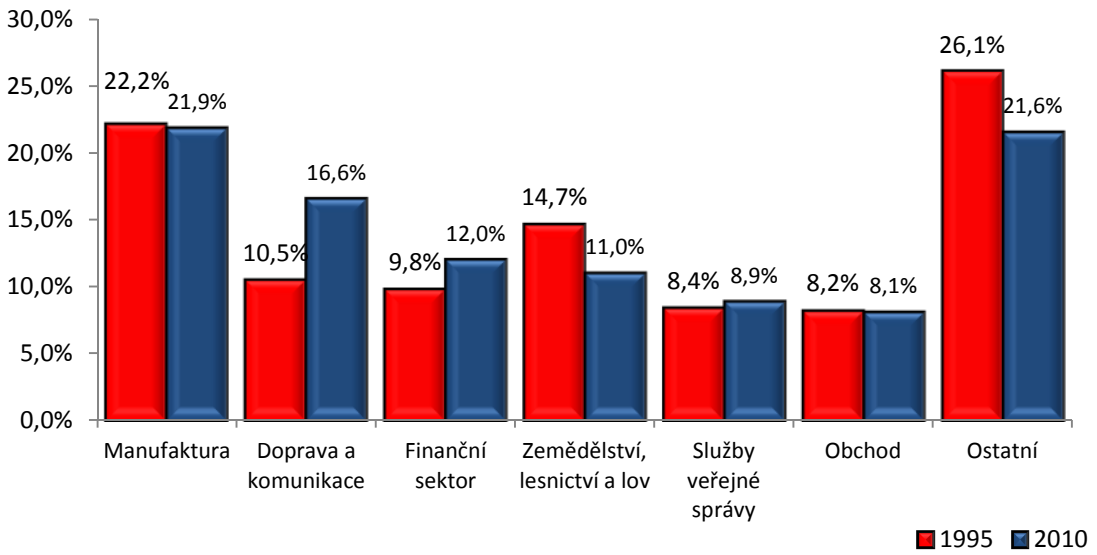

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Vývoz

Hodnota stejně jako objem vývozu Cochabamby vykazovaly v období let 2001-2010 klesající tendenci. Světová ekonomická krize roku 2009 způsobila významné snížení exportu Cochabamby podobě jako v jiných regionech, přičemž existuje pravděpodobnost, že účinky krize se budou projevovat dlouhodobě. V tomto období zaznamenaly hodnota i objem vývozu výrazné propady, o 39% resp. o 28%.

Ze zvýšení produkce při současném poklesu vývozu lze usuzovat, že cochabambští výrobci obrací svou pozornost zpět na domácí trhy, a to zejména v oblasti potravinové soběstačnosti (bez ohledu na rostoucí mezinárodní trhy).

Základním kamenem národní konjunktury je v posledních letech bezpochyby export tradičních produktů. Proto roste význam departmentů Tarija a Potosí, jako největších producentů uhlovodíků a nerostných surovin. Z části také z tohoto důvodu se podíl Cochabamby na celonárodním vývozu snížil ze 7,8% v roce 2000 na 4,5% v roce 2010.

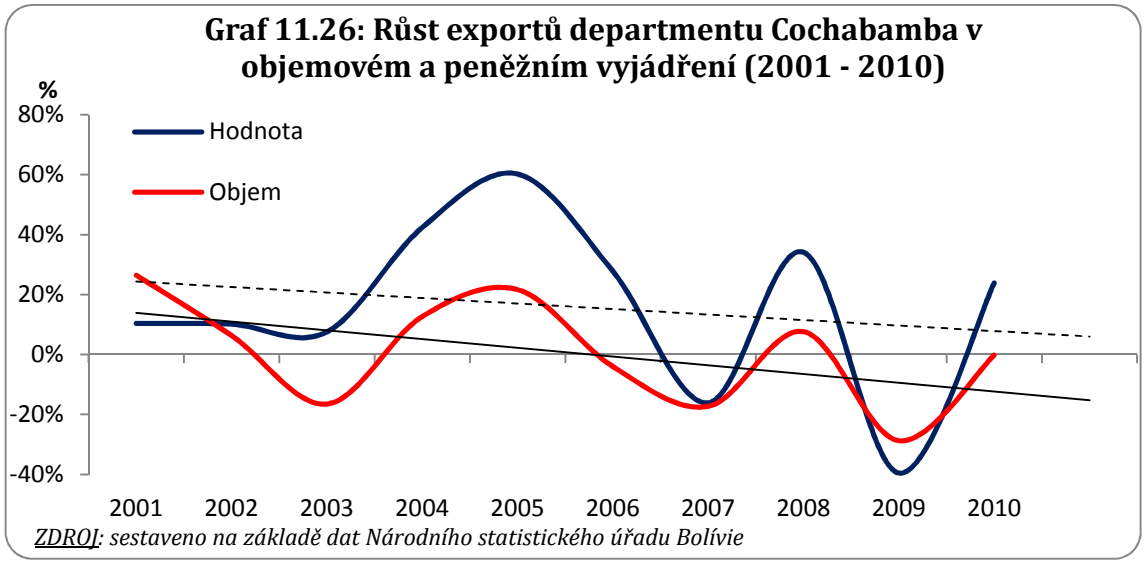

Z výše zmíněných důvodů se Cochabamba propadla na šesté místo co do velikosti departamentálního exportu, přičemž za sebou zanechává pouze departmenty Chuquisaca, Pando a Beni. Ekonomický boom posledních let a vývoj cochabambské výroby sledují odlišné šablony.

Department Chuquisaca

Hlavní město departmentu, Sucre, je zároveň hlavním městem Bolívie.

Department Chuquisaca měl podle odhadů INE[515] v roce 2010 650 570 obyvatel, což představovalo 6,2% celkové populace země. Z celkového počtu obyvatel departmentu se nacházelo 70,1% pod hranicí chudoby, což je míra přesahující národní průměr 58,6%. V oblasti vzdělanosti dosahovala míra negramotnosti 27%, což řadí department na druhé nejhorší místo již jen za Potosí (28,4%). Tato data, přestože jsou zastaralá (poslední cenzus byl proveden v roce 2001), odrážejí znepokojivou situaci s ohledem na vztah mezi negramotností, chudobou a ekonomickou zaostalostí.[516]

Při analýze vývoje HDP na obyvatele departmentu zjišťujeme, že se v roce 2008 podařilo překročit hranici 1 000 USD/ob. a v roce 2009 bylo zaznamenáno již 1 207 USD/ob. (*viz Graf 11.27*).

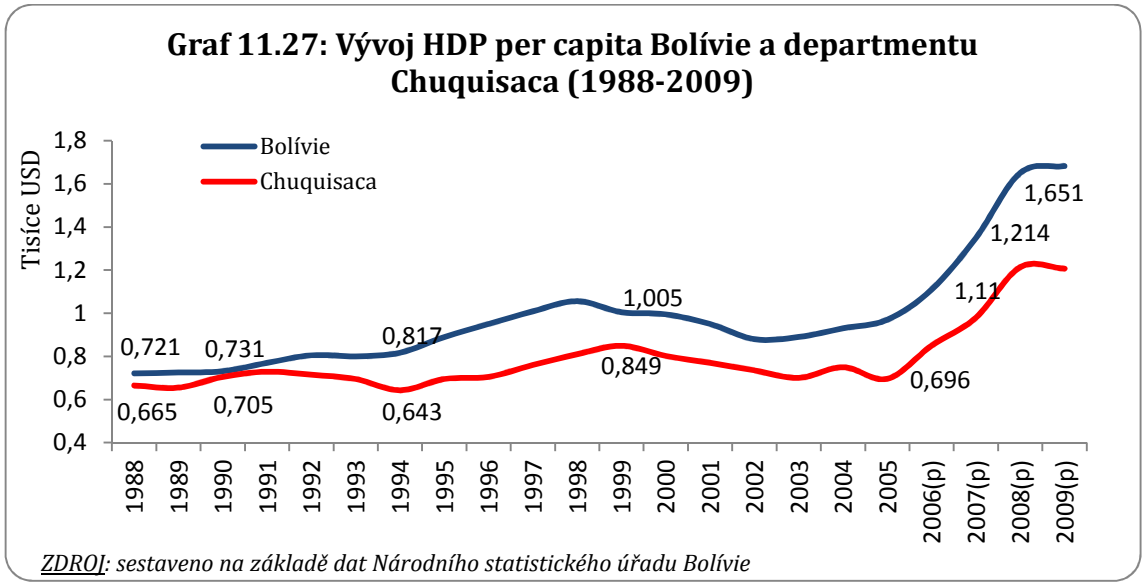

[515] Národní statistický úřad

[516] **Fundacion Milenio**, Informe Nacional de Coyuntura No.98, 20 de Mayo de 2011, Bolivia.

Rozdíl mezi národním a departamentálním průměrem nebyl v období posledních dvou desetiletí (zejména v tom druhém) příliš příznivý. HDP na obyvatele departmentu rostl přibližně podobným tempem jako národní. Rozpětí v průměrné úrovni HDP/ob. mezi oběma se paradoxně začalo rozšiřovat po roce 2005, tedy v roce, kdy započal boom vývozních cen.

V národním měřítku se v roce 2009 HDP/ob. v Chuquisace (1 207 USD) nacházel na předposledním místě těsně před Beni (1 162 USD). Tato čísla vyjadřují výraznou ekonomickou zaostalost i přes nárůst HDP/ob. v letech 2008 a 2009.

Tvorba HDP

V roce 2009 se HDP departmentu Chuquisaca se svým relativním podílem 4,7% vůči celonárodním HDP nacházel na sedmém místě co do ekonomického významu. Tento podíl odpovídá 773,2 milionům USD, což značí slabé produktivní kapacity departmentu.

Podle dat z prosince 2009 se HDP departmentu v daném roce zvýšil o 2,6%. Tento výkon se nacházel pod úrovní růstu celonárodní ekonomiky, která za stejné období zaznamenala tempo 3,4%. Nicméně Chuquisaca disponuje příznivými vyhlídkami v oblasti rozvoje svých ekonomických aktivit – a to zejména, pokud dokáže posílit své produkční kapacity, mimo jiné ve zpracovatelském průmyslu. Zpracovatelský průmysl zaujímá podíl 17% na departamentálním HDP a drží si tak silný vliv na celkový vývoj produktu (*viz Graf 11.28*).

Graf 11.28: Růst HDP departmentu Chuquisaca (1999 - 2009)

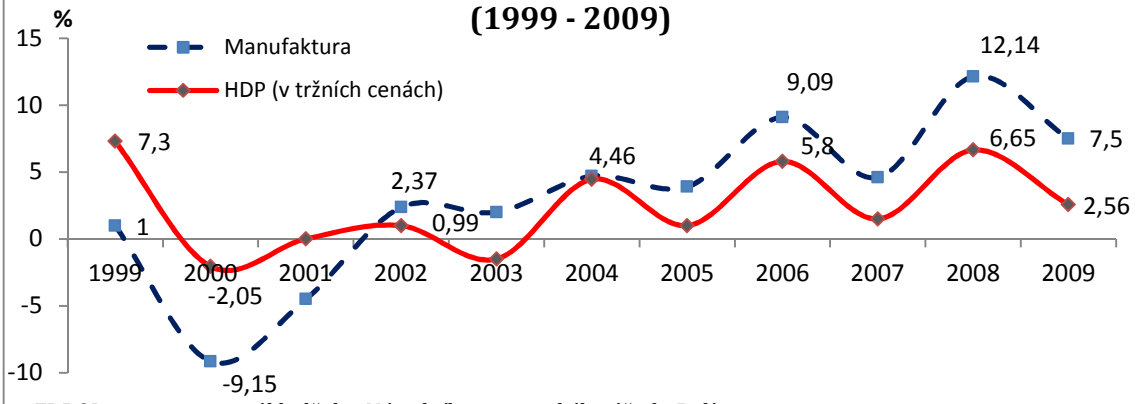

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Zpracovatelský průmysl rostl tempem 7,5% ročně. Nejdůležitějším odvětvím místní ekonomiky je výroba cementu. Továrna na výrobu cementu v Sucre (FANCESA) je druhou největší továrnou v zemi za společností SOBOCE: V roce 2010 FANCESA vyprodukovala celkem 658,9 tisíc tun cementu, čemuž odpovídal podíl 27,3% národního výstupu, zatímco SOBOCE vyrobila 1 214 tisíc tun, tj. 50,3% národní produkce (*viz Graf 11.29*).

Graf 11.29: Vývoj produkce cementu departmentu Chuquisaca a za Bolívii celkem (2000 - 2010)

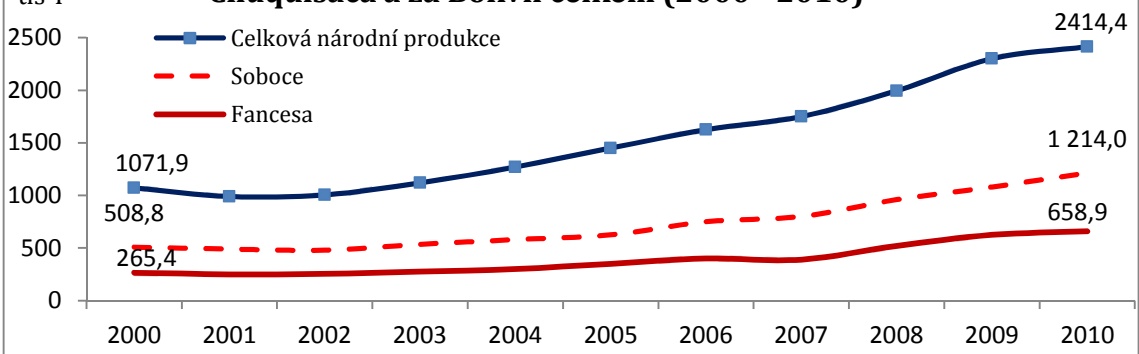

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Další ekonomickou aktivitou s podstatným podílem na departamentálním HDP je zemědělství s 19,9%, nicméně jeho dynamika v roce 2009 vykázala pouze 1,5% růstu. Odvětví je významné především pěstováním obilovin, zejména kukuřice, jejíž produkce dosáhla hodnoty 103 117 t[3] , což představovalo 15% celkové národní produkce.

Zemědělství a zpracovatelský průmysl (výroba cementu) jsou orientovány na domácí trh, a ačkoliv je jejich váha v departamentálním výstupu značná, z národního pohledu je jejich přispění nízké.

V sektorové kompozici departamentálního HDP je patrné, že služby veřejného sektoru (soudnictví, státní správa a správa obcí) zaujímaly podíl 14,3%. Dále odvětví dopravy a spojů představovalo podíl 11,9% s dynamikou růstu 4,4%, přičemž expanze odvětví byla způsobena rozvojem potrubní dopravy na domácí a zahraniční trhy (*viz Tab 11.2*).

Tab 11.2: Chuquisaca: HDP dle ekonomické činnosti v roce 2009

Ekonomická činnost	Procentní zastoupení	Procentní nárůst (2009 vs 2008)
HDP (v tržních cenách)	100,0	2,6
Zemědělství, lesnictví a lov	19,9	1,5
Manufaktura	17,5	7,5
Služby veřejné správy	14,3	6,7
Doprava a komunikace	11,9	4,4
Finanční služby	8,9	3,2
Pohostinství a ubytování	2,2	2,5
Ostatní	25,3	-

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Je důležité si uvědomit, že ostatní ekonomické aktivity jsou spojeny s těžbou nerostných surovin a uhlovodíků. Tyto sektory generovaly v roce 2009 přibližně 125 milionů USD na licenčních poplatcích, partnerství a přímé dani z uhlovodíků (IDH).

Jak vidíme v tabulce, čtyři největší sektory se podílejí na HDP departmentu 60%. Jsou strategické nejen pro rozvoj departmentu, ale i pro rozvoj země v širším slova smyslu, a jsou zároveň klíčem k propojení mezi východem a západem. Chuquisaca disponuje rozvody potrubní dopravy pro domácí i zahraniční trh, produkce cementu jsou důležité pro investice v infrastruktuře, soudní služby jsou klíčem k vytvoření právního státu a v neposlední řadě produkce potravin se stala nezbytným předpokladem stability země (*viz Graf 11.30*).

Graf 11.30: Procentuální složení HDP v departmentu Chuquisaca v r. 2009

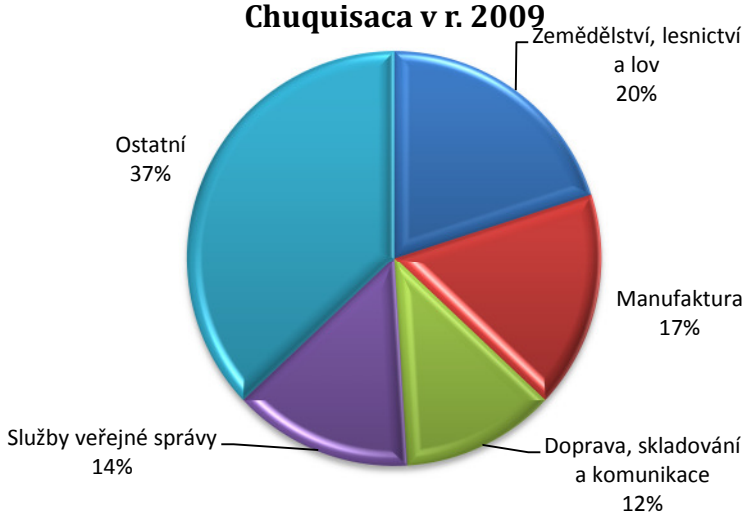

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Vývoz

V exportu departmentu Chuquisaca je evidentní koncentrace na jediný produkt: zemní plyn. Závislost departmentu na této přírodní surovině se stále zvětšuje, přičemž zemní plyn se nyní podílí 93,4% na celkových vývozech.

Pokud budeme analyzovat hodnoty exportu všech bolivijských departmentů v posledních dvanácti letech, povšimneme si, že Chuquisaca vykazovala v roce 2010 podíl 2,4%, což department umisťuje až na šestém místě co do hodnoty vývozu. Nejvyšší podíly na hodnotě vývozu zaujímají departmenty Tarija, Potosí a Santa Cruz, dále následují podle výše svého významu Oruro, La Paz, Cochabamba, Chuquisaca, Beni a Pando.

Ekonomika departmentu Chuquisaca zažívá období stagnace i v důsledku faktu, že nedokázala využít nedávného rozkvětu mezinárodní ekonomiky, a tak promarnila velkou příležitost najít nové trhy, diverzifikovat produkci a rozšířit svou výrobní kapacitu.

Department Tarija

Nejvyšší HDP na obyvatele vykazuje department Tarija, přičemž tento fenomén má své počátky v polovině minulé dekády. HDP Tarijy je tažen především růstem uhlovodíkového sektoru. Zatímco veřejné investice výrazně rostly, nebyl tento růst proporcionální s vývojem produktu departmentu. Je zde patrná nadměrná závislost vývozu na zemním plynu. Ten představuje 99,5% celkového vývozu, který je orientován na dvě země (Brazílii a Argentinu).[517]

Tvorba HDP

Bylo to v roce 1999, kdy se HDP na obyvatele v departmentu Tarija začal odpoutávat od národního průměru. V roce 1997 tvořil rozdíl mezi oběma 58 USD, avšak později se dále rozevíral až na 2 432 USD v roce 2008, kdy HDP/ob. Tarijy dosahoval úrovně 4 083 USD/ob. Přestože v roce 2009 HDP na obyvatele v departmentu Tarija klesl o 4 %, zůstává nadále nejvyšší v Bolívii. Celkem vzrostl mezi léty 1999 a 2009 o 256,4% (*viz Graf 11.31*).

Graf 11.31: Vývoj HDP per capita Bolívie a departmentu Tarija (1988-2009)

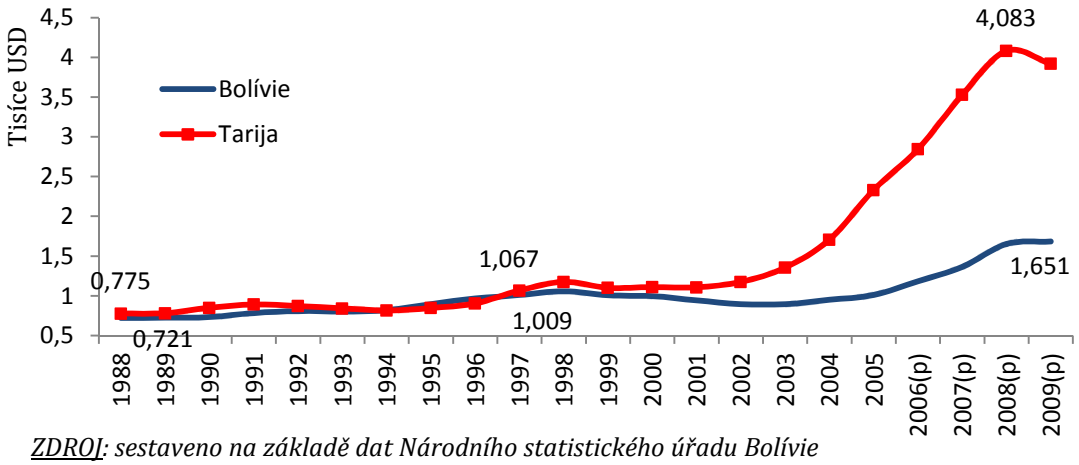

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Mezi léty 1999 a 2009 prošla výroba v departmentu Tarija významnými změnami. HDP Tarijy rostl průměrným tempem 9,4% ročně. Nejdynamičtějším sektorem byla těžba surové ropy a zemního plynu, která během posledního desetiletí zaznamenala průměrný roční růst o 17,6%. Následoval sektor stavebnictví se 17,2% a sektor základních služeb se 4%. Nicméně sektory jako zemědělství a zpracovatelský průmysl rostly pouze o 2 až 3,5% ročně, tedy hluboko pod tempem růstu odvětví spojených s uhlovodíky (*viz. Graf 11.32*). Z výše zmíněných skutečností je evidentní, že pro Tariju

[517] **Fundacion Milenio**, Informe Nacional de Coyuntura No.93,14 de Abril de 2011, Bolivia.

jsou typické dva druhy růstu: silný v oblasti uhlovodíků a stavebnictví a slabý v ostatních odvětvích. Toto můžeme demonstrovat pohledem na podíly jednotlivých sektorů na celkovém HDP departmentu. V roce 1999 přispívalo zemědělství 13,2% a zpracovatelský průmysl 11,9%, zatímco v roce 2009 klesl relativní podíl zemědělství na 6,6% a podíl zpracovatelského průmyslu na 6,1%.

Graf 11.32 Struktura HDP departmentu Tarija dle ekonomické činnosti (v %)

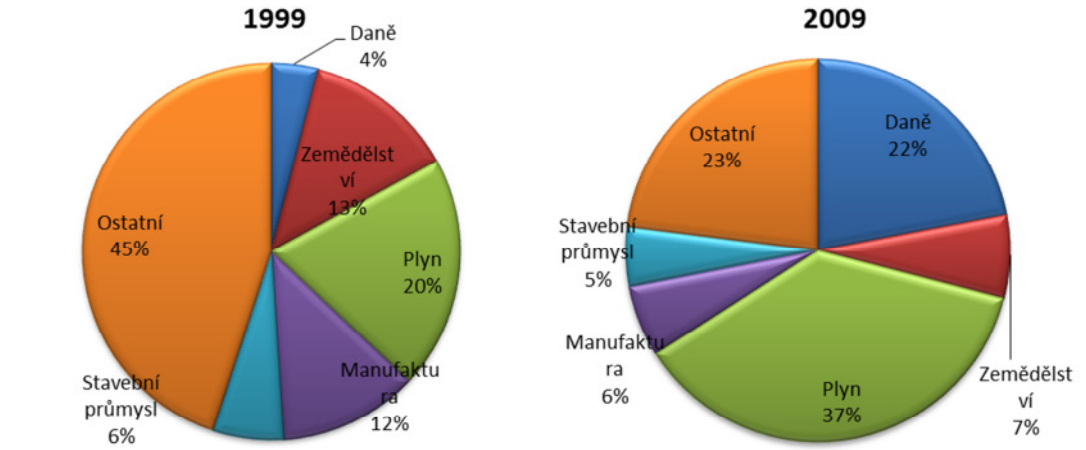

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Pokud jde o veřejné investice, je patrné, že nejvíce prostředků směřovalo do sektoru dopravy (silniční sítě). Mezi léty 1999 a 2009 uskutečnilo Bolivijské ředitelství silnic[518] spolu místními samosprávami v průměru 52,3 milionů USD investic ročně, což je rovno 52,3% celkového objemu investic departmentu za zmíněné období. Tento investiční rytmus byl motivován vysokým úsilím o podporu produkce prostřednictvím zlepšené mobility výrobků a výrobních faktorů.

Investice do vzdělání a zdravotnictví jsou také významné. Objem investic do těchto odvětví rostl, avšak nedosahoval tempa realizovaného v sektoru dopravy. V období let 1999-2009 dosahovaly průměrné roční investice do vzdělání a zdravotnictví 10,4 milionů USD, což odpovídá 11,2% celkových veřejných investic. Z pohledu celkového bohatství, které Tarija vygenerovala v letech 1999-2009, vzdělání a zdravotnictví spotřebovaly 1,2%.

Veřejné investice realizované v departmentu Tarija v roce 2009 reprezentují 10,7% celkového objemu investic vydaných státem Bolívie, což odpovídá peněžní částce 153 milionů USD.

Vývoz

V roce 2010 dosáhly exporty departmentu Tarija úrovně 1 930,3 milionů USD, přičemž největší podíl zaujímal zemní plyn reprezentující 99,5% celkové hodnoty vývozu.

Vývoz v roce 2010 vzrostl o 37,3% vůči roku 2009, kdy dosáhl celkem 1 405,8 milionů USD. Od roku 1999 do roku 2010 se celková hodnota vývozu zvýšila o 6 191,4%, čemuž odpovídá průměrné roční tempo růstu o 52,5%.

Jak již bylo zmíněno výše, pro ekonomiku Tarijy je určující koncentrace exportu na jediný produkt: zemní plyn. Závislost Tarijy na vývozech zemního plynu je v každém případě zásadní, čehož je příkladem ostrý pokles celkového vývozu v roce 2009 o celých 36% (789,2 milionů USD), ke kterému došlo v důsledku propadu vývozu tohoto produktu o 36,3% (790,1 milionů USD) (*viz. Graf 11.33*).

[518] Administradora Boliviana de Carreteras (ABC), šp.

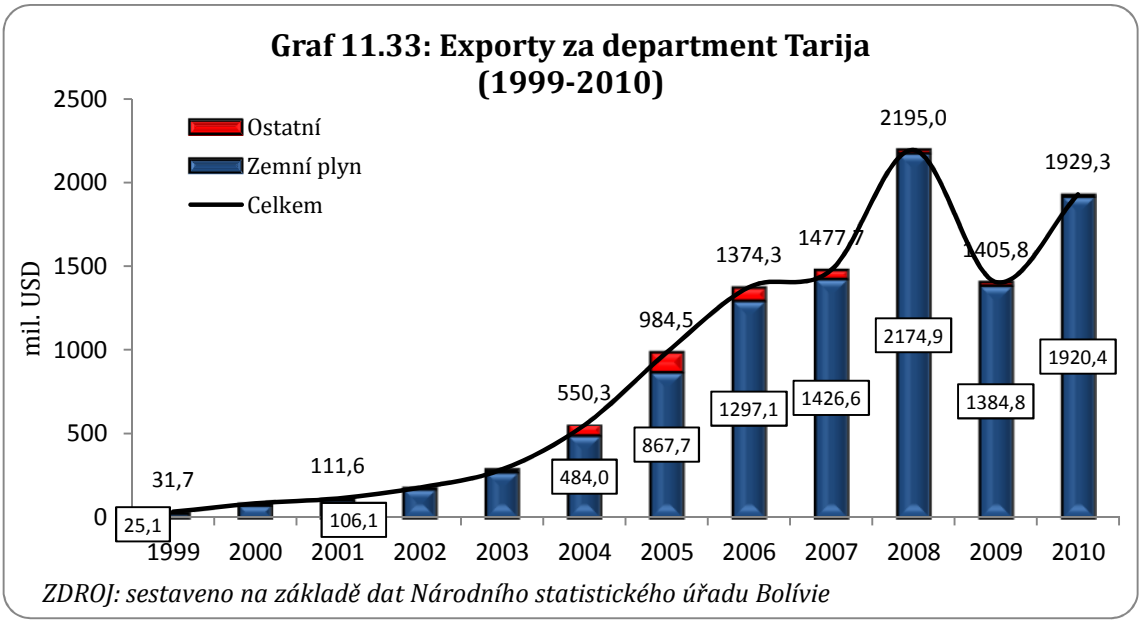

V roce 2010 byly hlavními exportními destinacemi pro zemní plyn Brazílie a Argentina, které reprezentovaly podíl 96,4%, resp. 3,3% hodnoty celkového objemu exportu suroviny. Tento poměr byl udržován po období celé minulé dekády, přičemž v posledním roce došlo ke snížení směrem do Argentiny. Dalšími partnery menšího významu jsou Kolumbie a Peru (*viz. Tab. 11.3*).

Tab 11.3: Exporty departmentu Tarija dle destinace v letech 2008 - 2010

Exportní destinace	Hodnotové vyjádření (milióny USD)			Podíl (%)		Změna 2009 - 2010	
	2008	2009	2010 (p)	2009	2010 (p)	Absolutní (mil. USD)	Relativní (%)
Brazílie	2144,7	1313,4	1860,0	93,4	96,4	546,6	41,6
Argentina	36,7	74,0	63,8	5,3	3,3	-10,1	-13,7
Kolombie	2,4	5,1	2,5	0,4	0,1	-2,7	-52,0
Peru	2,6	5,2	0,8	0,4	0,0	-4,4	-84,7
Venezuela	4,8	4,6	0,7	0,3	0,0	-4,0	-85,5
Paraguay	0,2	0,2	0,2	0,0	0,0	-0,1	-33,2
Chile	1,3	0,1	0,2	0,0	0,0	0,1	50,3
Spojené státy	0,7	0,7	0,0	0,0	0,0	-0,6	-99,0
Ostatní	0,2	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	-12,6
Celkem	**2194,9**	**1405,8**	**1930,4**	**100,0**	**100,0**	**524,6**	**37,3**

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Chile a Brazílie jsou destinace, v jejichž prospěch docházelo ke zvyšování vývozů, zatímco všechny ostatní země vykázaly pokles – tedy relativně nejvíce USA (-99%), Venezuela (-85,5%) a Peru (-84,7%).

Licenční poplatky

Vybrané departamentální licenční poplatky taktéž výrazně vzrostly. Zatímco v roce 1999 dosáhly hodnoty 22 milionů Bs., v roce 2009 již hraničily s hodnotou 1 500 milionů Bs., tj. zvýšily se o

6 673,4% v posledních deseti letech. Tarija aporta aproximadamente casi el 62% a nivel nacional en las regalias[519]. (*viz Graf 11.34*).

Graf 11.34: Vývoj výnosů z licenčních poplatků departmentu Tarija (1999-2009)

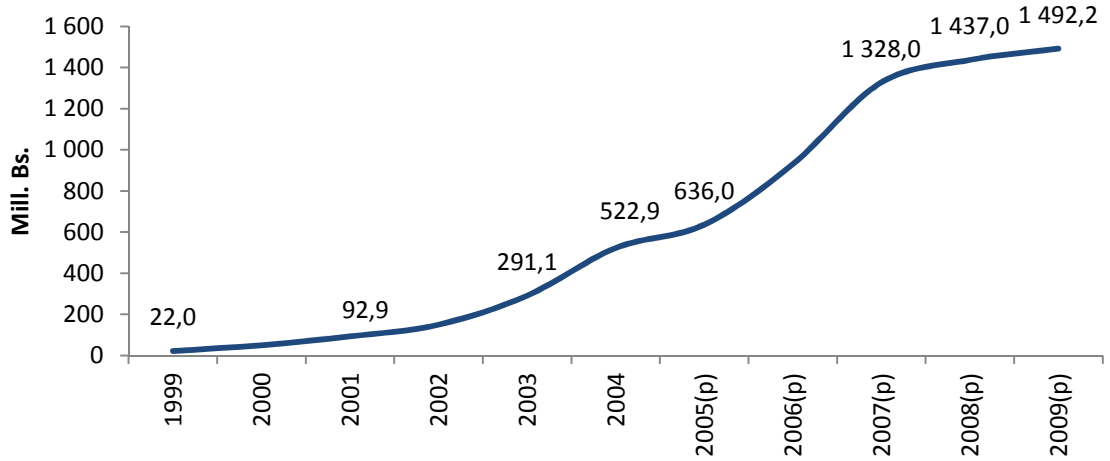

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Stejně tak došlo k nárůstu podílu Tarijy na celkových národních licenčních poplatcích, tedy za stejné období z 8,9% na 51,3%. Samozřejmě, důvodem bylo příznivé vnější prostředí, které nanejvýš přálo vysokým cenám klíčového exportního produktu, zemního plynu.

Department Pando

V roce 2010 překročil HDP na obyvatele departmentu Pando opět hranici 2000 USD (tedy hodnotu zaznamenanou již v roce 2008) a dosáhl tak svého nového historického maxima. Pando je třetím departmentem v pořadí podle výše HDP/ob. (za departmenty Tarija a Oruro). To znamená, že se v této statistice pohybuje nad celonárodním průměrem. Nejširší rozpětí mezi oběma hodnotami bylo zaznamenáno mezi léty 1998 a 2002, kdy překročilo dokonce 400 USD (*viz Graf 11.35*).[520]

Graf 11.35: Vývoj HDP per capita Bolívie a departmentu Pando (1989-2010)

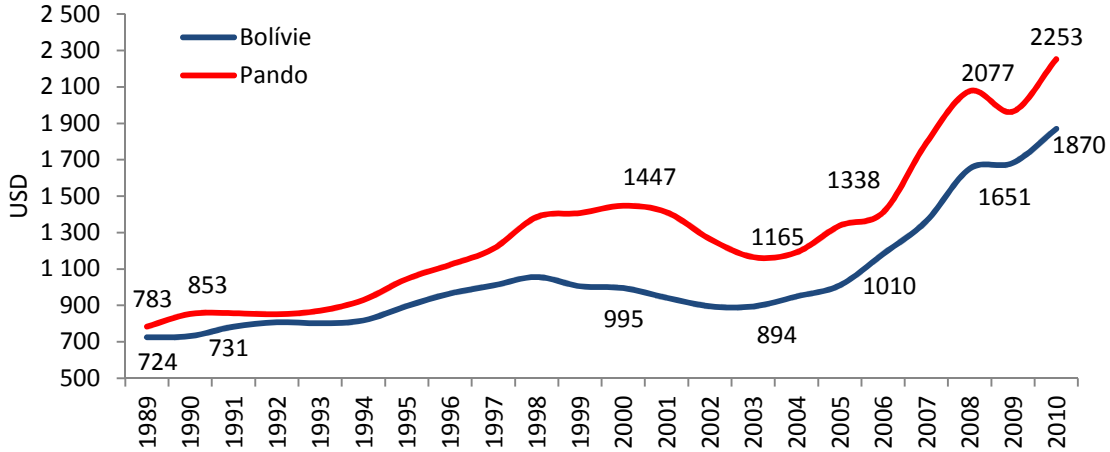

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

[519] Instituto Nacional de Estadísticas.

[520] **Fundacion Milenio**, Informe Nacional de Coyuntura No.119, 14 de Octubre de 2011, Bolivia.

Tvorba HDP

V roce 2010 rostla ekonomika Pando tempem 4% ročně, přičemž tažnými sektory byly zemědělství a stavebnictví. Tyto dva sektory získaly v poslední době pro pandské hospodářství klíčový význam. Obvykle mají cyklický vývoj, což se v podstatě odráží na cykličnosti departamentálního HDP. Za vrcholem cyklu v roce 2000 stál světový rozkvět trhu s para ořechy. Naopak, propad v roce 2003 souvisel s útlumem sektoru stavebnictví. V roce 2007 došlo k silnému růstovému impulsu ve stavebnictví prostřednictvím absorpce veřejných investic. Nakonec, v roce 2009 se pod vlivem světové ekonomické krize propadl trh s para ořechy a dřevem, což způsobilo opětovný pokles regionálního HDP (*viz Graf 11.36*).

Graf 11.36: Růst HDP departmentu Pando (1999 - 2010)

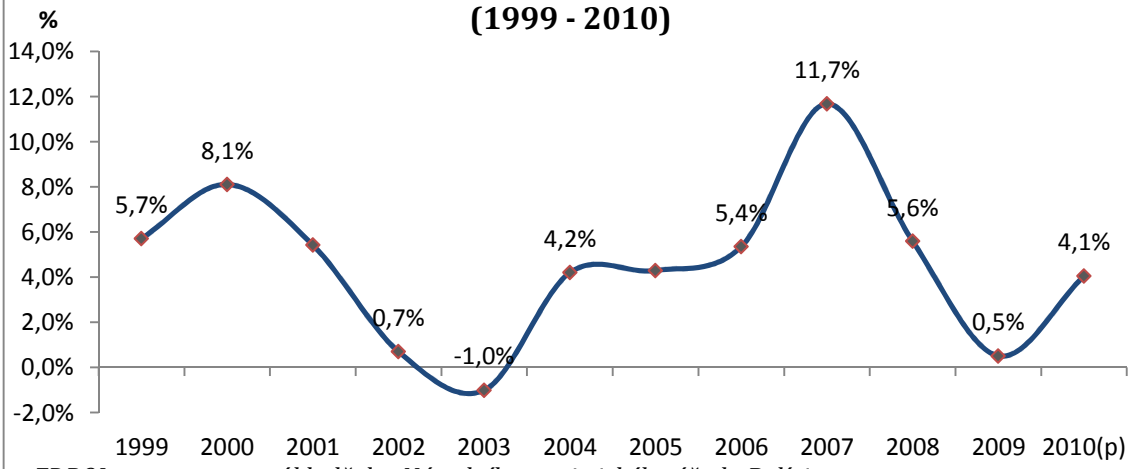

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Struktura pandského HDP roku 2010 naznačuje, že produktivní sektory hrají v ekonomice významnou roli. Přibližně 60% departamentálního HDP je výsledkem produktivních ekonomických aktivit, tj. zemědělství (27,7%), stavebnictví (11,6%), zpracovatelského průmyslu (12,5%) a těžby nerostných surovin (8,7%) (*viz Graf 11.37*).

Graf 11:37: Procentuální složení HDP departmentu Pando v r. 2010

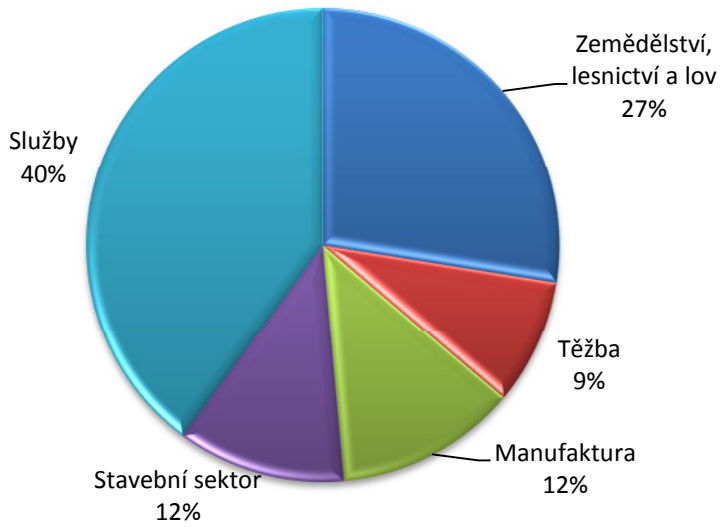

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Zemědělství

Zemědělství je bezpochyby nejdůležitější ekonomickou aktivitou departmentu. Podle údajů Národního statistického úřadu (INE) se rostlinná výroba v letech 2007-2008 opírala o produkci obilovin, zejména rýže s průměrným ročním objemem 6 120 t^3. V produkci ovoce zaujímala významné místo produkce para ořechů a banánů s ročními objemy více než 10 500 t^3, resp. 17 727 t^3. Nezanedbatelné je rovněž pěstování hlíz, především juky s ročním objemem produkce 24 879 t^3. Nepochybně právě sektor para ořechů má největší komparativní výhodu na mezinárodním trhu, protože této rostlině se nejlépe daří na amazonských půdách Bolívie a Brazílie (*viz Graf 11.38*).

Graf 11.38: Procentuální složení HDP zemědělské produkce v departmentu Pando v r. 2007-2008

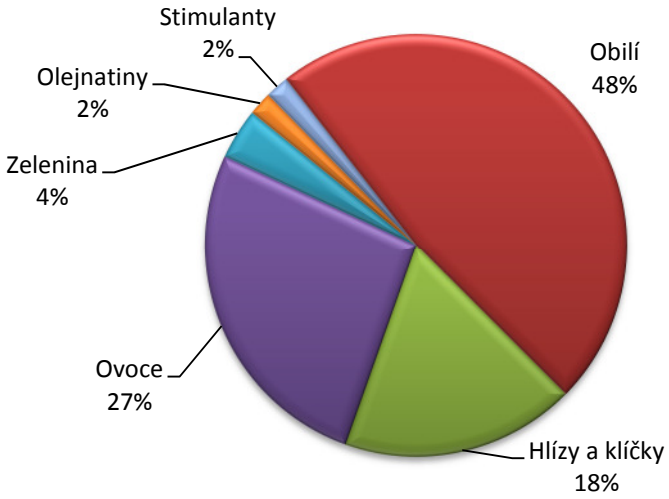

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Stavebnictví

Dalším významným sektorem departamentální ekonomiky je, jak již bylo zmíněno, stavebnictví. Toto odvětví se rapidně rozvinulo následkem investiční podpory veřejného sektoru v celkové výši 170 milionů USD mezi léty 2006 a 2010, což odpovídá v ročním průměru asi 29% HDP departmentu. Zmíněné číslo je vysoce nadprůměrné v porovnání s ostatními departmenty, kde se veřejné investice do stavebnictví ve stejném období pohybovaly v průměru kolem 10% HDP ročně(*viz Graf 11.39*).

Graf 11.39: Podíl veřejných investic na HDP v departmentu Pando (2000-2010)

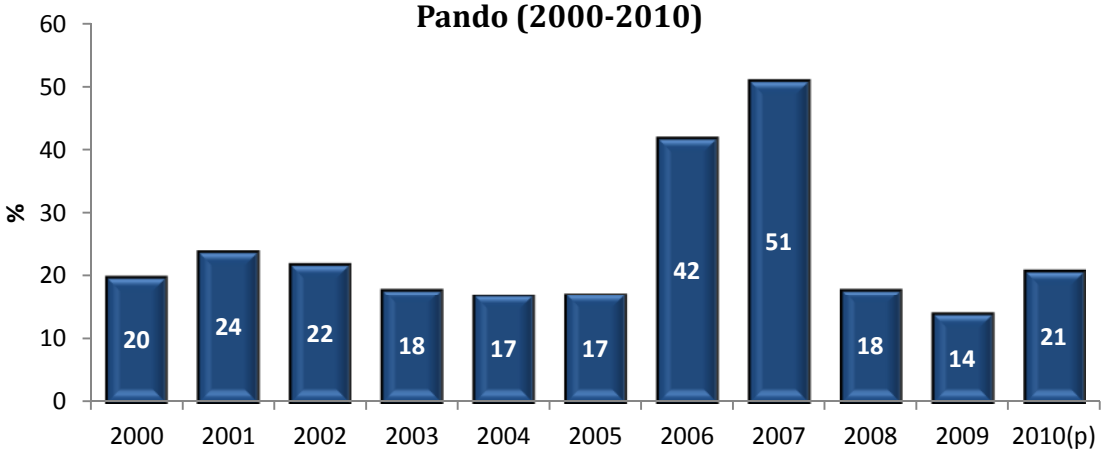

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Vývoz

V roce 2010 došlo ve srovnání s rokem 2009 k posílení jak hodnoty, tak objemu exportu. Celková hodnota dosáhla čísla 17,2 milionů USD, což značilo růst o 30,9%, zatímco objem zaznamenal 10 311,6 milionů tun, přičemž dosáhl růstu o 19,9% (*viz Graf 11.40*).

Graf 11.40: Vývoj exportů departmentu Pando v objemovém a peněžním vyjádření (2001 - 2010)

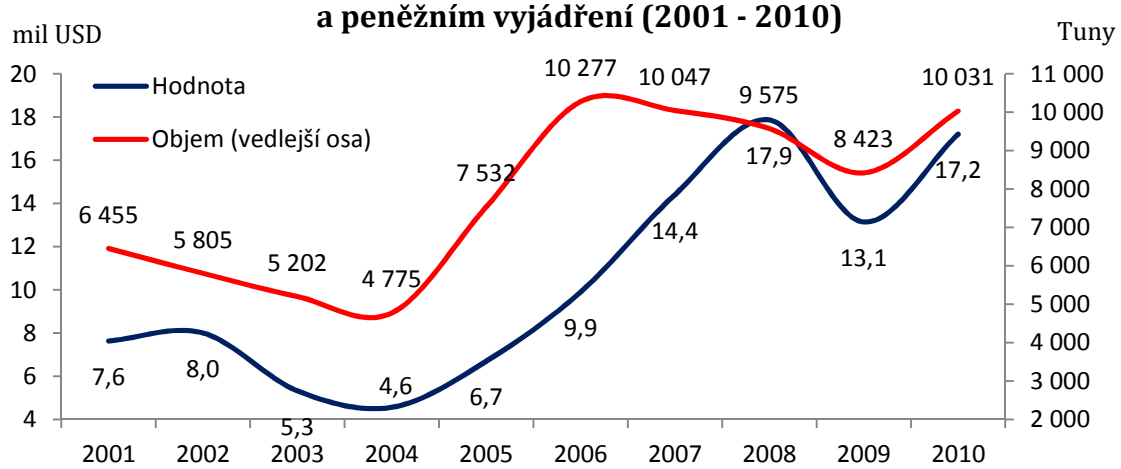

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Jak je patrné z grafu vývoje exportu, hodnota pandského vývozu rostla soustavně od roku 2005 až do roku 2008, poklesla v roce 2009 a v roce 2010 došlo k opětovnému růstu. Nicméně vývoj objemu exportované produkce sledoval odlišnou šablonu: výrazně se zvyšoval v letech 2005 a 2006, následně postupně upadal mezi léty 2007 a 2009. Takové chování obou veličin bylo způsobeno rostoucími rozdíly v podmínkách na trhu dřeva na straně jedné a na trhu s para ořechy na straně druhé, tedy jediných dvou exportních artiklů departmentu.

Mezi léty 2004 a 2006 bylo dřevo exportováno ve vysokém množství, zatímco para ořech vykazoval velmi slabé úrovně. Avšak po roce 2007 se situace obrátila. Vývoz dřeva začal mírně klesat a naopak vývoz para ořechů prudce rostl. A tak jestliže v roce 2005 para ořechy tvořily 12,9% celkového vývozu departmentu, v roce 2010 to bylo již 74,1% (*viz Graf 11.41*).

Graf 11.41: Exporty za department Pando dle typu produkce (2001-2010)

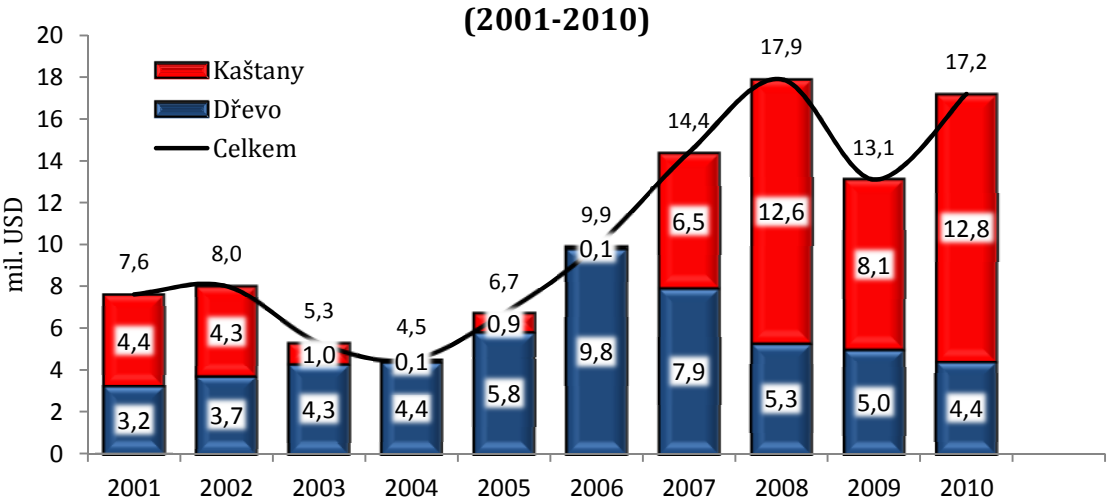

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Hlavní exportní destinací pro Pando jsou USA, následovány Velkou Británií a Nizozemskem. Všimněme si, že ačkoli USA za poslední čtyři roky snížily své nákupy o 30,5%, jsou stále největším

vývozním partnerem. Export do USA nyní zaujímá podíl 24,2% celkových vývozů departmentu, dříve to však bývalo více než 50% (*viz Tab. 11.4*).

Tab 11.4: Exporty departmentu Pando dle destinace v letech 2008 - 2010

Exportní destinace	Hodnotové vyjádření (milióny USD)			Podíl (%)		Změna 2009 - 2010	
	2008	2009	2010 (p)	2009	2010 (p)	Absolutní (mil USD)	Relativní (%)
Spojené státy	5,7	4,7	4,2	36,1	24,2	-0,6	-12,2
Velká Británie	4,2	2,5	3,9	18,8	22,7	1,4	58,4
Nizozemí	1,6	1,4	2,9	10,4	16,9	1,5	112,7
Čína	0,4	0,8	1,6	6,3	9,3	0,8	95,3
Austrálie	1,0	0,5	0,9	4,1	5,2	0,3	64,5
Francie	0,6	0.4	0,7	3,2	4,2	0,3	72,1
Německo	0,6	0,7	0,6	5,0	3,5	-0,1	-8,9
Kanada	0,4	0,3	0,6	2,0	3,3	0,3	118,1
Portugalsko	0,1	0,1	0,4	0,9	2,1	0,2	210,4
Rusko	0,4	0,2	0,3	1,2	1,9	0,2	112,6
Belgie - Lucemburg	0,3	0,1	0,2	0,6	1,3	0,1	162,7
Chile	0,6	0,3	0,2	2,4	0,9	-0,1	-47,8
Argentina	0,2	0,1	0,1	1,1	0,7	0,0	-13,9
Ostatní	2,0	1,0	0,6	7,9	3,8	-0,4	-39,1
Celkem	**17,9**	**13,1**	**17,2**	**100,0**	**100,0**	**4,1**	**30,9**

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie
(p) předběžná data

Čína je jedna z mála exportních destinací departmentu Pando, která v posledních třech letech soustavně zvyšuje své nákupy.

Department Beni

Beni je jedním z mála departmentů, jehož produkt je určován výrobou a exportem obnovitelných zdrojů. Bohužel zaznamenané ukazatele nenaznačují, že by docházelo k rozvoji v optimálním tempu. Jasným příkladem je patrný rozdíl mezi růstem národního a departamentálního HDP stejně jako rozdíly v růstu HDP na obyvatele.[521]

Po roce 2006 HDP na obyvatele měřený v běžných cenách v Beni značně vzrostl, přičemž v roce 2010 dosáhl hodnoty 1 272 USD. Přesto jde o department s nejmenším HDP na obyvatele v Bolívii, bereme-li v úvahu celonárodní průměr 1 870 USD. Přestože došlo v posledních šesti letech ke zvýšení departamentálního HDP/ob. o 78,2%, rozpětí ve vztahu k bolivijskému průměru se rozšiřovalo podobnou rychlostí: zatímco v roce 2005 tvořil rozdíl 296 USD, v roce 2010 dosahoval již 598 USD, byl tedy nejhlubší od roku 1988 (*viz Graf 11.42*).

[521] **Fundacion Milenio**, Informe Nacional de Coyuntura No.124, 18 de Noviembre de 2011, Bolivia.

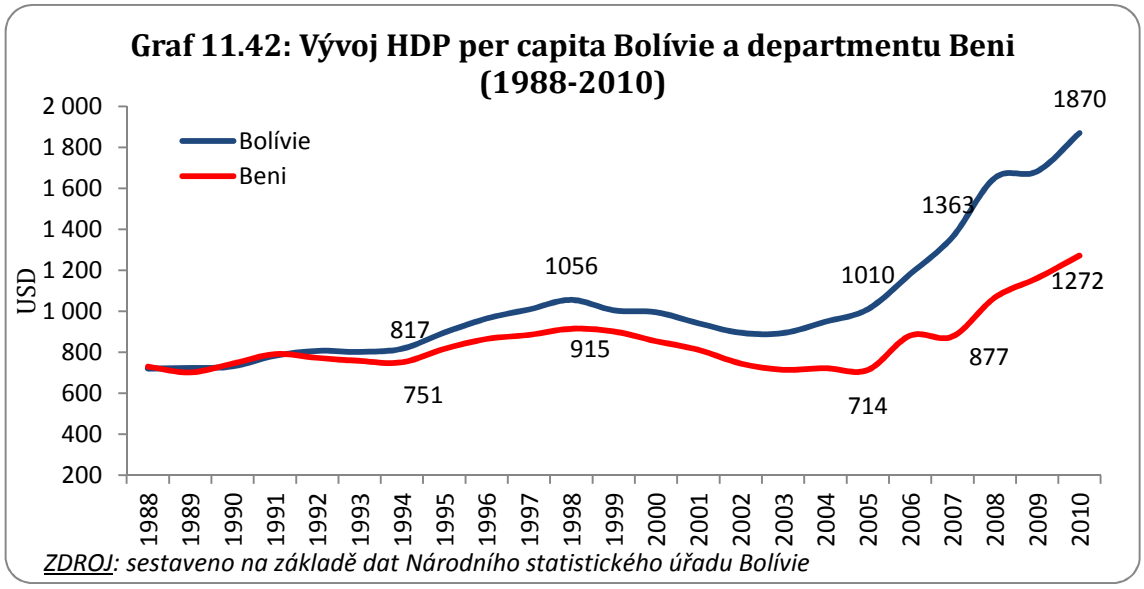

Tvorba HDP

V roce 2010 vzrostla departamentální hodnota produktu o 3,26%, zatímco růst bolivijské ekonomiky zaznamenal tempo 4,13%, což ukazuje, že hospodářství Beni nedosahovalo takové dynamiky jako zbytek země (*viz Graf 11.43*). Slabý růst ekonomiky Beni není krátkodobou výjimkou, nýbrž trendem posledních let, kdy se pohyboval přibližně okolo 3,5% ročně.

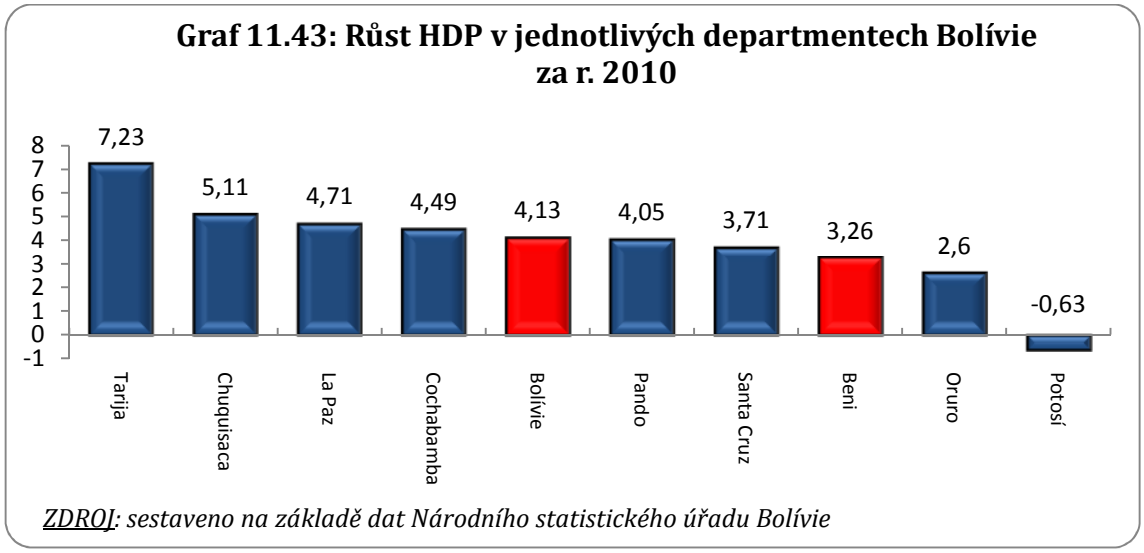

V roce 2010 byly hlavními ekonomickými aktivitami v Beni podle podílu na celkovém HDP: zemědělství a dobytkářství s 37% - z čehož 25% připadalo na chov dobytka, zpracovatelský průmysl navázaný zejména na produkci masa a těžbu dřeva zaujímal 17%, mezi dalšími významnými odvětvími následuje obchod s 11% a služby veřejného sektoru s 10% (*viz Graf 11.44*).

Graf 11.44: Procentuální složení HDP v departmentu Beni v r. 2010

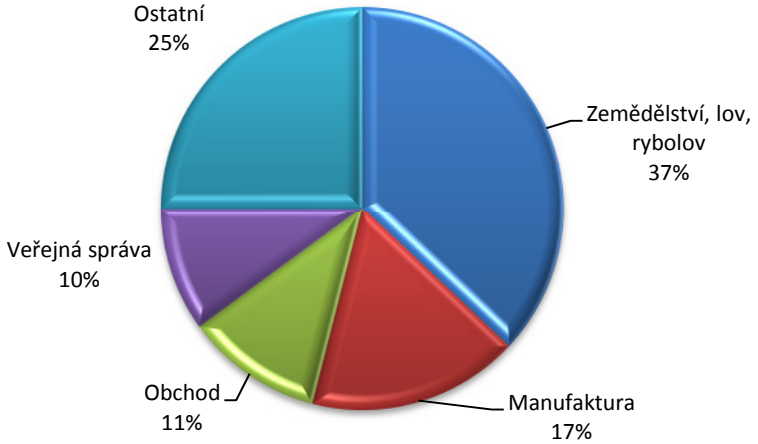

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Vzhledem k tomu, že chov hospodářských zvířat je pro Beni natolik klíčový jako například těžba pro Potosí, jde o aktivitu, která v departmentu generuje největší peněžní zisky, přibližně 150 milionů USD ročně, podle hrubých údajů o výrobě zaznamenávaných Národním statistickým úřadem[522]. Tato data o úrovni produkce vycházejí z počtu kusů hovězího dobytka, který připadá na department. V roce 2008 disponoval Beni 3,3 miliony kusů (tj. 42,5% všech kusů v Bolívii), tedy výrazně nad národním průměrem, přičemž většina byla téměř výlučně určena pro domácí trh (*viz Tab. 11.5*).

Tab 11.5: Počty kůsů hovězího dobytka dle departamentu (r. 2008)

Departament	Celkem	Podíl v %
Beni	3 310 316	42,5%
Santa Cruz	2 220 083	28,5%
Chuquisaca	616 163	7,9%
La Paz	524 585	6,7%
Tarija	403 202	5,2%
Cochabamba	389 589	5.0%
Potosí	188 319	2,4%
Oruro	67 397	0,9%
Pando	67 148	0,9%
Bolivia	**7 786 802**	**100%**

Zdroj: Národní statistický úřad Bolívie

Ve světle skutečnosti, že ekonomika Beni je silně závislá na chovu dobytka, pěstování jedlých kaštanů a těžbě dřeva, tedy na odvětvích, která jsou vysoce citlivá na přírodní katastrofy, je velmi pravděpodobné, že tyto katastrofy budou působit příležitostné propady benijského HDP. V roce 2011 patřil totiž Beni mezi departmenty nejvíce zasažené přírodními katastrofami (nedostatek vláhy a následné požáry). To je jeden z podstatných důvodů, proč by měla centrální vláda vynakládat vyšší úsilí k hledání preventivních mechanismů, které by zmírnily dopady sucha nebo záplav, a které by v konečném důsledku zajistily potravinovou bezpečnost země, tedy zejména ochránily dobytkářskou výrobu, která, jak již bylo výše zmíněno, je zaměřena téměř zcela na domácí trh.

Investice

V roce 2010 dosáhly veřejné investice v Beni hodnoty 63 milionů USD, tedy vyšší úrovně než v letech 2000 a 2006 (*viz graf 11.45*). S ohledem na nedostatky v oblasti zdravotnictví a vzdělání (mimo jiné), jde nicméně o malou sumu. Je třeba podněcovat vyšší koordinaci a využití veřejných i soukromých investic směřujících na podporu rozvoje Beni, který má velký potenciál zejména v oblasti netradiční produkce.

[522] Instituto Nacional de Estadística (INE), šp.

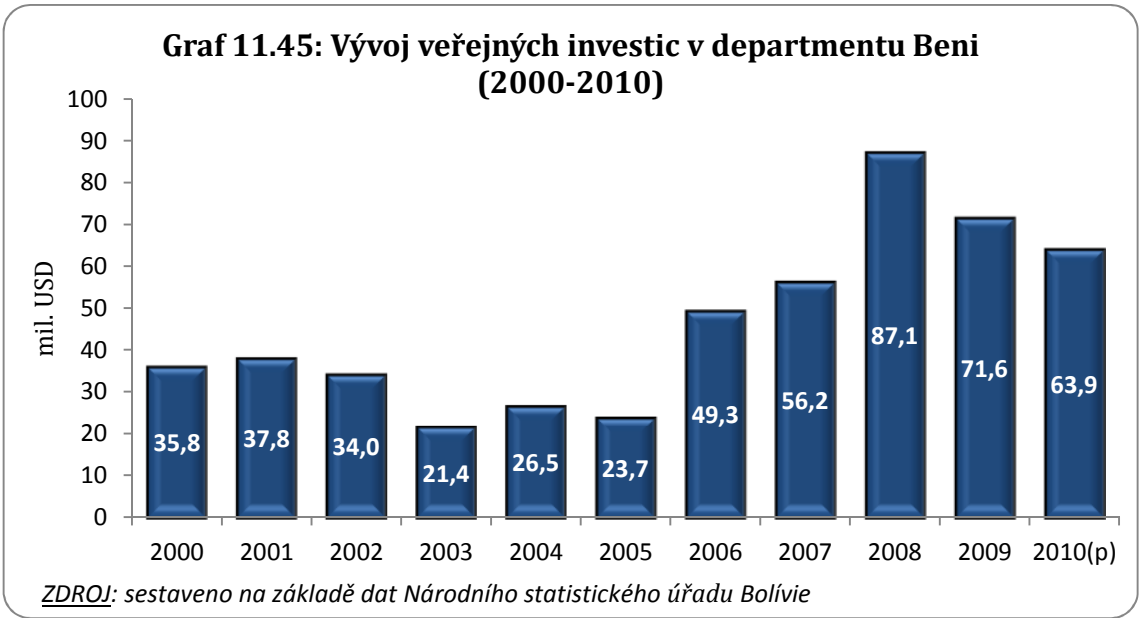

Vývoz

V roce 2010 dosáhl benijský vývoz hodnoty 90,5 milionů USD, nejvyšší úrovně za poslední desetiletí. Toto číslo znamenalo růst o 34,7% oproti roku 2009, kdy hodnota exportu naopak registrovala pokles o 15,3% (*viz Graf 11.46*).

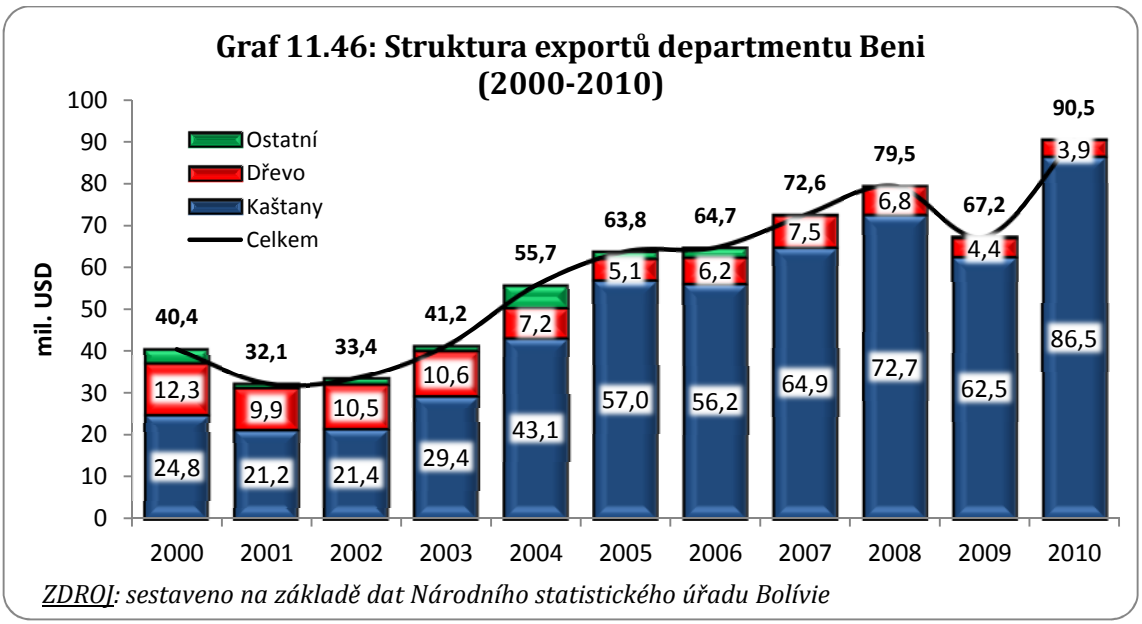

Z celkové hodnoty vývozu roku 2010 připadalo 86,5% na kaštany a 3,9% na dřevo, takže jen tyto dva produkty zaujímaly dohromady 90,5% celkového exportu. Co přitahuje pozornost je existence vývozu nerostných surovin, který v absolutním vyjádření zaznamenal hodnotu 12,825 USD (0,01%), přičemž se očekává, že v roce 2011 bude tato cifra vyšší.

Vývoj hodnoty vývozu ukazuje silný růst mezi léty 2002 a 2005, poté stagnuje, v roce 2006 se navrací k růstu a nakonec se opět propadá v roce 2009. Mezi léty 2005 a 2010 byl zaznamenán celkový nárůst hodnoty vývozu o 170,6% (*viz Graf 11.47*).

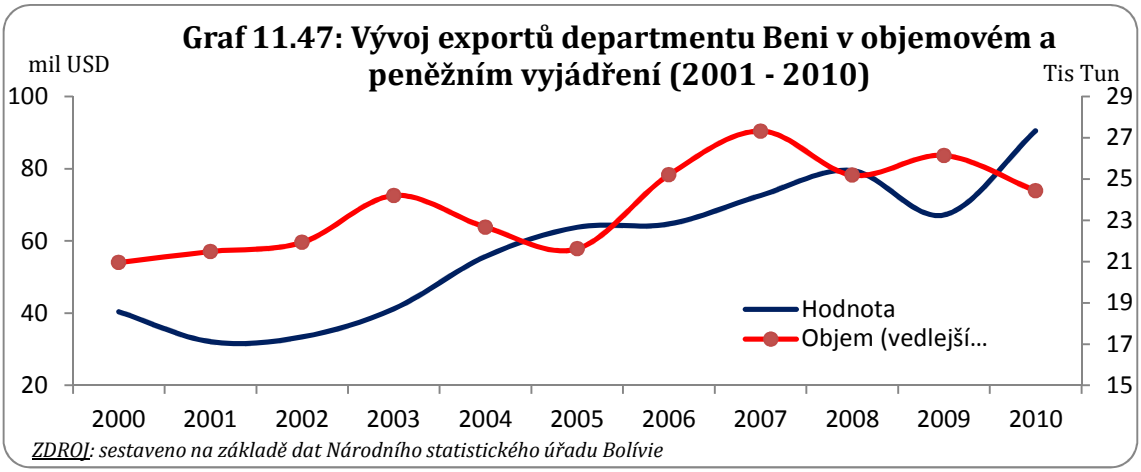

Pokud jde o vývoj objemu exportu, byl mnohem více nevyzpytatelný. Jak je vidět, exportovaný objem poklesl mezi léty 2004 a 2005 stejně jako v letech 2008 a 2010. Celkem dosáhl mezi léty 2002 a 2010 nárůst objemu vývozu 12,3% (výrazně méně než růst hodnoty). Stojí za vyzdvihnutí, že ve zmíněném období, na rozdíl od všeobecného dojmu, docházelo především k růstu hodnoty. To naznačuje, že podstatné zvýšení vývozu bylo způsobeno zejména vlivem ceny.

Department Santa Cruz

Department Santa Cruz je dlouhodobě největším přispěvatelem do národního HDP. Disponuje největším počtem ekonomicky aktivního obyvatelstva, které generuje klíčové daňové výnosy. Departamentální produkce potravin dosahuje 72% národní produkce. Region také výrazně zlepšuje své ukazatele lidského rozvoje.[523]

Obyvatelstvo

V roce 1955 dosahoval počet obyvatel Santa Cruz pouze 57 000, v roce 2001 to bylo již 2 078 444 a v roce 2011 se již počítá s 2 865 074 ob., z nichž 78% žije v urbanizované části a 22% na venkově. Populace Santa Cruz představuje 27% celkové populace Bolívie a sdílí tak titul nejlidnatějšího departmentu spolu s La Paz.

HDP a HDP na obyvatele

V osmdesátých a devadesátých letech zaujímala ekonomika Santa Cruz první místo v ročních tempech růstu HDP s průměrnými 5,45%. Po roce 2000 se dynamika ekonomiky zpomalila a v rychlosti růstu HDP (4,37%) došlo k propadu na druhé místo za Tariju, která vykazovala intenzivní růst zejména díky svému 65% podílu na celkové produkci uhlovodíků Bolívie (*viz Graf 11.48*).

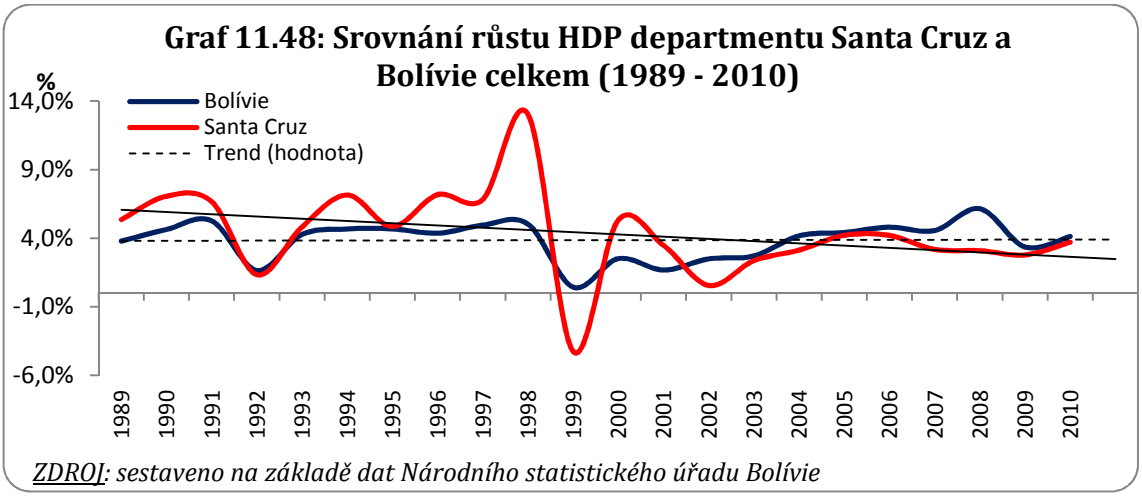

[523] **Fundacion Milenio**, Informe Nacional de Coyuntura No.115, 16 de Septiembre de 2011, Bolivia.

Zaměříme-li se na výši nominálního HDP, Bolívie vyprodukovala v roce 2000 hodnotu 8 139 milionů USD, na čemž se department Santa Cruz podílel 30%. V roce 2010 přispíval santacruzský region do celkového HDP 27% (*viz Graf 11.49*). Tato statistika ukazuje, že třetina bolivijské produkce je generována ekonomikou Santa Cruz. Přestože tento podíl do roku 2010 mírně klesl, je department Santa Cruz považován za ekonomickou lokomotivu země.

Nejvýznamnějšími ekonomickými odvětvími Santa Cruz co do podílu na tvorbě HDP jsou: zemědělství a lesnictví (17%), zpracovatelský průmysl (15%), doprava, skladové služby a spoje (10%), dále služby finanční, pojišťovací, realitní a služby pro podniky a firmy (dohromady 9%).

Graf 11.49: Vývoj absolutní výše HDP departmentu Santa Cruz a Bolívie celkem (1988 - 2010)

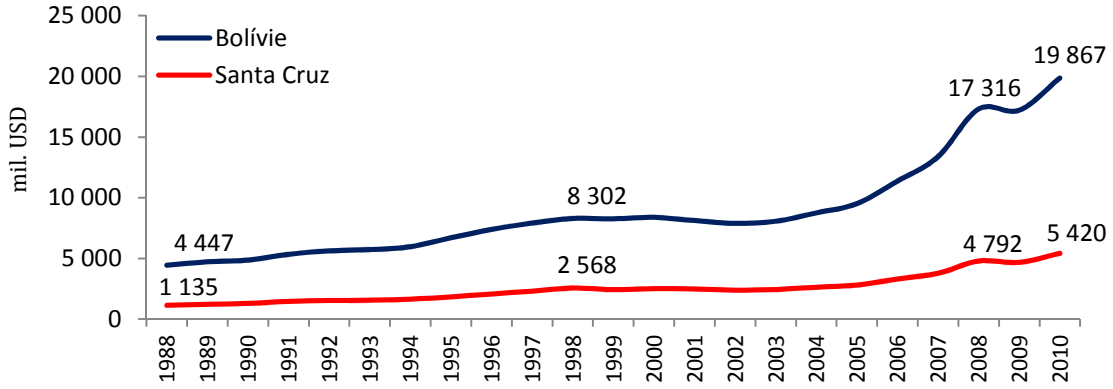

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Pokud jde o výši santacruzského HDP na obyvatele, zaznamenávala departamentální statistika od roku 1988 nejvyšší národní hodnoty. Všimněme si však, že v období 2000-2010 došlo k poklesu HDP/ob. departmentu a momentálně se v národním srovnání nachází až na čtvrtém místně a to především díky dvěma současným ekonomickým procesům: zpomalení výkonu regionální ekonomiky v kontrastu s těžebním boomem v departmentech Potosí a Oruro a olejářské expanzi v Tarize (*viz Graf 11.50*).

Graf 11.50: Vývoj HDP per capita Bolívie a departmentu Santa Cruz (1989-2010)

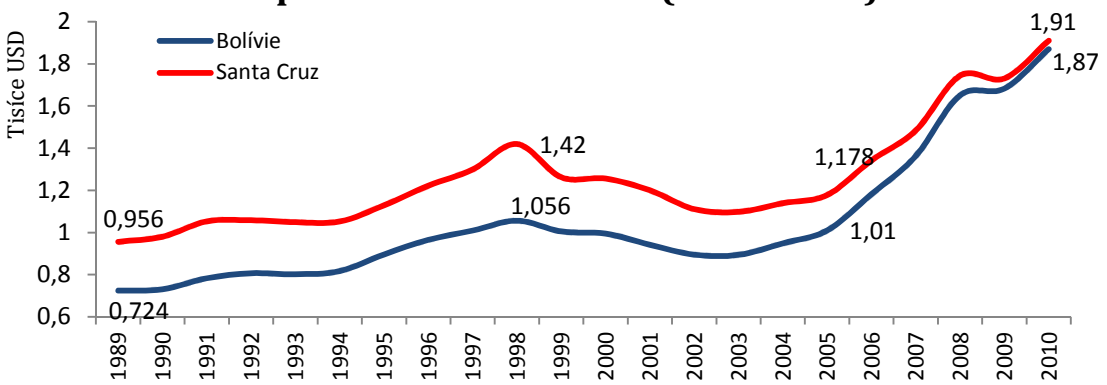

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Produkce zemědělsko-dobytkářského sektoru

Hrubá hodnota výroby zemědělsko-dobytkářského sektoru zaznamenala v roce 2009 růst o 4% oproti roku 2008, což znamenalo hodnotový posun ve výrobě na 1 800 milionů USD, na čemž se rostlinná výroba podílela 1 300 miliony USD (neboli 71%), zatímco živočišná výroba vytvářela hodnotu 500 milionů USD (resp. 29%). V roce 2010 vykázalo odvětví slabý růst (0,3%). Celková

hodnota zemědělsko-dobytkářské produkce hraničila s 1 900 miliony USD, na čemž se rostlinná výroba podílela 69,2% (*viz Graf 11.51*).

Graf 11.51: Procentuální složení HDP zemědělské produkce v departmentu Santa Cruz v r. 2010

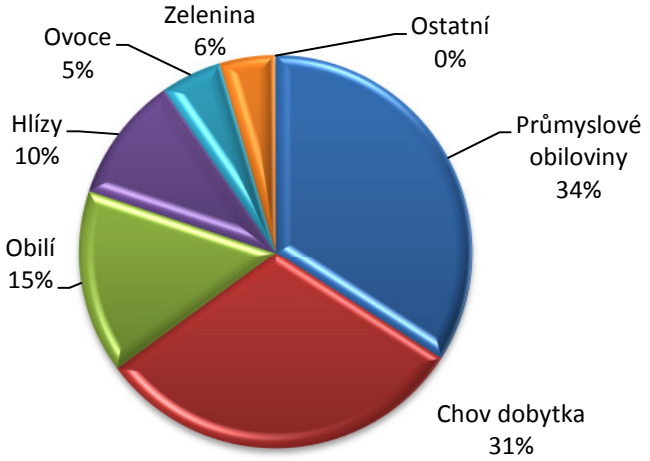

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Následkem nepříznivých klimatických podmínek ale i díky nedostatku státní pomoci v oblasti veřejných programů na podporu růstu, došlo k redukci kultivované zemědělské plochy Bolívie. Ta v současné době (resp. v období let 2009-2010) pokrývá 2,68 milionu ha, tedy o 6,3% méně než v období 2008-2009.

V roce 2010 se kultivovaná zemědělská plocha departmentu Santa Cruz zmenšila o 7,4%. V absolutních hodnotách se tedy snížila z 1,95 milionů ha (v roce 2009) na 1,81 milionů ha (*viz Graf 11.52*). Mezi plodinami, které zaujímají největší podíly na produkci departmentu, jsou: sója, slunečnice, cukrová třtina, rýže, pšenice, kukuřice, čirok, sezam a bavlna.

Graf 11.52: Vývoj rozlohy zemědělské půdy a produkce v letech 2000 - 2010

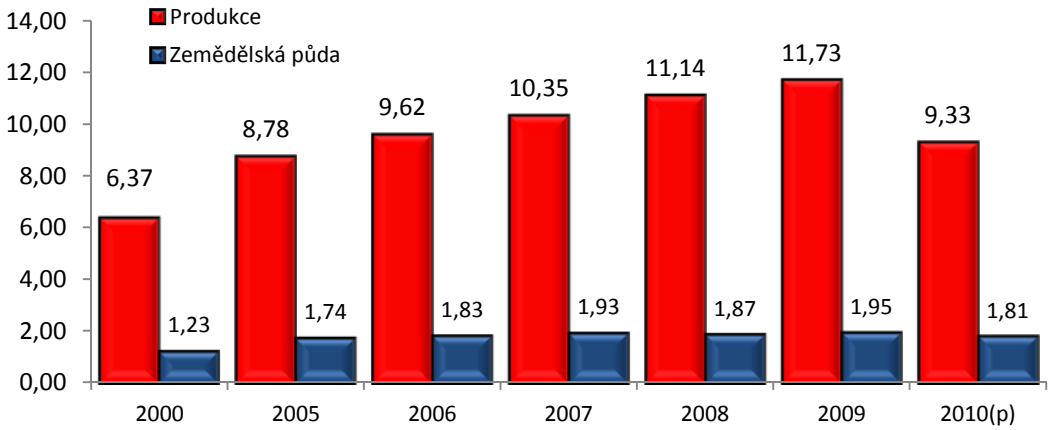

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Vývoz

Mezi léty 2001 a 2010 došlo k poklesu podílu departmentu Santa Cruz ne celkových bolivijských vývozech ze 40% na 25%. Tento propad byl zapříčiněn zejména neustálými změnami investičních a daňových zákonů, nepříznivou kurzovou politikou, exportními omezeními a právní nejistotou v oblasti vlastnictví půdy (což negativně ovlivňovalo investice a následně i exporty).

V roce 2001 dosáhl vývoz Santa Cruz hodnoty 494 milionů USD, z čehož 78% připadalo na netradiční produkty (maso, cukr, sója, dřevo, bavlna, šperky) a 22% na produkty tradiční, např. zemní plyn a ropa.

V roce 2010 pak zaznamenal vývoz Santa Cruz hodnotu 1 739 milionů USD, z čehož 55% korespondovalo s netradičními produkty a 45% s tradičními (*viz Graf 11.53*).

Graf 11.53: Exporty za department Santa Cruz v letech 2000 - 2010

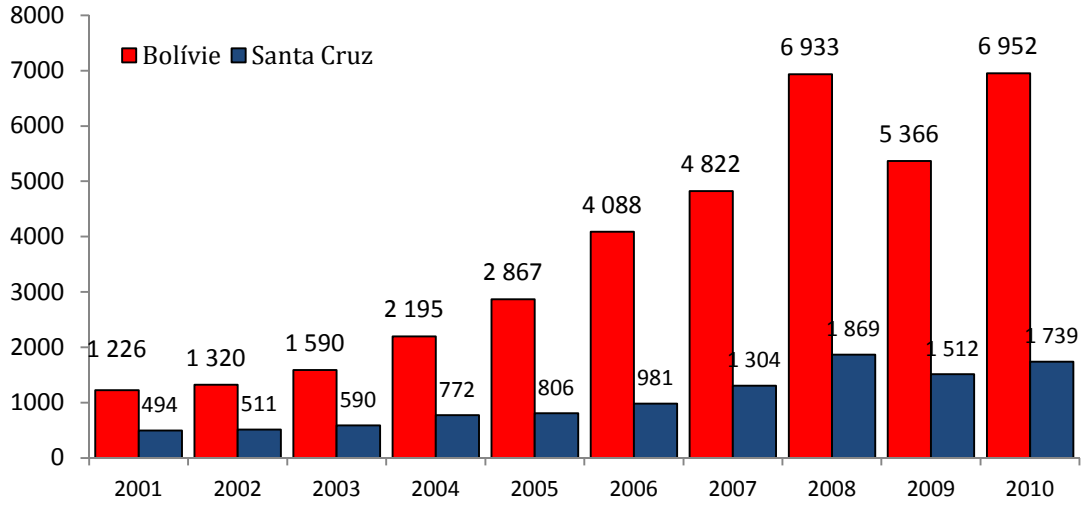

ZDROJ: sestaveno na základě dat Národního statistického úřadu Bolívie

Daně

Bolivijské daňové příjmy vzrostly mezi léty 2001 a 2009 o 284%, tedy v peněžním vyjádření ze 7,6 miliard Bs. na 29,4 miliard Bs. Přestože v roce 2010 došlo k propadu očekávaných příjmů z daní o 11%, dosáhla celková suma 26,3 miliard Bs.

Department Santa Cruz se na celkových daňových příjmech státu podílí v průměru 50%. V absolutním vyjádření došlo k růstu této částky z 2,8 miliard Bs. v roce 2001 na 16,3 miliardy Bs. v roce 2009. Pro období roku 2010 očekávalo Ministerstvo hospodářství a veřejných financí[524] daňový příjem v hodnotě 14,5 miliard Bs., tedy menší než v roce 2009.

Pro zlepšení výše zmíněných ekonomických ukazatelů v Santa Cruz, je třeba vytvořit stabilní právní prostředí v agroprůmyslovém sektoru, zpřístupnit zvýhodněné úvěry s pobídkami v podobě nízkých úrokových sazeb, zrušit vývozní omezení, opustit politiku silného kurzu (která pouze způsobuje problémy konkurenceschopnosti na mezinárodních trzích) a více otevřít trh.

[524] Ministerio de Economía y Finanzas Públicas

Výrobní potenciál podle departamentů

V závislosti na zeměpisné, ekogeografické a makroregionální poloze má každý departament obecné a specifické zaměření výroby. Nicméně, je nutné uvést, že některé departamenty zahrnují území se dvěma či více makroregiony (jako je tomu v případě departamentu La Paz, který disponuje územími jak v oblasti údolí (*valles*), tak na východě); departamenty Tarija a Chuquisaca z makroregionu údolí zahrnují také území v oblasti rovin (*tzv. Llanura Chaqueña)* a departament Cochabamba má rozsáhlé a bohaté oblasti v tropické amazonii. Toto vysvětluje velkou rozmanitost produktů (*Tab. 11.6*), které se pěstují v různých přírodních pásmech, od pouštních a tropických oblastí ve výškách kolem 70 m. n. m. až po věčně zasněžené vrcholy, které se nachází v nadmořské výšce nad 6500 metrů, nebo od suchých oblastí s méně než 400 mm srážek ročně (na hranici s Chile) až po extrémně vlhké oblasti s ročními srážkami 4000 mm (prší každý den v roce), jako je oblast Chapare, kde se hojně pěstuje koka.

Tab 11.6: Potenciál zemědělství a chovu dobytka podle departamentů

La Paz	Chuquisaca	Cochabamba	Potosi	Tarija	Oruro	Santa Cruz	Beni	Pando
Zemědělství								
brambory	brambory	brambory	brambory	hroznové víno	brambory	rýže	kukuřice	kaštany
quinua	pšenice	pšenice	quinua	cukrová třtina	quinua	pšenice	kakao	kukuřice
melok hlíznatý	fazole	šťavel hlíznatý	šťavel hlíznatý	slunečnice	šťavel hlíznatý	kukuřice	káva	kakao
šťavel hlíznatý	paprika	quinua	pšenice	kukuřice	boby	juka	kaštany	káva
boby	zelenina	zelenina	ječmen	pšenice	ječmen	arašídy	vanilka	juka
hrách	arašídy	luštěniny	hroznové víno	ječmen		cukrová třtina	juka	rýže
chuño	Amaranto	káva	ava	tabák		sója	rýže	tropické ovoce
avena	hroznové víno	ječmen	hrách	bavlna		slunečnice	marakuja	luštěniny
ječmen	broskve	kukuřice	luštěniny	česnek		bavlna	papája	zelenina
kukuřice	marakuja	cukrová třtina	zelenina	brambory		fazole	citrusy	
zelenina	kukuřice	koka	kukuřice	quinua		káva		
banány	cukrová třtina	banány	pšenice	oca		ananas		
citrusy	tabák	ananas				vanilka		
káva		citrusy				kakao		
kakao		palmové výhonky				čirok		
rýže		květiny				melouny		
juka						citrusy		
arašídy						banány		
čaj						papája		
Chov dobytka								
velbloud-ovití	vepři	hovězí dobytek na mléko	velbloud-ovití	hovězí dobytek	velbloud-ovití	hovězí dobytek	hovězí dobytek	hovězí dobytek
hovězí dobytek	hovězí dobytek	ovce	hovězí dobytek	vepři	ovce	drůbež	koně	koně
ovce	ovce	vepři	ovce	ovce	hovězí dobytek	koně	vepři	
		koně	vepři	kozy	koně	vepři		
		drůbež	koně	koně	vepři	ovce		
		velbloud-ovití						

Vzhledem k rozsáhlým plochám půdy vhodné pro zemědělskou a živočišnou produkci, k rozlehlým lesním rezervacím, k zásobám nerostných zrojů a uhlovodíků, stejně jako k jejím vodním zdrojům (sladká voda) má Bolívie prakticky neomezenou produkční kapacitu.

Tab. 11.7 Potenciál departamentů podle důležitosti ekonomických sektorů

Dept	1	2	3	4	5	6	7
La Paz	Cestovní ruch	Hornictví	Průmysl	Zemědělství	Chov dobytka	Lesní zdroje	
Chuquisaca	Uhlovodíky	Chov dobytka	Zemědělství	Lesní zdroje	Průmysl	Těžba	Cestovní ruch
Cochabamba	Průmysl	Uhlovodíky	Zemědělství	Lesní zdroje	Chov dobytka	Cestovní ruch	
Potosi	Hornictví	Hutnictví	Zemědělství	Chov dobytka	Průmysl	Cestovní ruch	
Oruro	Hornictví	Hutnictví	Chov dobytka	Zemědělství	Průmysl	Cestovní ruch	
Tarija	Uhlovodíky	Zemědělství	Chov dobytka	Průmysl	Rybolov		
Santa Cruz	Rostlinná produkce	Průmysl	Uhlovodíky	Hornictví	Chov dobytka	Lesní zdroje	Cestovní ruch
Beni	Chov dobytka	Zemědělství	Lesní zdroje	Rybolov			
Pando	Zemědělství	Chov dobytka	Lesní zdroje	Rybolov			

Zdroj: Vlastní zpracování na základě: Cartilla Gobernacion 2011 vypracovaná Nadací Jubileum.

PŘÍLOHA č. 12: Hlavní pravomoci a výdaje departamentálních vlád

Podle Rámcového zákona o autonomiích je obecnou funkcí samosprávného departamentu podporovat v mezích svých pravomocí ekonomický, produktivní a sociální rozvoj tak, aby byl zajištěn integrální rozvoj státu a blahobyt všech obyvatel Bolívie.

Ústava a Rámcový zákon o autonomiích konkretizují pravomoce a výdaje vlád departamentů. Těmi základními jsou:

Politická ústava státu[525]

- Podpora zaměstnanosti a zlepšení pracovních podmínek v rámci národních politik.
- Vypracovávání a realizace Plánů územního uspořádání a plánů využívání půdy - v koordinaci s plány na centrální státní úrovni, na úrovni obcí a s plány původního indiánského a venkovského obyvatelstva.
- Projeky výroby a dopravy energie v izolovaných systémech.
- Plánování, návrhy, výstavba, údržba a správa silnic dopravní sítě departamentu v souladu se státní politikou, včetně základní sítě.
- Výstavba a údržba železničních tratí a železnic v departamentu v souladu se státními politikami, zásahy do železnic základní sítě v koordinaci s centrální státní úrovní.
- Meziprovinční pozemní, říční a železniční doprava a další dopravní prostředky v departamentu.
- Výstavba, údržba a správa veřejných letišť v departamentu.
- Služby bezpečnosti a ochrany zdraví v oblasti zemědělství a chovu dobytka.
- Projekty elektrifikace venkova.
- Projekty alternativních a obnovitelných zdrojů energie v rámci departamentu při zachování potravinové bezpečnosti.
- Sport v mezích kompetencí.
- Podpora a zachování přírodního bohatství departamentu.
- Podpora a uchování kultury, historického kulturního dědictví, uměleckého, památkového, architektonického, archeologického, paleontologického, vědeckého, hmotného i nehmotného dědictví departamentu.
- Politika cestovního ruchu na úrovni departamentu.
- Projekty na rozvoj infrastruktury za účelem podpory výrobní aktivity v departamentu.
- Tvorba a správa daní departamentálního charakteru, které nezahrnují zdanitelné skutky národní či obecní úrovně.
- Tvorba a správa speciálních poplatků a příspěvků departamentálního charakteru. Obchod, průmysl a služby pro rozvoj a konkurenceschopnost v rámci departamentu.
- Informační centra, centra pro dokumentaci, archívy, knihovny, muzea, archívy periodik a další v rámci departamentu.
- Veřejné podniky departamentu.
- Podpora a správa služeb pro rozvoj výroby, zemědělství a chovu dobytka.
- Vypracování a implementace plánů ekonomického a sociálního rozvoje departamentu.
- Účast v departamentálních podnicích na industrializaci, distribuci a obchod s uhlovodíky ve spolupráci s národními společnostmi v tomto odvětví.
- Podpora soukromých investic v departamentu v rámci národní ekonomické politiky.
- Plánování rozvoje departamentu v souladu s národním plánováním.

Rámcový zákon o autonomiích[526]

Plánování:

- Navrhovat a vytvářet plán ekonomického a sociálního rozvoje departamentu.

[525] *Zdroj: http://www.mingobierno.gob.bo*

[526] *http://www.mingobierno.gob.bo/*

Přírodní zdroje:

- Vykonávat obecnou politiku zachování a ochrany povodí, půdy, lesních zdrojů a lesů.

Rozvoj výroby:

- Podpora rozvoje výroby v souladu s tvorbou důstojných pracovních míst.
- Podporovat výrobní komplexy v rámci svých kompetencí.
- Formulovat a podporovat plány, programy a projekty industrializace produkce na departamentální úrovni.
- Formulovat, navrhovat a realizovat plány, programy a projekty týkající se technického a technologického zaškolení v oblasti výroby.

Integrální rozvoj venkova:

- Formulovat, schvalovat a realizovat departamentální politiky v oblasti zemědělství, chovu dobytka, lovu zvěře a rybolovu.
- Podporovat proměnu a zvýšení přidané hodnoty zemědělské produkce, produkce chovu dobytka a rybolovu.
- Podpora a správa služeb pro produktivní rozvoj zemědělství a chovu dobytka.
- Implementovat a realizovat plány, programy a projekty zdravotní nezávadnosti zemědělské produkce a potravinové bezpečnosi.

Doprava:

- Plánovat, navrhovat, budovat, udržovat a spravovat silnice dopravní sítě departamentu.
- Vybudovat a udržovat železniční tratě, železnice a další prostředky dopravní sítě departamentu.
- Vybudovat, udržovat a spravovat letiště, která obsluhují dopravu v rámci departamentu.

Vodní zdroje a zavlažování:

- Vypracovat, financovat a realizovat společné zavlažovací projekty.
- Navrhnout a realizovat projekty vodních děl.

Cestovní ruch:

- Podpora politiky cestovního ruchu v departamentu.

Přírodní rozmanitost a životní prostředí:

- Chránit a přispět k ochraně životního prostředí, divoké přírody, přispět k zachování ekologické rovnováhy a kontrole znečišťování životního prostředí v rámci svých kompetencí.

Zdraví:

- Zajistit odpovídající zdravotní infrastrukturu a údržbu; poskytovat základní služby, vybavení, zařízení, léky, zásoby a další.
- Epidemiologické programy koordinované na ostatních úrovních vlády, departamentální programy a projekty na podoporu zdraví a prevenci nemocí.
- Spolufinancovat politiky, plány, programy a projekty v oblasti zdraví v departamentu v koordinaci v rámci ostatních úrovní vlády.

Vzdělání:

Dotovat, financovat a zajišťovat základní služby, infrastrukturu, zařízení, vzdělávací materiály a vybavení technických a technologických institucí v rámci svých kompetencí.

Bydlení:

- Vypracovat a implementovat programy a projekty na výstavbu obydlí.

Kultura a kulturní dědictví:

- Formulovat a provádět politiky na ochranu, zachování, obnovu, údržbu a podporu kulturního dědictví departamentu.

- Vytvářet prostory pro setkávání a infrastrukturu pro rozvoj kulturních a uměleckých aktivit.

Limity a omezení provozních výdajů

V přechodných ustanoveních Rámcového zákona o autonomiích se uvádí následující:

Pro územní samosprávné celky - departamenty a regiony - se stanovuje maximální procento určené na provozní výdaje ve výši 15 % z celkových příjmů pocházejících z poplatků (*tzv. regalías*) departamentu, Kompenzačního fondu departamentu a Zvláštní daně z uhlovodíků a jejich derivátů.

Samosprávné vlády departamentů jsou pověřeny - nad rámec pravomocí vyplývajících z Politické ústavy státu - směřovat až 10 % departamentálních zdrojů z 85 % na investice do sociálních programů, programů ochrany životního prostředí a dalších, v souladu s následujícím:

- Až 5 % na jednorázové programy, programy podpory rovnosti pohlaví a rovných příležitostí, na sociální asistenci, podporu sportu, podporu kultury, řízení životního prostředí, rozvoj zemědělství a chovu dobytka, podporu rozvoje výroby a podporu cestovního ruchu s ohledem na principy rovnosti pohlaví a vícenárodnosti státu.
- Budou moci použít prostředky až do dovršení 10 % k financování výdajů na osobní služby, na tzv. Vzdělávací departamentální služby (SEDUCAS), Zdravotní departamentální služby (SEDES), které se vztahují ke vzdělání, zdravotní péči, a provozní výdaje na Departamentální služby sociální správy (*SEDEGES*).

Minimálně 75 % hlavních finančních zdrojů departamentálních vlád by mělo směřovat na investice.

PŘÍLOHA č. 13: Nová ekonomická politika a Mezinárodní obchod

Nejvyšší nařízení č. 21060 29. srpen 1985	• Vytvoření "jednotného, reálného a flexibilního" měnového kursu založeném na nabídce a poptávce realizované pomocí nákupů a prodejů uskutečňovaných v Centrální bance Bolívie (v praxi se jednalo o režim řízeného floatingu). • Režim volného dovozu – zahraniční nákupy zboží jsou zatíženy clem ve výši 10% hodnoty "CIF cílové země" a platnými daněmi ve výši 10%. • Režim volného vývozu – není zapotřebí žádného povolení či licence; je zachován mechanismus daňových kompenzací (CERTEX) při vývozu netradičních exportních artiklů, stejně jako povinnost odevzdání 100% deviz pocházejících z exportu státu. • Došlo k odstranění menších celnic a kontrol uvnitř národního regionu. • Je obnovena možnost vkladů v zahraniční měně. Banky jsou oprávněny realizovat operace zahraničního obchodu.
NN č. 21367 13. 8. 1986	• Anulovalo platnost mechanismu daňových kompenzací (CERTEX) a režimu exportních pobídek zaměřený na podporu exportu netratičního zboží (RIFENT) a zavedlo konsolidovanou celní srážku (GAC, zkr. ze španělského "gravamen aduanero consolidado") ve výši 20% z hodnoty CIF importovaných produktů.
Nejvyšší nařízení č. 21660 10. červenec 1987	• Toto nařízení, rovněž označované jako "Dekrét o znovunastartování ekonomiky", stanovilo všeobecné clo ve výši 20% z hodnoty CIF importovaných artiklů s platbou na hranici. Zároveň s cílem podpořit investice do určitých kapitálových statků u těchto uzákonilo možnost odložit platbu cla až na období tří let. • Dovoz zboží je dále zatížen platbou: a) daně z přidané hodnoty, a v některých případech i spotřební daní, b) daně z uskladnění zboží v celním prostoru, a c) za služby státem najatých firem ověřující kvalitu, množství a cenu. • Při schvalování potravinových darů zemi Ministerstvem průmyslu, obchodu a turistiky a Ministerstvem pro zemědělství a venkov bylo nutné výši daru ocenit "reálnou" cenou dosažitelnou prodejem na vnitřním trhu, která hrála úlohu oportunitních nákladů importu. • Nadále platí povinnost odvést státu 100% deviz pocházejících z exportů zboží a služeb a jejich převod do národní měny exportujícího subjektu (tato norma pozbyla platnosti až rokem 1997). • Je zřízen Certifikát o navrácení cla ["*Certificado de Reintegro Arancelario*" (CRA)], jakožto nástroj ke kompenzaci celních daní zaplacených exportéry. K jeho výpočtu se používá jako základ hodnota FOB, z níž se počítá 5% u tradičních exportních produktů (minerály a kovy, ropa a její deriváty; dále tato kagorie zahrnuje surové dřevo) a 10% u produktů, které nepatří mezi tradiční exportní artikly. CRA byl vydáván jako státní cenný papír Ministerstvem financí ["*Tesoro General de la Nación*"] v národní měně. Jeho hodnota byla garantizována, byl přenosný, dělitelný, s neomezenou platností a měl osvobozující moc při platbě daní. Měl být vydávan v momentě předání deviz Centrální Bance Bolívie (realita byla ale z důvodu prodlev ze strany veřejného sektoru jiná). • CRA se do jisté míry podařilo snížit antiexportní nálady vyvolané výběrem cla při importu a značným daňovým zatížením v zemi. Ve srovnání s mechanismem daňových kompenzací CERTEX byla ale jeho účinnost podstatně nižší. Zřízení CRA pro tradiční exporty bylo navíc kritizováno z toho důvodu, že Vláda převáděla část plateb, které měly být použity k podpoře exportu netradičních artiklů ve prospěch aktivit těžebního průmyslu. • Je zřízen Národní institut pro podporu exortu ["*Instituto Nacional de Promoción de Exportaciones*" (INPEX)] financovaný Ministerstvem financí a za pomoci dobrovolných příspěvků privátního sektoru.
Nejvyšší nařízení č. 21910 31. březen 1988	• Je nastartován program, jehož cílem je snížení daňového zatížení importů. Clo by tak mělo v období od 1.4.1988 do 1.1.1990 klesnout z 20 na 10% s pravidelním tříměsíčním poklesem o 1%. • Samotné Nařízení zavedlo 10% clo vztahující se na import určitých druhů kapitálu, vztahující se rovněž na položky Nejvyššího nařízení č. 21660. • Výhody CRA vztahující se na exporty tradičního charakteru pozbývají k 1.4.1988 téměř zcela své platnosti (zachována je jen podpora exportu surového dřeva); nedotřeny zůstávají úlevy pro export netradičních artiklů.
NN č. 22103 29. 12. 1988	• Z důvodů fiskální a opatrnostní povahy je pozastaven program automatických úlev a nová výše cla je nastavena na úrovni cla platného k danému datu (17%). Dovoz kapitálových statků s preferenční sazbou 10% zůstává beze změny.

Nejvyšší nařízení č. 22407 11. leden 1990	• Na období dvou let stanovuje 5% výši cla pro určité druhy kapitálu.
Nejvyšší nařízení č. 22466 28. 3. 1990	• Pro většinu importovaných artiklů snížil úroven konsolidovaného zatížení na 16%; vyjímku tvoří výčet stanovený předchozím Nařízením č. 22407.
Nejvyšší nařízení č. 22585 20. srpen 1990	• Všeobecné importní clo je zafixováno na úrovni 10%, vztahuje se na všechny produkty vyjma kapitálových statků uvedených v Nejvyšším nařízení č. 22407 (na něž se vztahuje 5ti procentní clo). • Nejistotu vyvolalo snížení procenta CRA z 10 na 6% a ohlášení nahrazení tohoto mechanismu počínaje novým rokem jiným. Důvodem této změny jsou, dle slov některých exportérů, „doporučení“ ze strany Mezinárodního měnového fondu Bolívii. • Netradiční bolivijské exporty dosahovaly v roce 1988, dle dat Ministerstva průmyslu, obchodu a turistiky, něco přes 100 miliónů USD. O rok později už jejich hodnota překonala hranici 200 miliónů USD. CRA měl za úkol eliminovat strukturální více-náklady zatěžující prodej netradičních artiklů a napomohl nastartovat dynamický růst exportu. • Dalším důležitým aspektem tohoto Nařízení je uvolnění úrokových sazeb na finančním trhu pro úvěrové linky určené na podporu rozvoje, což ve svém důsledku znemožnilo produkčnímu sektoru přístup k „zvýhodněným půjčkám“.
Zákon č. 1182 17. 9. 1990	• Je schválen *Zákon o investicích* upravující “jednotný národní přístup” k zahraničním investorům, ve kterém se Bolívie zavazuje nediskriminovat zahraniční kapitál v závislosti na zemi původu, zrušit jakékoliv výhody při využíváni určitých typů surovin nebo spotřebního zboží dle země původu či úrovně produkce nebo exportu.
Nejvyšší nařízení č. 22753 15. březen 1991	• CRA je nahrazen modelem celních kompenzací (ve výši 4% a 2%, popřípadě jiné výše dle daných pravidel) vztahující se na jakýkoliv exportovaných produkt s vyjímkou přesně jmenované skupiny produktů (jako např.: minerály a kovy, živá zvířata, kožešiny a surové dřevé). Dále je zřízen institut navrácení vnitřních daní (DPH) tak, aby systém vyhovoval konceptu daňové neutrality a bylo napomoženo k racionalizaci a restrukturalizaci exportů, vše s cílem dosažení vyšší úrovně produktivity a konkurenceschopnosti na mezinárodním poli. Celý systém měl fungovat na základě tzv. Převoditelných osvědčení o dobropisu [“*Certificados de Notas de Crédito Negociables*” – CENOCREN].
Zákon č. 1489 16. duben 1993	• Je vyhlášen *Zákon o rozvoji a zdanění exportů* [“*Ley de de Desarrollo y Tratamiento Impositivo de las Exportaciones”*], který je platný až dodnes, a ve kterém byly upraveny následující oblasti: - Zajištění svobody exportu zboží a služeb s výjimkou těch, na které by se vztahoval zákonem stanovený zákaz exportu. - Navrácení vnitřních daní ze spotřeby a cla ze surovin a materiálu vstupujícího do vyvážených statků, přičemž se bral v potaz jejich reálný dopad na výši produkčních nákladů. Vše vycházelo z principu daňové neutrality. - Navrácení daně z přidané hodnoty obsažené v nákladech exportovaného zboží. - Fungování bezcelních industriálních, obchodních a skladovacích zón na principu daňové a celní segregace, s osvobozením od daňových a celních poplatků. - Zavedení daňového režimu „Aktivní zušlechťovací styk“ (RITEX). - Zřízení *Národní rady pro Export* [„*Consejo nacional de Exportaciones*“ – CONEX], veřejnoprávní instituce zaměřené na podporu tvorby exportně orientovaných politik, programů a strategií.
Zákon č. 1963 23. březen 1999	• Dochází k modifikaci Zákona č. 1489. Oblast je dále upravena Nejvyšším nařízením č. 25465 z 23.července 1999, které posvětilo: o Navrácení spotřební daně (*Impuesto al Consumo Específico*) a konsolidovaného cla (*Gravamen Arancelario Consolidado*) zahrnutých v nákladech a “výdajích” vyvolaných aktivitami spojenými s exportem. o Navrácení splatné daně z přidané hodnoty zahrnuté v nákladech a “výdajích” vyvolaných aktivitami spojenými s exportem.

Zdroj: RODRIGUEZ ALVAREZ, Gary Antonio. Apertura Economica y Exportaciones en Bolivia: El papel del Estado (1980-2003) [Otevření ekonomiky a vývoj exportů v Bolívii]. Bolívie: Instituto Boliviano de Comercio Exterior, 2004.

PŘÍLOHA č. 14: Využití bilaterálních preferenčních ujednání ze strany Bolívie

Využití Zóny volného obchodu CAN ze strany Bolívie

V r. 1992, tj. prakticky jeden rok před vznikem Zóny volného obchodu Andského společenství, Bolívie vyvezla zboží v hodnotě 91 miliónů USD, na čemž se z 92% podílelo 50 hlavních exportních artiklů (ty stejné, na které se při vstupu na andský trh uplatňovalo nulové clo). Za rok 2006 Bolívie do CAN exportovala produkci ve výši 592 miliónů USD[527]. Oněch výše zmiňovaných 50 hlavních exportních artiklů se na tomto objemu podílely 580 milióny USD, tj. z 98%; po plné konsolidaci Zóny volného obchodu CAN po začlenění Peru na konci r. 2005 vstupoval veškerý objem osvobozený od platby cla. Za prvních 5 měsíců r. 2007 (nejaktuálnější disponibilní data u Ministerstva zahraničních věcí Bolívie) dosáhly prodeje 226 miliónů USD, aniž by došlo k výraznější změně v podílů exportů 50 hlavních produktů, za které Bolívie obdržela 220 miliónů USD (tj. 97% podíl). Stejně jako v předchozím období byla na toto zboží uvaleno „nulové clo".

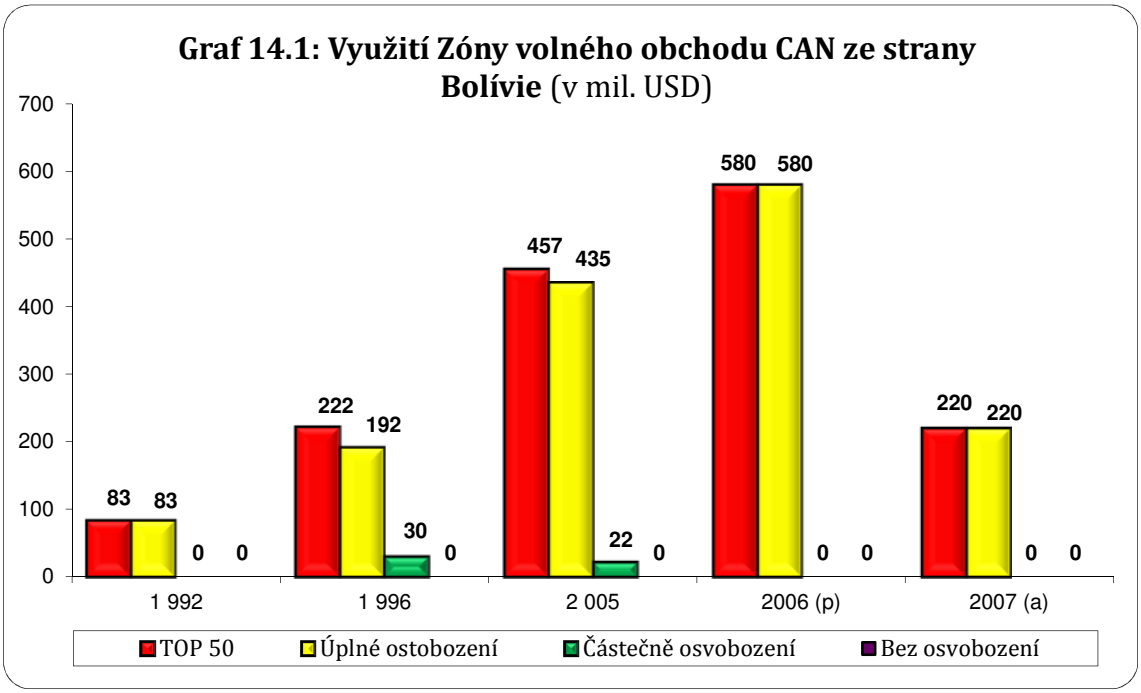

Využití vztahů s MERCOSUR ze strany Bolívie

Exporty směřující na trhy členských zemí MERCOSUR dosáhly během patnácti let závratného růstu, kdy se jejich hodnota vyšplhala z 184 miliónů USD v r. 1996 (rok před vstoupením v platnost dohody AAP.CE 36) k 4.119 miliónům USD v r. 2011. Rok před tím, než vstoupila v platnost smlouva AAP.CE36 dosáhly bolivijské exporty na trh MERCOSUR hodnoty 82 miliónů USD (bez zemního plynu a olejnin), z čehož bylo v rámci preferenčního režimu (nulové clo) vyvezeno zboží a suroviny za 58 miliónů USD a v rámci částečných preferenčních zvýhodnění za 22 miliónů USD (*viz. Graf 14.2*).

Uzavřením smlouvy AAP.CE36 v roce 1997 se situace z pohledu Bolívie naopak zhoršila. V daném roce bylo v rámci nulového cla na trh MERCOSUR vyexportováno zboží a suroviny jen v hodnotě 42 miliónů USD. Důvodem byl protekcionářský charakter bloku a Režim přiměřenosti MERCOSUR[528]

[527] *Tato hodnota ještě zahrnuje exporty do Venezuely*

[528] Insituto Boliviano de Comercio Exterior "IBCE" (Bolivijský institut zahraničního obchodu), Specializované vydání č.. 154 „Zahraniční obchod", Análisis del Comercio Exterior de Bolivia y Aprovechamiento de Acuerdos Preferenciales (Analýza zahraničního obchodu Bolívie a využívání preferenčních dohod), 6/2009. Santa Cruz de la Sierra – Bolívie. Str. 8.

Objem bolivijských produktů vstupujících na trh MERCOSUR v rámci preferenčních režimů (nulové clo a smlouvy s částečnou působností) vzrostl do r. 2006 na téměř 277 miliónů amerických dolarů. Z celkového počtu všech artiklů je přitom více než 95% nějakým způsobem od platby cla osvobozeno.

Za období leden – květen 2007[529] jsou reportovány prodeje za 79 miliónů USD. 50 hlavních vývozních artiklů se na tomto obratu podílí 77 milióny (tj. 97% celkové hodnoty). Z nich bylo 75 miliónů vyvezeno v rámci „nulového cla“, v rámci dohod s částečnou působností pak produkce za pouhý jeden milión USD.

Graf 14.2: Využití Dohody s částečnou působností č.36, o vzájemném ekonomickém doplnění ze strany Bolívie (v mil. USD)

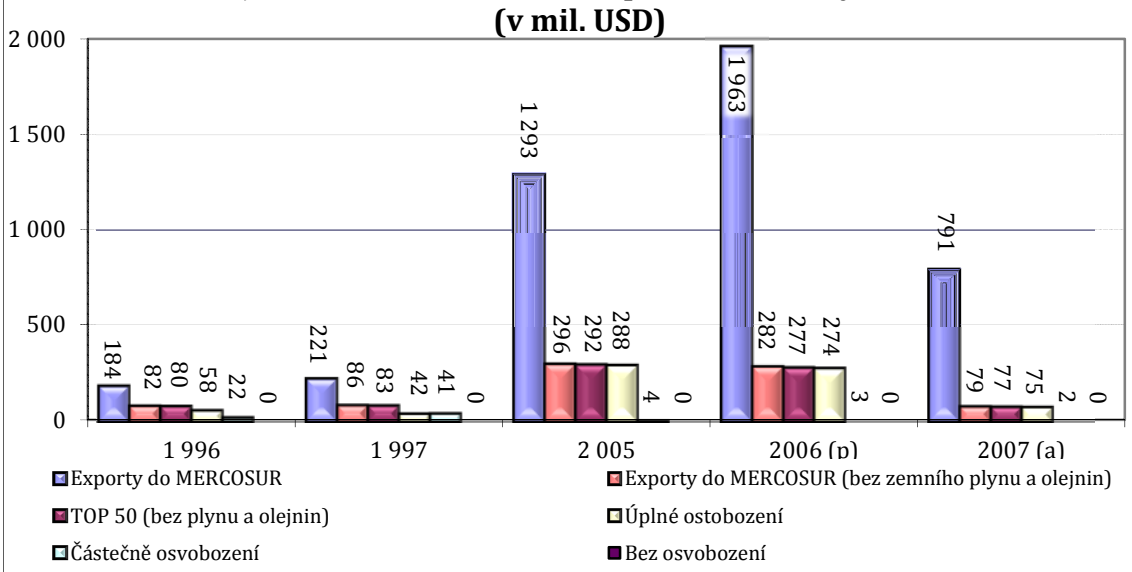

Zdroj: Instituto Nacional de Estadística - INE [Národní statistický úřad];
Instituto Boliviano de Comercio Exterios - IBCE [Ministerstvo zahraničních věcí Bolívie]

Využiží vztahů s Chile ze strany Bolívie

V roce 1992, rok před tím, než AAP.CE 22 vstoupila v platnost, Bolívie vyvezla zboží v hodnotě 17 miliónů USD. 50 hlavních produktů se na tomto objemu podílelo 57%. Během následujících let se pak jejich podíl pozvolna zvyšoval až k současným 94% a tedy značné koncentraci exportu v rámci několika málo produktů. S „nulovým clem“ vstoupilo za rok 2006 na chilský trh zboží v hodnotě o něco málo vyšší než 30 miliónů USD (tj. 53% celkové hodnoty exportu 50 hlavních produktů), což představuje značný nárůst, vezmeme-li v potaz 300 tisíc USD registrovaných za rok 1992 (rok před podpisem dohody). Vzhledem k velikosti chilského trhu je nicméně i hodnota 30 miliónů USD částkou nevýznamnou.

Za prvních pět měsíců roku 2007 byla do Chile vyvezena produkce za zhruba 193 miliónů USD, s 94% účastí 50ti hlavních produktů. Všech padesát zároveň vstoupilo osvobozeno od jakýchkoliv celních poplatků, což poukazuje na využití otevření chilského trhu bolivijské produkci zakotvené v rámci XV. dodatku k AAP.CE 22. Chile je po USA na druhém místě co do rozmanitosti portfolia produktů dovážených z Bolívie[530], a proto, k tomu, aby bolivijské prodeje v budoucnu vykázaly znatelnějšího nárůstu, bude zapotřebí politické, sociální a ekonomické stability země, která povede k dosažení lepšímu vzájemnému ekonomickému a obchodnímu doplnění. Však se moc dobře ví, že politika v minulosti dokázala vzájemné vztahy s Chile už pěkně pocuchat[531].

[529] Poslední období s dostupnými daty pro tuto analýzu (IBCE).
[530] *Menacho Ardaya, Avila Saucedo.: Analýza zahraničního obchodu Bolívie a využívání preferenčních dohod. Instituto Boliviano de Comercio Exterior (Bolivijský institut zahraničního obchodu), 12/2008, Santa Cruz, Bolívie. Str. 93.*
[531] *Tamtéž, Str. 93.(Má vazbu na historický konflikt – tzv. „válka o Pacifik“, při které Bolívie ztratila přístup k moři.*

Graf 14.3: Využití Dohody s částečnou působností č.36, o vzájemném ekonomickém doplnění ze strany Bolívie (v mil. USD)

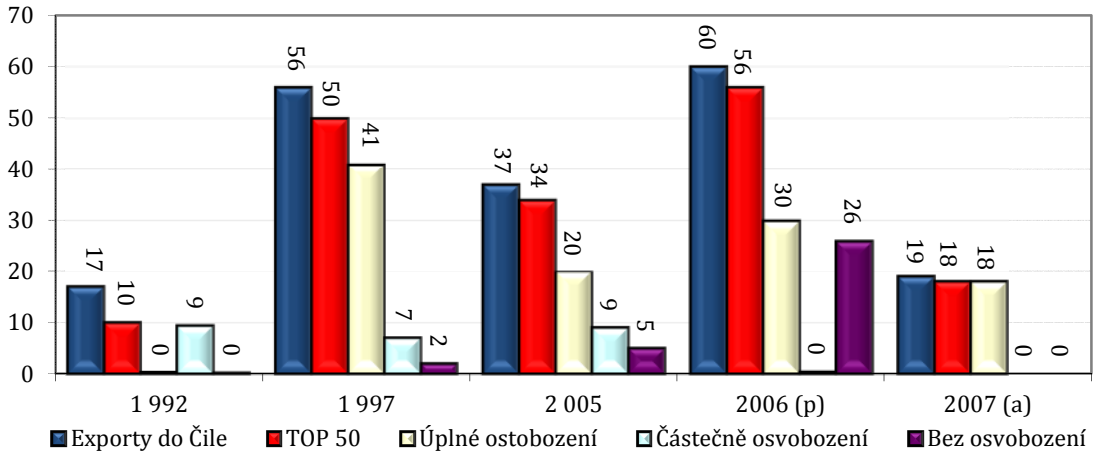

Zdroj: Instituto Nacional de Estadística - INE [Národní statistický úřad];
Instituto Boliviano de Comercio Exterios - IBCE [Ministerstvo zahraničních věcí Bolívie]

Využití vztahů s Mexikem ze strany Bolívie[532]

V roce 1994, tedy rok před tím, než vstoupila v platnost dohoda s Mexikem, Bolívie vyvezla produkci v hodnotě 13 miliónů USD, přičemž podíl 50-ti hlavních produktů dosahoval jen 396 tisíc dolarů, tedy jen 3%. Situace za období roku 2006 byla v tomto ohledu přímým opakem, se začnou koncentraci exportů a podílem hlavních vývozních artiklů přesahující 99% (21 miliónů dolarů). V letech 2003 a 2006 dosáhly bolivijské prodeje na mexický trh 20, resp. 21 miliónů dolarů a tedy jen zanedbatelné odchylky. Veškeré zboží bylo vpuštěno v rámci preferenčního režimu s „nulovým clem". Za prvních pět měsíců roku 2007 Bolívie na tento trh v rámci režimu „nulového cla" umístila produkci téměř v hodnotě 10 miliónů dolarů (99,9% hodnoty 50ti hlavních exportních artiklů, které zároveň představovaly prakticky veškerý vývoz v tomto období do Mexika).

Graf 14.4: Využití Dohody s částečnou působností č.31, o vzájemném ekonomickém doplnění (Bolívie - Mexiko) ze strany Bolívie (v mil. USD)

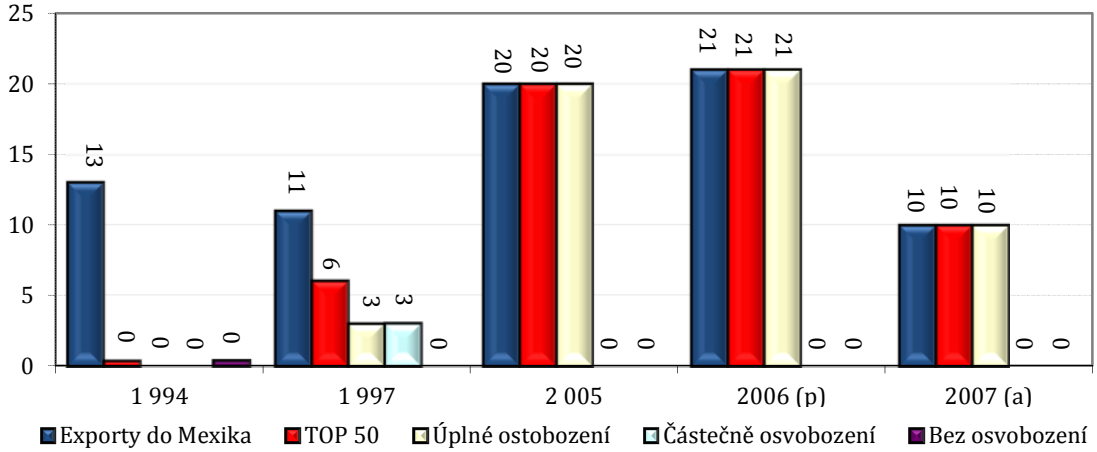

Zdroj: Instituto Nacional de Estadística - INE [Národní statistický úřad];
Instituto Boliviano de Comercio Exterios - IBCE [Ministerstvo zahraničních věcí Bolívie]
(p): předběžná data
(a): období Leden - Květen 2007

[532] El análisis es realizado hasta el ano 2006 y los primeros meses de 2007, debido a la disponibilidad de estos datos del IBCE.

Využití vztahů z Kubou ze strany Bolívie

Ačkoliv mají vztahy s Kubou pro Bolívii marginální význam, je potřeba upozornit na to, že dohoda uzavřená s Kubou zemi nepřinesla příliš velký prospěch. V roce 2000, tj. rok před platností smlouvy s částečnou působností AAP.CE 47, dosáhly exporty 19 tisíc USD, zboží přitom vstoupilo na kubánský trh aniž by bylo nějak preferenčně zvýhodněno.

Za období roku 2004, kdy byl reportován největší objem prodeje na kubánský trh (27 tisíc USD), vstoupilo částečně zvýhodněno jen zboží v hodnotě 3 tisíce USD, zbylých 24 tisíc pak nedosáhlo na jakýkoliv celní zvýhodnění. Prakticky obdobně jako v r. 2000 tomu bylo i za prvních pět měsíců r. 2007, kdy celý realizovaný objem prodejů (23 tisíc USD) nedosáhl na žádnou možnost celního zvýhodnění a byl plně zdaněn.

Graf 14.5: Využití Dohody s částečnou působností č.47, o vzájemném ekonomickém doplnění (Bolívie - Kuba) ze strany Bolívie (v mil. USD)

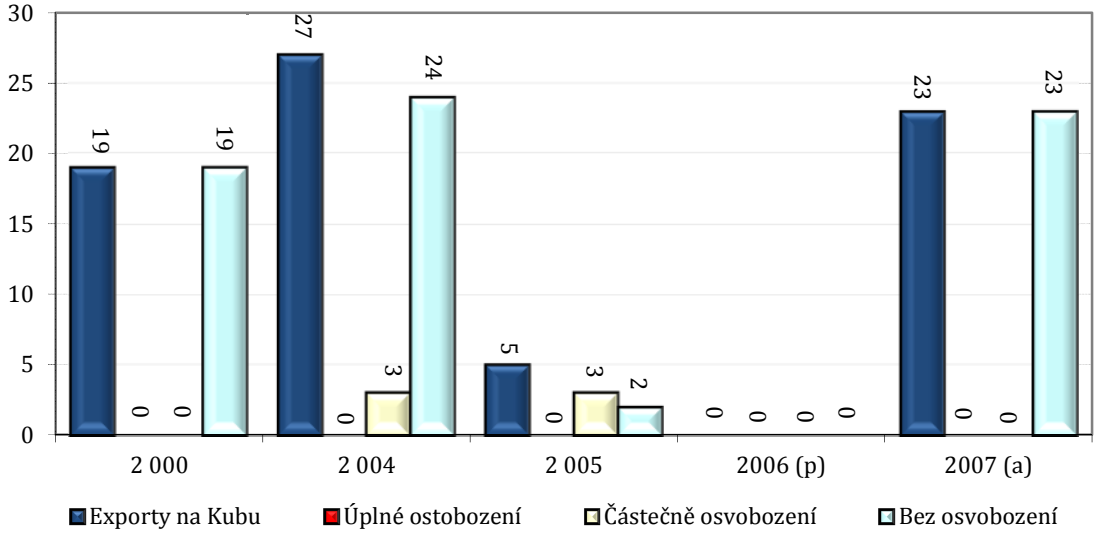

Zdroj: Instituto Nacional de Estadística - INE [Národní statistický úřad];
Instituto Boliviano de Comercio Exterios - IBCE [Ministerstvo zahraničních věcí Bolívie]
(p): předběžná data
(a): období Leden - Květen 2007

Využití obchodních vztahů s USA ze strany Bolívie

Za období r. 2006 dosahoval podíl 50 hlavních produktů na celkových bolivijských exportech do USA celých 99%, což poukazuje na jejich značnou koncentraci.

V rámci zákona o podpoře obchodu (ATPDEA) vstoupilo za sledované období na severoamerický trh v režimu „nulového cla" zboží v hodnotě 192 miliónů USD, čímž se na hodnotě exportu 50 hlavních produktů podílelo z 55%. Dále Bolívie vyvezla produkci v částce 152 miliónů USD (43% z celkového objemu 50 hlavních produktů), které na americký trh vstoupilo využívajíc výhod plynoucích z neomezeného volného vstupu pro třetí strany (nepreferenční obchod). Souhrnně tedy Bolívie v r. 2006 vyvezla do USA v rámci některého z preferenčních režimů zboží v hodnotě téměř 351 miliónů amerických dolarů, tedy prakticky veškerý objem své produkce směřující na tento trh. Za prvních 5 měsíců roku 2007 dosáhl export 50 hlavních produktů 125 miliónů dolarů, z čehož 71 miliónů (57%) vstoupilo pod dohodou ATPDEA a 54 miliónů v rámci osvobození vztahující se na veškeré třetí strany.

Graf 14.6: Využití Zákona o podpoře prodeje a vymícení drog v andské oblasti (ATPDEA) ze strany Bolívie (v mil. USD)

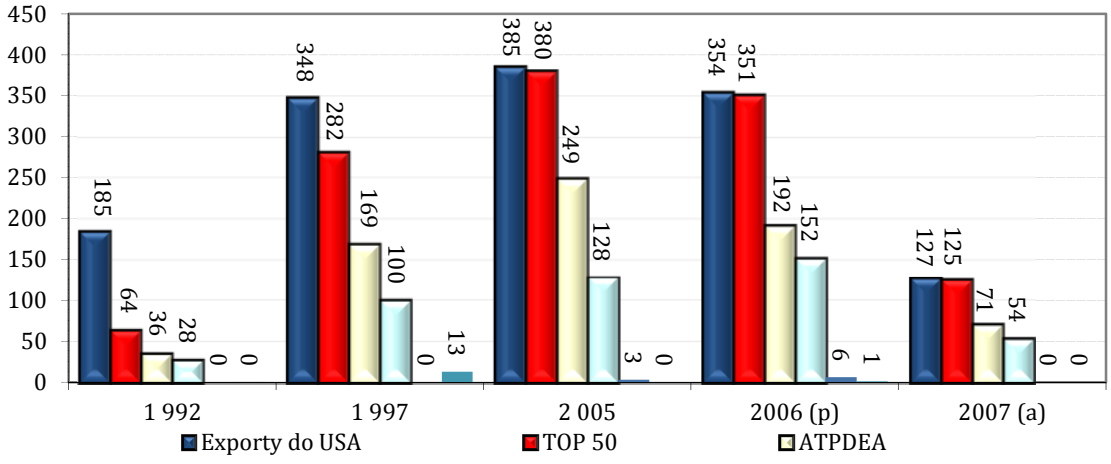

Zdroj: Instituto Nacional de Estadística - INE [Národní statistický úřad];
Instituto Boliviano de Comercio Exterios - IBCE [Ministerstvo zahraničních věcí Bolívie]
(p): předběžná data
(a): období Leden - Květen 2007

Využití obchodních vztahů s EU ze strany Bolívie

V průběhu roku 2006 vstoupila na evropský trh v režimu „nulového cla" produkce v hodnotě 51 miliónů amerických dolarů (tj. 22% celkové hodnoty exportu 50 hlavních produktů). Vezmeme-li v potaz, že za rok 1994 činila tato hodnota 46%, je zde jednoznačně vidět značná rezerva ve využití tohoto obchodního zvýhodnění. Jak v roce 2006, tak za prvních 5 měsíců r. 2007 Bolívie při vývozu do EU využila především zvýhodnění pro třetí země poskytované ve formě „nulového cla", což může být odůvodnitelné značnými požadavky na původ zboží, které je potřeba splnit pro dosažení zvýhodnění vyplývajících z GSP Plus.

Graf 14.7: Využití GSP+ ze strany Bolívie (v mil. USD)

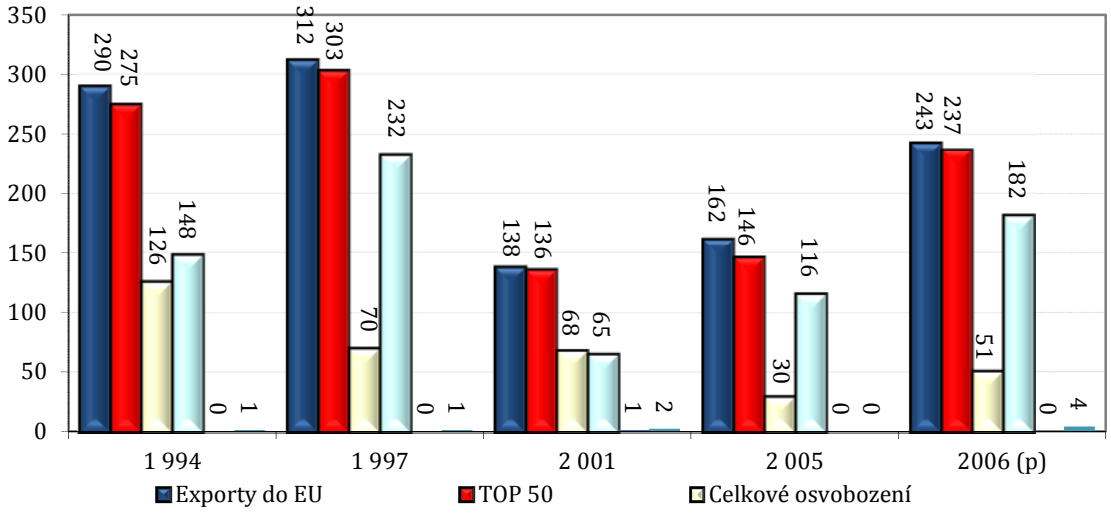

Zdroj: Instituto Nacional de Estadística - INE [Národní statistický úřad];
Instituto Boliviano de Comercio Exterios - IBCE [Ministerstvo zahraničních věcí Bolívie]
(p): předběžná data
(a): období Leden - Květen 2007

<u>PŘÍLOHA č. 15</u>: Rozložení exportů a importů dle jednotlivých partnerských integračních seskupení a zemí a dle kontinentů

RESUMEN DE PARTICIPACION DE LAS RELACIONES COMERCIALES DE BOLIVIA POR PAIS, BLOQUE Y CONTINENTE 2011

Bloque/País	Exporty v %	Importy vn %
CAN	8,7	9,0
MERCOSUR	45,2	31,7
Chile	0,17	4,0
Mexico	0,6	2,5
Cuba	0,0	0,1
USA	9,6	11,3
EU	8,8	9,0
TOTAL	**73,07**	**67,6**

Continente	Exporty v %	Importy vn %
Africa	0,09	0,1
Asia	14,5	24,09
Centro América	0,58	0,52
Europa	12,34	9,47
Norteamérica	12,33	14,19
No Declarado	0,01	0,02
Oceanía	1,4	0,06
Sudamérica	58,75	51,55
TOTAL	**100**	**100**

Zdroj: INE

PŘÍLOHA č. 16: Regionální směrný program (PIR)

RIP	Regional Economic Integration (DAC Code: 331)	Social and economic cohesion (DAC codes: 150, 160 and 400)	The fight against illicit drugs (DAC code: 160)
General objective	To enhance the degree of regional economic integration, i.e. to establish a fully functioning Andean Common Market and to facilitate EU-CAN negotiations for an Association Agreement, including a free trade agreement.	To enhance social and economic cohesion in the Andean Community.	To assist the Andean Community countries in their fight against illicit drugs.
Specific objectives	1) To enhance regional economic integration through harmonised legislation and practices or mutual recognition thereof (on goods and services, customs, investment, competition, public procurement and intellectual and industrial property rights). 2) To increase intra-regional trade in goods and services and to tighten trade relations between the EU and the Andean Community. 3) To promote customs and trade facilitation and acceptance of international standards such as the WCO Framework of Standards to Secure and Facilitate Global Trade. 4) To render the Andean Community more attractive for foreign direct investment. 5) To help the Andean Community's economy integrate into the world economy. 6) To strengthen the institutional capacity of the Andean Community, in particular of its General Secretariat.	1) To stimulate further development of a "comprehensive" Andean social policy by developing an integrated approach to social and economic cohesion, comprising poverty reduction, social inclusion, equality and employment creation. 2) To encourage cross-national and cross-border field projects enhancing social and economic cohesion and territorial development, thereby stimulating cross-border and cross-national contacts and cooperation between the various Andean Community countries in this field. 3) To reinforce positive synergies between social cohesion and environmental protection by integrating sustainable natural resource management into projects aimed at poverty reduction. 4) To strengthen the institutional capacity of the Andean Community, in particular of its General Secretariat.	1) To stimulate a comprehensive and integrated approach in the drug policies of the Andean countries, addressing law enforcement, interdiction, alternative development and prevention, treatment and reintegration 2) To provide analysis and policy advice to assist national governments in their figur against illicit drugs and to stimulate complementary regional and national antidrugs policies 3) To strengthen the institutional capacity of the Andean Community, in particular of its General Secretariat.
Expected result	1) A better integrated market with fewer obstacles to the free movement of goods, services, capital and persons between the Andean countries and better integration of the Andean Community as a whole into the world economy. 2) An increase in both intra-regional and EU-CAN trade. 3) More investment in the Andean Community. 4) Improved institutional capacity of the Andean Community, including sound internal regulations and improved coordination between the regional institutions and the CAN countries.	1) Social and economic cohesion policy will move further up the regional and national agendas. 2) The complementary dimension of regional and national social and economic cohesion policies will be fostered and strengthened by encouraging cross-national and crossborder field projects. 3) Involvement of civil society in the Andean regional integration process and project ownership will be improved. 4) Involvement of other donors at CAN regional level in the area of social and economic cohesion will increase. 5) Improved institutional capacity of the Andean Community, including sound internal regulations and improved coordination between the regional institutions and the CAN countries.	1) More intense coordination and cooperation between the CAN member countries in the area of the fight against illicit drugs. 2) Improved institutional capacity of the Andean Community, including sound internal regulations and improved coordination between the regional institutions and the CAN countries.
Financial envelope	40% of the RIP will be allocated to cooperation activities in this area.	40% of the RIP will be allocated to cooperation activities in this area.	20% of the RIP will be allocated to cooperation activities in this area. Civil society will be closely involved in project design.

Zdroj: Evropská komise, *Strategický dokument pro Andské společenství, 2007-2013*, 12.04.2007.

PŘÍLOHA č. 17: Národní směrný program (PIN)

COUNTRY	COUNTRY STRATEGY 2001 - 2006	COUNTRY STRATEGY PIN I 2007 – 2010
Bolivia	Sets 4 areas of concentration for 126 millones de euro for EC aid to Bolivia for the 2001-2006 period. 1. Improved access to services and sustainable livelihoods: 50% of the PIN. 2. Economic Growth.: 5% of the PIN. 3. Regional integration and cooperation: 45% of the PIN. 4. Horizontal programmes and regional projects: (@LIS, ALFA, URB-AL, AL-Invest, etc.).	Under the Development Cooperati[illegible] nstrument (DCI), an indicative allocation of €234 million has been earmarked for Bolivia for the period 2007-13, with three priorities: 1. Generating economic opportunities; for decent work in micro-enterprises and small- and medium-sized enterprises (SMEs) (DAC Code 32130). 2. Supporting Bolivia's fight against illicit drug production and trafficking by means of comprehensive development and the rationalisation of coca production through social control mechanisms (DAC Code 31165). 3. Sustainable management of natural resources, in particular through support for the integrated management of international river basins (DAC Code 14040).
Colombia		In support of the EU strategy for responding to the challenges of Colombia, the programmable part of assistance to third countries under the Community budget will focus on the following: 1. Peace and stability, including alternative development. 2. Rule of law, justice and human rights. 3. Competitiveness and trade. An indicative allocation of € 160 million has been earmarked in the period 2007-2013.
Ecuador		Under the Development Cooperation Instrument (DCI), an indicative allocation of € 137 million has been earmarked for Ecuador for the period 2007-13. 1. Contributing to increased government social investment – Education (DAC Codes 11110, 11220, 11230) 2. Generating sustainable economic opportunities and promoting regional integration (DAC Codes 250, 25010, 331)
Peru		NIP I = 65% of the total budget Sector I – 20% of the total budget Sector II – 80% of the total budget 1. Support for the rule of law and strengthening of governance. 2. Support for integrated social development in specific regions by strengthening social cohesion.

Zdroj: **Evropská komise**, *Strategický dokument země, Bolívie 2007-2013*, 12.07.2007.
Evropská komise, *Strategický dokument země, Kolumbie 2007-2013*, 28.03.2007.
Evropská komise, *Strategický dokument země, Ekvádor 2007-2013*, 10.04.2007.
Evropská komise, *Strategický dokument země, Peru 2007-2013*, 11.04.2007.

Zdroj: Evropská komise, *Strategický dokument pro Andské společenství, 2007-2013*, 12.04.2007.

PŘÍLOHA č. 18: Vývoj obchodní bilance mezi ČR a Bolívii

v letech 1993 – 2/2012 (v tis USD)

	Export z ČR	Importy do ČR	Obrat	Saldo
1993	1 529	536	**2 065**	*993*
1994	1 618	178	**1 796**	*1 440*
1995	1 383	429	**1 812**	*954*
1996	758	1 024	**1 782**	*-266*
1997	724	1 139	**1 863**	*-415*
1998	1 095	577	**1 672**	*518*
1999	400	965	**1 365**	*-565*
2000	431	530	**961**	*-99*
2001	1 234	227	**1 461**	*1 007*
2002	631	136	**767**	*495*
2003	572	175	**747**	*397*
2004	1 349	420	**1 769**	*929*
2005	1 139	320	**1 459**	*819*
2006	1 699	1 468	**3 167**	*231*
2007	2 234	1 024	**3 258**	*1 210*
2008	2 395	1 005	**3 400**	*1 390*
2009	1 626	767	**2 393**	*859*
2010	3 225	2 854	**6 079**	*371*
2011	3 690	2 144	**5 834**	*1 546*
2011/I-II	389	286	**675**	*103*
2012/I-II	736	861	**1 597**	*-125*

Zdroj: Ministerstvo Průmyslu a Obchodu České republiky

PŘÍLOHA č. 19: Komoditní Struktura vývozů z ČR do Bolívie

Období	Název zboží	Stat. hodnota tis. USD
2011	Tříkolky apod.;kočárky pro panenky;panenky;hračky ost;modely;puzzle	544
2011	Potrubí užívané na ropovody nebo plynovody	439
2011	Turbovrtulové pohony	356
2011	Ost., nezpevněné, kombinované s materiály, ne fitinky	297
2011	Skleněné dlažební kostky,desky,cihly,čtverce,dlaždice aj.	285
2011	Umělá střeva	275
2011	Ostatní horizontální soustruhy	178
2011	Ostatní roury,trubky,kruhového průřezu,ze železa,neleg.oceli	174
2011	Kuličková ložiska	131
2011	Předměty pro zábavu,pokojové hry stolní a hry založené na náhodě, j.n.	76
2011	Vrtule a rotory a jejich díly	72
2011	Skleněné korálky,napodobeniny perel,drahokamů apod.,bižuterie	70
2011	Příslušenství elektrických lamp a svítidel, j.n.	66
2011	Stolní a kuchyňské nádobí z porcelánu či jiného keramického materiálu	51
2011	Stroje a přístroje na filtrování a čištění vody	51
2011	Ostatní šicí stroje	50
2011	Horizontální soustruhy, číslicově řízené	46
2011	Kuželíková ložiska (vč. sestav kuželíku)	39
2011	Kancelářské nebo školní potřeby z plastů	30
2011	Ostatní konzolové frézy	29
2011	Jehly šicí,vyšívací,šněrovací,háčky,jehlice apod.předměty z žel.,oceli	26
2011	Ostatní vyvrtávačky	24
2011	Lustry a ostatní stropní a stěnová svítidla	23
2011	Ostatní pilové listy	23
2011	Nože a řezné nástroje pro stroje a mechanická zaříz.	21
2011	Ostatní elektrické transformátory	20
2011	Antiséra a ost.složky krve,vakcíny	19
2011	Ostatní anorganické sloučeniny kysličníků nekovů	18
2011	Sponky,rámečkové kování,přezky,háčky,nýty, apod.ze zákl.kovů	15
2011	Čepelky do holicích strojků (vč.polotovarů)	15
2011	Ostatní zařízení a přístroje pro lékařskou, chirurg., veterinární vědu	13
2011	Podvazkové pásy, korzety, šle, podvazky a podobné výrobky	13
2011	Brusky	12
2011	Výrobky z hliníku,j.n.	10
2011	Díly pro stroje zařazení pod záhlavím 724.8	10
2011	Pneumatiky, nové, pro letadla	10
2011	Soudečková ložiska	9
2011	Ostatní regulační a ovládací přístroje a zařízení	9
2011	Přístroje a aparáty pro fyzikální nebo chemickou analýzu, j.n.	8
2011	Brusivo na podložce výhradně z tkaného textilu	7
2011	Záchranné vesty,pásy a další hotové výrobky vč.šatových modelů	7
2011	Lisy ke zpracování kovu nebo karbidů kovů, j.n.	7
2011	Minerální látky, j.n.	7
2011	Sklo ve tvaru koulí, tyčí, trubek,nezpracované	7
2011	Díly a příslušenství přístrojů k měření nebo kontrole průtoku, apod.	6
2011	Soustruhy, j.n.	6
2011	Vyvrtávačky-frézky, j.n.	6
2011	Přístroje a zařízení k měření nebo kontrole tlaku	6
2011	Statické měniče (např. usměrňovače)	6
2011	Stroje na ohývání, překládání,vyrovnávání a rovnání,číslicově neřízené	5
2011	Tvářecí a drážkovací stroje	5
2011	Tužky, krajony, tuhy, uhle,pastelky, křídy psací, kreslící, krejčovské	5
2011	Školní sešity	5
2011	Ostatní stroje a přístroje	4

2011	Ostatní válečková ložiska	4
2011	Pístové motory, vnitřní spalování, zážehové vratné,rotační pro letadla	*
2011	Vrtačky,j.n.	4
2011	Honovací nebo lapovací stroje	4
2011	Závěsy	3
2011	Ostatní elektronické integrované obvody	3
2011	Motouzy,provaze,šňůry,lana,příp.opletené,napouštěné,natírané apod.	3
2011	Ostatní sošky a ostatní ozdobné předměty z keramiky	3
2011	Výrobky ze železa,oceli,j.n.	3
2011	Díly k chladničkám,mrazničkám, chladicímu a mrazicímu zařízení	3
2011	Ostatní díly a příslušenství	3
2011	Díly,přísluš.telekom.přístr.a přístr.pro zázn.,reprod.zvuku,obrazu	3
2011	Díly a příslušenství pro přístroje a zařízení hydrografické apod.	2
2011	Kohouty, ventily apod. armatury, j.n.	2
2011	Přístroje a zařízení, hydrografické, oceánografické apod., dálkoměry	2
2011	Ostatní díly letounů nebo vrtulníků	2
2011	Prostředky k navonění,deodorizaci místnosti	2
2011	Kompozitní diagnostická nebo laboratorní činidla, j.n.	1
2011	Výrobky z netvrzeného nelehčeného vulkanizovaného kaučuku,j.n.	1
2011	Rejstříky,účetní knihy,bloky,deníky,stvrzenkové bloky,podložky apod	1
2011	Výrobky pro domácnost a jejich díly,j.n.,z hliníku	1
2011	Díly pro vznětové pístové motory s vnitřním spalováním	1
2011	Jehly do šicích strojů, nábytek, spodky a kryty speciálně konstruované	1
2011	Frézy, j.n.	1
2011	Řezačky	1
2011	Dělicí hlavy a ostatní speciální přídavná zařízení k obráběcím strojům	1
2011	Prostaglandiny, tromboxany a leukotrieny, deriváty, analoga	1
2011	Barvy pro umělecké,školní,reklamní účely,zábavy,v tubách,miskách apod.	1
2011	Nepravé šperky ze základních kovů, příp. pokovených drahým kovem	1
2011	Pera propisovací, plnící aj., tužky sroubovací apod., jejich díly	1
2011	Směrové kompasy, ostatní navigační přístroje a zařízení	1
2011	Ostatní pouzdra,cestovní vaky,nakupní kabely aj. z kůže apod.	1
2011	Díly a příslušenství motocyklů	1
2011	Elektrické akumulátory	1
2011	Fotosenzitivní polovodičové prvky,světelné diody	1
2011	Pulty,panely,konzole,stoly,skříně apod. pro napětí do 1000V	1
2011	Ostatní kuličková, válečková ložiska	1
2011	Ostatní mechanické přístoje k rozprašování, tryskání	1
2011	Ostatní stroje a přístroje k obloukovému svařování kovu	1
2011	Ostatní vrátky, navijáky	1
CELKEM		**3 725**

Zdroj.“ ČSU, Databáze zahraničního obchod.

PŘÍLOHA č. 20: Komoditní Struktura dovozů do ČR z Bolívie

Období	Název zboží	Stat. hodnota USD(tis.)
2011	Brazilské ořechy	896
2011	Nedenaturovaný etylalkohol o jakosti 80 % nebo silnější	444
2011	Ost.anorganické zásady,ost.kysličníky,hydroxidy,peroxidy kovů	278
2011	Káva nepražená, nezbavená kofeinu	138
2011	Antimon a výrobky z něj (včetně odpadu a šrotu)	62
2011	Mandle	33
2011	Obilniny ostatní, nemleté, j. n.	29
2011	Turbovrtulové pohony	26
2011	Dřevo nejehličnatých stromů kontinuálně profilované	23
2011	Železný odpad a šrot, j.n.	15
2011	Citrony a limetky, čerstvé nebo sušené	6
2011	Sezamové semeno	5
2011	Sojová omáčka	4
2011	Hrozny, čerstvé	4
2011	Přístroje a zařízení, hydrografické, oceánografické apod., dálkoměry	3
2011	Lískové ořechy (plody lísky obecné)	3
2011	Vrtule a rotory a jejich díly	2
2011	Obrazy, vzory a fotografie	2
2011	Ostatní díly letounů nebo vrtulníků	2
2011	Melouny a papáje čerstvé	1
2011	Přístroje,zařízení k měření nebo kontrole průtoku nebo hladiny kapalin	1
2011	Směrové kompasy, ostatní navigační přístroje a zařízení	1
2011	Podvozky a jejich díly	1
2011	Ostatní předměty z plastů	1
CELKEM		**1 981**

Zdroj:." ČSU, Databáze zahraničního obchod.